

ROBERTUS STEPHANUS
TYPOGRAPHUS REGIUS.
Natus ann. 1503. Denatus ann. 1559. 7. Id. Sept.

J. Smeets sc.

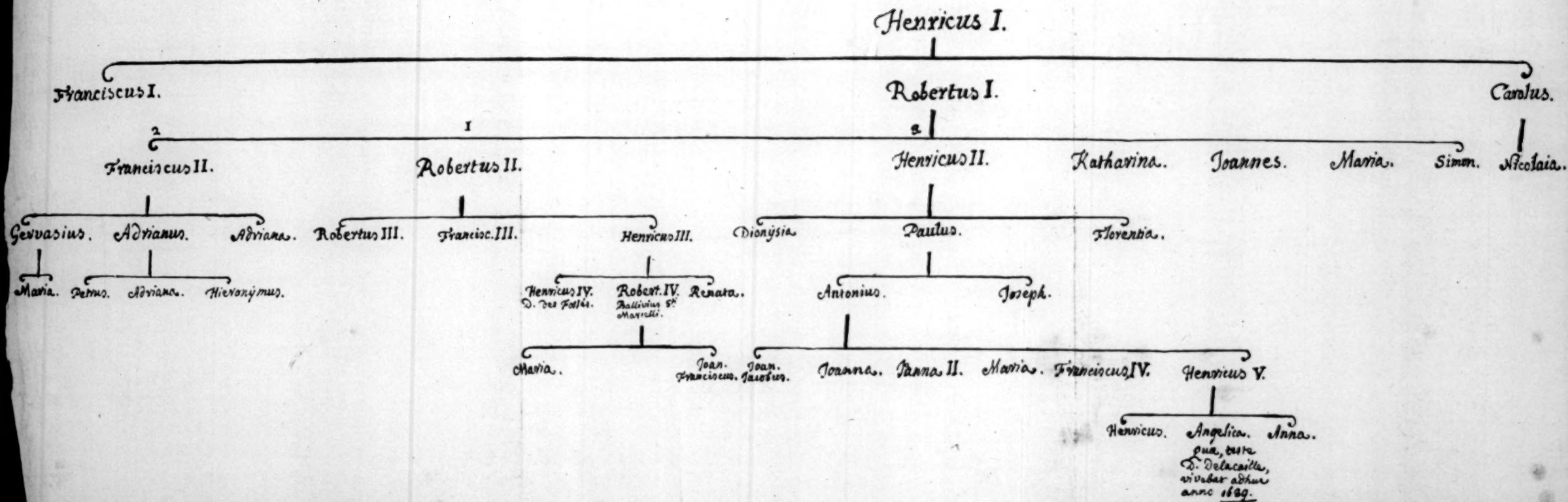
ROBERTUS STEPHANUS
TYPOGRAPHUS REGIUS.

Natus ann. 1503. Denatus ann. 1559. 7. Id. Sept.

ROBERTUS STEPHANUS

Stemma Stephaneum.

STEPHANORUM HISTORIA;

14

Vitas ipsorum ac libros complectens. 2.A.A.e.

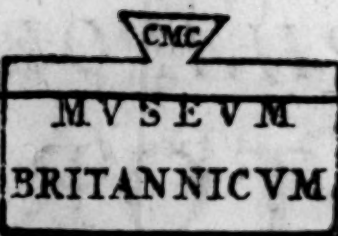
κ. Μαιττανι (μ)

Βασιλεῖ τ' ἀγαθῷ κρατερῷ τ' ἀίχμητῷ.

LONDINI:

Typis BENJ. MOTTE,
Impensis CHRISTOPH. BATEMAN.
C10 10 CCIX.

18

Errata hæc, quæque alia occurrent, lector emendabit

Pag. 4. l. 2. annos circiter viginti. 7. 16. sæculum, Ibid. 70. anno ante Robertum filium genitum proximo 1502° Ludovici 12ⁱ Galliarum Regis 50. 8. 6 J hannem Rellicum episcopum Ibid 22. in Aristotelis Ethica Physica & Politica Annotationes 12. 3. deinde usque ad annum 1545^m 19. 12. Apertâ circa annum 1526 officinâ, 47. 2. sparsa 48. 23. Clenard. 1549. 52. 9 quantumvis 59. 14. Bibliis 61. 27 Thuan. 71. 12. rei 87. 19. 7° Non. Quintil. sic in ipsis Thuanî editionibus legitur. 98. 24. informariet 151. 22. linguae 169. 1. Patronos 174. 10. imprimis 199. 2. obstaculum, 213. 10. verè Ciceronem 221. 2. suam denique 222. 19. anno 1594, 224. 17. Pontificia Ibid 26. *περὶ μυστα* 258. 18. 2 judicio Ibid 70. Historiam 260. 12. litem reliquisset 266. 9. misi ad te 271. 9. *πλειονότητα*, 272. 5. quidem Ibid. 28. epigrammate 276. 29. *Capitola* 281. 18. Mediceâ 287. 20. versibus 285. 24. Beroaldum 288. 21. *μυταποστολή*, 292. 74. *pila* 297. 1. multa 303. 2. rudis 324. 10 feci, 327. 29. paucis Ibid. 42. typographi- cam 331. 36. error in 350. 24. utriusque linguae 354. 14. annum 1543. 359. 13. 1579. 365. 18. Hesiodi 456. 25. posteriorem 469. 27. *διαπλο* 474. 3. moins 475. 31. Ciceronis, 481. 12. Accipite 497. 11. Ipse etiam 498. 2. plures Ibid. 8. commendavit 501. 7. nommée Denise. 504. 1. Thuanum. 506. 6. *eis*—ipse Ibid. 12. magis ac magis Ibid. 16. corpori 545. 30. pag 513. 546. 20. supra p. 513. 549. 8. invention 553. 24. vidi, 556. 28. p. 546. 557. 21. Archiepiscopi 83. 3. *Viri Doctissimi monitu repono*, quoties apud ipsos ferri licentia fuerit,

T O M. II.

6. 15. SAnctimonia'ium 11. 28. Orus Apollo 27. 25. F R. Exposition 28. 4 prodigiosos 25. 2. Francois tournés 34. 21. le plaider est 36. 2. per Johannem 44. 18. Italianizé 51. 27. avant 54. 12. irrogatum Ibid. 28. collata Ibid. 31. Iephthe 55. 1. du droit 57. 5. sur l'un & l'autre 59. 3. Rufi 61. 5. vers Ibid. 11 Eadem. Tom. 8. 63. 7. 1016. 69. 12. 1621. 98. 17. 1568. M. P. 1599. 112. 1. Hegendorphini Ibid. 3. Varenii. —lucæ Ibid 6. ad Carol.

LECTORI

Michael Maittaire S.

TIBI, Lector, abhinc biennium Grammaticos in Græcæ Linguae Dialectis protuli : Te nunc salutatum mitto Typographos ; Imò (ne à primâ meâ scribendi ratione longiùs recessisse videar) illos, qui arte Grammaticâ non minùs quàm Typographicâ celebres extiterunt. Tractatum istum Westmonasteriensi, ubi elucubratus fuerat, Scholæ dedicaveram ; ut, quoniam gratiâ amicisq̃ue minùs valens indè pulsus fueram, testatum palam relinquerem, quòd, licèt adversùs æmulum vires, neutiquam tamen ad benefaciendum aut animus aut facultas defuerit. Ex opusculo

culo illo hoc natum est : Quum enim consulenti optimas librorum editiones nullæ Stephanicis præstare viderentur, lubuit eorum Typographorum vitam, indolem, studia diligentius contemplari. Et quorum vitam nosse magis interest, quàm illorum, per quos stetit, quominus tot elegantissimi Scriptores aut prorsus interirent, aut pro suâ dignitate non ornati prodirent ; quibus literæ suam lucem debent & incrementum ? Theodori Janssonii *ab Almeloveen* Epistolica de Stephanorum vitis dissertatio anno 1683 edita in pretio fuit apud Eruditos ; diùque est, quum ejus Exemplaria rara esse cœperunt. Eam, quâ potui curâ, perlegi : placuit Viri Clarissimi erga illos Rei Typographicæ Principes studium : gaudebam ipsum † promississe se *adjuncturum ea, quæcunque suum hoc opusculum exornare augere*

vel emendare potuerint. Ego interim quò
 majore Stephanorum admiratione captus,
 eò moræ impatientior, corrafi undecun-
 que, quicquid ad eorum notitiam con-
 duceret. Materiem, quæ ex variâ lecti-
 one creverat, redegei in ordinem, & ad
 meos usus reduxi; neque enim id opus
 unquam publicare deliberatum habueram.
 Amicus autem meus & familiaris Chri-
 stophorus *Bateman*, vir in re literariâ ju-
 vandâ impiger, dignûsque Stephanis Ty-
 pographis Bibliopola, ultro se mihi ob-
 tulit, ut ejus operâ prodiret, quod apud
 me premere statueram. Accepi statim
 conditionem, arbitratus meum laborem
 frustra non fore, si typis typographos
 mandarem; multis, quibuscum super eâ
 re egi, consilium non displicuit; & fuere,
 qui cunctantem urgerent, rati nonnihil
 frugis ad librorum amatores exinde per-
 venturum. His impulsus fœtum meum
 hætenus dubium & informem paulatim

figurare conatus sum; & dum studui
 omnia, quæ ad hoc propositum pertine-
 rent, simul congerere, sensim adolevit;
 quémque libellum duntaxat institueram,
 prelo vertente, liber exivit, eâ quidem
 mole, ut illi metuum ab Adagio, Mag-
 nus liber magnum malum. Ornamen-
 tis, quibus libri superbiunt feliciores,
 omnino destituitur: nec splendido, qui
 expectationem & moveat & nonnunquam
 decipiat, titulo; nullis, quibus muniatur,
 testimoniis; nullo patroni, quem nancisci
 nec potuit nec meruit, nomine ambitiosus,
 se soli tuæ benevolentiae commendat. Su-
 is erratis multi ab operis aut difficultate
 aut longitudine causas quærunt: Mea, quæ
 & crebra & gravissima sunt, non aliunde,
 quàm ab ignorantia & incuria, profe-
 cta confiteor; & veniam potius deprecor,
 quàm audacter exoptulo. Roberti Ste-
 phani primi effigies eadem, quæ in Gal-
 licis Bezae Iconibus, libro præfigitur; ei,
 quam

quam Almeloveenius exhibuit, non multum absimilis, nisi quod in vultu tristior huic insit severitas, illi gravitas serenior; hujus caput apertum, illius pileatum. Typographica † symbola cum suis lemmatibus in initio libri disponuntur. Multa passim ex ipsorum Stephanorum aliorumque scriptis ad confirmandam illustrandamque historiam allegavi. Quid ipse præstiterim, quem ordinem secutus sim, non tanti est, ut verbis ampliëm: Malo hoc, quicquid est, tuo judicio permittere, quàm te pluribus fatigare. Vale, Lector, & opellam hanc parvam boni consule; memineris autem tibi eos à me fisti viros, qui, quum Imperatorum Regum omniumque & dignitate & literaturâ insignium gratiam sibi conciliaverint, tuum certè merentur & exigunt patrocini-
 1708. Prid. Cal. Jan.

† De quibus lege pag. 9. 10. 16. 17. 44. 160. 162. 167. 168. 222. 506. 521. 533. 544.

TOMUS PRIMUS

SIVE

Vitæ Stephanorum.

CIO IO CCIX.

ΕΛΟΣ

VITÆ STEPHANORUM.

NIHIL esse credo, quod magis perspicuum sit, constetque inter homines eruditos, quàm Literarum in Europam postliminio reditum Arti Typographicæ plurimum deberi. Arti illi pulcherrimæ & in reliquarum subsidium incrementumq; Dei beneficio natæ manum admovent Viri doctrinâ & judicio instructissimi; in quorum grege principem locum tenuit Stephanorum familia, maximâ cum laude per centum sexaginta plus minus annos munere Typographico functa. De illis optimè meritis est Vir clarissimus Theodorus Janssonius *ab Almeloveen*; || quem Jacobus Tollius, Joh. Georgius Grævius, (illum enim studiorum inceptorem, hunc directorem habuerat) & Nicolaus Heinsius sæpissime monuerunt, ut nullorum Typographorum magis quàm Aldinorum, Plantinianorum & maximè Stephanorum editionibus fideret. Is itaque eorum monitis excitatus omnia diligentissimè, quæ de

|| Jansson. Dissert. 2. 3. 4. 6.

A

Stephaneo

Stephaneo genere sese obtulerunt, conquifita & in Epiftolarem differtationem redacta Grævio dicavit: miratus neminem antea fuiſſe, qui illorum illuſtrium Typographorum à primâ origine genealogiam deduxerit, & vitas ex profeſſo deſcripſerit; quanquam ex parte illud inter alios multos fecerint Pierius Valerianus in *Libello de Literatorum infelicitate*, Paulus Colomeſius in *ſua Gallia Orientali*, Scævola Sammarthanus in *Elogiis*, & Malincrotius in *differtatione de Arte Typographica*. * Janſſonius, auctore & adjutore Cornelio à Beugbem Embricenſi ejusque urbis Tribuno plebis ac Bibliopolâ, ſuæ differtationis calci ſubjecit Catalogum Librorum, qui ex Stephanorum officinis prodierunt, † Bibliothecarum præcipuè Bodleianæ, Barberinæ, Thuanæ, Heinfianæ, cùm Patris tum Filii, ope atque auxilio maximâ ex parte conſectum. Hujus operis utilitatem nemo non cognoscet, niſi qui ignorat, character characteri, liber libro, Typographus Typographo quid præſtet; deformi pulcher, emendatus corrupto, doctiſſimus ineptiſſimo quid interſit. Qui color, nitor, ornatus vetuſtis illis erat Athenarum Latique Scriptoribus: quum prodirent ex officinis; ubi elegantiffimis ipſorum operibus typorum munditiam, obſcuris lucem, depravatis ſenſum, vagis locum, confuſis ordinem, dubiis veritatem, artifice manu, accuratâ lectione, fœlici conjecturâ, ſolerti

* Janſſon. Diſſert. p. 69. † Idem ad Lector.

ingenio, certâ methodo, sagaci censurâ dabat idem Interpres & Typographus ! At contrâ, quàm insignem accipiunt injuriam venerabilia Antiquitatis doctæ monumenta, quum in ea involent illotis manibus Typothetæ & Correctores, qui vix aliud nisi album & nigrum nôrunt ; multûmque sibi præ cæteris sapere videntur, si Græca à Latinis, Hebraïca à Græcis possint discernere ! Interea quicquid delirant Typographi, optimi plectuntur Auctores ; in quibus tot eduntur monstra, ut dubites, *Censorène an Haruspice opus sit.* Artis autem Typographicæ usus corrumpitur, non tantûm, si scripta bona excudantur malè ; sed etiam si bene mala, quæque à flammâ potius quàm prælo lucem accipere meruerunt. Viderint igitur bonarum literarum Vindices & Patroni, quibus datum est licentiæ fræna injicere ; ne Typographiæ, quæ Artium Liberalium familiaris fuit semper ac necessaria, dignitas prorsus evilescat ; ne ea barbariem, quam olim introducta & culta fugaverat, reducat neglecta & violata : dum concitandæ seditioni patriæq; Religioni, quam legibus sancivit Regum nostrorum Authoritas, labefactandæ emancipatur. Sed ad Stephanos redeo ; in quorum Typographêo idem ferè, quod Florus de Populo Romano scripsit, lubet observare. Hujus enim si quis totam ætatem percenseat, ut cæperit, ut adoleverit, ut ad juventutem florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processûsq; inveniet. Prima ætas &

quasi infantia sub Henrico Stephano primo fuit per annos circiter quindecim, quibus cum temporum ignorantia luctabatur. Philologia enim & Humaniores Literæ Authorésque Veteres nondum apud Gallos è tenebris penitus emerferant. Adolescentiæ ætatem egit sub Roberto primo, quo adnitente robustam maturitatem tam citò affecutum est, ut inter incunabula & juventam paucillulum spatii intercesserit. Non tamen id passum est, quod ingeniorum solet præcox genus haud temere unquam ad frugem perveniens: sed per octoginta annos firmitatem & robur tenuit inconcussam; Carolo, Henrico secundo, Francisco utroque, Roberto secundo, eorumque affini Mamerto Patissonio nova semper auxilia subministrantibus: Nec de viribus aliquid visum est remittere, donec illi vixerint. Post illorum obitum Paulus, Robertus tertius & Antonius valetudinem ejus inclinantem & vergentem in senium diu sustentaverunt. Tandem sub Antonio & Henrico ultimo ita consenuit, ut nonnunquam lacertos moveret, & ex ipsâ viridi vegetâque adhuc senectute facile conjiceret, quale in ætatis flore fuerit. Hæc breviter de Stephanis præfatus, ad singulorum vitas transeo.

V I T A

TOMI PRIMI

PARS PRIOR;

SIVE

Henricus Stephanus Primus

A C

Ejus Filii.

Henricus Stephanus Primus.

Robertus Stephanus Primus.

Franciscus Stephanus Primus.

Carolus Stephanus.

V I T A

Henrici Stephani Primi.

DE Artis Typographicae Epochâ inter Chronologos non convenit; nobilissimûmque illud Inventum sua primordia non potuit ab injuriâ temporis asserere, & ex eâ expedire caligine, quâ artes & scientiæ diumersæ latuerant, quâmq; ortum fuerat ut dispelleret. Typographorum etiam nostrorum initia latent adhuc ignota; nec meliore Artifices, quàm ipsa Ars fortunâ usi sunt. Nam de primi, à quo universa reliquorum prosapia deducitur, Henrici natalibus nil certi occurrit: Reliquum est igitur, ut assequamur conjecturâ, quod videatur verisimillimum, quum illud ipsum verum in occulto lateat. Robertus Henrici filius anno 1503° natus est; Henricus pater ultra annum 1520^m vitam non produxit. Ea impræsentiarum (donec suo loco comprobentur) pro concessis & probatis sumantur. Pone item (quod quidem non ægre fidem impetret) Henricum, quum liberos genuerit, annos vix pauciores viginti nec fortè plures triginta numerâsse. Nasci itaque potuit inter annos 1470^m & 1480^m. De-

nique quamlibet annosus juvenisve decesserit, omnibus ad vulgò receptos naturæ limites legesq; perpenſis, ejus certè natales non multum ſupra annum 1450^m protendere, aut infra 1480^m deprimere fas erit. Henrici forſan Stephani & Typographiæ ortum non adeo longum temporis ſpatium diſiſſe; huic enim annum alii ¹ 1440^m alii ² 1452^m aſſignant. Sapientiſſimè nec abſq; nutu Numinis comparatum eſt, ut circiter tempus excogitatae feliciter Typographiæ ii naſcerentur, à quibus infirma adhuc & debilis vires aliquando foret acceptura. Illud itaq; ſæculum Viri illuſtrârunt renaſcentis in Europâ literaturæ reſtitutores: ³ Franciſcus Valeſius Rex poſtea Galliarum maximus Literatorum Patronus; ⁴ Aldus Manutius, ⁵ Johannes Frobenius, Jodocus Badius Aſcenſius, Henricus Stephanus, Simon Colinaeus, Typographi; ⁶ Laurentius Valla, ⁷ Eraſmus, ⁸ Gulielmus Budæus, Latinæ illi, Græcæ hic linguæ cultor elegantiffimus; ⁹ Beatus Rhenanus Seleftadienſis, ¹⁰ Jacobus Faber Stapulenſis, ¹¹ Lutherus, ¹² Bucerus, ¹³ Melanchthon, Religioni Pontificiæ ille clam averſus, hi palam hoſtes acerrimi: quorum quia deinceps fiet mentio, nomina hîc viſum eſt annosque natales inferere. Alioqui neſas

¹ Calvis. Ricciol. ² Platin. ſed Polyd. Vergil. 1443. ³ Natus 1494. ⁴ Denatus 1516. apud Janſſon. Almelov. ⁵ Denatus 1527. ⁶ Denatus 1465. ⁷ Natus 1467. ⁸ Natus 1468. ⁹ Natus 1490. ¹⁰ Floruit 1494. ¹¹ Natus 1484. ¹² Natus 1491. ¹³ Natus 1498.

credidiſſem

credidiffem inter alios complures præteriiffe * Cranmerum noſtrorum Præſulum Antefignanum ac fortiffimum Martyrem. Famofus fuit hujus ſæculi finis ortu Ignatii Loiolæ eodem, quo Bucerus, anno in lucem * luce ſolis deficiente editi: quem patrem agnoſcit Secta iſta, ex quâ plurimi licet in rerum publicarum conturbationem perniciemque nati ſint, multū tamen (nec enim æquum eſt hoſtibus juſtam laudem invidere) de bonis literis optimè meruerunt. Verum hætenus evagari ſatis fuerit; ne videar ad Stephanos non minùs æquè, quàm apud Martialem Poſthumus *ad Capellas*, revocandus. Sed quoniam incerta de Henrici Stephani natalibus omnia, nihilque de ejus educatione quod dicerem, occurreret; malui viros huic partim coætaneos partim etiam familiares memorare, quàm ſeculum, à quo hic & illi vivendi initium fecerunt, ſilentio tranſire.

Circa ſæculi ſequentis initia Henricus Stephanus videtur de re familiari conſtituendâ cogitâſſe, ac anno poſt Robertum filium genitum proximo 1504° Ludovici 12ⁱ Galliarum Regis 7° ex libris, quos excudit, primùm innotuiſſe. Ludovici erga literas ſtudio ſatis ſpectatum eſt, quum viros earum peritiſſimos ad ampliſſimas dignitates & Rei-publicæ

* Natus 1489. * Calvis. N. B. In his deſcribendis, Calviſio, Ricciolio, & Bezà in libro Iconum authoribus uſus ſum.

Magistratus eveheret, ¹ Budæum Secretarium Regium, ² Franciscum Briconnetum ærarii Cameræ Præfectum, ³ Johannem Ganaum Franciæ Senatûs primarium Præsidentem, ⁴ Germanum Ganaum Johannis fratrem Decanum Bellovacensem & Consiliarium Regium, ⁵ Johannem Bellæum Episcopum Andegavensem & Regium Confessorem, ⁶ Gulielmum Briconnetum Cardinalem Narbonensem Archiepiscopum, ⁷ aliûmque cognominem Episcopum Lodovensem, Francisci Briconneti ⁸ patruum illum, hunc ⁹ patruelem : quos omnes Jacobo Fabro fautores fuisse ex variis ejus Epistolis apparet. ¹⁰ Amicitia quoque inter Franciscum Briconnetum & Fabrum incepta à parvis cum ætate simul accreverat ; nam fuerant in Philosophiâ condiscipuli post Pauli Æmylii ferulam, sub quo tunc apprime Briconnetus tum in linguâ Latinâ tum in Historiâ profecerat. Plurimos tractatus à Fabro elucubratos aut recognitos aut Latinè versos, multos etiam à Jodoco Clitoveo Neoportuensi compositos evulgavit Henricus Stephanus ; & inter primos, quos emisit, libros illius in Aristotelis Politica Annotationes, inter ultimos hujus Logicam typis mandavit ; ut Typographicis ipsius laboribus eadem, quæ dederat initium, finem imponeret Philosophia. Parisiis, è regione

¹ Fabri epist. ante Magn. Moral. Aristot. ² Ejusd. ante Euclid.
³ Ejusd. ante Hecatonom. ⁴ Ibid. & ejusd. ante Introduct. in Ethic.
⁵ Ejusd. ante Moral. ⁶ Ejusd. ante Psalt. Quinc. ⁷ Fabri Epist. ante Polit. ⁸ Ejusd. ante Euclid.

¹Scholæ aut ²Scholarum Decretorum suam instituit officinam; ex quâ libri, quos hætenus mihi contigit videre vel in Catalogis legere, Latine omnes, plerique de Theologicis, Philosophicis, Mathematicis, Medicisque rebus scripti aut versi, de supersticiosi Papicolarum ritibus plurimi, Classici nulli aut perpauci prodierunt. Is sibi in arte excusoriâ socium aliquando adjunxit Johannem Parvum; Recognitores, Petrum Portam & Beatum Rhenanum, Johannem Solidum Cracoviensem & Volgacium Pratensem: His in Trismegisto, illis in Aristotelis Politicis excudendis usus est. Communem his fuisse hospitem Henricum Stephanum, præceptorem Jacobum Fabrum disco ex Volgacii ³epistolâ Parisiis ad Solidum Romæ agentem anno 1508° prid. Id. Sept. missâ. Henrici Typi fuerunt plerumque, ut Typographi vocare solent, *Romani*, & pro eâ ætate satiselegantes; nonnunquam deteriores & ⁴compendiarii figuram exhibentes Literarum, quæ in manuscriptis usurpantur. Fronti librorum sæpius affixit Scutum Franciæ, manu librum inter lilia quasi cœlitus demittente insignitum, binisque ⁵Angelorum, aut ⁶juvenum, aut ⁷hominum imaginibus cinctum; & paulò inferiùs majusculas sui nominis literas initi-

¹ In fronte librorum plurimorum. ² Pauciorum in calce, uti Introd. in Polit. ann. 1508. Pro Scholis Decretorum. Epither. Text. ann. 1518. ³ Ante Introd. in Polit. ann. 1508. ⁴ Mor. Aristot. ann. 1510. & Logica ann. 1520. ⁵ Moral. ann. 1510. ⁶ Politic. ann. 1506. ⁷ Anatom. Alexand. Bened. ann. 1514.

ales * H. S. vel nomen integrum * HENRICUS STEPHANUS. Dionysii Arcopagitz operibus apposuit Hieroglyphicum schema ad symboli-
cam mysticamque Scriptoris illius Theologiam ap-
ptissimum; binas arbores aquilâsq; sibi invicem ad-
versas cum duobus circulis simul catenatis vacuâq;
scuto interposito. Annum, mensem, diemque ad
libri sæpius calcem, aliquando * initium, nonnun-
quam * utrobique cum diverso die ac mense, appo-
nere solitus est. * Symbolum non semper affixit
Typographicum, * rariùs diem mensis omisit, * an-
num rarissimè. Henrici Stephani meminit Frederi-
cus Sylburgius in suâ ad Lectorem præfatione The-
odoriti *de Græcarum affectionum curatione* * Libris præ-
missâ; ubi fatetur se secutum fuisse versionis editio-
nem antiquissimam & optimam, quam Parisiis anno
1519° curavit Henricus Stephanus ejus, quo magi-
stro usus est, avus.

* Anno sæculi 15ⁱ decimo quinto, Cal. Jan. Lu-
dovico 12° successit Franciscus Rex hujus nominis
primus; * *ad cujus Regiam Majestatem species imperio dig-
na, ingenium, literarum amor, comitas, rerum peritia*

* Moral. ann. 1510. * Euseb. Chron. ann. 1518. * Politic.
ann. 1506. * Politic. ann. 1511. Non. April. & in fine, 1511.
ultim. Marc. * Trismegistus ann. 1505. * Dioscorides. ann.
1516. * Euclid. ubi tamen Epistola præfixa anno 1516. postrid.
Epiphan. data fuisse legitur. * apud Comelin. ann. 1592.
? Thuan.

jam in illâ etate (nam vixit 20^m annum compleverat, cum Ludovico succederet) accedebant. Rei-publicæ interest quendam esse inter Augustos & Musas necessitudinem, ut hæ ab illis præsidium, ab his illi ornamentum petant. Tacere itaque non potui eximium illum Artium omnium Mecœnatem, sub cujus auspiciis Typographica à fundamentis ad culmen perducta est. Hujus fundamenta Parisiis posuisse maximæ laudis Henrico Stephano fuerit, etsi id solum esset, quod de eo memoriæ proderetur. Nescio, an quâ cognatione attigerit Johannem Stephanum, quem designatum Versellarum Præsulem anno 1510° Faber narrat in * Epistolâ ad Gul. Budæum. Facilius est conjectura, quo tempore reliquerit vitam, quam quo acceperit. Annum enim 1520^m attigisse eum testantur excusi ab ipso libri quidam, excessisse (quantum in meam noticiam adhuc pervenerit) nulli. Præterea 2° anno 1521° Boethii Arithmeticam in folio excudit è regione Scholæ Decretorum (quod Janſſon. *ab Almeloveen* explicat, in domo Henrici Stephani) Simon Colinæus. 3° Anno 1522° Robertus Henrici filius in Typographiâ fuit sui vitrici Simonis Colinæi adjutor. Credibile est igitur anno 1520° exeunte (nam eo anno, 24. Jul. Logi-

* Ante Magn. Moral. 2° Almelov. p. 13. 3° Lege postea in vitâ Roberti. Habetur in Biblioth. Templi Medii, Alcabit ad magisterium judiciorum astrorum Isagoge commentario Joan. Saxonis declarato. Parisiis. venundatur à Simone Colinæo, apud Scholas Decretorum. 1521. 4°.

cam excudit) illum decessisse; cuius vidua non multò post nupsit Simoni Colinao, celeberrimo tunc temporis ac deinde ultra annum ferè 1550^m apud Parisienses Typographo, || qui in calce Elucidarii Ecclesiastici Clitoyeani se vocat Henrici Stephani successorem.

Henrici defuncti desiderium minuerunt, noménq; hactenus non magnum auxerunt tres, qui supererant, filii; Robertus, Franciscus, & Carolus. Habet facti dimidium, qui cepit bene; neque minori laude dignus est, qui jecit fundamentum, quàm qui perfecit. Æquè Naturam miramur, imò majore lætitia perfusi, quum hyemem vere, quàm quum ver æstate, æstatem autumnò mutet. Henricus Stephanus Typographiam quasi ab ignorantia hyeme ad ver foelicissimum ita adduxerat, ut uberrimi autumnì spem post se relinqueret. Spem illam non fefellerunt filii, sed adeo aluerunt auxeruntque, ut ubertas autumnì veris florem vinceret. Denique paternam industriam ita superarunt, ut meritò ambigatur, utrùm filii patri, an filiis pater, ob acceptam ab hóc illi vitam, ab illis hic famam vitâ eò præstantiorem quò diuturniorem, plus debuerit.

|| Jansson. Almelov. p. 12. ex Malincrot. de Arte Typogr. cap. 14. p. 96.

V I T A

VITA

Roberti Stephani Primi.

RObertus Stephanus in lucem editus est ¹anno 1503° Ludovici 12ⁱ 6° cujus adolescentiam Literis Hebraïcis Græcis Latinisq; diligenter institutam fuisse ex ipsius operibus plus satîs patet, quamvis incertum sit, sub quo præceptore, per quos gradus, an suo potiùs Marte quàm alienis adminiculis ad id culmen pervolaverit. In ea quidem incidit tempora, quibus omnia ad augendam rem Literariam conspirare videbantur. Tunc Academiæ ²Wittebergensis & ³Frankofurtensis ad Viadrum fundatæ Literatis hospitium, Franciscus regnum auspiciatus patrociniû indulgebat. Huc accessit, ⁴quod in dubium vocari cœperit Pontificiæ Tyrannidis potestas, quæ Religioni & Literis superstitionis & ignorantiae tenebras offuderat. Intrà primum hujus sæculi vicennium exorti sunt, qui Literarum armis freti Romanæ Ecclesiæ vires enervare tenta-

¹ Id constat ex anno, quo mortuus est. ² Anno 1502. ³ 1506. Helvic. ⁴ Anno 1517. Lutherus contra indulgentias debacchari cœpit. Ricciol.

verunt, ¹ Augustinus Marloratus, ² Johannes Calvinus, ³ Petrus Viretus, & ⁴ Theodorus Beza: Nec indictum præterire possum Henricum VIII. ⁵ magni animi principem; qui initium regnandi sumpsit 1509° vivendi 1491° eodem, quo Loiola, anno: Magnum scilicet Romanæ Ecclesiæ propugnaculum dedit idem annus ac flagellum. Eo enim regnante Ecclesia Anglicana, Romanæ erroribus, qui irreperant, expurgatis, in integrum restituta est; Apostolico Episcopatus fundamento, quod alii imprudentiori zelo rapti succusserunt, nixa.

Robertus Stephanus se non sibi soli natum intelligens, & illas, quas congefferat, eruditionis opes cum aliis communicandi avidus, anno ⁶ 1522° suæ vitæ 19° Simonis Colinæi vitrici sui Typographiæ præfuit. ⁷ *Ob quam causam, quum eo anno à Colinæo impressum fuisset minore formâ Novum Testamentum emendatum sanè elegantique charactere excusum (res nova prorsus temporum malignitate libros sacros tunc posse correctos reperiri) Sorbonæ Theologi ad ignem rapiendum esse vociferabantur; in publicis lectionibus illum adolescentem, à quo prodierat talis emendatio, increpabant; aperto autem*

¹ Natus ann. 1507. ² 1511. ³ 1512. Beza in lib. Icon. ⁴ 1519. Ricciol. ⁵ Thuan. ⁶ Rob. Steph. respons. ad censur. Theolog. p. 8. ⁷ Simon de Colines avoit imprimé un Nouveau Testament, selon l'Edition vulgaire, assez correct, en 1522. ce qui étoit assez rare en ce tems-là. Hist. du Vieux Testament, par P. Simon. 1680. pag. 589.

Marte non ausi sunt aggredi. Illius certè erga sacros codices in teneris adhuc annis studium, animique excellentia & magnitudo in invidiâ, quam sibi fecerat, superandâ eluxit. Ex quo tempore, quamvis apud Papicolas incœperit hæreseos esse suspectus, incepto minimè destitit, nequaquam absterritus clamoribus, quibus isti Theologici fuci, pecus ignavum & ignarum, semper ei obstrepere non cessaverunt. Eorum vix satîs mirari possis ignorantiam, si audiveris, quid de quodam ex illis reverendo sene tradat Robertus: *Ante paucos annos quendam ejus collegii sic loqui solitum memini; Miror, quòd isti juvenes allegant nobis Novum Testamentum; Per diem habebam plusquam 50 annos, quod nesciebam, quid esset Novum Testamentum.*

Robertus in alieno negotio se diu detineri non passus est; sed officinam, in quâ se exerceret, instruere meditatur. Vir autem pius & *juvanda Ecclesia natus*, (quo prosperiùs reliqua omnia procederent) suorum laborum primitias Deo consecrare, & in Bibliorum editionem animum intendere statuit. Ne inconsultè ac temere rem sacram aggrederetur, omnia undique, quæ ipsi opus essent, auxilia mutantur; *perlustrat Bibliothecas urbis Parisiensis per vetustas, alteram apud D. Germanum à pratis, alteram S. Dionysii:*

¹ Respons. pag. 9. & Henr. Steph. Apologie. cap. 30. ² Beza in præf. N. T. 1565. ³ Præf. Bibl. 1528.

deinde novam conficit versionem, & cum aliis Manuscriptis confert: ex Hispaniâ suis sumptibus sibi afferri curat Biblia illa Hispanensia à Leone X. tantopere laudata, quibuscum suam comparet translationem: tum corrogatis undecunq; impressis Bibliis variantes omnes lectiones collectas in duos quaterniones conjicit: quod anno 1524° peractum est. Commoratus est (ubi & Pater) E regione Scholæ Decretorum, usq; ad annum 1538^m uti ex libris, in quorum fronte suæ officinæ situm indicavit, manifestum habeo. Symbolum Typographicum elegit, olivam in ramos porrectam, cum ² uno ramo aut ³ pluribus defractis, & inscriptione ex Epistolæ ad Romanos Capite 11° Comm. 20° desumptâ, ⁴ *Noli altum sapere, vel* ⁵ *Noli altum sapere, sed time.* Eâ erat humilitate ac modestiâ, ut facile hominem cum apprime doctum tum maximè Christianum cerneret. Posteriores Inscriptionem rariùs adhibuit, nec (quantum ex editionibus, quas consului, conjecturam facio) ultra annum 1532^m. Inscriptio multifariè arbori applicatur, lineâ vel sursum ad ⁷ perpendicularum aut in ⁸ obliquum tendente, vel ⁹ directâ, vel ¹⁰ quasi per funiculum pendulâ, vel sæpius ¹¹ per lemniscum ramis innexâ; aut dextrorsum: aut ¹² sinistrorsum,

¹ Hebr. Gr. Lat. Nom. 1538. ² Persius, 1527. Terent. 1540.
³ Pier. Valer. in Virg. 1529. Calvin. Instit. 1559. ⁴ Persius, 1527. Calvin. Instit. 1559. ⁵ Bibl. 1528. ⁶ Index Bibl. 1532.
⁷ Persius, 1527. ⁸ Bibl. 1540. ⁹ Psalt. 1528. Virgil 1532.
¹⁰ Paraphr. in Vallam, 1531. Terent. 1540. ¹¹ Sueton. 1543. Instit. Calvin. 1559. ¹² Bibl. 1528. Instit. Calvin. 1559.

Idque semper cum imagine viri ad arboris sinistram manu dextrâ ramos & inscriptionem indigantis. ¹ Rarò frons libri symbolo destituitur. Aliquando idem liber eodem anno annique tempore binam habere videtur editionem cum diversâ inscriptionis emblematicæ in fronte libri dispositione. Quod observavi in libro Hebr. Chald. Gr. & Lat. Nom. 1537. 4. Cal. Octob. Inscriptio Olivæ applicatur in editione unâ per funiculum à ramis pendulum, in alterâ per lemniscum ramis innexum cum viri imagine: varius in paginis sedecim prioribus Character, illius minor, hujus major; in reliquis utriusque similis est.

Id Roberto curæ fuit potissimum, ut non nisi cum eruditis affinitate se devinceret. Duxit itaque in matrimonium filiam ² Jodoci Badii, ³ qui publicè artes anno 1492° docuerat, celebrisque extitit Typographus, scriptor etiam commentariorum in Orationes Quintiliani Institutiones: ⁴ quem optimum socerum deque optimis studiis in omni vitâ bene meritum appellat. Uxorem sanè habuit tam doctis patrè & marito dignam; ⁵ cui eorum, quæ Latine dicebantur, (nisi rarius aliquod intermischeretur vocabulum)

¹ Victor. in Rust. Auth. 1543. ² Henricus Stephanus meminit suæ matris Iodoci Badii filiae ante ann. 1566^m defunctæ. Apologie. cap. 15. & ejus mortem epigrammate Græco deflevit. Bezae Poem. 1569. ³ Lege ejus epistol. præfix. Comment. in Quintil. 1492. ⁴ Præf. Terent. 1528. ⁵ Epistol. Henr. Steph. præfix. Aul. Gell. pag. 12.

baud multò difficilior erat intellectus, quàm si dicta sermone Gallico fuissent. Eandem scilicet videtur & thalami & studiorum consortem voluisse. ¹ Fuit tempus, quum decemviratum quendam literarium domi haberet, eumque ut *μαρτυρῶν*, sic etiam *μαρτυροῦν*. Decem hi partim literati, partim literatissimi viri, quorum quidam correctorio munere fungebantur, (is²que ³præsertim, qui epigrammata postremæ Latini Thesauri editioni præfixerunt) quum, sicut ex diversis oriundi erant gentibus, sic etiam diversum sermonem vernaculum haberent, linguâ Latinâ tanquam communi interprete inter se utebantur. Ac quum ex his decem modò hos modò illos famuli pariter & famulæ de rebus, quas ipsi ipsæque vel noverant vel saltem conjectare poterant, colloquentes, quinetiam in mensâ quotidie cum de aliis tum verò de iis, quorum illa solet argumentum suggerere, sermonem habentes audirent, ita suas paulatim aures verbis illorum assuefaciebant, ut non solum pleraque eorum, quæ dicebant, intelligere, sed quædam etiam eloqui valerent. In eam profectò familiam, ubi illiteratis esse ne servis quidem licebat, Romanus Sermo Romæ jam diu sedibus suis exul videbatur commigrasse.

Ex quo primum animum ad rem Typographicam appulit, nullum tempus sibi dedit laboris vacuum; nullo non anno, donec vixit, Author aliquis, qui vel ad Christianæ Religionis vel ad bonarum Artium

¹ Epistol. Henr. Steph. præfix. Aul. Gell. pag. 13. ² Andreas Gruntlerus, Gerardus Clericus, Adamus Modius.

incre-

Incrementum conducere, ex ejus Officinâ prodiit.
Præterea adeo severus erat studiorum suorum exactor, ut librorum ¹ fini aut (si Hebræici fuerint) ² fronti diem mensis aut (in Hebræicis) ³ mensem solum addere ⁴ rarò omiserit; qui & ipsius patri & ⁵ plerisq; notioribus Typographis mos erat. Nonnunquam annus, mensis, dies, & Typographi nomen in libri initio omissa calci adjiciuntur. ⁶ Quidam narrant ipsum solitum fuisse singula folia perlegenda, hîc illic per plateas, locis certis affigere, adjuncto pretio illi, qui vitia quædam detexisset.

Apertâ Officinâ, toto animo & studio omni in eam operis, quod instituerat, rationem incubuit; nec committere voluit, ut tantam, quam sui dederat, spem, & opinionem, quam primam sciebat esse maximî momenti, falleret. Prima ei cura atque opera in sacris Codicibus posita est, proxima in Scriptoribus Latinis: Latini enim sermonis peritior aut saltem studiosior fuit, si tanta & tot tanti viri studia inter se componere, & ex libris pluribus in illo quàm in ullo alio sermone excusis æstimare liceat. Classicos Authores optimorum Grammaticorum scholiis illustratos vulgavit in gratiam puerorum,

¹ Persius. 1527. 5. Non. Maii. Institut. Calvin. 1559. 17. Cal. Sept. ² Bibl. Hebr. ³ Comment. Cæsar. 1544. Beza de hæret. puniend. 1554. ⁴ Sim. Colin. Adr. Turneb. Gul. Morel. Vascosan. Aud. Parv. Bene-nat. Fed. Morel. ⁵ Seminarium. 1536. ⁶ Jansson. Dissert. p. 41.

quorum teneram ætatem politionibus literis initiari multum intererat, illo præsertim tempore, quum inculta barbaries & ignorantia nondum suis, quas pertinaciter multos retro annos tenuerant, sedibus penitus pulsa fuerant.

¹ Anno 1527° Johannes Frobenius Basileæ decessit insignis Typographus; quo avulso alter aureus florere incepit Robertus Stephanus. A Satyris Persii optimi quidem (¹ ut ipse ait) sed difficillimi Poetæ exordium duxit 1527. 5. Non. Maii. quibus addidit 5. Cal. Jun. Ælii Antonii Nebriffensis Grammatici Commentaria, seorsim edita: nam ² *morem illum, quo ferè utebantur Typographi, longos ac plerumque ineptos commentarios mediis Authorum operibus intercalandi & intexendi, tantum aberat, ut probaret, ut veementer etiam obesse omnibus arbitraretur.* Quoniam autem suum classicos edendi consilium frustra fore noverat, nisi ad eorum intelligentiam aditum tyronibus patefaceret, varia Grammaticorum opera excudit; ea primùm, quibus rudimenta tantum facilia traderentur, qualia Melanchthonis, anno 1527° deinde illa, quibus ad reconditiora artis adyta via muniretur, quales sunt libri Thomæ Linacri de emendatâ Latini Sermonis Structurâ, anno 1528°

¹ Beza in lib. Icon. ² Præf. in Pers.

Anno 1528° Cal. Mart. Biblia Latina, quorum editionem ut absolveret, nec operæ nec oleo plures jam annos pepercerat, quibus privilegium anno 1527° Francisci 14° obtinuerat, vulgavit; nec multò post, Psalterium & Solomonis Libros cum brevibus ex Hebræo annotationibus, ¹ quòd sæpius Christianorum manibus teri debeant, legi, & edisci. Quò autem non minorem à Juris-consultis quàm Theologis gratiam iniret, jure *Divino* his dato, *Civilis* Pandectas quinque voluminibus in usum illorum emisit. Sibi etiam devincire voluit Matheseos & Historiæ studiosos homo omnium literarum; & illos Cuthberti Tonstalli de arte supputandi, hos Polydori Virgilii de inventoribus rerum libris donavit. ² Id circiter tempus eum complures efflagitabant, ut Calepini Dictionarium juxta posteriorem Authoris recognitionem suæ integritati restitutum excuderet. Ipse re ter quater tentatâ reperiēbat opus arduum, invidiæ plenum, & parum Rei-publicæ profuturum. Instabant quotidie studiosi, ut, si non Calepinum, exquisitius aliquod dictionarium ex optimis Authoribus & Commentariis aut colligendum curaret, aut ipse suo labore colligeret. Quum autem omnes, quibuscum sæpius egit, precibus & præmiis non mediocribus frustra sollicitati grave negotium detrectarent, se accinxit operi, ex Plauto ac Terentio diligenter perlectis annotationes distinctasque collegit, exscribendas & in ordinem alphabeticum

¹ Præf. Psalm. 1528. ² Lege Præf. & Privileg. Diction. 1532.

redigendas curavit, ut futuri Dictionarii quasi sylva & materies essent. Hortatu demum virorum eruditorum, quibus duos aut tres incæpti operis quaterniones ostenderat, binos annos in hâc opere dies noctesque, rei domesticæ & corporis ferè negligens, ita desudavit, ut quotidie duobus prelis materiam sufficeret, & absque ope Divinâ oneri succumbendum fuerit.

Anno 1529° 9. Cal. Jul. Terentium, quo non alter meliùs Romani idiomatis munditiem exhibet, publicavit accuratissimè cum Donati commentariis, ¹ in quibus Græca propè omnia (nam pro eis antebac excusi codices lacunis scatebant) reposuit, & sententias Authorum, quos Donatus citare solet, integras reddidit; ad illa vetusti ex Iodoci Badii dono manuscripti exemplaris, & cujusdam Anonymi acerrimo judicio præditi Latineque ac Græcè doctissimi, ad has Petri Rosseti Laureati Poetæ versus Virgilianos ad unguem tenentis auxilium mutuatus. Intra spatium quadrimestre Terentio successerunt, quasi Virgilio honoris causâ præviæ, Virgilianæ lectionis per Io. Pierium Valerianum castigationes; & ipse prodiiisset Poetarum Princeps, ² nisi luculentis Tiberii Donati in universam Æneida commentariis potiundi spes consilium in aliud tempus distulisset. Interim quum clam eum non foret, quàm jucundum ac utile sit pueros à teneris epistolarum scriptioni assuescere, Plinianas emisit, adjuncto

¹ Præf. Terent. ² Præf. Virg. 153°.

Panegyrico & libro Plinii de Viris Illustribus, Suetonii de Grammaticis & Rhetoribus, Julii Obsequentis de prodigiis, ex quorum lectione Epistolare, Rhetoricum, & Historicum scribendi genus primoribus tantisper prægustent labris, dum in profundas eloquentiæ Ciceronianæ copias, quum ætas & ingenium maturius accreverit, sese ingurgitent.

Anno 1530° 6. Cal. Feb. Plauti comædias in lucem protulit, quem tempore licet priorem, Terentio tamen postponendum censuit, pistoris famulum molâsque trusatiles versantem senatoris servo maturè manumisso & in Lælii Scipionisq; familiaritatem recepto, huic terso & castigatissimi sermonis arbitro illum nimis exoletum necnon aliquid antiquæ rubiginis secum trahentem. ¹ *Ei tamen, antequam ad ingruvescentem ætatem pervenisset, Plautus omnium Latinorum scriptorum post Ciceronem & charissimus fuit & (quantum licebat per ea, quæ tum temporis suppetebant, exemplaria) notissimus.*

Anno 1531° prelo committere incepit Dictionarium à biennio elaboratum, cujus Privilegium die Martis 22° anno præcedente & Francisci Regis 17° obsignatum fuerat: Dúmque hujus & Virgilii (quem Tiberii Donati commentariis à possessore hujus thesauri nimium parco frustra hætenus expectatis ulte-

¹ Henr. Steph. de Latinit. falsò suspect. pag. 365.

rius procraftinare noluit) editionem molitur, Marturini Corderii in Regio Navarrae collegio Grammaticam & Rhetoricam multos jam annos professi libellum de corrupti sermonis emendatione, & epitomen Erasmi in Vallæ Elegantias, annexâ ob operis similitudinem verborum sordidorum per Crocum farragine, protulit. Hanc Erasmus quum annos plus minus octodecim natus scripsisset de e-dendâ minimè cogitans, & suo injussu bis prodiisse exemplaribus innumeris propagatam aliâsq; pessimè depravatam animadverteret, tertiam editionem recognovit, & fecit, ut aliquantò purgatio in puerorum manibus versaretur. Non possum hic tacere de Corderii ad studiosam juventutem epistolâ, quam didascalis omnibus commendatam velim, ut ex eâ discant, quo pacto discipulorum institutioni & (quod præcipuum est) Christianis moribus consulatur. Robertus, quum Terentium jam bis emisisset, ultro pollicitus est se, ubi primum posset, rationem comicorum versuum planam expeditâque aliquo ejus argumenti commentario facturum. Ad eam itaque rem auxilia undique omnia contrahebat, ut brevi suis creditoribus satisfaceret.

Anno 1532° 17. Cal. Aug. dedit Virgilium Servii Honorati interpretatione ornatum vetusto inter alios codice Francisci Sylvii adjutus; nec multò post 4.

1. Præf. Erasmi. 2. 1529. & 1531. 3. Præf. Terent. 1534.

Cal.

Cal. Oct. Dictionarium seu Latinæ Linguae Thesaurum, cujus partus tot vigiliis & laboribus constitit, enixus est. ¹ Propria Nomina, quæ nulla ferè in eo opere inveniuntur, reliquit petenda partim ex Antonii Nebrissenfis de locorum nominibus opusculo alibi venali, partim ex Poetico illo dictionario ab eo fideliter emendato, quod *Elucidarium Carminum* vocant. ² Quum autem *Elucidarium* emendaverit tantum, haud composuerit, non est, cur plagii eum accuset ³ Jacob. Thomasius, quasi Volaterrani Anthropologiam compilasset, & alicubi ejus errores fecisset suos, alibi novos à se addidisset. Coloniensem, quâ usus est Thomasius, editionem nondum vidi; at in eâ, quæ sub Caroli Stephani nomine exiit, illa, quæ Thomasius citat, nomina non leguntur; & Hermannus Torrentinus se hujus *Elucidarii* collectorem in suâ ad lectorem præfatione agnoscit. Anni hujus finem nobilitaverunt Biblia Latina 8. Id. Nov. absoluta. Erat scilicet pii propositi adeo tenax, ut multorum quamlibet librorum editionibus distractus neutiquam tamen sacros negligeret. ⁴ Confitetur ingenuè nonnihil in priorè Biblicorum emissionem fuisse dormitatum; in hæc verò dari translationem propè integram & illibatam, denuo cum veteribus Manuscriptis, quæ annis superioribus Monachi S. Dionysii, itémque S. Germani, & gravissimum illud Theologorum Parisiensium collegium ei communicarunt,

¹ Lege in initio Dictionar. 1531. ² Jansson. Dissertat. pag. 42.
³ In libro de plagio literario. ⁴ Præf. Bibl. 1532.

collatam, adjectis ad interiorem marginem diversis interpretationibus cum obeliscis & astericis, quibus Origenes & Hieronymus usi fuerant. Ad calcem rejecit Nominum Propriorum Catalogum cum interpretatione Complutensi, & Indicem rerum & sententiarum, ex duobus, quos aliquando alterum in Vetus, alterum in Novum Testamentum composuerat, conflatum. Hæc omnia caractere magnificentissimo curavit imprimenda; nam eum novas literarum formas sibi nuperrimè comparasse conjecto, quod typis majoribus ac nitidioribus Biblia & Opéra Virgilii, quàm quibus libri priores, excusa fuerint. At verò Theologi Parisienses eum ad ignes usque persequuntur, quod Biblia imprimere ausus sit, quamvis tum permissu tum consilio seniorum Collegii ipsorum, cujus rei locuples testimonium Regis privilegium reddebat. Eum nihilominus ad capitale supplicium postulabant, tanquam si Biblia corrupisset; & de eo actum esset, nisi quorum authoritate factum sit, in tempore monstrasset. Tale annos circiter viginti bellum Roberto cum Sorbonâ fuit; & oportuit despondisse animum absque Rege, qui illum contra invidos & malevolos texit, nec cessavit omnibus modis benignè juvare. Quia autem paci & tranquillitati semper studebat, pollicitus est se nihil postea nisi cum bonâ eorum gratiâ facturum.

Annus 1533^m Virgilio in minori volumine, Artique Poeticæ Horatii cum Jani Parrhasii, Acronis,

¹ Lege, quid lectorem monet in initio Proprior. Nomin.
² Et Indic. Ret. ac Sent. ³ Respons. ad Theol. pag. 3. 4. 7. 8. 9.

Porphyryonis & Glareani commentariis datus est, forsan etiam tertiæ Terentii editioni, nam quæ anno 1534° lucem vidit, quarta nominatur. Eam secundam puto, quam Janssonius *ab Almelooven* anno 1531° affert. Quartæ inseruit Erasmi de versuum generibus commentarium, qualem antea ipse promiserat, quique ad ipsum ab Erasmo commodum allatus est, dum de hujusmodi opusculo meditaretur. An is commentarius tertiæ insertus fuerit, nescio. Conjectio autem tertiam anno 1533° prodixisse, meæq; conjecturæ fidem facit tempus Erasmiæ Epistolæ ad Johannem & Stanislaum Boneros Polonos fratres Friburgi Brisgaviæ Prid. Id. Dec. 1532° datæ. Id verò citra controversiam est, Terentium ei, sicut & doctis omnibus, adeo placuisse, ut variis omnibus voluminum formis & sæpius quàm ullum è Classicis alium excuderit.

Anno 1534° iteravit eandem Bibliorum, quæ 1532°, editionem, sed minuto nitidissimoque charactere meliùs ad gerendum accomodatam; Divi Augustini de literâ & spiritu libello auctam, cum indice Epistolarum & Evangeliorum, quæ in dominicis & festis diebus juxta consuetudinem Ecclesiæ Parisiensis & Romanæ leguntur. Plerumque enim id cavit, ut lector cum novâ quâvis editione sceneratum acciperet beneficium. * Hoc circiter tempus se-

* Præf. Terent. 1534. * Præf. Comment. in Evang. 1553.

cum considerare caput eas expositiones, quæ sunt in libro, qui vulgò Glossa Ordinaria nominatur, atq; permagni à Theologis æstimabatur. Rogatus, ut eum librum imprimeret, cogitavit diligenter de omnibus rationibus, quibus eum meliorem cum mendosa tollendo tum optima quæque fragmenta reponendo ac restituendo faceret. Frustra, qui eum juvaret, quæsitit inter ipsos Theologos atque eorum religiosos, tam eos, qui Mendici appellantur, quàm illos, qui uberes proventus habent. Omnes ejus consilium laudabant; verum se non satis habere temporis significabant. Ipse tamen non deposuit consilium; sed tanti operis initium fore non incommodum duxit, si veteri translationi emendatè impressæ adjungeretur nova ex Hebræo verè reddita: quod opus anno 1545° absolvit. Ex quo Dictionarium suum ediderat, multa lectione magnòque usu plurima deesse cognovit, tum multos audivit (quum sæpe de industriâ in suâ librariâ tabernâ sedens doctorum pariter & indoctorum de suo labore sententias exciperet) plura requiri, nonnulla corruptè citari, accentuum rationem & Propria Nomina omitti querentes. Ipse ergo, quantum quotidiana editiones relinquebant otii, id omne in legendis Latinæ linguæ principibus consumpsit. A doctissimo quoque, quicquid in hóc commentandi genere annotasset, nominatim Gulielmo Budæo, Lazaro Bayfio, Jacobo Tusano Græcarum literarum Regio Professore accepit, nihil veritus eorum judicium, qui, quæ à Tullio non sunt posita, protinus rejiciunt, si modò Alium Gallum vetustissimum legum Xvi-

*Valium interpretem à Cicerone non semel laudatum, Vatro-
nem, Festum item Pompeium, & Nonium Marcellum,
Donatum, Servium, Vallam, & permultos alios authores
habeat.*

Interea dum in his præparandis occupatur, ne vaca-
re videatur prelum, & ut Budæi Bayfiq; operæ, quâ
ad suum Dictionarium ornandum usus fuerat, grati-
am præsentem rependeret; illius de Hellenismi ad
Christianismum transitu tres libros anno 1535; hujus
de re navali, vestiariâ, & vasculis tractatus anno 1536
(cum aliis non paucis, quæ ex Catalogo petenda sunt)
ad publicum usum exposuit. Quoniam autem de Bay-
fio incidit mentio, aliqua ex ejus operibus excerpta
breviter scribere non gravabor. ¹ Hic, quum me-
liores ætatis annos in ediscendis Accursianorum in-
eptiis potius quàm Ulpiani aut Pauli responsis de
non satîs eruditorum amicorum consilio consum-
pisset, ferò & cursim literas Græcâs arripuit, eo ta-
men successu, ut in illius scriptis variam ac politam
eruditionem minimè desideres. ² Christophori Lon-
golii, qui cum eo iisdem Græcis studiis initiatus &
ei amicissimus eo nomine fuerat, hortatu & comi-
tatu, posthabitis rabularum in supremâ Parisiorum
curiâ altercationibus, Romam ad capiendum inge-
nii cultum concessit; ubi Longolii, quem non pe-
tentem civitate Romani donârunt, quique Latine

¹ Epistol. præfix. Vestiar. ² In fine Vestiar.

loquendo an parem habuerit dubium est, immaturo interitu Latinæ Græcæque literæ damnum non mediocre fecerunt. ¹ Annos triginta vixdum natus Jo-
hanni à Lotharingiâ Cardinali de re vestiariâ librum anno ² 1526° dicavit. ³ Quum à Rege Francisco Venetiis esset legatus, suas de vasculis vigilias in conspectum produxit; postea anno 1536° Cal. Aug. obtulit Antonio à Burgo Galliarum Cancellario, & 8. Cal. Sept. ⁴ Regi ea, quæ, dum Venetiis erat, à loci celebritate admonitus, è Græcorum Latinorûm-
que monimentis de re navali collegerat; ne Regiæ liberalitati ingratus haberetur, quâ & Sacerdotio auctus & Magistratu ornatus fuerat. A proposito me multum aberrâsse non puto, si hæc de Bayfio inferuerim, ut palam fiat, qualium virorum judicio suorum laborum censuram Robertus permiserit. Ille, quum annum 1536^m à quibusdam Caroli fratris opusculis ad rem præcipuè rusticam pertinentibus inchoâset, eundem suo Dictionario clausit, quod opus ob incredibilem copiam LINGUÆ LATINÆ THESAURUM ⁵ vocare doctissimis nonnullis visum est. Huic editioni magnâ vocum, formularum, & Nominum Propriorum adjectione locupletatæ summam manum 14. Cal. Dec. imposuit.

¹ Epistol. præfix. Vestiar. ² Edit. Basil. ³ Epistol. præfix. Vascul. ⁴ Epistol. præfix. Naval. ⁵ Lege in initio Diction. 1536.

* Hôc anno 4. Id. Jul. Basileæ obiit vitæ 70^m agens Desiderius Erasmus Roterodamus, qui [†]ubertate ingenii inexhaustâ parique dicendi facultate [†]aurem Batavam Batavumque ingenium à nonnullis immeritò carpi comprobavit.

Anno 1537° inter alia, Hebræorum in Bibliis Propriorum Nominum Catalogum & rerum Indicem in unum conjecit libellum, qui minutâ characteris & voluminis formâ Bibliis proximè excusis responderet. Lectorem, si de reliquis interroget, ad Librorum Indicem velim remitti : non enim statui omnes, quos excudit, minutatim enumerare, ne, quum ad Indicem contexendum pervenero, actum agam, lectorique ex absurdâ repetitione creem fastidium magis quàm voluptatem. Satis est, si præcipuos sacrosque imprimis attigerim, æquum ratus, ea apud me in describendo, quæ apud illum in edendo, plus momenti habere. Quàm fixum in animo tenuerit Divinarum literarum studiosos adjuvare, percipiet, quicumque secum reputaverit, quàm pertinax studium indicibus librorum conficiendis sit adhibendum, quàm improbus labor perferendus, quæ rædia fubeunda, quot molestiæ devorandæ. Omnia hæc impedimenta noster diligentia & industriâ superat.

* Bez. Icon. * Lege Martial. lib. 6. Epig. 86. & Comment. Domit. Calderin. & Adag. Erasmi. Chil. 4. cent. 6. 35.

¹ Quum enim inter nonnullos sermone de Bibliorum Concordantiis habito laudaretur ignotus Concordantiarum Scriptor, in quibus tot tamen fuerant omissa, ut decimum quodque vocabulum reperiri vix posset; cohortarentur omnes, ut mutilum absolveretur opus, onus autem gravissimum à se removerent; id in se libens recepit, ut novas concordantias ederet, statim atque Dominus ei requiem ullam præstaret. Nibili faciebat difficultatem rei, quam videbat necessariam non modò omnibus, sed & sibi privatim, cui in horas quærenda essent, quæ memoriâ exciderant, nec quibant in illis Concordantiis vetustis reperiri.

Anno 1538° occupatissimum eum habuerunt (præter Dictionarium Latino-Gallicum, ² quod ad studia suorum Civium excitanda, tum ad quædam in suo Thesauro illustranda emisit) Editiones Bibliorum & Ciceronis. Tyrones jamdudum Tullianæ lectioni paulatim assuescebat, non nescius, eum multum profecisse, cui Cicero placuerit, nec tamen nisi gradatim ad id culmen ascendi posse. ³ Ejus igitur opera Rhetorica, Commentarios Marii Victorini in libros de Inventione, Boetii in Topica, Georgii Vallæ in Partitiones, Erasmi in Quæstiones Tusculanas præmiserat, ut quasi Leo ex ungue æstimeretur. Quem verò hætenus ex parte tantum, & vix dimidium ostenderat, nunc totum ipsum, quantumcumque sit eloquentiæ patrem coram ante oculos

¹ Præf. Concord. 1555. ² Præf. Diction. 1538. ³ Consule indicem.

omnium præsentem sistere aggreditur. At opus adhuc nobilius movet, ut scias ejus pectus capacissimum (quod paucis datur) plures unâ curas admittere. Cum anno 1532° ex Typographicâ illius Officinâ prodiissent Biblia, Virorum doctissimorum consilium fuit, ut Antiquorum Exemplarium lectio, modò cum Hebraïcis Veteris & Græcis Novi Testamenti Codicibus consentiret, excuderetur. Id non caruit invidiâ: ne qua igitur etiam levis offensio cuiquam afferretur, haud sinè opinione Theologorum, in novâ, quæ sub prælo jam madere incipiebat, Bibliorum Editione decrevit, ut ea ipsa, quæ Ecclesiæ in vulgato usu est, tralatio Typis exprimatur; Varias Lectiones, quæ cum Hebraïco & Græco consentiebant, interior margo sibi vendicaret. In his ad Rei-publicæ bonum studiis desudantem animadvertit Rex Galliarum Franciscus, magnus ille literatorum Patronus, ¹ *qui magistros optimarum artium ac literarum homines doctissimos, magnis propositis præmiis, in amplissimo orbis terrarum Gymnasio, quò omnes undique studiorum causâ conveniunt, constituit. Deinde omnes semper ad bene & naviter agendum excitavit, cum, quos multum proficisse in literis cognosceret, iis munera atque honores mandaret; reliquisque ita præscriberet, quid sperare à se & expectare deberent, cum ad aliquam scientiæ ac literarum commendationem pervenissent.*

¹ Præf. ad Bibl. 1540. ² Almeloov, p. 20, ex Ciceron. Admon. Epist.

Qua ratione perfectum est, ut omnis ferè Gallia Nobilitas, quæ antea Doctrina opinionem sibi indicoram falsâ persuasionem ducebat, ea nunc cum armorum & bellicæ rei exercitatione literarum etiam studia conjunxerit. Postremò amplissimam omnis generis librorum Bibliothecam Hebraicorum Græcorum ac Latinorum maximis sumptibus instruxit, ac quotidie instruit: ut in eo Ptolomæi etiam atque Eumenis Regum studia longè superet. Illi enim vixit quoddam opum ostentatione, quos uno tantum loco Pergami aut Alexandria conclusos & quasi captivos haberent, libros undique conquirebant, cum alter etiam alteri invideret, eoque Ptolomæus, ne numero scilicet vinceretur, ab artibus, quas sola tunc Ægyptus suppeditabat, suppresseret. Ipse autem tantum abest, ut quæ ex Italia & Græciâ maximis & plane Regiis sumptibus comparavit veterum scriptorum monumenta, ea cuiquam invideat, ut ultro etiam illa omnibus impertire atque offerre in animo habeat.

Regem hunc optimum meritis laudibus cumulaverunt Robertus Stephanus, ejusque Filius Henricus, quem de eo sic scribentem legimus. ¹ Franciscus omni laude major omnium scientiarum ludos in suo regno aperuit. ² Literas enim & literatos omnes magno amore prosequabatur, ac peculiari etiam quodam patrem meum complectebatur (ut paucis ante obitum suum diebus apertissime declaravit). Patri facile erat, quæcunque subsidia ³ *αγαλματα* typographica postulabat, à Rege qui *μνηστικός*

¹ Bunell. Epistol. Dedicat. ² Appian. 1592. Dedicat.

erga literas & literatos erat, impetrare. Inter hæc autem præsidia præcipuum erant ii sumptus, qui in conquestionem cum aliorum librorum (potissimum Græcorum) tum vero Historicorum; & qui in sculpturam tam pulchrorum Characterum seu typorum, quibus libri illi excuderentur, faciendi erant. In quorum utroque tantum abest, ut illa Rex a sua liberalitate quidquam passus sit desiderari, ut etiam expectationem omnium & ipsa propemodum desideria superaverit. Quum autem Romana præsertim historia rex hic amator esset, a Dionysio Halicarnasseo (Petro Castellano ejus agnosce hoc dante) initium sumi voluit. Nec tamen neglexit Græcam; Thucydidem enim ei prælegit Castellanus; Quem (ut constet Virum Nobilem sæpe bonarum literarum inscitiâ ridiculum fieri) Gallus quidam inter Nobiles non infimus cum Rege de Atheniensibus & Lacedæmoniis differentem postquam bis tæve audivisset, statimque de vocum barbararum significatione percontatus faciliè persuasum habuisset ea nova nomina tritis vulgaris-que Medicorum Chirurgorumque nominibus succedere, Regi suâ ignorantia risum & jocum movit.

Anno 1539° Jun. 24. * ne labor mercede justâ destitueretur, Rex, sui regni ³ vicesimo quinto, Roberto Stephano ætatis 36^m agenti Regii in Hebraicis & Latinis Literis Typographi munus injunxit.

* Conformité. Pref. p. 11. & Dialogues du nouveau Langage, p. 34. * Lege Privileg. Diction. Puer. 1542. * Initio Prophet. Min. Hebr.

Ex quo, an officinam, quam è regione Scholæ Decretorum habuerat, moverit, nescio; non enim mihi adhuc compertum est eum ulli libro post annum 1538^m affixisse hæc verba, E regione Scholæ Decretorum. Ab anni 1539ⁱ mense Junio, in Librorum fronte & calce etiam sæpissime se Regium Typographum, aut (quod in calce sæpius & præfationibus) Librarium, aut specialius Hebraicarum & Græcarum Literarum Typographum nuncupavit, raroque eum omisit Titulum, uti in Bibliis 1540°. ac Cicerone 1539°. absolutis, quæ ante munus collatum excudi cæperant. Novo nunc honore auctus & Regiæ gratiæ stimulis accensus ad majora adhuc studia animum erigit, omnibus contendit nervis, ut dignitati labor accrescat, nec Regis optimi favore inferius meritum suum videatur. Primum jam in Hebraïcis dedit suæ diligentiz specimen, & ut piam consuetudinem, quam semper in negotiis Typographicis habuit, teneret, à Sacris omen accepit. Duodecim Prophetas incepit edere, cum commentariis R. David Kimhi à Francisco Vatablo Hebraicarum Librarium professore regio accuratissime emendatis, & locorum Scripturæ passim citatæ adnotatione illustratis, favore & auspiciis Francisci primi, qui in linguarum & studiosæ juventutis gratiam amplis stipendiis Professorum operas redimebat. Ab illo inchoato opere manum non absti-

¹ Sophonias Hebr. ² Initio Prophet. Min. Hebr. ³ Pentateuch. 1541. ⁴ Bibl. 1545. ⁵ Institut. Hebr. 1546. ⁶ Richer. de Turc. 1540. ⁷ Terent. 1541.

nuit,

nuit, donec huic intra quadriennium coronidem imponeret. Hôc anno, cum in Hebraïcis sui periculum fecisset, in Latinis suo, quod duplex ei delegatum erat, officio non defuit: Idib. enim Aug. Cicero Typis Elegantissimis & Victorii Notis ornatus propalam egressus est.

Anno 1540^a Biblia Latina, quæ biennium ferè sub operis Typographicis sudaverant, prodierunt, in quibus emendandis & locis cognatis annotandis à Gulielmo Fabricio Canonico Pictavensi viro Hebraïcè Græcè & Latine eruditissimo se plurimum adjutum fuisse confitetur. Dedit etiam operam, ut Fr. Varablus in Architectonice non vulgariter exercitatus ob oculos poneret Tabernaculi Mosaïci, Templiq; Solomonis difficillimam & obscurissimam constructionem. Ex hac Bibliorum Editione ^{novæ} accenduntur flammæ, & contra eum Theologici isti censes impotenter bacchantur. Decem nihilominus præcepta jam antea impressa denuo imprimit, & quæ vocant, *scripturæ summam*, utraque singulis foliis, majori charactere satis venusto, quæ parietibus possent affigi. Quas verò molestias exhibuerunt! abesse domo hunc oportuit, & aulam Regis sequi, à quo diploma ad cohibendam eorum intemperiem obtinuit, quo jubebatur illa Gallicè & Latine imprimere. Quin etiam plus quindecim non postremi Collegii Magistri Sigillis comprobaverunt, quæ tota caterva im-

! Præf. Bibl. 2. Resp. ad Theol. p. 9, 10, 11, 12.

C 3

probarerat.

probaverat. Eadem illa impressa tunc fuerunt à Johanna Andream homine imperito & impio, (qui postea furore correptus obiit) sed cum præceptis Ecclesiæ & fædæ corruptæque ab Odoardo, qui ex duobus primis Domini præceptis unum fecit, auferendo eam, quæ habetur de imaginibus fingendis & colendis, prohibitionem, & postremum in duo laceravit, ut numerum denarium suppleret. Robertus, cui hæc non placebant, illis de hæresi suspectus erat; & ipsorum impulsu domum ejus scrutati sunt Judices, si qui forte libri suspecti reperirentur. Nullo tamen casu constanti homini contigit, ut ulla officii fieret intermissio. Cum eo animo præditus esset, qui haud facile posset intervertere, quæ ad communem omnium utilitatem pertinere sentiebat, hoc præstitit, ut nonnulla ex iis, quæ Professorum Regionum Auditores exceperant, ad eos, quibus per locorum intervalla atque alia impedimenta illos audire non licuit, Typographicæ Artis beneficio fidelissimè permanerent.

Anno itaque 1541. excerpta hujusmodi in Pentateuchum dedit; nec non * Evangelia cum brevissimis ad marginem annotationibus: quæ turbas haud minimas conciverunt. Theologi pro suggestu clamant annotationes hunc edidisse valde periculosas, quod locos de Purgatorio & Confessione aliter, quàm solerent, interpretaretur; astutum esse, qui prætextu utilitatis publicæ disse-

* Apologie pour Herodote. cap. 26. * Præf. ad N. T. 1545.
 † Præf. ad Pent. 1541. ‡ Resp. ad Theol. p. 13.

minaret heretica. Vice tertiâ aliquandiu latere coactus est; sed tempestate sedatâ denuo eas¹ postea excudit mutatis pauculis & multis additis, quorundam sectæ eorum consilio, obstrepentibus interea Gagneio, Picarro, & Guiancurtio sacri ordinis primoribus.

Profana verò studia; licet sacris posthabita, non omnino neglexit. Ciceroni Oratorum coryphæo nuper edito, affecit anno 1542° Quintilianum Rhetorem, ut Oratoriæ Artis Tyrones hujus præceptis ad imitandum illius exemplar uterentur.² Inter hujus anni initia Michael Vascofanus Celebrissimus apud Parisienses Typographus sibi, Roberto Stephano, & Johanni Roigny suis affinibus Gulielmi Budæi de assæ libros multâ eruditione repletos excudit, quorum pulcherrimæ editionis videndæ voluptatem Authori³ anno 1540° 13. Cal. Sept. denato mors inviderat. In hac editione abest vindicatio Authoris à Leonardi⁴ Portii Vicentini plagio, de quo pluribus conquestus est in Editione Colonienfi 1528. à pag. 555. ad pag. 585.

Anni 1543¹ unumquodque trimestre spatium variis & magnis laboribus illustravit Stephanus. Ver-

¹ Ann. 1543. ² Januario. ³ Bez. Icon. ⁴ Is de sestertio, talentis, pecuniis &c. librum edidit, qui nec loci nec temporis indicem habuit præter Johannis Frobenii insigne.

no, ¹ Editionem novam Ciceronis in minori volumine orditur, in quâ primum (nisi fallor) Italici characteris exemplar exhibuit. Noluit Ciceronem sibi minus debere quàm Terentium; noluit infensâ æmulatione tantos Sermonis Magistros inter se committere. Hic stylo familiari, ille elaborato, uterque nativâ elegantia admirabilis & in suo scribendi genere princeps parem postulabat curam. Ætate jam adultâ, opus illud adultum, in cujus maturitatem multas ætates impenderat, prodiit absolutus Linguae Latinæ Thesaurus; qui, quamvis integri sæculi totiusque cujusdam Academiae Labor videri posset, ab uno Roberto aliis interim nec levibus Typographicis negotiis invigilante post 12^m à primo specimine annum emissus est, quem fide penè & verbis majorem silentio admirari quàm aut minùs aut ineptè laudare malo. Huic tertiæ editioni accesserunt quàm plurima ex Authoribus & Grammaticis in secundâ præter-missis & in hac plus dimidiâ parte auctis testimonia. Omittitur Gallica Vocum interpretatio, ² quam inserere antea noluisset, nisi certorum hominum voluntati fuisset parendum, & quæ fusiùs in Dictionario Latino-Gallico

¹ De quâ Hotomanus hoc dedit testimonium in suâ commentariis in Cicer. Orat. præfixâ Epistolâ. Librum Roberti Stephani Typographorum omnium facilè principis, quem ipse anno MDXLIII. edidit, & omnium optimum atque incorruptissimum esse constabat, delegi; ad cujus scripturam ac lectionem notas Vlasmeas castigationum adhiberem. ² Præf. Thes. 1536.

explicatur.

explicatur. Nostro Atlantì quasi Hercules quidam in partem laboris successit Theodoricus Bellovacus vir in optimis quibusque Authoribus valde exercitatus acrisque judicio præditus; qui inde ab initio instituti laboris ita ei operam dedit, ut omnia ipse relegeret, eaq; tanquam supremus artifex inchoata & adhuc rudia perpoliret; cuius auxilio debere se fatetur, quòd tantæ operis molli non succubuerit. Ex Budæo tam multa ad verbum transcripsit, ut ei acceptum referat, quicquid rarum & exquisitum occurrit. Deniq; absoluti operis calci adjecit quædam hujus argumenti, quæ ex suis ad-versariis exscribendi potestatem ultro fecerunt Andreas Tiraquellus in senatu Parisiensi consiliarius, Ægidius Perrinus officialis Iosatius, & Jacobus Goupylius medicus: quos singulos nominatim appellavit, ut omnes intelligere possent, nec alienæ laudis cupidum esse, nec suum cuiquam debitumq; honorem præripere eum solere. Tanto cum sænore præconiorum viris eruditis, qui ipsi onus literarium aliquâ ex parte allevâssent, rependebat gratias, ut suæ magis famæ quàm ejus commodis consuluisse viderentur. Achilli Thersites, Homero Zoilus, Virgilio Bavius non defuit; nec Stephano defuerunt stupidissimi & invidiosissimi homines, qui dicerent eum januam barbariei aperuisse. Ejus Thesauro præterea id accidit infortunii, ut, quum hîc illic sapius recuderetur, imperitus mendorum corrector

1 Præf. Thef. 1543. 2 Almeloov. p. 41.

vel alius quispiam, cui officina cura demandata erat, quædam abjiceret, quæ ab ipso autore de industria prætermissa erant. Robertus enim Stephanus aliquando Venetiis agens Officinam ingressus est, in qua excudebatur ejus Thesaurus. Oculos statim in quoddam vocabulum coniecit, quod se olim rejecisse recordabatur. Illud autem sui exemplaris, quod ad se afferri jusserat, margini ascriptum, ut insereretur, vidit. Eum, cujus manu ascriptum erat, interrogavit, quod id consilio fecisset. Iste respondit se & alia multa addidisse; quæ quum Stephanus percurrisset, comperit itidem à se olim rejecta. Quod ex re tanto dolore exarsit, ut illum aliisque illius similes asinos Arcadicos vocaret. Sed eò, unde digressus sum, redeundum est. Circa hujus anni autumnum antiquos Rei Rusticæ Scriptores cum Victorii & Beroaldi notis publicos fecit: non enim voluit eos præterire, cum multa de hac re Caroli Fratris opuscula vulgavisset.

Haftenus Latinis Grammaticis, Poetis, Oratoribus, Rusticis operam multam nec inutilem præbuerat. Historia supererat intacta; quâ non alia disciplina potiori jure usuram reposcat illius temporis, quod, ne nobis omne pereat, in arario suo reposuit. Historicis igitur Suetonio & Justino hanc

¹ Epist. H. Steph. ad quosd. ² Hinc conficio Robertum Venetiis egisse anno circiter 1551. quo ejus Thesaurus ibi recusus est.

hyemem, reliquis magnam subsequenti anni 1544¹ partem assignavit. Anno ineunte Ciceroni emendationibus Ferrarii in Philippicas Scholiisque P. Manutii in Philosophiam & Epistolas illustrato; ac Bibliorum Hebraicorum Editioni (29° Francisci Regis, cujus annos singulis hujus editionis voluminibus præfixit) vix addiderat Colophonem, cum statim aliam minori nec minus pulchro charactere inchoavit, ne per ampliorem prioris formam staret, quominus liber omnibus Christianis unice necessarius in oculis, manibus, sinu semper gestaretur. Dum Ethnicas Romanorum historias eruit, pro consuetudo suo Ecclesiæ studio, Ecclesiasticis etiam Historicis manum admovet, Eusebio, Socrati, Theodoro, Sozomeno, & Evagrio; ex quorum operibus primum spectata est ejus in libris Græcis excudendis industria; Epistolæque iisdem præfixæ non minor Græci quàm Latini Sermonis peritia. Ibi Regis Francisci laudes Attico lepore, quas antea Romanâ gravitate, celebravit, omnes hortatus Regis munificentia fructum totum acceptum referre, quem ex officio ipsius Typographico perciperent. In his scriptoribus & Eusebii Præparatione Evangelicâ excudendis Typis Regiis, quos ab eximiis artificibus conflari jusserat Rex eruditionis promovendæ studiosissimus, primum usus est, pollicitus iisdem, Deo juvante, se omnes optimos illius Lingua libros ex-

1. Lege prius p. 33. 2. Epistol. ante Eccles. Hist.

cusurum.

cusurum. Tunc incepit libris ferè omnibus, quos ex Bibliothecâ Regiâ depromptos vulgabat, in Regis laudem, affigere Symbolum aliis Typographis Regiis cum eo commune, Thyrsum cum lauri ramo ac serpente circumflexis, & subiecto Homeri hemistichio, βασιλὶς ἡγεμὼν, ἀγροῖς τ' αἰχμῆς. Sumum quoque non rarò fini annectebat. Mihi etiam videtur Græci nunc Typographiei, ut prius Hebraici & Latini, cura à Rege ei fuisse demandata, tum ex Epistolæ suprâ laudatæ verbis, tum ex eo, quòd nondum sciam eum ulterius Hebraicarum & Latinarum Literarum, sed generali titulo Regium Typographum se nominasse. Regii istius Symboli authorem eum fuisse nullus dubito, quia nullus mihi occurrit Typographus, qui antea eo Symbolo usus sit; non Conradus Neobarius, quem anno 1540. Typographum Regium fuisse constat: nec Adrianus Turnebus Typographus etiam Regius, ante annum 1552. nec Gulielmus Morelius in Græcis Typographus Regius, ante annum 1555.

Robertus susceptâ in se Græcarum etiam literarum provinciâ nil missum fecit, ut eam pro virili administraret: Id enim huic fuit proprium, ut nul-

* Non Æsopo. 1546. * Turnebo, G. & F. Morel. ac Benenato, licet non Regio. * Il. 7. 179. * Euseb. Hist. & Dem. * οὐρανὸν, ἢ τὸ αὐτὸ βασιλεὺς ἡγεμὼν. * Lege Henr. Steph. Centon. in Parod. Moral. p. 53. * Almeloveen. p. 20. putat Conrado Neobario Robertum Stephanum successisse. * Canones. * Philo. * Canin. Hellen.

iam nactus sit Spartam, quam non ornaverit. Eo deinceps animo ad Græcas Literas convertit studium, ut non Hebraicarum & Latinarum, in quarum quasi forura & educatione tantum laboris ceperat, quasque ad ætatis maturitatem perduxerat, curam abjiceret; sed tres illas, quas ex æquo diligebat, ita fovit, ut vicibus alternis reviseret; & dubitationem relinqueret, cuius studiis plus indulserit, quamve melius caluerit. Sed præ Sacris semper omnes sibi post putavit esse, & contendit, quam maximè poterat, ut hæc ad illas quasi ad suum finem referrentur.

Anno 1545° emisit Oslandri Evangelioam Harmoniam, ac annotationes; & ¹ Novum Testamentum Latinum, cujus editionem collatis ante annos quinque manuscriptis & antiquissimis codicibus amicorum in Hebraicâ & Græcâ Linguâ exercitatisimorum consilio adductus tantisper distulerat, donec illi Hebraïsmos, qui in Novo Testamento plurimi sunt, explicassent, quos margini inseruit. ² Postea rediit ad intermissas Psalmorum annotationes, quas dum palam facere cogitaret, ³ satius duxit in cætera Bibliorum volumina notas excudere, unâ cum veteri & novâ translatione. ⁴ Igitur ut Lectionum Hebraicarum, quas Rex Franciscus instituerat,

¹ Præf. N. T. 1545. ² Ibid. ³ Præf. Psal. 1546. ⁴ Resp. Steph. p. 14.

fructus ad plures redundaret, de Francisco Vatablo (quo nemo majori eruditione vel fide magisque perspicuâ expositione Vetust Testamentum interpretatus est) per diligentissimum quemque ex illius auditoribus excerptas collegit, & Bibliorum margini adjecit annotationes, quas Vatablus, quominus ipse, sicut cupiebat, ederet, publica professionis occupationibus prohibitus est. Hanc editionem Robertus doctissimis quibusque Collegii communicat, cùmque Vatabli nomen animadverterent, nil ultra suspicati, salva omnia esse aiunt. Postea tamen clam admonetur, ut sibi caveat, quod impreserit sine permissu facultatis, cui eum, impressorem licet Regium, subjici oportuit. Arnoldus Boetius probare conatur hujus Editionis Scholia folius Roberti opus in solidum fuisse, omnem tamen eorum honorem Francisco Vatablo virum modestissimum transcripisse, necnon fortean invidia declinanda gratiâ, Vatablûmque ea sibi attribui indignè admodum tulisse, publicè nihil ad se illa per-

Præf. Bibl. 1545. P. Simon. Crit. p. 589. R. Estienne a donné plusieurs Editions de la Vulgate, avec les diverses Leçons qu'il avoit tirées de tres bons Exemplaires manuscrits, s'estant aussi servi de l' Edition d' Alcalá. Mais comme il estoit rempli des préjugez de nouvelles Sectes, ses Editions de la Bible devinrent suspectes, à cause des Sommaires & petites Notes, qu'il y inserra, ce fust ce qui lui attira toutes les Disputes, qu'il eust pendant plusieurs années, avec les Theologiens de Paris, &c. En un mot, R. Estienne est un de ceux, qui a le plus travaillé a corriger l' Edition Vulgate, & il a esté heureux dans la recherche qu'il a fait des bons Exemplaires Latins. Resp. R. Steph. p. 14. 15. Ea tamen Biblia rursus excudit ejus filius Robertus 1565. cum privilegio. Indic. Animadv. Sacr. Almeloov. p. 15.

tinere

tinere professum, cum multa religionem Reformationem sapientia in illis sparsa sint, à quâ ipse fuit alienissimus. Rob. Stephanus in præfatione ad Novæ Glossæ Specimen (anni 1553.) sic scribit. *Antiquam translationem impressi cum versione novâ parvo volumine, cum hujusmodi annotationibus, quæ uberiores scripturæ lectionem docerent ex Hebræorum commentariis, & doctiss. in lingua Hebræica viri Franc. Vatabli ejus linguae Regii Professoris prælectionibus: eamque sensum ad intelligentiam proponerent, qui dari quidem poterat eo tempore, quo densissima ignorantiae tenebræ omnia occuparant. Tantum autem abest, ut isti Theologi hoc operis initium gratum habuerint, ut contra non per eos steterit, quominus ego combustus ustulatusque fuerim, cum viderent hoc principium ed spectare, ut omnes ipsorum falsæ atque impiæ interpretationes detegerentur.* Joannes Possevinus in Apparatu sacro ex Genebrardo subjicit Vatablum eâ suppositâ editione sic fuisse offensum, ut in Stephanum ad se vocari jussam vehementer invehens fuerit, quod eam versionem sub ejus nomine edidisset. * Josephus Acosta, Stephanonē an Vatablo notas tribuat, dubitavit. * Johannes Porthaise conjectavit Vatabli notas à Stephano fuisse corruptas. * Alii judicaverunt ab eo Vatablum quasi hæresi imbutum. Has opinionum lites dirimendas relinquo iis, quibus aliquid de Stephano certius innotescet. Interim eum, quem mihi proposui, ordinem sequar. Extre-

* Almeloov. p. 18. * p. 17. * p. 18.

VITA ROBERTI

mo hujus anni die, prodiit Moschopuli de ratione examinandæ orationis libellus ¹ veteris eruditissimi Grammatici, quo Græciæ tota instituendis pueris uti consuevit. Voluit enim, quod in Latinis curaverat, id quoque in Græcis curare, ut Grammatici ad Authores intelligendos non deessent.

Anni 1546¹ mense Januario ad umbilicum duxit ² Hebraïca Biblia minori volumine excusa. Tum ³ quoniam nonnulli de minutis Bibliorum Latinorum characteribus querebantur, crassioribus Psalterium & Cantica Biblica exorsus est cum novâ translatione à regione vulgatæ & iisdem, quas jam publicas fecerat, annotationibus, paulò tamen auctioribus; reliqua volumina, singulatim eadem formâ aut (si id expeti videret) majore deinceps daturus. Quod utinam viro magno licuisset præstitisse! Eusebii operibus in lucem nuper editis addidit ejusdem Demonstrationem Evangelicam, opus dignissimum, quod præiret Bibliis, quorum Latina eadem, ac anno 1540° editio mox subsequuta est. Mirari subit, quàm habilis & aptus sit ad omnia, quàm promptè & faciliè ab hoc studio ad aliud planè diversum trans-

¹ Init. Clenard. 1559. ² P. Simon. in Critiq. p. 575. Si l'on a égard à la beauté des caracteres, il n'y a gueres des Bibles qui approchent de celle de Robert Estienne in quarto, au moins d'une partie de cette Bible: mais elle n'est pas fort correcte. Il y en a une du même Robert Estienne en seize, qui est aussi d'un tres beau caractere, & qui est beaucoup plus correcte que l'autre in quarto. ³ Præf. Psalt. 1546.

eat. Proximo mense, Dictionarium Latino-Gallicum, emittit, ¹ altero tanto crassius, quàm illud, quod annis superioribus excuderat, ut Thesauro Latino mediâ plus parte locupletato responderet. Mense nondum finito, dedit Erasmi de copiâ verborum commentarios; altero, Institutionum Hebraicarum per Paginum abbreviationem, ut in Sacris eadem, quæ in Profanis, traderet Grammatices Rudimenta; anno exeunte, Græcas Æsopi fabulas. Quantâ alacritate ab Hebraïcis ad Latina, à Latinis ad Græca, à Græcis ad Gallica transvolat! quàm citò ad Latina, indè ad Hebraïca, tandem ad Græca regreditur! Nec tamen quis hinc ingenium interpretetur volatile. Quicquid agit, valde agit; nil perfunctoriè aut oscitanter: sed modò huc modò illuc se vertit vigil & sollicitus, ne quâ ex parte res labascatur Literaria. Ei tamen ad hæc omnia vix satîs temporis fuisse crediderit, qui animadvertet, eum cum Theologis Parisiensibus hòc anno diu fuisse conflictatum.

² Cum enim Eusebii volumen Græcum Regi offerret, admonuit Petrum Castellanum tunc Matisconensem Episcopum, Theologos nescio quid adversùs se insusurrare, ut ei venditio Bibliorum cum annotationibus interdicatur. Ibi homo in causâ bonâ plus satîs timidus, quid consilii daret, dubitat. Dicit Stephanus se libenter impressurum ad calcem, quicquid vitii à Theologis deprehensum esset, adjectâ censu-

¹ Admonit. Diction. Lat. Gall. 1546. ² Resp. R. Steph. ad Theol. p. 15. 16. 17. 18. 19.

ra. Id consilium etiam Regi placuit, cujus jussu Castellanus ad Theologos Gallicè scribit, ut Biblia perlegerent, annotarent, omnia deniq; Stephano traderent imprimenda. Se facturos rescribunt. Iterum Castellanus mittit Literas, sed Latinas. Nil tamen à Theologis effectum; sed astutè sollicitant Theologos Lovanienses, ut ea Biblia in suum librorum suspectorum & hæreticorum Catalogum infarcirent. Vice tertiâ scribit Castellanus: cùmque vellet Catalogum illum Lovaniensem imprimi, Rex ipse per Epistolam 27. Octob. scriptam vetuit: ji repetitio Castellani hortatu tandem locos quindecim à se animadversos miserunt; quos cum Cagneio collatos Castellanus remisit cum Epistolâ valde prolixa, in quâ castigandi rationem tradebat cum multis aliis de annotationum in Bibliis utilitate, quæ ipsos urebant. Rex, ubi eos duræ cervicis homines esse sensit, diploma mittit suo sigillo in cerâ impresso communitam, quo severe additis etiam minis præcipit, ut in absolutione censurarum pergant, easque Stephano dent imprimendas. Regis tamen mandata contumaces usque neglexerunt. Hos aliquandiu jam miseros faciam, dum ad Typographicos Roberti labores reverteror.

Ille Romanæ Historiæ Scriptores Latinos pri-
dem ediderat, nunc ad Græcos etiam eadem curâ
expoliendos animum adjecit. Inter quos omnes
diligentissimi & fidelissimi Dionysii Halicarnassei
opera è Bibliothecâ Regiâ prodierunt Calendis A-
prilibus

prilibus Anni 1547ⁱ. nec (quoniam Historiam
adeuntibus lucem præfert Geographia) diu fuit,
antequam Dionysii Periegesin cum Scholiis Eusta-
thii Typis mandaret. Circa Martii initia Syngeli
de Divi Dionysii laudibus librum è Cartusiâ Pari-
siensi eduxit. Sed ei & universæ literarum Reipu-
blicæ exitus hujus mensis fuit luctuosissimus. Nam
dum animi lætitiâ & laboris alacritate obfirmat
studiorum viam, quam decreverat persequi, maxi-
ma intercessit tantis gaudiis ægritudo. Rex Fran-
ciscus, cujus patrocínio & laboribus, quos eme-
tiebatur, & invidiæ, quam sibi (ut ea est semper
virtutis & doctrinæ comes) cumulavit, par hæte-
nus fuerat, Prid. Cal. Apr. è vitâ discessit¹, annos
52. menses 6. dies 19. natus, cum annos 32. men-
ses 3, unâ die minus regnavisset. Orationem fu-
nebrem (quam Stephanus excudit) 6° cal. Jun.
habuit Petrus Castellanus; *qui à nonnullis ex Sorbo-
nicorum Collegio jampridem infestorum, quòd Robertum
Stephanum doctissimum & peritissimum Rei Typographicæ
virum adversus eos texisset, accusatus est, quòd in illâ
oratione sperare atq; persuasum habere dixisset, regis ani-
mam vitâ sanctissimè actâ, simulatq; è corpore excessisset,
protinus cælo receptam esse, neq; expiatoriis ullis ignibus
eguisse; quasi de tertio loco, ut ipsi aiebant, de quo tot
nuper à Protestantibus controversiæ excitatæ fuerant,
addubitasset: eâmq; ob causam quosdam è suo numero ad*

Regem delegarunt, qui à Ioanne Mendoxa regiorum dispensatorum principe excepti (is & ipse mortuo Francisco, à gratiâ, quâ in aulâ antea florebat, ordine suo motus exciderat) hâc faceto & apto responso elusi sunt. Scio, inquit, quid huc veneritis; nempe ubi locorum Francisci beri optimi anima nunc sit, cum Castellano, ut malè sentiente, controversamini; cæterum vobis confirmare possum, qui Franciscum optimè noverim, hâc eum ingenio semper fuisse, ut diu hæere ullo loco quantamvis ameno & commodo nunquam potuerit, ut mihi ad purgatorium non moræ faciendæ causâ divertisse videatur, sed tantum, ut vinum illâc transeundo à pocillatore pro more degustandum acciperet. Quo audito cum viderent Sorbonici Castellannum plus in aulâ valere gratiâ, quàm ut ei negotium facessere possent, pudore confusi domum reverterunt. Hanc narratiunculam interjeci, ex quâ appareat capitale Sorbonæ, non in Stephanum solum, sed eos quoque quos ejus partibus favere suspicio erat, odium; simul & dubia opinio, in quâ apud sanioris mentis homines Purgatorii ignis fabula esse cœperat. Antequam ad Stephanum redeam, Lector non ægre feret, si Francisci Regis elogium, quantum spectat ad rem literariam, ex integerrimo Scriptore accipiat. Inter omnes tanti Principis laudes meritò hæc primum locum obtinet, quod literas & literatos impense dilexerit: cujus amoris magnum specimen statim in Regni auspiciis edidit, Gulielmo Budæo, quem Des. E-

: Thuan.

rasmus,

rasmus, grande hujus sæculi decus, ob raram eruditionem portentum Galliae appellare non dubitavit, ab umbrâ & pulvere literario ad honores & splendorem Aulae eveſto, & honorificâ ad Leonem X. Legatione ornato. Ex hujus conſilio poſtea Profeſſores Linguae Sacrae, * Græcæ, & Latinae, Philoſophiæ item Medicinæ, & Mathematicarum diſciplinarum, inſtituit, qui attributis pro tempore ampliffimis ſtipendiis Lutetiae in Ludo Cameracenſi publicè prælegerent. * Horum ope diſcuſſis ignorantiae tenebris lux literis & per literas veritati in Galliâ atq; adeo totâ Europâ reſtituta eſt: ut, cum alii Principes ambitioſis aliunde conquiſitis titulis vanam gloriam aucupentur, ipſe parens Literarum appellari meruerit. Circa ſe doctos homines ſemper habuit, quos, dum cibum caperet, de rebus pulcherrimis differentes avidiſſimè audiebat: præcipuèq; natura-

* Epistol. Lambin. præfix. Horat. Lutetiae duodecim doctores partim Gallos (in quibus erant Fr. Vatablus, P. Danefius, Iac. Tufanus, Dion. Coronæus, Iac. Silvius, Orontius Finæus) partim advenas (in quibus erant Bart. Latomus Germanus, Io. Poblatus Hispanus, Io. Stracélius Flander, Vidus Vidius Florentinus) attributo eis honeſtiſſimo auctoramento inſtituit; quorum alii Mathematicas Artes, alii Hebraicas literas, alii Græcas, alii Latinas, alii Philoſophiam ex ipſis fontibus hauſtam, alii Medicinam publicè docerent. Franciſco ſucceſſit Erricus, et in eorum, qui vel exceſſerant è vitâ, vel alioqui ſuâ ſponte docendi munere deſuncti fuerant, locum viros ingenio doctri-nâq; præſtantes ſubſtituit, P. Gallandium, Adr. Turnebum, P. Rammum, Fr. Vicomercatum, Io. Auratum, Paſchaſium Hamelium, Lod. Querculum. Lege etiam, quid Richerius unus è Regiis cubiculariis de Franciſco Rege ſcribat in Epistolâ ſuis de rebus Turcarum Libris præfixâ.

* (H.S. Apologie. au lecteur) Budæus Franciſco Regi ſuſſerat, ut Linguarum Profeſſores conſtitueret, imperito quodam Bedâ cauſante Græcam Linguam eſſe hæreſe-ôn fontem.

lis historiae enarratione delectabatur; in qua tantum audiendo profecerat, ut, quamvis à pueritia nullis literis imbutus, quicquid de animalibus, plantis, metallis, gemmis ab antiquis & recentibus Scriptoribus memoriae proditum est, & meminisset & aptè edissereret. Usus ad hoc fuerat operâ Iac. Cholini primum, deinde Petri Castellani viri probitate & morum gravitate & doctrinâ præstantissimi, quem Episcopatu Matisconensi magniq; Elemosynarii dignitate propterea remuneravit, ac magistrum Bibliothecæ post Budæi obitum constituit. Hanc missis per Italiam Græciam atq; Asiam, qui undequaq; libros conquirerent et describerent, ingentibus sumptibus ad Fontis-bellaquæi ædes extruxerat. Sanè cum in animo habuisse constat, antequam moreretur, professorum à se institutorum numerum augere, Gymnasiúmque amplissimum regiâ magnificentia edificare, in quo Prælectiones fierent, & ipsi Professores cum DC pueris & adolescentibus ac magistris publico sumptu alerentur; quam in rem LCI aureorum erogaturus esset.

Nec possum, quid Bayfius de eo¹ anno 1536 scripserit, præterire. Illo & authore & adjutore, his paucis, quibus Galliarum clavum tenuerat, annis plius promota sunt Literarum Linguarúmque studia, quàm quantum sub aliis omnibus ab adventu Francorum in Gallias Principibus. Sunt de Regibus Galliarum,² qui Iudæorum gentem superstitioni deditam è Galliâ exterminaverint;

¹ Præf. Bayf. de Nav. ² Philippus Augustus. P. Æm. Edit. 1556. p. 116.

illæ exclusâ Iudæorum superstitione Iudæorum Linguam Lutetiæ sic vigere voluit, ut habeat non paucos, qui Literarum Hebræicarum cognitione cum ipsis Rabbinis possent decertare. Græcos autem eos aluit, qui valeant cum ipsis indigenis non solum de disciplinarum elegantia, sed etiam de ipso Atticismo vix æqualibus contendere. In bonarum certè literarum laudem id observatione dignum est, quod nihil ad Gallici Regni incrementum plus contulerit, quàm singulare, quo ejus Monarchæ Doctrinam & Doctos dignati sunt, patrocinium. Velit interim Deus Opt. Max. pacis Author fatales inter illam nostramq; gentem lites componere, omnes æmulationis causas tollere; concedatq; tandem, ut de nullâ aliâ re Monarchæ contendant, quàm uter literis & literatis magis faveat.

Hic annus non solum duorum maximorum Principum, Francisci Galliæ, & Henrici VIII. Angliæ (¹ qui 5. Cal. Febr. fato concesserat) et qui summi literarum fuerant fautores, sed & doctissimorum virorum obitu tristis fuit. Nam Fran. Vatablus in Ambianis natus ex hac vitâ migravit 17. Cal. April. qui sive naturali pigritiâ, sive morte præventus nil scripsit, satîsq; habuit sacræ linguæ arcana aperire discipulis se diligentioribus: ex iis fuit Ioannes Mercerus Uticensis Christianorum in Hebræicis longè doctissimus. (² qui Hebræicæ Linguæ professionem Parisiis per annos aliquot exercuit)

¹ Thuari. ² Præf. ad Mercer. in Min. Proph.

Eodem die, quo Vatablus, decessit Iacobus Tuscanus Remus Lutetiae optimus Graecae Linguae doctor, cum eodem, quo Vatablus, die in Regiorum professorum collegium cooptatus fuisset. Nec multò post Beatus Rhenanus Selestadensis (quo recognitore Henricus Roberti pater olim usus fuerat) summus Erasmi observator, in humanioribus literis, antiquitate, & piâ doctrinâ exercitatissimus Argentinae moritur 13 Cal. Jun. annum agens LXII. His adde Lutherum, qui anno superiore, 17. Feb. anno 63° ætatis decesserat.

Brevem hanc eorum Virorum addidi notitiam, quorum mentio de Stephanis differenti aliquando incidit.

Post Francisci exequias, & Henrici inaugurationem 6. Cal. Quint. Durocortori Remorum celebratam, Robertus Stephanus, cum has edidisset, novi Regis gratiam expertus est; qui anno 1547. sui Regni primo, Augusti die 16. diploma ad Theologos Sorbonenses misit, quo eorum erga Regem defunctum contumacia notatur, jubenturq; suas censuras absolvere; quod si ulterius tergiversentur, aut moras neçant, eis diem dictum iri, ut ex consilii Privati decreto in eos animadvertatur. Respondent 22. Aug. se daturos fore censuras errorum & hæresedn in Stephani Bibliis collectarum intra festum omnium Sanctorum. Illi tamen Regem frustrati sunt. Robertus

¹ Thuan. Edit. 1604. p. 78. ² Resp. Steph. ad. Theol. p. 19. 20, 21, 22, 23, 24.

ad præscriptum diem Aulam se confert. Pro censuris offerunt Libellum supplicem, quo ei interdicti venditione Bibliorum postulabant, quod esset Sacramentarius, scripsissetq; in illis animas esse mortales. Ille se apud Regem purgat, instat produci censuras, sed eorum (nam Lutetiam refugerant) delegati respondent omnia nondum in ordinem redacta. Efflagitat, ut cogantur præsentem causam adversum se dicere. Coacti tandem Novembri mense ad Prætorium Fontisbellæ adveniunt decem, inter quos Odoardus eorum Orator, Picartus, Goveanus senex. In consilio aderant Cardinales omnes Aulici, Episcopi, Magister equitum à Rege Secundus, & Cancellarius. Jussu ægerrimè proferunt 46 Articulos (* conclusos inter se 19 Octob. extractos 14 Nov.)² partim cum censura, reliquos sine censura. Imperatur Stephano, ut pro se orat. Utriq; auditi jubentur secedere. Revocatis interdictis palam, ne amplius jus illud censorium sibi in materia fidei usurpent, quod Episcoporum erat. Episcopi & Cardinales receptos Articulos conferunt, nil mali inveniunt, præterquam fortasse in 5 vel 6, qui calumnie obnoxii essent. Oratores frementes & flentes Lutetiam revertantur, & efficiunt, ut venditio Bibliorum ad tempus contiorescat. Regi præcipienti adjunctâ penâ, ut reliqui Articuli afferantur, pollicentur omnia se facturos, modò ne cogantur Aulam propter sumptus graviores sequi; & orant, ut reliquos Articulos absolutos Rex traderet examinandos Judicibus iis, qui tunc causas Hæreticorum cognoscebant, &

¹ Resp. ad Theol. p. 48. ² p. 23, 24, 25, 26.

simul de totâ Stephani causâ liberum iudicium permetteret. (Satis autem scitur, quàm sævam carnificinam¹ Lysetus cum suâ catervâ exercuerit). Cum annuisset quidam (â cuius nomine consultò abstinet Stephanus), destinatur Rege inscio victima. Obsignatis Literis ejus causa ad Iudices devolvitur.

² In hunc annum Roberti discessum à suâ Patriâ conjiciunt Possevinus, & ex eo Morerus; quasi eausam imposturæ in Vatablum expostulatam reddere declinans Genevam profugisset, surreptis secum Characteribus Regiis, quapropter Lutetiæ in stramineo simulachro ustus est, quòd vivus capi non potuerit. ³ Bernardus Malincrotius scribit, nomen Stephani gratius fuisse, nisi impostura in Vatablum commissa, ob quam solum vertere, ultionem prævertens, coactus fuit, ejus existimationem læsisset. At verò Stephanum neq; hòc anno, nec ob Regios Characteres surreptos aut commissam in Vatablum imposturam solum vertisse comprobant, tum libri ab ipso sub Typographi Regii nomine Lutetiæ 1551 editi, tum Thuani de istis criminibus silentium; tum etiam, quòd post Vatabli mortem annos quatuor Lutetiæ eömmoratus fuerit; quòdq; frater Carolus Regiis, quos per-

¹ De quo in Passavantii Epistolâ legitur, quòd officio suo in curiâ Parisiensi motus fuerit p. 94. quòd ob multa vitia infamis fuerit.

² Almelooov. p. 18. ³ p. 16. ⁴ p. 18.

hibetur surripuisse, Typis, in Appiano Græcis, in Epistolis Bunelli Latinis usus fuerit.

Hæc infortunia Roberti animum non fregerunt, sed obstinatè operam dedit, ut ne quid se à literis abstraheret, neq; hæc ullum detrimentum ab ipsius calamitatibus acciperent. Ab illo, anno 1548. ineunte, Medicinæ studiosi strenas receperunt Trallianum & Rhazæ de pestilentia commentarium, quos Petrus Castellanus ex Regiâ Bibliothecâ prompserat, et Iacobus Goupylus, Andrea Tiracelli hortatu, emendatos notis illustraverat. Mox Historiam, quam superiore anno à Dionysio auspicatus erat, Dione nunc addito pergit demereri. Hebræicis Biblicis duplici formâ prius excusis, ne Dictionarium deesset, Sanctis Pagnini Thesaurum diligenter repurgatum adjecit. *Quamvis enim tam multa in sacras pariter & profanas literas præstiterit, ut si quis operam ab eo in unas navatam cum eâ, quam in alteras navavit, conferat, de utris melius meritum dicere oporteat, in dubio fortasse relicturus sit; nullam tamen de hâc dubitationem ipse voluit relinquere, quin de sacris melius mereri cupiverit.* Dum hæc in officinâ Typographicâ geruntur, subinde oportuit eum amoliri, quæ suo capiti ab insensis inimicis impendebant, mala. “ Nota erat in ejus perniciem collegii totius

• Præf. ad Trall. • Epist. H. S. ad Concord. N. T. • R. Steph. Resp. p. 26. 27.

“ bonici conjuratio. Coactus est igitur per octo
 “ menses Aulam sequi, ut sua causa, quæ ad Hæ-
 “ reseôn Judices devoluta fuerat, in secretiori consi-
 “ lio maneret. Rex interea, ut statim in regni au-
 “ spiciis conceptam de se apud externos populos o-
 “ pinionem augetet, Alpes superare constituit.
 “ Profectionis initium fuit ab Augustâ Tricassium,
 “ quo magno comitatu cum omni familiâ Id. Maij
 “ venit. Stephanus Lutetiâ petiit Lugdunum; &
 tunc fortè “ Novi Testamenti tmemata, quæ
 “ vulgò vocantur capita, subdivisit in tmemata,
 “ (quæ appellatione ab aliis magis quàm ab ipso
 “ probatâ Versiculi vocata fuerunt) & magnam
 “ hujus catacopes partem confecit inter equitan-
 “ dum; quod inventum simul in lucem, simul in
 “ omnium gratiam venit, simulq; in tantam autho-
 “ ritatem, ut quasi exautorarentur aliæ Testamenti
 “ Novi Editiones, quæ inventum id secutæ non
 “ essent. Tandem apud Segusianos, sub Regis
 “ discessum, cum Rex proficisceretur Taurinum,
 “ à Rege Literas accepit alias ad Sorbonæ Theolo-
 “ gos, ut residuum Articulorum absolverent, alias
 “ ad Judices in materiâ fidei, ut de Stephani cau-
 “ sâ, quæ ad illos prius relata est, non cognosce-
 “ rent, sed secretiori consilio eam relinquerent
 “ examinandam. Theologi Articulos posteriores

* Thuan. p. 129. * Epist. H. S. ad concord. N. T. * Resp. R.
 Steph. p. 27. 28. † p. 117. 244.

“ 107 absolvunt parisiis apud Sanctum Mathuri-
 “ num 15° die Maij. ¹ Illud reliquum per manus
 “ Cauponis & Ruffi Lugdunum miserunt, ubi Ste-
 “ phanum non reperientes retulerunt ad suos.
 “ Sollicitat Facultas Guiancurtium Regis Confes-
 “ forem, ut strenuè ad eum oppugnandum incum-
 “ bat ; & videat potissimum, ne reliquum articu-
 “ lorum in Stephanum dare cogantur, sed potius
 “ condemnetur tanquam hæreticus. Guiancurtius,
 “ cum Rex (² audito tumultu Parisiensi de limitibus
 “ inter Scholam Parisiensem & Sangermanos fra-
 “ tres constituendis, ac post eum sedatum graviori
 “ per Aquitaniam propter Salinarum vectigal ex-
 “ orto) Taurino reverteretur, & quiesceret in
 “ colliculo S. Andreæ ferè solus, antequam disce-
 “ deret Momorantius Magister equitum Burdega-
 “ las (ad Burdigalensium ³ motus compescendos),
 “ cujusdam suffragatione literas à Rege extorsit,
 “ quibus prorsus inhiberetur Bibliorum à Stephano
 “ impressorum distractio, eâ tamen conditione,
 “ ut Articulos daturi essent. Id Stephanus non
 “ rescivit, priusquam Rex Lugdunum (⁴ Cal. Octob.)
 “ venisset, ubi, cum Cardinalem Guisianum adiret
 “ gratias acturus de eâ, quam apud Segusianos præ-
 “ stiterat, humanitate, audivit, quæ secuta esset
 “ mutatio, quòdque nullum superesset remedium.

¹ Resp. R. Steph. p. 29, 30, 31, 32. ² Thaum. p. 130. A. B.
³ p. 132. 133. ⁴ p. 134. B.

“ Ibi tum Stephanus inæstus valedixit illi & Patriæ;
 “ eadem retulit Castellano; is protinus adiit Re-
 “ gem, qui à se id factum pronunciat, quippe
 “ Theologi hunc esse hominem quovis hæretico
 “ nocentiorē querebantur; non tamen aliā con-
 “ ditione, quam ut Articulos proferrent: mandat,
 “ ut bono esset animo, & pergeret in ornandā Re-
 “ giā Typographiā pro more officium præstare.
 “ Constitit Stephanus; interea silent Theologi,
 “ nec literas evulgant, quia in his facta de profe-
 “ rendis Articulis mentio obstabat. Guiancurtius
 “ subornat Robertum Senalem (cujus observatiun-
 “ culas de liquidorum leguminūmq; mensuris 1532
 “ Stephanus ediderat) “ Abrincensem Episcopum,
 “ qui Stephanum blandè admoneat, ‘ut cum The-
 “ ologis redeat in gratiam; utilius id esse, quam
 “ tamdiu domo abesse. Stephanus assentitur me-
 “ mor, quid eorum nonnulli contra Regem Fran-
 “ ciscum essent moliti illorum impietatibus non
 “ usq; adeo annuentem, miti tunc exilio castigati.
 “ Roberto itaq; Senali dicit se ad Theologos
 “ scripturum, ut præterita effluant, nil postea si-
 “ nè eorum consilio facturum. Id placuit Guian-
 “ curtio, qui se recipit literas perlaturum, scilicet
 “ ut nihil opus esset Articulorum prolatione. Quod
 “ ut effugeret Stephanus, se jam scripsisse finxit,

1. Resp. R. Steph. ad Theol. p. 32. 33.

“ Rumor

“Rumor eo tempore erat Regem jussisse Stephano
 “mille & quingentos aureos ad sarcienda damna
 “numerari. At effectum est, ut nullæ darentur
 “pecuniæ; Rex tamen pollicetur majore in re se
 “erga eum fore munificum; quem Stephanus cum
 “gratiis rogat, ut se ab inimicis tueatur. Hunc
 annum sibi molestissimum clausit editione * Com-
 mentariorum, quos Budæus anno 1529 finitos Re-
 gi Francisco dedicaverat, opus maximæ eruditionis
 et utilitatis iis omnibus, qui exactiorem linguæ
 Græcæ notitiam assequi desiderant.

“Post trium mensium molestias (circa initium,
 uti conjecturam facio, anni 1549ⁱ.) “impetravit
 “diploma, quo Regis erga se animum adversariis
 “testaretur, cui quinques emendato tandem sigil-
 “lum apponitur. Cum de illo aliquid Theologi
 “audissent, in eum inquirunt rogatis plùs 80 testi-
 “bus, novi nescio quid in specimen habituri, si
 “diplomate omnia præterita abolerentur. Tunc
 “duxit proferendum Diploma, quo Rex verabat
 “ullas suo Typographo molestias ob Biblia, anno-
 “tationes, indices, Psalterium, et Novum Testa-
 “mentum ab illo impressa exhiberi. Theologis
 “obmutescantibus opus interruptum repetit, edi-
 “tionem scilicet Novi Testamenti Græcam ma-

* Horum editionem ad Budæi *ἀντίγραφον* recognitam fuisse
 monet Henr. Stephanus in annot. Xenoph. P. 27. v. 33. ² Resp.
 ad Theol. p. 34. 35.

“ jore formâ, quam anno sequente perfectam emisit. Interea dum tam nobile opus preparatur, Hebraicas (quarum abbreviationem anno 1546. præmiserat) Pagnini institutiones excudit. 1 ex utraq; R. D. Kimhi Grammatices parte collectas, numeris marginalibus codici Venetiis per Bombergum anno 1544 edito respondentibus, 1 eruditione Ioh. Leiartii, qui in imprimendis Hebraicis ei operam navabat, ab innumeris mendis repurgatas; 2 indicem Propriorum Nominum (quæ in Thesauris frustra quæri potuissent) in Bibliis occurrentium, Hebraici Alphabeti ordine, cum Latinis ex veteri interprete nominibus, quorum interpretatio ex libello Hebraicorum Nominum & ad finem Latinorum Bibliorum & separatim minore formâ Latini Alphabeti ordine (anno 1537) excuso facillè petatur. Præterea ne, dum Linguis eruditis et emortuis inservit, vernaculæ & viventis oblivisci videretur, Dictionarium Latino - Gallicum imprimit, in quo 1 priori editioni accesserunt voces infinitæ; & ut defunctum laude debitâ non fraudaret, voces excerptas è Budæi scriptis, quorum eum participaverant Filii paternæ erga studiosos benevolentix hæredes, literâ B à reliquis discriminavit, adjecto ad calcem de Venatione ex posteriore libro Philologiae Budæi tractatu. Spatio bimestri inter-

1 Præf. ad Hebr. Instit. 2 Præf. ad Hebr. & Chald. 3 Præf.

jecto,

jecto, denuo excudit Novum Testamentum: characteribus Græcis minutioribus, quos, quia ad libros magnos in angustum spatium contrahendos desiderabantur, Rex Franciscus exculpi voluerat prioribus elegantia pares, quibus utendi initium sumperat ab editione Novi Testamenti, anno 1546: quam juxta Complutensem, codicesq; ex Bibliothecâ Regiâ vetustissimos recensuerat. " Principio Decembris hujus
 " anni cum Cōrado Pellicano fuit Robertus Stephanus, qui videns, quæ hætenus Pellicanus
 " transtulerat è commentariis Rabbīnorum in Sacros libros, rogavit obnixè, ut in reliquis omnibus pergeret, idq; non ad sensum tantum, sed
 " ad Literam quoq; pro Hebraïsmis discendis. Statim igitur ceteros quoq; interpretes, qui partim Prophetas, partim omnes libros Biblicos interpretati sunt, in Latinam Linguam translatos
 " Genevam illi transmisit, ut insigniora ex illis excerpens in lucem emitteret. Ex quibus Pellicani verbis mihi liquet Stephanum hoc tempore Tigurum petiisse, & indè Lutetiam revertentem Genevam invisisse: forsan ut inter peregrinandum virorum doctorum colloquio frueretur; quæq; ad suos labores adjumento forent, undiq; contraheret; aut fortè (si in re obscurâ conjectare liceat) in animo habens patriâ aliquando cedere, lustrare voluit, quem locum suo recessui magis idoneum deligeret. Certè non fit mihi verisimile, ut Step-

Præf. ad N. T. 1549. : Ind. Anim. Arnold. Boot.

E

nus

nus semper labori intentus, ab inutili (de quo queritur) sumptu alienus, sese oblectandi tantum & à studiis feriandi gratiâ iter longinquum suscepit.

Anno 1550°. 17. Cal. Jul. Prodiit Novum Testamentum majoribus Regiis Typis excusum; & ut liber ille, quo nostræ salutis instrumenta continentur, pro suâ dignitate ornatus in omnium conspectum veniret, variantes (quas angusta alterius forma capere non potuit) lectiones, Hebræorum etiam in apicibus minutissimis diligentiam æmulatus, ex 16 codicibus (quorum unus est Complutenfis, alterum ex Italiâ, reliquos ex Regiâ Bibliothecâ habuit) collectas interiori margini cum Eusebii Canonibus et Græcorum capitibus inseruit; exteriori, capita Latinorum & Veteris Testamenti locos. Id autem cavit prudentissimè, ut variantes et lectiones ità disponerentur, ne malè feriatis hominibus & Atheis ansam darent Textum in dubium revocandi. Quod utinam omnes postea æquè cavissent, nec in vanam & perniciosam eruditionis ostentationem per variantes lectiones textum obscurare, imò & nonnunquam versiculos, quibus fundamenta innituntur Christiana, convellere conarentur. Novum hoc Testamentum absolutum attulit ad Castellanum, " qui tanquam superbo ob-

! Resp. R. Steph. p. 42. * p. 35. 36 † Præf. ad. N. T. 1550.

" Jurgat, quod Theologis non ostendisset exami-
 " nandum. Defendit se, quod in eâ Lingua pa-
 " rum noſſent, hic liber eſſe non poſſet hæreſeos
 " ſuſpectus, quodq; ex illis quidam conſuluiffent,
 " ut textum 1. *Corinth.* 15. 51. mutaret; Caſtellanus
 " ait variam eſſe lectionem. Reſpondet Stephanus
 " ſe non adduci poſſe, ut contra codicum omni-
 " um fidem quicquam mutet. Iratus Caſtellanus
 " eum protinus expoſuit in prædam Theologis;
 " Gallandio mandans, ut eis dicat ſe à Roberto
 " Stephano hæcenus deceptum nolle ampliùs eum
 " tueri; videant ipſi, quid de Novi Teſtamenti
 " editione agendum ſit. Gallandius Stephano
 " non inimicus eum hortatur, ut Theologos adeat.
 " Monitis paruit, nec potuit eos legitimè ſuo mo-
 " re congregatos ante menſem alloqui. Tandem
 " in conclavi apud Mathurinos Novum Teſtamen-
 " tum obtulit Goveano & Ruſſo inimiciſſimis &
 " imperitiſſimis Præſidentibus. Verus exemplar
 " poſtulantibus reſpondit eſſe quindecim, nunc in
 " Regiam Bibliothecam relata. Eo bis ſecedere
 " juſſo & toties revocato, opus deniq; referitur
 " duobus ex ipſis Græcè doctis. Poſt exactum
 " menſem referunt ad congregationem in capellâ
 " Sorbonici Collegii congregatam. Clericus Fa-
 " cultatis Decanus cenſet Novum Teſtamentum
 " nullo modo probandum; quod injuſſu Faculta-

: Reſp. R. Steph. ad Theol. p. 36. 37, 38, 39, 40.

"tis impressisset. Idem inculcat Guiancurtius. De
 "canus tandem hanc tulit sententiam. Domini
 "non sunt in eâ opinione, ut vendatur Novum
 "Testamentum propter varias Lectiones, quas
 "docti Græcè homines judicabant esse annotati-
 "ones extra textum additas. Instat Stephanus, ut
 "Scriptum aliquod de sententiâ dent, quod Regi
 "ostendat: cûmq; id negarent, indicat se Regi
 "relaturum. Postridie in Aulam profectus Regi
 "Novum Testamentum offert coram Cardinalibus
 " & Principibus. * Castellanus mitior factus, cum
 "Stephanus illi recitâisset quinque articulos, in
 "quorum reprehensione se plusquàm insulos pro-
 "diderant, narrat Regi, quid Facultas decreverat.
 "Obortus tum risus: una hæc vox omnium, impu-
 "dentiam, inscitiam, temeritatem, ineptias deniq;
 "horum non esse tolerabiles. Stephanus ex Aulâ
 "reversus Novum Testamentum venale exposuit:
 "sed ex Theologorum manibus ereptus, ne con-
 "temptu eos exasperaret, recepit se illis commu-
 "nicaturum, quicquid posthac esset impressurus.

* De Petro Castellano H. Stephanus (Apologie. cap. 26) refert;
 quod postquam sub Francisci Regis patrocinio à Sorbonæ odio
 nil timens Evangelii veritatem professus esset, Henrico Rege
 postea succedente, opinione (quæ tum Aulæ minimè accepta e-
 rat) mutâ, Aureliam (cujus nuper Episcopatum obtinuerat)
 venerit; ubi dum pro suggestu Religionem, cui antehac faveat,
 fortiter oppugnaret, dysenteria correptus obierit. De eo sic Scæ-
 vola Sammarthanus in Elogiis. *Aurelia (cujus Pontificatum Masif-
 conensi abdicato susceperat) inter concionandum repentino sanguinis
 ictu percussus animam de grege suo bene meritam Deo reddidit.*

Editis Bibliis jam sæpius Vulgatis, Testamento
 vetere bis Hebræico, Novôq; ter Græco; proxi-
 mum erat, ut ad Sanctos Ecclesiæ Patres se con-
 verteret. Unum igitur ex antiquissimis Justinum
 Philosophum & Martyrem (¹ quem antea promise-
 rat) Typis Regiis edidit in lucem anno 1551. Jis-
 dem excusam Xiphilini Epitomen Græcam addidit
 Dioni, (quem antea publicum fecerat) eiq; (quan-
 tum adhuc sciam) Regium symbolum ultimùm,
 Latinaeq; Blanci versioni suum tantùm absq; Ty-
 pographi Regii titulo præfixit. ² Cum cogitaret
 Veterem Novi Testamenti editionem excudere
 “ adjectis, quales decem abhinc annos ediderat,
 “ annotationibus, amici aliquot Christiani eas
 “ partim justo breviores, partim hujusmodi, in
 “ quibus major Evangelicæ Doctrinæ puritas desi-
 “ derari possit, questi eum à consilio abduxerunt.
 Alias itaq; quæ perfecti commentarii vice fun-
 “ gantur, in annum proximum præparat; nunc
 “ verò, ut lector, dum illas expectat, in ipso con-
 “ textu excutiendo se exerceat, Græcum edit No-
 vum Testamentum translationibus hinc Veteris In-
 terpretis, illinc Erasmi cinctum, ad calcem præte-
 rea Harmoniâ Evangelicâ & Indice adjectis; di-
 visisq; in versiculos capitibus: frons autem libri,
 olivâ Roberti Stephani tantùm insignita, urbis in-

¹ Præf. N. T. 1550. Præf. N. T. 1551.

E 3

dicatione

dicatione destituitur. Terentium Italico Charactere excudit 4°. cal. Oct. Regii Typographi nomine apposito. Hôc etiam anno Lutetiæ emisit Sententias Veterum Poetarum; sed quo mense hæ, et Xiphilini Epitome, Novumq; Testamentum prodierint, incertum est. Sub finem anni, Maturinus¹ Corderius suum de corrupti sermonis emendatione libellum mutato aliquantulum titulo & eliminatis, ne iis pueri imbuerentur, omnibus vitiosi sermonis orationibus, sub nomine commentarii de quotidiano sermone, quartò edendum permisit Stephano, cujus diligentia atq; industriâ non minùs emendatè quàm nitidè jam pridem puerorum manibus terebatur; quiq; prid. Cal. Dec. postremum (ut opinor) huic libro, ad finem, Typographi Regii titulum, & Parisiorum nomen affixit. Hujus anni labor ultimus fuit, ² Decembris decimo quinto, editio Catechismi in Græcorum Sermonem versi, suo quidem sed nullo urbis nomine subiecto, nullâ Calvinii, qui Catechismum composuerat, neq; Henrici filii, qui ³ verterat, mentione factâ; nisi quòd in ⁴ Græcâ epistolâ præfixâ lectorem jubeat ei, qui ⁵ composuit, & sibi, qui excudit, gratias agere. Ex supradictis certum habeo Robertum Stephanum usq; ad ann. 1551. Prid. Cal. Dec. fuisse Regium Typographum, & Parisiis⁶ rationes suas constitutas habuisse. “ Ille,

¹ Præf. Corder. ² πρὸς τὸν ὄν. ³ Epist. Catech. ann. 1565.
⁴ Epist. Catech. 1551. ⁵ ἐν τῇ ἐπιστολῇ. ⁶ Præf. ad Gloss. 1553.

" cum se à Theologis nihilò securiorem videret,
 " quí odio in eum implacabili ardebant, in locum
 " tutiorem se recepit. In mentem quidem venit,
 " quantum invidiæ passim apud bonos viros ipsius
 " è Galliâ discessus sustineret; secum reputavit à
 " plerisq; damnatum iri, quòd solum vertisset
 " cum publici boni jacturá, erga Regem parum
 " gratus; de¹ cujus præsidio cur diffideret, causa
 " non fuit; sed quia ei erat certamen cum tam
 " virulentis belluis, nil censuit esse melius, quàm
 " obstinata malitiæ cedere. Graves in Aulâ se-
 " quendâ faciendi erant sumptus, deserenda re
 " literariæ cura; neq; hoc licebat effugere, quin
 " postea Theologorum istorum censure subjaceret,
 " quicquid imprimeret. Et quid imprimi passí
 " fuissent? nisi fortè sumpsisset in manus Summu-
 " las Mandreston, Logicam Enzinas, Angesti mo-
 " ralia, Physicam Majoris, Breviarium & Missale.
 " Adducam² Thuani Testimonium. " Migrante ad
 " Deum Rege Francisco, Roberto Stephano bene
 " merito de patriâ civi tot editis Hebraïcis, Græcis
 " et Latinis libris indigna gratia repensa est à
 " Theologorum nostrorum Collegio; qui homi-
 " nem rei-publicæ invigilantem, & quolibet æquas
 " condiciones accipere se paratum demonstrantem
 " non desierunt laceßere, donec ille vexationum
 " injustarum pertæsus, ex necessitate consilium ce-
 " pit, & relictâ patriâ Genevâ ad extremum se

¹ Resp. R. Steph. p. 41. ² p. 3. ³ p. 41. 42. ⁴ p. 643. 606.
 contulit;

“ contulit; ubi tantâ prudentiâ publicam simul &
 “ privatam rem curavit, ut, quamvis tot adversi-
 “ tatibus conflictatus & incommoditatibus, quæ
 “ solum vertentibus necessario perferendæ sunt,
 “ tamen in opere assiduus ad ultimum vitæ spiritum
 “ laudabile rei literariæ adjuvandæ propositum
 “ constanter tenuerit. Scævola Sammarthanus in
 “ elogiis scribit exilium Stephani fuisse voluntari-
 um. Ex his non satis causæ est, cur credam * ejus
 effigiem, quod virum comprehendere nequirent,
 manu carnificis comburi à Theologis jussam; cui
 historiæ ut fides sit, adducitur † Benedicti Passavan-
 tii Epistola; cujus verba tum propter ridiculam
 corrupti Sermonis ex Gallicismis mixti syntaxin ad
 risum movendum, tum quod ad multa, quæ suprâ
 memorata sunt, spectent, subscribere placuit.

--- Et vos nescitis, ego vidi illum maledictum
 “ hæreticum Robertum Stephanum, qui nobis est
 “ tam bene elapsus. Per diem (sicut dicit David)
 “ vos bene dicebatis, cavete bene, ipse evadet vo-
 “ bis; & defunctus † Iohannes Andreas, qui spe-
 “ rabat maritare filias suas de bonis ipsius, ut erat
 “ zelotissimus fidei Catholicæ, bene etiam clama-
 “ bat semper, quod fugeret. Sed oculi nostri te-
 “ nebantur, & alii vastaverunt totum, qui facie-
 “ bant de nimium sapientibus, et quia non sum

* P. 132. † Almeloov. p. 46. ‡ Anno 1568. p. 41. † De quo
 prius anno 1549.

“ eum allocutus, quia faciebam conscientiam, ego
“ rogavi de uno, quomodo faceret hîc. Et ipse
“ mihi dixit, quòd nunquam fuerit magis lætus,
“ et quòd faceret mirabilia de imprimendo : ità
“ quòd nunquam fuit unus, qui dederit tot pœnas
“ matri nostræ Universitati, quam iste dabit. Et
“ quomodo ? dixi, ipse fuit combustus in figurâ:
“ Ità, ità dixit, sed ridet se de magistris nostris
“ in propriâ personâ, & dicit mille jocularia de
“ Magistro nostro de Goveâ, quem ipse vocat Si-
“ napivorum : & de Magistro nostro Picardo,
“ quem vocat Picam garrulam, quia nescit, quid
“ dicit, & frangit sibi etiam caput de garrire : &
“ de illuminatissimo Magistro nostro Maillardo :
“ & narrat, quomodo, quando semel mater nostra
“ Facultas fuit coram Francisco Rege, Cardinales
“ ridebant se de eis, & dicebant, videte, videte,
“ quomodo Magistri nostri sunt mucosi et lutosi :
“ profectò hæc est una mirabilis approbatio, quòd
“ Sorbona non potest errare. Et quòd tunc unus
“ Curialis volens facere ridere alios quæsit dicens,
“ cur nunquam oportet dicere Tu Magistris no-
“ stris, sed semper Vos, etiam si non sit nisi unus ?
“ Propter honorem, dixit alius, juxta illud, a-
“ mant ab hominibus vocari Rabbi, per humili-
“ tatem Sorbonicam. Non non, dixit alius, ego
“ bene scio unam aliam rationem Tropologicam :
“ quia sicut unus homo est factus ex corpore & ani-
“ mâ, sic unus Magister noster, quin etiam unus

“ minimus

" minimus socius de Sorbonâ, est factus ex homine
 " & asino : & ità ad minimum, etiam si non sit
 " nisi unus, supponit pro duobus, id est, pro ho-
 " mine & asino; & ità oportet illi dicere Vos.
 " Ergo, dixi ego, Robertus Stephanus non est
 " combustus nec mortuus. Non, dixit ille, nisi
 " dicendum sit, quòd Spiritus reveniant in hunc
 " mundum.

Vix dubito, quin jocosa hujus Epistolæ Author
 fuerit Beza; qui in libro de Iconibus mentionem
 facit straminei simulachri.

Hæc Epistola fingitur scripta ad Petrum Lysetum
 antea curiæ Parisiensis Præsidentem, tunc Abba-
 tem S. Victoris prope muros.

Alia etiam causa impulit Stephanum, ut disce-
 deret. Ut enim rem altius repetam, Papisticos
 errores, juvenis cum esset, nunquam approbavit,
 quod Sorbonicis Theologis olim suboluisse ad an-
 num 1522. notavi. Eosdem magis in dies impugna-
 visse ex² censuris Theologorum in ipsius Biblia
 manifestum est. Hactenus tamen eam religionem
 professus erat; sicut & multi alii, qui eam errone-
 am esse non ignorabant; et timidi, ne ipsis veritas
 odium pareret, "3 satis habuerunt Papistarum mi-

² De quo lege ann. 1547. ³ Resp. R. Steph. p. 225. 229,
 230. 233, 236, 238, 240, 242, 243, 244. ¹ Præf. ad Psalm.
 Bucer. 1554.

" seriam irridere; ecclesias verò, in quibus Evan-
 " gelii doctrina prædicatur, pro nihilo duxerunt.
 " Stephanus, († qui jam diu antea veræ Religionis
 " amore tenebatur, nec ea, quæ cupiebat, poterat
 " edere, sive quòd liberè agendi non esset potestas,
 " sive quòd non satis adhuc in veritatis cognitione
 " profecerit) nunc, quis esset, noluit ulterius diffi-
 " mulare, aut * cum hujusmodi acerrimis Iesu
 " Salvatoris hostibus sibi quicquam negotii ac
 " commercii esse. † Errori pro suâ virili parte
 " eundem obviàm arbitratus, statuit omnem ope-
 " ram, studium, ac diligentiam posthac in edendis
 " piis libris consumere: ‡ quales sciebat à Theo-
 " logis Parisiensibus ac Lovaniensibus damnatum
 " iri. Noverat hujusmodi Doctores pro Christi
 " purâ doctrinâ libenter accepturos doctrinam athei
 " F. Rablesii ejusq; libros impiè et insulsè Gar-
 " rantur ac Pantagruelis nomine inscriptos; nul-
 " lam enim operam dederunt, ut liber ille male-
 " dici ac blasphemii conviciatoris cum auctore
 " cremaretur. Eam præclaram esse cernebat Reli-
 " gionem venerabilium Theologorum & conven-
 " tualium Monachorum, quorum alteri immanem
 " luporum voracitatem, alteri canum rabiem ita
 " imitantur, ut etiam eorum immanitatem supe-
 " rent. Ex ipsis jam Stephani scriptis ipsius pro-
 " positum et opinionem aperui; ut nemini dubium

* Præf. ad Gall. N. T. 1552. * Præf. ad Gloss. 1553. † Præf.
 ad Psalt. Buc. 1554. ‡ Præf. ad Gloss. 1553.

fit, quin viro id consilii capienti & ita sentienti aut Parisiis fuerit migrandum, aut igne pereundum. Mihi unus scrupulus restat, quem qui eximam, nescio. Quatuor libri occurrerunt, quorum ¹ unus Lutetiae apud Robertum Stephanum 1556. 12. Cal. Feb. ² alter Lutetiae partim apud Gulielmum Morelium in Graecis Typographum Regium & Robertum Stephanum cum Symbolo Regio, ³ partim Lutetiae apud Robertum Stephanum & Gulielmum Morelium, 1556. excusus est. ⁴ Tertius & ⁵ quartus Lutetiae ex officina Roberti Stephani 1556. & 1557. prodierant. Qui forsan Roberto Roberti filio ascribendi sunt, antequam esset Typographus Regius. Quod ad tertium & quartum attinet, nil obstat, quin ex Stephani, licet discefferit, officina liber à quodam alio Typographo excusus fuerit. Sed in re incerta nolo quicquam affirmare, donec aliquid certius, quo conjectura nitatur, invenero. Denique Stephanum non ante annum 1551. Prid. Cal. Dec. Parisiis abiisse, ex Corderii libro ante citato; nec diu post initium anni 1552. ibi habitasse ex Epistola Psalmis à Bucero enarratis praefixa certum est. In ea enim Epistola Genevæ 3. Non. Maij 1554. data testatur ipse se tribus ab eo tempore annis (inluso scilicet currente) in eam Ecclesiam commi-

¹ Despauterlus. ² Anacreon. Graec. ³ Latin. ⁴ Prochotrophe Carnut. ⁵ Moschi, Bionis & Theocriti Idyllia aliquot ob Henrico Stephano Latina facta.

grasse. Ex Epistolâ Passavantii (p. 41.) probatur Rob. Stephanum Genevæ vixisse anno 1553. Nam Epistola mentionem facit Calvinî ibidem commorantis unâ cum R. Stephano, additq; Calvinum tum annos 43. natum fuisse. Oportet igitur eum annum fuisse 1553. nam (Icon. Bez.) mortuus est anno 1564. ætatis 54.

Robertum Stephanum vidimus in patriâ florentem, Regum favore & patrocínio munitum; honore, quo artes ali solent, omnesq; accenduntur ad studia, decoratum; invidiâ & odiis inimicorum semper vexatum, semper superiorem. Nunc tandem, ne iniquis calumniis succumbere cogatur, exul, affinis & amicis destitutus, calamitatum nube involvi; diesq; qui ei fælix hætenus & benignus affulserat, in noctem vergere videtur. Sed viri fortis & literati, cui omne solum patria est, qui Evangelii causâ solo natali valedixit, Christi; opprobrio Principum favores posthabuit, exilium non ipsum sed patriam infœlicem reddit. Ille non minori gloriâ, quàm ortus est, occidit; exulem exules comitantur literæ; non æquum putat, ut has, quas præmiis affectas amplexus est, orbas & contumeliis affectas deserat; eas, quasi quoddam depositum in suam recepit fidem; receptas, quantacumq; infortunia ipsum occupent, servare decrevit.

Anno

Anno 1552. ineunte, ¹ ad eos montes (i. e. Gene-
vam inter montes sitam) se recepit, intra quos plus
humanitatis, simplicitatis ac pietatis, quàm inter Theo-
logos Parisienses reperit; et homines offendit, qui Evan-
gelii formam ei antea ignotam nec tam insigniter expressam
ante oculos constituerunt. Putabat equidem in cognitione
Christi eos progressus se fecisse, ac jam habere, ut istos
posse docere arbitraretur. Sed ei primum dediscenda fuit
falsa pravâq; doctrina, in quâ à falsis & impiis ma-
gistris educatus fuerat, ut addisceret prima Christianæ
Religionis Rudimenta; in quâ quid fides, quid Sacra-
menta, quid Baptismus & Sacra Cæna essent, ignorabat;
& ne fidem suam citius et leviùs, quàm par erat,
obstrinxisse videretur, opinionemq; ex odio magis
suorum inimicorum quàm veritatis studio mutasse:
contulit Scripturas, ut cognosceret, an cum iis doctrina,
quam audiebat, consentiret. Secum igitur cogitans, quo
studii genere Deo gratias ageret, existimavit se nihil me-
lius nec officio suo convenientius facturum esse, quàm si
inchoaret hanc novam Glossam ordinariam, quàm octo-
decim retro annis molitus, inimicis suis obniten-
tibus, conficere nondum potuerat. ² Jam enim
statuerat reliquum ætatis suæ tempus in libris ad Religi-
onem (quam Nostram vocat, eò quòd eam profite-
retur, scil.) reformatam pertinentibus imprimendis
consumere. Statim igitur Psalterium, Proverbia,

¹ Præf. ad Gloss. 1555. ² Præf. ad Psal. Bucer. 1554.

Ecclesiasten, Canticum (quæ anno 1528. juxta Vulgatam ediderat), Sapientiam, Ecclesiasticum, Novum Testamentum Gallicè cum Latinâ versione emisit; monuitq; (quod observent opus est, qui Archetypis Sacrorum Codicum Linguis in alias vertendis animum appellant) ut hæ illarum, non illæ harum idiomati accommodentur. At verò
 * ut piis satisfactionem daret, quòd sinistrè de ejus migratione judicaverint; omnem suarum cum Theologis Parisiensibus altercationum rationem exposuit, suamq; ad eorum censuras[†] ex ipsorum Archivis seniorum collegii operâ referatas responsionem, 23° Junii, publicam fecit. Ex quo Genevam recessit, libris, quos excudit, suum Symbolum affixit cum hac subscriptione, Olivâ Roberti Stephani, Genevæ nomine non nisi[‡] rariùs adjecto: Et ex eo tempore vix aut paucos alios quàm ad Sacram Scripturam, Papisticorum errorum refutationem, Bucer, ([§] qui anno 1551. Prid. Cal. Mart. ætatis 61°. Cantabrigiæ decessit) Vireti, Bezzæ, Calvini tractatus, operâ[¶] Conradi Badii aliquando usus, excudit; quorum enumerationem ad Catalogum remittere satius putavi. Ille Conradus Badius antea 1548. Roberto Stephano Regio Typographo & sibi excuderat Lutetiæ Theodori Bezzæ Veze-

* Præf. ad. N. T. Gall. † Resp. ad Theol. p. 4. ‡ p. 42.
 † Calvin Instit. 1559. Epist. ante Psalt. Bucer. 1554. § Bezzæ
 Icon. ¶ Bibl. Lat. 1555.

lii Poemata ; & forsan unâ cum Roberto ejus opinionem ac fortunam secutus, Genevam migravit. Ille Poematum eorum fronti Preli Ascensiani insigne præfixit ; quûmq; esset Jodoci Badii (quicum Robertus per matrimonium affinitatem inierat) filius, sui affinis Roberti fuit & Lutetiæ & Genevæ in re Typographicâ socius.

P. Richardus Simon * laudat Biblia Gallicâ à Roberto Stephano impressa anno 1553°. qui annus * *Judiciorum severorum exemplis utrinq; non caruit ; nam multi in Galliâ ob religionem, Michael Servetus Tarraconensis Genevæ ob Hæresin supplicio affectus est. Is professione medicus, quum impuras manus ad Theologiæ Sacra attulisset, erroneas de Sacro-Sanctâ Trinitate & ad Dei contumeliam pertinentes opiniones invexerat, librisq; editis defenderat. Adeo difficile aut impossibile est in arduis Religionis Christianæ mysteriis, ubi quis à recepto Catholicæ Ecclesiæ sensu recedat, non graviter errare. * Servetus comprehensus, quum Sen-*

* Critique du Vieux Test. p. 385. La plus ancienne Edition que j'ay veüe de cette revision de Calvin est de 1553. imprimée par Robert Estienne. les noms propres Hebreux y sont encore plus adoucis, que dans l' Edition d' Olivetan. On s'est conformé en cela à la Vulgate, de laquelle il s'esloigne beaucoup moins que ceux qui ont retouché apres lui cette mesme traduction. Comme il estoit homme d'un grand jugement, & qu'il s'estoit appliqué depuis long-temps à l'estude de l'Ecriture, il y a quelquefois mieux reüssi que ceux qui ont sceu la langue Hebraïque. Il a eu cependant plus d'égard au sens qu'aux mots, & il a corrigé quelquefois sans aucune nécessité la version d' Olivetan.

* Thuan. p. 324.

tentiam

tentiam mutare nollet, re prius ex Io. Calvini consilio cum Bernatibus, Tigurinis, Basileensibus, & Schafusianis ministris communicatâ, tandem ad mortem damnatus est. Ejus doctrinam postea Calvinus, quâd ei ex illius nece invidia conflaretur, proposuit, & publicato libro confutavit, quo in Hæreticos etiam gladio à Magistratu animadvertendum esse contendit. Libellum etiam Theodorus Beza strenuus Calvinianæ opinionis defensor de Hæreticis à civili Magistratu puniendis scripsit. Duos illos Tractatus anno 1554. prælo mandavit Robertus Stephanus; qui ¹ ad Francfordiam quendam Thomam famulum suum dicitur misisse, ut libros Serveti illic ad mundinas prolatos combureret, ne distraberentur. Hujus quidem zelum laudare malo, quàm illorum sævitiam. Neq; tamen velim id sinistrè accipi, quasi Hæreticis aut Hæresibus faveam. A me absit mens hujusmodi; Cohibeantur, quotquot à sanâ Christi doctrinâ vel transversum unguem discedunt; iis interdicator publica suorum dogmatum professio; iis silentii, non vitæ multa imponatur. Sententia in Servetum lata Grotio non satis probata est, cujus hæc sunt verba: ² *Servetus, quicquid tandem senserit, de quo mihi non satis patet, turbator certè Genevensis Rei-publicæ non fuit. Nam neq; cætus collegit, neq; Genève morari voluit, sed consulere Calvinum. Cujus de discipulis omnia, ubicunq;*

¹ Dialog. contra libellum Calvini &c. 1612. ² Hug. Grot. Animadv. in Animadv. And. Riveti. & Rivet. exam. Animadv. ann. 1642. pag. 77.

*invaluere, imperia turbantibus idem dici non potest. si ulla est pars Theologiæ, in quâ facile est aut errare aut accusari, est illa de Trinitate. De Justificatione quæ ego quidem vidi Serveti, planè consentiunt cum sententiâ Ecclesiæ Romanæ. His respondit Andreas Rivetus, qui notat Grotium, ubicunq; in Serveti mentionem incidit, non posse sibi temperare à bile in Calvinum & ejus discipulos. An Serveto Calvinus iniquior, aut Grotius æquior fuerit, penès Theologos ac Juris-consultos esto arbitrium. Ex iis autem, quæ ad Serveti defensionem Grotius attulit, & refellere tentavit Rivetus, apparet id, in quo causa vertitur, non fuisse, an Servetus Hæreseos reus fuerit, (id enim negasse minimè videtur Grotius) sed an *Rempublicam turbaverit, & cætus collegerit*. Neuter putat cuiquam liberam dissentienti à Religionem per Leges stabilitam denegandam esse potestatem; At verò si quis *cætus seditiosos colligendo Rem-publicam turbare incæperit*, æquum est eum, quod leges jubent, pati; non quia Hæreticum aut Schismaticum, sed quia Rei-publicæ conturbatorem. Eadem autem Apostolici mandati interpretatio Calvino & Beza videtur placuisse, quæ Papicolis (jurène an injuriâ nullus affirmo) attribuitur; scilicet *Hæreticum de vita idem esse ac tolle Hæreticum de vitâ*: Illi enim de Hæretico puniendo scripserunt, hi de comburendo edictum tulerunt. Ovum ovo non similius. Nostrates quidem Schisma-*

! Henr. Steph. Apologie. cap. 29.

tici,

tici, quantumvis aliàs obstinatè operam dent, ut à Papistis longè recedant, mirè tamen cum eis in eo consentiunt, quòd, quoties penès ipsos gladii jus fuerit, nunquam eis, qui aliter ac ipsi sentiunt, ne ullo summæ dignitatis habito respectu, pepercerint. Sanguinarium tamen illud hominum genus nihil in ore frequentius habet, quàm *Moderationem*, nil minus in pectore. Nil magis reformidant quàm arbitriariam Romanorum Pontificum Regùmve Potestatem, ut suam liberius exerçant. Ecclesia Anglicana implacabile amborum odium satis experta, quum non minus ab illis quàm ab his sibi imminere periculum sentiret, sapientissimè cavit, ut *auream veràmque* diligens *mediocritatem* & æquè ab utrisq; discedens in Scyllam non incideret, dum vitaret Charybdim.

Anno 1554°. Beza à Roberto Stephano nuper, quum unà essent, & de Græci Sermonis pronuntiatione sermo incidisset, sollicitatus, ut sententiam de hâc totâ re suam paucis scriptam aperiret, ad ipsum Cal. Octob. Lausannæ datam Epistolam misit, quâ quid sentiret explicuit. Ea scholia Bezæ cum suo Græco Alphabeto Robertus excudit.

Robertus Stephanus, ne uti Patriæ ità et Latinis Græcisq; literis nuntium remisisse putaretur, Hoto-

† Lege Bezæ Epistol. præfix. Alphabeto.

manni in Ciceronis orationes commentarios hōc anno & anno 1555. Lodoici Enoci Genevensis Præceptoris de puerili Græcarum literarum doctrinā librum edidit. 7°. Cal. Febr. persolvit, quas annos jam octodecim debuerat, Latinas Bibliorum concordantias, ¹ ex ipsis Bibliis multorum scribarum manu per annum spatium descriptas; sed et fide liberatā, alterius promississe fecit reum, ² spondens se Græcas, in quibus eandem diligentiam adhibuerat, propediem in Novum Testamentum exhibiturum: quod, cum mors, ne impleret, obstiterit, filius Henricus præstitit. In Latinarum Concordantiarum fronte, Typographos obsecrat, ut sibi ad aliquot annos privilegium ultro irrogent, & messi alienæ parcant; ³ non quod ab iis, quorum ingenium literæ poluissent, Typographis, sed ab illis, qui omnino illiterati essent, sibi timeret.

Anno 1556°. editis Prophetis quinque minoribus cum Thargum & aliorum commentariis, se Hebraicorum studiorum curam non abjecisse testatus est. Hōc anno 1556. ex celeberrimā Lausannensi Academia Maturinus Corderius ad Robertum Stephanum amicorum integerrimum Epistolam dedit; eā scilicet rogavit; ut in Heroicis licet operibus occupatissimus Distichorum moralium sub Catonis nomine interpretationem, ante annos viginti & amplius ab ipso Roberto

¹ Præf. ad Concord Lat. ² Præf. H. S. in Genesin. ³ Præf. H. Steph. ad Concord. N. T. ⁴ Lege Epistol. præfix. Distich. Moral. 1561.

impressam, nunc à pluribus, quibus sœpius ab imperitis Typographis edita fœdabatur, mendis repurgatam, pro vetere (quæ inter eos, ex quo juvenis Lutetiæ docebat, accrevit) amicitia, rursus excuderet. Verùm an excuderit, incertus sum; certè cum Corderii Epistolâ præfixâ prodiit anno 1561. Olivâ Roberti Stephani; sed procul dubio (nam Robertus 1559. decessit è vivis) Henrico filio edente; eòq; magis id inducor credere, quòd Henricus eam in suorum librorum indicem, non Patris (utì in omnibus, quos suis inseruit, solitus est) nomine adjecto, reposuerit.

Robertus anno jam 54. ætatis suæ, quâ pleròq; vires deficiunt, & obrepens senectus ingenii aciem sœpius hebetat, ea molitur, quorum difficultatibus perrumpendis virilis paucorum ætas sufficeret; ipsius enim labores occasum, studia senium nesciunt. Latinam Bibliorum versionem sœpius ediderat; cumq; multi nullum eorum vertendorum finem fieri quererentur, ac è re Ecclesiæ esse existimarent, certam aliquam, cui non nimium morosi homines acquiescant, ex tanto numero deligere; iis ferè omnibus copiis, quæ necessariæ videbantur, comparatis, novam suscepit editionem, quæ anno 1557. Cal. Mart. prodiit; in quâ paginæ pars interior continet translationem veterem, exterior No-

vam Sanctis Pagnini emendatam, recognitamq; ex ipsius annotationibus, Vatabliq; qui non rarò ab ejus interpretatione (nunquam sinè optimâ ratione) discedebat, prælectionibus, quas Bertinus (postea in illius locum doctrinæ ergò suffectus) ex ejus ore fideliter exceperat, quæ primas tenent in notis cuique paginae subjectis, ubi variæ interpretum lectiones cum Hebraïsmorum explicatione habentur. Exhibetur in Novo Testamento Bezae versio cum ejusdem Scholiis; Apocrypha ex Complutensi editione (quòd emendatior nulla extaret) transtulit, & notis illustravit Claudius Baduellus. His adjumentis se opus illud Biblicum concinnasse fatetur Stephanus; qui gloriam alieno labore partam nunquam in se transmovere studuit.

In puerorum usum duo dictionariola, alterum Latino-Gallicum, alterum Gallico-Latinum excudit; Quòq; linguæ vernaculæ consuleret, & exterarum nationum hominibus, qui ejus perdiscendæ desiderio tenentur, inserviret, Grammaticam Gallicam sermone Gallico edidit anno 1558. & in Latinum vertendam curavit; magis id adeo, quòd Maigreti Grammatica ob Orthographiæ mutationem, & Jacobi Sylvii (quam anno 1537. excuderat) ob admixta multa Picardiæ, quæ ortus erat, vocabula minùs placerent. ¹ Hebraicæ studiosis

² Præf. ad Gramm. Gal. 1558. ³ Præf. ad lector.

Phrases

Phrases Hebraicas serie literarum explicuit, eadem ferè ratione, quam in Latinæ Linguz Thesaurò tenuerat, quantum Hebraicæ Linguz consuetudo tulit, observatâ. Erasmi, cujus Apophthegmata anno 1547. vulgaverat, Adagia publicavit, * opus quod à primis initiis Lutetiz, anno 1500. 15. Jun. à Johanne Philippo Germano, dein à Jodoco Badio, mox Argentorati à Matthiâ Schurerio excusum, cum ad voluminis magnitudinem increvisset, Venetiis apud Aldum Manutium anno 1508. postea, Erasmo inscio, Basileæ apud Johannem Frobenium plûs septies, nunquam sinè accessionibus, prodierat. Paratum in omnes partes animum versat, ut nullam Rei-publîcæ literariæ provinciam curâ vacare permetteret.

* Anno 1559°. Henricus 2. Rex Galliarum in equestri ludicro cum Mongomerio concurrens, apertâ fortè casside, in oculo vulnus accepit; ictôq; cerebro & abscessu indè contracto 7° Non. Quintil. decessit, cum annos 40. menses 3. dies 11. vixisset, 12 annos, menses tres regnâisset.

Robertus Stephanus vitæ prodigus nullis laboribus parcebat, in Sacrorum librorum editionem ardentius in dies incumbens; ut qui alios omnes in susci-

† Præf. Erasmi. ‡ Thuan. p. 581. 582.

piendis & ad exitum adducendis illis laboribus vicerat, ad extremum semetipsum (quod pulcherrimum victoriae genus est) in iisdem superaret. ¹ Catholicam igitur in Vetus & Novum Testamentum expositionem aggredi atq; adeo prelo committere, à Testamento Novo auspicatus, cepit. Sed ut hanc ejus editionem perducere ad umbilicum posset, aut prelum magis festinare, aut mortem magis tardare necesse fuisset. Parturiebat olim in universa Biblia commentarios; à quo proposito cum multae difficultates eum remoratae essent, ubi diu non minus patienter quam avidè peritum aliquem hujus operis artificem expectavisset, tandem in Augustinum Marloratum incidit, cui suâ mente aperta persuasit, ut rem tentaret; ac, ne opus differretur, eum ingenti librorum, quos ad id præparaverat, copiâ instructum operi manum admove, cum de institutâ ejus conficiendi ratione prius inter eos convenisset, hortatus est. Dum res tentata bellè & ex animi sententiâ succedebat, interea Calvinii Institutiones 17. Cal. Sept. denuo edidit; & Glossas cum ejusdem commentariis in tria Evangelia (quæ, adjecto Johanne, anno 1560. prodierunt) ad medium perduxerat, cum mors interveniens, ne absolveret, vetuit.

Siste, Lector, & antequam Viri Magni oculos claudamus, audi, quale aliud opus ab eo inchoatum mors nobis inviderit. ² Jam ante multos annos meditatus fuerat, & promiserat *Tbesaurum Græcum suo*

¹ Præf. H. Steph. ad Genesin cum Cath. Expos. ² Epistol. H. Steph. ad quosd.

Latino similem, qui totus velut à fundamentis erat construendus. Quoties aliqua nova Lexici editio aucti & locupletati prodibat, dicere solitus est, Nunquámne aliqua Lexici editio emendati etiam & correcti sive repurgati prodibit? Ac profectò ab hac repurgatione initium sumere olim ei in animo fuit, & tanquam veteres ædes instaurare ac refarcire, dum novas ædificandi facultas esset: sed postquam ibi Augiæ stabulum esse, postquam omnia ruinam minari comperit, sui illum incæpti puduit pariter ac pœnituit. Paratâ autem jam bonâ materiæ, quæ ad novum ædificium requirebatur, parte, reliquum opus Henrico Filio moriturus commendavit. Is erat Roberti animus, ii labores, ea operum molimina, cum LVI annum vitæ agens VII. Id. VIIbr. fatis concessit, foris gloriâ dives, & domi liberis, qui Genève manerent, relictâ opulentâ supellectile. Hanc enim legem ingratae patriæ pertæsus, non tam ejus odio, quàm justæ, ut putabat, ultionis ratione in Testamento dixit. Itaq; Robertus filius, qui eandem Artem Lutetiæ summâ cum laude pro facultatibus exercuit, ab hæreditate paternâ exclusus est; quam Henricus tanto patre dignissimus filius crevit. Alium inter ² plures, quos habebat, filium reliquit, nomine ³ Franciscum; & filiam ⁴ Katharinam, tam literatam, ut eorum, quæ Latine dicuntur, interpretem non desideraret. Multa verò & ipsa eodem loqui sermone poterat, & quidem ita (licet nonnunquam

¹ Thuan. p. 605. 606. ² Almeloov. p. 49. ³ p. 30. ⁴ Egit. H. Steph. ad Gell.

impingeret) ut ab omnibus intelligeretur. Artem autem Grammaticam haud magistrā habuit; nec alius illi hāc in re quā usus praeiuit. Eodem enim modo Latinam Linguam didicit, quo inter Gallos Gallicā, inter Italos Italica, inter alios alia disci solet; ea superstes erat anno 1585. cum Gellium Henricus Stephanus ederet. Idem dies anno 1556. eripuit Sebastianum Gryphium, qui anno 1559. Robertum Stephanum Parisiensem, Typographum Regium, ¹ secundum Aldum Manutium Romanum, qui Venetiis, & Joannem Frobenium, qui Basileae eandem operam summā laude exercuerunt, clarissimum; quos ille longo spatio supergressus est, acris iudicio, diligentia accurata, & artis ipsius elegantia; cui ob id non solum Gallia sed universus Christianus Orbis plus debet, quā cuiquam fortissimorum belli ducum ob propagatos fines patria unquam debuit: majusq; ex ejus unius industria, quā ex tot praeclare bello & pace gestis ad Franciscum decus & nunquam interitura gloria redundavit. Illius maxima laus & gloria fuit, quod non suā semper adeo staret opinione, ast aliorum virorum etiam doctissimorum plurimum tribueret sententiis, quos & saepius probabat & sequebatur. Quod si non minor esse debet inter Musarum cultores Typographica, quā inter armorum amatores militaris gloria, & si ex operibus ad publica pertinentibus commoda aestimari utramq; par est; non majora Alexander in patriam suam armis suis, quā

¹ Almeloov. p. 49.96. ² Thuan. ³ Praef. H. Steph. ad Lex. Cicer.

Stephanus in suam prelis suis beneficia contulit. Ille enim civitatum Asiæ gazas, hic totius Latii totiusq; Græciæ vel potius (si barbaras gentes excipias) totius orbis thesauros in patriam reportavit. Ille Thesauros suos aut totos sibi habebat, aut, si partem aliquam, certè minimam amicis largiebatur: Hic cum omnibus literarum bonarum studiosis tam benignè suas illas opes communicavit, ut, quum Thesauris Latii tota propemodum ejus domus plena esset, in eà ne minima quidem portio remanserit. ¹ Heuretico præditus erat ingenio, et magna ejus cogitationum pars non aliò intentata ferebatur, quàm ad excogitandum quidpiam, quod Sacro-Sancti voluminis lectoribus utilitatem afferret; quanquam nulla ars fuit aut disciplina, de quâ non bene meritus fuerit. ² Eam tamen librorum sacrorum et profanorum discrepantiam habuit, ut pecuniam in hos quidem profunderet, in illos verò prodigeret. Non solùm libros, quos studiosi legerent, edidit; sed eum in edendis ordinem observâsse mihi videtur, ut indè quandam studiorum rationem elicere Tyrones possint. Mirum est, ³ magnis & propemodum Herculeis laboribus ferendis parvum ejus corpusculum par fuisse, animiq; magnitudini respondere potuisse. In illius scriptis nihil mihi occurrit, quod vel minimè Romanos errores sapiat; cui nunquam ex corde adhæsit, & tandem palam renunciâns Lutetiam Genevâ, Papam Calvino commutavit.

¹ Præf. H. Steph. ad Concord. N. T. ² Præf. H. Steph. ad Gen. Cath. exp. ³ Ibid. ⁴ Quale quidem ingenium ubiq; ferè laude dignum est, nisi ubi res agitur de sacris fidei Christianæ dogmatibus; in quibus *ὁρθοδοξία* plerumq; fuere *ἀντιπροσώπων*.

Ex Iconibus Theodori Bezae visum est hæc de R. Stephano excerpere.

SI Divinum meritò censetur illud Characterum inventum, quorum ope absentes compellamus, mortui etiam ipsi loquuntur, vis illa deniq; temporis omnia consummentis infringitur : cui potius quàm eidem Opt. Max. Deo compendium illud scribendi penè incredibile acceptum feremus, quod Typographicen appellant ? Sicut igitur vituperatione maximâ digni sunt, qui tanto Dei munere vel ad bona depravanda vel ad ea publicanda, quæ potius nunquam extitisse oportuit, abutuntur : ita summam laudem merentur, qui suam operam in arte tam laudabili tamq; necessariâ strenuè simul & sincerè conferunt. Ejusmodi sanè fuit Venetiis Patrum memoriâ diligens simul & eruditus ille Aldus Manutius Romanus, adeo quidem ut summum in hac arte gradum assecutus videretur. Ejus vestigia Basileæ præsertim & Ioannes Frobenius & alii aliquot secuti sunt, quibus res literaria plurimum debet. Sed quanto illi cæteros antecelluerunt, tanto majorem tibi, Roberte Stephane, superiores omnes longè latèq; supergresso gloriam tribuendam esse vel ipsa fremens invidia confitetur. Nam ut alii tecum nonnulli de librorum quorundam excu-
forum

forum elegantia & venustate certent, nemo tamen vel in operosissimis libris tecum in emendationis fide ac diligentia fuerit comparandus. Tibi Linguam Hebraeam magnopere illustratam, tibi Græcorum Characterum summam elegantiam: tibi partim in lucem revocatos partim felicissime restitutos, tum Græcos tum Latinos Scriptores plurimos: tibi deniq; infinita quâdam industria & inexhaustis laboribus ex omnium classicorum Authorum penu depromptum Latinæ Linguae Thesaurum debemus. Sed hæc tua præcipua laus est, quod non inanis gloriæ, non lucri cupidus, officinam tuam Sacris præfertim excudendis Bibliis consecrasti, quo in opere toties recudendo, emendando, modisq; omnibus illustrando te ipsum quoq; superasti. Nemo igitur tibi suscepta cum Matæologis certamina, nemo stramineum illud simulachrum exprobret, in quod illi qui te vivum ustulare non potuerunt, omnem suam rabiem effuderunt: sed hinc potius omnes, quæ tua in illis propugnandis animi magnitudo, quæ in propugnandâ veritate constantia fuerit, animadvertant: quum cæteris omnibus rebus conscientia tranquillitate antepositâ, solum etiam ultro, ingrata relicta patriâ, verteris, in pristino instituto juvandæ rei literariæ ac præsertim Ecclesiæ perseverans, donec annum agens vitæ LVI. anno Domini 1559 ad meliorem vitam die Septembris 7. demigrares, ad cuius tumulum hos versiculos cecinimus.

Celui,

Celui, qui d'un Sainct œil son Eglise environne,
 Estienne, t'enrichit de tant d'heurs & d'honneurs,
 Que la gloire tu fus de tous les Imprimeurs,
 Et de ton noble estat la tresbelle couronne.

Outre plus ce grand Dieu de tant de graces t'orne,
 Qu'a Paris tu logeas les Muses Sainctes sœurs,
 De l'Hebrieu, du Latin, & du Grec les douceurs
 Au Francois ignorant ta sainte adresse donne.

Ce nonobstant la France ingrante te chassa.
 Ton ame sur les cieux a la fin se haussa,
 Les Muses ont pleuré ton importune absence.

Les biens, qu'aux Imprimeurs en ta vie tu fis,
 Les scandals, es quels nos Francois sont confits,
 Nous font souventefois desirer ta presence.

Laudem officinæ Roberti Stephani eleganti car-
 mine Joannes Auratus Regius Poeta complexus
 est, quod extat apud Goldastum in Epistolis
 Philologicis.

INter tot, hâc ætate bellè qui typis
 Cudunt minutulis libros,
 Primas, Roberte Stephane, tu partes tenes,
 Reclamitante nemine :
 Seu quis requirat literæ elegantiam,
 Cæsis in æs è formulis,
 In plumbeas abire iussam tesseras,
 Vulcaniâ iuvante vi :

Seu linearum nobilem symmetriam,
Oculos quòd acres plurimùm
Juvet legentum, haud indecenter omnibus
Suum tenentibus locum.
Versus spatiolis rite distinguèntibus,
Parvis perinde ut areis,
Quas hinc & indè fûsq; dèq; continent,
Cohibéntq; certi margines :
Seu quis (quod ad rem pertinet vel maximè,
Quam quærimus) solertiam,
Ac diligentiam sagacem postulet,
In eluendis omnium
Nævis librorum ; nequa labes sordium
Doctorem operibus insidens
Obstaculo sit imperitioribus,
Doctisq; bilem conciat.
Inusitatam O hominis erga literas
(Humaniores quas vocant)
Propensionem mentis. O animum viri
Nullo silendum tempore :
Seu sit superstes, seu fuisse Dij velint :
Solerte qui curâ libros
Excudit, expolîsq; tantâ ; nec finit
Circumsideri erroribus,
Aut occupari ; crassa quos inscitia
Et obsoleta spurcitas
Linguae profudit ante-lapsis sæculis,
Tum cum nitor sub pedibus &
Sermonis apparatus esset (proh nefas !)
Simul omnis eruditio,
Expulsa terris quæ per hominum inertiam
Humana corda fugerat ;
Gentes ut execrata quondam ferreas,
Post aurea atq; argentea

Peracta sæcla, dicitur novissima

Liquisse præpeti pede

Astræa terras, quam Pudor & Integritas

Recti boniq; præsides

Sunt insecutæ, non reversuræ, nisi

Criminibus indictâ fugâ.

Sic effugârât, quicquid in terris erat

Tunc literaturæ bonæ,

Ætas parentum rustica atq; inelegans,

Cum dira labe hæc statim

Veterum occupavit expolitas schedulas,

Unde nisi ab ignorantia

Profecta? cæterum lues hæc deniq;

Vires eundo sic malas

Collegit, ut sincera nulla pagina

Ad nos dein pervenerit.

Cunctis dolendum quod foret nunc posteris,

Quis haud inoffensè datur

Nec sinè labore plurimo ire per libros,

Ætas reliquit quos purior

Mutilos, adesos, faucios, interlitos,

Et ulcerosos undiq;

Mendisq; totidem pene, quot vocabulis,

Turpem scatentes in modum:

Quæ non parum vel doctioribus

Nunc exhibent negotii;

Illas quotidie acriter pugnantibus

Loco movere non suo.

At o tuarum possit hæc in parte quis

Laudum invenire terminum?

Cui tanta se monumenta debent, atq; tot,

Quæ prisca gens mortalium

Licet edidisset, nunc forent ut inedita,

Ni per laborem plurimum

Redintegrâsses tu resuscitans ea,
Propè dixerim, intermortua,
Roberte, literariæ rei salus,
Non ut columnis pluribus
Inniterentur tecta, prætereuntium
Quod vertat in se lumina :
Non ut renidens tibi lacunar in domo
Fulgore verberet solum
Imaginosum. Non enim tu arti tuæ
Statuis avarè & sordidè
Pretium : leves quod sacculos exhauriat
Scholasticorum pauperum,
Tuam frequentant qui tabernam plurimi
Plenam bonarum mercium :
Emptos ut illinc quàm licèt parvo libros,
Quibus opus ipsis, auferant :
Libros, heri qui diligentiam sui
In corrigendis lapsibus
Vel ore ab ipso, ceu parentes liberi,
Testentur, ac subindicent.
Quod dum assequaris, sumptibus non interim
Parcis profusioribus,
Plus publicæ rei quàm domesticæ gerens
Curæ atq; sollicitudinis.
Nec me latet, quis sit status domi tuæ,
Si Junius Rabirius
De te loquendo verba non mihi dedit.
Quod cur faceret, aut quomodo?
Cum vir sit (ut scis hospes ejus) & bonus
Et elegantis ingenî :
In quoque nigri nulla mica sit salis,
Multum sed albi & candidi.
Is ipse verbis talibus (si sum memor)
Est usus, ad me dum redit :

Dato libello sub tuum prælum suo
Grato tenellis mentibus :
Quibus solidior convenit nondum cibus.
Aurate mi, medullitus
Quem diligo, quem plus ocellis his amo,
Qui lucis usum dant mihi :
Non tu potes videre conjectarég;
Quo nunc ab orbe sum redux ?
Cum conspiceris me renidenti ore sic
Magnum fateri gaudium.
Næ tu parum vides, opinor sordium
Quàm plena tibi sunt lumina.
Sed quid moror nunc eloqui, quid ità siem
Alto perfusus gaudio ?
Adverte, dicam. Pes refert me nunc meus
(Equi mens si fiet mei)
Illinc, ubi lux ire purior mihi
Videtur ac serenior.
(Lux literarum, dico, non diuturna lux)
Quàm gentium usquam. Cæterùm
Hæc gratiâ illuc iveram, libellus ut
Committeretur publico :
Pueritiæ quem scriptitavi in gratiam
Volentis informarie
Solennibus Linguae Latinæ initiis
Et institutis primulis.
Ut ergo talis conscius voti mihi
Et appetitûs veni eò,
Miratus urbem, doctiores & viros,
Mox me Roberti contuli,
Eum alloquendi cupidus, ad domum, neque
Facta est rogante me mora,
Quin duceret me, mitterétq; intrò statim
Impigra servorum manus

Illuc : ubi illum reperi voluminum
 Inter patentium greges,
 Totum imminem literis, erratq;
 Delere & interpungere
 Non desinentem, stante retro Pallade
 (Tydidæ ut inter prælia)
 Monitrice, cujus cuncta de sententiâ
 (Ducenda seu foret nota
 Transversa, seu lacuna libris indecens
 Infercienda replendâq;
 Seu submovendum quidpiam verso stylo,
 Sive quid agendum deniq;)
 Agebat ille. Qui simul vidit procul
 Ad se ferentem me gradum,
 Salvere jussum me morâ nullâ rogat,
 Quis? unde? quâq; gratiâ?
 Hic ipse, oborto obmutuissem cum metu,
 Ad stantium quem fecerat
 Conspectus eruditione insignium,
 Amœniore scilicet,
 Valde virorum, qui simul consueverant
 Socios laboris sedulò
 Præstare sese, cùmq; eo pervolvere
 Mox imprimendos codices :
 Blandè manu me prendit, ac in angulum
 Seduxit, ut vacuum metu
 Id, quod volebam, non puderet me loqui.
 Ad me redivi tunc ego :
 Votumq; in ejus auribus cœpi meum
 Audaciùs deponere :
 Quod expetebam, ille annuit demptâ morâ,
 Cumulùmq; gratiæ addidit,
 Quòd me volentem posuit & mox in suis :
 Non ante sanè creditum ;

Sperare nec enim venerat in animum mihi,
Fortasse non digno, boni
Tantum : verendos poneret ut inter viros
Auctoritate laudéque ;
Insignis hoc & plura liberalitas
Tamen mihi dedit viri :
Nam censuit me, de suo qui viverem,
Dignum, suisque in ædibus
Qui commorarer. Quale diversorium,
O Jupiter ! quàm splendidum,
Quantúmque amœnum ! Sed potissimùm, quibus
Cordi bonæ sunt literæ.
Quid aliud illic inter uncta fercula,
Spumas agentes & scyphos ?
Quid ? cum remotis pulsa jam mensis fames,
Sedavit & potus sitim ?
Quid ad caminum luculentúmque foculum,
Siquando hyems inhorruit ?
Quid inter opus ubi collocatur maxima
Illic diei pars citi ?
Quid tandem (ut unâ cuncta summâ colligam)
Lares beatos personat
Indefinenter, continenter, jugiter,
Et usquequaque & undique,
Intaminata quàm Latini puritas
Sermonis, & canus decor ?
Nempe uxor, ancillæ, clientes, liberi,
(Non segnis examen domûs)
Quo Plautus ore, quo Terentius, solent
Quotidianè colloqui.
Hæc inter animo quo fuisse me putas ?
Quo ? nisi solet quo rusticus
Ingressus olim divitis fores domûs,
Et invidenda limina,

Ut imminetia vertici stupet suo
 Laquearium cælamina :
 Ut insolenti quas opes calcat pede,
 Positósque circum parietes
 Pictos tapetas mente perculsa videt,
 Perstrictus auri fulgure
 Novis ferendis impares spectaculis
 Oculos genáq; debiles.
 Hæc elocutus Junius Rabirius
 Sese recepit ad suos,
 Mirationis me relinquens ebrium
 Et invidentem jam sibi.

Datum Lemovicibus 4. Non. Maij.

Anno 1538.

Ejusdem ad eundem Distichon.

FOrsitan hæc quæras à te quid pagina quærat :
 Quærit, rescribas ni sibi, nempe nihil.

* Προσωποπεία in Rob. Stephanum Bibliopolam
fui temporis facile Principem, Geneva.

Authore Francisco Beraldo Nicolai filio Ling.
Græcæ ibidem tum Professore.

Civis & Hospes.

C. **P**UBLICA cur toties isthæc monumenta pererras,
Manibus atque sacram cur teris, Hospes, humum?

H. Scire aveo, Stephani jaceant ubinam ossa Roberti:
Hunc mihi designat nulla columna locum.

C. Quid refert rescisse, viro ni fortè quietem
Vis optare, salus cui data perpetua est?

Oderit is votum hoc, Patriâ quem sponte relicta
Huc veræ adduxit religionis amor.

H. Nec me hæc causa mover, nec inania murmura novi,
Non incantatis spargere corpus aquis.

Sed mihi nescio quæ pertentant gaudia pectus
Cernenti veterum clara sepulchra virum.

C. Quem claros inter memoras & laudibus effers,
Ergo aliunde tibi notus, amice, fuit.

H. An foret ignotus, cujus tot scripta per orbem
Versantur docta nocte dièq; manu?

C. Dic igitur, si nunc titulus resplendeas auro,
Marmorea addiderit si quoque signa Paros:

Hæc sterili fico mox discutienda vel ævo,
Majus ei possent conciliare decus?

Nunc verò tot habet monumenta illustria, quot sunt,
Tum sua tum veterum quæ monumenta dedit.

Paul. Colom. in Gall. Orient.

Roberti

* Roberti Stephani Epitaphium,

SI posset calamis, si chartæ sensus inesse,
 Sique Typographicis sensus inesse typis:
 Atramentum ullis esset si sensibus auctum;
 Jam pridem in lachrymas hæc liquefacta forent.
 In lachrymas liquefacta forent, superata dolore
 Concepto ex chari funeribus Stephani.
 Sed bene quòd salvi nobis calamisq; typisq;
 Officio fungi nunc meliore queunt:
 Ut Stephano, per quem tantum sunt nomen adepti,
 Reddant, tollentes nomen ad astra, vicem.

Aliud.

ARS inventa quidem, verùm imperfecta manebat,
 Et rudis, ut multæ ars artis egeret adhuc.
 Roberti sed in arte rudi solertia fecit,
 Lambendo fœtus quod facit ursa suos.
 Sic decus huic tulit ars, sed & hic decus attulit arti:
 Jamq; uter utri plus debeat, ambiguum est.

Aliud.

QUò labor assiduus penetret comes additus arti,
 Roberti ante omnes arsq; labórq; docent.
 Nec mirum, artifices quòd tot superaverit unus,
 Quot tulit hæc ætas, & quot avita tulit:
 Namq; labori alios dare brachia victa videmus:
 At labor huic contrà brachia victa dedit.

† Ex Henrici Stephani Epitaphiis.

Aliud.

HUjus in æternum monimenta operosa loquuntur
 Sparfa per auricomi solis utrumque latus ;
 Egrediæ quantum Naturæ Ars addita possit,
 Et cum Naturâ junctus & Arte labor.

Aliud.

QUI fuerat Pylios canescere dignus in annos,
 Illius viridis fata senecta subit.
 Deserit imperfecta illum vita, ille vicissim
 Imperfecta artis deserit acta suæ.
 Ne, qui alios primis vitæ superavit in annis,
 Fiat in extremis victor & ipse sui.

Aliud.

ERgo Typographicæ princeps celeberrimus artis
 Occidit, & periit nobilis artis honos.
 Occidit heu ! lustris bis sex nondum ille peractis,
 Cumæos dignus qui geminare dies.
 Occidit ? imò equidem vivit, vivetque per orbem,
 Dum fuerit Musis ullus in orbe locus.
 Quique rogo eripuit libros mediòq; sepulchro,
 Per libros bustis ille superstes erit.

Aliud.

DOnec in Hebraicis perarata oracula chartis
 Sunt mansura (viris maxima cura piis),
 Donec erunt Græci scriptores atque Latini,
 Præco tuæ laudis maximus orbis erit.

Aliud.

Aliud.

Regius emerui (me nosce) Typographus esse,
 Franciscò & dignos Rege tenere typos.
 Munificam Regis dextram, cor Regis amicum,
 Tutricem emerui Regis habere manum.
 Regia quinetiam, plusquam quoque Regia nobis
 (Teste vel invidiâ) mens animûsque fuit.
 Sic Regis spe magna etiam majora reliquit
 Ars mea, verùm animo cuncta minora meo.

Aliud.

Vivere contentus potuisssem rure paterno,
 Carpere & in patriis otia grata bonis.
 Sed mihi Musarum juveni placuere labores,
 Vani autem juvenum displicuere joci :
 Dulcia sprevisset quûmq; otia nostra juvenus,
 Hæc eadem sprevit nostra senectâ magis.
 At tu posteritas nostro gratare labori,
 Per quem pingua sunt otia parta tibi.

Henricus Stephanus Lectori.

CUI suspecta mei mea sunt præconia patris,
 Præconésque alios illius esse cupit :
 Saltem oculos adhibens testes ad facta parentis
 Non mîhi, non alii, credat at ille sibi.

Ἔῖς Ῥώβερτον Στέφανον.

ΤἈς ποτ' Ἰουδαίης τε καὶ Ἑλλάδος Ἀουσνίησθε,
(Φεῦ, φεῦ) τὰς Μῦσας δεῖν ἀπλανομένης,
Ἀδικαίῃ μίση Στέφανον ἔσθονάτο δῖος
Ὁ Στέφανος, πάντων Καλκογράφων σέφανος.
Ἐισὺκε μυσσέλων ἐδελοντῆς πλήθεσιν ἀνδρῶν
Ἐξαι, πελυετῇ οἷς πολέμοισι χρόνον,
Ὡχρετο ποβίδα λιφεύων, ἀχάεισον ἔσταν,
Γαίαι τ' ἀλλοδαπῆς γαῖαι ἀμειψεν εἶν
Καὶ καὶ χαλκοῦ καὶ κέραις δέμον ἐνθά δέμας,
Ἔῖς μακρόν τελέως ὄλεσθ' ἦκα δέμας
Ἀυτὰρ ὑποπαιδὸν πῶμα ξείνοιο λαβῶσαι,
Πλύνασαι τ' ἰδίοις δάκρυσιν Ἀοιδίς
Ἐγγέατ' ἀμφὶ νέκυν ξέγον ἥματα κωκύουσαι,
Τῇ δὲ κατὰ χλοερῶ δάψαν ἐνὶ πείρῳ
Ὡς ἀμάραντον αἰὶ καὶ πάντα ἐς ἥματα ζῶντα
Καλκογράφων δάλλειν τὸν Στέφανον σέφανον.

Ῥώβερτου Στεφάνου ἐπιτάφιον.

Ῥώβερτου δὲ Στεφάνου τάφος, ὃ περιδῖται;
Ἐνθάδε δὲ δίζη, ἀλλαχῇ δὲ τάφος.
Ἀλλαχῇ δὲ τάφος καὶ πολλαχῇ, ὃ περιδῖται;
Ὡσαυχῇ αἱ Μῦσαι ναυεταῖσι δέμας.

Ἄλλο.

Τὸν μόχοις ἀδάμασεν, ἐπὶ δὲ ἀδάμασεν ἀνάγκη
Κὴρ ἢ παιδαυμάτωρ νῦν ἐδάμασεν ἐμέ.
Ἀλλ' ἀδάμασα μένει καὶ ἀγέρετα, ὅσα ἐμύγησα,
Χάρματα τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλγία τοῖς φθονεργοῖς.

1 Bezae Poem. 2 Ex Henrici Stephani Epitaphiis.

Ἄλλο.

" Ἄλλο.

Π' ἄντ' ἐγὼ ἐν τε πόνοις ἐπέραν βίον ἐν τε μαιίμναις,
 Πρὸς Μίσους ἄπονον πρῶξένων ἀτρεπόν.
 Νύτ' δ' εὖρον κατὰ πνεῦμα πόνων, κατὰ πνεῦμα μαιμνῶν,
 Εὖρον δ' τ' ἀδρανέος καὶ κατὰ πνεῦμα βίος.
 Ἀλλὰ πόνων τέλῃσις χαλῶν ταμιεῖα λάλοιπα,
 Ὅρεα πονῶσ' ἐπ' νύτ' ἀντ' ἐμῷ οἱ ἀπ' ἐμῷ.

" Ἄλλο.

Τ' τῆς ἐγὼ τῆς σῶμα, μακάριος δὲ νύτ' ἔσκαον
 Καὶ μακαριερός αἰὲρ, ἢ μακαριερός ἡμῶν.
 Ἐμῶντος ἡμετέρου καὶ μακαριερός μαρτυρῆς ἔσαν,
 Τῷ δὲ μὲν, οἱ ἀπ' ἐμῷ τῆς δὲ, καὶ οἱ μετ' ἐμῷ.

" Ἄλλο.

Ω' Στέφαν' Στεφάν' σεράν' Στέφανον σεφάνων,
 Εἴη καὶ Στεφάν' νύτ' Στέφανον σεφάνων.

His Epitaphiis adjicere visum est, quæ Paulus Colomesius in suâ Galliâ Orientali attulit, de Roberto Stephano variorum testimonia.

La Croix du Maine, dans sa Biblioth. Robert Estienne Parisien, estoit fort docte és langues Heb. Gr. & Latine, & outre cela en la Francoise, en laquelle il a composé un Traité de Grammaire imprimé par luy-mesme, & depuis par un de ses fils nommé ¹ Francois, l'an 1569.

¹ Fortè erratum est Francois pro Robert : nam eum ipsum librum à Roberto eo ipso anno excusum habeo.

Du

Du Verdier dans la Preface de sa Biblioth. 1585.
 Francois premier voulût que les MSS. de sa Bibliotheq^{ue}
 sortissent en lumiere, donnant cette charge à Rob. Esti-
 enne le plus diligent de tant d'Imprimeurs, qui ayent
 jamais esté, qui outre la beauté des Caractères, dont il se
 servoit à l'impression des livres, mit encore peine, qu'avec
 sa propre industrie & incroyable labeur, ils tinssent de la
 meilleure correction, qu'il fût possible. Et n'eust esté, qu'il
 abandonna tant honorable enterprise, delaisant la ville de
 Paris, pour aller demeurer hors le Royaume, le monde en
 bref temps eust joui de la meilleure part des bons Ar-
 tisans de cette Librairie, où il eust acquis gloire immen-
 telle.

Sammarthanus in elogio Henrici Stephani, Inter
 eos, qui de re literaria bene meriti sunt, Roberti Step-
 hani Parisiensis Typographi solertissimi splendidissimiq; magni
 cum primis nec ullo ævo peritura laus fuit; vel ex illo
 amplissimo Latinitatis Thesauro, quem omnibus ejus Lin-
 guæ studiosis plurimo sumptu, plurimo sudore, plurima
 diligentia deprompsit.

Theodorus Beza in Annot. N. T. De Roberti Step-
 hani & doctrinâ & fide ac etiam longè religiosissimâ in
 sacris præsertim excudendis diligentia neminem pium am-
 bigere arbitror.

Paulus Colomesius, qui de Rob. Stephano plu-
 ra velit, jubet adire Jac. Sylv. Ifagog. in Ling.
 Gallicam.

Gallicam ; Joach. Cameraium in Epistolis p. 468.
 Joh. Frisium in Præf. ad Dictionarium Latino-Ger-
 manicum ; Mathurin. Corderium, Calvinii in literis
 humanioribus præceptorem, in Colloquiorum Præ-
 fatione ; Du Puis sur le Dictionnaire de Nicod. &
 alios.

Joh. Deckher. de Script. Adefp. p. 58. affert hæc
 ex Didac. Covarruv. iv. var. resol. p. 68. Extant Eu-
 seabii de Ecclef. Hist. Libri operâ R. Stephani insignis a-
 pud Gallos Typographi, si à Lusberanis quibusdam hære-
 sibus Typo cudendis abstinuisset.

Audivisti, Lector, Henricum Stephanum Patri
 Roberto, audi jam Avo suo Jodoco Badio suæ ma-
 tri, forori, & nepti parentantem.

Ἰοδῶκε Βαδίου ἐπιτάφιον.

Κεῖνθ' ὃ καὶ Μύσαις καὶ Ἀρηὶ πεισὰν πονήσας
 Παισίω Βάδιος καὶ δι' ἐν δαπιδῶ.
 Εἰς λαὸς μὴ Μύσας, Ἀρηὶ δὲ ἄρσεναι υἱὲς,
 Ὀργανα εἰρῆνης, Ὀργανα καὶ πόλεμος.
 Καὶ τάχα δ' ἔσκα πατρὸς ἱσὼν παίδων τε βίβλων τε
 Ἐε, ὅτε βιβλοτοκεῖν, ἤρξατο παιδοτοκεῖν.

Ex Henr. Steph. Epitaphiis.

Jodoci

Jodoci Badii Epitaphium.

HIC, liberorum plurimorum qui parens,
 Parens librorum plurimorum qui fuit,
 Situs Jodocus Badius est *Ascensus*.
 Plures fuerunt liberis tamen libri,
 Quod jam senescens cepit illos gignere,
 Ætate florens cepit hos quod edere.

Ejusdem Aliud.

HAC tumulatus humo, sibi qui, jam fessus ab annis,
 Sponte Typographicum congeminavit onus:
 Luci dum libros librisq; ferentia lucem
 Scripta sui foetus tradidit ingenii.
 Quæ digna esse suâ nobis est laude fatendum,
 Digna suo ut sæclo nemo negare potest.

Ἐπιτάφιον τῆς Μητρὸς.

ΕΝθάδε παυομένην διπλῆς μόρας ἔλεγε γυναῖκα.
 Πῶς τίδε φῆς; καὶ γὰρ πρὶν θανάτῳ ἔδανεν.

Τῆς αὐτῆς.

ΚΑὶ γλυκερὸν βιότοις φάτο χαλέσιν αἰδοῦ,
 Καὶ κρυερὴν νεφέλῃν πᾶς θανάτοις λέγει.
 Ἄλλ' οὐ Μαιονίδη ταύτης μόρον ἐν φρεσὶ θήκας,
 Οὐκ ἂν ἔγνωσ ποτέρη ἢ φάτο ἢ νεφίλη.
 Καὶ εἰ σιγῇ θυοῖν ἐνδὸς αἵρεσιν ὥπασε μοῖρα,
 Θάπτειν ἢ κ' αἶνον, ἀλλὰ συναμρόττειν.

‡ Ad calcem Poem. Bez.

Τῆς αὐτῆς.

Ταύτῳ πολλὰ χαμῶν θάνατος καὶ πολλὰ μογήσεις
 ἤθελεν εἰς βίβτε τέρμα γυναικα φέρειν.
 Καὶ τέλει οἱ κρυφίῳ νῦσον καὶ ἀδελφον ἐφῆκεν,
 Μήπῃ ἢ ἰητρῶν ἀντιπαλαῖον ἄκας.
 Ὡς δ' ἀποτικρόμενον ψυχὴ δέμας ἐκ ἀπέλειπεν,
 Διερὺν ἔμενε μέρες, καὶ ἐπανήλθε κενός.
 Ἦν γυνὴ φίλῳ ψυχῷ προσεφώνεεν ὦ δέ,
 Μὴ τὸ δ' ἐμὴ ψυχὴ σῶμ' ἀέκυστα λίπη.
 Ὅσον γὰρ τέτε σὺ κρείσσον σώματι ἐσσι,
 Τόσον σὶ γὰρ δέμον κρείσσονα δώσω ἔχειν.

Τῆς Ἀδελφῆς.

Νήπιον δὲ πατέρα κτείναι παῖδας καταλείπει
 Τὺτο πατριμικὸν τὸν μόνον ἐκ ἔλασεν.
 Μητέρα γὰρ κτείναι, πάντας γὰρ μὲν ἐ συνέπεφνε
 (Ὅτι γὰρ ἐκ πάντων αὐτῷ ὠνέρετο φόβος)
 Ἀλλὰ τὸ μητεῖ τέκνον μᾶλλον καχαισμένον ἄλλον,
 Καὶ τὸ λαχόν μορφῇ μητέρας ἠδὲ φυλῇ.
 Καὶ γὰρ ὁ ταῦτα νοῶν τρέμειν τῇ μητερί ζοῇ
 Ἦς διὰ θυγατέρας μὴ παλίνουςτος ἔη.

Τῆς Αδελφιδῆς.

Χθὼν εἶνε πῶς Βαδύλῳ γὰρ ἀπίστευτος. ἀλλὰ σὺ χαῖρε
 Ὅσον γὰρ καὶ ἔχεις, ἢ ἐπόθησας αἰή.

Posteriora hæc Epitaphia adjeci, ut, quantum in me est, nihil ad Stephanæ stirpis noticiam desideraretur.

Post

Post Parentes proxima nostris, qui Parentum loco habendi sunt, Præceptoribus debetur reverentia ; Henricus itaq; suo neq; erga hos neq; erga illos officio in se moram esse voluit ; quúmque funeri paterno iusta solvisset, nil sibi putavit prius faciendum, quàm ut Adriani Turnebi, quo aliquando institutore usus est, tumulum carminibus honoraret.

¹ Ἀδελάνε Τερνέβι ἐπιτάφιον.

Τιμῶν Μύσαι, τιμῶν Τέρνεβι Μύσαι,
Τιμὴ καὶ τέχνης ἦδ' αὖ τυπογραφικῆς.
Ἀλλὰ τίχ' αὖ κατέλυσαι, ἀγῶν περ ἀλγυματι ποιεῖς;
Μουσίων, πικρὴς αἰ φθονόεντα πόσις.
Ὡς δ' ἐπ' καὶ σοφίης φθόνον οἷς ἀμύνειν δοῖναι,
Καὶ βίον σοφίῃ συνετέλυσαι ἄφαρ.

Adriani Turnebi Epitaphium.

MUfarum multis jam functus honoribus ille
Turnebus, sacri maxima cura chori.
Ferre Typographicâ voluit quoq; nomen ab arte :
Nomen ei potius sed dedit atque decus.
Calliope invidit prela hanc gestare coronam :
Protinus ergo artem desinat ille jubet.
Mox eadem toti Turnebum invidit & orbi :
Sic cum vitâ artem desuit ille suam.

¹ Henr. Steph. Epitaph.

His

Tur
se f
Syne

His Epitaphiis Epigrammata quædam adjunxit in Turnebi laudem à se ante aliquot menses scripta. Est autem * Scripturæ diversitas, quam in ejus nomine vides, petita ex libertate sive licentiâ illâ, quâ in hujusmodi nominibus uti Poetæ consueverunt.

* Εἰς Ἀδριανὸν Τέρνησον.

ΤΟΥ ΝΗΘΕ ΜΗ ΠΕΙΝ ΚΛΕΙΘ' ἑπλετο ὑρανόμηναι,
 Νδ'ν δ' αὖτ' αὐτῇ ψυχῇ ὑρανῷ ἐναέτης.
 Καὶ γὰρ ἐπ' ἄνθρωπος σοφίης διδασκόμεν' ἄκρα,
 ἦλθε καὶ ὑρανῷ ἄκρα δασυμνήν.

In Adr. Turnebi Tumulum.

IN manes ingrata tuos hæc ora feruntur,
 Quòd taceant te, à te quæ didicere loqui.
 Sed reus hujus agi malo, Charissime, laudes
 Ingenii cœlpâ quàm tenuare tuas.
 Ergo alii laudent : Ego tantùm epigrammate testor,
 Laudibus haud ullum par epigramma tuis.

In Eundem.

CUR placuit cunctis Turnebus ? Cur tot amici
 Illi, vix hostes unus & alter erant ?
 Cur placuit cunctis ? tot linguis lingua diferta
 Tòtne illi potuit conciliare viros ?
 Cur placuit cunctis ? an quòd certare videbant
 Judicii dotes dotibus ingenii ?
 Cur placuit cunctis ? cunctas placuitne quòd artes
 Excoluit Graias, excoluit Latias ?

* Τέρνετος, Τέρνητος. Turnēbus, Turnēbus. Lege Adriani Turnebi tumulum excusum apud. F. Morel. 1565. Ipse tamen se scribebat Τέρνετος. Lege Epistol. præfix. Æschyl. Sophoc. Synes. Philo. 2 Ad calcem Epistol. præfix. Herodot. 1566.

H

Cur

Cur placuit cunctis ? an quòd totúsq; lepores

Spiraret, totus quòd lepidósq; sales.

Causæ equidem sunt hæ : Sed & hæc est maxima causa,

Hic placuit cunctis, quòd sibi non placuit.

Roberti Stephani Adrianíq; Turnebi tumulos non placuit dividere, quòd fuerint *ῥήτορες* & contemporanei. Huic præterea non minùs quàm illi debemus Henricum Stephanum, cujus in utrumq; pietatem & Epitaphia Græcè Latinéq; carmina descripsi, ut eum lector ex hoc specimine quasi æstimet & prænoscat ; ac præmeriatur, qualem expectet virum, quum ad ejus Vitam pervenerit.

Ea, quæ sequuntur, Gallicè scripta, visum est hic apponere, uti leguntur in Libro *a* *Mr. de la Caille* Histoire de l'Imprimerie. ann. 1689. *b* *Mr. Chevillier*, l' Origine de l'Imprimerie de Paris. anno 1694. page 142, 259, 257, 375, 298. *c* *Mr. Menage*, Anti-baillet. anno 1690. *d* *Mr. Teissier*, les Eloges de Hommes Scavants. ann. 1696. *e* Histoire Critique du Vieux Testament par *P. Richard Simon*. Lib. 2. cap. 21. & Catalog. des Bibl. Lat.

a Robert Estienne fils de Henry, Imprimeur Ordinaire du Roy. Sa reputation est si celebre parmy les Scavans, pour avoir esté un des plus habiles hommes dans les Langues Hebraïque, Grecque

Grecque & Latine, qu'il a merit  les Eloges de plusieurs grands hommes. Gesner luy dedia le cinquième Livre de ses Pandectes, où il dit de luy, qu'il est entre les Imprimeurs & Libraires ce qu'est le soleil entre les estoiles. Il f t un des premiers, qui imprima en perfection des Livres en Caracteres Hebreux, en quoy il a surpassé tous ceux, qui ont esté avant luy; comme on le peut voir par les Bibles Hebraïques 1540. & 1543. Il commença à imprimer vers l'an 1525. Pandect. Juris Civilis. 5. Vol. 8. 1527. Virgil. cum Castig. Joan. Pier. Fol. 1529. & 1532. Thesaurus Ling. Lat. Fol. 1536. & 1543. &   Lyon 1573. L'on estime cette derniere edition meilleure & plus ample que les autres. Dionys. Alex. Gr. 4. 1547. Plusieurs Bibles en Latin, 1528, 1532, 1534, 1540, 1545, 1546, &c. Des Nouveaux Testaments Grecs & Latins 1541, 1543, 1545. & particulierement celuy, où est la version d'Erasme en seize, deux volumes 1551. que l'on estime le meilleur & le plus considerable. Concordanti  Bibl. Fol. 1555. qui sont fort estimées. Psalm. cum not. Vatab. 8. 1546. & 1556. ce livre est fort estimé & recherché des sçavans. Tous ces livres sont remplis de tres belles notes de sa composition, que l'on trouva en ce temps la n'estre pas tout à fait Orthodoxes, ce qui luy attira une censure des Docteurs de la Faculté de Paris, en date 11. Dec. 1548. qui fût confirmée par Arrest du Parlement

de la mesme année, à quoy il ne peut s'empescher de répondre pour se justifier. Cependant cela l'obligea de quitter la ville de Paris, & de se retirer à Geneve, où il imprima quantité d'ouvrages, & où il mourût le 7. Sept. 1559. âgé de 56. ans. Il inséra cette clause dans son Testament, que tous ses biens demeureroient à Geneve, pour obliger ses enfans à y demeurer. Aussi Robert Estienne son fils, qui estoit etably à Paris, fût exclus de cette succession.

Un jour le Roy Francois I. venant voir Robert Estienne, comme il corrigeoit une preuve, il attendit, qu'il l'eût achevée.

Il avoit espousé la fille de Josse Badius, nommée Perrette, de laquelle il eût plusieurs enfans : Henry & Robert ; Catherine née le 5. de Mars, 1541. mariée au Sr. Jacquelin notaire au Chastelet de Paris (dont est fort Jean Jacquelin, qui a esté Sur-intendant des Bastiments du Roy ;) Jean Estienne né le 23. de Juin 1543 ; Marie Estienne née le dernier de Janvier 1544 ; Simon Estienne le 22. d'Aoust 1546.

¹ Ea fortasse erat, cujus mortem Græco Epigrammate (Bez. Poem. 1569) Henricus deslevit ; ex quo constat illam non diu post matrem, cui charissima fuit & simillima, obiisse. Mater quidem tabe diuturnâ morbôq; occulto & insanabili mortua est ante annum 1566. Lege Epitaph. Henr. Steph. ad calcem Poem. Bezæ 1569. & Apologie, chap. 15.

Robert Estienne avoit été instruit dans l'art de l'Imprimerie par Simon de Colines son beau-pere. Il y étoit déjà si habile à l'age de 18 ans, qu'il conduisoit luy-seul tous les Ouvrages. Thomas Anselm Libraire d'Haguenau avoit imprimé le Nouv. Test. Grec, l'année 1521. où Nicolas Gerbel habile correcteur negligea de corriger quelques fautes touchant les points, les esprits & les accens, comme trop petites choses: *Mendas minimi momenti nos in castigando non tam severi ac religiosi pio lectori ad emendandum relinquimus.* Robert Estienne fût si exact, qu'il ne crût pas devoir les negliger dans son Eusebe Grec 1544. ou il corrigea jusqu'à un iota souscrit, qui manquoit au mot *ἡσυχία*. Il imprima en 1549. le Nouv. Test. Gr. en 16. Les Libraires appellent ordinairement cette edition *O Mirificam!* a cause que Robert Estienne voulant faire connoître l'obligation, qu'on avoit au Roy François I. d'avoir fait fabriquer des Poinçons & des Matrices, pour faire de belles impressions Grecques en petit caractère, commença la Preface par ces termes *O Mirificam Regis nostri optimi & praestantissimi Principis liberalitatem!* Mr. de Colomies dans sa Bibliotheque choisie, page 199.

* On remarquera, que Robert Estienne a imprimé deux Nouveaux Testaments Grecs in 16. avec cette même Preface; l'un en 1546. où il y a quelques fautes en petit nombre, qui sont corrigées par un Errata qu'on voit à la fin; l'autre en 1549. qui est le meilleur & le plus rare. Les Libraires vendent quelquefois l'un pour l'autre à ceux qui ne savent point cette difference.

dit de ce Nouveau Testament, l'édition de Robert Estienne est recommandable par la beauté de son caractère, & pour 'n'avoir pas une seule faute. Je crois, que cet Auteur ne parle que du Texte Grec ; car dans si peu qu'il y a de Latin, qui consiste dans la Preface d'une page & demie, l'exemplaire de Sorbonne montre une faute : Et, ce qui est surprenant, dans les paroles mêmes, par où cet habile Imprimeur veut qu'on sache qu'il n'y a au Grec de son Edition aucune transposition de lettres, il en fait une en cette maniere : *Ex iis (codicibus) ita hunc nostrum recensuimus, ut nullam omnino literam secus esse pateremur quam pulres iis; meliores libri tanquam testes comprobarent.* Chacun remarque *pulres* au lieu de *plures*. En l'année 1551. il reimprima le Nouv. Test. d'une forme un peu plus grande en deux Volumes, où il plaça le Grec entre la Vulgate et la Version d'Erasme, & divisa les Chapitres par Versets, ainsi qu'il avoit vû pratiqué dans les plus anciens Manuscrits Grecs, & Latins, ---- & mit un chiffre à chaque verset pour une plus grande commodité. --- Ce qu' il pratiqua en suite dans l'impression de l'Ancien Testament l'année 1557. ---- C'est là le plus ancien Nouveau Testament, & c'est la plus ancienne Bible Latine, où j'ay vû les Versets distinguez par chiffres : cet exemple fût bien-tot

1 Mihi tamen, fortè inter legendum, occurrerunt nonnulla *σφάλματα*, qualia sunt Evang. Joh. c. 17. v. 5. *Πρὸς τὸ πᾶν καὶ ἡμῶν εἶναι*, pro *σὺ* & 1 Pet. c. 2. v. 5. *εὐσεβήκτες* pro *εὐσεβέσκτες*. Quòdque magis mirum est, ea *σφάλματα* (uti & *pulres* pro *plures*) in editione primâ 1546. non comparent.

suivy

suivy. Les Ministres firent imprimer de cette maniere leurs Bibles Françoises & leurs Nouveaux Testamens en différentes villes, comme à Geneve, à Lyon, à Caën, à Orleans. En 1556 par Philibert Hamelin. En 1560. & 1562. par Antoine Rebul. En 1563. par Barthelemy Molin : & la même année par Jean Crespin, & par Pierre Philippe. En 1556. par Sebastien Honorati. En 1567. par Louis Rabier, & par plusieurs autres. Les années suivantes Nicolas Barbier, & Thomas Courteau imprimerent aussi en cette façon l'année 1564. à Basle la Bible Latine selon les traductions de Pagnin & de Vatable : René Benoist fit ainsi paroître à Paris sa Bible Françoisé in Fol. 1566. Christoph. Plantin à Anvers acheva le Pentateuque de sa Polyglotte en 1569. & les autres tomes en 1570. 1571, 1572. où se voit la distinction des versets par chiffres. A Rome la Bible de Sixte V. 1599. & celle de Clement VIII. 1592. furent données au public en cette même maniere. Et depuis Clement VIII. la Vulgate a été imprimée ordinairement par Versets Chiffrez ; avec cette difference que dans les Bibles & Nouveaux Testamens de Robert Estienne, des Ministres de Geneve & de Basle, tous les Versets commencent la ligne : ce qui ne se trouve point observé dans celles de Sixte V. & de Clement VIII. si on en excepte Job, les Pseaumes, & les Paraboles de Salomon. Ordinairement les Protestans ont suivi la methode de Robert Estienne ;

enne; & quelques uns parmy les Catholiques, comme Laurent Beyerlinck dans sa Bible *Variarum Translationum* d'Anvers 1616. Pierre Frizon dans sa Bible Françoisse de Paris 1621. Thomas Malvenda Jacobin Espagnol dans sa Bible Latine à deux colonnes, dont l'un contient la Vulgate, l'autre la Version sur l'Hebreu, imprimée à Lyon. 1650. Mais le plus grand nombre a copié en tout la Bible de Clement VIII. En 1652. Antoine Vitré imprima par l'ordre du Clergé de France cette belle Bible in 12. en huit Volumes. C'est un des plus excellens ouvrages d'imprimerie, qui ait paru en ce Siecle. ----- Il y garde la Methode de Robert Estienne. ----- François Coustelier l'imita dans sa Bible imprimée in 8. à Paris, 1664. & ensuite les Libraires de Lyon dans leurs éditions de 1679. & 1684. in Folio. 1680 in 4. 1686. in 8. & autres années. On voit, que depuis le temps de Robert Estienne l'usage a été d'imprimer la Sainte Bible avec des Chiffres Arabes à tous les Versets. Jacques Fabry d'Estaples les avoit déjà introduits dans son *Psalterium Quincuplex* imprimé 1509. & 1513. par Henry pere de Robert. Richard du Mans Decteur de Paris de l'Ordre de S. François donna le livre des Pseaumes avec le Comment. de P. Lombard imprimé à Paris in Fol. 1541. par Poncet le Preux. Sans doute Robert Estienne avoit vû ces Impressions, & il est bien probable, qu'il forma son idée sur ces exemples. Mais Jacques Fabry fit

fit imprimer la premiere lettre de chaque verset en rouge ; maniere, qui plût à Genebrard dans son Pseautier imprimé in 8. à Paris 1581. ce que ne fit point Robert Estienne. Cette fameuse Imprimerie, une des plus belles & des plus correctes de toute l'Europe, étoit dans la rue de S. Jean de Beauvais vis-à-vis les Ecoles de Droit. Les Estiennes se sont signalez dans les Impressions Grecques, où ils ont, à mon avis, remporté la gloire, non-seulement au dessus des Maîtres de Paris, mais même au dessus des plus habiles, qui ont paru avant eux dans les Païs étrangers ; tant par la richesse & la beauté des Caracteres qu'ils ont employez, que par la bonne manufacture du papier & la correction exacte de leurs Impressions. Robert est le premier de cette famille, à qui il faut rendre cet honneur, d' avoir porté l'impression Grecque jusqu'au point de sa perfection : L' Eusebe, le Socrate, le Sosomene, le Theodoret, l' Evagrius, qu'il imprima en deux volumes in Fol. 1544. & le Nouveau Testament in 16. en differentes années, & in Fol. en 1550. & le Saint Justin Martyr in Fol. en 1551. sont des ouvrages de l' Art achevez.

Les Estiennes se servirent pour leurs Editions de ces belles lettres, qui furent fonduës dans les Matrices, que le Roy François I. avoit fait frapper par une magnificence Royale. Robert Estienne

son

son Imprimeur avoit ces Matrices ; & des mains de son fils Henry elles passerent dans celles de son petit-fils Paul Estienne. Celuy-cy les vendit ou engagea à la seigneurie de Geneve pour une somme de mille écus. Le Clergé de France, ayant entrepris de faire imprimer les ouvrages des Saints Peres Grecs, presenta sa requeste au Roy Louis XIII. & demanda, que ces Matrices fussent retirées, & apportées dans l' Université de Paris. *Auquel effet, disent les Agens du Clergé dans cette Requeste, quelques estrangers ont depuis peu acheté de Paul Estienne pour le prix & somme de trois mille livres les Matrices Grecques, que le feu Roy Francois I. avoit fait tailler pour ornement de ses Universitez & Commodité des Lettres avec tant de frais &c.* Sur cette Requeste le Roy rendit son Arrest datté du 27 May 1619. qui est rapporté à la page 131 du 2. Tome des Acts du Clergé de France recueillis par M. Gentil ; ou il ordonne, qu'on payera de ses deniers la somme de trois mille livres, pour dégager ces Matrices Grecques. *Le Roy à ordonné & ordonne que--- Il sera pris & employé la somme de trois mille Livres pour retirer lesdites Matrices des mains de la Seigneurie de Geneve, ou dudit Estienne, &c.* Cette piece fait voir, que Jansson d' Almeloüe a travaillé inutilement, quand il a voulu prouver, que Robert Estienne n'avoit point emporté avec luy à Geneve les Matrices Grecques de l' Imprimerie Royale.---Le Roy auroit donc été trompé, & son argent auroit été porté

porté à Geneve pour retirer des Matrices, qui n'étoient point sorties de Paris. Nous donnerions aux Estiennes Robert & Henri son fils la louange entiere & sans aucune reserve, si avec leur grande capacité & tout l'honneur, qu'ils ont acquis dans l'Art d'Imprimerie, ils n'avoient pas quitté la Religion Catholique, pour suivre les Nouveautés de Calvin. La Réponse que fit Robert aux censures portées contre ses Bibles justifia que la Faculté de Theologie ne s'étoit point trompée, d'avoir reconnu un esprit d'erreur & d'heresie dans les Sommaires, dans les Index, qu'il mit aux Livres Sacrez : au contraire, ce libelle fit voir, qu'il avoit trompé deux Roys, qui avoient crû choisir en sa Personne un Catholique pour leur Imprimeur, au lieu qu'ils n'avoient pris qu'un Calviniste outré. Car que peut on dire autre chose d'un homme, qui écrit, ce qu'on ne peut lire sans horreur? (Réponse aux censures de la Faculté. Edition de 1552. in 8. feuillet 153.)

*Qu'est-ce que la Messe, sinon un Enchantement Diabolique, qui ôte le sens aux plus sages? Qui plus est, autant vaut envers les enfans de Dieu la Celebration de la Messe, comme si quelqu'un disoit, que Megera & ses deux sœurs, c'est-à-dire, les Furies d'enfer, ont épandu leur venin mortel. Je ne parle point de ses livres sur l'exposition des quatre Evangelistes, que la Faculté dans son Catalogue des Livres Censurez appelle, *Libros impios & nefandissimos*. Je laisse-là aussi ses injures,*

ses calomnies, ses fausses histoires, ¹ ses contes ridicules sur les Docteurs, qu'il appelle feuillet 14. de sa Réponse *à beaux Theologiens, ou plutôt loups détruisans le troupeau du Seigneur!* ---- Nous voulons bien pourtant avec cette exception luy rendre la gloire, qui luy est due sur le Parnasse. ---- Et nous n'osons pas la porter au point où M. de Thou l'a portée dans son Histoire, quand il dit, que la France & tout autre Etat Chrétien a plus d'obligation à Robert Estienne, qu' à celui de tous ses Generaux d' Armées, qui a fait le plus de conquêtes, & poussé ses frontieres le plus loin : ---- Si la France luy a obligation, d' avoir porté l' Imprimerie jusqu'au plus haut degré de sa perfection, elle ne luy en a guere d' avoir abusé de ce bel Art, de s'en être servi pour imprimer les Livres de Calvin, de Beze, de Viret, de Bucer, & d' autres Sectaires ; dont la lecture empoisonna les esprits, leur inspira de la fureur, & les porta aux extremités, où ils sont venus, de faire une guerre cruelle à leur patrie, d'y jeter par terre les plus beaux monumens de la pieté Françoisé ; enfin d'y faire tout le mal, que l' He.

¹ Au feuillet 5. d'un Docteur, qui à l' age de 50. ans ne savoit point encore ce que c'étoit que le Nouveau Testament. On reconnoit que c'est une fable, en lisant les Statuts de la Faculté de Theologie renouvellez par le Cardinal de Tournemine, où l'on apprend que personne n'étoit élevé au degré de Docteur, qu'il n'eût pris auparavant des Leçons de l' Ecriture Sainte pendant 4 ans, & n'eût porté sa Bible pendant tout ce temps dans les Ecoles publiques. Voyez le 5. Tome de l' Histoire de l' Université, à la page 564.

resie est capable de faire, & dont nous ressentirions encore aujourd'hui toute la cruauté, si Dieu ne nous avoit donné un Roi, qui sçait defendre son Royaume contre tous les efforts des Protestans ligues & armez pour l'aissaillir. ---- Robert -- mourût à Geneve en l'année 1559. Il fût fils de Henri Imprimeur, qui étoit Catholique.

Robert Estienne commença l'Impression de la Bible en Hebreu in 4. l'année 1539, & l'acheva l'année 1544. On n'a rien fait jusqu'ici qui surpasse en beauté cet ouvrage. Il commença une autre Impression de la même Bible Hebraïque in 16. l'année 1544, & l'acheva l'année 1545. Je n'ai vû dans aucune Bibliotheque ni dans aucun Catalogue la Bible Hebraïque in fol. que Theodore Jansson d'Almeloüe cite dans sa liste 1545. Robert écrivant en l'année 1548 sa Preface au Tresor de la Langue Sainte composé par Pagnin, qu'il imprima in 4. cette année-là, dit : *Cum Biblia Hebraïca duplici formâ excudissemus.* Ces paroles font connoître, qu'il n'avoit point imprimé de Bible Hebraïque in fol. l'année 1545. Car étant vrai, qu'outre l'Edition d' in 4. & celle d'in 16. il en eut encore fait une d'une troisième forme in fol. il auroit écrit dans cette Preface *Triplici formâ.* Il ne faut pas s'étonner si ces Bibles sont d'une si grande beauté. Les Caracteres en furent fabriquez aux depens de François I. qui n'épargnoit rien pour la perfection des Arts & des Sciences.

Robert

Robert Estienne imprima une Epigramme sur la seconde édition de son Dictionnaire Latin en 2 Vol. fol. 1543. dont voicy les derniers Vers :

Immensum modico venum datur ære volumen.

Uberior fructus. Consule quæq; boni.

Et c'est une louange, qu'on a donné à ce grand Imprimeur qu'il n'étoit point avare ni fardide : mais que les pauvres Ecoliers trouvoient chez lui de bons Livres bien imprimés & à bon ' marché.

Robert Estienne dans le dernier Siecle porta l'impression Hebraïque tout d'un coup jusqu' a sa perfection.

* Robert Estienne étoit fils de Henri Estienne premier du nom, Imprimeur de Paris. Il fit son apprentissage sous Simon Colinet ou de Colines son beau-pere.--- Il sçavoit parfaitement le Grec, comme le témoigne la Preface Grecque devant son Nouv. Testament Grec. Il scavoit demême le Latin, comme le témoigne son Trésor. Et il n'étoit pas ignorant de l'Hebreu, comme le témoignent les livres Hebreux, qu'il a imprimez. Et il sçavoit aussi fort-bien le François, comme le témoigne sa Grammaire Françoisë. Il ne faut pas

* Lege Epistol. Aurat. p. 97. suprà.

oublier

oublier icy les éloges que luy donne Paul Manuce sur l' Epitre 19. du Livre 15. des Epitres de Ciceron ; *Robertus Stephanus Parisiensis ; quo ego secundum patrem meum in emendandis atq; edendis veterum scriptis neminem fuisse aut esse arbitror diligentiores.* Et sur l' Epitre 14 du Livre 13. *Robertus Stephanus Typographus Parisiensis diligentissimus.* Mr. Baillet a écrit, qu'il faisoit mettre sur les quais, sur les pons, & dans les places publiques de Paris, les livres qu'il imprimoit, avec des affiches, par lesquelles il prioit tout le monde de les vouloir lire & de les corriger ; promettant de grosses sommes d'argent pour recompenser la peine de ceux, qui y remarqueroient des fautes. Cela n'est pas veritable. Il exposoit sur sa boutique ses feuilles imprimées et non tirées, & il promettoit des sols & des doubles à ceux, qui y trouveroient des fautes.---- Il fut aidé dans son Trésor par Budée, par Baif, & par Tufan ;--- & ensuite par Jean Thierri de Beauvoisis, comme il témoigne dans sa Preface de l' edition de 1543. On a omis cette Preface dans l' edition de Lyon en 1573. en quoi on a eu tort. Ce Jean Thierri a revû & corrigé la premiere edition des Annotati- ons de Budée sur les Pandectes, faite par Robert Estienne, & ayant fait r' imprimer ces Annotati- ons par Vascosan, il les dedia à Gilles le Maître premier President du Parlement de Paris.--- Robert Estienne demouroit à Paris, dans la rue de S Jean de Beauvais, à l' enseigne de l' Olivier, vis-a-
vis

vis les Ecoles du Droit Canon : où la Reine Marguerite de Navarre, sœur de François I. & femme de Henri d' Albret Roi de Navarre, l'a visité plus d'une fois. On a omis dans le Catalogue des livres, qu'il a imprimez, les années dans lesquelles ces livres ont été imprimez : Ce qui n'est pas une petite negligence.

Robert Estienne étoit gendre de Badius Ascensius sçavant Imprimeur de Paris. Il travailla d'abord sous Simon de Colines, qui avoit épousé sa mere. Mais ayant depuis lui même dressé une boutique, s'acquit tant de reputation, qu'il passa pour le plus habile & sçavant Imprimeur, qui eût jamais été au monde. Il y en a qui lui preferent Alde Manuce & Froben. Mais il est certain, qu'il les surpasse en erudition & en exactitude. On dit, que pour rendre corrects les livres, qu'il imprimoit, il en faisoit exposer les feuilles dans les places publiques, & qu'il donnoit des sommes considerables à ceux, qui y trouvoient quelque faute. Aussi assure-t-on que des livres qui sont sortis de sa presse il y en a plusieurs qui sont sans fautes. C'est ce qu'on a remarqué entr' autres dans son Nouveau Testament Grec in 12. en 1549. Les Theologiens d'Espagne ne firent pas le même jugement de la Version & des Notes de Robert Estienne sur la Bible, que la Sorbonne ; carétans persuadez, qu'elles seroient tres utiles au public, sans avoir égard au nom

nom & à la religion de l'interprete, ils les firent imprimer à Salamanque, en y changeant tres peu de choses. Il faut remarquer, que toutes les editions de son Trésor ne sont pas également bonnes; car celles qu'il a fait lui-même sont les meilleures.

On pourroit mettre au nombre des Interpretes de l'Ecriture Robert Estienne, s'il n'avoit témoigné lui même dans toutes les Prefaces de ses Bibles, qu'il n'estoit point l'auteur des nouvelles traductions de la Bible, qu'il donnoit au public. C'est ainsi qu'au commencement de l'edition 1545. il declare qu'il a joint avec la Vulgate la Version, qui avoit été trouvée la plus Latine, n'ayant pas osé nommer Leon de Juda Zuinglien, qui en étoit l'auteur; & il prefera cette derniere traduction de la Bible à celle de Pagnin, qui étoit trop obscure, bien qu'il fût persuadé, que celle de Pagnin approchoit d'avantage de l'original Hebreu. Il prefera au contraire dans son edition de 1557. la traduction de Pagnin à toutes les autres, & il dit qu'il a donné cette traduction beaucoup plus exacte, & de la maniere, que l'Auteur même l'avoit corrigée de sa propre main en plusieurs endroits. Cette même edition de Pagnin a aussi été imprimée dans une autre edition de Commelin, qui est à quatre colonnes, où on voit en un instant le texte Hebreu avec cette nouvelle traduction, le Grec des LXX

de la maniere qu'il se trouve dans la Bible d'Alcala ou Complute, & la Vulgate Latine. Je laisse cependant à juger au Lecteur si les reformations, que Robert Estienne assure estre de Pagnin & ecrites même de sa main propre, sont en effet de Pagnin. Il est certain, que Robert Estienne n'a pas agi avec assez de sincerité dans la plus-part des editions de la Bible qu'il a données au public, & qu'il a voulu imposer en cela aux Theologiens de Paris ; principalement dans l'edition de 1545. D'autre part il semble, que les mêmes Theologiens de Paris auroient pû traiter avec plus de douceur & charité Robert Estienne, à l'occasion des nouvelles traductions de la Bible, qu'il fit imprimer avec des notes fort utiles, bien qu'il y en eût en effet quelques-unes qui meritoient d'estre condamnées. Pierre Castellan Grand-aumosnier de France, qui rapporta au conseil du Roy l'affaire, qui estoit alors entre les Theologiens de la Faculté de Paris & Robert Estienne, n'a pû s'empêcher de condamner en quelque chose l'excès de ces Theologiens, lesquels trouverent des heresies, où il n'y en avoit point, & cela venoit, comme l'asseure le meme Castellan, de ce qu'ils ignoroient dans ce temps-là les Langues Grecque & Hebraïque : Mais il y a de l'apparence que Robert Estienne est un medisant, lorsqu'il re-

! Petr. Gallan. in vitâ Castellani.

proche

proche à ces mêmes Docteurs de s'estre opposé à cette belle edition Grecque du Nouveau Testament, qu'il publia en ce temps-là avec les diverses Leçons, qu'il avoit tirées des Exemplaires Manuscrits de la Bibliotheque du Roy. Ces Hommes Sçavans, dit Robert Estienne, jugeoient que les diverses Lectures, qui sont à la marge, fussent quelques annotations ajoutées hors du Texte. Mais c'est une calomnie manifeste, parce qu'il y avoit alors plusieurs Docteurs de la Faculté de Paris, qui n'ignoroient point la Langue Grecque, & qui ont même escrit doctement sur la Bible. Robert Estienne a sans doute voulu rendre odieux les Theologiens de Paris dans la réponse, qu'il a fait à leur censure ; comme quand il rapporte au même endroit ces paroles, qu'il fait dire à un de leur Docteurs : *Je suis esbahi de ce que ces jeunes gens nous alleguent le Nouveau Testament. Par Dieu, j'avois plus de 50. ans, que je ne sçavois ce que c'étoit que du Nouveau Testament.*

Dépuis le temps de Clément VIII. on n'a recû dans l'Eglise Latine, que cette dernière correction de Clément VIII. & on a commencé à negliger les Editions de Robert Estienne & des Theologiens de Louvain, qui estoient cependant fort utiles à cause des diverses leçons & des petites notes critiques, qui sont au marges. C'est pourquoy, bien qu'on soit obligé de suivre dans l'usage public la Bible

Latine corrigée par Clement VIII. il est bon, que chacun ait pour son usage particulier les editions de Robert Estienne & des Theologiens de Louvain, non seulement parce que ceux, qui ont fait cette derniere reformation de la Bible, n'ont pas pretendu estre infallibles : Mais aussi parce qu'ils ont temoigné n'avoir point touché à plusieurs endroits qui sembloient avoir besoin de reformation.

La version de Leon de Juda fût imprimée à Zurich en 1543. & r'imprimée à Paris en 1545. par Robert Estienne avec la Vulgate sur deux colonnes. Quoique les Theologiens de Paris eussent condamné cet ouvrage, ceux de Salamanque ne laisserent pas d'en faire une nouvelle edition en fort beaux Caracteres ; & ainsi la version Latine de Leon de Juda Zuinglien fût autorisée par les Theologiens d'Espagne.

Huc referenda censui, quæ Thuanus habet ad annum 1564.

NOVÆ Bibliorum editioni anno 1543. Tiguri publicatæ, quam Leo Judæ inchoaverat, & moriens, ut opus persequerentur, collegis in fidem religiosè adactis transcripserat, ultimam manum imposuit Bibliander Conradi Pellicani & Petri Cholini Tugiensis Græcæ Linguae peritissimi operâ ad-

jutus,

jutus, quam translationem in suâ editione biennio post ad veterem adjecit Robertus Stephanus, suppressâ eorum, qui in illâ laborârunt, mentione; & Hispani Theologi diu post recognitam per Gul. Rouillium denuo Lugduni excudendam curaverunt. Quod eò commemorandum duxi, ut versionis tanti apud nos & Hispanos ipsos factæ origo cognoscere-tur, & insigne documentum extaret, quid utilitatis ex adversariorum libris & industriâ, si semotis odiis charitatem & æquitatem induamus, ad Dei gloriam capi possit.

VIR clariss. Menagius (Anti-baillet. tom. 1. p. 57.) affert Johannis Vultei Epigramma. in quo Rob. Stephanus, Sim. Colinæus, & Gryphius inter se conferuntur.

Inter tot, norunt libros qui cudere, tres sunt
 Insignes, languet cætera turba fame.
 Castigat Stephanus, sculpsit Colinæus, utrumque
 Gryphius edoctâ mente manûque facit.

TEcum, Lector, quàm optimâ potui fide, egi;
 quûmq; statuerim in describendis horum Ty-
 pographorum vitis veritati studere, nihilque, quod
 à quolibet memoriæ traditum novi, in illorum gra-
 tiam dissimulare; tibi, quid varii scriptores de Ro-
 berto Stephano senserint, ipsis eorum verbis aperui.
 Omnes tum Papistæ tum Reformati in eo consenti-
 unt,

unt, ut multa, quæ maximè laudarent, repererint; Pauci iique partium studio religionisque, ad quam descivit, odio ducti pauca, quæ ei vitio darent, deprehenderunt. *Ubi autem plura nitent maculis paucis, quæq; forsan, si in rem propius introspexeris, vanalescerent, offendi iniquissimum est.*

Quoniam verò Roberti nostri famam nil magis elevat, quàm Characterum Regionum (cujus Andreas Chevillier eum accusat) furtum, nonnihil hinc loci de re illâ gravissimâ quidem, & (si vera fuerit) turpissimâ adjiciendum putavi. Eum minime culpâ liberat Janssonius (p. 19.) rogans, *quibus Regiis Typis Carolus Stephanus anno 1551. Appianum Græcis, Epistolas Bunelli Latinis excudere potuisset, si Robertus eos abstulerat?* Robertus enim anno 1551 Parisiis nondum migraverat, imò etiam eo anno Carolum fratrem in appiano excudendo adjuvit. Excusatio falsa, quæq; facile refelli potest, causam non vincit, sed adversariis tradit. Rogaverim potius, quibus Regiis Typis post Roberti discessum Turnebus anno 1552. Philonem, Æschylum; 1553. Hephæstionem, Sophoclem; 1554. Synesium, Homeri Iliadem: Robertus Stephanus 1568. Nov. Testamentum Græcum, 1566 & 1580. Alphabetum Græcum Regiis trium generum Characteribus excusum ediderint? Præterea, si Ro-

1. Lege prius pag. 70. 2. Lege postea in Vit. Caroli.

bertus Regios Typos secum Genevæ asportasset, velim mihi ostendi librum, in quo excudendo Robertus ipse, Henricus, aut Paulus Genevæ iis typis usi fuerint. Adde, quod tale illud furtum in Regiâ, ubi plurimi quotidie laborabant Typographi, Bibliothecâ diu non potuerit celari, præsertim cum tot inimicorum, qui Robertum infensi servabant, oculos id minimè fugisset; neq; si deprehendissent, credibile est eos, qui datam tam opportunè eum perdendi occasionem nequaquam amisissent, id silentio premere voluisse; quinimo hominem tam apertæ perfidiæ multoq; vilioris eo hæreseos, quâ eum damnaverant, crimine sceleris reum igne ferroq;, aut saltem, si aliter in profugum & in extraneâ urbe sævire non licuisset, minis clamore & contumeliis insecuti fuissent; nec destitissent regem laceßere, donec ii Characteres repeterentur, &, siquo pacto id fieri possent, restituerentur. Turpissima ista labes nunquam eluenda filium ejus Henricum ejusdem cum patre hæreseos manifestum à Regno æternum, Parisiis certè, Typographiâq; ibidem exercendâ expulisset. Contra autem, Henricus non solum Parisiis sæpius moram fecit, ibiq; suum Anacreontem ex Regis privilegio anno 1554. & Buchanani Psalmos cum suo fratre Roberto Regio Typographo (qui nunquam à Romanâ Ecclesiâ desciverat) edidit; sed etiam (ut deinceps ex ejus vitâ constabit) cum Galliæ

Regibus in gratiâ fuit. Magnum interea mirumque plus sexaginta annos de surreptis Characteribus Regiis silentium ; donec anno 1612 Genevenſi Rei-publicæ à Paulo oppignerati summâ quâdam pecuniâ per edictum Regium assignatâ redimerentur. In regio illo (quod affert Dr. Andreas Chevillier) decreto de redimendis à Genevenſi Re-publicâ typis non lego eos furto ablatos fuiſſe. Quod quidem cur non aperte (ſi fuerit verum) exprimeretur, non video, cum ea & ſpecioſa & honeſta fuiſſet cauſa typos non ſolùm pretio redimendi, ſed etiam quâdam jure poſtulandi & poſtliminio recipiendi. Cum itaque hæc neutiquam cohæreant, non aliâ lege Roberti accuſatoribus meam aſtringam fidem, quàm ut ea, quæ contra eos pugnant, eorûmq; criminationes repellunt, prius diluantur. Si Robertus Stephanus in Papifticam Miſſam acerbè inveſtus fuerit, quid aliud ab eo aut quovis alio expectandum fuerat, qui eam Eccleſiam tanquam falſam deſeruerat, ejûſque myſteria utpote ab antiquo & Apoſtolico uſu pravè detorta averſabatur ?

Præterea, quum mendacium furtumque naturali quâdam cognatione ita jungantur, ut hoc aut illud facere æquè ſit religioſum ; vix credam Stephanum *furti* conſcium fuiſſe, qui, ut opiniõnem *mentiretur*, induci non potuerat. Quid enim eſt magis ridiculum aut minùs probabile, quàm eum de religione aliâ alii præferendâ eſſe ſollicitum, qui de ſuâ famâ non

non fuerit ? Et ei, qui cum internæ quietis, externi honoris, omniumque (si palam fiat) fortunarum dispendio aufert furtum, tam publicum, quodque diu celatum iri minima spes erat, in se admittere, scrupulum injici, num Reformationum partes potius sequatur, quam Romanæ, in cujus communione hætenus vixerat, Ecclesiæ hæreat ? Quàm facilius atque utilius fuisset in patriâ divitias parando familiaris suæ non exiguæ consulere, quam cum infami furis & fugitivi nomine victum foras quæritare ! Ubi terrarum (nisi hominum consortio nuncium remittere, ac cum feris solis degere voluerit) se fore tutum speravisset, cum nulla vix inter Paganos natio, nulla inter Christianos Ecclesia furibus asylum aperiat ? Hæc profectò minimè cohærent ; neque ullam veritatis umbram habet conficta ista Stephani insimulatio. Non ignoro esse quoddam versatile infidum & vulpinum hominum genus, cane pejus & angue vitandum, qui optimè sibi consultum putant, si noverint modò ad has modò ad illas partes, prout se dederit occasio, transfugere ; neque libertate, quod libitum fuerit, impune sentiendi contenti sunt, nisi publicæ pacis perturbandæ avidi ad magistratus & dignitates per dissimulantiam & mendacium grassentur. Nostri verò Roberti ea erat illibata integritas, ut neutiquam, quid sentiret, vellet dissimulare ; mallétque Regii Typographi munere magnifico quidem & lucroso defungi ; patriæ, cujus amor apud multos plurimum pollet, valedicere ;

&

& apud exteros vivere; quàm se ad eam Religionem, quam corde amplecti non poterat, *conformandi occasionem* arripere. Eò magis in famâ Roberti defendenda adlaboravi, quòd maximè cupiam in corpore tam egregio nullum apparere nævum, virumque tam doctum tot eximiis dotibus ornatum extra omnem culpam esse. Illud sanè regiorum characterum furtum, si fuisset verum, unâ quasi liturâ omnes alias ejus quantalibet virtutes oblitterasset. Hujusmodi res capitalis est in quâ contra reum, non ex unius aut alterius testimonio, non temere, nec nisi testium fide ad examen vocatâ, eorum suffragiis diligenter excussis, momentisq; causæ seriò perpensis agitur.

A furto illo gravissimo, in quod certioribus indiciis, antequam sententia feratur, inquirendum puto, transeo ad levius aliud furtum, literarium scilicet, quod, quamvis non incapitis, tamen in famâ vitâ contra caræ discrimen eruditos solet adducere. De eo quidem priùs dictum est paginâ 25^a. Ubi non-nihil huc loci rejiciendum omiseram, quia nondum ad meas manus pervenerat Dictionarium Propriorum Nominum in literis prophanis anno 1541 excusum, in cujus præfatione Elucidarli mentionem facit Robertus Stephanus lectorem monens Dictionarium illud esse opus novum, nec antea unquam editum; libellum Elucidarium carminum dictum bonam Propriorum Nominum partem haudquaquam continere, nec cujusquam studiis

*diis magnopere prodesse posse ; omnia enim partim confecta partim impolita & indigesta : se ab aliis tradita omnia studiosè collegisse ; fabulas ex Servio, Acronè cæterisque nobilibus grammaticis ; situm urbium à Plinio, Strabone, Ptolomæo deprompsisse. Ibi Jacobus Thomasius in Stephanum plagii crimen intendit, quo eum liberâisset, si lectorem appellans Volaterranifecisset apertam mentionem, iratus, quòd voce generali aliis Volaterranum, quem Thomasius peculiari quâdam notâ præter omnes cæteros dignum censuit, inclusisset ; item quòd de Diocle Medico Carystio Suidam citet, qui de hoc Diocle mutus est, nec à Volaterrano citatur. Sed non est, cur hic de purgando Stephano multum desudem ; neque enim, si Volaterranum nomine non appellaverit, aut * Suidæ authoritatem perperam, & (quod aliquando viris eruditissimis in multiplici librorum lectione evenire solet) per memoriæ lapsum adhibuerit, satis erit causæ, ut aliquid justæ laudis amittat, & in plagiariorum numero habeatur. Nec faciliè inducam animum, ut credam eum à plagii crimine sibi non cavisse, quo ipse alios severè notavit. In suâ enim Ambrosii Calepini editione apud lectorem queritur, quòd cum suum Thesaurum denuo imprimere cæperit, quidam in Aquitanicâ sive Lugdunensi Galliâ Typographi, qui videbant sibi hunc librum non licere propter regium privilegium imprimere, Calepini Editionem susceperint, in quâ addiderunt tum dictiones tum phrasas formâsque lo-*

* At certè in Elucidario à Rob. Stephano excuso anno 1530. nullam Dioclis Medici Carystii mentionem invenio.

quendi ex ipsius Thesauro sumptas, interdum viginti, aliquando dimidiam columnam, nonnunquam etiam unam integram; mentientes in Epistola suo Calepino præfixâ se maximum numerum authorum Latinorum perlegisse; quod nunquam destiterint hunc augere ac confarcire Calepinum, sumentes semper aliquid ex Stephani Thesauro; & quotiescunque ipsorum impressio venditione est distracta, hinc & illinc evellant minuta quædam fragmenta, eaque prioribus cum novâ semper epistola assuant. Nec verò astutus istis Compileribus, quorum nominibus pepercit, (nam dicens de vitiis, personis parcit modestus accusator) dissimulavit se, quod furati fuerant, jure suo vindicaturum; quod (suum Calepinum anno 1553. edendo) fecit, præsertim quum intellexerit eos velle adhuc librum istum coarcervare miserum ipsius Thesaurum compilando: quem Thesaurum postremo adornabat, summa cum diligentia corrigens in ipso ea, quæ mendosa sunt, & refecans, quæ redundant, & ex Authoribus colligens dictiones & loquendi formas, quæcunque desiderabantur; Græca etiam, sicuti oportet, sine ullâ fraude & fallaciâ additurus. Queritur etiam de iis, qui in Germaniâ hunc Latine lingue Thesaurum contractum impesserunt, novam Promptuarii inscriptionem dantes ei, cum longissimâ epistola, in quâ ordo demonstratur, quem ipsi adhibuerunt ac servârunt, imò verò quem ille primus & instituerat & conservârat. Quod tamen ut dissimularent ipsi, totam sæpe ordinis rationem immutârunt, in principio saltem operis, dum in digerendis disponendisque vocabulis ea collocant in fine, quæ in principio aut medio posita fuerant; & in medio, quæ postre-

inum antè locum occupabant. Queritur de eo Thesaurò, qui Venetiis est impressus, in quo ne ea quidem errata emendaverunt, quæ prætermiserat; tantummodo Græca ex Calepino sumpserunt, atque in illum Thesaurum transtulerunt: quædam item vocabula vetusta & prisca & à consuetudine loquendi (ut ipsi judicabant, necessaria tamen) intermissa sustulerunt, ac planè truncârunt; quin propria quædam nomina malè rejecerunt. Denique amicos rogavit, ne cessarent (fesso humeros supponentes) ab emendando Latino ejus Thesaurò & augendo, Græcisq; dictionibus formisque adjiciendis, ut quàm paucissima posthac in eo desiderari possint; & in novo Græcæ linguæ Thesaurò absolvendo, in quo eadem, quæ in Latino, ratio observanda erat, ex optimis delectissimisque Græcorum Grammaticis, Poetis, Rhetoribus, Oratoribus, Historiographis, & variarum rerum scriptoribus.

Ex jam allatis ipsius Stephani verbis eum constat Latini sui Thesauri editionem locupletiore, vocabulisque Græcis auctam instituisse, & Græcum ad Latini exemplar Thesaurum incepisse, cui Henricus filius finem imposuit: Constat item, quàm malè Latinus ille Thesaurus acceptus fuerit apud Lugdunenses, Germanos Venetòsque Typographos.

Superest unum, quod à nonnullis audiavi Stephano vitio datum; ab eo scilicet in suo Thesaurò voces obscenas omitti. Miror certè fuisse, qui ægre ferant desiderari, quod in omnibus, qui juventutis lectioni

ctiōni commendantur, libris nullus pius Præceptor desiderari non optaverit. Ostendant isti vocum obscenarum patroni, juvenibus quid erit damni, si eas ignorent; quid lucri, si sciant. At certè huiusmodi scientiam non opus est excoli; satis illa sponte succrescet filix; hâc præsertim ætate, quâ salaces quibusdam sapiunt joci, lususque, quos putant innocuos, Martialisque ¹ impurissimi Poetæ versu tuentur, *Lascivâ est nobis pagina, vita proba est*². Eorum tamen pace rogem, num plerumque soleat ex verbis spectari mentis indoles: jubet, ut videat, loqui Philosophus; Doctus doctè, insulsus insulse loquitur; & quidni modestus modestè, obscænis obscænè? Si minùs valeat mandatum Apostoli, qui ³ *omnem sermonem malum, ⁴ turpitudinem aut stultiloquium aut scurrilitatem* Christianis interdixit; audiat ex Ethnicis Cicero, qui monet ⁵ *verborum turpitudinem vitandam*; docètque ⁶ *in oratione & verbis retinendam esse verecundiam*. Casti inter poetas Terentius & Virgilius indicant, qualis sermo Romanis auribus placuerit. Non tamen desunt, qui, ut sui oris effreni petulantia aliquid prætendant, instant eidem, quâ voces illæ damnantur, censuræ jure eo-

¹ Lege Præfat. Edit. secund. Martial. Raderi. ² Vavassor. de Ludicrà Re. p. 232. Optandum sanè, ut quàm bene uterq; (Cattullus & Martialis) tam non obscænè scripserit: neve putasset alter versiculos tunc denique habere salem & leporem, si sint molliculi & parum pudici: alter lascivam verborum licentiam linguam esse epigrammatum interpretaretur. ³ Ephes. c. 4. v. 29. ⁴ Cap. 5. v. 4. ⁵ Lib. 2. de Orat. ⁶ Lib. 1. Offic. ubi lege pluræ, quæ ad hanc rem maximè pertinent.

dem scientiam Medicinæ Anatomizque esse subi-
ciendam. Quid dicere non ausint perfrictæ frontis
homines, qui scientiæ nobilissimæ injuriam faciunt,
ut suæ nequitiz velum obducant? Sciant autem
isti, qui id causantur, *quædam* (teste Cicerone)
re honesta esse, nomine obscæna: Discant etiam cum
duo faciant idem, idem tamen semper non esse;
medicum de suæ scientiæ mysteriis necessariò, &
ut ægris subveniat, differentem, omni immodestiz
culpâ carere; alium verò quempiam, ea temere, o-
tiosè, ubi nihil opus est, & ut adolescentiæ insidias
struat, effurientem censerî digniorem, qui ad oli-
dum hircorum genus ablegetur, quàm qui inter ho-
mines versetur.

Revertor ad Robertum Stephanum, quem An-
dreas Chevillerius dissimulationis accusat, quasi du-
os Reges (Franciscum putà & Henricum) fefellerit;
qui suæ Typographiæ virum Catholicum se præfe-
cisse crediderant, cum tamen is revera fuerit obsti-
natus Calvinista. Odium certè, quod Sorbona in
Robertum olim exercuerat, nondum exolevit; sed
facile huic calumniæ occurritur. Quî enim duos
Reges fefellerit, cum viginti ferè, antequam Ré-
gius Typographus eligeretur, annis inciderit in hæ-
reseos suspicionem; quam ut amoveret per cautam
dissimulationem, tantùm abfuit, ut potiùs eam suis
in varias Bibliorum editiones notis subinde auxerit.

Novum profecto & hactenus inauditum erat illud mentiendi genus, eum, qui studebat fallere, suam opinionem Typis suis ultro prodere! Eumne dissimulare, qui suo indicio perierit? At neutiquam miror Chevillerium Sorbonæ Doctorem & Bibliothecarium Stephano iniquiorem, quem adversus eum incitaverat cum Romanæ, à quâ defecerat, Ecclesiæ ultio, tum domestica simultas. Quò autem Stephani integritas clariùs eluceat, unum testem in medium proferam ex Pontificio olim Cleri Gallicani ordine, Petrum Castellànum, in magnâ apud utrumque Regem gratiâ, & auctoritatē, amplissimisque ab utroque dignitatibus ornatum; cujus vitam, ut potero breviter, ex Petro Gallandio, qui pro duodecim cum eo annorum consuetudine eam fusè descripsit, perstringam: quæ maxima Francisci Regis in literas & literatos merita, litisque inter Sorbonam & Robertum rationem, ac multa alia ad rem literariam pertinentia exponet, & lectorem haud forsan insuavi digressionē morabitur.

“ Petrus Castellanus Quintini ex antiquâ & nobili Hauverderiorum familiâ filius Archii (quod Burgundiæ oppidum est) natus, post unum annum matrem, post sextum patrem amisit. In domo paternâ ultra decimum retentus, Divionem mittitur Turrello Scholarchæ in disciplinam tradendus; sub quo cum triennium in Latinæ Linguae fundamentis posuisset, à Germano quodam

dam adolescente Græcum Alphabetum, & à me-
dico ibi medicinam profitente Lexicon Græcum
consecutus, citra aliam præceptorum operam,
privato suo studio (ut erat incredibili & intelli-
gendi, quæcunque legeret, & memoriâ comple-
ctendi facultate præditus) in Græcis literis mul-
tùm profecit. Post annum sextum quàm in lite-
ris versatus est, docere & profiteri publicè Divi-
one auspiciis ipsius Turrelli cœpît. Turrelli,
cum magiæ accusaretur, causam coram iudicibus
laureatus egit tam sæliciter, ut suus præceptor
absolveretur; & ipse munere honorario à Boude-
to Lingonensi Antistite, qui inter iudices sede-
bat, donatus est. Postea diversis in locis in Ger-
maniâ, cum doctis congressus ad Erasmus Basi-
leæ apud Frobenium agentem se contulit. De-
inde Biturigibus audivit Alciatum juris professo-
rem: Ibi familiariter utebatur Comite Tonori-
ensi Episcopo Pictaviensi designato, qui tum in
eodem legum studio Alciato operam dabat, quem
etiam politioris doctrinæ literas Græcas & Lati-
nas subcesivis horis docebat. Cum eo Episcopo
Lutetiam reversus incredibili visendæ Italiæ de-
siderio flagavit. Quam cum obire & perlustrare,
vellet, non ut privatus & ignobilis, sed auctoritate
& nomine magni alicujus viri sultus, aut in ejus
familiam transcriptus, commodè eum, quo in
literis uteretur, sibi adjunxit Episcopus Altissio-
dorensis, homo literarum & doctorum hominum

“ amans, legationem Regiam Romæ obiens. E-
“ rat enim hoc solenne Francisco Regi, ut ad ex-
“ teras gentes nullum legatum dimitteret, qui non
“ & literarum studia amplecteretur, & doctrinæ
“ plurimum esset consecutus; quòd his ignoratis
“ nihil rectè geri posse arbitraretur. Castellanus
“ cum hòc Episcopo mensibus aliquot Romæ sub-
“ stitit: Indè missione & veniâ impetratâ Venetias,
“ Cyprum, Alexandriam, Memphim, Hierosoly-
“ ma, Damascum, Iconium, Constantinopolim
“ pervagatus, Venetiis transiens, in Gallias rever-
“ sus est, ubi Regi per Episcopum Pictaviensem
“ Comitem Tonoriensem & Cardinalem Bellaium
“ ità commendatus est; ut de variis rebus differen-
“ tem & sermocinantem avidissimis auribus Rex in-
“ ter cœnandum & prandendum illum audiret, &
“ repudiatis aliorum opinionibus in ejus sententiam
“ descenderet. Accidit post aliquot menses ut &
“ Episcopus Pictaviensis, quo Mæcenate utebatur,
“ fato suo fungeretur, & Jacobus Colinus regius
“ anagnostes propter verba quædam intemperan-
“ ter & nimis futiliter emissa, quibus proceres au-
“ læ inter se commiserat, excluderetur, aut certè
“ Regis gratiâ obscurius uteretur. In cujus locum
“ Castellanus doctrinæ virtutisque nomine facilè
“ subrogatus est. Hanc personam ubi tanti Re-
“ gis judicio & voluntate sibi impositam esse vidit,
“ noctes & dies se libris affixit: semper prandio
“ abstinens, circa horam à meredie quintam cœ-
“ nabat

"nabat, sumpto octavâ matutinâ panis frusto &
 "epoto vini cyatho. Post cœnam aliquantum cum
 "amicis & convivis confabulando sese oblectabat.
 "Hinc Francisco Regi ad quietem se comparanti
 "† Latinas Græcâsque historias & tragoedias ad
 "verbum penè vertens interpretabatur; & dormi-
 "turiienti assidens inter legendum præclari alicujus
 "loci sententiæve explicatione eum ad quietem
 "tranquillam deterfis curis omnibus & perturbatio-
 "nibus componebat. Tres ipse horas, quatuor ad
 "summum dormiebat; quibus exactis, nocte in-
 "tempestâ excitatus in horam decimam, donec Rex
 "sacris operaretur, in literarum studia indefessus
 "incumbebat. Prudenti Regi ferè semper astans,

† De Francisco Rege scribit Henr. Stephanus in Epistol. Dedi-
 catoriâ præfix. Appian. 1592. Quum Romanæ præsertim historia
 Rex hic amator esset, à Dionysio Halicarnasseo (Petro Castellano
 ejus anagnoste hoc dante) initium sumi voluit [Robertus Step-
 hanus]. Et Idem in Traicté de la Conformité du Language Fran-
 çois avec le Grec, Prefac. pag. 11. Du temps du Roy François
 premier de ce nom, il se trouva un grand Seigneur si sottement
 curieux de nouveaux termes, qu'ayant ouy deux ou trois fois
 l'Evesque de Castellan devisant avec le Roy, des Atheniens & La-
 cedemoniens (lorsqu'il luy faisoit lecture de l'histoire de Thucy-
 dide) & puis s'estant informé de la signification de ces deux mots,
 il se laissa persuader, que les mots de Medecins & Chirurgens
 comme trop vulgaires commençoient à estre bannis de la Cour, &
 que les Atheniens & Lacedemoniens leur succedoient. Luy fort
 joyeux de cet advertissement & en voulant faire son profit, ne ces-
 sa, qu'il n'eust fait venir son nouveau scavoir jusques aux oreilles
 du Roy, auquel il donna un tel passe-temps, que le subject meri-
 toit. Hinc Viro Nobili bonarum literarum scientiam haud pror-
 sus esse inutilem, earumque ignorantia aliquando ridiculum fieri
 eum posse constat.

“ ad ea, quæ in percontando ab eo ponebantur,
“ vocis lenitate, vultu gestûque composito, elegan-
“ tiâ gratiâque respondebat. Hôc officio functus
“ ad Margaretam Regis filiam se convertebat; quam
“ tantâ ejus discendi aviditate & suâ docendi affi-
“ duitate itâ provectam in literis reddidit, ut præ-
“ stantes omnis generis auctores suo Marte intelli-
“ gere potuerit. Certam præterea studiorum suo-
“ rum rationem instituit: nam statim è somno ex-
“ citatus, Bibliis Hebraïcis dabat horas duas, toti-
“ dem Novo Testamento sacrîsque Græcis scripto-
“ ribus, reliquum antemeridiani temporis Philoso-
“ phiæ, Mathematicis, Deoque precibus placando;
“ post meridiem quicquid temporis erat vacuum,
“ legendis oratoribus, poetis, & historicis tum
“ Græcis tum Latinis consumebat. Cum duarum
“ Abbatiarum, quas alteri esse destinatas postea in-
“ tellexit, administrationem sibi mandatam mode-
“ stè resignâset, Rex animi tam ingenui & magni
“ significatione in ejus amorem inflammatus tribus
“ sacerdotiis, præfecturâ Envaoniensi, Episcopatu
“ Tutelensi, & abbatiâ Belloperticensi eum ornavit.
“ Is tum à Rege impetravit, (cujus olim rei quæ-
“ dam fundamenta à Gulielmo Budæo, Joanne Bel-
“ laio Cardinale adjutore, jacta fuerant) ut profes-
“ sores & regio stipendio & sacerdotiis insuper ad
“ suum munus alacriùs obeundam incitarentur. Eò
“ Regem adduxit, ut Gymnasium insigni amplitu-
“ dine, structurâ & artificio inaudito trans Sequa-

“ nam

" nam è regione Luparæ, sumptu propè infinito
 " ædificaret, censûque centum Francicorum milli-
 " um alendis omnium artium linguarûmque docto-
 " ribus & interpretibus sacrificisque, qui rem divi-
 " nam facerent, & lectis adolescentibus præstanti-
 " que ingenio præditis supra sexcentos, qui ibidem
 " instituerentur, dotaret. Quo beneficio posteri
 " fruerentur, nisi Poietus tunc Cancellarius, im-
 " probitatis & malignitatis felle suffusus, congruo
 " vitæ exitu planè miserabili satis notus, tergiver-
 " sando, & bellicas difficultates objiciendo opus
 " destinatum impedivisset. Castellanus præterea
 " Regiam Bibliothecam conquisitis non ex Italiâ
 " modò & vicinis regionibus, sed Græciâ & Asiâ to-
 " tâ regio sumptu maximo, omnium artium vetu-
 " stissimis libris referfit; librorum custodes concin-
 " natorésque, qui totam hanc rem librariam fartam
 " tectam tuerentur, perpetuo Regis stipendio con-
 " ductos apponi ibidem curavit; hoc etiam perfe-
 " cit, ut sculptis fusiisque elegantissimis characteri-
 " bus officina typographica, in quâ libri sigillatim
 " è Regiâ Bibliothecâ accepti excuderentur, con-
 " ductis quoque regiâ pecuniâ variis ad eam rem
 " necessariis artificibus, excitaretur. Porro totum
 " se ad persuasionem de Religione quàm maximè
 " orthodoxam Regis animo tenaciter imprimendam
 " contulit. Eum itaque quidam (qui, quicquid po-
 " litioribus literis tinctum est aut ex Hebræis Græ-
 " cisque literis erutum, statim Lutheranum esse
 " K 3 " clamitant)

“ clamitant) affinem ei sectæ; alii verò (aulæ Pon-
“ tificiæ corruptos mores, nundinationes rerum
“ sacrarum, &, quam vocant, superstitionem im-
“ probantes) purpurei galeri desiderio fictum & per-
“ sonatum & simulatorem putaverunt. Is tamen
“ Regem, quem ad defectionem à Pontifice Roma-
“ no ab externis Principibus & populis variè solli-
“ citatum videbat hâc ratione opem ad debilitan-
“ dum Cæsarem pollicentibus, in veteribus ritibus
“ & ceremoniis semper confirmavit. Neque qui-
“ dem dissimulavit Romani Pontificis ejusque Ec-
“ clesiæ administrorum flagitia & sacrilegia, sed pu-
“ tavit nihil temere citra Synodum aliquam in Spi-
“ ritu Sancto rite congregandam immutandum: ca-
“ lumniatores esse, qui pro Lutheranis bonos ali-
“ quando viros persequerentur. Sic Regem in piâ
“ de Religione sententiâ continebat, & aversum à
“ crudelitate ad animi lenitatem traducebat: Ejus
“ operâ universo Valdensium generi venia triennio,
“ antequam excinderentur, concessa est; & Do-
“ letus post longi carceris illuviem liberatus. Cum
“ eum Episcopum Matisconensem Rex designâset,
“ duos Episcopatus administrare noluit, sed Tute-
“ lensi statim se abdicans pro eo abbatiam Altovil-
“ lensem accepit. Quanquam contra novarum
“ sectarum invulgatores auctoritatem Ecclesiasti-
“ cam, &, quam appellant, Hierarchiam sacrosan-
“ ctam tueri vellet, nunquam tamen quisquam ini-
“ quis Pontificum Romanorum postulatis acerbius
dicto

" dicto scriptorve restitit, nemo clavium potestatem
 " arctius circumscripsit, & quâ proportionem cum
 " Episcopis cæterisque Ecclesiæ membris caput esset,
 " subtilius definivit: quod non parvum illi odium
 " aliquando apud summum Pontificem conflagavit.
 " Idem illi quoque apud Theologos Parisienses
 " propter Robertum Stephanum accidit, cum il-
 " lum regio stipendio suâ commendatione auctora-
 " tum contra illorum accusationem aliquando de-
 " fendisset. Quem etsi ut vero crimine Lutheranz
 " sectæ, ita suspitione carere non arbitrabatur,
 " quia tamen nunquam fore putabat, ut apertè Lu-
 " theranismum profiteretur, propter singularem ar-
 " tis Typographicæ industriam, quâ cæteris omni-
 " bus præstare credebatur, cum eo moderatiùs agen-
 " dum esse judicabat. Ante omnia probare non
 " poterat, quòd Theologi libros sacros ab illo
 " typis excusos, scholiis quibusdam, ut aiebat, il-
 " lustratos, atque indicibus locupletatos damnarent,
 " & pro hæreticis rejicerent, locis non indicatis, à
 " quibus id colligi posset, neque ullâ ratione red-
 " ditâ, cur ita judicarent, quòdque lingua imperi-
 " tiâ cum vocabula in alium sensum, quàm ferret ve-
 " ritas, torquerent, hæresim falsò subesse nonnun-
 " quam dictarent. Valde enim insolens esse putabat
 " tam gravem sententiam ferre de libris quamplu-
 " rima recta & sana complectentibus, locis non no-
 " tatis aut ratione redditâ, cur ita statuerent. Quam
 " ad rem stabiliendam cum ex ipsorum ordine vir

" sanè probatæ & laudatæ vitæ adduxisset illud à
 " Divo Paulo, *Modicum fermenti totam massam corrup-*
 " *pit*, in frequenti procerum aulæ regiæ confessu id
 " non satis aptè eò deduci docuit. Ad hominum
 " enim mores & convictum esse referendum, ad
 " libros autem nequaquam. Non enim ut pravus
 " homo, quasi vitiosa pecus, facilè corrumpit, &
 " depravat eos, cum quibus vivit, ita sententia per-
 " versa in libris reliquas pias & sanas labefactat.
 " Paucula errata compluribus eruditè & sanctè di-
 " ctis compensata obeliscis transfixa (quod in vete-
 " rum orthodoxorum libris factitatum legimus) ca-
 " veri posse & cum delectu legi, ut alia permulta
 " pia & religiosa maneant. Præterea liberalis, mo-
 " desti, & docere non perdere cupientis videri, cur
 " quidquam improbetur, rationem reddere. Po-
 " stremò intemperanter esse abutentium otio & li-
 " teris, ex linguarum ignorantia præclaras utriusque
 " Testamenti sententias à vero sensu in pravam de-
 " torquere malle, quàm navatâ linguis ediscendis ali-
 " quâ operâ statim in iisdem collineare, & scopum
 " attingere. Itaque auctore Rege faciendum esse
 " statuebat, ut, quæcunque pravæ doctrinæ affinia aut
 " erronea in his libris à Theologis judicarentur, in
 " unum collecta cum eorundem animadversionibus
 " & typis informarentur, & ad librorum calcem
 " adjungerentur. Quæ cum aliquando liberè & per
 " alios Theologis significasset, & coram ipse eorum
 " delegatis dixisset, suspicionem vitare non potuit,
 " quin

" quin aliquâ ex parte cum hæreticis sentire crede-
 " retur. Quam suspicionem multò etiam magis
 " auxit—— quòd (cùm Cæsar paucis pòst inter-
 " jectis mensibus Regem urgeret, ut in Concilio u-
 " niversali, quo hæresum semina omnia tolli pos-
 " sent, sibi adesset, & pro Rege Consilarii ejus
 " principes id jam Cæsari promississent) Regem
 " monuerit, videret, quid susciperet,—— negoti-
 " um fore cum hominibus jam per annos quinque
 " & viginti in literis sacris exercitatissimis & in suâ
 " sententiâ ita obfirmatis, ut vix ullâ ratione ab eâ
 " deduci unquam posse viderentur, præsertim si à
 " Theologis ingenia sua magis acuminibus quæstio-
 " num aculeatarum quàm eruendo germano scrip-
 " turæ sacræ sensu excolere solitis oppugnarentur.

* Baluz. Not. ad Galland. Robertus Stephanus in Re-
 sponsione suâ adversus Theologos Parisienses enarrat, quid
 præstitum in hac causâ sit à Castellano—— Dein conqueri-
 tur, quòd qui ipsum antea tutatus fuerat, postea deseruerit
 spe emerendi Galeri; mitiorem tamen deinde factum, quòd
 graviter & indignè ferret Robertum istorum Theologorum
 virulentâ, ut ipse ait, immanitate oppressum de vertendo
 solo cogitare.

" Castellanus Franciscum Regem moriturum piis
 " officiis prosecutus est, mortuum duabus funebri-
 " bus orationibus eluxit. Eum aulæ valedicturum
 " Rex Henricus, Delphini instituendi provinciam
 " deprecatum, aulam tamen (quomodo Francis-
 " co vivo consuevisset) sequi jussit, & in locum
 " Antistitis Constantiensis defuncti magni Franciæ
 " Eleemo-

" Eleemosynarii substituit. Postea resignatâ ab-
 " batiâ Belloperticensi & Matisconensi pontificatu
 " Aurelium obtinuit. Ubi, dum ad populum con-
 " cionaretur, in morbum, quo statim † interiit,
 " morbum prolapsus est.

Baluz. not. ad Galland. † Tamen Theodorus Beza lib. 3.
 hist. Eccles. pag. 81. & Henricus Stephanus in introductione
 ad Apologiam pro Herodoto pag. 354. scribunt eum, quem
 vocant apostatam ac desertorem veræ religionis, iusto Dei
 iudicio perculsum esse gravissimo morbo, dum è cathedrâ con-
 cionatoriâ contra veram religionem ac conscientiam suam de-
 tonaret, ac mediâ tum parte corporis arsisse, mediâ maximum
 frigus sensisse, denique horrendâ ac miserabili morte periisse
 cum maximis clamoribus & gemitibus supra fidem. Hæc verò
 sunt partium studia.

Pauca, quæ ad Francisci Regis laudem spectant,
 excerpti ex duabus orationibus funebribus à Ste-
 phano Baluzio unâ cum Castellani vitâ editis,
 quarum alteram 23. Maii, in Parisiensi Nostræ
 Dominae, alterum 24. Maii. in S. Dionysii Æde,
 illam ipso obsequiorum die, hanc postridie Ca-
 stellanus anno 1547. in magnâ Regni Optima-
 tum frequentia pronuntiavit.

" L E feu Roy n'a pas seulement honoré les let-
 " tres magnifiquement en son Royaume &
 " dehors, mais les a edifiées & plantées en son peu-
 " ple par sa largesse & liberalité, tant Latines,
 " Greques, que Hebraïques. Il a entretenu & re-
 " muneré excellement hommes esleus pour leur do-
 " ctrine

" Arine, lesquelles lisent à present, translatent en
 " tous arts & toutes langues. Et s'il ne fust mort si
 " tost, il eust fait, comme il avoit designé, ung col-
 " lege de toutes disciplines & langues, fondé de
 " cent mille livres de Rente, pour six cent boursiers
 " povres Escoliers. — Son estude & sa volonté
 " de sçavoir estoit telle, que dès le commencement
 " de son jeune age il n'a jamais cessé de faire lire
 " devant luy les livres sacrez, les histoires, faire
 " translater, faire disputer continuellement à sa ta-
 " ble, en beuvant & mangeant, à son lever, à son
 " coucher, des plus interieures choses & plus diffi-
 " ciles de l'erudition Greque, Latine, & Hebraï-
 " que, & en tous genres & especes d'autheurs & de
 " Lettres tant sacrées que profanes. La memoire
 " si retenante, que je croy certainement, qu'en ce
 " monde n'en y ait une telle pour le present, dont
 " est venu le sçavoir inestimable duquel estoit
 " plein. Premièrement, il sçavoit & parloit la
 " langue Françoisse mieulx que homme, qui fût
 " vivant en son royaume. La Latine, il l'en-
 " tendoit aucunement. Il n'ignoroit aucune hi-
 " stoire où Poesie, ny Greque, ny Latine, ny
 " Hebraïque. La Chorographie & Cosmogra-
 " phie de tout le monde, & mesmement de son
 " royaume, sçavoit-il mieulx que homme, à qui
 " il parla jamais. La Philosophie disputative
 " & la morale & la politique & la naturelle a-
 " voit-il si bien comprins, tant par jugement
 " naturel,

" naturel, que par avoir la memoire des choses
" ouyes ou leües, que le plus sçavant homme ne
" sçavoit rien d'avantage. Aux mathématiques,
" tant d'une naturelle inclination, qu'il y avoit,
" que d'avoir voulu des sçavans en entendre & con-
" noître la plus grand part, il avoit si grand juge-
" ment, que pour la situation des lieux, pour le
" project & regard des veües, pour la perspective,
" pour la raison des batimens (dont il a commen-
" cé & laissé les exemples & patrons de l'Archite-
" cture en son royaume si fort, & ses frontieres si
" bien bordées) pour la construction de toutes ma-
" chines & artilleries, & conduite d'icelles, il fût
" jamais peu d'hommes comparables à luy. Il a-
" voit l'eloquence si merveilleuse, qu'il n'a esté
" de son temps, ny ne sera, comme je pense, du
" nostre, qui l'approche. De ce qu'il a laissé par
" par escript en poësie Françoisse, assurez vous,
" que d'abondance & grandeur d'invention, de
" gravité & magnificence de style, de dignité &
" majesté de son elocution, n'avons rien, ny Grec,
" ny Latin, qui la surpasse. Il estoit tres-sçavant
" aux saintes Lettres; & y avoit peu de matieres
" difficiles, & de grande importance, qu'il n'eust
" ouy traicter & retraicter devant luy; & en dis-
" putant, monstroit bien, qu'il n'en avoit rien oub-
" lié. —

Et in alterâ Oratione,

“ **O**R pouvons nous dire, que nous avons veu
 “ despouiller le vieil homme au feu Roy par
 “ penitence merveilleuse, laissant de bon cueur le
 “ monde; vestir le nouveau, desirant estre avec
 “ Dieu, en façon que de sa penitence, autant qu’il
 “ s’en peut juger par la comparaison de celles, dont
 “ il est escript aux saintes Escriptions mesmes,
 “ nous ne pouvons n’esperer tout bien raisonnable-
 “ ment; non pour deroger à la verité du purgatoire,
 “ que je soustiens, mais pour magnifier la miseri-
 “ corde de Dieu, que je benis & exaulce sur toutes
 “ choses; sans diminuer de la justice, ny pour re-
 “ froider la devotion du peuple de prier pour luy,
 “ laquelle je voudrois exciter; mais pour testifier,
 “ en cette consolation, de la sainte & catholique
 “ mort, selon le jugement humain; à laquelle en-
 “ tre les exemples des penitents extremement il s’en
 “ trouve peu de semblables, qui me fait croire,
 “ qu’il est bien heureux. --- Est il croyable, que
 “ ce que Jesus Christ a octroyé à la requeste d’ung
 “ estranger & d’ung brigant, il ait denié à la priere
 “ à la tresdevote oraison d’ung Roy, & d’ung Roy
 “ treschrestien, & aux suffrages continuels de l’E-
 “ glise---- Pourquoi ne fera-t-il estimable, qu’il
 “ ait la couronne de justice, couronne de gloire,
 “ couronne de vie --- Il est probable, qu’il est de
 ceux,

" ceulx, de qui toutes les douleurs seront changées
 " en joyes, & torchées toutes les larmes de leurs
 " yeulx. Et desquels se peut dire ce mot de l'A-
 " pocalypse. *Bienheureux sont les morts, qui meurent en*
 " *nostre Seigneur*---- Voyons les biens qu'il attend en-
 " cores apres la resurrection, oultre ceulx, qu'il ha
 " de present, qui est la glorification de son corps.
 " Le feu Roy est, selon ce que jugement humain
 " peut conjecturer, mort en nostre Seigneur Jesus
 " Christ, & tresheureux, ou au cieulx, ou à tout
 " le moins en la voye de salut, certain de sa resur-
 " rection & gloire. ———

Hinc Theologi causam ceperunt; quo jure quâq;
 injuriâ Castellorum accusaverunt, quasi de Purga-
 torio igne dubitasset (ut prius * notatum est). Tam
 facile & citò accusatur, qui vel minimè in suspei-
 tionem venerit, præsertim si res agatur cum homini-
 bus imperitissimis juxta & anilium superstitionum
 æstro partiùmque studio percitis, quibus nunquam
 quicquam injustius. Qualemcumq; Castellanus de
 isto vani ignis (imò bruto Jovis Laterani fulmine
 vanioris) terriculo sententiam clam & in pectore
 clausam habuerit, certè tamen apertè & disertis ver-
 bis Purgatorium agnovit: Quod metùne & diffi-
 mulanter an ex veritate & seriò dixerit, alterius
 est fori inquirere.

Abs re non fuit, quòd in describendo Francisci Regis Petrique Castellani charactere diutius immoratus sim : ut constet Roberti Stephani famam tantorum virorum autoritate (quam ex Ecclesiâ Romanâ nemo defugiat) fultam invidis omnibus homuncionum allatrantium maledictis semper fore superiorem.

VITA

VITA

Francisci Stephani Primi.

Franciscus Stephanus Typographus Parisiensis & juratus Bibliopola, Henrici filius¹ natu major, Roberti frater, Simonem Colinæum, cujus² privignus erat, ³ socium in Typographiâ habuit. Libri ab eo excusi hætenus mihi paucissimi innotuerunt. ⁴ Excusoriâ Francisci Giraldi operâ aliquando utebatur. Prima (quantum adhuc comperi) ejus noticia fuit anno ⁵ 1537. continuata ad ⁶ annum 1547. quo tempore in clauso brunello (ubi ⁷ Henricus etiam pater) habitavit. Libris ex illius officinâ prodeuntibus symbolum præfigebatur, aut ⁸ nullum; aut, ubi Colinæi nomen Francisci nomini anteponebatur, ⁹ Colinæium; aut Paternum cum literis F. S. subscriptis, & inscriptione, *plus olei quàm vini*, ad calcem libri; aut proprium, cum inscriptione, *πλέον ἐλαίου ἢ οἴνου*. Colinæi symbolum fuit Tempus alatum & falcigerum, cum Epigraphâ, *Virtus sola aciem retundit istam*. ¹⁰ Paternum nihil

¹ Histoire de l'imprimerie &c. par Mr. la Caille. ² Car. Steph. Pratum &c. 1543. ³ Terent. Andr. 1547. ⁴ Vinetum. 1537. ⁵ Phys. & Metaph. Aristot. 1504. ⁶ Psalt. Gr. 1543. ⁷ Method. Confess. 1542. ⁸ L'origine de l'imprimerie de Paris. par Sr. Chevillier. p. 320. 323. 326. 358. Volfang Hopyl imprima

imprima en société avec Henri Estienne chef de la famille de ce nom, l'Astronomicon de Jacques Fabri d'Etaples fol. 1503. où les Armes de l'Université sont gravées au premier feuillet avec plusieurs petits Anges & Festons. Jean Petit associé avec le même Estienne fit imprimer l'an 1510 fol. les ouvrages de Ch. Boville ornés des mêmes armes à la première page, ainsi que fit Guillaume le Rouge au livre de Galien de Sanitate tuenda 1517. Et Henri Estienne imprimant par luy seul mit à la teste de plusieurs de ses impressions ces mêmes armes, qui ne sont, comme on sçait, que l'écu de France chargé d'une main, qui sort d'une nuée, & presente un livre fermé. On le voit à l'abregé de l'Arithmétique de Boece fol. 1510. avec le comment. de J. Fabri d'Etaples. Et au livre de Guillaume de la Mare Chanoine de Coutances, de tribus fugiendis ventre, plumâ & Venere. 4. 1512. Et au Psalt. Quinc. fol. 1509. & 1513. Et au traité de Jossé Cliftou de Regis officio 4. 1519. Simon de Colines a aussi mis les armes de l'Université à son Promptuarium Juris de Jean de Montholon fol. 1520. Et Morales d'Aristote avec Comment. de Cliftou. fol. 1522. Et l'introduit. de Fabri à la Politique d'Aristote fol. 1535. Et aux Comment. d'Alexandre Aphrodis. Sur les livres d'Aristote de primâ philosophiâ. fol. 1536. Et à l'introduction de Fabri à la Morale d'Aristote. fol. 1545. — Les anciens maîtres (Ulric Gering & Berthold Rembolt, Thielman Kerver au Corps du Droit 1507. 4. Jean Higman, Volfang Hopyl, Conrad Resch, Henri Estienne premier, Simon de Colines, & plusieurs autres) n'oublierent pas le respect pour leur mere, & mirent dans quelques unes de leurs éditions, *finem accepit in almâ Parisiensi Academiâ*. Et Jossé Bade sur le navis stultifera 1507. 4. &c. Thom. Cisterciensis sur les Cantiques. 1521. fol. — C'est à l'Université de Paris, à qui on doit l'Etablissement de l'imprimerie dans cette première Ville du Royaume. — Quatre mois après le Reglement fait par le Parlement 1542. 1 Juillet. Jacques Nymerd & † Jean André voulurent faire visite chez François Estienne, qui la refusa ; La plainte fut faite au Parlement, qui donna son arrest le 30 Octob. où il est ordonné à ce Libraire de représenter, exhiber, & mettre entre les mains desdits demandeurs tous & chacuns les livres, qui seront par eux demandés, pour être visitez suivant la dite ordonnance ; & cela sur peine de prison : Et est condamné aux depens, ainsi qu'on lit au Recueil pag. 21. dans les Repliques.

† Idem forsan fuit cum Johanne Andrea, de quo prius pag. 38. cujus etiam meminit La Caille. en l'Hist. de l'imprim. p. 407. Jean André libraire juré, imprima l'Epitaphe sur la Mort du

Mareschal de la Marche composée par Gilles Gorrozet. 1436. Il étoit si zélé pour la Religion Catholique, qu'il étoit comme l'émiffaire du President Lyser (de quo antea pag. 58.) pour luy decouvrir les nouveaux Calvinistes, & les faire tomber entre ses mains, comme il fit à Pierre Capot Libraire de Geneve, qui venoit de temps en temps à Paris, ou il fut arrêté en 1546. en débitant des livres contre la Religion Catholique. Jean Judet libraire à Paris faisoit tout le contraire, avertissant les Heretiques des Assemblies & conférences des lieux & des heures, que les Catholiques tenoient entr'eux; ce qui fut cause, que ce Judet fut brûlé en 1559.

aliud erat quàm Universitatis Parisiensis insignia, Scutum scilicet (utî p. 9. notatum est) Francia manu è nube emergente clausumq; librum proferente oneratum. Solebant enim antiqui Parisienses Typographi non solum suis libris Universitatis insignia affigere, sed & hujusmodi verba adjicere, *impressum in almâ Parisiorum academiâ. absolutum est aut finem accepit in almâ Parisiorum academiâ*; in honorem Universitatis, cui munus Typographiæ ibi primum receptum debuerunt. Francisci Stephani proprium symbolum fuit vas aureum tripes libro insistent, ex cujus margine prominet vitis racemus. 'Filius habuit Franciscum, cui (donec aliquis me certiore faciat) malim quàm patri adscribere Dictionarium Latino-Gallicum anno 1571. à Francisco Stephano excusum.

Id præterea non censui prætermittendum, quòd Franciscus in suis excudendis 'libris nonnunquam Parisiensis Prætoris privilegio; ipsius verò fratres,

' Terent. Andr. 1547.

utî

utî & ex familiâ Stephaneâ reliqui omnes, Regio
 nsi fuerint. ² Pauca admodum privilegia videntur
 ante annum 1500 concessa. ³ Antiquissimum à
 Ludovico XII. anno 1507. indultum est Antonio
 Verard Epistolas S. Pauli cum cujusdam Doctoris
 glossis imprimendi : à Parlamento, 1508. 12. Jan.
⁴ Rembolto : à Parisiensi Prætorè, 1517. 25. Jun.
⁵ Joanni de Celaya. Robertus Stephanus Biblia La-
 tina prelo commissurus à Francisco Rege ann. 1527.
 Feb. 5. diploma in quinquennium impetravit, Pri-
 vilegio primus omnium Stephanorum, quoad po-
 tuerim adhuc comperire, usus. Franciscus Ste-
 phanus ⁶ sui patris imitator ⁷ Psalterii Græci à se
 excusi frontem, Psalmodiûmq; titulos, et versuum
 singulorum initia rubris literis insignivit. Idem
 quoque ⁸ Henricum etiam secundum, ⁹ Paulum,
¹⁰ Robertum tertium ¹¹ Antoniûmq; interdum fe-
 cisse in librorum titulis invenio.

² Andr. Chevall. Orig. de l'impr. pag. 395. ³ Cum S.
 Brunonem imprimeret. ⁴ Cum ejus *insolubilia* Edm. le Fevre
 excuderet. ⁵ Psalt. Quinc. Hist. de l'Imprim.
 pag. 98. Geoffroy Tory ou Tory sit imprimer rouge & noir
 par Henri Estiennâ en 1512. Itinerarium Antonini, avec des Pre-
 faces & avis de luy. ⁶ 1543. in 16. ⁷ Thuryd. 1564. Herodot.
 1570. N. T. 1587. ⁸ Concord. 1594. ⁹ Phæd. Fab. 1617.
¹⁰ Chrysoft. Homil. 77. 1621.

VITA

Caroli Stephani.

CAROLUS Stephanus Roberti & Francisci frater fuit, quem Henricus patrum, uti Robertum patrem, in Epistolâ ad Lectorem suæ Appiani editioni præfixâ appellat. Ricciolius (in Catalogo *personarum post Christum insigniorum*) Carolum Stephanum Gallum anno 1520. floruisse scribit. Quod si verum sit, oportet eum fratre Roberto non multò natu minorem fuisse, & in tenerâ adhuc ætate annos viginti nondum affecutum inclaruisset. Bonis literis innutritus est, & iis imbutus studiis, quæ alumnum Stephaneæ familiæ decebant. ¹ Eum Lazarus Bayfius filio suo Antonio delegit præceptorem, secumq; postea anno 1540. in Germaniam legatus duxit. Carolus præter cætera coluit Medicinam, quam ² Parisiis professus est, & in quâ progressus non penitendos fecisse eum liquet ex non paucis, qui ad illam scientiam spectant, tractatibus tam à se quàm à fratribus Roberto Franciscóq; ac vitrico ³ Colinao editis. Quum autem medici intersit occul-

¹ Menagius in Anti-bailler. ² H. Steph. in Epist. Dedic. Appian 1592. ³ Anatomia corporis humani, anno 1545. & 1549. tribus libris descripta, ubi in pingendis iis, quæ necessaria videbantur, Riverio Chirurgo usus est.

tam vegetabilium vim explorare, necnon variam animalium historiam conquirere ; quantum in hâc & illâ intellexerit, conjectare est ex ipsius operibus de Latinis & Græcis nominibus arborum, fruticnm, herbarum, piscium et avium ; de ¹ agriculturâ ; de re hortensi, seminario, vineto, reliquisq; in prædio rustico contentis: ex Petri Bellonii duobus de aquatilibus libris, ² quibus conscribendis & disponendis omnem operam & excudendis Characteres concessit. Præterea libellos de re vestiariâ & vasculis ex Lazari Bayfii operibus ipsiusq; voluntate excerptis in gratiam atq; utilitatem adolescentulorum,

quibus Baysius non æquè atq; eruditioribus consuluerat ; quôq; suus magis prodesset labor, addidit (sicut etiam in suo de arborum nominibus tractatu) Gallicam vocum interpretationem. Rei hortensis studiosissimum fuisse ex variis multisque tractatibus ad eam pertinentibus constat. Libellum de re Hortensi recognitum & ³ auctum anno 1536. Typis Roberti fratris vulgavit ; postea anno 1545. ⁴ multò quàm antea locupletiore & purgatiorè ; in hoc libello ⁵ authores qui de hâc re bene & eruditè scripserunt, secutus est ; eos ubique suis locis produxit ; & si quid à recentioribus desumpsit, habita est ipsis ab eo gratia, tituli honore minimè suppresso: Hanc (1545.) editionem sui nepotis Henrici nomini inscripsit, de quo deinceps

¹ l'Agriculture & Maison Rustique de Mr. Charles Estienne, Docteur en Medicine. ² Car. Steph. ad Lect. ³ Nescio an fuerit prior editio. ⁴ Edit. ann. 1545. pag. 7.

plura. Anno 1536. seminarium suum protulit in lucem; rursusque anno 1548. denuo auctum & locupletatum, cum auctario alterius libelli de conferendis in seminario arboribus, iisque in plantarium transferendis. In ejus operibus magna occurrit & varia eruditio. Ut Rem hortensem ornaret, antiquos Scriptores diligentissime excussit, Theophrastum, Dioscoridem, Plinium, multosque alios, quos alteram quaque ferè lineam citat; ex recentioribus doctissimos, ¹ Barbarum, ² Ruellium, ³ Manardum. Hortos ⁴ Gasparis à Gabrielis viri inter nobiles Patavinos nobilissimi, ⁵ Renati Belaii Cenomanensis Episcopi, ⁶ ejusque fratris Cardinalis Parisiensis sedulus exploravit. In medicis herbis adscribendis eruditissimi juvenis ⁷ Francisci Menantelli coadjutoris sui diligentiam agnovit gratissimus, sui que fratris Roberti in hoc simillimus, quod neminem laude iustam fraudare unquam voluerit. ⁸ Gallicam paraphrasin donavit Vegetii veterinariam; conscripsit de accipitrariis avibus librum; in quibus tractatibus fecit suae domus rusticae mentionem. ⁹ Collegit Bunelli Epistolas, velut naufragii reliquias, atque emisit in lucem. ¹⁰ Quum pe-

¹ De Hort. Re. 1536. pag. 28. ² pag. 91. vir incomparabili doctrinâ et eruditione praeditus, et rei herbariae omnium longè peritissimus. ³ Singulare quoddam nostri temporis ornamentum. ⁴ pag. 49. ⁵ pag. 84. ⁶ pag. 36. ⁷ Pag. 95. ⁸ Almeloov. pag. 25. ex Mr. la Croix du Maine. ⁹ Sammart. in elog. Bunel. ¹⁰ Epist. P. Manut. Ven. 1566. p. 313.

regrinaretur, innotuit Paulo Manutio, qui Antonio Rolando scribens salutis impertitionem veterimo amico suo spectatæ virtutis & industriæ viro Carolo Stephano subjungit.

Videtur fuisse studiosissimus Antiquitatis indagator; & ut suæ in hujusmodi rebus curiositati aliorumq; studiis promovendis consuleret, inter peregrinandum, quicquid notatu fuit dignum, observavit. ¹ Venetiis se vidisse memorat quædam vascula ex oriente adferri solita, quæ nescio quot annos in penitioribus terræ locis asservabantur, donec pellucerent, atq; ob id venenum non admittebant; vulgus Porcellanam vocat. ² Lectorem monuit figuras navium, ³ vestium, ac vasculorum, in Bayssii opusculis depictas cum ex antiquissimis monimentis tum maximè ex vetustioribus illis marmoribus, quæ Romæ conspiciuntur, desumptas fuisse.

Arti Typographicæ tantum honoris detulit, ut non existimaverit indignam, cui suam operam navaret; et ob suum meritum in Typographorum Regionum numerum coopatus est; eoque titulo suorum librorum editiones ab anno 1551 ad annum 1561 ornavit. Communibus, cum ⁴ Roberto fratre, & ⁵ Regiis Typographis, in Græcis præsertim,

¹ De vascul. 1536. pag. 27. ² De re nav. 1536. Car. Steph. Lect. ³ Cicero. ⁴ Appian.

symbolis, aliquando ' nullo utebatur. * In Pithœanis legitur, Æmarum Ranconetum ³ Vesunâ Petracoriorum ortum, ex familiâ non admodum divite, ³ sed postea sênatorem Burdigalensem, dein in Parisiensi curiâ alterum Inquisitionum Classium Præsidentem, aliquando Correctoris munus apud Robertum & Carolum Stephanum exercuisse. Sed non est, quod quemquam pudeat hujus muneris, quo ⁴ multos tum illustri loco natos tum ad amplissimos honores evectos accipimus nonnunquam functos fuisse.

* Bacehanel-de consens. Medic. * Menag. Anti-baill. cap. 36.
³ Thuan. Histor. ⁴ Andr. Chevill. Orig. de l'impr. p. 194. 195, 196, 198. Marc. Musurus de Candie & après Archevesque de Raguse corrigea le Grand Etymolog. Ven. 1499. imprimé par Zach. Callierg. aux dépens de Nic. Blastus. Jean Lascaris de l'illustre famille, qui donna trois souverains à l'empire Grec.--- [correctoris munere functus est. Henr. Steph. Querim. Art. Typogr.] Iosse Bade correcteur dans l'imprimerie de Jean Trechsel à Lyon. & devint son gendre. Fred. Sylburgius à Francfort chez les Wechels, Sigismond Gelenius à Bâle chez les Frobens. Oecolampade chez Froben le pere, Ortuinus Gratius à Cologne chez les Quenrêls, Nicolas Gerbel à Strasbourg chez Mathias Schures, Phil. Melanchthon chez Tho. Anselme à Tubinge 1517. & n'ayant que 20 ans il corrigeoit la Chronique de Naclerus. (Lege Melch. Adam.) Erasme chez Theodore Martin à Louvain, & chez Alde à Venise, ce qui luy est reproché par Albert Pie & Scaliger le pere. Lege Malincrot. de Art. Typ. pag. 96. Mais il faut penser, qu'il ne corrigeoit que ses propres ouvrages ni à Louvain ni à Venise. Mentel de verâ Typog. Orig. pag. 11. dit que Jean André Evesque d'Aleria & Antoine Campanus Evesque de Teramo (Naudé dans son addition à l'histoire de Louïs XI. pag. 297.) étoient en même temps correcteurs à Rome : André chez Conrard Sweynheim & Arnoul Pannart, Campanus chez Udalricus Gallus.

Carolus Patrones habuit † Jacobum Mesmæum Parisiorum proprætorem Civilem, (cui dedit suum seminarium anno 1548) Gulielmum Baillium Regiarum rationum Præsidentem, & ex Cardinalibus, Carolum à Lotharingiâ, Bertrandumque Galliæ Cancellarium: Illi Prædium Rusticum, & libros de nutrimentis; horum priori Ciceronem & Dictionarium Latino-Græcum in Remensium usum ex Budæi vigiliis confectum, ¹ alteri De diversis Regulis juris antiqui Pandectarum libri quinquagesimi Titulum septimum decimum dicavit.

Cardinalis ille à Lotharingiâ fuit magnus literarum promotor: ² sibi enim typographeion instruxit; Typographiæ ab Henrico Rege impetravit Privilegia; ³ Remensem instituit Academiam, Parisiensem (cujus olim alumnus fuerat) auxit. ⁴ Eum Carolus Stephanus cum Cicerone contulit, quorum *utrique illud erat commune, quòd in amplissimis Rei-publicæ negotiis occupati in omni tamen literarum genere ità versarentur, ut eos etiam, qui id unum agebant ac profitebantur, labore ac industriâ facile vincerent.*

† *Epistol. Dedicat.* animadvertit eum vehementer bonas literas amare; quòdque nullum ex libellis, quos de hujusmodi rebus conscripserat, prætermiserit non à se diligentissimè perlustratum. Libellum eum, quem adolescentulis in re Grammaticâ adhuc rudibus scribebat, expolivit; rem ipsam in Mesmæi gratiam paulò attentius interpretatus, ut non herbarum aut arborum oblectationem modò sed etiam culturæ fructum aliquem perciperet, ac tum demum intelligeret, quâ cura quâve ratione ex Antiquorum sententiâ excolendum esset Rœssianum suum, satis jam commodè & ingeniosè excultum. ¹ Menag. Antib. cap. 59. ² Epist. Diction. Lat. Gall. 1552. ³ Epist. præfix. Ciceroni.

¹Is etiam comparavit Henricum Regem Paternæ virtutis uti sceptri hæredem Alexandro Macedoni & Augusto, quorum ille in Græciâ hic Romæ literas ab interitu vindicaverunt.

²Carolus è regione Scholæ decretorum habitavit; ubi in Typographicâ arte tantum operæ posuit, ut de ³literis & omnibus ferè disciplinis bene mereretur. Excudit enim in sacris, Novum Testamentum; in Grammaticis Pagnini abbreviationem Institutionum Hebraicarum, Institutiones Angeli Caninii Syriacas, Clenardi Hebraïcas & Græcas, Despauterianæ Grammaticæ contextum; in Historicis, ⁴Appianum; in Oratoriâ, Ciceronem; in Jure, titulum de regulis juris antiqui, in Medicinâ, Bachanellum, de quo lectorem monet, ut nihil ob sermonis venustatem (qui in eo haud ità fortasse tersus atq; expolitus esse videbitur) judicii atq; authoritatis illi adimat. Quanquam suum nomen medicinæ præsertim dederat, ostendit tamen, quàm minimè alienus fuerit ab eâ politiore literaturâ Latinâ ac Græcâ, in quâ Medicum oportet esse versatissimum. Fac periculum in Philologiâ, Poeticâ, Rhetoricâ, Historicâ, Geographiâ; quæ virum eruditissimum scire æquum est, solertem invenies. Linguam Latinam contulit cum Græcâ;

¹ Apologia cujusdam &c. 1551. ² Sammarth. in elog. Bunell.
³ H. Steph. Lectori. Appian. ann. 1592. Roberti Stephani patris mei & patrui Caroli Stephani operâ, etiam si patrui tantum nomen frons libri præferat, in lucem prodit Parisiis.

notas scripsit in ¹ Terentii Andriam, præfixâ ad Amusum Epistolâ, in quâ sententiam refellit eorum, qui temere judicant illum, cujus operâ nonnihil fuerit Latine conscriptum, etsi familiares suos in consilium adhibuerit, ab iisq; quodcumq; sibi utile sit visum, desumpsit relatâ atque habitâ gratiâ; tamen Authoris nomen jure non promeruisse. Dictionarium edidit ² Poeticum, Latino-Græcum; Latino-Gallicum, in cujus Præfatione eos maximè aberrare scribit, qui quemadmodum de librorum indicibus, sic etiam de Gallico-Latinis ac Latino-Gallicis dictionariis magnopere conquirebantur, quibus hoc commentum placuit, ut quemadmodum Typographiam, sic etiam Indices & Dictionarios negligentia potius quàm eruditionis bonarum literarum sectatoribus ansam præbere dicant. Anno post editum Ciceronem indicibus separatis locupletatum, ³ cujus opera per scribarum aut librariorum vitium, nondam repertâ Typographiâ, variis lectionibus abundare queritur; ⁴ à quo nulla pars Reipublicæ, nullum munus boniq; civis officium non descriptum est & explicatum, nulla ars aut disciplina non aliquid lucis & ornamenti accepit: Thesaurum adornavit, qui universas Ciceronis divitias complecteretur. Præterea Gallico fermone, ⁵ fabulas scripsit, Paradoxa in declamationum forensium imitationem; Ducum Mediola-

¹ F. S. 1541. ² multoties postea auctum. ³ ⁴ Præf. ad lect. Epist. ad Cardin. ⁵ Les Abuses. Comedie de Professeurs de l'Academie Sienoise &c. a Lyon 1543. 16. & a Paris 1556. 16. l'Andrie de Terence. en Prose Françoise-avec un recueil de s Jeux Grecs & Romains. a Paris. 1542. 16. Draud. p. 150.

nenſium hiftoriam redegit in compendium, compoſuit itinerarium Gallicani Regni cum Catalogo fluviorum, ¹ aliud juxta Antonini exemplar promiſit, nondum editum. Plura Index librorum ſuppeditabit. Eum & Jacobum du Puis ſocios in excuſoriis ſumptibus fuiſſe conſtat ex editione Dictionarii Latino-gallici. 1561.

Carolo Stephano fratres Robertus & Franciſcus in ejus operibus ad rem ruſticam ſpectantibus, notiſq; in Terentii Andriam excudendis inſervierunt. Carolus Bibliorum Hebræorum editionem videtur in animo habuiſſe, cum Genefin anno 1556 excuderet. Integrum Pentateuchum ab eo excuſum author eſt ² Andreas Chevillier.

³ Carolus Pariſiis obiit anno 1564. in cujus editionibus tam varia et expolita ſpectatur eruditio, tam nitidus & emaculatus character, ut ſi Typorum cernas elegantiam, nullos habuerit Typographos ſuperiores; ſi doctrinam & induſtriam, etiam doctiſſimos æquaverit; ſi breve (quod Typographiæ impendit) temporis ſpatium, librorum editorum numero ceſſerit pauciſſimis: neutiquam certè à familiæ ſuæ laudibus degener fuerit. Morofus fuiſſe creditur ex Epiſtolâ Maumontii ad Jul.

¹ Almel. p. 25. ex Mr. la Croix du Maine. ² L' Orig. de l'Impr. p. 297. Charles Eſtienne ſe ſignala dans l'impreſſion d'Hebreu auſſi bien que ſon frere Robert. Il imprima le Pentateuche in 4. 1546. (reponſe 1556.) ³ Hiftoire de l' Impr.

Scaligerum scriptâ, quam paulo post cum lectore integram communicabo, ut ei integrum sit suo iudicio uti.

Filiam reliquit † Nicolaiam, quôdque huic in illâ familiâ sexui usu venisse antea observatum est, doctissimam : cujus nuptias cupivit Jacobus Grevin, eoque anno 1570. defuncto adeptus est Joannes Libaut, ambo medici ; quorum hic soceri sui librum de Domo rusticâ plurimum auctam anno 1572 vulgavit. Eundem hunc librum vidi Italicé ab Hercule Cato versum & Venetiis anno 1581 excusum.

† De quâ hæc leguntur apud Mr. la Croix du Maine pag. 358. Nicole Estienne, Parisienne, fille de Charles Estienne, & femme de Mr. Jean Libant, tous deux docteurs en Médecine. Jacques Grevin Medecin escrivit en sa faveur les Amours d'Olympe. Elle a escrit plusieurs Poesies Françoises non encore imprimées & entre autres les réponses aux Stances du Mariage écrites par Ph. des P. Le mespris d'Amour, non encore imprimé, non plus que les susdittes Stances. Davantage elle a composé une Apologie ou defence pour les femmes, contre ceux qui les mesprisent. Ce livre est escrit en prose, & n'est encore imprimé. Elle florist à Paris l'année 1584.

Ea,

Ea, quæ sequuntur, excerpti ex *a* Histoïr. de l'Imprim. par la Caille. *b* Ex L' Origine de l'Imprimerie &c. par André Chevillier. pag. 259. *c* Ex Menag. Anti-baillet. cap. 59. *d* Ex Julii Cæsaris Scaligeri Epistolis. Epistol. 75.

a Charles Estienne Parisien, Imprimeur du Roy, Docteur en Medecine de la Faculté de Paris, habile homme, étoit frere de Robert Estienne premier & oncle de Henri Estienne second. Cette famille étoit heureuse a produire des hommes doctes; entr' autres celui-cy, qui a composé plusieurs livres, scavoir, De dissectione partium corporis humani lib. 3. fol. imprimé chez Simon Colinet 1550. Seminarium chez son frere. Rob. Estienne 1536. 8. Arbustum, fonticulus, spinetum. 1538. 8. Sylva tractatum, Collis &c. 1538. La Maison Rustique en 4. qui a été depuis augmentée par Jean Liebaut, Dr. en Medicine à Paris son gendre. Ces trois derniers Livres imprimées chez son frere Francois. De nutrimentis lib. 3. chez Robert 1550. 8. Abregé de l'histoire des Vicomtes de Milan. 1552. 4. Histoire de Lorraine. 1552. 4. La guide des chemins de France, avec le Catalogue des fleuves & rivières 1553. Prædium Rusticum. 1554. 8. Thesaurus Ciceronis. 2. Vol. 1556.

& plusieurs autres. Il a traduit d'Italien en François la Comedie des Abuses en 1540. Il mourût à Paris en 1564. & laissa une fille nommée Nicole Estienne, de qui Jacques Grevin Medecin de la Duchesse de Savoye devint amoureux, & qu'il rechercha en Mariage, ce qui luy donna même occasion de composer en vers son Olympe en deux parties. Mais la mort l'ayant surpris le 5. de Nov. 1570. âgé de 29. ans, elle fut mariée au Sr. Liebaut. Elle étoit sçavante, & composa plusieurs poesies Françoises, & une Apologie ou defense pour les femmes contre ceux, qui les méprisent.

6 **C**harles Estienne frere de Robert Docteur en Medicine de la Faculté de Paris connu par plusieurs Ouvrages, qu'il a composés ; particulièrement par le Dictionarium Poeticum ----- & par le livre de la Maison Rustique. Il estoit fort habile Imprimeur. Il fit la belle edition d'Appian 1551. celle du Nouv. Testamen. in 8. * que cite Jansson d'Almeloüe de l'année 1553.

* De eâ videtur dubitare, et, quasi non vidisset ipse, Janssonii testimonium affert.

Charles

Charles Estienne. étoit Medecin, & en cette
 qualité Bucanan a fait mention de luy dans
 son Elegie sur la goutte [quam Elegiam ad Pto-
 mæum Luxium Tastaum & Jacobum Tevium anno
 1544 misit.]

Sæpe mihi medicas Groscollius explicat herbas,
 Et spe languentem consiliôq; juvat.
 Sæpe mihi Stephani solertia provida Carli
 Ad mala præsentem tristitia porrat opem.

Antoine Baïf en a fait mention en la même qua-
 lité dans ses vers adressés au Roy Charles IX.

Je ne fûs pas si tôt hors de l' enfance tendre
 La parole formant, qu'il fût soigneux de prendre
 (Il parle de Lazare de Baïf son Pere.)
 Des maîtres le meilleur, pour dès-lors m'enseigner
 Le Grec & le Latin, sans rien y épargner.
 Charle Estienne premier ; disciple de Lazare
 Le docte Bonami ; de mode non barbare
 M'apprint a prononcer le language Romain, &c.
 En l'an, que l' Empereur Charles fit son entrée
 Reçu dedans Paris, l' année desastree,
 Que Budé trépassa, mon pere, qui alors
 Alloit Ambassadeur pour vostre aieul dehors
 Du Royaume en Almagne, & menoit au voyage
 Charle Estienne ; & Ronfard, qui sortoit hors de page :
 Estienne Medecin, qui bien parlant étoit :
 Ronfard, de qui la fleur un beau fruit promettoit.

Il imprima le * *Prædium Rusticum* à Paris en 1554. & le dedia à Guillaume Bailli President de la Chambre des Comtes de Paris, bifaieul de Mr. Bailli Avocat General au Grand Conseil ; auquel il a aussi dedié son traité *de nutrimentis*. Et en 1577. (repone 1557.) il imprima un livre avec ce titre, *De diversis regulis juris antiqui Pandectarum libri quinquagesimi Titulus septimus decimus, cum Tusco aut ex eo ducto accuratè collatus & emendatus. In eundem titulum vetus, sed incerto Authore brevis & elegans commentarius: nisi tu Placentinum esse dixeris: eo argumento, quod sequenti paginâ componitur.* Il dedie cet ouvrage au Cardinal Bertrand Chancelier de France. Et par sa Dedicace, il paroist, qu'il avoit déjà fait une premiere edition de ce livre. Dans cette premiere edition, il prend la qualité d' Imprimeur du Roy, & dans tous ses autres livres.---- Il a fait un Dictionnaire Historique Geographique Poétique. Et c'est de ce Dictionnaire, dont a entendu parler Cujas en cet endroit du chap. 3. du liv. 27. de ses observat. *Ne etiam credamus Indici Caroli Stephani, qui*

* Is liber versus est Italicè, * *Casa di Villa di Carlo Stefano.* 4. Gallicè (nisi fallor, Rothomagi. 4°.), Anglicè 4° & fol. *the Country-farm by Gervase Markham.* & Germanicè, * *Caroli Stephani prædium rusticum Germanicè translatum à Melchiore Sebitzio Medico.* Argentorati, fol. 1579. & 1588.

† *Lege catalogum librorum ab Aldo excusorum ad calcem libri, Effame de gl'ingegni de gl'huomini, Di Gio. Huarte.* Ven. 1590. † *Lege* * *Εκλογὴ Γεωργικῆ* Camerarii. Noriberg. 1596. pag. 231.

Pompeiopolin Ciliciæ, tanquam ex Solino, postea Trajanopolin fuisse appellatam : mutato, inquit, nomine, postquam in eâ fato cedere Trajanus coactus est. Car ces mêmes termes de Charles Estienne se trouvent dans le Dictionnaire, dont nous parlons, au mot Pompeiopolis. Pompeiopolis Ciliciæ urbs Melæ in descriptione Ciliciæ : deinde urbs est à Rhodiis Argivisque, post Piratis, Pompeio assignante, possessa : nunc Pompeiopolis, tunc Solæ : Quæ etiam, Solino teste, postea Trajanopolis est appellata ; mutato nomine, postquam in eâ fato cedere coactus est. Cujas appelle Index ce Dictionnaire de Charles Estienne ; & c'est comme il est appelé dans la Preface au Lecteur de l' Edition de 1618.----- Nicole Estienne sa fille --- personne sçavante, devant que d'epouser Jean Liebaut, avoit été recherchée en Mariage par Jacques Grevin, Medecin de la Duchesse de Ferrare, lequel fit un tres grand nombre de vers a sa louange, qu'il intitula l' Olympe. Voyez la Croix du Maine.----C'étoit un homme de facheuse Humeur ; ce qui paroît par une lettre de Maumontius a Jules Scaliger, imprimée parmy les lettres de Jules Scaliger. J'ay cité tous ces témoignages, Mr. Janson ayant écrit, que personne, a la reserve de Scevole de S.Marthe, n'avoit fait mention de nôtre Charles Estienne.

Scaligero Maumontius.

Post superiores ad te datas literas, cum nondum discessisset, per quem scripseram, quòd eum remorata essent quædam negotia, ego inter has moras Carolum Stephanum conveni, quem hodie reperi domi suæ, quum antea sæpe frustra illò ivissem, nec id quoque factum hodie percommode, uti audies. Narrabo enim omnem fabulam, uti habeas, quem perpetuò ridere possis, atque etiam effundere in risum *ἡγεστὸν*. Homo, cum ad eum accessi, surgebat tum ab accubatione epulari plus iusto potus, sicuti existimo, utque apparuit ex his, quæ sunt consecuta. Nam postquam ei salutem à te benignissimè impertii, tuasque literas tradidi, illè confestim ad nomen tuum commoveri, deinde subringi, deinde erumpere in excandescentiam magnam, quam & vultu & gestu & omni reliquâ corporis actione ostentabat, ità ut efficeret etiamnum, quæ furioforum sunt. Quod nisi eum antea probè novissem, existimàssem non sanæ mentis esse. Ille præ iræ fervorèq; animi neq; me cognoscere, hominem sibi suiq; ordinis hominibus satìs notum, neq; posse ullo pacto consistere, neq; ad se redire, literas tuas planè averfari, nolle legere, ad me torvè respicere, manus concutere, collidere, sursum deorsumq; tollere, ità ut mirarentur, qui aderant, rideréntq; etiam importunitatem & efferatam mentem

tem hominis : uxor verò valde id dolere, eúmque aspere reprehendere mihi videretur. Tandem cum rogásem perhumaniter, ut se aliquantulum sustineret, dúmque bilis defedisset, transigeremus, quod cum eo de re tuâ habebam negotium, atque curaretur uti id omne in rem utriusque vestrûm decideretur, interim mihi paucis declararet, quid eum adeo pungeret, ut hunc fervorem animi tam aspere præ se ferret : me daturum brevì operam, quo tu vel deprecando vel culpam avertendo, siquid inter vos offensæ intercessisset, excusatione honestâ apud eum uterere : faceret modò ut expostulationem nunc suam mihi pacatâ mente aperiret. Ille primò nihil adhuc ad rogatum respondere, sed in irâ persistere. Demum cum chartam accepisset, pauca mihi verba fecit, hanc in sententiam : Te illi omnes libros tuos antea pollicitum, sed tamen postea, suâsu quorundam hominum (nescio quidem an me inter illos poneret) fructuosos Lugdunum atque Lutetiam aliis misisse, inutiles & non vendibiles apud se reliquisse. Librum tuum ejus esse generis, ut non nisi magno cum impendio excudi posset, & excusus vix temere unquam vendi. Afferebat exemplum de Thesauro suo in Ciceronem, cujus etiam exemplar unum aiebat tibi misisse, quo in excudendo Thesauro cum multum quidem referretur expensum, nihil planè adhuc aut quamminimum in tabulam accepti retulerat : & tamen plausibilis quidem erat materies, valdeque à multis expetita.

Tuam

Tuam porrò elevabat, hoc est, artis Poeticæ tractationem, in quâ quum multi antea laborâssent, id, aiebat, parvo eis fuerat honori parvæq; utilitati. Præterea dispositionem reprehendebat, quòd diceret multa sinè ordine locata, multaq; longa prolixâq; & non bene adfuta. Quare magnâ ex parte librum circumcidendum (quod tum te facturum illico præcisè negavi), si futurum est in eo aliquod operæ pretium, in eâmq; rationem nonnullas paginas à se descriptas & concinnatas ostendebat. Addebat præterea nonnulla interjecta esse, quæ depravatæ religionis suspecta (ut sunt nunc tempora) viderentur, dum scilicet iu Sacerdotes præter rem (inquit) inveheris; in summâ, se in eo imprimendo libro neq; laborem ullum neq; operam omnino ullam velle desumere. Si alios tuos, quos habes multos in arcâ, admodum utiles, de utiliq; differentes materiâ illi mitteres, se & tibi & amicitiae satisfactorum: hunc porrò librum Poeticæ tractationis se mihi reddere, ut ad te referatur, vel ad alium eatur librarium; quanquam sciat nullum futurum, qui huic rei, in quâ multus labor multa impensa quæstus verò est modicus, suam velit dare operam: tuncq; librum mihi contemptim tradidit, cum sua, id est, quæ in eum pauca scripserat, manu suâ ad se retraxisset: simulq; foras furibundus se proripuit: ac nescio, an aliquid ex libro tuo perverterit. Evolvam tamen diligentissimè, téq; de eo certiolem faciam. Habes nunc ineptiam

hominis omni risu omne in tempus proscindendam, quam breviter tibi scripsi ; nam multò etiam majora exhibuit. Virum quidem malum esse paulò ante noveram ; nam mihi fuerat narratum, eum erga nepotes fratris filios impiè atq; inhumaniter se gessisse. Sed ea nihil ad rem. Nunc quæ eum exulcerârunt, duo postea, dum redeo, ex scriptis illius esse conjeci ; nam tunc ad ea, quæ scribebat, non bene adverteram. Unum, quòd liber tuus in plantas Aristotelis à Vascosano recens fuisset excusus, sibiq; putabat hoc præreptum lucrum, quamquam dixeram te inscio ab amicis id factum ; & tum quia bene ceciderat, fuerâtq; Vascosanus eâ in re egregiè suo functus officio, te factum approbâsse, quòd ante librum Cardanum mecum attulerim, ille planè ignorat. Alterum est, quòd Thesaurum suum non tanti neq; tam multis vendebat, quanti putârat ; & ad eum venio, quum recens illa plaga, nondum cicatrice obductâ, illum pungeret. Sed quæ tua aut mea in eo culpa est, aut quid ad hanc rem nostram pertinet, si ille res privatas suas nequit expedire ? In quo videre potes hominis stoliditatem atq; adeo insolentiam. Nunc vide, quid de libro tuo artis poeticæ factum velis : nam illum penès me habeo. An scilicet vis illum tradi alii chalcographo (quod equidem experiar), an ad te remitti.

EX Thesauri Ciceroniani mentione constat hanc epistolam post annum 1553 datam. Vides, quàm ægre tulerit Carolus Vascosanum sibi præpositum; quid ipse de Scaligeri Arte Poeticâ senserit; quòd ipsius Thesauri pretium spem de tam utili opere conceptam fefellerit; quod erga fratris filios (Roberti, ut puto, nam nescio an plures uno Franciscus habuerit) inhumanè se gesserit; (forsan nepotibus nimium favere non ausus est, ne id sibi invidiam ob fratris fugam mutatamq; religionem pareret) Totam rem, Lector, expende; & uti visum fuerit, judica.

NEquè forsan te pœnituerit, si legeris, quid de nostro Carolo Hubertus Suffanneus Legum ac Medicinæ Doctor in primo suorum Ludorum anno 1538 apud Sim. Colinaeum excusorum libro scripserit.

Ad Carolum Stephanum Medicum.

Q uis non det applausum tibi	Quàm mentione prosequar
Surgenti ad altam gloriam?	Hunc, qui perutilem omnibus
Quis demereri te suo	Profitetur artem Apollinis
Labore nolit, omnium	Celebritate maximâ,
Fert quotquot orbis optimum?	Compendiariis notis,
A moribus quis, Carole,	In corrigendo Hippocrate,
Non laudet & scientiâ?	Qui perperam in multis Scholiis
Ut administrum muneris	Docetur, intentissimum.
Lauti, decentis & pii.	

Morbo impeditos allevas
Curationis munere.
Fortuna quicquid obtulit,
Natura quicquid & labor,
Tot temperatus artibus,
Confers in usus publicos.

Laudare te cum omnes decet,
Tum maximè Sufanneum
Ingentia ob beneficia.

Cum sit tamen vix primulis
Inauguratus literis,
Miscere mel poeticum
Tibi quī, vir excellens, queat,
Tempus terenti molliter,
In literis & otio,
In Palladis blando sinu,
Quem antiquitas faulrix canet
Dignum perenni gloriā?

JAM quum, quicquid undequaq; de literato hōc
fratrum ternione corrogare potui, in eorum
vitas contulerim; æquum est Henrico Patri id in
laudem verti, quòd, postquam per annorum fere
viginti spatium editiones optimas plurimāsque suā
industriā protulisset, eos post se reliquerit filios, qui
artem typographicam eò usque promoverunt, ut nul-
lum ulterius admitteret incrementum.

* L' Histoire de l' Imprim. & l' Origine de l' Imprim. p. 163.

Nihil me natalium ordo morabitur; Robertus
Franciscusne natus maximus fuerit, quamlibet dubi-
um controversumque sit, multæ tamen causæ, ut
illum duobus aliis prætulerim, monuerunt, vel
eruditio et Linguarum peritia, vel excusorum

emen-

emendatissimè * Typis elegantibus librorum numerus, vel potissimum, quod is Romanæ Ecclesiæ errores maturè præsenferit, tandemq; nullo, quod adiutus erat, discriminis metu ab eorum odio avulsus natale, ubi Evangelicæ veritati non fuit locus, solum deseruerit. Sed satis de his suprâ. Horum nunc vitas claudet Epistola Jacobi Fabri Stapulensis ad Henricum Stephanum anno 1504 data, quæ ejus introductorii in Physicam dialogis ab Henrico excusis præfigitur; unde facilè constabit, quanto in precio inter homines eruditos eâ tempestate habebatur Stephaneæ Stirpis primus ille parens & fundator.

* Hic minimè reticendum censeo, quòd Francisco Regi in Hebræis Regiæ Typographiæ Characteribus Gulielmus le Bé optimus tunc fusor operam suam locaverit, idem qui à Philippo II. Hispaniarum Rege delectus est, ut Characteres Bibliorum à Balt. Plantino Antverpiæ impressorum formaret. (Hist. de l'impr. pag. 114.)

Charissime Stephane,

QUanta sit animorum benevolentia inter liberalium artium cultores in hóc nostro Parisio studio (ubi res cognita esset) exteri mirarentur. Certè mordaculum virum, et qui (ut aiunt) nasum Rhinocerotis habet, tanquam Cerberum trifaucem irrident execrantq;, magisq; operæ pretium ducunt sanctæ amicitiae jura colere: tanquam à Minervâ (quæ olim & sapientiæ & pacis Dea putabatur) geniti

niti videantur. Nec injuriâ (ut aiunt), nam et Philosophia & Philosophus nomina ab amore fortuntur. Quid enim Philosophia nisi sapientiæ amor? Quid Philosophus nisi verus ejusdem amator? Jure decet itaq; (ut rectè sentiunt) ipsos esse amicos. Quo fit, ut, cum primùm invidos malevolos & sese mutuis dentibus lacerantes sentiunt, non ampliùs Philosophos reputent: sed eos pro flagitii conditione in Pythagoreos canes versos putant. Et ne nos ab eorum officio decideremus; mutuâ nos multos annos astrinximus benevolentia, ut tua & tui & nostri Bohussai Tinnensis: michi semper gratissima fuerit frequentia, et itidem vobis gratissima. Tu curasti, ut nostræ Paraphrases castigatæ ab ipsorum efformatorum manibus prodeant in lucem, qui sæpe ab Archetypo deviant, nisi vigilans castigator affuerit. Bonum insuper tibi visum est nos introductorios dialogos adjicere; quod eò libentiùs feci, quò magis tu & amicus & pro hóc negotio vigilans optaveris petierisq; amicissimè nostrorum conphilosophantium turbæ exponendos, &c.

* Notum est olim voces *michi* & *nihil* scriptas & prolatas fuisse *michi* & *nihil*, de quibus lege Joannis Theodorici Bellovacii libellum apud R. Steph. anno 1540. excusum.

APPENDIX BREVIS

De Roberti Stephani socero Jodoco Badio Ascensio, vitrico Simone Colinæo; affinibus Michaelæ Vascosano, Johanne Roigny, & Conrado Badio: ex *Histoire de l'Imprimerie par Mr. la Caille: & l'Imprimerie de Paris par le Sr. Chevillier.*

JOffe Bade surnommé Ascensius d'Asc en Bruxelles naquit en 1462; estudia à Gand, à Ferrare sous Baptiste Guarini en Grec & Latin; il alla à Lyon, où il enseigna & expliqua les Poètes, fût correcteur dans l'Imprimerie de Jean Trechsell, épousa Thelif Trechsell sa fille, de laquelle il eût plusieurs enfants. Après la mort de son Beupere, il vint à Paris l'an 1499 ou 1500 pour enseigner le Grec, & y rétablir l'art de l'Imprimerie, à qui il s'addonna presque en même temps qu'Alde Manuce, & l'exerça plus de 30 ans. Il s'est servi de la lettre Gothique presque jusqu'à la fin de sa vie. Il fit commentaires sur Horace, Seneque, Juvenal, Martial, Lucrece, Sallust, Valere Maxime, Quintilien, Aule Gelle, &c. Il avoit un frere nommé Jean; & un fils Conrad; & trois filles, Perrette, (qui fût mariée à Robert Estienne) Catherine & Jeanne. Il mourût en 1534, ou 1535: car il imprima Alphonfus à Castro contra Hæreses 1534. fol. & Lombard
in

in Epist. Paul. 1535. fol. où (Joffe Bade étant mort avant la distribution du livre) on mit à la premiere page pro hæredibus Jod. Badii 1535. mense Decembri. Sa marque étoit *Prelum Ascensianum*.

Simon de Colines ou Colinet épousa la veuve de Henry Estienne premier; qui luy apporta en mariage l'Imprimerie de feu son mary. Il fût un des premiers, qui s'addona à tailler des poinçons, & à frapper des matrices pour les caracteres d'imprimerie. Il imprimoit en bon papier, en belles lettres, & correctement. Il commença à imprimer l'an 1519. Jud. Clctov. de Regis officio 4. On lit sur la † logique d'Aristote imprimée avec les commentaires de Jaques Fabry d'Etaples, ex officinâ Henrici Stephani & successoris ejus Simonis Colinaei 1520. Il prit le privilege de François I. 11. Octob. 1520 pour le || *Promptuarium utriusq; Juris* de Jean de Montholon. fol. Sur sa reputation de tres bon Imprimeur & tres correct, on luy donna les Actes du Concile de la Province de Sens, que le Chancelier du Prat, Archevesque de Sens, assembla à Paris contre les Heresies Lutheriennes l'an 1528. C'est une des plus belles editions in fol. de ce temps-là, & des plus correctes. Il se servoit d'une tres belle lettre Italique. Il imprima les six

† Penes me est hic liber, qui Simonis Colinaei nomen non gerit. || Hunc librum (ut conjicio) Colinaeus cum Henrico Stephano primo excudit.

premiers livres d'Euclide fol. 1536. en Grec & Latin avec les demonſtrations d'Oront. Fin. 174 pages & l'errata de deux fautes, qui ne ſont qu'à quelques exemplaires: le plus petit Errata des in folio de ce temps-là. L'honneur d'avoir retabli le beau caractère dans les Imprimeries de Paris appartient à Simon de Colines, à Robert Eſtienne, à Michel Vaſcoſan, & Jean de Roigny, qui n'ont fait que de belles editions. Simon de Colines eſtoit un des habiles Imprimeurs de ſon temps pour le Grec & le Latin, & tres entendu dans ſon art. Il avoit pour marque *Le temps* avec ces mots *Virtus hanc aciem ſola retundit*: & quelquefois des lapins, que l'on appelle *Conils* faiſant alluſion à ſon nom de *Colines*.

Michel Vaſcoſan épouſa Catherine Badius, & en ſecondes nopces Robine Coing. Il étoit Libraire juré & Imprimeur ordinaire du Roy, l'un des plus celebres & renommés Libraires non ſeulement de Paris, mais encore de toute la France, tant pour ſon ſçavoir, que pour le choix, qu'il faiſoit des bons livres, qu'il imprimoit en leur derniere perfection; & † pour toutes les autres perfections requiſes en l'art d'Imprimerie, pour les beaux Caractères, & le bon papier, pour la correction, & la belle marge. Vaſcoſan étoit d'Amiens, & avoit ſon imprimerie dans la rue St. Jaques, à l'enſeigne de la Fontaine. Il étoit gendre de Badius, beau-

† Janſſon. Diſſert. p. 37. ex Mr. la Croix du Maine.

frere

frere de Robert Estienne, & beaupere de Frederic Morel Interprete des Langues & Imprimeur du Roy. Il florissoit sous les regnes de Francois I. Henry II. Charles IX. & mourût sous Henry III. Son Epitaphe est la même que celle de Joffe Bade. Il laissa deux enfans, Pierre né le 13eme d'Avril 1542. & Michel né le 23eme d'Aoust 1545.

L'Epitaphe de Joffe Bade, Michel Vascosan, & Frederic Morel à St. Benoist, où ils sont enterrés.

Portrait de	D.O.M.	Celuy de sa femme
Jod. Badius.	B.Q.V.M.S.	Thelif Trechfel.

Viator, artes qui bonas piâsque amas,
 Siste hic. Quiescunt subter illustres viri.
Jacet Jodocus hic Badius Ascensius,
 Candore notus scriptor & scientiâ.
 Gener Jodoci *Vascosanus* propè situs est,
 Doctissimorum tot parens voluminum,
 Socer *Morelli* Régis olim Interpretis ;
 Musarum alumni quæ gemunt hic conditum
 Fœdusque Federici ademptum sibi dolent.
 Tres cippus unus hic tegit cum uxoribus
 Lectissimis & liberorum liberis.
 Hos Christus olim dormientes suscitet
 Ad concinendum Trinitati almæ melos.

I. X. ☉. Y. C.

Federicus Morellus Paris. Professor & Interpres
 Regius, Federici Morelli nobilis genere Campani,
 Regii quoque interpretis filius, Michael. Vascosani
 scuti.

scutiferi Ambiani nepos, Jodoci Badii illustris Belgæ pronepos, marmoreum hoc epitaphium Patris, Avi, Proavi piæ memoriæ ære suo posuit; ejusdem, cum Deus vocans volet, tumuli compos fieri optans, *ἐν τῷ εὐέλπῳ*. anno Salutis 1603. Qui idem Morellus unus erat ἐ Duûmvisis rogatis hujus ædis sacræ D. Benedicti *πατριάρχης Γαζουλακῆς* præfectus.

JEAN Roigny libraire juré avoit la même marque que Simon du Bois, dont il avoit acheté l'Imprimerie, qui estoit un arbruisseau avec ces mots, *Unum arbutum non alit duos Erithacos*. Il eût de Jeanne Badius sa femme, fille de Joffe Badius, un fils nommé Michel.

CONRAD Badius, Parisien, Imprimeur & Libraire, fils de Joffe Badius, scavant és langues, imprima la Tragedie d'Abraham sacrifiant par Theod. de Beze en 1552. Et traduisit l'Alcoran des cordeliers en 1560. Il alla l'année suivante à Geneve, où il imprima quantité d'ouvrages de Jean Calvin en folio. Son Epitaphe fût écrit par Henry Estienne en Grec & Latin.

ΚΟΝΡΑΔΟΥ ΒΑΔΙΟΥ 'ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ.

ΕΝθάδε Κονράδον Βάδιον κατὰ γαῖα καλύπτει,
 Χαλκογράφον, Μουσῶν ἐδιδράποντα μέγαν.
 Ἐπλετο γὰρ Μουσῆς πεφιλημῶν· ἔξοχα παῖδες,
 Ἐξοχα καὶ δάδους τῶν δ' ὀκέχαστο παῖδες.
 Ἀλλ' ὅσων δάδων ὄρε πλείον· ἔλλαχε μέτρον,
 Ἥττονα ἢ γινετὴρ ἔλλαχε μέτρα βίου.

||

CON-

CONRADI BADII EPITAPHIUM.

QUod patri haud dederant rudioris tempora seclj,
 Addiderant largè tempora nostra tibi.
 Doctrinæ hæredi tibi nam Conrade paternæ
 Accessit cultûs gratia magna novi.
 Sed superi dotes tibi quantum auxere paternas,
 Tantum ævi fines diminuere tui.

FINEM hîc accipiet Tomi hujus Pars Prior, quæ
 Henricum primum Stephaneæ familiæ paren-
 tem, ejûsque tres filios cum brevi affinium eandem
 artem professorum notitiâ exhibuit: Posterior ne-
 potes eorûmque liberos exhibebit. Inter illos emi-
 cuit Robertus; inter hos primas facilè vendicabit
 Henricus; Patre tantùm minor: &, si idem Regis
 Optimi patrociniûm affulsisset, fortunæque super-
 fuissent integræ, forsan major futurus.

CMC

MUSEVM
 BRITANNICVM

681. c. 7.

TOMI PRIMI 2.A.A.e.

PARS POSTERIOR.

SIVE

Henrici Stephani Primi

NEPOTES

AC

POSTERI

Henricus Stephanus secundus.

Robertus Stephanus secundus.

Franciscus Stephanus secundus.

Mamertus Patissonius.

Paulus Stephanus.

Robertus Stephanus tertius.

Antonius Stephanus.

Henricus Stephanus tertius.

VITA

Henrici Stephani secundi.

Minimo temporis intervallo distabat Henrici ortus & pervulgata *Protestantium* epocha, quæ ab anno 1526. April. 26. sumpsit initium. Hinc cœpit Papatûs causa pessum ire, graviusque multò vulnus accepit, quàm quum biennio antea Romanus Pontifex urbe captâ direptâque obsessus potuit ægre se tueri, & ad deditionem redactus est. Sua igitur laus, sua gratia referatur generosis illis Principibus, qui contra Wormatiense edictum solenniter *protestati* in Papisticis erroribus ex suis regionibus eliminandis bonam operam navaverunt, noménque deinceps celebre *Protestantibus* indiderunt. Mihi autem videntur nomen illud, clarum quantumvis & laudabile, neotericum tamen & ex occasione natum, antiquissimo longè illustrissimoque *Catholici Apostolici* Titulo, à Pontificiis immeritissimè (tanquam proprio sibi) usurpato, male prætulisse nonnulli, quorum sola religio est inter necinum in Pontificios odium, quique nihil pensi habent, ad quorum, dum modò non ad illorum,

partes accesserint. Hujusmodi homines partium studio magis quam causæ meritis ducti id volunt, ut vicinas quasdam nationes tantò impensius sibi devinciant; aut, quòd eos Reformationis Anglicanæ pudor & mutandæ desiderium ceperit. Verùm quæ causa illos moveat, justiusne an cautiùs agant, viderint ipsi; me longiùs forsan, quàm par erat, evagatum aliò revocat mei instituti ratio.

† Henricus Stephanus Roberti filius in *ip.â Galliæ Galliâ, id est Parisiis, || anno 1528°, 14° Francisci Regis, natus est, quum Pater inclarescere suâ Latinorum Bibliorum editione incepit. Patris animo alacritatem & laboristimulos addebat infans suæ industriæ hæres olim & æmulus. Ille huic tantæ spei alumno nullum passus est vitæ tempus est perire. Multi parentes id curant magis, ut diu, quàm

† De Orthographiâ vocis *Henricus* sic scribit ipse Stephanus in *Pseudocicer.* pag. 18. 19. *Erricus* scribitur, quoniam literam *N* sequente *R* ita mutandam in Latinâ Linguâ putavit, quum in nonnullis vocibus talem mutationem observasset. Sic *Ἑρρίκῳ* non *Ἑνείκῳ* scribebat; sed *Petrum Danesium* & in hac scripturâ Græcâ & in Latinâ illâ sequebatur. In libris ab ipso excusis Latinè ferè semper *Henricus* legitur; & penes me est nomen ipsius manu ita scriptum. Græcè *Ἑρρίκῳ* in versibus legitur Novo Testamento 1550 excuso præfixis, in Epistolâ Anacreonti præmissâ, & in Psalmorum ab ipso Metaphrasi Græcâ donatorum titulis. † Dionysius Lambinus nomen *Henricus* ferè semper scribit *Erricus*. *Erricus II.* *Erricus Memmius.* *Erricus Valesius.* * *Henr. Steph.* in *epist. Thef. Gr.* pag. 17. Et *Mus. Monit.* pag. 26. || Nam obiit anno 1598. natus annos 70.

‡ Lege ejus epistol. præfix. *Lucret. Horat. Æm. Prob.*

ut bene vivant liberi ; magisque corpori, quod cum pecudibus commune est, faginando, quàm animæ, quæ coelitus fluxit, ornandæ inserviunt. Operæ pretium est audire † Quintilianum de molli istâ puero- rum educatione conquerentem, nostrorumque tem- porum non minùs quàm suorum mores depingen- tem. “ Utinam liberorum nostrorum mores non
 “ ipsi perderemus ! Infantiam statim deliciis solvi-
 “ mus. Mollis illa educatio, quam Indulgentiam
 “ vocamus, nervos omnes & mentis & corporis
 “ frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in
 “ purpurâ repit ? Nondum prima verba exprimit,
 “ & jam coccum intelligit, jam conchylium poscit.
 “ Antè palatum eorum quàm mores instituimus.
 “ In lecticis crescunt : si terram attigerint, è mani-
 “ bus utrinque sustinentium pendent. Gaudemus,
 “ siquid licentius dixerint. Verba, ne Alèxandri-
 “ nis quidem permittenda delicijs, risu & osculo
 “ excipimus. Nec mirum : nos docuimus, ex nobis
 “ audierunt. — Fit ex his consuetudo, deinde
 “ natura. Discunt hæc miseri, antequam sciant
 “ vitia esse. Inde soluti ac fluentes non accipiunt
 “ è scholis mala ista, sed in scholas afferunt.

Noster verò Robertus id videtur cavisse, ne suus Henricus, quem laborum suorum comitemque, &

† Institut. lib. 1. cap. 1.

postea successorem Reipublicæ Literariæ destinaverat, inter nutrices, * genus illud mulierum quàm plurimis exitiale, diutius mollesceret; sed * quasi ab ipsâ infantia Græcis literis initiandum curavit, antequam Latinas addisceret; * quam quidem pueros instituendi rationem, quantumvis mori recepto pugnet, Henricus ipse suis amicis, uti omnium optimam, commendavit.

“ * Lætionis Poetarum studiosus à * teneris promodum unguiculis fuit. Primi autem hujusce
 “ amoris igniculi indè accensi sunt, quòd quum in
 “ primâ pueritiâ præceptori cuidam traditus esset,
 “ qui Euripidis Medeam aliis suis discipulis interpretabatur, quoties eos fabulam hanc agentes
 “ spectabat, (summè enim illi præceptori hæc
 “ pueros exercendi ratio placebat) tantâ dulcedine
 “ voluptatèque ejus aures illa Græcarum vocum
 “ modulatio titillabat (quas alioqui non ultra sonum intelligebat) ut ab eo tempore unum hoc
 “ noctes dièsque versaret & in hóc uno contendendos omnes ingenii nervos existimaret, ut fabulæ, cujus spectator sæpe fuerat, actor & ipse
 “ tandem evaderet. Quum autem sinè literarum
 “ Græcarum cognitione voti compos effici non posset, is tum illam ità deperire, ut nullus unquam

* Non quales describit Quintil. l. 1. c. 1. * Pref. Conformité.
 p. penult. * Pref. ad edit. Heroic. Poet. * Musas à teneris co-
 hui. Parod. 1575. Pref. ad Lect.

“ amator

“ amator amicam vehementiùs. Sed ecce huic ad
 “ cursum parato paratum ostenditur obstacuium,
 “ Linguae nimirum Latinae (quae Graecae interpre-
 “ esset) ignoratio. At ille tum repugnare, & se
 “ ignarum Latinae Linguae esse acriter pernegare.
 “ Quum enim Latinis domesticorum confabulatio-
 “ nibus pueriles aures circumsonantes ità illi fer-
 “ moni paulatim assuevissent, ut magnam eorum,
 “ quae dicerentur, partem intelligeret, (quod &
 “ matri ipsius usu veniebat) satis se superque illius
 “ peritum esse habebat persuasissimum: ideòque
 “ ad declinationum conjugationumque tyronicum
 “ se vocari & mirabatur, & non leviter indignaba-
 “ tur: denique in Graecâ Scholâ assiduum se futu-
 “ rum, à Latinâ verò fugitivum fore profitebatur.
 “ Hic in consilium adhibitus pater, eò faciliùs desi-
 “ derio filii & animi inclinationi acquievit, quò
 “ magis illis assentiebatur, qui literas Graecas ante
 “ Latinas disci debere censebant. Declinationum
 “ & Conjugationum Graecarum tedium avidissimè
 “ devorat: & continuò pòst, illam ipsam Euripi-
 “ dis Medeam in manus sumens, praeceptori Gra-
 “ ca ejus verba non Latinis, ut mos est, sed verna-
 “ culis id est Gallicis verbis interpretanti aures at-
 “ tentissimas praebet: (quem adhuc librum, tan-
 “ quam suæ, quantulacunque erat, doctrinae in-
 “ cunabula, non secus ac preciosissimum thesaurum
 “ servare anno 1566. testatur) denique fabulam il-
 “ lam aliquando tandem ipse quoque egit, & qui-

“ dem tòties, (dum Jafonis modò, modò Creontis,
 “ modò Medeæ personam repræsentat) ut totam
 “ ferè non secus ac Dominicam Orationem memo-
 “ riæ infingeret. A quo tempore tam altas in ani-
 “ mo radices studium poeseos egit, ut illâ non se-
 “ cus ac Sirenum cantibus deliniretur. Sed tan-
 “ tum abest tamen, ut cerâ sibi obstruendas aures
 “ adversùs sonorum Poeticorum delicias blanditiâs-
 “ que & illecebras existimaret, ut contrâ si sibi tot
 “ esse aures quot Argo lumina contigeret, eas si-
 “ mul omnes sonis illis libenter patefacturus fuerit.

* Magnos postea progressus fecit sub illius sæculi
 clarissimo lumine Petro Danesio ¹ linguæ Græcæ
 apud Parisienses tunc temporis professore ac Fran-
 scisci primi Galliarum Regis filii Delphini directore.
 * qui majorem quàm quisquam eo sæculo alius (si
 Gulielmus Budæus excipiat) Græci sermonis
 cognitionem adeptus est.

“ * Nullus unquam tantum præceptori suo debu-
 “ it, quantum illi debere se fatetur : quum ejus
 “ tantus & tam zelotypus in ipsum adhuc puerum
 “ amor foret, ut nec ab alio quàm à se doceri eum
 “ tum temporis pateretur, nec ut alium doceret,
 “ adduci ullâ ratione posset. Nam quamvis quo-
 “ tidie multi Regis in senatu consilarii, & duo eti-

¹ Epistol. H. S. ante Exc. ex Ctes. ² Almel. p. 60. ³ Epistol.
 H. S. ante Macrob.

“ am ex illis, qui ei præsidebant, multis assiduísq;
 “ precibus ab eo contenderent, ut eidem lectioni
 “ filios suos interesse permetteret, irritæ omnes eo-
 “ rum preces erant, nullóq; modo eum exorare po-
 “ terant. Ac initio quidem hoc illis allegabat, eum
 “ ad ipsum sæpe frustra venire, & quum sibi otium
 “ eum docendi non esset, frequenter operam per-
 “ dere. Quòd si (aiebat) & filii vestri ad me ven-
 “ titent, eandem mihi permittere libertatem non
 “ audebo. Quum & hoc & alia ei, quam patie-
 “ bantur, repullæ prætexeret, ipsi autem ità re-
 “ sponderent, ut ad omnes conditiones descende-
 “ rent, & omnibus ejus objectionibus satisfacere
 “ videri possent; & tandem non precarentur solum
 “ sed etiam obsecrarent, ac propemodum suppli-
 “ carent: ille postremò unum hoc illis opponebat,
 “ amare se ac semper amasse Henrici patrem, non
 “ secus ac fratrem; & sicut peculiari quâdam cha-
 “ ritate patrem complectebatur, ità etiam peculi-
 “ are illius familiæ esse velle, quod à se conferre-
 “ tur institutionis beneficium.

* Jacobum etiam Tuscanum - Regium Linguae
 Graecae Professore, qui decessit anno 1547. au-
 divit annos circiter septendecim natus; ut patet ex
 Epistolâ, quam patruus ejus Carolus ei inscriptam
 suo de Re Hortensi libro præmisit anno 1545.

† Epistol. H. S. ante Herodot. Lat. ‡ Thuan. pag. 83

Carolus

Carolus Stephanus Henriculo suo S.

VIdeo tandem in te, Nepotule, quod jam pridem summo desiderio cupiebam, atque id quantum gaudeam, satis exprimere non possum. Magnum enim est adolescentem paternis non solum moribus sed etiam ingenio adsequendo ita studere, ut jam ab ineunte ætate felicem omnibus ingenii sui expectationem relinquat. Sed nescio an omnium maximum esse dici debeat, præceptorem nactum fuisse, qui bene natum ingenium excolat, patri similem efficiat, omniumque bonarum literarum ornamentis illustrem atque insignem reddat. Qualem felicissimè te adsecutum fuisse audio Jacobum Tusanum, virum & in docendo & in dicendo ac scribendo tantæ apud eruditos omnes authoritatis, ut nunquam Ciceroni magis commendatus Cratippus. Ab eo non tantum utriusque linguæ venustatem perdisces : sed etiam mores edoceberis, planè dignos, qui tuum ingenium commendent : quod quid aliud dici debet quàm philosophicum ? Eum si sequeris ducem, multò tandem celerius, multò rectius ac commodius iter absolves, quod ad omnes virtutes adipiscendas ducit. Non parum enim est aurigæ aut nauclero suæ artis peritissimo currum navem vitam denique suam commisisse. Itaque jam non amplius video tibi proponenda esse, Nepotule, quæ solebam superioribus diebus, cum ea graviter perdidiceris. Solidiore igitur opus est cibo, & qui majora te doceat, oblectetque aliquantulum iis rebus, quas nimirum scio tibi perplacere. Fuisti enim semper etiam admodum tenellus, horrorum studiosissimus : ut vel adhuc semestris composito floribus sertulo plurimum delectareris : in quo pater, num quiddam referebas. Mitto ob id meum hortulum ad te, quo per otium animum & oculos quotidianis studiis defessos aliquantulum reficias : Naturæ artificium admireris : bonos autores intelligas : iisque tum demum incumbas, quæ bene natos adolescentes decent. Neque verò audias eos, qui nostrum in hac re institutum linguis traducunt suis, quasi id adolescentes minùs deceat, quod aliquo prælegente (si diis placet) fuerit exceptum,

aut

aut ex recentiorum, qui de hâc re scripserunt, vigiliis transcriptum. Atque illis hoc commentum placet : quibus velim planè nota esset mea sententia, ut, quid rectum ac justum sit, perfectè intelligerent. Non enim is sum, cujus animus eo errore vagetur, qui velim alienos labores mihi adscribere. Sed siquid aut ab antiquis aut recentioribus de rebus ad rem hortensem pertinentibus dictum fuit, quod idem in Hortulo nostro describendum esset id malui ab ipsis, quod optimum mihi visum est, transumere quàm nova cōfingere, quæ fortassis minùs adolescentulis nostris profutura essent. Id quandocunque fecimus, habita est à nobis bonis authoribus gratia, ipsorum nomine minimè suppresso : sed & siquis erogata in præmium pecuniâ aliquid in hâc re se publicè nos docuisse conqueratur (quanquam id, siquid est, omnium minimum esse debet) quæ superest habenda gratia ei, qui præmium ob laborem accepit ? Si quid nunc te doceat in re grammaticâ Tufanus, quod aliquando per ætatis maturitatem disponas, & in libellum digeras, publicæ utilitatis causâ, accepto postea à bonis authoribus, quicquid in rem tuam esse videbitur : dicendûsne ob hoc erit Tufanus libellum tibi dictasse ? Ingratissimum me hercle hominum genus, qui, quod publicè tanquam in foro vendunt, id tamen postea fœnus redimere cupiunt suæ mercimonix, ut siquid laudis aut utilitatis indè postea provenerit, sibi adscribi velint, tanquam ipsa sola merces id ipsum pepererit. Tale quiddam in judicio reperit impudentissimus tonsor ab eo, qui rem anatomiam conscripserat : cui cum nihil aliud ob præmium præstiterit, quàm quod rogatus fuit de dissecandarum partium ratione, sibi tamen & nomen & auctoritatem omnem alieni operis extulit. Redeo ad meum Hortulum : quem non solum cursim o-beas velim, Nepotule, sed diligentissimè perpendas, quicquid herbarum aut fruticum in eo descriptum fuerit. Locupletiore & multò purgatior videbis quàm antea : villici enim segnitiem arguit non quotidie emundata domus : hortus non quotannis repurgatus, & novo quodam herbarum genere locupletatus. Vale.

Post

Post Danesium & Tufanum Henricus præceptorem habuit Adrianum * Turnebum, Tufani in Regii Professoris munere successorem.

* Epistol. H. S. ante Herodot. Lat. Dialog. Philocelt. & Coron. pag. 307. † Histoire de l'Imprimerie.

Henrico * tum temporis felicissima manus in exarandis cum Latinis tum verò Græcis literis : atque his potissimum ; dicebatur enim † Angeli Vergecii manum æmulari, quæ pro exemplari fuit pulcherrimis illis characteribus seu Typis Regiis. ‡ Tantâ pollebat memoriâ, ut totum Horatii Epistolarum librum primum memoriter recitare, cum nec adhuc juvenis uec jam puer foret, posset. Ei enim puero Horatius propositus fuerat primus, & tunc felicius memoriæ mandabat versus ejus Poetæ, quàm aliorum ; ac igitur majore semper quàm alium quenquam amore prosecutus est.

Domi hætenus eas artes Henricus perdidicit, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet ; Græcûmque, à quo pueros incipere mavult. § Quintilianus, sermonem trium Professorum Regiorum auxilio sibi reddidit adeo familiarem, ut ¶ Hoeschelius eum Ἑλλάδος ἐν ᾧ τοῖς γράμμασι ἐπικύβηεν αἰετον meritissimò vocaverit.

* Dialog. Philocelt. & Coron. pag. 307. † Histoire de l'Imprimerie, dans la vie de Turnebe. Angelo Vergerio de Candie sit ces beaux caracteres Grecs, qui estoient l'admiration & le plaisir de la veüe, dont se servoit Turnebe. ‡ Epistol. H.S. ante Horat. § Institut. lib. 1. cap. 2. ¶ Præf. in Synon. Rulandi.

“ Quum

" 4 Quum eâ in ætate (scil. adolescentiâ) omni-
 " um scientiarum esset φιλομαθής, sed simul etiam
 " ἀψίκορος, contigit postremò ut φιλομαθὲς quoque
 " evadere summopere cuperet. Quod tamen desi-
 " derium patri aperire non audebat : quòd sciret
 " fore, ut non solùm hunc ab hõc proposito deter-
 " reret, sed interminaretur etiam, ne huic studio
 " quidquam temporis impenderet. Verùm (ut
 " humanum est in vetitum niti) eò acrior vehe-
 " mentiôrque cupiditas illius scientiæ huic excita-
 " batur. Tandem verò clam patre invenit Parisiis,
 " qui ipsi μαθητὴς (quod tamen tum temporis non
 " putabat) vellet συμμαίνειν. Adeunt ambo igitur
 " quendam hujus ἐπιστήμης (si tales observationes
 " ἐπιστήμῳ efficere possunt) ἐμπειροτάτων. Petit ille
 " pretium mirum quantum in singulos menses ;
 " sed tamen quod petit, paciscuntur. Patrem de-
 " inde rogat Henricus, ut per eum sibi liceat cui-
 " dam Geometriæ & Arithmetices longè peritissimo
 " operam dare, cujus familiarissima futura sit in
 " privatis ædibus institutio. Concedit. Ad eum itant.
 " Et quoniam tam grande pretium rem patri suspe-
 " ctam reddere potuisset, unam duntaxat partem
 " ab illo petiit, & ità cum indulgentissimâ matre
 " egit, ut alteram suppeditaret. At ecce quod in

1 A. Gell. Specim. Emend. p. 150. 151.

“ Græco Proverbio est, Thesaurus Carbones. Nam
 “ ubi eorum ingenia multum diuque extractioni-
 “ bus Radicum ac Regulis Algebræ fatigavit, &
 “ propemodum cruciavit (quæ ad genethliologiam
 “ esse *γενεθλιαλογια* dictitabat) & tandem ad illius
 “ scientiæ rudimenta venerunt; doctrinam de do-
 “ mibus, quæ illius esse firmissimum fundamentum
 “ debebat, incertissimam esse cognoverunt; ideó-
 “ que *τῆ γενεθλιαλογια* & *τῆ γενεθλιαλογια*, multum de
 “ temporis & laboris jacturâ questi valedixere.
 “ Hæc autem de se retulit Henricus, ut juvenes
 “ suo exemplo sapere discant; Postea enim cog-
 “ novit ipsum nihil certi nihil veri solitum prædi-
 “ cere; & sæpe quod à Favorino apud Gellium
 “ (l. 14. cap. 1.) de genethliacis sui temporis dici-
 “ tur, facere, ut lubricâ atque ambagiosâ conjecta-
 “ tione nitens, inter falsa atque vera pedetentim,
 “ quasi per tenebras ingrediens iret. Et tamen
 “ omnium, etiam *τῆ δημοτικων*, testimonio, nullum
 “ tota Gallia magis hujus scientiæ peritum, magis
 “ in eâ exercitatum habebat. Ab eâ autem insa-
 “ niâ se fuisse liberatum sæpe Deo Opt. Max. gra-
 “ tias egit Henricus, semperque se acturum prædi-
 “ cavit.

Anno 1546. † videtur Henricus à Patre in labo-
 ris partem adscitus fuisse, eumque Dionysii Hali-
 carnassei historias excudentem in exemplari consu-
 lendo adjutasse.

† Athenag. Not. pag. 195.

o Cum jam annos ferè novendecim numeraret, tot scilicet, quot Pater, ubi primum sui specimen in clarissimo Colinæi Typographeio dederat, nil in votis prius habuit, quàm ut *paternam in paternâ diligentia gloriâ æmularetur*, exemplo etiam complurium virorum illustrium motus, apud quos maximo honori ducebatur Typographicum munus obiisse; quales fuerunt Lovanii Rutgerus Rescius, apud Basileenses Johannes Oporinus, apud Lugduno-batavos Franciscus Raphelengius, hic Hebraicæ linguæ, illi Græcæ Professores & Typographi. Henricus opibus suæ patriæ literariis locupletatus, suâ juvenili nec sat robustâ ætate *mediocrique corporis firmitate neglectâ*, varios longorum itinerum labores aggreditur, ut exterarum nationum divitias partis addat, *in Bibliothecis artem exerceat venatoriam exemplaria undecunque conquirendo Authorum vetustissima*; & doctorum, ubi se obvios darent, virorum familiaritate suum scientiæ augendæ desiderium expleat.

Anno itaque 1547° ætatis circiter 19° quo luctuosus Francisci Regis obitus Robertum Stephanum omnesque Literatos præsidio orbavit, eumque suorum inimicorum invidiæ nudum exposuit; Henricus calamitatibus, quæ Patri imminere ob Patroni

1 Epist. H. S. ante Gell. p. 6. 2 Sched. ann. 1589. p. 273.

mortem videbantur, afflicti, ideóque forsan patriæ pertasus, cœpit peregrinari ; scilicet ut eâdem operâ animum solaretur, & variâ eruditione pasceret. Ignoscet, spero, Lector, si sapius aberraveró, dum sequor Juvenem *παιδῆν*, qui multorum hominum mores & urbes vidit, per Reges discurrens & lustrans omnia, cui duo vitæ genera fuerunt, unum Aulicum alterum Peregrinatorium, quique primus negotia, quorum longissimè diversa est ratio, typographicum scilicet & politicum in vitâ suâ² semiaulicâ conjunxit.

In Italiâ peragrandâ ejusque sermone perdifcendo posuit suæ juventutis³ triennium ; quo adivit urbes præcipuas virósque in eis eruditione celeberrimos. “ Florentiam amavit puer in annis
“ teneris, quúmque Romuli mœnia peteret, & à
“ Romuli mœnibus pedem referens : Nec ejus spectator per dies paucos esse voluit, sed sæpe luna
“ sua reparavit cornua, dum spectaculo fruitur.
“ Clarissimam Bibliothecam Mediceam ingressus ex vetere quodam codice Græca Homericorum Hero-
um Epitaphia, è quibus Ausonius multa dissimulan-
ter transtulerat, descripsit, & primus postea Latini-

¹ Epistol. ante Herodot. 1592. ² Epistol. ante Gell. pag. 22.
³ Précellence du Language François. p. 4. ⁴ Apologie. environ trois ans & demy, employant une partie de ce temps à me promener de ville en ville. p. 4. ⁵ Mus. Monit. p. 253. ⁶ Anthol. p. 497. Certam. Hom. & Hesiod. p. 135. 136.

tate donavit. ¹ “ Cum ibidem Theophrastei *μετὰ*
 “ *ἐκδόσεως* opusculi exemplar haberi intellexisset,
 “ sæpe Franciscum Iambularium ei præfectum, ut
 “ illius inspiciendi gratiâ ad eam pateret aditus,
 “ rogavit. Quod ipse, (fecerat enim antea viden-
 “ dorum in eâ nescio quot librorum copiam) si per
 “ adversam valetudinem licuisset, denegaturus non
 “ erat. Quæ etiam multò diuturnior, quàm ille
 “ putârat, & sanè periculosior fuit. Nam eo ipso
 “ morbo, ut ex amicorum literis Henricus paulò
 “ pòst accepit, intrâ aliquot menses interiit vir
 “ longiori vitâ & doctrinæ & vitæ integræ ergò
 “ (si tamen ità cœlo visum fuisset) dignissimus.

² Henricus partim hîc, partim Venetiis, partim etiam Neapoli non pauciora quindecim exemplaria Æschyli (in quorum bonâ parte tantùm primæ tres tragoediæ haberentur) vidit; quæ omnia, ut erat curiosus, pervolutavit.

³ Illi Romæ agenti Athenagoræ exemplar ostendit, ⁴ & quædam in Xenoph. Libell. *ὅτι ἰππικῆς*, item in Hipparchico ac Cynegetico ex antiquis & fide dignis codicibus emendata dedit Vir non vulgaris eruditionis Gulielmus Sirletus. Ibidem & eodem ⁵ fortè tempore (nisi malueris id referre ad posteri-

¹ Aristot. & Theophr. quædam. Præf. ² Æschyl. p. 356.

³ Castig. in Cicer. pag. 21. Epistol. H. S. ante Not. in Athenag.

⁴ Præf. in Not. Xenoph. 1561. ⁵ Athen. Isaac. Casaub. Not. ad Lector.

us illius iter in Italiam) ad oram sui Athenæ ex Farnesiano codice omnes varietates scripturæ accuratissimè adnotavit ; quas ab ipso acceptas Isaacus Casaubonus post annos ferme quinquaginta suæ Editioni inseruit. “ Romæ aliquando sermoni “ doctorum quorundam virorum & in poeticâ præ- “ fertim fœliciter & cum laude versatorum inter- “ erat, qui illam artem in Hebræicam (cujus mi- nimè imperitus fuit Henricus Stephanus) “ linguam “ asperam adeo atque horridam posse cadere nega- “ rent ; ideóque mirarentur, quid Antonio Fla- “ minio in mentem venisset, ut venam suam in ver- “ tendis Psalmis exercendam putaret. Ille, qui eos “ sacri voluminis adyta nunquam ingressos esse “ sciret, non veritus est palam reclamare, & pri- “ mum pro ipso Davide, deinde & pro Flaminio “ ejus Interprete respondere.

³ Patavii, unà cum Joanne Bellevræo Galliarum Regis postea apud Helvetios Legato literis operam dedit. Ibi, ⁴ Francisci Robortelli familiaritate u- sus est, ⁵ & nonnullas ex suis in Horatium observa- tionibus Dionysio Lambino communicavit.

Venetiis, ⁶ Muretum cognovit, ingenio acutissi-

¹ Præf. in Psalm. Expos. Eccles. 1562. ² Apolog. pro Herod. pag. 21. — nos, quibus familiares sunt Hebræicæ literæ —

³ Epistol. H. S. ad Bellevr. ante Horat. ⁴ De Latinit. falsò sus- pect. pag. 366. Franc. Robortellus Patavii mihi dixit se mirari tantam inter Pindarum & meum (quem ex profundissimis tene- bris erueram) Anacreontem esse dissimilitudinem, cum uterq; sit Lyricus. ⁵ Schediasm. Januar. pag. 79. ⁶ Diatrib. in Horat. pag. 1-5.

mo prædium ; & cum Michaelē Sophiano Græco Græcè collocutus est ; cuius linguæ usum adeo promptum sibi fuisse affirmat, eò quòd hanc primam puer excoluisset.

“ Genuæ “ conviviis ità circa delicias Gallicizan-
 “ tibus exceptus est, ut non Genuæ, sed in medio
 “ Lutetiæ natalis soli & in mensarum ibi lautissi-
 “ marum lautissimâ epulari sibi videretur.

“ Inter Italos, Castelvetro & Annibali Caro (* à
 quo accepit postea paginam Româ missam, exem-
 plar vetustæ tabulæ illic repertæ) inter se quantum-
 vis de vocum Orthographiâ digladiantibus æquè
 gratus fuit.

“ , In Italiæ Bibliothecis exemplaria vetera prio-
 “ rum Euripidis tragœdiarum extare, contra vix de-
 “ cimum quamq; Bibliothecam imò vix vicesimam
 “ posteriorum exemplar ullum habere observavit
 “ oculatus testis, quippe qui omnes propemodum,
 “ quæ per universam Italiâ sunt, Bibliothecas,
 “ non solum publicas, sed etiam ex privatis eas,
 “ quæ locupletiores putabantur, pervagatus sit,
 “ perlustrârit, pervestigârit. Cuius ipse pervesti-
 “ gationis fructum cum linguæ Græcæ amatoribus

* Precellenc. Pref. pag. 4. * Orat. advers. Foliet. pag. 53.

3 Precellenc. Pref. p. 10. * Castig. in Cicer. p. 105. 2 Annot.
 in Sophoc. & Eurip. pag. 98.

“ variis Authoribus edendis semper communicavit.
 Ex Italiâ attulit ¹ Sexti Pyrrhoniæ Hypotypo-
 seon libros tres, ² Appiani Hispanica & Annibalica:
 Ibi “ ³ in ipso propemodum venationis suæ tyroci-
 “ nio Anacreontem venatus est. ⁴ Eo tempore iis
 “ annis, qui ejus juventutem vel potius adolescen-
 “ tiam eamque primam in senectutem mutârunt,
 “ contigit in quandam historiam incidere, & om-
 “ nia propemodum posse in eâ legere præter no-
 “ men Authoris, cujus prima litera se subducebat
 “ oculis quantumvis perspicacibus & in lectione
 “ cujusslibet scripturæ veteris Græcorum librorum
 “ suprâ quàm ætas ferre videretur, exercitatis
⁵ Longo verò pòst reperit illa Historici verba apud
 Suidam (Οὐ κατὰσχών &c.) at non addito ⁶ Authoris
 nomine.

“ Dum in Italiâ versabatur, primi ibi ordinis vi-
 “ ris innotuit, & inter hos Bernardino Maphæo
 “ Cardinali, qui studiosos omnes bonarum artium,
 “ quarum ipse refertum habebat pectus, amplecte-
 “ batur. Henrico Maphæus literas dedit ad Pe-
 “ trum Victorium ; qui probum adolescentem ac

¹ Conformité. epist. . 2. ² Appian. epistol. 1589. ³ Schediasm. 1589. pag. 273, 274, 275. &c. ⁴ Hunc esse Nilum eremitam in Narrat. pag. 106. (edit. Cramois.) annotavit Vir in literis Græcis doctissimus Ludolfus Kusterus in Suid. In codice Henrici Stephani vox legebatur ΕΙΛΟΤ, cujus prima litera magnâ ex parte subterfugiebat oculos, & Henrico Stephano videbatur esse Γ, cum rêvera foret Ν.

“ liberali

“ liberali doctrinâ supra ætatem instructum, inge-
 “ nii sui dotibus commendatum ac gravi etiam ho-
 “ nestissimi viri testimonio ornatum, cum Florentiâ
 “ transiret, domi excepit. Ibi tum Henricus Vi-
 “ ctorio munusculum obtulit, suave scilicet lepi-
 “ dümque Anacreontis carmen [Λέγων αἱ γυναῖκες
 &c.] “ inventum à se fortè (ut aiebat) in antiqui
 “ libri tegmine. Eo ità delectatus est Victorius, ut
 “ hinc crediderit, si reliquæ partes illius similes
 “ huic erant, verè Ciceronem dixisse, totam Ana-
 “ creontis poesin esse amatoriam; observavit idem
 “ etiam Victorius, confirmare brevitatem horum
 “ numerorum, quod ² Demetrius de carmine quo-
 “ dam ipsius inquit. Superiora excerpti ex cap. 17.
 lib. 20. Variarum Pet. Victorii lectionum; quæ
 scripsit paucis mensibus, postquam ipsum conve-
 nisset Henricus Stephanus. Singula deinceps in vo-
 lumen redacta Alexandro Farnesio Cardinali 1553.
 10. Cal. Sept. inscripta Lugduni anno 1554 prodie-
 runt.

³ Sic multum laboris & temporis, multum etiam
 pecuniarum in congerendos ex omnibus Italiæ Bi-
 bliothecis libros impendebat eo animo, ut aliquando

¹ Tuscul. Quæst. lib. 4. ² Victorius videtur respexisse ad ea,
 quæ in Demetrii περὶ Ἑλληνικῆς initio leguntur, καὶ ἐκ αὐτῶν ὁ-
 μῆναι Ἰλιάδῃ προπόντως πρὸς γεγενῆσιν τοῖς Ἀρχαίοις βραχύνειν, οἷον,
 Ἀχαιοὶ δὲ στυγέοντες, καὶ τίς οὐκ ἀνέστη φέρων; καὶ τοῖς Ἀνακρέ-
 οντος, πρὸς ὅντιν ὕμνος, φέρει δὲ οἶνον δὲ παῖ. ³ Excerpt. ex Ctes. Appian.
 1557. Epistol.

ex peregrinatione domum reversus eos typis suis excusos ederet. ¹ Omnium in Italiâ civitatum gratissima ei fuit, post Neapolim, Florentia; quam & gratiorem sibi fuisse fatetur, si impio Machiavelo solum natale non foret. An triennium, quod se juvenem Italiæ dedisse affirmat, ex tribus annis continuis aut ex unâ & alterâ peregrinatione conficiendis constet, definire non audeo. Ex ² ipsius enim & ³ aliorum scriptis liquet eum Florentiæ anno ⁴ 1547. (& forsan ⁵ 1553) Venetiis anno ⁶ 1556 vixisse. Hinc cum multa & in patriâ & alibi interjecto tempore gesserit, conjicio iter illi in Italiam bis saltem & forsan ter fuisse. Quando omnes, quibuscum in Italiâ familiariter versatus est, viros venerit, non certum habeo; sed peregrinationum uni aut alii, prout cuique visum fuerit, assignandum relinquo. Præterea quò quàm possim maxime, in re incertâ, quod verisimile videatur, & Henrici scriptis non pugnet, assequar; primæ peregrinationis initium feci ab anno 1547°, ut pars triennii maxima ad annum 1549 intercedat.

Anno 1549 domum reversus, Patrem invenit manum ultimam Græcæ Novi Foederis in folio editioni imponentem, cui Græca carmina à se penè adhuc puero (⁷ adhuc adolescente) scripta affixit

¹ Mus. Monit. pag. 253. ² Lege prius pag. 208. ³ Lege pag. 213. & ⁴ postea. ⁵ Edit. N. T. H. Steph. 1565. ⁶ Henr. Steph. in Not. in Justin. Mart. Epistol. ad Diognet. pag. 87.

cum hōc titulo ; ΕΡΡΙΚΟΣ Ο ΠΡΩΒΕΡΤΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΦΙΛΘΘΕΩ ΠΑΝΤΙ : ¹ iis continetur descriptio summi boni, quod Christus se nascentem morientem & resurgentem nobis attulisse illis à se obsignatis Fœderis Novi tabulis testatum reliquit.

² Janslonius ab Almel. scribit “ se aliquando sibi “ comparavisse Novum Testamentum cum vari- “ antibus lectionibus apud Robertum Stephanum “ M. D. L. Lutetiæ impressum, ubi elegantissimis “ manu Henr. Stephani conscriptum literis legitur: ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ νέος ὢν τὴς ὑψίστης ἐκείνης σίχης ἡγεγία· ταύτ’ ἡδὴ γέγον ὢν ἡ τῆς γνῆς ἡγγίζων. Ε. Στέφανος.

Anno etiam 1549, Horatium à Patre excusum sibi que jam à teneris perfamiliarem scholiis & argumentis illustravit.

Ab Italiâ redux se domi diu non continuit ; sed ³ anno ipso 1550 invisit Angliam, Edvardo (⁴ cui fuit gratus acceptusque) tum regnante ; ⁵ ubi nullus dubito, quin salutaverit Gallici Regis Legatum, uti & in aliis locis, ⁶ Italiâ scilicet, Germaniâ, & Helvetiâ.

Quicquid ubique fuerit observatione dignum, annotavit, ut variis Authorum postea excudendorum locis lucem aut fidem afferret. In ⁷ suâ Ari-

¹ Edit. N. T. Henr. Steph. 1582. ² Dissert. de Vit. Steph. pag. 79. ³ Athenagor. 1557. pag. 190. ⁴ Almel. pag. 65. ⁵ Precellencz. Epistol. p. 2. ⁶ Arist. & Theophr. quæd. p. 163.

stotelici de Mirabilibus Narrationibus Libelli editione inferuit ex vetere exemplari hanc sententiam [πολλὰς δὲ καὶ τῶν ἰχθύων ἀγνοῦσι τὸν ἀκούοντα καὶ πειτυμένον μὴ αἰσθάνεσθαι] : Quod ne incredibile videatur, asserit se id in quibusdam piscibus in Britannia ac praesertim Londini expertum fuisse. In Graeca Heroicorum Poetarum editione (& in Apologie pour Herodote. chap. 18.) cum in musicae mentionem incideret, Arionei delphinis historiae nonnihil veritatis astruere conatur ex ea re, cujus oculatorum se testem fuisse profitetur. Quum enim "Londini ageret, animum cupido incescit visendi leonem in Turre "Londinensi servatum, cujus omnes vastitatem "praedicabant. Fortè accidit, dum ejus una cum "aliis sodalibus spectator esset, ut ingrederetur juvenis organum quoddam circumferens. Is quum "paulò post hortatu astantium (experiri enim libebat, quàm verum esset, quod de Leone ferebatur) pulsare illud coepisset, repente vastam "illam belluam, relictis, quas avidè alioqui vorabat antea, carnibus, non modò attentam musicorum sonorum auditricem esse, sed & in gyrum corpus circumagere, perque certos orbes ire ac "redire, tanquam tripudiantem, non sinè stupore "omnes conspexerunt. Pulsare organum ille desinebat ? ad carnes hic suas redibat. Ad pulsandum organum ille revertebatur ? missas carnes

! P. 8. Pref.

hic

“ hic faciebat, suamque tripudiationem iterum in-
 “ coepabat. Nec verò hoc tum aliquoties experiri
 “ satis visum est; sed & aliquot post diebus eò re-
 “ versus iterum experiri voluit: & expertus certè
 “ est, sed minore tamen cum admiratione, quòd
 “ tunc in vorandis carnibus occupatus minimè esset.
 Hic adjiciam, quâ ratione ad Poeticen (artes enim
 ambæ affines sunt) ¹ magis quàm ad ullam aliam ar-
 tem probet “ Naturam indere occulta quædam mul-
 “ torum hominum animis semina. Ex clarissimo
 “ Viro Theodoro Bezâ audivit vidisse se Parisiis
 “ plebeium quendam, qui adeo linguæ ab Homæ-
 “ optotis rhythmicis (quibus Galliæ ut & aliarum
 “ nationum poesis constat) temperare non poterat,
 “ tu etiam judici respondens illis uteretur. Qui
 “ quum initio illi tanquam ludificanti irasceretur,
 “ ubi rem cognovit, iram & ipse in admirationem
 “ vertit.

² Ex Britannia discedens anno 1551°. per ³ Flan-
 driam & Brabantiam reditum paravit; ubi “ ⁴ Lo-
 vaniensem Academiam & Petrum Nannium ejus
 “ columnen celeberrimum invisit; à quo tempore
 “ ei non jam de nomine duntaxat, sed etiam de
 “ facie notus esse coepit. Ibi cum de aliis scripto-
 “ ribus *δυσευφροίς*, tum de Athenagorâ orto sermo-
 “ ne, quam de illius exemplaribus spem Nannio

¹ Ibid. p. 15. ² Athenag. p. 190. ³ Conformité. Pref. p.
 ult.

“ quidam

“ quidam eripuerant (suum solum in universâ Eu-
 “ ropâ antigraphum extare dicentes) is non sinè
 “ magnâ Nannii voluptate reddidit. Jam enim al-
 “ terum exemplar illius De Resurrectione libelli
 “ reperisse se, insuper verò de tertio sperare eti-
 “ am audere aiebat. Gaudium verò eo, quem
 “ paulò post attulit, nuncio de inventâ alterâ ejus-
 “ dem Athenagoræ oratione cumulavit.

Eodem (nisi fallor) tempore Lovanii Joannem Clementem Anglum ¹ Thomæ Mori contubernalem convenit, ex cujus ² veteri codice se descripsisse *ἑποδία* epigrammata, quæ ³ suæ Anthologiæ inseruit, fatetur. ⁴ Ab eo etiam accepit alterum duorum MSS codicum, ex quibus odas Anacreontis reliquas eum collegisse scribit Bælius. Henricus certè Stephanus initio suarum in Anacreontem observationum mentionem fecit duorum exemplarium, quorum alterum fuisse corticem monet. Is ex Belgio secum domum attulit Linguae alterius peritiam, nempe Hispanicæ; ⁵ quam, licet non in Hispaniâ, uti prius Italicam in Italiâ, tamen ex consuetudine, quam cum Hispanis in Angliâ & Flandriâ habuerat, & librorum eâ dialecto scriptorum frequenti lectione didicit. Cum domum reversus esset, anno 1551° exeunte, Pater solum ver-

¹ Alb. Fabric. in Bibl. Gr. ex Bælii Lex. edit. 2. pag. 214.
² Antholog. in fine ad Lector. ³ Pag. 535. ⁴ Conformité.
 Pref. p. ult.

tere parabat; Hinc “¹ varia, quibus se distineri
 “ questus est, occupationes eum è medio studio-
 “ rum cursu adeo revocaverunt, ut, quod illis eri-
 “ pere tempus poterat, ad seria tractanda satis non
 “ esset; interim quod dabatur, accipiens, eas
 “² sui Anacreontis¹ odas, quas jam ante Gallicas
 “ fecerat, in aliquot amicorum gratiam Latinè
 “ quoque aggressus est vertere. Patrem Parisiis
 abeuntem forsan comitatus fuit; nil tamen suppe-
 tit, quo hæc conjectura nitatur, præter filii officium,
 cui neutiquam credo eum defuisse, quòd Patris
 mentionem faciendi occasionem & sæpe & nun-
 quam sinè summâ reverentiâ & laude arripiat.

Si autem Patrem in eum, quo se recepit, locum
 deduxerit, certum est eum rediisse, Typographeium
 instruxisse; & extremâ manu Anacreonti impositâ,
 in eo Authore primum suæ Artis periculum fecisse.
 In id fortè tempus incidet, quod Henricus² refert,
 se unâ cum suo Advocato & Procuratore Sorbonistis
 exhibuisse diploma sive literas ab Henrico Rege
 per Robertum Stephanum impetratas, quibus, quod
 minimè iis placebat, imperabatur; eosque, cum
 de responso dando inter se non consentirent, penè
 ad manus venisse. Id accidisse vix putaverim ante
 migrationem Roberti Stephani, qui, quicquid ne-

¹ Anacreon. Epist. Lat. ad Lect. ² Meus Anacreon— Annot.
 in Soph. & Eurip. p. 107. ³ Apologie pour Herodote. chap. 22.

gotii cum Sorbonæ Collegio habuerit, non alii quàm sibi transigendum committere solitus est: Neque post ejusdem obitum, quum Henrici Regis tunc defuncti literæ minùs valuissent; quumque Henricus Stephanus Typographi Parisiensis nomen sumere desisset. De hóc liberum cuivis judicium esto. Interea donec quis, quod rectius noverit, candidus impertiat, conjicio Henricum Stephanum literis Patri à Rege Henrico indultis apud Sorbonistas usum fuisse, quò minùs per eos mora fieret ipsi Typographeium instruere paranti. Hinc etiam puto constare, quòd Roberti exilium fuerit spontaneum; quòdque in illum (quicquid forsan Sorbonistæ intra sui Collegii parietes in ejus ludibrium egerint) ' nullâ poenâ animadversum sit: Unde enim filius ausus fuisset diploma patri damnato concessum ideòque irritum in sui gratiam proferre?

Anno 1554°. suæ ætatis 26°. Anacreontis Odas nunc primùm luce & Latinitate donatas (adjectis quibusdam Alcæi & Sapphûs fragmentis) Lutetiæ majusculis characteribus ex Regis Privilegio edidit; Epistolâ Græcâ & epigrammatibus binis Latinis uno Græco Anacreontico præfixis, additòque commentario, in quo suas de corruptis aliquot locis conjecturas aperit, & præter alia multa erudita sanè

' Petrus verò de S. Romuald. in Gallico suo Thesauro Chronologico ad annum 1559 ità scribit, *Robert Essienne étoit Heretique, & pour cela brulé en effigie à Paris.*

& ætate grandiori dignissima notat versus, in quibus Horatius Anacreontem & Alcæum imitatus est: uam deniq; adjunxit eodem carminis genere expressam interpretationem earum duntaxat Odarum, quæ ut venustiores ita etiam ab omni labe puriores ipsi videbantur. Versionis tamen sub Henrici Stephani nomine editæ authorem Joannem Auratum à Josepho Scaligero in ejus codice agnoscere refert ex If. Vossii fide Colomesius in opusc. pag. 109. (Quod annotavit Albertus Fabricius in primâ suæ Græcæ Bibliothecæ parte, vir in authoribus utriusq; linguæ exercitatissimus.) Quis tamen Henricum credat eò dementiæ potius quàm impudentiæ processisse, ut opus alienum auctore adhuc vivente & nemini (qualis fuit Auratus) non notissimo pro suo toties vulgaverit? An tale plagium in tot Anacreontis editionibus ita eruditis omnibus imposuerit, ut nemo id detexerit præter unicum Scaligerum? An inter Auratum & Stephanum convenerat, ut hic fœtum, quem illum puduit agnoscere, suo nomine dignaretur? Unicum quidem Jos. Scaligi suffragium non sufficiet, ut illius versionis honor Stephano eripiatur. Helias Andreas paucis post mensibus suam omnium odarum versionem edidit, [quam Gul. Morelius & Robertus Henrici frater anno 1556 excude-

* Lege quid lectorem monuit H. Stephanus in calce Lyricorum edit. in 12.

runt ;] in quâ non eandem ubique lectionem sibi sequendam proposuit ; unde fit, ut Stephani & Andreæ interpretationes non consentiant ; suas itaque quibus sua versio astipulatur, conjecturas annotare in Lyricorum editione (ann. 1560) necesse habuit Henricus Stephanus.

Idem, quod Pater, Symbolum Typographicum habuit, olivam nempe cum inscriptione [*Noli altum sapere*] & viri imagine ad arboris sinistram. Inscriptio [*Noli altum sapere, sed time*] legitur in Catechismo Græco-Latino, 1580. Quia autem Typographi nomen non præfigitur, ambigi potest, annon à Roberto Henrici fratre impressus fuerit, apud quem ea perfrequens est inscriptio. Ille tamen Robertus nomen urbis ac suum vix unquam ; Henricus urbis sæpissime, suum aliquando omittere solebat. Henticus in sui Platonis editione anno 1578. & in historiis ex Memnone Græcè excerptis Laertiôque anno 1590, novum adhibuit lemma [*ut ego insererer, defracti sunt rami*] ex Epistolæ ad Romanos cap. 12. Comm. 19. desumptum ; pronunciatum ab ore viri genua flectentis, vultu sursum aspiciente, manibûsque in supplicis modum porrectis. In Plinianarum Epistolarum Editione 1591 symbolum & viri Iconem usurpavit, sed sinè lemmate. Homeri (1588.) editioni symboli vice præfixit Græcam sui nominis compendariam notam, qualem quarto Thesauri sui Græci tomo ad calcem adjecit.

Aliquando

Aliquando mihi Catechismus Hebraicum à Rob. Stephano excusum comparavi, in cujus paginâ ad finem vacante Henricus Stephanus eas, quæ m ox sequuntur, sententioas cum suo nomine & illo sui nominis compendio suâ manu exaravit.

— sed credula vitam Spes fovet &
melius cras fore semper ait.

Ἰαροῦν καὶ εἰς Βάησ' τὰς αὐτοῦ ἔσονται
ἀμεινον.

Henr. Stephanus.

Henricus, ut erat amicitias, quas inter peregrinandum sibi pepererat, colendi nuncupatione librorum studiosissimus, * Odetto Selvæ Galliarum Regis Venetiis, ubi eum prius cognoverat, Legato Literarium munusculum mittere decrevit. Ex quo Italiâ redierat, à suorum ibi amicorum quodam Codices nonnullos acceperat, inter quos reperit quædam Dionysii * opuscula, eò pulchriora, quo inventu difficiliora ; quorum antigrapha apud * Henricum Scrimgerum erant, sed mendosissima. * Ejus consilium erat omnes ejusdem Authoris ejusdémque argumenti libellos nondum vulgatos (eúmque præfer- tim, qui ad Q. Ælium Tuberonem scriptus est) unâ

* Lege Epistol. Henr. Steph. ad Odett. Selv. * & ad Petr. Victorium. ³ Vide Indic. Libr. ⁴ Ἐρρίκῳ ὁ Σκευχέας ἀνὴρ διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα παντὶς ἐπαινοῦ κρείττων, διὰ δὲ τὴν σπουδὴν τὴν ἐπιστήμης περὶ τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων συγκομιδὴν ποιῆσαι, καὶ ἐν τῇ τῶν μυσῶν περὶ τὴν τρέφειν αἰξίος.

edere. Sed quum mirum in modum depravati essent, expectandaque forent alia exemplaria; hæc interim, amicorum consilio, ¹edenda censuit: quæ Odetto Selvæ dicata Patruī sui Caroli Typis excudi anno 1554 curavit: in Epistolâ Gracæ ad Selvam scriptâ ²iniquum rerum suarum statum causatus, quòd majora ei non obtulerit.

Anno 1554 exeunte, Romam se contulit (Patrem forsā Genève de viâ salutaturus); ³ubi in quodam volumine cum aliis collectaneis excerptas quasdam ex posterioribus Diodori libris historias invenit, & quàm primùm jussu cujusdam nobilis viri de Gracis Latinas fecit. ⁴Româ, anno 1555, cum Imperator Carolus V. Senas adversus Henricum II. obsideret, Neapolin profectus est: communitus commenditiis Cardinalis S. Crucis (⁵creati eodem anno 5. Id. April. Pontificiis Maximi Marcelli secundi nomine) literis, quibus sibi viam aperuit aliquò, ubi nonnihil detegere posset, quod Odettus Selva Venetiis Galliæ Legatus scire percupiebat, quòdque in rem maximè Gallico Regi fore noverat. Accidit Neapoli Henricum à quodam prius apud Selvam visum rursus agnosci. Is verò tum nullum aliud remedium imminenti, cui se sui Regis gratiâ expo-

¹ Horum opusculorum editionem memorat in Castigat. in Ciceron. pag. 70. 71. ² *Ἡ δὲ ἐκείνη περιγραφή ποιεῖται κατὰ τὴν*. ³ Diodor. pag. 798. ⁴ Precellence. pag. 4. 5. Conformité. Pref. pag. ult. ⁵ Thuan.

suerat,

fuerat, malo invenire potuit, nisi quòd suo Italico sermone persuaserit hunc valde errare, qui Gallum putaverat. ¹ Eam enim ex satìs longâ in celebrioribus Italiæ urbibus commoratione Italici sermonis pronuntiationem addidicerat, ut faciliè pro Italo haberetur. ² Adeo perfectam illius linguæ peritiam postea ex desuetudine amisisse se fatetur ; maximam tamen Idiomatum partem semper memoriæ hæsisse, quibus, quandocunque opus esset, uteretur. Venetiis, Odettum Selvam convenit ; ut scilicet, quod exploraverat, nunciaret ; ³ cui ità percharus fuit, ut & ad mensam & ad pleraque, à quibus alios excludebat, admitteretur. “ Ille aliquando voluit
 “ Henricum audire sermonem cujusdam Itali qui
 “ se apostasiæ ad Turcarum religionem (cum sectam
 “ dicere potius deberet) accusabat : sed ab eà per
 “ pœnitentiam revocatum se aiebat, dummodo
 “ Pontifex se ad veniam ipsi dandam haud difficil-
 “ lem præberet. Promisit Legatus se ad Pontifi-
 “ cem scripturum. Quod cum fecisset, Pontifex-
 “ que non tam facilem,quàm ille cupiebat,se osten-
 “ deret,tandem Italus in hæc verba erupit : Certio-
 “ rem velim Pontificem facias, si ullâ pœnæ severi-
 “ tate adversùs me uti velit, adhuc mihi fores, si li-
 “ beàt redire,unde discessi,patere. Exemplum hoc
 “ referre visum est, ut in eo perspiceretur, quàm

¹ Conformité. Pref. p. ult. ² Oratio. contra Foliet. p. 34, 35.
 Dialogues du Nouveau Language Italianizé. pag. 80.

“ periculosum & quàm sanatu difficile sit illud
“ transfugii malum.

• Venetiis dum commoratur, in Bibliothecâ S. Mar-
ci exemplar Xenophontis vidit, & aliud rursus in
Bibliothecâ S. Antonii; sed exemplar inveniri non
potuit, quum prior Xenophontis editio excuderetur.

Ibidem anno 1556° cum Carolo Sigonio duobus-
que patritiis (² fortean Lauredanis, † nam in ædibus
Andræ Lauredani Patritii Veneti lapidem anti-
quum se descripsisse refert; & Bernardinum Lau-
redanum cum Michaelē Sophiano ceterisque com-
munibus amicis per Epistolam ad Sigonium salutat)
Bibliothecam Bessarionis ingressus, ¹ editionem
Diogenis Laertii Germanicam cum antiquo Bessa-
rionis exemplari contulit; quod exemplar unâ cum
suis ex eo castigationibus laudanti Henricus Scrim-
gerus ³ Scotus vicissim protulit pulcherrimos ali-
quot & maximi momenti locos, quos suum alioquî
pessimum & à Stephano spretum exemplar castiga-
tissimos reddiderat. ² Venetiis etiam Henricus ab
Arnoldo Arlenio (cui & aliorum quorundam scri-
ptorum editionem literati acceptam ferre debent)
Appiani exemplar accepit, adeo tamen depravatum,
ut multoties iratus abjecerit, ipsique Arnoldo ab-
senti gravissimè ob ejus *δωρεῶν ἀδωρεῶν* succensuerit.

¹ Xenoph. 1581. lege Annot. pag. 52. ² Epist. Excerpt. ex
Ctes. Appian. ³ Almeloov. p. 63. † Castig. in Cicer. p. 105.
⁴ Max. Tyr. Epist. ⁵ Ibid. p. 360.

† Ille autem noverat, instar Maronis, qui de Ennii stercore aurum colligebat, ex libro sæpe turpiter mendis conspurcato bellam & concinnam lectionem elicere; quod quidem in quodam Maximi Tyrii exemplari, quod à Joanne Stracelio literarum Græcarum Professore Regio commodatò acceperat, præstitit. Imò etiam cum ei & Arlenio Petrus Victorius ostendisset multas insignésque castigationes in ea Polybii scripta novissimè edita (falsò ἀπτομῆς nomine inscripta, quum ἐκλογαὶ vocari debuissent) ex duobus optimis exemplaribus depromptas; in eodem volumine, in quo Maximi quædam erant, reriebantur cum ex aliis Authoribus tum etiam ex Polybio nonnulla: in quibus cum nihilominus depravatus esset ille liber, ex eo tamen elegantissimas locorum aliquot castigationes ad Victorianas addidit. In quo igitur Scrimgerum antea reprehendebat, in eo summum ejus judicium admirari didicit, qui in castigandis novis veterum scriptorum Editionibus (cui rei natus esse videtur) nullius exemplaris auxilium, etiamsi multa multoque præstantiora alia habeat, aspernatur. † Idem Scrimgerus exemplarium ope Strabonem à multis errorum millibus purgavit.

† Max. Tyr. Epist. † Ibid. p. 360.

Henricus Stephanus¹ juvenis eruditus ac diligens, postquam per varia, quæ pertransivit, loca, apud omnes omnium ordinum homines gratosus, suâ haud vulgari eruditione nomen sibi affecutus fuisset; multas virorum scientiâ loco & honoribus illustrium amicitias comparâisset; quicquid ubique reconditoris disciplinæ in Bibliothecis publicis & privatis latebat, studiosissimè conquisivisset; nullamque ex doctorum colloquio proficiendi occasionem non avidissimè arripuisset: tanquam apes florum succis onusta ad alveare, Lutetiam remeavit anno 1556 exeunte, suæ ætatis 27°. ² Illi quotidie Roberti Patris (quem laudandi nullam non causam capit pius filius) vigiliæ ob oculos versabantur, quæ ipsum omnium hominum alioqui (modestè de se pronunciat) maximè *μυστήριον* ad laborem accendebant. ³ Patri suam operam unâ cum multis aliis navabat in Heroico illo & planè Herculeo labore, ingenti scilicet & immenso Linguae Græcæ Thesauo, quem jam à ⁴ multis annis, sumptibus propè infinitis, ex præstantissimis Græcæ Linguae authoribus congregabat. ⁵ Paucis horis, quas ex suo penso, plerumque etiam ex somno, suffurabatur, properanter & tu-

¹ Sic eum vocat Victorius in Epistol. ante Æschyl. & Leopardus, *doctissimum, diligentissimum, vigilantissimum, virum magnæ eruditionis*, in Miscell. lib. 3. cap. 3. lib. 5. cap. 17. lib. 8. cap. 19. Hunc fortè novit non ex scriptis tantum, sed ex Petro Nannio Alcmario Lovaniensis Academiæ Latin. Liter. professore. ² Ciceron: Lex. Epist. ad Lector. ³ Lege prius in Vit. Rob. Steph. pag. 88. 89.

multuariè, sed utiliter tamen, libellos quosdam concinnabat. Aliquot Moschi, Bionis & Theòcriti Idyllia Latinè reddidit, aliáque carmina composuit non diversi ab illis argumenti; quæ omnia Lutetia frater ejus Robertus ann. 1556. 3. Cal. Jan. excudit. Hòc etiam anno (si Bigotianæ Bibliothecæ catalogo fides habeatur) Henricus ipse ¹ Psalmos aliquot metricè à quatuor illustribus Poetis expressos Typis mandavit.

Anno 1557° ab illo in publicum multi prodierunt libri, quorum titulo solebat addere ² *ex officinâ Henrici Stephani*, aut ³ *ex officinâ Henrici Stephani Parisiensis Typographi*. Quo ordine singuli lucem aspexerint, nosse haud ità facile est, Vix enim ⁴ unquam, Patris more, librorum calci mensis & diei notam adjecit. Aliquando tamen conjecturæ dabitur locus, si animadvertatur; in ejus notis sæpe lectorem referri ad quædam notarum in alios libros loca; haberi oportere inter librum excusum & editum discrimen; nonnunquam enim ⁵ libri excusi editionem

¹ Lege Indic. libr. pag. 41. ² Æschyl. Athenag. ³ Lexicon Cicer. Castigationes in Cicer. Maximus Tyr. Opuscula Aristotelis & Theophr. Excerpta ex Ctes. ⁴ In Streinn. Stemmat. 1559. additur dies mensis, 15. Cal. Mart. ⁵ Erotiani, ex quo locus apud Æschylum p. 384. citatur, quisque eodem tempore excudebatur, editio non prodiit nisi sexto anno, postquam manus ei extrema imposita fuisset; ideòque non secus de eo fama spargi cœpit, ac si jam editus foret; adeo ut etiam Bibliopolæ vulgò in Catalogum librorum ineunte anno M. D. LVII. editorum, hunc quoque, quem nunquam viderant, referrent. Epistol. Diction. Medic. præfix..

etiam per aliquot annos premi solere: libros duos plurésve sub diversis prælis eodem tempore sudare, ac igitur invicem ex alterutro in alterutro locos (quod in ¹Maximo Tyrio & ²Æschylo accidit) allegari posse. Eâ ratione colligo, Æschyli Tragœdias ante ³Lexicon Ciceronianum excusas, & ante ⁴Castigationes in Ciceronem editas; Lexicon Ciceronianum ante ⁵Castigationes in Ciceronem editum; Appiani libellos ante ⁶Maximum Tyrium excusos; quorum ⁷Editionem remorata est aliquandiu expectatio Latinæ Interpretationis, quam invitus in biennium distulit; ⁸Athenagoram, quem Petro Nannio dedicatum 10. Cal. Jun. misit, post Lexicon Ciceronianum editum; Aristotelis & Theophrasti opuscula vel paulò ante vel circa idem tempus, quo Æschylus, edita & missa ad Petrum Victorium, apud quem ⁹epistolâ se purgat de suâ in excudendo Æschylo procrastinatione, cujus ab eo per literas accusabatur; Maximum Tyrium certè non nisi post alios saltem plures editum, ¹⁰quem Arnaldo Arlenio per tabellarium, & cum eo Græcos alios nuper à se editos libellos misit. Sed jam de Libris singulis nonnihil dicendum est.

Carolo Sigonio, ¹¹ viro doctissimo & diligentissimo, cujus curæ inter alia ad historiam Romanam

¹ P. 150. ² p. 356. ³ p. 199. ⁴ p. 35, 36, 38, 56. ⁵ Epist. ad lector. ⁶ p. 361. ⁷ Epistol. ⁸ Epistol. p. 160. & p. 193. ⁹ Præfix. ¹⁰ Epistol. ¹¹ Excerpt. ex Ctes. Nor. pag. 214.

spectantia Veneta Livii editio postrema debetur; inscripsit excerptas ex Ctesia, Agatharchide, Memnone (* quem totum aut pro eo † Nymphin ad nos vellet pervenisse) historias, Appiani Iberica & Annibalica, Græcè omnia nunc primùm ab ipso cum castigationibus edita. ‡ Persica enim historia, eò quòd μοναρχὸς esset, ἐν μοναρχικῇ χάριτι non solum natus sed educatus, ei mirificè semper placuit. At quis ferat istos sordidissimos plebicolas juratos Monarchiæ hostes, qui, licet ἐν χάριτι μοναρχικῇ natis educatisque nil desit præter malè agendi licentiam, ipsà felicitàte saturi, obedientiæ liberæ pertæsi, ac dominationis, ad quam ordo natalium eos minimè evexit, avidi, sus deque habent omnia, ut veterem & avitum imperii Monarchici morem, Democratico tumultu & populari (omnium pessimâ) tyrannide evertant? Henricus † In Appiani exemplari valde depravato adhibuit multas τυχὰς & μυχὰς, quibus inexpugnabilia alioqui errorum monstra non in hōc libro solum sed & in aliis ἀπεργάζονται; quas edoctus est à suo olim præceptore Petro Danesio, qui quàm felicità ad eluendas librorum etiam abstrusissimarum labes ingenio præditus sit, Gallia & Italia optimè noverunt; cui pares nullos invenit præter duos magni nominis in Galliâ viros Adrianum Turnebum & Joannem Auratum.

* Scil. ann. 1555. quam Bernardino Lauredano Andreæ fil. Patricio Veneto dicavit. † Excerpt. ex Ctes. Epistol. ‡ De quo Voss. in Hist. Gr. pag. 103.

Opusculis illis ad Historiam pertinentibus adjecit alia Græcè ad Philosophiam spectantia cum brevibus annotatiunculis scripta quædam Aristotelis & Theophrasti inter omnes ejus discipulos præstantissimi, cum nonnullis ex Archytâ, Sotione, & Athenæo decerptis, quæ vel nunquam antea vel minus emendata prodierant. ¹ Illas ἐκ τῶν περὶ ἀκρωῶν Λεισοτέλους, & ἐκ τῆς τῷ Ἀρχύτῃ ἐκλογῆς ex quodam Porphyrii libro nondum edito descripsit. Hæc misit dona Victorio, ² quem rogat veterum exemplarium auxilium; quod nisi hætenus sibi defuisset, instituerat Aristotelis & Theophrasti quæcunq; nunquam edita essent vel castigatiùs quàm antea edi possent, eo volumine complecti opuscula.

Inter Henricum & Victorium inchoata Venetiis jam satùs invaluerat consuetudo; Hic de illius eruditione tam bene sentiebat, ³ ut illi suas in Æschylum lucubrationes, quas edendi facultatem apud suos nullam habebat, divulgandas dederit. Penès hunc erat vetustissimum nobilissimùmque volumen (⁴ cujus oculatus testis fuit Henricus), quo continebantur omnes superstites Sophoclis & Æschyli trægædiæ, nec non etiam Apollonii Argonautica. Inter Æschyli fabulas Agamemnonis finis & Choe-

¹ Lege Not. pag. 151. ² Lego epistol. ³ Epistol. Victor.

⁴ Not. pag. 354.

phorarum initium desiderabantur (unde orta est utriusq; in unam apud Turnebi editionem confusio); hanc sarcire non potuit; illam ex alio libro integram descriptam & cum exemplari in Alexandri Farnesii summi Antistitis Bibliothecâ Gulielmi Sirleti operâ collatam non sine ope eruditi juvenis Bartholomæi Barbadori emendavit. Quod scholia attinet, Victorii est opinio, scholiis Æschyli ('quorum magna autoritas apud Eustathium) primas, Sophocleis Romæ seorsim editis secundas, Euripideis ultimas dari oportere. * Henricus, ne tanti viri diligentia per suam negligentiam deperiisse diceretur, post tragœdias excusas, varias omnes lectiones exemplaris margini adscriptas in unum collegit, aliisque quibusdam, quas ex alio codice habebat, (neque enim ubique Victorii librum, ubi quid mendosum occurreret, secutus est) auctas, observationibus suis in locos Æschyli variis modis scriptos, ex viri cujusdam amicissimi consilio, illustravit. † Magnum præterea judicium adhibuit in scholiis, quibus sæpe accidit, ut, quum undique sint collecta, doctis antiquorum adnotationibus permisceantur recentiorum quorundam deliramenta; ‡ qualia margini cujusdam libri veteris adscripta Florentiæ legerat.

Ut verò non minus de Latinis quàm Græcis Scriptoribus mereatur, Ciceronianum, Lexicon Græco-

* Albert. Fabr. Biblioth. Gr. † Not. pag. 354. ‡ pag. 389.
 § pag. 387.

Latinum construxit, in quo collegit, quicquid Cicerone ex Philosophis, Historicis, Poetis, soluto aut pedestri sermone interpretatus aut imitatus fuerit. Huic Lexico statim adjunxit suas in plurimos Ciceronis locos partim ex suo ingenio partim ex vetustissimo emendatissimoque exemplari castigationes cum mendorum exemplis & causis ad calcem adjectis. In illo & his notat istos ¹Ciceronianos (& unum inter eos ²aliquem, cujus nomini parcat), qui tantâ in numine Ciceronis colendo superstitione imbuti sunt, ut, quaecunque apud eum reperiunt, Crassi librarii, dormitantisque Typographi errata tanquam verè Ciceroniana revereantur & adorent.

Philosophis Ethnicis Christianum addidit Athenagoram, cujus binas vulgavit pro Christianis & de Resurrectione Orationes; Græcè priorem nunquam antea, alteram castigatius editam; Utramque Latinè versam, hanc olim à Petro Nannio (³cui nonnisi unicum erat exemplar non paucis vitiis infectum) & Antonio à Granuella Episcopo Atrebatensi 1541. 13. Cal. Maii. dicatam; illam nunc Non. Febr. à Conrado Gesnero (⁴illo literariorum laborum Atlante) & Bullengero Tigurinæ Ecclesiæ Pastori inscriptam notisque ⁵elucidatam. Ambas

¹ Epistol. ad Lector. præf. Lex. & Castig. De Ciceronianis Italis lege epistol. Nann. ad Leopard. anno 1551. 15. Cal. Dec. lege Erasmi. Ciceronian. ² Sciunt multi, quem dicam. Castig. Cic. pag. 41. ³ Epistol. Nannii. ⁴ Epistol. ad Nann. ⁵ Epistol. Gesner.

Henricus suis annotationibus Nannio dicatis, fretus antigrapho hujus à Sirleto olim accepto, illius in Regis Gallorum Bibliothecâ juxta pagum Calliroen Parisiis vicinum reperto, ornavit; ¹in Nannii interpretationem familiariter & liberè inquisivit; ²nil tamen in Græcis aut Latinis ex suo sensu immutavit, sed omnia integra doctorum virorum judicio servavit.

³Janus Lascaris solertissimus antiquitatis indagator è Græciâ ⁴primus Maximum Tyrium ⁵ad Laurentium Medicen attulit inter multos alios libros ipsius Laurentii munificentia ad lucem eductos. Hunc Cosmus Paccius Archiepiscopus Florentinus Laurentii nepos Lascaris rogatu Latinum fecit, ⁶exemplaribus vix duobus iisque vitiosis adjutus, ac Julio II. Pont. Max. inscripsit. ⁷Id opus à Lascari, Zenobio, & Acciaio probatum Petrus Paccius authoris morte præventi nepos Chalcographis dedit excudendum. Eum Authorem Stephanus nunc primum ⁸Græcè edere aggressus est cum castigationibus in ipsum Textum. ⁹Ad manum ei erant Arlenii Antigraphum non optimum quidem sed Pacciano melius, ac Joannis Stracelii Græci Regii professoris exemplar omni mendorum genere fœdatum. Paccianæ interpretationis plurimos, quibus scate-

¹ Epistol. ad Nann. ² P. 208. ³ Epistol. Pet. Pacc. ⁴ Epist. H. S. ⁵ Epistol. Cosm. Pacc. ⁶ Æschyl. p. 356.

bat, errores emendavit ; ¹ ad cæteros omnes, donec valde otio abundaret, connivere decrevit.

Henricus ² suis aliquando erratis excusationem affert non illam tantum generalem, quod homo sit ; sed alias sibi cum paucioribus communes ; nimirum & juvenilem ætatem & Typographica negotia & (quod studiis maximè adversatur) assiduam de re domesticâ ac familiari curam & sollicitudinem. Quâ excusatione an magis modestiam ostendat quàm famam aucupetur, lector judicet. Nonnunquam enim mihi videtur gloriæ avidior ; exempli gratiâ, ³ cum scribat se locos restituisse adeo permutatos, ut vel Oedipus ipse ibi hæsitare potuisset : ⁴ cum suas in Erasmi Adagia animadversiones à se juvene editas gloriatur. Id interim in ejus causâ dixerim ; quod, si quando vanæ (quam vocant) gloriæ studeat, veram nemo magis meruerit.

Censuram quidem ferè ubique agit ⁵ liberam, sed non nisi gravi de causâ. *Μνημονικὸν ἀμαρτήματος* arguit ⁶ Maximum Tyrium, ⁷ Ciceronem, ⁸ Galenum ; in citandis locis hunc Æschyli, illos Homeri : ubi se minimè putat falli, quippe qui non à multis diebus poetam utrumque pervolutavisset. Notat errasse

¹ P. 317. ² Castig. in Cicer. p. 113. 114. ³ Opusc. Aristot. pag. 166. ⁴ Aul. Gell. Specim. Emend. pag. 93. ⁵ Athenag. p. 19. l. 33. ⁶ Max. Tyr. p. 247. ⁷ ⁸ p. 357. 358. ⁹ p. 247. Æschyl. p. 354.

nonnunquam

nonnunquam : Gazam hominem alioqui doctissimum & diligentissimum, sed hominem; ² Eustathium quoque in suis ad Dionysium ~~ἐκείνου~~ commentariis, (quos olim ejus pater Robertus ediderat). ³ Eustathius itaque, quem in majoris momenti rebus inscitiae convicerat, apud eum fidem impetrare defuit; præterquam in iis, quæ ex antiquis illis doctissimis grammaticis profert.

Subsiste paulisper, Lector; mecúmque animum recipe; vidisti nostri Henrici varios in Authoribus variis, Rhetoribus, Historicis, Philosophis, Poetis, Græcis, Latinis, sacris & profanis per hunc annum labores: ex uno hóc sequentes æstima, & expecta; attonitus expende incredibilem in ætate nondum virili scientiam, industriam, judicium; mecúmque; facîle senties senes paucissimos illius juvenis vestigia affecutos fuisse.

Anno 1558. incepit esse Typographus illustris viri Huldrici Fuggeri Domini in Kirchperg & Weyssenhorn, ¹ nati anno 1526. 20°. April. ⁴ propter virtutes egregias singularesque animi dotes, primum in literas studium, necnon : ob locupletissimum musæum clarissimi : cui Justiniani, Justinii ac Leonis novellas constitutiones ⁵ Græcè ante annos tri-

¹ Opusc. Aristot. Theophr. pag. 157. ² Æschyl. pag. 388.
³ Almeloov. p. 66. ⁴ Epist. Scrimger. ad Justinian. ⁵ Diodor. Epistol. ⁶ Scrimger. ad lect.

ginta à Gregorio Haloandro editas, sed nunc primùm ex vetustis exemplaribus restitutas auctasque, ab Henr. Stephano excusas ac ejusdem in Leonis constitutiones castigationibus ornatas dedicavit [¹ Augusta Vindelicorum 4. Cal. Jun.] Henricus Scrimgerus Scotus; ² qui “ novem abhinc annis vetusta
 “ exemplaria accuratè & diligenter contulerat, eò
 “ magis in illud opus incumbens, quòd Biturigi-
 “ bus Gallorum Equinarium Baronem & Francis-
 “ cum Duarenum viros doctissimos & ævi illius
 “ jurisconsultorum faciliè principes, quos in jure
 “ civili audiebat publicè docentes, queri solitos
 “ meminerit, Novellas has Constitutiones, quarum
 “ usus in totâ juris scientiâ est adeo necessarius,
 “ multis in locis depravatas, sermone denique bar-
 “ baro conversas negligi; quamvis ³ Hervagius
 “ Andreae præsertim Alciati (⁴ qui primus ad bene
 “ sperandum de juris civilis recuperatione quasi
 “ signum aliquod fustulerat) operâ adjutus illas,
 “ quum totam juris civilis Justinianeam composi-
 “ tionem excuderet, additis quibusdam auxerit,
 Henricum Scrimgerum & Stephanum magna con-
 junxit necessitudo, imò & (Isaaco Casaubono ⁵ Au-
 thore) ⁶ affinitas; unde ⁷ quidam dubitant, annon
 ejus uxor de stirpe Scrimgerianâ fuerit. Eum certè
 Stephanus passim ⁸ honoris causâ nominat, sæpius

¹ Præf. ad lector. ² Epistol. ad Fugger. ³ ⁴ Epistol. 600.
⁵ Almelooov. p. 103. ⁶ Epistol. ante Laert. 1570.

laudat uti ¹ magnum Scotiæ ornamentum, ² integritatis veterum Authorum cupidissimum, ³ cujus primum operâ Xenophontis scripta repurgari ab illis, quibus scatebant, mendis cœperunt, quum per Italiam multa ejus vetustissima exemplaria conquisisset; ⁴ virum restituendis bonis Authoribus natum; ex cujus ⁵ exemplari Strabonem non semel emendat.

Hôc anno Henricus iter fecit Genevam; ubi à Scrimgero sequentem ⁶ Epistolam accepit.

Genevam.

Henricus Scrimgerus Henrico Stephano S.

Accepi mus duos codices *παλαιῶν*. Valde ⁷ Domino placet operis elegantia & magnificentia, quod gaudeo. In epistolâ nostrâ priori vel meâ incuriâ factum vel quod te, quem volui ea diligentius expendere, non satis ad id temporis habere dixeris, ut nonnulla, quæ in margine fortè erant nec deleta, in alienum locum irrepserint, ut illud primâ paginâ paulò ante imum marginem *fecit inquam*, quod omnino ponendum non erat, aut, si ponendum, non eo loco, sed ante illa *ut in eam cogitationem*. Paginâ sequenti ubi *subsecivis* scripseram, tu *successivis* communi more crispisti, cum neque id ratio patiatur, & veteres non modò codices sed authores rerum rusticarum & agrimensores *subsecivum agrum* semper vocent, & docti omnes id probant, imprimus Turnebus quodam in loco adversùs Ratum. Sed in eo nihil est momenti, cum hoc positum à te receptum jam passim esse sciam:

¹ Sched. Mart. p.99. ² Xenoph. 1561. Not. p.2. ³ Xenoph. 1581. Epistol. ad Jacob. Reg. ⁴ Æschyl. pag. 357. ⁵ Ibid. & excerpt. ex Ctes. p. 221. ⁶ Goldast. epistol. Philolog. ⁷ Intel-
ligit Dominum Huldr. Fuggerum, cui Novellas dicaverat.

te tamen admonere volui, quid in eo spectaverim, cum sic scriberem. Item illud *augia*, quod ego *augei* scripseram, te puto Latinos quosdam codices secutum, cum *αὐγας* Græcè vocetur. Reliqua optimè, nec in istis quicquam incommodi, præter illud *fecit unquam*. Tibi cum isto Diogenem Laertium mitto, quem cum acceperis, rescribes. Vale. Augustâ, 1558.

Dum Genevæ moratus est, ¹ Adagiorum Erasmi-
aniam, quam Pater vulgabat, editionem quantum
per temporis angustias & typographicas occupatio-
nes licuit, ornavit animadversionibus; ² in quibus
cur majore brevitate usus non sit, in causâ erat,
quòd se, nisi latè expositis suis, qualescunque erant,
rationibus fidem adversùs tantum Virum (Erasmum
scilicet, quem sæpe notat, & ³ in quo Palladam
ἑρμηνεύουσαν laudante, si quid in eo desiderare fas
sit, judicium desiderat) non facilè impetraturum
cerneret. ⁴ Erasum tamen laudat, utpote qui, si
suo operi diutius superstes fuisset, nullam vel viris
doctissimis animadversionum reliquisset materiam.
⁵ Promittit etiam se proverbia non pauca, quæ in
his collectaneis desiderantur, additurum, quum lin-
guæ Græcæ Thesauro (in quod paterno auspicio
atque ductu dies noctesque incumbibat) colopho-
nem imposuisset.

Genevâ deinde regressus est Parisios, quò Joachi-
mus Camerarius, cum dudum libros ab Henr. Ste-

¹ Præf. ad Lect. ² Pag. 1122. ³ Anth. Pref. & Epigr. select.
in epistol. ⁴ Præf. ad Lect.

phano editos, literasque nuper ab ipso accepisset, ei rescripsit epistolam; quam post annum 1557. (nam in eâ mentio fit *rationum emendandi libros veteres*, quas anno 1557 promiserat, cum ederet Cástig. in Cicer pag. 98. 110. 113.) & ante annum 1559. 7. Id. Sept. (nam in eâ de morte Rob. Stephani filetur) certè ante annum 1560 (nam in eâdem memoratur Melanchthon, qui obiit 1560. Apr. 19.) scriptam, anno scilicet 1558. Prid. Id. Oct. conjicio.

Parisiis.

Joach. Camerarius Henr. Stephano V.C.L. S.D.

R Eddidit Guichetus literas mihi tuas ita scriptas, ut perspicuè declaretur singularis affectio animi erga me tui. Libros verò abs te editos jam acceperam, sed sinè literis. Itaque tum nihil rescripsi. Ago autem gratias humanitati tuæ, cum præclara opera & ingenii & elaborationis communicanda mecum existimas. Nam quod tantum mihi etiam tribuis, ut de illis iudicium me facere posse credas, eo me ut magnopere lætari necesse est, quòd tam bona sit existimatio de me tua, sic sanè ego ὡς πρὸς ἀναλογισμὸν καὶ τὴν φιλομαθείαν impensarum quidem ab operâ & labore nonnihil reperio, sed quod pactum est & factum lucri, id perexiguum est. Quo etiam tempore illud quicquid erat & poterat & debebat diligentiam crescere & excolendo reddi fructuosius, hoc cum Reip. perturbationes, tum privatae difficultates eâ inciderunt, ut copiam diminui necesse esset, nedum tenuitas augetetur. Sed de his plura scribere non est opus. Te hortor, qui & naturæ adjumenta habes, & in quo eximia doctrina atque industria & ætas ad tolerandam studii defatigationem vegeta est, ut pergas operam navare in iis publicandis, emendandis, perpoliendis, quibus instrui adjuvarique possunt amatores optimarum disciplinarum

rum & artium. Etsi autem eruditio literarum indies minoris fit à plerisque, nihilominus tamen & consilium honestum est, & præclara sedulitas eorum, qui, quicquid possunt, ad hujus conservationem & incrementa conferunt. Quoniam autem concedis mihi jus quoddam sententiam dicendi de tuis scriptis, de aliis fortasse alias tecum amanter agemus quærentes magis quam desinientes. Nunc facere non potui, quin significarem tibi, miratum me esse, quod in mentem venerit tibi, ut Eobani Hessi versus, quibus psalmos Davidicos est interpretatus, penè futiles perhiberes, atque laudem facultatis Poeticæ operi illi penitus detraheres. De quo certè plurimorum doctorum virorum alia opinio est. Nam meum quasi testimonium non modò ut rudioris ἀμεινότερον sed ut amici & benevolentis minus ponderis fortasse habere debeat. Tu autem cum ἀναπολογικῶς pronunties, utrum autoritate an iudicio obtinere causam velis, tibi scilicet est videndum. Venio nunc ad γεγραμμένων ζήτημα delatum ad Philip. Melancthonem. Atque ille quidem ità respondit, ut non solum δὲ ἀφίσιον sed omnino διαγνώμην meam esse voluerit. Ego tamen & assentior illi, & quid præterea censeam, non habeo. Nam quid significatione & reipsâ, prius posteriùsve sit, non arbitror te ambigere, cum scias Aristotelem facere τὸ δίσχυσον ἀπὸ τοῦ διασχίσοντος παρὼντων. Et Priscianum ab armis verbum armo & contra à verbo curo curam deducere. Quod restat igitur, tuum opus expectamus. Ego autem valde expeto promissas abs te rationes emendandi libros veteres. Quæ cum prodierint, videbis ut ad nostros mercatores afferantur. Quod de desiderio filii mei Guichetus narravit, id scito commune esse utriusque. Sed filius ante dies aliquot discessit Petrus Italiam conficiendi cursum studiorum suorum gratiâ. Mihi autem non tam ætas ingravescens quàm alia impedimenta obstant, quominus suscipere talia itinera possim, quibus nihil esset mihi jucundius. Te bene valere, & fœliciter rem gerere, & studio, industriâ, laboribus tuis quàm diutissimè prodesse sapientiæ virtutisque cupidis, precor. Vale, Guicheto officii à me hōc tempore variarum occupationum amborum præstari nihil potuit.

Qui

Qui cum significasset, se postridie abiturum esse, hæc festinan-
ter exaravi ad lucernam, cum lippitudo etiam mihi esset molesta :
quæ in optimam partem accipies, & conservabis benevolentiam
erga me tuam, tibi quæ persuadebis me esse studiosissimum nomi-
nis tui. Vale. Lipsiæ pridie Idus Octobr.

Anno 1559° Henricus Stephanus, cœptam à
Patre suo auspiciis Francisci Regis Typographiam
Fuggeri ductu auspiciisque persequens, nihil anti-
quius habuit, quàm ut excudi cœptum à Patre pul-
cherrimum scriptorum genus ad umbilicum duce-
ret. Quum igitur hic, sumpto ab iis initio, qui
nondum in vulgi manus venissent, historicos tres
ejusdem argumenti edidisset, Dionysium Halicar-
nasseum, Dionem Cocceium, Appianum ; ille,
velut traditâ sibi ab eo lampade in cursu ei succe-
dens, Diodori Bibliothecam decem libris nunquam
prius editis, & historiis, quas ex libris posterioribus
excerperat, partim Græcis, partim Latinè à se ab-
hinc quadriennio Romæ versis (quarum exemplar
Græcum secum non attulerat) supplementoque li-
bri 17ⁱ. ex Arriano & Curtio auctam cum suis in
eam annotationibus vulgavit, & dedicavit Huldri-
co Fuggero : quem orat atque obtestatur, ut sum-
ptibus (quos in re literariâ & libenter fecit & facere
potuit maximos) non parcat ad librorum deperdi-
torum perquisitionem ; & caveat, ne aliquis ex ejus
fratribus viris ornatissimis hanc ei palmam præripe-

‡ Diodor. epistol. ‡ Ibid. p. 798.

ret. Ii enim libri, ¹ quos (² quamvis extare non crederentur) ³ in Siciliā visos ex Lazaro Bayfio & audiverat & literis compererat, Librorum Livianorum jacturam minuerent. ⁴ Diodorum cæteris historicis tantò præstantiorem, quòd hi *μεταξὺ* *οἰκουμενικῶν* historiam reliquerit, ⁵ vendicat à criminationibus Lodoici Vivis, qui eo sæculo natus Hispaniæ suæ maximum decus & lumen ob doctrinam extitit.

Hòc anno, 15. Cal. Mart. excudit Gentium & Familiarum Romanarum Stemmata, Ric. Streinnio Barone Schuuarzenavio authore, ⁶ vix vicenni, qui apud Franciscum Hotomanum Argentoratì sexdecim mensibus in Romanarum Antiquitatum studium incubuerat, suàsque has lucubrationes dicaverat Carolo Archiduci Austriæ anno 1558. 16. Cal. Sept. Tum Hotomanus Id. Aug. eas ad Bezam miserat Apelli illi Roberto Stephano, ut illustraret, committendas. Beza autem rescripsit se, simulatque in hanc urbem [Genevam] venisset, fidem liberâsse, minimè tamen veritum, ne, quòd illi auctor fuerit, ut hunc librum ederet, illius pudori non satìs cavisse visus esset. At verò quod pater non præstiterat, filius persolvit.

Henrico Stephano annum ætatis trigesimum a-

¹ Diodor. epistol. ² Ibid. p. 798. ³ Tractat. de Diodor.
⁴ Lege epistol. Præfix.

genti, ¹ necdum ullum, quo lecto affigeretur, morbum experto calamitatem gravissimam ² reique ejus familiari perturbationem attulit 7. Id. Sept. mors Patris Roberti ³ viri pietate, virtute, doctrinâque præstantis; ⁴ cujus hæreditatem adivit.

Annus hic & duo utrinque proximi propter multorum virorum summâ dignitate illustrium mortem memorabiles fuerunt. ⁵ Obierunt enim ann. 1558. Febr. 12. Otto Henricus Elector Palatinus Rheni: Sept. 21. Carolus V. Imperator. Nov. 17. Maria Angliæ Regina. 1559. Cal. Jan. Christianus Daniæ Rex: Aug. 18. Paulus IV. Papa: Jul. 19. Henricus II. Galliarum Rex, (⁶ quem Henr. Steph. scribit puerorum Regionum educationi tam bene consuluisse, ut eis literariæ non minùs quàm equestris artis magister adfuerit, hujus Carnavaletus, illius Auratus) cui per 15 mens. successit Franciscus II. 1560. Sept. 29. Gustavus Sueciæ Rex: Dec. 5. Franciscus II. Gal. Rex, cui Carolus IX. adhuc puer successit.

Henricus Stephanus nullâ calamitate à studiis absterritus post mortem Patris ad labores redit. Ejus dolorem non parum minuerant ⁷ Literæ à Philippo Melanchthone redditæ, non solùm humani-

¹ Conformité. Præf. pag. 2. ² Pag. 170. ³ Camerar. epist. ad H. Wolf. 1560. 5. Non. Feb. ⁴ Lege Vit. Rob. Steph. pag. 89. ⁵ Calvin. Chron. ⁶ Mus. Monit. p. 96. ⁷ Epistol. præf. Pind.

tatis plenæ, sed insigne etiam propemodum paternæ benevolentia indicium præbentes: quibus eum ad promovendum Linguae Græcæ Thesaurum, suo & Joachimi Camerarii consilio de illo opere aperto, currenti calcar addidit, & viam faciliorem patefecit. Quo autem gratum erga Melanchthonem animum testaretur, ejus nomini inscripsit Pindarum, cui in tyronum gratiam addiderat interpretationem Latinam; quamvis alioquin omnes Græcos scriptores (præsertim Poetas) ad verbum translatos, arboribus, quibus autumnus suum foliorum honorem decussit, soleret comparare. Optabat, ut Melanchthonis translationem singulis verbis non adstrictam ex ipsius autographo excudere licuisset. Pindaro appendicem adjecit Lyricorum fragmenta, Præfatione in Anacreontem ex Græco Sermonem in Latinum versâ; in quo opere Marcum & Joannem Fuggerum fratres carminibus trimetris & dimetris præfatur. Hæc prodiit editio prima, anno 1560, Aprili ineunte, scilicet ante Melanchthonis mortem (Apr. 19.). Tanti illum Poetam fecit, ut eum ter ediderit in minori formâ; ¹ & ex immenso circa illius interpretationem labore olim ægritudo corporis foret contracta. ² Juvenis erat & quidem valde juvenis, cum Pindarum verteret, ideoque & minùs exercitatus, & (ut minùs exercitatus accidit) tumidus. Hoc anno excudit præterea Appiani Hispanica &

¹ Epist. ante Sixt. ² Ex Dial. de Instituend. stud. 1587. p. 57.

Annibalica Latine versa, ¹ ad quod munus virum Græcæ linguæ non parum peritum Franciscum Beraldum Aurelianensem delegerat ; necnon Leonis & aliorum constitutiones Latinitate donatas & Guilielmo Arausionis Principi Cal. April. dicatas ab Henrico Agyleo, ² quem Henrici Stephani viri mirâ in emendandis authoribus tum diligentiam tum industriam annotationes & Græca Scrimgeri emendata editio, cujus paginas numerorum notæ hujus margini appositæ indicant, permultum juverunt.

Henricus ante Patris obitum Græcorum Historicorum editionem à Generali Diodori historiâ auspiciatus, nunc ad singulorum Regum Gentiumve res gestas descendere meditatur : & à quo potius quàm à Cyro illo in sacris Codicibus celebrato, ejusque scriptore Xenophonte, ³ cujus voce Musas quasi locutas refert Eloquentiæ Pater, ordiatur ? ⁴ Eum itaque in lucem propediem vulgatum iri Melanchthoni promittit. ⁵ Hôc anno, magnæ turbæ in Galliâ ⁶ religionis ergo ⁷ coortæ, temporaque rei-publicæ calamitosæ consecuta, bellum domesticum, pestilentia, scholarum infrequentia, solitudo, & vastitas. Ad hunc fortè annum referendum est initium illius ⁸ morbi, ⁹ quo ter se laborasse cujusque

¹ Appian. 1592. ad lect. ² Epistol. ³ In Oratore. ⁴ Epist. præfix. Pind. ⁵ Epist. Lambin. ad lect. ante Demosth. ⁶ Lege Thuan. ad ann. 1559. 1560. ⁷ Forfan qui apud Anglos vernaculè vocatur *Vapours*. ⁸ Conformité. epist. p. 1.

nullam mentionem à medicis fieri conqueritur Henricus. Erat quædam actionum, (qualis ciborum aliis accidit) consuetarum satietas & fastidium. Tunc, cum libros omnes adversaretur, cogitare cœpit, quo pacto ægroto animo mederetur; & (ut erat manu ad id foelicissimâ) Calligraphiæ Græcæ scripsit exemplar, quod buxeis¹ postea tabulis curavit exarandum. ² Is tamen morbus non ultra decem aut duodecim dies eum tum malè habuit; nec sanè potuit unquam à librorum consortio penitus avelli; neque diutius huiusmodi ægritudo commorari in³ domo, quæ adeo à doctissimis frequentabatur viris, ut quoddam pulcherrimarum disputationum emporium meruerit appellari.

Antequam progrediar, de Henrici nuptiis dicendum est. Qualem duxerit, ex ipso comperies:
 “¹ clarissimam fœminam, quæ, quum titulis avo-
 “ rum generosa esset, animi nobilitate genus exu-
 “ perabat; cujus liberali indoli & τῇ ἐπιτελει paren-
 “ tes convenientem educationem institutionemque
 “ adhibuerant; quæ nativam ac genere dignam
 “ generositatem & verè μεγαλοψυχίαν longâ cum nobi-
 “ lissimis fœminis (quibusdam earum, etiam prin-
 “ cipibus) consuetudine non parùm auxerat; nec
 “ non in observandâ honestissimâ harum familia-

¹ Lege prius. ² fortè anno 1566. cum etiam Alphab. Hebr. edidit. ³ Conformité. epist. p. 1. ⁴ Epistol. ante Sext. Pyrrh. ⁵ Gell. Epist. pag. 8. 9. 10. 11.

“ rum disciplinâ diligens fuerat ; cujus in gravita-
 “ te modestia, & mirè placens omnibus affabilitas,
 “ in cujus frugalitate liberalitas, & in liberalitate
 “ frugalitas (nisi quum afflictis dextra porrigenda
 “ sublevandâque inopia esset) in cujus facilitate
 “ prudens cautio, in cujus denique hilaritate &
 “ joci aliquid ferii cernebatur : in cujus labris Pi-
 “ tho residebat : cujus vultus, tam serenus semper,
 “ nec minùs quàm sermo benignus aliquas persua-
 “ dendi partes agebat ; quæ à liberis ea sæpe ver-
 “ bis impetrabat, quæ aliæ pleræque matres ne
 “ verberibus quidem obtinere queunt. Quæ fuerit
 ea mulier tot præconiis celebrata, incertum est ; qui-
 dam (ut priùs monui) è Scrimgeri genere fuisse opi-
 nantur. Quando ei nupserit, incertius ; & vix con-
 jecturâ assequendum. Eam peperisse ¹liberos Paulo
 Stephano seniores, & Pauli pueritiam educasse, an-
 no denique ²1568 obiisse satis constat : Paulus anno
 1585. quo ³Gellium Pater ad eum misit, annos 23
 non multò videtur superasse. Annis igitur à 1585
 ad matris mortem retro numeratis, adjectoque ad
 minimum triennio, quo mater ejus pueritiam edu-
 cavit, alteroque forsan triennio, quo liberos natu
 majores enixa est ; verisimile fiet nostri Henrici
 matrimonium anno 1560°. non multò prius aut po-
 sterius fuisse.

¹ Gell. Epist. pag. 8. ² Conformité. pag. 2. lege postea ad
 ann. 1566. ³ Lege Epistol. A. Gellio præfixam. De his plura
 vitâ P. Stephani.

Anno 1561° promissum excudit Xenophontem, qui ante mensem Augustum non prodiit. Camerarius enim in Epistolâ ad Hieronymum Wolfium 1561. 9. Cal. Sext. Lipsiæ datâ scribit se ex Francisco Hotomano audivisse, quod Stephanus convalescisset, ipsumque Stephanum sibi de Xenophontis editione significari studuisse; Idem in Epistolâ ad eundem 1561. Id. Jan. datâ testabatur se nil de Henrico Stephano longo tempore cognoscere potuisse. Camerario Stephanus Latinam Xenophontis sui partem cum oratione de conjungendis cum Marte Musis rerumque Indice dedicavit, graviter questus, ope illius frustra imploratâ, se ad hoc opus (quamvis crebrò refricans quartana pristinum animo vigorem non concederet, quamvis negotia typographica eum ad alias curas avocarent, quamvis infirmæ vires à suscipiendo tanto onere deterrerent) accinxisse; cum Francisco Porto, ut natione Græco, ita etiam Græcæ (cujus erat Professor) linguæ cognitione apprimè instructo, de recognoscendâ Hellenicâ interpretatione egisse; cum Conrado Gesnero de *omnimalâ* Omniboni versione operis De venatione corrigendâ: Camerarium interim rogat, suam libelli de re equestri versionem (quam ejus judicio permiserat) ipse recenseat, adnotationes adjungat; quibus aliquando 'Fr. Porti in Hel-

2 Editæ sunt anno 1586 apud le Preux.

lenica

lenica, Gesneri in librum De venatione symbolas collatitias addere decrevit. ¹ Græcum textum emendavit ope veterum exemplarium, quorum bonam partem suppeditavit Fuggeri Bibliotheca, necnon castigationum ex aliis codicibus depromptarum, quas Scrimgerus, Tufanus & Stracelius (eodem tempore Græcæ Linguae Regii in Academiâ Parisiensi professores), Christophorus Longolius, Sirleti excerpta, Gulielmi Budæi liber, Gallica Claudii de Seyssel Jano Lascare adjutore versio suggererunt. Eum potissimum juvit editio una *Στοιχείων*, quam Petrus Victorius (quem honoris causâ nominat) non multis abhinc annis ex hæredum Juntæ prelo; altera Agesilai, Apologiæ, & Hieronis, quam Joannes Reuchlinus olim ex Germaniâ dederat. His auxiliis instructus, eam vulgavit Xenophontis editionem, Prolegomenis, Notis, & Vocabulorum *Ποικιλωτέρων* spicilegio ornatam; quæ tantò Aldinæ præstat, ² quantò Aldina Florentinæ; in quâ depravatè duo libelli in unum coaluerant eadem depravatione, quâ Æschylus etiam laboraverat. Obseruato, ³ quàm longè Bilibaldus interpres à sensu Xenophontis abierit, monet studium Græcæ Linguae neutiquam oportere contemni, quòd Græci Authores in Linguam Latinam prope-

¹ Not. in Xenoph. pag. 1, 2. ² H. Steph. in annot. ad Xenoph. 1581. pag. 17. notat Aldinum exemplar, antequam editio sua prodiret, pretio 4. aut 5. coronatorum & majore etiam vendi solitum fuisse. ³ Edit. Xenoph. 1561. Not. pag. 16.

modum omnes conversi sint. Eâdem de re multos nunc temporis monitos velim, qui Latinæ & Græcæ minùs quàm Gallicæ sunt studiosi, quòd in hanc omnes ferè illarum scriptores translati fuerint. Stephanus damnat iudicium Angeli Politiani, qui Ephesium Xenophontem Atheniensi æquiparaverit; videturque in animo habuisse illius Xenophontis Ephesiaca, rarissima quidem, Charitonisque (quam nactus perlegerat) historiam luce donare. Hòc anno, Jul. 13. Privilegia Plutarcho & Thesauro Græco à Rege Galliarum, & postea ab Imperatore 1570. 15. Feb. at suis Glossariis ab Imperatore tantum 1570. 15. Feb. Unde colligo eum de illis non nisi post inchoatum Thesaurum cogitasse. Dubius sum, quis Disticha Catonis moralia excuderit, adjectis (sinè Typographi nomine) in libri fronte his verbis *Olivæ Roberti Stephani*, quæ etiam & in Glossis & in Harmoniâ & in N. Test. Gall. ann. 1560 excusis leguntur. Certum enim est Robertum illis quidem verbis, aut his [¹de l'imprimerle de Robert Estienne] in titulo librorum, postquam Genevam migravisset, usum fuisse; at verò ante annum 1560 obiisse. Libros igitur post ejus mortem Olivæ symbolum cum illis verbis gerentes Henricus filius, aut quidam ex Typographeï operariis, potuit imprimere, aut potius iis, ² quos (dum adhuc inter

¹ Prolegom. pag. penult. & ult. ² Le Nouv. Testam. 1552.
³ Lege Vit. R. Steph. pag. 88.

vivos esset) inchoaverat, finem imponere. : Roberto Corderius anno 1556 Disticha Catonis rursus excudenda commendaverat, quæ anno 1561 prodierunt; quæque licet in Roberti Stephani secundi catalogum inseruerim, vix tamen ab eo excusa credo, qui Parisiis habitavit, nec in Typographeion Patris successit, nec hujusmodi inscriptionem (quantum adhuc comperi) libris suis præfixit.

Dum • immoderato literarum studio se macerat Stephanus, ³ tertianæ quartanæque febres ei vice jam secundâ librorum fastidium attulerunt; quod ut quâdam novitate lectionis aut abigeret aut levaret, sumptis in manum, quos ex Italiâ recens habuerat, codicibus, pervicacissimum aggreditur exemplar Sexti, cui, quod aliis album, nigrum; quod fervere, algere videbatur; cuique quâdam Sympatheïæ ratione prope assentiebat, quâ, uti Scepticus omnium artium professores, ita ille omnes libros haberet suspectos. Uno eodémque tempore primùm adversus febrim, deinde adversus argumenti magnam plerisque in locis difficultatem miramque verborum peregrinitatem luctatus, Pyrrhoniæ Hypotyposeon tres Libros Latinè à se

¹ Lege priùs pag 84. ² Epistol. ante Sext. ³ Conformité. epist. pag. 1. 2.

versos edidit, Sextique ex Diogene Laertio vitam notis in illas & hanc adjectis unà cum Galeni de optimo docendi genere adversus Pyrrhonios libro Henricoque Memmio supplicum libellorum in Regiâ magistro inscripsit anno 1562. ² Camerarius, an Sextus decem libros composuerit, dubius id ad Henricum Stephanum refert disceptandum. Anno superiore Xenophontem dedit, Hôc cum brevibus Annotationibus Themistium (cujus Græcæ Orationes octo emendatiores, sex posteriores novæ prodierunt), utrumq; Philosophum; quorum ille armis, hic togæ Philosophiam conjunxerat.

Henricus ⁴ paternæ sedulitatis hæres ⁵ nullis aut laboribus aut sumptibus parcebat, dum in promovendâ re literariâ vestigiis patris insisteret; ⁶ nil cauebat magis, quàm ne ab insigni patris erga Rempublicam literariam studio degeneraret. ⁷ Robertus morte præventus Catholicam in Novum Testamentum expositionem (quam Augustinus Marloratus

¹ Pet. Faber in Comment. ad Academ. Quæst. Cicer. Edition. Cl. Morel. 1611. pag. 64.) notat Henricum Stephanum in Sexto quædam audaciùs vertisse. Et in libr. Academ. edit. prim. p. 32.) eum (virum de Græcis literis & Latinis tam bene meritum), cum Sextum verteret, non meminisse verborum Ciceronis, quibus meliùs Sexti textum expressisset: & in suum Lexic. Ciceron. quædam ex Sexto non retulisse, quæ Cicero verterat. ² Epistol. ad H. Wolf. 1560. 5. Non. Feb. ³ In senatotium ordinem cooptatus. lege Vitam Themistii editi à Petav. ann. 1684. ⁴ Th. Bez. in præfat. N. T. 1565. ⁵ Herodot. Lat. epist. pag. 3. ⁶ Annot. in Soph. & Eurip. pag. 98. ⁷ Lege Præfat. H. Steph. ante Geneſin. & Vitam Rob. Steph. pag. 87, 88.

tus ex universis Theologis excerptam Evangelii studiosis • epistolâ 1559. Cal. Jan. Viviaci datâ dicaverat) reliquerat imperfectam. “¹ O mortem morientem quidem, si annos spectes, maturam, at superstitibus literarum studiosis præmaturam! O mortem spes eximias intercipientem! O mortem multos præclaros conatus interrumpentem, multaque præclara opera nobis invidentem! O mortem tribus linguis & tribus trium linguarum scriptoribus magnam jacturam afferentem! O typographi mortem arti typographicæ exitium minitantem! O mortem denique multis damnis & cladibus foetam! Hæc verborum copiâ patri parentavit Henricus; & operi interrupto ² extremam imposuit manum; sed morbi diuturni, quos, quum alioqui ~~divos~~ antea vixisset, ex incommodico labore (totum enim paternæ domûs ei onus incumbibat) & ex gravi animi ægitudine contraxerat, huic illius conatui, sicut & aliis multis, tunc temporis obstiterunt. At nunc votum suum implevit; & hocce in Nouum Testamentum Commentarios Bibliothecam Expositionum (utî Diodorus suos historiarum libros) inscripsit; quæ ³ secundam & ⁴ tertiam editionem aspexerunt. • Huic in Biblia universa designato operi, cujus tam fœliciter à Roberto jacta fuerant fundamenta, fastigium imponere percu-

¹ Præfix. Exposit. Eccles. N. T. • Lege Præfat. H. Steph. ante Genesin, & Vitam Rob. Steph. p. 87. 88. ² Ann. 1564. ⁴ 1570.

piebat filius. * Post editum itaque Novum Testamentum, Ecclesiasticam hujusmodi Catholicamque expositionem in Genesin & Psalmos hōc anno, in Esaïam postea biennio adjecit, cum indice ad finem Esaïæ communi binis expositionibus antehac editis à Marlorato, * qui anno 1562 Octob. 30. jussu Annæ Monmorantii Connestabilis & Francisci Ducis Guisii Rothomagi, ubi erat Ecclesiæ pastor, suspensus est. * Anno 1562. bellum primum civile in Galliis movetur; Decemb. 19. Gallica Reformatæ Religionis nobilitas duce Principe Condensi Regis Navarrae fratre, Elizabethæ Reginae & quorundam Germaniæ Principum subsidiis freta, non procul Druidum urbe in Normandiâ, contra Pontificios duce Francisco Guisio, æquo ferè Marte fortissimè præliata est. Violenta Marlorati mors in causâ fuit, quominus Catholicæ illæ, quas in reliquos Bibliorum codices typis suis absolvere Henricus decreverat, expositiones procederent. Hujus operis artifex antea à Roberto designatus, * annum vitæ 56^a (cum necaretur) agens, eâ erat ætate, ut eas integras (si fuisset superstes) perficere potuisset. Henricus in suæ epistolæ Psalmorum libro præfixæ fine ad specimen dandum affert initium Psalmi 104. versibus heroicis expressum à Georgio Buchanano Scoto, dum ad edendum totum opus se accingeret.

* Exposit. in Psalm. pag. proxim. Præf. * Icon. Bez. * Calvin. Chron. & Epist. Bez. ad Elizabeth. ante Nov. Test.

In quâ editione & de Psalmo illo, qui extra numerum vulgò receptum & in Hebraico volumine comprehensum, in quibusdam LXX Interpretum codicibus extat, aliquid (si vacaret) à se dictum iri promisit, uti & de Buchanano, cujus Paraphrasin propediem luce erat donaturus. Illa quidem apud Henricum Stephanum & ejus fratrem Robertum [†] prodiit edita, sed sinè loci nomine aut anni caractere; apud quam nil de Psalmo illo, aut Paraphraseos Authore, præter nonnulla carmina in eum encomiastica, legitur. Huic subnectuntur Psalmi aliquot in versus Græcos à diversis translati; quos claudit Henrici Epistola, in quâ monet Apollinari Metaphrasin ne umbram quidem vel poeseos vel fidæ interpretationis præ se ferre, ex manibus igitur puerorum excutiendam; suos verò nequaquam se additurum fuisse; nisi sperasset illis patrocinatoram teneram ætatem, quâ eos scripsit, ut testatur, quæ exiit illorum ante multos annos editio: Ea scilicet (ut puto) dequâ prius anno 1556. Quoniam autem hic metaphrastarum incidit mentio, non pigebit addere [†] Jacobi Duporti Græci olim apud Cantabrigienses eruditissimi Professoris. Serranus, “ Si totum transtulisset Psalterium, vix aliorum aut ingenio aut industriæ locum reliquisset; adeo cæteros omnes in hóc genere Metaphraseos ex-

[†] De hac editione lege plura in Vitâ Roberti Stephani secundi.
[†] Lege Præfat. Duporti in Paraphr. Psalm.

" celluit ac superavit ; nisi fortè popularem ejus
 " excipias, H. Stephanum, qui & carmina ejus
 " (anno 1575) vulgavit , ac typis impressit : Is
 " enim inter omnes literarum Principes ac Heroas,
 " qui superiori sæculo Hellenismi studio Græcæque
 " linguæ cognitione claruerunt, ut in omni Græcâ
 " literaturâ meritò primas obtinuit, ità & in Poesi
 " Græcâ & in primis Homericâ verè *θεσπεσίους*, co-
 " ronam adeo aliis omnibus laureamque præripuit.
 Idem tamen Duportus nollet, " Apollinarium H.
 " Stephanus, & post eum Petavius, tam severè &
 " acriter virgulâ censoriâ castigasset. At verò
 Henricus , si in Apollinario castigando paulò ini-
 quior fuerit, fuit certè æquissimus æstimator & ju-
 dex Buchanani , " quem ¹ sui sæculi Poetarum
 " Principem primus appellavit, eodémque titulo
 " postea tota Gallia, Italia, Germania, aliæque non-
 " nullæ nationes, ejus judicio (ut de quibusdam
 " aliis titulis) subscribentes, honorandum censue-
 " runt. Itistoriam hic de Buchanano audire non
 forsan lectori ingratum fuerit, ² " Ingratiis eorum,
 " quibus à Marte tota , sed à literis & litera-
 " tis nulla gratia debetur ; sunt enim è Mar-
 " tiis viris nonnulli, quibus omnia ad bellum per-
 " tinentia literatorum consilia, præsertim eorum,
 " qui nunquam militiæ nomen dederunt, non mi-

¹ In suâ ad Lector. præfatione Psalmorum Paraphrasi præfixâ
 Henricum Stephanum laudat, & ejus judicio suum de Apollina-
 rio judicium confirmat. ² De se superbius loquitur. ³ Orat. ad-
 vers. Foliet. p. 163. 164.

" nūc quàm ægrotorum somnia vilescant. Contrà
 " autem Brissacus Regis Francisci primi in Pede-
 " montanis bellis legatus Georgium Buchananum,
 " tum filii sui præceptorem, in consilium unà cum
 " ipsis exercituum ducibus adhibere solitus erat.
 " Atque huic consuetudini occasionem hoc præ-
 " buit, quòd quum Buchananus aliquando è cu-
 " biculo suo, ut uni è famulis quidpiam injunge-
 " ret, descendisset in cœnaculum contiguum aulæ,
 " in quâ Brissacus cum suis de quâdam re non par-
 " vi ad summam rerum momenti consultabat, &
 " aliquot à se murmuratis (ut fit) verbis, eam,
 " quæ pluribus placebat, sententiam sibi displicere
 " ostendisset, subridere quidam è ducibus cœperit:
 " Subrisûs causâ intellectâ intrò vocatus à Brissa-
 " co, & liberè pronuntiare sententiam coactus,
 " oracula loqui non ipsi tantum Brissaco sed cun-
 " ctis ducibus fuerit visus, quod ipsa etiam ex-
 " perientia testata est. Buchananus Roberto Ste-
 " phano ferè cœvus¹ anno 1506. in Leviniâ Scotiæ
 " provinciâ ad Blenum amnem circa Calendas Ja-
 " nuarias natus, anno 1592. 28. Sept. Edinburgi
 " obiit. Paulò diutius in Buchanani laudibus im-
 " moratus sum, in gratiam Borealium, quibus olim
 " maximo ornamento fuit, Britannorum: Quem eis
 " ob benignam ingenii venam Latinique sermonis
 " elegantiam etiamnum Australes Britanni invidē-

¹ Lege ejus vitam ipsius operibus præfixam.

rent, nisi clarissimum Poetam utrique genti communem reddidisset utriusque gentis (quam bene Deus vertat) conciliatio. Sed non omnis tellus fert omnia: vix solum est adeo sterile caloque invisum, ut non habeat, quo fertilius beare possit; nulla natio tam alteri ex ipsomet ingenio & naturâ adversa, in quâ non sit, quod altera suum velit. Habuit Gallia, quos nulla pars orbis eruditi suos non meritò optâisset, Stephanos; inter quos Henricus, dum per Europam vagatur, de suis, nisi hos certis indiciis asseruisset Gallia, natalibus inter tot aut plures gentes, quàm urbes Homerus, reliquisset dirimendam. Censent eum nonnulli “ fem-
 “ per Genevæ Typographon habuisse, in quo vel
 “ eo absente etiam excuderentur libri, quò, mo-
 “ dò siquid haberet excusum, mitteret. Prout
 “ tempora ferebant, modò hîc modò illîc cum vi-
 “ vebat, tum libros excudebat; præcipuè tamen
 “ Genevæ, quod equidem rarissimè, postquam a-
 “ deo invisum se experiretur, adjecit: Indican-
 “ tamen multi maximè ex ² Calvini libris, Gene-
 “ vam. Dum Fuggeri erat Typographus, eum
³ rarò omisit titulum, & nonnunquam ⁴ Genevæ
 nomen addidit.

¹ Almelov. pag. 111. ² Ex quibus tamen vix plures quàm unum aut alterum ab eo excusos reperio. ³ Catechism. 1565. nil exhibet præter olivæ symbolum. Alphab. Hebr. 1566. Genevæ. Olivâ Henr. Stephani. ⁴ Expof. Eccles. in N. T. 1564.

Anno 1563. saum de abusu Græcæ Linguae opusculum, Bezae responsionem (cujus meminit Beza in Epistolâ, & Henricus in fronte Nov. Testam. 1565) ad Castellionis pro suâ N. T. interpretatione defensiones edidit, & Calvinî (qui ¹ annos 54. mens. 10. dies 17. natus Genevæ obiit ² proximo anno, 27. Maii) commentarios in Pentateuchum nec non ejusdem ³ Catechismum præcûmque Ecclesiasticarum formulam (Calvinus enim, cujus auctoritatem Schismatici nostri suæ ab ecclesiâ defectioni prætendunt, formas neutiquam averfabatur), omnia à se elegantissimè Græcè versa; quorum editionem postea ⁴ ter repetivit.

Anno 1564. Fragmenta veterum Poetarum, quorum opera non extant, Latinorum à Roberto Stephano olim undique congesta, nunc ab Henrico ejus filio digesta, cum vocum prisearum expositione, prodierunt. Eorum tamen, licet ante hunc annum forsân publicata non fuerint, editionem finitam fuisse anno præcedente puto ex ⁵ epistolâ, quam Henrico Stephano misit Sigonius.

¹ Bezae Icon. ² Bezae Poem. ³ In epistol. ad Lector. calci adjectâ Henricus scribit se in hac editione nonnulla mutasse, quæ in priori apud R. S. 1554. editione ab ipso peccata fuerant, & quibus veniam ab ætate deberi existimat. ⁴ 1565. 1575. 1580. ⁵ Goldast. Epistol.

Genevam.

Carolus Sigonius Henr. Stephano suo S. D.

Accepi libellum à te perelegantem eum, in quo tu summo studio veterum fragmenta Poetarum quasi aliquas ex fœdâ tempestate tabulas collegisti. In quo eodem nescio iudiciis an amoris erga me tui magnitudinem sim potius admiratus. Iudicii, quod ex eâ re literarum ad me mittendarum occasionem quævis, cujus me magnopere studium delectaret. Amoris, quod me ejusmodi munere ad simile erga te obeundum literarum officium, quod tibi gratissimum fore significas, provocâris. Ego verò cum librum ipsum valde probavi, tum causam, quæ te ad eum mittendum impulit, multò magis, neque enim illustri, mihi crede, tuâ erga me benevolentia ad voluptatem quidquam suavius, neque iis, quæ à diligentia ingenioque tuo proficiuntur, ad usum accommodatius aliquid mihi potest contingere. Itaque doleo in primis me tamdiu Xenophontis illius tui Græci Latinique jucundissimo fructu carere, quem te ad me misisse binis jam literis repetis. Neque verò ego solus hęc conficior desiderio, sed familiares mei omnes, qui his dediti studiis sunt, ita te tuosque labores amant, ut nullam rem vehementius cupiant. Quamobrem scire avemus omnes, quæ ex officinâ tuâ, præter ea, quæ nunc ad te descripta mittimus, industriæ tuæ monumenta prodierint, ut ea sibi quisque cognita, comparare possimus. Ego, quod de me quæris, his diebus de Republic. Atheniensium magnum sanè opus institueram, eo consilio ut aliquando Atheniensium res non minùs quàm Romanorum meâ ornatæ ac illustratæ industriâ posteris proderentur. Sed me præter quotidianas occupationes multa jam è medio propè cursu revocârunt, proximè verò, quod à Bononiensibus honestis præmiis in Academiam suam accitus eo jam propè totus animo incumbēbam. Ubi, siquid inciderit, quod ad tua commoda pertinere intellexero, noli putare me amicitia nostræ, cujus memoria apud me sanctissimè custoditur, ullo unquam tempore defuturum. Vale. Patavio. Kal. Quintil. M. D. LXIII.

Anno

Anno etiam 1564. in lucem eductum est • *Dictionarium Medicum* à Gesnero (* qui ann. proxim. 13. Dec. obiit ann. vit. 49.) approbatum, quod Philiberto Saraceno medico dicavit, præfixis binis in Hippocratem Lexicis, uno Erotiani nunquam antea, altero Galeni emendatiùs excuso, cum Henr. Stephani in utrumque, Gesneri in illum annotatiunculis. • Opus illud à sexennio absolverat Stephanus, cujus editione supersedendum censuit, dum altero quodam ejusdem argumenti *Lexicographo* poteretur. • Quem nactus, plenumque nugis ac fatuum scriptorem ad dignum se *typographum* amandans, Erotiano tandem collegam addidit Galenum à Petro Gillio ex *Vet. Cod.* emendatum. • In his adeo sibi diffidebat, & Gesneri iudicio acquiescebat, ut Græcas vocabulorum medicinalium expositiones ejus censuræ permiserit; tantum autem sibi arrogare noluerit, ut suo examini Gesneri viri tanti scripta quantumvis *αὐτοκρίνα*, imò & ab ipso per epistolam sollicitatus subiiceret. • In erratorum catalogo quendam Trallianæ ex Patris officinâ editionis locum castigat. Severè autem admodum • ipse castigatur in Scaligeranis (ubi hæc notatur Erotiani editio).

* *Diction. Med. Præf. & pag. 179.* • *Icon. Bez. • Diction. Med. in Typogr. errat. ad pag. 321.* • *Scaliger. Prim. ad vocem Erotianus.*

" Lexicon Erotiani extat Genevæ apud
 " Henricum Stephanum excusum, apud quem
 " invenias auctores mirè depravatos, quippe qui
 " *φιλαυτίᾳ* laborans temere, quicquid displicet,
 " immutat & corrumpit. Non ità Plantinus
 " Antverpiensis, fidelissimus typographus. Duri-
 ssima quidem censura, si qua istis Scaligeranis fides!
 Henricus tamen, qualiscunque fuerit, veniam sanè
 ab omnibus (omnes enim suis sibi devinxit scri-
 ptis ad rei literariæ incrementum pertinentibus) im-
 petrare meruit.

* Henricus Camerario, à quo literas & cujusdam
 munusculi spem acceperat, *ἀντίδωρον* misit Thucydi-
 dem Græcè seorsim cum * Marcelli scholiis & La-
 tinè cum indice paucisque extemporalibus animad-
 versionibus nunc prodeuntem, cum vetustis codici-
 bus editionibúsque superioribus collatum, debitum-
 que suis sudoribus " in mediis mediæ hyemis no-
 " ætibus medióque Aquilonis regno sudatis, dum
 " diem partim domi molesta cum varijs typogra-
 " phicarum operarum ingeniis altercatio, partim
 " foris multiplicia negotia eaque non admodum
 " jucunda absolvebant; nocturno, quod supere-
 rat, spatio aut loci alicujus Thucydidei obscuritas,
 aut monstra, quæ in Latinâ Vallæ, Gallicâ Clau-

* Thucyd. Græc. Epist. ad Camerar. & Lector. & Thucyd. Lat.
 in Indic. fin. * Lege H. S. animadv. in Attic. Dial. pag. 27.

dij Seyffellii episcopi Massiliensis interpretatione occurrebant, fuerunt expugnanda. Non potuit *satis mirari illius inscitiam & negligentiam, hujus errores ab illo non modò sumptos, sed duplicatos.* ¹ Alibi de Gallicis Authorum, Thucydidis præsertim & Herodoti, versionibus graviter queritur; notâtque quò pluribus ea injuria illata sit, eò plus suo Plutarchum debere traductori; qui eum mutare nil aliud præter togam coegit. ² Suam ad Camerarium epistolam clausit Græcis in Thucydidem versibus; quos inter equitandum luserat; eum rogans joculariè, ut, si equestris placeat Musa, is, qui & φιλιππώτατος & ἱππικώτατος habebatur, ipsi quempiam deligeret bucephalum: quo invehctus equo *μῆδ' αὖ μῆδ' αὖ μῆδ' αὖ* versus pangeret.

Roberti Stephani mortem triennio præcesserat
 3 Sebastiani Gryphii, quinquennio subsequutus est
 4 Gulielmi (cujus viduam Joannes Bene-natus duxit) Morelij, sexennio 4 Adriani Turnebi obitus. Quanto infortunio literas illud mactavit novennium, intra quod insignissimi quatuor Typographi nobis perierunt! Æquale ferè Stephanus & Turnebus ac breve (præsertim si artem longam esse meminerimus) vitæ decurrerant spatium, anno 54° hic, 56° ille mortuus:] Adeo verum est,

¹ Apologie pour Herodote. Au lecteur. pag. 14. ² Thucyd. Græc. Epist. ad Camerar. & Lector. & Thucyd. Lat. in Indic. fin.
³ Lege Vit. R. S. pag. 90. ⁴ Lege postea in Append.

brevem immodicis ætatem senectutemque raram contingere.

Henricus Stephanus ann. circiter 1565. invisit Argentinam, ubi recepit • literas ab Ob. Giphanio missas, in quibus sui Lucretii editionem (quæ prodiit ann. 1566) promittit.

Argentinam.

Ob. Giphanius Henr. Stephano S. D.

Missi ad heri literas, quas curabis. Fasciculum, in quo Castalesta, velim jam huic tradas : mandatum quoque dices de Plutarcho ad me deportando Falckenburgii nomine. De Gellio, quaeso te, ne & mihi & tibi noceas. Quod si aliter susciperes, testor summam mihi nostræque amicitiae fieri injuriam : quod ipse satis prospicis. Itaque tua & Scaligerana, cum domum redieris, expecto : Et curabo ego bonâ fide, ut & ipse ea tibi præstem, quæ sum pollicitus. Plura jactare non soleo. De aliis quoque rebus tibi adero, quibuscumque potero. Et suo tempore, id est, intra annum, si voles, Lucretium habebis admirabiliter expolitum, simul & Justinum. Quæ quærebas testimonia de ellipsi illa, hæc ferè sunt. Cicer. lib. 2. de Leg. *Acerbiore odia incitatus, quam si tam fuisset sapiens quam fuit vehementis.* Id. lib. I. de Rep. *Sed quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam si quis, ut aiunt, curaverit, major ei profecto quam parenti debetur gratia.* Ubi ita lego : *Et est antiquior parens, ut aiunt : major ei, &c.* Id. lib. 5. Epist. 20. *Non habui cui potius id negotii darem quam illud quidem.* Sic in Cod. Victoriano : Id. 3. Off. *Piratarum enim melior fides quam senatus.* Hæc, quam senatus, sunt in plerisque editis & scriptis. Sed re-

• Goldast. Epistol.

Ælius

Atque absunt meo iudicio. Sic apud Lucret. lib. 6. *Indè sonus sequitur qui tardius adlocit auris Quàm quæ perveniunt oculorum ad lumina nostra.* Hic, *Quàm quæ perveniunt, apertè spurius est versus.* Et lib. 5. *Possit ibi quidquam hæc potius consistere causâ, Quàm quâvis aliâ longè ratione manere.* Hic quoque spurius mihi videtur. Vale, & si manes, quæso ut prandeas mecum. Iam enim satîs valere cœpi: aut certè huic quoque de Gellio indices, an probes, & sis factururus.

* Theodorus Beza anno abhinc 8° (1558°) Rob. Stephani consilio & Jo. Calvinî auctoritate victus Latinam Novi fœderis additis annotationibus versionem, quasi specimen, ediderat. Hujus (quem ² *suum in Christo Patrem* vocare solitus est) uti *vivi iudicium*, ita *defuncti memoriam* veneratus est. Illum maximo in honore habuit, quòd non esset ex
 “ scelerato eo Typographorum grege, qui eâ
 “ sunt impietate & avaritiâ, ut, dum lucrum cap-
 “ tant, nihil sit tam impium, quod non obtru-
 “ dant; digni planè, qui communi omnium Prin-
 “ cipum auctoritate severè coerceantur. In eâ ver-
 sione Antonii præsertim Cevallerii (hominis non vulgari doctrinâ & singulari quodam in Hebræis iudicio præditi) eruditione exemplarique ex Rob. Stephani Bibliothecâ cum 25 MSS. & omnibus penè impressis ab H. Stephano quàm diligentissimè collato adjutus, ex Veteribus Origenem (quo

* Epistol. ante N. T. 1565. ° Forfan ex Rob. Steph. Officinâ prodit. ° Hunc tamen titulum schismatici nostris episcopis invident.

nullus magis impurus scriptor ei visus est) ex recentibus Castalionem (qui summam Latinitatis rationem habens nimium audebat, * quique anno 1563 obiit) reprehendit; Vallæ, Stapulensis, ac Erasmi (in quo nonnullam majorem attentionem desiderat) annotationes consuluit. Hoc specimen à multis probatum duobus tantum displicuit, Francisco Balduino virulento apostatæ, & Sebastiano Castalioni in his rebus nullâ doctrinâ nulloque judicio prædito, cujus reprehensionibus (anno 1563.) respondit. Illud versionis opus inchoatum ne absolveret, obstiterunt Gallicæ civiles discordiæ, ex quibus servatus Genevam se recepit. * Unde evocatus interfuit Possiaceno conventui (anno 1561. 18. Maii. Rhemis coram Rege Carolo IX. & Reginâ, collocutoribus hinc Episcopis, indè Petro Martyre, Bezâ, Marlorato); confectâ pace (* 1563. 19. Mart.) Genevam reversus opus absolvit, absolutum Elizabethæ Reginae (1564. 19. Dec.) dedicavit; cui ab instantibus periculis ereptæ de Mariæ obitu ipsiusque (ann. 1558.) inauguratione gratulatur, & pro auxilio ad Condensem Principem misso gratias agit. * Optavit autem aliquam Utriusque Testamenti aliquando edi interpretationem Regum Principumque Christianorum jussu & virorum doctissimorum religiosissimorumque judicio confectam, “ cujus sacra & inviolata esset Authoritas. “ * Eruditis enim nunquam satisfecerat, imperi-

* Calvis. * Epistol. ante N. T. in fol.

“tis multis magnos errores objecerat Vulgata,
 “in multis locis depravata, obscura, & sæpe à
 “Textu discedens; eam tamen sanxerat Concili-
 um Tridentinum, ¹ quod post 18. annos, 4. Dec.
 1563. finitum est. ² Beza suam versionem iterum
 curavit absque annotationibus seorsim excudendam,
 & Condensi Principi anno 1565. 10. Cal. Mart in-
 scripsit, quæ denuo cum eadem Epistolâ anno 1567.
 prodiit. Utramque versionis (in fol. & 8.) editi-
 onem, uti & Gallica Biblia anno 1565° ac Disci-
 plinam Ecclesiasticam in Ecclesiis Galliæ Refor-
 matis observatam anno 1566. vulgavit Henricus
 Stephanus, qui juxta Patris exemplum Reforma-
 tam Religionem promovere semper studuit.

Anno 1565 exeunte, aut 1566 ineunte, ³ ux-
 oris suæ obitus in librorum tam Græcorum quàm
 Latinorum fastidium (quo morbo bis antea labo-
 raverat) Stephanum conjecit; qui intrâ quinque
 post ejus mortem mensium spatium, cum lin-
 guâ Gallicâ (reliquis sepositis) statuit inire gratiam
 Libello Gallicè scripto, *de Gallicæ cum Græcâ* ⁴ *con-*
venientiâ, quem Henrico Memmio inscripsit. Hic
 tractatus mihi videtur anno 1566 emissus; Henri-

¹ Calvis. ² Epistol. ante N. T. in 8°. ³ Lege Epistol. ante Conformité.
⁴ Scaligeran. Prim. Frustra laborant Perionius, Henricus Stephanus
 & alii in Gallicæ linguæ ex Græcâ repetendâ origine, ac utriusque
 cognatione probandâ, quasi res ita se haberet, cum certissi-
 mum sit, & hanc, & Hispanam Italâmque à Latinâ Romanâque
 corruptâ fluxisse: Hinc non mirum, si sæpissime ineptiant in
 suis Etymologiis frigidissimis, ut vel ex hoc uno Perionii exem-
 plo patet, qui *Maison* deducit à Græco *εἶκος*, cum sinè dubio
 originem trahat à mansione.

cus enim hujus meminit in : Gallicâ suâ pro Herodoto Apologiâ, quæ ann. 1566 mens. Nov. prodiiit ; & scribit plures duodecim annos inter hunc & alterum (*Precellence du Language Francois*) ann. 1579 editum lapsos. Dom. la Croix du Maine (uti & Bibliotheca Telleriana) hunc refert ad ann. 1567. Quod si verum sit, in istâ Apologiâ meminit libri compositi quidem, & forsan impressi, & nondum vulgati (sed id usitatum fuit). Liber quidem hic penès me est, qui anni caractere destituitur : solitus enim est aliquando in eodem libro annum addere, & omittere. In hoc libro notat hanc linguarum ambarum affinitatem in pluribus vocibus à suo patre observatam fuisse ; & seque hunc multò ampliorem fecisse, nisi rei domesticæ motus, novumque Heroïcos Poetas, So-

¹ Prefac. à un sien amy, & Chap. 28. & 38. ² *Precellenc. Epist. pag. 2.* ³ Ex quo Almelov. pag. 71. assert hæc. *En ce livre est monsté (entre autres choses) comment le naturel du Grec se conforme & accorde mieux à celui du François, qu'à celui du Latin. Au bout sont quelques mots François, Etymologisés du Grec, mais l'Auteur dit ailleurs touchant ce recueil, qu'il s'en acquitta de léger ; pource qu'il ne le donnoit que comme un succrest de l'autre livre : & le promet beaucoup plus ample : en rejetant toutes fois plusieurs Etymologies, les quelles il montrera estre, les unes contraintes & forcées, les autres sorties de l'ignorance de la Langue Grecque : imprimé premièrement par l'Auteur l'an 1567. & depuis par son frere l'an 1568 (reponse 1569) à Paris. à Mamert. Patisson.* ⁴ Vide prius. p. 229. Solitus est nonnunquam referre lectorem ad libros nondum editos, sed adhuc sub prælo madentes. E. G. In Comic. Gr. Sent. ann. 1569. in tractat. de hab. del. pag. 6. sic scribit, ut etiam in meo thesauro lingua Græca docui, qti tamen ante ann. 1572. non prodiiit. Sic ibid. pag. 100. & 119. citatur Plutarchus. ⁵ Mercer. in Prophet. 5. fol. 1583. ⁶ Conformit. Præf. pag. 2. ⁷ Ibid. in fine, au lecteur.

phoclem

phoclem & Epigrammata excudendi consilium aliò animum traxisset. In eodem mentionem facit suorum Dialogorum Græcorum, quibus anno superiore epistolam præfixerat Latinam, in quâ sic scripserat: " Multò majorem Gallica lingua
 " cum Græcâ habet affinitatem quàm Latinâ; &
 " quidem tantum (absit invidia dicto) ut Gallos,
 " eo ipso quòd sint Galli, maximum ad Linguæ
 " Græcæ cognitionem *περίεργον* seu *πλοκάνθημα*, af-
 " ferre putem. Unà cum eodem libro ad Mem-
 mium misit defuncti Patris epitaphia Græca &
 Latina magnificentissimè à se impressa.

Annum 1566. Poetis præsertim consecravit, ab Anthologiâ Græcâ incipiens, in quâ primum specimen dedit notarum sibi peculiarium, quibus postea in Homeri aliorumque Poetarum editione usus est. Suas annotatiunculas claudit epistola ad Lectorem, quem de Epigrammatibus monet, unde ea collegerit, quare nonnulla rejecerit; Venetamque, quæ ante aliquot annos prodierat, editionem, utpote depravatissimam, damnat. Quòd uberiores annotationes non adjecerit, in causâ fuit Sophocles, qui eodem tempore ejusdem formæ chartâ excudabatur. ¹ Promittit, se aliquando, ea epigrammata quæ a se & aliis latina facta sunt, editurum: In-

¹ Conform. Pref. p. 1. ² Eos memorat H. Steph. in suo Indice.

³ Ea postea iterum cum aliorum typographorum epitaphiis ad calcem Querim. Art. Typog. 1569. prodierunt. ⁴ Epistol. Præfix.

terim ad accendendum juvenum studium unius & ejusdem distichi 50 interpretationes verbis tantum diversas inseruit. Hujusmodi variationes Vavassori minimè placuerunt, cujus de Stephano censuram satis quidam rigidam hìc lectori subijciam

Quantum notarum, observationum, *διαρρίων, ῥημάτων, αὐτὸ-
ῥητισμῶν* Henricus Stephanus effuderit in vitā, nonne videamus? Ut hāc Libellorum copiā, Librorum, quos edidit typis, copiam, quæ prope infinita est, prope æquārit. Atqui ex Petro Puteano accepi quondam, Jac. Aug. Thuānum & sæpe Stephano & vehementer auctorem fuisse, ut libros edere vetetum pergeret sanè, quoad vellet, & quandiu susceptæ operæ non pœniteret; scribere ipse libros desineret prorsus: istā ratione multò rei literariæ magis profuturum, magis sibi. Quod illi consilium, ut audio, dederat ante Petrus Pithœus, vir eruditus in primis valdeque prudens. Sed quæ causā utrique hominem sic admonendi? Non una, opinor. quòd facilis quidem & solutus in scribendo, sed parum castigatus esset: quòd ad minuta & frivola laboretur sæpe & adhæresceret; nimium præcipiens; nimium emendans; omnia loqueretur de omnibus, assidue de se; cum scriptorem prætereire multa, & reticere & dissimulare oporteat; de rebus verò suis verbum facere nullum, nisi necessariò, sit pars aliqua non tantum modestiæ, sed etiam prudentiæ. Quòd si est in oratione solutā Henricus Stephanus ejusmodi, qualem descripsi; quantò in astrictā vitiosior, qui & inconcinnos plerumque versus & durissimos fecerit, & inaniter, ut sic dicam, copiosos: Non discedam à re & argumento epigrammatum. In notis ad Anthologiæ librum sextum, titulo sexto epigrammata *Σὺν πόντῳ Ἀρχίου*, haud equidem scio, quid homini venerit in mentem variare, ut Poeta loquitur, rem prodigialiter unam. Unum enim distichum, quò epigramma clauditur, diversis 50 distichis extulit eādem sententiā, atque interpretatus est; in eoque se

magnum fecisse existimavit, sive ad prodendam vim & copiam poeticæ facultatis, sive ad inflammandam juventutem acuendamque, exemplo proposito. At istâ re, quæso, totâ quid puerilius, in quâ distichorum vel optimum nævo quodam tuo non careat; cætera in plerisque absõna & incondita, si rectè attendimus, reperiantur? Quare meritò ipsam illam futilem redundantiam, neglectam videmus fuisse & repudiatam ab eo, qui Stephani tamen notas, dum anthologiam rursus ederet, retinendas putavit.

Henricus, ¹ accepto, ² cujus spes tantùm priùs data erat, ³ cum epistolâ munusculo, vicissim Camerario Latinum mittit Herodotum cum excerptis ex Ctesia, Indice, & ⁴ iconibus, in quarum picturam sculpturamque non parvam pecuniæ vim insumpserat. ⁵ Paucis post Anthologiam diebus prodiit hæc Herodoti Latini editio. ⁶ Ille in excudendis historicis ordinem tenuit, non quem ratio temporum, quibus quisque vixerat, sed quem offerentes se occasiones suadebant. Quamvis autem Herodotus Thucydide antiquior fuerit, Attica tamen Dialectus & verior in plurimis historia priores vendicant. Neque voluit noster Typographus longo intervallo disjungere, ⁷ quorum laudes conjunxit Cicero, ⁸ quorum hic illum imitandi desiderio adeo flagrasse fertur, ut illo historias suas palam recitante in lachrymas eruperit. Verùm eum ⁹ labor in Thucydideæ interpretationis recognitione ex-

¹ Epistol. ad Camerar. ante Herodot. ² Epistol. ad eund. ante Thucyd. ³ Herodot. Lat. Epistol. ad Camerar. ⁴ Ad lector. ⁵ Orat. & 2. de Orat. ⁶ Vita Thucyd.

antlatus ab Herodoteâ , quam ex eâdem officinâ prodire animadvertibat, deterruisset ; nisi ' Beza hujus scriptoris amantissimus ' in describendis iconibus suam operam navâisset, & suarum in tres priores libros præsertim in primum animadversionum copiam fecisse non contentus nonnullas præterea in hunc scriptorem observationes promississet ; ' & in proposito adeo confirmâisset, ut editionem uno prælo cœptam duobus prosequeretur. In historiis recognovit interpretationem Vallæ , ' quem interdum in uno periodi membro doctum ac fidelem interpretem, in altero linguæ vix mediocriter peritum invenit : In Homeri vitâ Conradi Heresbachii versionem emendavit & errores, qui in editionibus Gallicis Italicis Germanicis scatebant, quorum ad finem libri adjecit spicilegium ; versibus, quos Conradus non verterat , partim ex suâ partim ex aliorum interpretatione additis. ' Camerario exponit, quot sub prelo haberet scriptores, Poetas veteres, Sophoclem, Polemonem & Himerium, Græcè ; Latine, Medicorum Syntagma ; & inchoatam ex omnibus historiis concionum collectionem. Et denique, quæ in Adrianum Turnebum composuerat, misit epigrammata ; ut ab eo vicissim, siqua scripserit, acciperet. ' Henricus de ineptis falsisque queritur interpretationibus, quæ in omnibus intra annos duodecim excusis lexicis

² Herodot. Lat. Epistol. ad Lector. ² Ad Camerar.

occurrerant, quorum nonnulla Thesauri titulo ornabantur; quasi Lexicographi Patri Roberto, quem Græcæ linguæ Thesaurum moliri audiverant, si non aliud, at certè titulum præripere voluissent. Herodoto Latino præfixit Apologiam pro hujus historiâ fabulositatis accusatâ; in quâ multis Herodoti locis conatur fidem impetrare, allatis aliunde (præcipuè apud Pontificios) exemplis, quæ, licet vix credi possint, verissima esse nihilominus constat. Hanc Apologiam Gallicè editum iri monitus, se quàm alium maluit sui interpretem: memor sui cujusdam octennio abhinc libelli, qui non citius editus, quàm traductorem aut potius (quod aiunt Itali) traditorem (adeo longè ab ejus sensu recedebat) nactus fuerat. Inchoata suæ Apologiæ traductio ei minimè placuit; quisque tantum littus radere voluerat, se statim in medium mare rapi sensit; Itaque materiâ (ut fit sæpius) sub calamo crescente, Apologiam Gallicam Latinâ multò uberiores: 6° Nov. edidit; in quâ id agit potissimum, ut Papicolarum cum ridiculas theatralesque cæremônias tum atrocissima facinora detegat & infectetur.

Ex eò ferè magis, quàm ullò alio librò, ejus in Italiâ peregrinationem, quæcunque passim ibi viderit aut audiverit, quibuscum versatus sit,

¹ Apologie. Epist. à un amy. ² Quis liber is fuerit, nescio.

² Apologie pour Herodote. Pref. à un sien amy.

lector comperiet. Italia ei suppeditavit multa eruditionis monumenta, Manuscripta, & inter alia, Diodori Siculi, ubi Moſis mentio fiebat, ¹ fragmentum. Diu ibi commoratus affirmat nullam regionem magis abundare ² blasphemiiis, quarum varia genera variis urbibus peculiaria audivit Bononiæ, Vincentiæ, Lucæ, Paduæ (³ ubi Mich. Falopii prælectioni juventuten in vitium inducenti fortè interfuit), Neapoli, Venetiis, ⁴ Romæ. ⁵ Paduæ cum Cardinale de Tournon verſatus eſt. ⁶ Venetiis incidit in Guliel. Poſtellum peſſima ſua de religione ſenſa liberè pronunciantem. ⁷ Ibidem Latina quædam carmina dedicavit Joanni de Caſâ Florentino Archiepiſcopo Beneventi, inſcius tunc eum fuiſſe authorem ⁸ Libri Italicis rythmis

¹ Apologie. Chap. 1. ² Chap. 25. ³ Chap. 12. ⁴ Chap. 14. & 25. ⁵ Chap. 20. ⁶ Chap. 6. & 14. ⁷ Chap. 13. ⁸ Præterea Beza in epiſtol. ſuis Poematib. præfix. 1569. hæc habet. Extat excuſum Sodomix encomium Joannis à Caſâ Florentini, rythmis Italicis (ut idonei teſtes ſcribunt) unâ cum Bernix capitulis, quæ vocant, editum. Et tamen eum Cacolyci Beneventanum Archiepiſcopum, cameræ Apoſtolicæ Decanum, & ſummum in Venetorum dominio ad Lutheranos perſequendos legatum designârunt: Papam etiam fortæſſis futurum, niſi monſtrum illud hominis mors intercepſiſſet. ⁹ At lege Menagii pro Joanne à Caſâ Apologiam in ſuo Antibaill. Chap. 119. & 120. ac ejuſdẽ pro eodem contra Paul. Verger. deſenſionem in calce tom. 2. Antibaill. Videt equidem illud Italicum Poema, cujus titulus *Capito del forno*, unâ cum aliis Joan. à Caſâ & aliorum poematis contentis in uno libro, qui ſic inſcribitur *Le terza rime di Meſſer Giovanni dalla Caſa di Meſſer Bino & d'altri. Per Curtio Narvo & fratelli. MDXXXVIII. 8º Et il primo libro del l'opere Burleſche di M. Franceſco Berni, di Meſſer Gio. della caſa, del Varchi, &c. 8. In Venetia per Dominico Giglia.* 1564.

scripti Venetiis apud Trajan. Nanum excusi, in quo illud (quod Christiana mens & aures horrent) peccatum laudibus celebratur, opusque divinum vocatur. ¹ Genuæ Pinatellum damnatum & Galliâ tunc profugum, postea verò multatum, allocutus est. Frequentibus Italiam infestari observavit homicidiis, eisque fatis insolentibus, (qualia accepit facta ² Mediolani, ³ Paduæ) imò aliquando impunitis (qualia ⁴ Romæ Julii III tempore, & ⁵ Neapoli paulò post belli Senensis initium). ⁶ Venetiis miram animadvertit fuisse consuetudinem, ut, siquis magistratu per suffragia excideret, gratias agens, exeuntes curiâ omnes saluaret Senatores, qui ei mutuò non absque Dei invocatione respondebant singuli per se non stetisse, quominus eligeretur. ⁷ Florentiâ Senas (biduo postquam Florentiæ Duci Philippi Regis nominè deditæ essent) cum duobus aliis proficiscens, ex sene plusquam nonagenario audivit, severè quidem at justè in Senas divinitus vindicatum fuisse, ubi fraternas manus fraterno sanguine de causâ levissimâ cruentatas sæpe viderat. ⁸ Apud Italos (⁹ quibus est animus, sed non satis animi) minora & fatis ingeniosa furta, ¹⁰ pauca verò novit latrocinia, nisi inter Romam ac Neapolin, ubi vias obsidere so-

¹ Apol. pour Herodot. Chap. 15. ² Chap. 18. ³ Ibid. ⁴ Ibid. ⁵ Chap. 15. ⁶ Chap. 14. ⁷ Chap. 18. ⁸ Chap. 15. ⁹ Chap. 18. ¹⁰ Ibid.

lent latrones exilio damnati. Henricum etiam adiisse Augustam Vindelicorum constat, ¹ quòd ibi cum defuncto nuper (cum ista scriberet) Carolo Marilliano Viennæ Episcopo Regisque Galliarum legato se cœnasse, & sæpe collocutum fuisse testetur.

Ex Gallicâ illâ Apologîâ hæc raptim excerpti ad Henrici Stephani per præcipuas Italiæ urbibus peregrinationem spectantia. Librum ipsum perlegisse vix pœnitebit quemquam, ubi inter multa, quæ risum movebunt, offendet, & quæ doceant. Meminerit interim lector, id esse sæpe peregrinatorum vitium, ut suas merces pro magnificis efferant, studeantque admirationem magis & voluptatem creare quàm fidem: Henricum præterea fuisse capitalem Papistarum hostem, & nil felli pepercisse, dum eos omnium ludibriis & odio objiceret. “ Henrico Stephano (inquit - Konig.) nil laborum pejus cœssit, quam scripta pro “ Herodoto Apologia. Isto quippe libro quum “ gravissimè in cucullatorum ordinem peccasse “ judicaretur, ignibus fuisset expiandus, nisi imminenti periculo se subduxisset. Stephano itaque sibi fugâ consulente & in nivosis Ar-

¹ Apologie Chap. 15. & 34. & in Apolog. Latin. ante Herodot. 1566. pag. 14. ² In suâ Biblioth. ex Tollo de Infelic. Liter. pag. 87.

“ verniæ montibus latitante, cremata à tortore
 “ effigies pro ipso pœnas luit. Unde (ut erat
 “ dicax) sæpissime eum jocatum fuisse ferunt, se
 “ nunquam magis riguisse, quàm cum Parisiis
 “ ustularetur. ¹ Janssonius ab Almelov. videtur,
 si unquam id acciderit (nam ingenuè fate-
 tur nihil uspiam de combustione effigiei Henrici
 Stephani legisse) referre ad tempus, quo dia-
 logum inter Philoceltam & Coronellum scrip-
 sit; eo scilicet dialogo (de quo deinceps) odi-
 um, quod sibi Apologiâ pro Herodoto conflave-
 rat, multum adauxit. ² Plurimi autem Tollium
 deceptum statuunt, quòd Roberti Stephani
 effigies concremata fuisse à multis credatur. De
 Roberto Stephano fictoque straminei simulachri
 supplicio satis jam antea dictum est. Quod au-
 tem ad Henricum attinet, eum postea constabit
 & Lutetiam & Aulam frequentasse; imò in rei
 literariæ sumptus faciendos Regium stipendium
 obtinuisse. Quì verò hæc libertas, ea gratia,
 illud præmium homini damnato, qui in suâ ef-
 figie debitas sibi pœnas absens de dit, contingere
 potuerit, nondum intelligo.

¹ In dissertat. pag. 83. ² Ibid. pag. 84.

Cum autem Herodoteum scribendi genus tam prope ad Poeticum, præsertim Homericum, accedat, Herodoteam commodissimè comitata est Homeri aliorumque Heroicorum Poetarum editio, opuscula Herodoti, Plutarchi, Porphyriique ad Homeri vitam & poesin spectantia, Henrici quoque in Poetices laudes præfationem, dissertationem, annotationesque complexa. ¹ Ille, cum editionem Homeri Lovaniensem immeritò aliis nonnulli anteponant, primum inter minùs malas locum Romanæ, secundum Florentinæ tribuit, postquam omnes numero octodecim consuluisset; ² Præ reliquis unam cujusdam professoris Itali notat, qui vocem *ῥητορικὴ* quasi Poeticam, licèt de tam fædo errore operâ Mich. Sophiani admonitus, sui exemplaris autoritate tueri non dubitavit. ³ Animadvertit lectionem in Eustathii commentariis discrepare sæpe ab eâ, quæ in Textu legitur; cuius exemplum insigne affert ex *Il.* *ψ.* v. 549. ubi *μειζον ἀνδρῶν* retinent omnes (quæ ad ejus manus pervenerunt) editiones, etiam illa, quæ ex Adriani Turnebi doctissimi alioqui & diligentissimi viri typographiâ prodiit. ⁴ Conjicit Turnebum suis editionibus (E. G. Sophocleæ) typographicæ *ῥητορικῆς* operam non semper impendisse, ex eo quòd fædissimi aliquando occurrant errores, qua-

¹ Poet. Her. dissert. p. 18. ² Pag. 20. ³ Sophoc. Præf.

lis per totum Sophoclem commissus : ¹ nos pro ² *ἥν*
 forsan ex non bene lectâ veteris codicis compendi-
 ariâ notâ. “ ³ Quod tantum abest, ut studio læ-
 “ dendæ Turnebi famæ (cujus quam antiqua ei
 “ cura fuerit, ab eo non ⁴ multis ab hinc mensi-
 “ bus scripta in eum epitaphia carmina testantur)
 “ dixerit ; ut potius admirabilis & penè incredi-
 “ bilis in tam docto homine candoris ac modestiæ
 “ exemplum proposuerit. Quum enim ipse in
 “ Callimachi ad Apoll. v. 31. hymno publicè in-
 “ terpretando lectionem (*ἀν’ ἑστία*) vulgò receptam
 “ secutus esset, postea publicè fateri non puduit,
 “ se malè legisse, & pedibus ire in Joannis ⁵ Aurati
 “ sententiam, qui (utî in restituendis multis poe-
 “ tarum locis ita in hâc maximam ostendens fa-
 “ gacitatem *ἀν’ ἑστία* reposuerat. ⁶ Henricus suis
 notis inserit fragmentum incerti Authoris, cujus
 opusculum in Medicâ Bibliothecâ olim nactus non-
 dum usquam editum viderat. ⁷ Hesiodi Venetam,
 quam anno 1537. dedit Trincavelus, editionem,
 in Theogoniâ & Aspide, Aldinæ & aliis præfert,
 mendis alioqui scatentem. ⁸ Orphei Argonauti-
 corum editiones Florentinam, Aldinam, & Cra-
 tandri cum metricâ ejus interpretatione, notat :

¹ Schol. p. 111. l. antepenult. p. 118. l. 9. ² Poet. Heroic. Annot. p. 39.

³ Herodoti igitur editio paucis mensibus Homeri editioni præ-
 ixit ; in quâ illa leguntur epitaphia. ⁴ Poet. Her. Not. p. 1.

⁵ P. 50. citat alias Joan. Aurati conjecturas. ⁶ Poet. Her. Dis-
 fert. p. 20. ⁷ Poet. Heroic. Not. p. 34.

¹ Callimachi habuit Aldinam, Florentinam majusculis literis, & Parisinam (nempe Vascofani): In Theocrito multum debuit Mich. Sophiani ex ² Vet. Codice castigationibus; ³ in Romanâ & Aldinâ abesse multos versus queritur, quas malè in suâ secutus est Morelius, ⁴ qui nonnunquam suam divinationem pro verâ lectione reponere ausus est. Cur Henricus Morelium minùs probaverit, in hujus partis Appendice dicetur. Observo enim Henrico minimè placuisse Morelii editiones, quas frequenter carpit, ⁵ Arati, ⁶ Theocriti, ⁷ Nicandri, ⁸ Dionysii Afri. In Dionysio labore hunc levavit paterna editio, in Colutho Jo. Brodæus, in Tryphiodoro Fredericus (⁹ qui id poematum satîs fœliciter & versibus reddidit & annotationibus illustravit) Jamotius. ¹⁰ Musæum putat Grammaticum fuisse ex libri veteris inscriptione, quam Genuæ viderat Mich. Sophianus, ¹¹ Phocylidis veribus Sibyllinos (ex Suidæ Authoritate) aliôsque admixtos suspicatur.

¹ Poet. Her. Vol. poster. p. 487. ² Not. p. 51. ³ Poet. Heroic. Vol. poster. Not. pag. 53. Petrus tamen Faber (comment. in Cicer. pro Cacin. Claud. Morel. 1611 pag. 126.) notat in Ciceronianâ Arati versione (v. 525.) legi melius *dejunctos*, quàm apud Lexic. Stephani Ciceroniano *devinctos*. Sed Henricus Patris & Patruî lectionem secutus est. Theocr. H. S. 1579. Præf. ⁴ Poet. Her. Not. p. 54. ⁵ Dionys. Perieg. 1577. ad lect. Morelius *περίγυρτος* malè vertit *ambitus*. ⁶ Poet. Her. Vol. poster. p. 488.

Ne mihi, Lector, succenseas, quòd in in singulis te detineam editionibus, quarum accuratus explorator & censor fuit noster Henricus. Certè est operæ pretium earum habere notitiam, sinè quâ verus Authorum sensus in variis locis variè editis elici non potest. In errorem facilè inducitur, qui solas librorum aut antiquissimas aut nitidissimas editiones amplectitur. Sunt, quibus nil non placet, modò ex Aldorum aut Juntarum officinis prodeat, quasi eò emendatiores fierent libri, quò antiquiores aut rariores: quum sanè aliquando nil vitiosius. Alii Turnebianas aut Morelianas ob Characterum nitorem unicæ deosculantur; quasi error non possit etiam nitidè excudi. Hujusmodi Venatores librorum titulo ac cortice tenus sapiunt, nec quicquam pensi habent examinare, quàm correctus sit liber, cujus frons Typographi alicujus celeberrimi nomine insigniatur. Absit à me, ut magnis illis nominibus, Aldis, Juntis, Turnebo, Moreliòque quicquam laudis debitæ ausim detrachere (& si vellem, ipsa me tyrunculum eorum obrueret authoritas), ut potius cupiam illorum similes ætati nostræ contigisse Typographos. Siquid in eorum libris peccatum sit, nequaquam in eos, sed vel in Typographicæ artis tempus nondum maturum, vel in operarum, quibus (cum omnia suis ipsi manibus præstare non possint) omnes uti coguntur Typographi, incuriam culpa transferenda est.

est. Non equidem vitio do eorum industriam, qui undecumque varias & prece & pretio corrogant editiones, ut ex his diligentissime collatis aliquid in bonum publicum emergat: illud enim est & fuit semper Bibliothecarum institutum. Utinam autem unusquisque ullius Authoris editor, sui saepe ad fastidium nominis repetitione non tumidus, suam ita adornaret editionem, ut nihil eorum, quæ in superioribus extant, desideraretur, sed ea omnia lectoris judicio relinquerentur integra; quicquid de novo adderet, seorsim excuderetur! Exemplar vix possum perfectius proponere, quam quod nobis exhibet editio Æschyli Stanleiana. Jam redeo ad Henricum, cujus editiones ideo miror, quod eas, quam posset accuratissime aut ipse aut per alios (quos complures novèrat) viros eruditos, ad omnium tum Manuscriptorum tum impressorum codicum fidem, non sinè maximo delectu & suo (quo maxime in Græcis præsertim pollebat) aliorumque judicio, elaboraret.

Is non in Græcis & Latinis duntaxat suæ industriæ dedit argumentum, sed in Orientalibus; quibus nunc Hebraïco prælusit Alphabeto, majus aliquid post annos paucos daturus. Anno igitur proximo 1567. ab Alphabeto transit ad Hebræam Grammaticam Ant. Rodolp. Cevallerii illius linguæ professoris, qui in audiendis Francisco Vatablo,

† Epistol. præfix. Gramm.

Paulo

Paulo Fagio, & præsertim Immanuele Tremellio focero suo multum profecerat. Eam Hebræâ Epistolâ Tremellius ornavit. An hæc Grammatica prius edita fuerit, incertus sum; nam epistola ad Bezam (cui hanc Cevallerius inscripsit) Cal. Dec. 1559. data est. Fidem superiore anno obligatam nunc incipit liberare; & ut in grandibus voluminibus plerumque occupatus aliquando libelluli cujusdam editione puellulis gratificetur, Græcas Polemonis & Himerii aliorumque quorundam Declamationes cum annotatiunculis excudit; Quoque melius tyrones Tragicorum lectioni assuescerent, selectas ex tribus hujus generis principibus poetis Tragædias partim soluto partim stricto sermone versas dedit.

Id moris habuit Stephanus, ut, quas inter peregrinandum comparaverat amicitias, munusculis literariis coleret, & tueretur. Ludovico itaque (quem in Italiâ noverat) Castelvetro Jani Parrhasii de rebus per epistolam quaesitis libellum misit, à viro politioris doctrinae studioffimo Jovâ acceptum. In epistolâ præfixâ queritur plerisque hodie fordere veteres Commentariorum scriptores, Boroaldum putà & Domitium Calderinum; qui, quia (ut sæpe fit) doctiores evaserunt discipuli, non propterea è doctorum albo eradendi sunt. Neque sentit cum iis, qui Parrhasium reprehendunt,

‡ Præfat. Polem, ‡ Lege prius. ‡ Epistol.

dunt, eadēque ratione possent reprehendere eti-
am Lucretium, doctissimūque Tarrhæum ; quod
illi meliorem operam in exponendo Virgilio quàm
in Claudiano & Statio, hic in Homero quàm in
Apollonio Rhodio posuisset. Notat præterea
et quendam magni alioqui nominis virum, qui ex-
ordium Metamorphoseon minimè probans refingit,
& pro duobus Ovidianis suos sex versus substituit
Ovidium autem non incommodā brevitatem usum
probat Stephanus, quod (ut Horatianos aliquando
exercitationis gratiā, ita nunc hos) Ovidianos qua-
tuor totidem Latinis & penè ad verbum incluse-
rit.

Jul. Scalig.

Quas mutata novas immotis corpora formis
Induerint facies : se ut mirarentur in illis :
Tecta fide veterum canimus miracula Vatum.
Dii, quibus imperium hoc, rerum rariare figuras :
Et fluxo reparare orbi sua semina : cœptis
Aspirate &c.

Ovid.

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Dii cœptis (nam vos mutastis & illas)
Aspirate meis ; primāque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Steph.

Καὶ ὡς μορφωθέντα ἔειλεται ἢ τοῦ αἰδέσθαι
Σώματα. Οὐρανόθεν οἱ τῶνδ' ἠλλάξατε μορφῶν,
Περὶ μέντοι τέλει δοτε, καὶ ἐν κόσμῳ ἡρόδλης
Μίσρα καὶ οἱ ἡμᾶς ἐπὶ τὸν μηρὸν οἰρῶν.

Jul. Scalig. Poetic. Lib. 6. Cap. 7.

Quum

Quum Stephanus " suis studiis utilissimum
 " esse semper judicârit, ejusdem argumenti scri-
 " ptores, si non uno volumine, at certè quàm
 " paucissimis fieri posset, inclusos habere, (adeo
 " ut etiam multos, qui seorsum compacti erant,
 " recompingendos, ut aliis sociari possent, curârit)
 " venit huic aliquando in mentem, de suo sensu
 " judicanti, gratissimam se omnibus literarum stu-
 " diosis rem facturum, si ejusdem generis scripto-
 " res eodem velut tecto reciperet, ità ut unâ eâ-
 " démque operâ universi consuli à quolibet pos-
 " sent. Huic consilio debetur illud Poetarum
 " Græcorum volumen ante paucos menses editum,
 nunc verò omnes artis medicæ, post Hippocratem
 & Galenum, Principes Gulielmo Plancio dedicati,
 (ex quorum plurimis suum antea medicum Diction-
 rum contexuerat) Græci quidem Latinitate donati,
 tum quòd pauci hujus artis professores istis tempo-
 ribus cognitionem Græcæ linguæ vel mediocrem
 adepti essent; tum quòd omnes Græci codices ad
 manum non fuerint, & unde satîs emendatos ha-
 beret, nesciret. Eâdem ratione ductus volumen
 Historicorum à se propediem editum iri pollice-
 tur.

Nic. Nancelius in epistolâ ad Billium 1579. 18.
 Cal. Sept. datâ scribit se " de suis veteribus me-
 " dicorum Latinorum correctionibus communi-

Episto Præfix. Med. Art. Princ.

†

" cásse

" cásse cum Henrico Stéphano Lutetiae in ædibus
 " paternis, numquidnam vacaret hæc & alia scri-
 " pta varia publicè edere. Causatus est ab Rege
 " nescio quid imperatum sibi : neque sibi in urbe
 " prælum premi aut verti volvíque. Imò & pau-
 " cis antè diebus emissos à se plerosque medicos in
 " lucem, quorum pars esset aliqua ex iis, quos pro-
 " ferebat, ut Celsum, Scribonium, Marcellum, &
 " alios. Cui quum objecisset duplici sibi nomine
 " factum minùs probari : tum quòd Græcos plures
 " paucioribus Latinis eodem densiore tomo excudis-
 " set : tum quòd è multiplici lectione Latinorum
 " & correctione unicam amplexatus esset, quam in
 " album retulisset, reliquis in totum omiſſis ne-
 " que adeo margini adscriptis : adeo & sæpicule
 " deterrimam quamque lectionem dictionémque
 " textui inseruisse minùs expensâ exploratâque
 " sententiâ ; cujus idoneus arbiter debuerit esse
 " medicus aliquis doctus & artis & critices peritus :
 " Contractâ fronte & corrugatâ caperatâque ex
 " more & naturali quâdam *μηντισησις* paucis re-
 " spondit subiratus, in hanc propè sententiam
 " aut similem ; mihi sic est usus ; tibi ut est opus
 " factò, face. Idem Nancelius in epistolâ ad Da-
 " lechampium 1584. Non. Apr. datâ scribit " sibi
 " inter sua opera illud esse magis arduum quàm
 " utile, de correctione priscorum medicorum ;
 " quos inter, Cœlium Aurelianum Rouillii ann.
 " 1569. totum suis notis delineaverat & interpun-
 " xerat :

“ xerat: reliquos nondum potuerat, quia exem-
 “ plar suo simile desideravit, nec Lutetiæ invenire
 “ potuit, aut aliunde adipisci. Rogat itaque Da-
 “ lechampium, “ si apud Librarios repererit, ad
 “ se justo pretio mittat. Titulus illi est, Medici
 antiqui omnes Latini &c. Venetiis. M. D. XLVII.
 Ald. in folio. “ Non hoc intelligit, quod Hen-
 “ ricus Stephanus de Græcis & Latinis confusum
 “ edidit: Illud enim solos Latinos habet numero
 “ circiter 12. aut 13. ex quibus unum Strabum
 “ Gallum amplissimis commentariis explicaverat.
 Hæc Nancelius; cui nostri Henrici labor minùs
 placuit. Rectène an fecus, judicent medici.

Anno 1568. Apophthegmata Græca volumine
 minori excudit, unà * cum Latinâ Raphaelis Re-
 gii, quam Erasmiæ liberiori, rarò fideliori præ-
 tulit, interpretatione. * Loci aliquot in Græco
 textu emendati fuerunt: aliorum emendationem
 cum suis editionibus Plutarchi, & Laertii pollici-
 tus est. In hõc libello se Fuggeri Typographum
 postremum (quantum adhuc vidisse contigit),
 nec enim in aliis libris hõc anno editis, nuncupa-
 vit. * Opusculum hoc in gratiam puerorum vul-
 gavit, quorum memoriam excoli & exerceri vel-
 let in hujusmodi Apophthegmatis captui eorum à
 sagaci præceptore selectis & accommodatis. Pue-
 rorum etiam rationem à se habitam fuisse notat in
 rejiciendis obscœnis: Nec possum hìc ìsilentio

* Apophth. Præf. 2 Titul.

T

præterire

præterire mei Præceptoris optimi Patronique D. Busbeii curam, qui, quicquid modestiam posset lædere, non quidem manu (utî falsissimè * Viri pii memoriam calumniari nescio quis A. nuper ausus est) indigitavit, sed ab Authoribus omnino eliminavit. Hôc anno ex officinâ Henrici prodierunt (quos superiore promiserat) Varii Historiæ Romanæ scriptores partim Græci partim Latini in unum velut corpus redacti cum copioso in omnes indice, & carminibus de singulis Imperatoribus à Julio Cæsare ad Ferdinandum partim ab Aufonio, partim à Jacobo Micyllo & Ursino Velio conscriptis. Præterea ut adolescentes linguæ Græcæ studiosi Poesi Christianæ assuescerent, volumine minimo, quod facilius circumferretur, aliquot Synesii hymnos & Nazianzeni odas vario Lyricorum versuum genere, adjunctâ Fr. Porti Latinâ interpretatione; ac Psalmos Davidis aliquot Ἀνακρεοντισιομαλοποιηθέντες metro Anacreontico Sapphicôque à se redditos, unum 126^m Latinè, cum nonnullis de rebus sacris Flaminii versibus vulgavit.

* Sciunt, quotquot illum norint, quàm severâ disciplinâ, moribus antiquis, tenacissimâ erga Ecclesiam (cum in maximis periculis versâretur) fide, ferventi & Apostolico juxta rectam scientiam bonâque conscientiam Zelo, stabili pro Catholicis ac Primitivis ideôque sanis ritibus (dum Ecclesiastico senatui intererat) constantiâ spectandus fuerit. Heroicæ sunt illæ virtutes milite Christiano dignæ, calumniis omnibus superiores; quas maledicus quivis conviciator faciliùs nunc carpat, quàm imitetur. Credat jam, qui possit, virum illis præditum juventuti fenestram ad nequitiam aperuisse. Quamvis autem res tam manifesta & omnibus nota vindice minimè egeat, amor tamen veritatis gratûsque (quem erga Præceptorum optimum gerere discipulum in perpetuum summis beneficiis devinctum decet) animus tacere me non passus est.

Sophoclem

Sophoclem tandem emisit cum Græcis Scholiis, Joachimi Camerarii Commentariis (Joanni · Oporino, cujus eruditionem & diligentiam laudat, inscriptis) Latinisque Ajacis lorarii ac Electræ, illâ ad verbum, hâc liberâ, versionibus, (omnes Vitus Ortelius Vinesimus verterat). ² Stephano in Sophoclis multò minùs Æschylo vitiati editione laboris multò minùs impendendum fuit, præsertim post Adrianum Turnebum Regium Literarum Græcarum Professore & Typographum, qui hunc Authorem edidit, Æmari Ranconeti exemplari (non ex omni parte emendato) usus. Suas statim Henricus seorsim in Sophoclem annotationes & dissertationem de Sophocleâ Homeri imitatione excudit; His etiam adjecit notas in posteriores (i. e. ³ à librariis & Typographis loco posteriore collocatas) tragædias Euripidis ex duobus vetustissimis exemplaribus emaculatas, ⁴ quibus gravius, quàm priores, laborantibus adhibenda prius esse remedia existimavit. In his multa non vidit, Brodæus, vir alioqui sagacissimus, ⁶ cuique in eis & aliis multis in lucem post ejus obitum prodeuntibus facta est injuria; plurima enim, quæ tumultuariè sibi non aliis annotaverat, nequaquam vulgari passus fuisset. ⁷ Editiones Aldinam & Hervagianam Euripidis (ann. 1537.), ⁸ Frobenianam

¹ Is Oporinus Professor Gr. & Lat. se Frobenio associaverat. natus 25. Jan. 1567. Mortuus 6. Jul. 1568. Jansson. & la Caille. lege Thuan. ad ann. 1568. ² Sophoc. ad lect. ³ Annotat. p. 113. ⁴ Pag. 98. ⁵ Pag. 99. ⁶ pag. 111. ⁷ Pag. 140. ⁸ pag. 102.

opusculorum Plutarchi (ann. 1542.) foedissimis erratis scaterere monet. ¹ Stephanus toto jam ferè & forsan ampliùs triennio ab uxoris morte elapso nullum in eam, cujus laudibus verba deerant, epitaphium scripserat, quamvis alias plerasque epitaphiis ornasset; nunc verò tandem videtur nonnulla in præstantissimam illam sceminam composuisse, è quibus quatuor nobis ipse servavit.

Huic pudor & candor famam vicere fidemque;
 Huic, quæ tres Charitas gratia vicit, erat.
 Huic sexum vicit prudentia, vicit & ² annos:
 Huic victum est morum nobilitate genus.

Anno 1569. Henricus Stephanus duos edidit tractatus, Artis Typographicæ querimoniam, & ad quosdam amicos de suæ Typographicæ statu epistolam; illam rarissimam, hanc non ubivis obviam: Utramque igitur hîc integram adjiciam, tum quòd multa ad Stephani aliorumque editiones spectantia complectantur, tum quòd hîc à Lectore quicquam, quod in Almelveenianâ dissertatione habetur, desiderari nolim.

¹ Epist. Gell. p. 11. ² Indè conjici potest eam non ætate multum provecam fuisse, cum obierit.

A R T I S

ARTIS TYPOGRAPHICAE QUERIMONIA,

De illiteratis quibusdam Typographis, propter
quos in contemptum venit.

A U T O R E

HENRICO STEPHANO.

HENR. STEPHANUS *lectori bonis literis
bene cupienti S. D.*

Scribimus indocti doctique Poëmata passim, exclamat Horatius, postquam dixit agenda navis ignarum non audere eam agere, medicos, quod medicorum est, promittere, fabros fabrilis tractare. In eandem verò sententiam & alibi canit,

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,

Indoctusque pilsæ, discive trochive, quiescit,

Ne spissæ risum tollant impune coronæ :

Qui nescit, versus tamen audet fingere.

Hoc autem quàm verum nostrâ etiam ætate comperiat, quotidie testantur misera poëmata, quæ deferri videmus in vicos vendentes thus & odores (ut hîc quoque verba Horatiana usurpem) & piper, & quicquid chartis amicitur ineptis. Sed quod ille de iis dixit qui γεγραμμενα, multò etiam justius de iis dicemus qui τυπογεγραμμενα poëmata, quamvis aliena, nec poemata duntaxat, sed alia aliorum quorumlibet scripta. Quid? doctrinam typographi & ejus qui poemata scribit, parine in lance expendendam censes? Non equidem: sed utrosque, si indocti sint, æquè suo in genere (ut ita loquar) indoctos esse & censeo & affirmo. Quantum enim multi hujus seculi versificatores ab eâ doctrinâ absunt mensurâ, quam vel mediocriis poësis (si liceret mediocribus esse poetis) desiderat, tantum plerosque typographos ab eâ, quam ars illorum poscit vel flagitat potius, abesse dico: ut de iis taceam qui non sunt indocti, id est parum docti, aut etiam minùs quàm parum docti, sed ne digni quidem sunt, qui indocti vocentur, quum sint prorsus analphabeti. Quid? (diceret fortasse quispiam) quum tot librorum agmina ex tot typographorum

phorum officinis prodeant, quos omnis doctrinæ expertes esse constat, an ita necessariam illis esse literarum cognitionem existimas, ut à suis fertilissimis alioqui prelis, in quibus conseruerunt, tanquam Aristophanicos Strepseudas, ad tam seram scholam vocare, & veluti Pelias quosdam recoquere velis? Atqui, si ideo typographicae arti doctrinà non est opus, quod multi eam indocti exerceant, ac de iis queri minimè debeo: itidem certè poeticae non esse necessariam, quod ab indoctis etiam multa proficisci poemata videamus, ideoque de illis immeritò questum esse Horatium pronuntiabimus. Nisi fortè poeticae quidem necessariam omnino esse poeticam, at typographicæ arti non item, dicet aliquis. Sed quo id ore dici à quoquam poterit? Itane verò librorum editio pro dignitate ab iis elaborari poterit quibus nihil cum Musis commune est? Itane verò artem cuius velut tutelæ ac fidei literæ hoc seculo commissæ sunt, fideliter tractare literarum imperitus poterit? Ecquid obsecro dicturum putamus Aldum, si nunc reviviscens videat successisse sibi typographos, quorum non minima pars vix penè aliud in libris, quàm quomodo alba pagina discernenda sit à nigrâ, intelligit? (Nam qui tantum profecerunt ut Græca literarum elementa possint à Latinis, Hebraica à Græcis discernere, atrocem sibi fieri injuriam existiment, si in numero indoctorum habeantur) Quid verò dicturos M. illum Musurum & Janum Lascaria putamus, in quibus primis Græcia reviviscere cœpit, & qui principes in pandendo nobis ad linguæ adyta itinere fuerunt? quid, inquam, dicturos remur, si, quum ipsi tantum honoris arti typographicae detulerint, ut non indignam existimarint cui suam operam navarent, fungentes munere correctorum (liceat enim de rebus typographicis typographicè loqui) eò rem devenisse videant, ut si quis tria Latinæ linguæ verba totidemque Græcæ norit, typographica illius correctioni nobilissimi quique utriusque linguæ scriptores committantur? Quid enim, obsecro, aliud est, hanc in illos scriptores potestatem ejusmodi hominibus permittere, quàm gladios furiosis in manus tradere? Eorum ego è numero quendam olim cognovi, illo correctoris munere tam crudeliter fungentem, ut omnibus locis in quibus vocem *procos* inveniebat, plagas infligeret, *porcos* nimirum in locum illius substituens: itidemque ubicumque verbum *Examinare* occurrebat, ipsum in *Examinare* mutaret: (adeo quidem ut & apud Horatium legeret, *Cur me querelis examinas tuis?*) quod nimirum hæc vox pariterque illa (sicut aliæ propè infinitæ, in quas eandem tyrannidem exercebat) Latinitatis ejus terminos excederent, peregrinitatisque damndæ ei viderentur. Porcos enim (aiebat) scio esse animalia quædam sic vocata: at *procos* nec animalia nec aliud in Latino significare puto: interim malo

vocem

vocem, de quâ certus sum, pro eâ reponere Alii sunt, qui neque quid nomen Proci, neque quid verbum Exanimare valeat, ignorent, ac Latina esse minimè negent, in aliis item perinde tritis non hæsitent : sed quum paulò istis rariora vocabula in eorum oculos incurrunt, ad ipsa, tanquam monstra quædam, obstupefiant: atque adeo procul unumquodque huiusmodi vocabulum abigant, aliud sibi familiare in ejus locum advocantes, vel potiùs obtorto (ut ità dicam) collo pertrahentes. Exemplum autem ex multis unum, sed valde insigne, proferam. Quum dixisset Horatius, epistolâ 2 libri prioris, *nunc adhibe auro Pectore verba puer*, ad verbum hoc *adhibe* attonita frequens huiusmodi correctorum turba, in ¹ *adhibe* mutavit: non unum uni in voce, sed multiplex, erratum admittens, ut cuilibet (qui modò illorum similis non sit) manifestum esse potest. Et tamen in pluribus quàm triginta diversis editionibus præclaram illam ² emendationem me videre memini. Ac certè vix tandem Lugdunensi cuiquam correctori persuasi ut posthac inemendatum Horatium eo in versu esse sineret, id est, suum *adhibe*, quod mendosum ille putabat, ei relinqueret. Viden', lector, viden' cum quibus nunc hominibus negotium sit antiquis illis Latinæ linguæ scriptoribus? Nam de Græcis quid attinet dicere? Græcæ linguæ penetralia ingressi sunt scilicet qui Latinam vix à limine salutarunt: aut ab illis multum sperandum est qui ipsis librorum frontibus ignorantia suæ imaginem ad vivum expressam præfigunt. Sic nuper ex quâdam Germanicâ officinâ (urbis enim nomini parco) prodiiit Græcus liber, in cuius fronte quum diligentiam in eo adhibitam commendare vellet is cui hanc provinciam demandarat typographus, in eo ipso verbo quo emendatum significare voluit, tribus fœdissimis erravit modis, non typographicis quidem illis, id est non ex operarum incuriâ, sed ex merâ linguæ Græcæ ignorantia apertè proficiscentibus. Atque ita miser typographus dum honorifico titulo commendatam esse editionem suam existimavit, contrâ suo ipsemet præconio (tanquam suo se gladio jugulans) illam infamavit. Quod verò omnium maximè ridiculum est, videmus passim typographorum

¹ In unâ voce contra Syllabarum tempus bis peccavit Corrector; quali forsân usus est Almeloventius in suo notarum ad Rutilii fragmentum spicilegio, ubi (v. 76.) pro *nobilitate* reponitur *ferocitate*, tanquam melior lectio. ² At quis non miretur in Horatio Typis Regiis 1642. excuso legi *adhibe*? Lambinus in suis notis hanc vitiosam notavit scripturam; & Cruquius monet in omnibus scriptis codicibus haberi *adhibe*.

epistolas Latinas, interdum & Græcas, quorum plurimi ne primum quidem earum verbum intelligere, nonnulli ne legere quidem illas possunt. Quàm multa verò insuper mala hæc typographorum ignorantia invehat, alius erit fortasse dicendi locus. Sed interim (quum hunc tam miserum tamque calamitosum artis typographicae statum sæpenumero mecum deplorassem) continere me non potui quin omnibus qui Musas eo prosequuntur, & amore & honore, quo merentur, luctum meum testatum relinquere, vel potius illos in ejus partem (tanquam de meo tantundem detractus) vocarem. Qui tamen multò certè libentiùs vindices tantæ miseriæ & injuriæ quàm deploratores advocaturus eram, siquos usquam gentium repertum iri existimassem. Hinc tandem erupit illa, quam nunc edo, querimonia, inter innumeras occupationes à me scripta, nec tamen ex ullo odio, vel ex invidiâ, (est enim, Dei beneficio, cur invidear ab *ἔμωτιχνοῖς*, potius quàm cur invideam) sed ex animo gravi indignatione percito profecta. Verùm dicet quispiam, Heus tu, non meministi versùs Horatiani, quem initio hujus epistolæ protulisti? *Scribimus indocti doctique permixti*: annon & in tuum poema eundem iactatum iri existimas? Imò verò & memini, & me primum omnium in illorum, non in horum numero colloco: sed ut aggredi illud auderem fecit hic alius satyrici versus, *Si natura negat, facit indignatio versum*. Vale.

ARTIS

ARTIS TYPOGRAPHICAE QUERIMONIA

De illiteratis quibusdam Typographis, propter
quos in contemptum venit.

A U T O R E

H E N R I C O S T E P H A N O.

ILLA ego quæ quondam, cælo ut delapsa, colebar,
Illa ego quæ multis numinis instar eram :
Quam comitem addiderant mundi miracula septem,
Quæ decima Aonidum sum numerata soror :
Deliciæ humani generis vocitata per orbem,
Quæ vocitabar amor deliciæque deum :
Hei mihi, nunc miseram, contempta, ingloria, vitam,
(Si tamen hæc vitæ est nomine digna) trabo.
Nunc trabo quod super est, per mille opprobria, vitæ,
Sicque meæ laudi vivo superstes ego.
At vos, quorum animos vulginon fascinat error,
Nec sua credulitas credere falsa jubet,
Me (quæso) indictâ damnari expendite causâ,
Nec peragi iusti iudicis ore ream.
Crimina nulta quidem ex omni me parte laceſſunt :
(Fæta subinde novis pectora livor habes)
Sed duo præcipuè nostram oppugnantia famam,
Implerunt acri quæ mihi bile jecur.
Me veterum autorum clamant pestémque luémque,
Sacrilegâ hos clamant me violare manu.
Sentinâmque operum dicunt proferre novorum,
Quam piper & triviis salgama nota manent.
Nimirum hæc ea sunt, quæ me duo crimina vexant,
Inque odium reliquis quæ rapuere magis.
At non jure in jus me dico fuisse vocatam :
Nam quæ non pecco, * quare luenda mihi ?
Non pescare autem, suffragia vestra probabunt,
Si patiens auris, candida mēnsque sinat.
Namque age, Mavortis si quis sibi sumpserit arma ,
Sed qui non itidem Martia corda gerat :

* Sic H. Stephanus in suâ editione. Almeloveenius bene re-
posuit *sintna*. Se

Si capiti galeam laterique accommodet enssem,
 Si parmâ & telis instruat ille manum :
 Vixque tamen visis vertat terga hostibus idem,
 Parmam cum telis excutiente metu :
 Istâne Mavortis culpa est ? num portio laudis
 Idcirco Marti deperit ulla suæ ?
 Sive lyram pulset lyricæ qui nescius artis,
 Et miseras aures enecet usque sonis,
 An Phœbus debet culpam aut præstare Camænæ ?
 Aut lyricæ hoc artis dedecus esse potest ?
 Si chartas nunc ergo meas, si prela typôsque,
 Instrumenta operis quotque ministra mei,
 Turba en docta malos indoctè vertit in usus,
 Num meritò in partem criminis ipsa vocer ?
 Siccine sim adiutrix illis fautrixque putanda,
 Quos cane, quos odi pejus & angue palam ?
 Atque adeo quod velle licet, si posse daretur,
 Jam factis odium testificata forem.
 Sed quid agam ? quæ dii tolerant, tolerare recusem ?
 At fastu dicar nunc tumefacta novo.
 Optavi quoties, tenebris adoperta laterent,
 Quæ mea nunc lucem munera cunque vident.
 Nec scilum hoc, aliis oneravimus æthera votis :
 Omnia quæ celeres diripuerunt Noti,
 Eidem debuerant etiam rapuisse dolorem,
 Qui menti requiem surripit usque meæ.
 Hei mihi quod propriis patior nunc vulnera telis,
 Armæque me contra sunt fabricata mihi.
 Nam quæis barbaries à me prosternitur armis,
 Quotquot & errorum turpia monstra latent :
 Denique quæis fœdas expello mente tenebras,
 Me dominam illa suam nunc malè sana petunt.
 Vulnera, forsitan hæc dices non esse cruenta,
 Esse cruenta quidem vulnera, & ipsa nego :
 Nobilitate animus sed quanto corpore præstat,
 Vulnera tanto animi quis graviora neget ?
 Utque bono patri dolor ingens improba proles,
 Objicit hanc illi qui tamen, ille gravat :
 Vulnera sic per se sunt nostra gravissima, lingue
 Sed multo reddunt asperiora malæ.
 Me miseram : incipiunt quoties effundere virus,
 Et probriis nomen dilacerare meum,
 Terra mihi toties opto mihi terra dehiscat :

Horror ad has voces pectora tantus habet.
 Nam veterum autorum quum sim columénque salúsq;
 Illorum labes perniciosque vocor.
 Turba equidém (fateor) me multa professa magistram,
 In scripta illorum perpetrat omne nefas:
 Atque manu illorà quæ sunt sacrata profanat,
 Quam vel sacrilegam dicere jure queas.
 Sed gregis istius si dicor jure magistra,
 Si tanti sceleris conscia credor ego,
 Nempe fugax itidem est miles, Mavortis alumnus,
 Est itidem trepidæ conscius ille fugæ.
 Et quicumque malus toto citharædus in orbe,
 Scilicet illius Phœbe magister eris.
 Sic mala dicetur textrix à Pallade docta,
 Vulcanisque malum sic docuisse fabrum.
 Dicendusne meus quicumque typographus audit,
 Et chartas graphicis implet ubique typis?
 Atqui turba isto titulo nunc multa superbit,
 Quæ porcos fuerit pascere digna magis.
 Vix norunt ipsas multi de nomine Musas,
 Vix norunt Musis aut Heliconæ sacrum.
 Quid dico? pudet his longè graviora profari,
 Atque magis possint quæ superare fidem.
 Proh pudor, hæud rarus numero reperitur in illo,
 Nominis ignorans ipsa elementa sui.
 I nunc, & veterum fœdata volumina multis
 Mirare ac multis contemnerata modis:
 Agmina scriptorum graphicos & multa novorum
 (Hoc est, nugarum plaustra) dedisse typos.
 Quid mirum? ut cæcus discernit nemo colores,
 Horum discernit sic quoque turba nihil.
 (Fallor ego, atra sciunt quæ pagina, quæque sit alba,
 Hac, fateor, cæcos re superare queunt)
 Audio sæpe illas & vestro ex ore querelas,
 O quæis lingua in me felle madere solet.
 Qualia sed de illis vos audio sæpe querentes,
 Talia de vobis discite quisque queri.
 Næque (quod indignum est) numero censetis eodem
 Artificesque malos, artificesque bonos.
 Atqui nostrum equidem decus hi censentur: at illi
 Sunt mihi sunt seculo dedecus atque pudor.
 Hi nempe esse mei meritò dicentur alumni,
 Hi mea cura viri, deliciæque meæ.

Greæque

Græxque adeo meus hi : (per totum si tamen orbem
 Quinque decet vel sex nomen habere gregis)
 Illos contra oculi mihi sunt animusque perosi,
 Exosa illorum nuda vel umbra mihi.
 Instrumenta quidem mea nunc famulantur & illis :
 Esse sed hæc prædam, non mea dona, puta.
 Artifices appello malos (ne nescius erres)
 Non quo vulgus eos more vocare solet :
 Sed jejuna quibus doctrinæ pectora, quorum
 Ad Latios auris stat stupefacta sonos.
 Artifices hos nempe malos ego conqueror esse,
 Hos fidei artifices conqueror esse male :
 Ornamenta licet conquirant undique libris
 Quæ dare cunque potest ulla perita manus.
 Namque quod humano mens est in corpore, quod mens
 Prestare humano corpore clausa potest,
 Hoc opere in nostro præstat correctio : (voci
 Fas usum veteri sit tribuisse novum)
 Hæc fugat à scriptis tenebras, lucemque reducis,
 Una hæc cum mendis aspera bella gerit.
 At taurus sumptis carpet prius æra pennis,
 Aut liquidas pinnis ille natabit aquas,
 Et prius in sylvas prorumpet ab æquore delphin,
 Notæque setosis gramina tundet apris,
 Illo tam insigni quam munere fungier unquam,
 Et sacro Musis, turba profana queat.
 Lumina sunt nobis aliena vicaria, dicunt,
 Séque sat armatos hæc ratione putant.
 Atqui oculo alterius nolle in re fidere parvâ,
 In tantâ est quantus fidere velle furor ?
 Rêfne typographica est (mihi cor exastuat irâ)
 Vilis ita ut cuius posthabeatur equo ?
 Nanque oculum domini (cunctis res prodita seclis)
 Pinguis ut evadat, pascere fertur equus.
 Sed quid ego hæc frustra ? canitur nam fabula surdis,
 Et siquid surdis surdus esse potest.
 Ergo libet nostras tandem finire querelas,
 Et tandem dicto claudere multa brevi.
 Ut quidam è sôphiæ fertur dixisse magistris,
 Mille auditorum est unicus iste loco :
 Sic prudens iudex, recti studiosus & æqui,
 Multorum nobis unicus instar eris,

Ἐπιτάφια Τυπογράφων τινῶν ἐντυπιδεύτων.

Epitaphia Doctorum quorundam Typographorum.
Autore Henrico Stephano typographo.

Aldi Manutii.

Ἄλδς ὁ δ', ὅς τέχνης φάος ἦν μέγα βίβλοδοτείας,
Ἄλδς, ἔρσημα τέχνης καὶ μέγ' ὄνησιν ἰών.
Παιδείης γάρ ἐστις, χαμάτων τε καὶ ὅλβου ἀφειδῶν,
Ἡὺτε θαυγέτιω τίμῳ δ' αἰήταλλε παῖν.
Βίβλων ἔν τέχῃ πολέων παλέδωσκε δόσεις,
Ἄλδς δ' αὖ τέχῃ καὶ βιόδωσες εἶν.

Tam clarum quod nomen habent totumque per orbem
Sunt vaga Graiorum tot monimenta virum ;
Hoc debent Aldo Musarum quotquot alumni,
Qui graphicis primus tradidit illa typis.
Utque illi decus hoc nullis labefiat ab annis,
Providet Aonii sedula turba chori.
Doctrinae est dum nunc in paucos prodiga tantæ,
Quanta ejus graphicos est comitata typos.

Conradi Neobarrii.

Καὶ σὺ τυπογραφικῆς μέλεις ἂν ποτὶ πείρατα τέχνης,
Ἐγὼ σεβαστὸν σοὶ μὴ πείρας ἦλθε βίβ.
Ἀλλ' εἰ καὶ ἀτελεῖς τὸς σὺς σεβαστοίσιπας ἀέθλους,
Ἐοὶ γ' ὅμως τελέει ἀξιῶ ἐοσι κλέως.
Οὐκ ἀπὸ γὰρ χαμόντα μόρεσ' σ' ἔλθον, ὅτις ἀρεὰ μῶν.
Ὡππερ ἀεθλητῶν, ἥρπασιν ἀνταδίσκ.

Ἐνθάδε Κονεῖδ' καίμαι, ἔ πολλα χαμόντες,
Μάρτυρα ὅτι χαμάτων ἐ πόρεν ἔργα βίβ.
Μάρτυς δ' ὅστις ἐμοὶ χαμάτων μόρεσ'. ἢ γὰρ ἐκείνη
Τὸς χαμάτες βιότῃ συγκατέμειψαν ἐμῇ.

Κύδμι

Κύδημος ἐκ ἑμαυτῶν ἄλλοις βίος, οἱ δ' ἔμοι ἀρδύω
 Ὅιχονται, δάνατον μῦνον ἐφελκόμενοι.

Doctrinā paucis, nulli pietate secundus,
 Conradus fato hīc accelerante jacet.
 Nāmq̃ue typographicae labor hunc, labor improbus artis
 Incolumem Musis noluit esse diu.
 Sed tandem, longo capitis comitante dolore,
 Illum, Musarum spem paritérque rapit.

Ludovici Tiletani.

ΚΑὶ ὅτε ταῖς Μύσαις φίλον ἦν χάρεα, ὅς φιλεύσας
 Ἀντιφίλει, τέτων ἄξιον ἦδος ἔχων.
 Ἀλλὰ τυπογραφικῆς λίπεν ὅσα πονήματα τέχης,
 Οὐκ ἄρα τ' κείνη ἄξια εὐρυΐνης.
 Καὶ γὰρ ὑπὲρ δύναμιν τολμᾶν ποδόμενος ἔργον,
 Οὐ μὲν πολὺς ἔγωγε καὶ δύναμαι.

Notus & hic Musis, charus fuit hic quoque Musis,
 Et dignus Musis huic quoque candor erat.
 Non sat digna illis tamen hic monumenta reliquit,
 Judicióne suo digna, vel ingenio.
 Dum siquidem majora timet ne viribus ausit,
 Ausus viribus est illa minora suis.

Joannis Oporini.

ΤΟΥ δὲ πόνοι μισθία τιτάρχασι μνηστέρεσσιν,
 Ἐς γὰρ πῶς βίβλων ἤγαγε μνηστέρας,
 Ἀρχαίων χερσὶν ὁμῶς, ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν τε.
 Πολλῶν θ' οἷς σκοπὴ ἔπρεπεν, ἐχέει φάος.
 Οὐ μὲν ἔσχατος καὶ ἀγέμματος ἔσχα τυπωτῆς,
 Κεῖνε δ' (φίλῳ) λῶον, πάντα τυπῶν ἀκρίτως.

Hic dum librorum donat tot millia luce,
 Poscat ut his orbem bibliotheca novum.

Luce

Luce etiam dum dat nigris magè digna tenebris,
 Doctrinæ haud radis est, judicióve caret :
 Sed cum delectu libros committere prelis,
 Et cum judicio, judicat esse nefas.

Joannis Frobenii per Erasum.

Arida Joannis tegit hic lapis ossa Frobeni :
 Orbe viret toto nescia fama mori.
 Moribus hanc niveis meruit studiisqve juvandis,
 Quæ nunc mœsta jacent, otba parente suo.
 Rettulit, ornavit veterum monumenta Sophorum,
 Arte, manu, curis, ære, favore, fide.
 Huic vitam in cœlis date numina justa perennem :
 Per nos in terris fama perennis erit.

Ejusdem in eundem Græcè.

Ω Δ' Ἰωάννης καὶ δ' αὖτε τυπογράφος Φροβένιος.
 'Οὐδὲν' ἄλλω πλέον ὀφείλει τῶν λόγων σπουδαίματα.
 Μὴ νέκρον θρηνεῖτε. Ζῆ γὰρ, καὶ πνέσων αἶψ,
 Τῆτε ψυχῇ τῆτε φήμῃ, τοῖς τε βίβλων λειψάνοις.

Jodoci & Conradi Badii, Adriani Turnebi, Roberti Stephani, prius; Gulielmi Morelii Epitaphia, postea invenies.

HENRICI

HENRICI STEPHANI EPISTOLA,

Quâ ad multas multorum amicorum respondet, de sue typographiæ statu, nominatimque de suo Thesauro linguæ Græcæ. In posteriore autem ejus parte, quàm misera sit hoc tempore veterum scriptorum conditio, in quorundam typographorum prela incidentium, exponit.

INveni tandem aliquando rationem quâ vobis simul omnibus, id est amantissimis vestrum omnium literis, unâ eâdemque operâ satisfaciam, & vel rusticitatis vel arrogantiae apud vos suspensionem effugiam. Ad ea enim de quibus singuli scripistis, quum singulis respondere per occupationes plurimas atque maximas mihi non licuerit antea, & multò etiam minùs liceat in præsentia, communem saltem scribendo epistolam, eâmq; unicuique vestrum mittendo, respondendi munere apud unumquemque defuncturum me puto. Sed quoniam de re quidem omnes eâdem, non idem tamen scribitis, literarum vestrarum argumenta in quasdam veluti classes distribuam, ad ea deinde sigillatim responsurus.

Quidam igitur ex vobis, quis meæ sit typographiæ status, aut certè quo in statu sint res meæ typographicæ, sciscitantur, summòque id cognoscendi desiderio se teneri ajunt: alii, quinam ad hunc usque diem libri ex eâ prodierint, percontantur: alii (& ii quidem cæteris curiosiores) non de præteritis tantum & præsentibus, sed de futuris quoque laboribus me interrogant. Commune autem hoc vestræ literæ habent, quòd multas de uno peculiariter libro, nimirum de Græcæ linguæ Thesauro, interrogationes continent.

Quod ad eos attinet qui sciscitantur quos officina mea dederit hætenus libros, iis pro me, meorum librorum index, quem cum hac epistola mitto, responsum dabit. Percontantibus autem de statu meæ typographiæ, non video quid potiùs respondere debeam, quàm eum, ut in rebus malis, (id est adversis) esse bonum: contra verò, ut in bonis rebus, (id est prosperis) esse malum. Sicut enim non friget mea typographia hòc tempore, ita etiam multum abest quin ferveat: præsertim si ejus fervor ex fervore desiderii, quo verè hæreditario flagro, promovendi reip. literariam, æstimandus sit. Quum enim studio curâque & diligentia
circa

circa res bonis literis perutiles cæteris satisfaciam omnibus, ipse mihi nequaquam satisfacio: sed quotidie cum sene illo Terentiano queribundus dico, Me, quantum operis faciam pœnitet. Lentè tamen festinando, scripta Plutarchi, simûlque Thesaurum Græcæ linguæ, (qui libri præcipui sunt inter eos quos nunc sub prelo habeo) tandem eò perduxî, ut brevî manum extremam editioni amborum impositurum me sperem. Venio ad curiosiores illos, qui de futuris quoque laboribus me interrogant. Horum ego desiderio eâ lege morem geram, ut quum de laboribus ad quos me primos accingo, & quos jampridem mente agito, certiores à me facti fuerint, me vicissim ipsi de omni ope quam se mihi ad eos præstare posse existimant, certiore primo quoque tempore faciant. Strabonis igitur opera cæteris historicorum monumentis partim à patre meo, partim à me editis, adjungere me statuisse profiteor. Ad quorum emendatiorem editionem quamvis non pauca vetusti codices adminicula subministrant, plura tamen à me desiderari non inficio. Præterea verò quoniam multi jam poætæ ex officinâ meâ prodierunt, de Athenæo etiam & Stobæo excudendis cogito, qui tam multa, tam elegantia, tam multorum poetarum fragmenta habent. Statui certè & quæcunque apud ullos alios autores extant, colligenda curare. Ad Aristophanem verò excudendum vel ipse commentarius Græcus me impellet fortasse, in quo multa posse reconcinnari, atque ita longè utiliorem reddi existimo. Antequam autem editionem ullius philosophi aggrediar, Diogenis Lærtii de vitis ac sectis philosophorum libros edere decrevi, in quem tam multas castigationes habeo, ut non multò plures desiderari debeant, fortasse autem nec inveniri queant. Lucianum etiam à me editum iri spero, scriptorem non tam depravatum quidem quàm plerique alii, depravatum tamen: sed ex cujus lectione major quàm vulgus credat percipi possit utilitas. Ex grammaticis porrò scriptis nostri temporis, Budæi Commentarios linguæ Græcæ, (quorum varii loci à me examinati fuerunt) & Erasmi Adagiorum Chiliadas, cum meis animadversionibus multò auctioribus, tradere prelo in animo jampridem habeo. Quanvis autem Græcos scriptores priùs recensuerim, fortasse tamen eorum editio posterior erit horum trium Latinorum editione, M. Tullii Ciceronis, Titi Livii, Plinii. Quibus Aulum Gellium, nec non Macrobium addere statui. Jam verò quod ad mea ipsius scripta attinet, quem & olim pollicitus sum De originibus mendorum librum, aliquando tandem & ipsum in lucem prodire sinam. Postremò elaborata à patre & edita opera, quorum editiones cupio renovare, (sed cum eâ & locupletatione & recognitione quæ ab eo ipso expectanda fuisset, si vitam illi Deus prorogasset) sunt hæc duo potissimum, Thesaurus linguæ Latinæ, & Dicti-

onarium Latinogræcogallicum : in quo non vocabula tantum Græca Latinis, sed multa etiam loquendi genera Græca Latinis respondentia, adjungentur. Jam verò & Bibliorum editionem cum iisdem quas ille excudit annotationibus, sed recognitis, renovare conor : adjuncto quoque interpretationi Latinæ (quæ & ipsa recognoscetur) Hebraico textu : fortasse autem & eâ versione quæ vulgo LXX interpretum vocatur. Hæc ferè sunt, viri charissimi, quibus proximos typographiæ meæ labores destinavi : quæ me vobis eâ lege recensuisse memineritis, ut quamcunque symbolam ad eorum editionem conferte poteritis, eam mihi non denegetis, nequaquam certè ingrato futuro, sed gratiam & verbis publicè habituro, & re quoque liberaliter relaturo. Eâ præterea lege, ut vires mihi à Deo Opt. Max, tantis oneribus ferendi pares præceminis : & si fortè remissiolem me factum audiatis, tanquam ἐρηθίσκηται, ità urgeatis, ut interim de iis, quæ ultrò in literariam rempubl. collaturum me polliceor, non tanquam creditores de pecuniâ appellare videamini.

NUNC VERO ut de meo Thesaurò Græcæ linguæ aliquid dicam, poscit is ordo, quem in recensendis tenui vestrarum literarum argumentis. Quanvis enim extremam ei manum à me brevi impositum iri sperem, (uti dixi) quoniam tamen vereor ne antequam ad colophonem veniam, variis literis de eo, sicut antea, multa sciscitantibus respondere sigillatim necesse sit, & quantum illis scribendis impendā temporis, tantundem operis illius progressum remorari : præterea verò quoniam alios plerosque esse scio, qui eadem cognoscere, licet non interrogent, summopere cupiunt : semel munere illo defungi, nec duos unâ fideiâ (ut est in proverbio) sed multos parietes dealbare, commune omnibus responsum dando, operæ pretium fore existimavi. Ut autem à rumoribus, quos de opere illo circumferri scio, initium sumam : sunt qui thesaurum linguæ Græcæ à me expectent, in quo Græcæ voces Græcis, non autem Latinis exponantur. Sunt contra, qui & expectent eum, in quo Latinis, sicut in superioris temporis lexicis Græcolatinis, exponantur, & non aliud sibi quàm ejusdem generis Lexicon, sed multò locupletius polliceantur. Sunt denique qui, quod vocabula in meo Thesaurò, longè alio quàm alphabetico ordine digesta esse audierint, quisnam is esse possit, valde mirentur, ac ne iis duntaxat, qui in linguæ Græcæ cognitione veterani sunt (ut ita loquar) non item tyronibus labor meus utilis futurus sit, vereantur. En qualem à me Thesaurum plerique expectent : nunc qualis, expectandus sit, (si modò dederit Deus ut uno eodémque laboris quasi tenore in eo pergam) superest, ut vobis patefaciam.

Primum igitur in opere illo Græca vocabula ubique Latinis reddi, alicubi & Græcis exponi dico : sed quod in vulgatis lexi-

cis Græcolatinis fieri videmus, ut ad unius Græci vocabuli expositionem, quindecim, viginti, atque adeo triginta etiam alibi vocabula serie continua subjungantur, id verò à me aut factum esse aut fieri debuisse nego. Nam etiamsi tot Latinis reddi Græcum unum posset, (quum ibi contrà quædam in magno illo numero sint, quæ longè diversam significationem à vocis Græcæ significatione, quædam etiam quæ contrariam habent) tamen quid hoc aliud esse quàm lectorem obruere indistinctâ & confusâ significationum varietate? Et quoniam de his differere non prolati exemplis, fuerit de re per se clarâ, tanquam obscurâ, loqui, parumque utilitati studiosorum linguæ Græcæ, qui hæc legent, consulere: non committam, ut ea invidisse, tanquam illorum progressibus simul invidens, dici possim: præsertim quum ad ea inveniendâ sit duntaxat aperiendus liber. Ecce igitur verbum *βαίνο* quod eo aperto primum in oculos incurrit, duas & viginti interpretationes continuâ serie subjunctas habens: videlicet, Vado, Sedatè gradior, Eo, Ire facio, Adeo, Provenio, Intro, Tendo, Ambulo, Ingredior, Insisito, Gradior, Accedo, Induco, Ineo, Supervenio, Incedo, Ascendo, Ascendere facio, Descendo, Amo, Adulor. Ex quibus interpretationibus pleræque aut falsæ sunt, aut certè non satis aptæ: sed etiamsi convenirent omnes, nonne sigillatim potius, id est singulæ cum singulis exemplis collocandæ forent? Ego igitur in meo Thesaurò linguæ Græcæ ita: *βαίνο*, Fut. *βήσω*. Pr. *βέβηκα*, à *βάω*. Aor. 2. *ἔβην*, à *βῆμι*, Gradior, Incedo, Eo. ut. Hom. Il. ε. *βῆ δὲ διὰ περὶ μέγαν*. Et in quodam oraculo, *βαῖνε δίκης ἄσπον. μάλα τοι κερὶν ἀνδράσιν ὕβρις*. In prosâ quoque hunc usum habet: unde *μεγάλα βαίνειν* & *ἀερεῖ βαίνειν*, illud de incesso superbo, hoc de incesso molli, &c. Hinc autem ad reliquos, quos habet istud verbum, usus venio, sigillatim de iis ibi differens. Sed libet & aliud exemplum proferre *βάλλω* ibi exponitur Mitto, Vulnerò, Jaculor, Jacio, Insector, Prosterneo, Admoliòr, Fundo, as: Incesso, Ferio, Proruo, Impeto, Immitto, Statuo, Coniicio, Abiicio. At ego ita, *βάλλω*, Jacio, Jaculor. Quod posterius existimo primæ & primariæ verbi *βάλλω* significationi respondere. ut enim dicitur Jaculari saxa, Jaculari ferrum, Jaculari fulmen, & Jaculari aliquem saxis, ferro, fulmine: eodem modo, *βάλλον λίθον*, & *βάλλον πηλὸν λίθον* dicunt Græci. Sed posterior hæc constructio verbi *βάλλω* nihilo &c. Prolatis deinde utriusque constructionis exemplis, tandem addo, Sciendum est autem, interdum *βάλλω* per se poni, ut Jaculor. Demonsth. Philipp. 3. *καὶ μὴ ποτὶ βάλλη, μὴ ποτὶ ξύλῳ* Xenoph. Hellen. 2. *ἠρόνηζον, ἔβαλλον*. Sic & apud Thucydidem lib. 3. *πῦρ ἐπὶ κοινονύτας καὶ κερτυδίην καὶ ἀναδίην*

ἔκτρον βάλλοντι, Jaculantes, vel Missilibus petentes, &c. Βάλλω, Attingo, Ferio, Figo, Saucio, Hom. II, 4. — οὐδ' ἔκαλ' αὐτίκ'. ubi Eustathius scribit, βάλλειν apertè pro ἐπιτυχάνειν accipi. Sic & in ænigmate quodam Clearchi, quod ab eodem grammatico post Athenæum refertur, pag. 713, λίθῳ τε καὶ λίθῳ βάλοι τε καὶ βάλοι. ubi docet βάλοι priore loco esse pro ἀρούσι, πίμφοι, ῥίφοι: at posteriore pro ἔκτροχόσι sive ἔκ ἐπιτύχοι. Hòc autem sensu &c. Paulo post, At Βάλλω pro Ferio, Vulnero, II, β, Βελήκη &c. || Βάλλω, Jacio, Projicio, ῥίπτω, ut Odyss. I, Οὐτ' ἀνὰς βαλέειν, id est, ἀφώρεας καὶ βυδῶ ῥίψαι, Eust. Sic II, β, — ποτὶ ᾧ σκῆπτρον βάλε γαίῃ, sceptrum in terram projecit. id est, ἔρριψε, seu κατέρριψε. Et I, η, Τὸν ὠφ' παρ' πόλιν ἐν χαμάδις βάλε. Paulo post, Βάλλω autem pro Abjicio, ut βάλλειν πρὸς ὁδόντας, de quo vide in Πρωτίῳ αλφ. || Βάλλω, Emitto, ut Hom. βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρείων. Sic Euripides Hippolyto, — ἀπ' ὄσων δ' ἐδέμεις βαλεῖν δάκρυ. Latini quoque non solum Emittere lacrymas & Profundere, sed & Projicere lacrymas interdum dicunt. || Βάλλω, Immitto, Pono, Impono. II, ε, Πάνθω ἐν χείρεσι βάλα καὶ φέρειν διη. Et II, η, κυνὴν βάλε (omissâ πρῶσ.) pro ἐν κυνέῃ ἔδειτο, &c. || Usurpatur Βάλλειν pro Ponere in metaphoricis etiam loquendi generibus: ut apud eundem poetam Βάλλειν ἐν θυμῷ, ad verbum, Ponere in mente, pro Versare in mente, seu In animo cogitare. ut Odyss. α v. 201, 202, — ὡς ἐν θυμῷ Ἀδύναται βάλλουσι, καὶ ὡς τελείεσθ' οἶν. id est, ἐνθυμῶνται uno verbo, ut scribit Eustathius: addens etiam, βάλλειν significare vel νοεῖν ἐπιτυχῶς, καὶ ὡς εἶπεν ἐπιβόλως, vel πδύναι. Quam posteriorem expositionem admitto, priorem, ut nimium subtilem atque adeo commentitiam, rejicio. Neque enim βάλλειν per se declarare potest νοεῖν, sed junctum cum ἐν θυμῷ, aut ἐν σρεσὶ, aut alio hujusmodi. ut si dicas ἐν νῷ seu ἐν τοῖς βάλλειν, non dubium fuerit quin βάλλειν sit simpliciter δειναι, quum habeamus factam indè vocem compositam νοδεῖν. Quà formâ dicuntur à Virgilio, Mente altâ repostum, &, Sensibus imis reponas. Cæterum frequentius voce passivâ βέλλεσθ' utitur Homerus (si bene memini) quàm activâ, in hóc loquendi genere, &c. Nam cætera longum esset adscribere, ideóque in id tempus reservabo quo totum opus luce donabitur.

Quantopere autem fallantur qui non aliud à me quàm unum ex vulgatis illis lexicis, sed multò locupletius expectant, vel ex duobus illis quos jam protuli locis, fieri conjectura potest. Verùm præterea is labor me indignus, & alienus à fidelitate paternâ, cujus vel maximè hæredem me à se relinqui existimavit, (fidelitate inquam in iis quæ ad typographicam artem pertinent) faciam ut apertè intelligatis. Iis quæ circumferuntur lexicis Græco-latinitis primam imposuit manum monachus quidam, frater Jo-

annes

annes Craſtonus, Placentinus, Carmelitanus: ſed quum iſ jejunis expoſitionibus (in quibus vernaculo etiam ſermone interdum, id eſt Italico, utitur) contentus fuiſſet, perfunctoriè item conſtructiones verborum indicaiſſet, nullos autorum locos proferens, ex quibus illæ pariter & ſignificationes cognoſci poſſent, multi poſtea certatim multa hinc indè ſinè ullo delectu ac iudicio excerpta inferuerunt. Donec tandem indoctis typographis de augendâ lexicorum mole inter ſe certantibus, & præmia iis, qui id præſtarent, proponentibus, quæ jejuna, & (ſit ita loqui licet) macilentæ antea erant expoſitiones, adeo pingues & craſſæ redditæ ſunt, ut in illis paſſim nihil aliud quàm Bæoticam ſuam agnoſcamus. Nam pauca ex Budæo, aliſſque idoneis autoribus, & ea quidem parum fideliter deſcripta, (utpote parum intellecta) multa contrà ex Lapo Florentino, Leonardo Aretino, aliſſque ejuſdem farinae interpretibus (ut ſimiles haberent labra laſtucas) in opus illud tranſtulerunt. Ex iis quidem certè locis, in quorum interpretatione felix fuit Laurentius Valla, pauciſſimos protulerunt: ſed pro perverso ſuo iudicio, perverſiſſimas quaſque ejus interpretationes (quales propè innumeras à me annotatas in Latinis Herodoti & Thucydidis editionibus videbis) delegerunt egregii illi Lexicorum ſeu conſarcinatores ſeu interpolatores, quibus, tanquam gemmis, illa inſignirent. Quòd ſi non quàm multa, ſed duntaxat quàm multorum generum errata ibi ſint, commemorare velim, meritò certè exclamabo, *τί ὁρῶτον, τί δ' ἐπειγόν, τί δ' ὑψίστην κατὰ λέξω*; Vix enim ullum errati genus poſſe à nobis cogitari aut fingi exiſtimo, cujus ibi aliquod exemplum non extet. Quæ igitur frequentiora ſunt, indicaiſſe ſatis fuerit. Quo in numero poni à nobis poterunt (ne longè abeamus) quæ in duobus illis, quos attuli paulò antè, habentur locis. Quis enim (ut cætera omittam) non dico, cognitione aliquâ linguæ Græcæ, ſed vel ſenſu communi præditus, non animadvertat, rationi minimè conſentaneum eſſe, ut unum idemque verbum *βαίνω* per ſe ac ſinè ullâ adjectione, & *Ascendo* & *Descendo* ſignificare dicatur? Quod autem idem verbum exponitur *Amo* & *Adulor*, huius tam inſolentis & abſurdæ expoſitionis occaſionem præbuit mendosum in eo verbo Heſychii exemplar. Sed hæc non valde mirabitur (mirari certè non debet) qui ibidem inveniet *Αὐδαίσις* expoſitum Simplex, *Verus*, *Maniſteſtus*, *Brevis*: & *Ἡμισχυὴς*, *Securi domitus*: & *Συνάιν*, *Laudis particeps*: de quo dicam & infra. Imò verò ne hæc quidem valde mirabitur qui ſœdiora etiam (ſi ſœdiora eſſe ulla poſſunt ibi legerit: ea nimirum quibus vocabulo cuipiam planè contraria ſignificatio datur ei, quam habet. Ut quum *Παράδειγμα*, quod eſt *Hortor*, exponitur *Dehortor*: quum *Ἀπαχρημτώ*, quod eſt *Inverecundè ſeu impudenter me gero*, aut *In-*

prudentiâ utor, exponitur ibi Verecundè facio. Quum Διδῶν
 ποιέμενοι, quod est Persequentes, exponitur Fugæ se mandantes.
 Sed quod non errati genus (utî dixi) in illis spectatur. Unius
 autem generis mentionem feci in iis, quæ præfatus sum in meam
 editionem poetarum Græcorum: ita scribens, Verum ex om-
 nibus mendis, in quibus extirpandis laboravimus, nulla fre-
 quëntiora sunt in superioribus editionibus, quàm quæ orta
 orta sunt ex præpositionibus, quæ cum aliis vocibus incuriâ im-
 peritiâque librariorum coaluerunt. Hinc certè factum est, ut
 Homero multa vocabula adscribantur, (& quidem nonnulla in
 bellis etiam istis & tam pulchros titulos mentientibus Lexicis)
 quæ, si reviviscat, non intellecturus, nedum pro suis agnitus
 sit. Talia sunt, Εἰκτέρεα, & Ενδοπτον, & Τῳίμερον, & Τῳ-
 τερον, & Τῳονλαίς, & Τῳίμερον, & Πεικῆμωρε, & Κα-
 ταδύμνια, & Κατακυκλίοντο. & alia denique plurima. Hæc
 ego ibi. Sed his addi posse dico non pauca ex iisdem Lexicis
 sumpta, ut Επαπνή, Currus: nato errore ex hoc versu Home-
 ri, Il. ω, Ζωὸ δ' ἔταρει ἥμερον ἐν ἑξίσῳ ἐπ' ἀπίνῳ. (aut certè
 ex alio quopiam versu, in quo habetur itidem hoc nomen præ-
 cedente præpositione) Non dubito autem quin aliquis ex con-
 sarcinatoribus lexicorum, inter ea vocabula, quibus ipsa locuple-
 tabit, adjecturus sit etiam Τῳπαπνή pro curru itidem, ex isto
 Homeri versu, Od. ζ, Ηῳμόνῳ δ' ὕπαρον, ζῳῆαν δ' ὕπῳ ἀπίνῳ.
 Αῳπαπνή, ex isto loco, Od. η, --οἱ ῥ' ἀπ' ἀπίνης Ηῳμόνες ἔλυνον.
 Errore equidem his omnino simili legitur in illis Εῳπαύλει
 factum ex ἐπ' αὔλει, quod extat apud eundem poetam, Od. α.
 Σπῳ δ' Ἰθάκης ἐπὶ δῆμον, ἐπὶ σπῳδύρεσι Οῳδῳσῳ, Οὔδ' ἐπ'
 αὔλει. Horum in numero ponendum & Πολυχέρδιον, ex illis
 ejusdem poetæ locis, in quibus legitur πολὺ χέρδιον. ut Iliad. η,
 πολὺ χέρδιον ἔην. Et Il. ε, atque alibi, ἦτ' ἀν πολὺ χέρδιον ἦεν.
 Sed ne putemus eos ex solis Homeri verbis occasionem arripuisse
 comminiscendi nova hæc vocabula, ac novo more non lexica
 solum, sed linguam Græcam locupletandi: en tibi & alia mul-
 tō magis monstrosa atque prodigiosa, quæ in iis leguntur:
 Πολωικῳ, & Αῳεραδούλῳ, & Αῳονήλιθῳ, & Αῳφιθερμῳ πύλαι,
 & Αῳπυραῳερεῳ, & Αῳρεκῳτεχῳ, & Αῳναυλαπῳοντες, & Σφιτεθῳῳ,
 & alia quæ longum omnia foret recensere. Quod si Homerus
 superiora illa vocabula ex suis depravata intellecturus non esset,
 quid de his dicemus? an esse ejusmodi quæ ille intelligere pos-
 set? Imo verò prodeant cum Homero Hesiodus & Orpheus, pro-
 deat Theocritus, prodeat doctus Callimachus, prodeat mirus ille
 vocabulorum fabricator Nicander, prodeant denique quicun-
 que olim extiterunt poetæ, & cum illis oratores, histori-
 ci, quosunque denique in ullo genere scriptores habuit un-
 quam Græcia: ad ista vulgarium Lexicorum Græcolatinorum
 centies reconfarcinatorum, vocabula obstupeſcent, atque ob-
 muteſcent

mutescunt. Quid? annon magnæ hoc laudi dandum est illis reconfarcinatoribus quod sibi peculiaria quædam vocabula habeant, ad quæ intelligenda celeberrimis illis scriptoribus eorum schola petenda sit? Quid? nōne optimè de linguâ Gracâ merentur, qui eam alioqui verborum inopem tam multis vocibus ditant? Verùm ut seriò potius de re seriâ loquar, addam unicuique harum vocum significationem, quæ in Lexicis illis habetur: simulque, quo sit modo in unâquâque erratum, ostendam. Prima vox est Πολυμικῶ, quæ ibi affertur ex Thucydide pro Longè vinco, Facilè supero. Erratum autem hîc ortum est ex adverbii πολὺ cum verbo μικῶ permissiōe, eodem prorsus pacto quo in illo πολυκάρδιον, cujus paulo antè memini, errarunt commiscendo πολὺ cum κάρδιον. Secunda, Ἀΐεσθῆλη, dicitur significare Pellex, sive Concubina. Natum est autem hoc vocabulum ex vocis ἄϊεσθ expositiōe, confusâ cum hâc ipsâ per errorem. quum enim Hesychius ἄϊεσθ exposuisset δῆλη, id est Serva, & vox hæc ἄϊεσθ & ejus expositiō in unum conflata, novum hoc & inauditum seculis prioribus vocabulum fecerunt, ἄϊεσθ-δῆλη. Tertius datus fuit locus vocis Ἀκονίλιθ, quæ exponitur Cos, cotis. Originem autem vox ista habet ex errore omnino simili ei qui in secundâ commissus est, nimirum in Ἀΐεσθ-δῆλη. est enim itidem ex nomine ἀκόνη, & λίθ, quod pro expositiōe subjungitur à Suidâ. Quarto loco numerata fuit Ἀμφιθερμοπύλας, id est Apud Themopylas. perperam videlicet junctâ præpositiōe ἀμφὶ cum accusativo Θερμοπύλας. Quinta est Ἀπυράεσθ, quam tradunt significare Crudus cibus. Quâ in voce major quàm in proximè præcedentibus est depravatio: quum non solum permista sint duò vocabula in unum, sed etiam mutata litera ο in ω, & omissa litera σ. Scribendum est enim ἀπυρ- τεσθ. Sexta est Ἀρενέτορες, quod exponitur ἐν τῷ ἀρεῖ ἐθυσσῶν, & affertur ex Euripide: perperam scriptum pro ἀρεῖ κέτορες. Septima est Ἀναυλαπύοντες, quæ exponitur Sine tibiis sacrificantes: non solum perperam confusis duobus vocabulis in unum, sed & perperam scripto πύοντες pro participio δύνοντες. Non dubium est enim quin ex ἀναυλα δύνοντες facta sit vox illa. Octava est Σριπεθῶαι, quæ exponitur Conditam esse legem. In quâ expositiōe, sicut & in ipsâ voce Gracâ, erratum est. quum sit σριπεθῶαι pro σφὶ πεθῶαι, id est Ipsis aut sibi positum esse, seu positam. Sed ex illâ mendosâ expositiōe conijcere possumus, in eo loco unde sumptæ sunt voces illæ σφὶ πεθῶαι (quæ postea perperam conflata in unam fuerunt) scriptum fuisse νόμον σφὶ πεθῶαι. Hæ nimirum sunt illæ vulgariun lexicorum Gracol. divitiæ, tam raræ videlicet voces (si tamen quæ nūquam extant, ac commentitia sunt, seu potius orta ex errore in quem ignorantia impulit, rara vocari debent) & prorsus inauditæ compositionum formæ ac monstrosæ,

(ut antea dixi) adeo quidem ut ex compositis illis vocibus quasdam centauriformes appellare quis possit. Cujusmodi alias si fingere liceat, non multum posthac in locupletandis lexicis laborandum fuerit: si nimirum quælibet vox cum quâlibet putetur posse tali compositionis formâ coalescere. Sed audite, obsecro, quis animo meo sæpe obversetur metus. Metuo certè ne miseri isti *βαρβαρολογισμοὶ* & voces illas & alias quamplurimas, itidem commentitias aut quolibet modo mendosas, quas ego relegavi, vel potius *ἐς* *κώκυας* amandavi, tanquam per incuriam à me prætermittas, in meum etiam illum Thesaurum intrudant. Quod quum accideret, idem prorsus mihi quod patri meo, Roberto Stephano, id est, idem meis quod ejus laboribus, usueniet. Quum enim ille Venetiis agens quandam officinam typographicam ingressus esset, in quâ excudebatur ejus Thesaurus Latinæ linguæ, sumptâ in manus chartâ, oculos statim in quoddam vocabulum conjecit, quod se olim rejecisse, dum opus illud construeret, recordabatur. Miratus ergo, suum exemplar afferri ad se jussit, quod suæ memoriæ non omnino fidendum putaret. Ibi certè vocabulum illud non invenit, sed margini adscriptum, ut infereretur, videt. Tunc eum cujus manu adscriptum erat, convenire: & quo id consilio fecisset, interrogare. Hic verò non aliud respondere quàm se non vocabulum hoc solùm, sed aliquot alia itidem adjecisse. Quæ quum patri meo ostendisset, ea ipsa esse comperit quæ itidem olim rejecerat. Quâ ex re tanto dolore exarsit, ut continere se non potuerit, quin illum aliòsque, qui ad dirandum præclaris hisce divitiis Thesaurum operam suam itidem locarant, alinos Arcadicos vocaret. Verùm hæc obiter. Quod si libeat ulterius in excutiendis illis Lexicis pergere, & aliud quodpiam errorum genus, quod summam illorum consarcinatorum reconsarcinatorumque doctrinam testetur, in medium producere: de iis vocibus dicendum censeo, quæ commentitiæ quidem sunt itidem, ex alio tamen erroris genere ortæ. Ibi igitur legimus, *Ἀπόπτιμα*, *αἶσ*, *πὸ*, Stercus. Quid hoc vocabuli est? (dicet quispiam paulò plùs in linguâ Græcâ quàm illi, versatus) unde prodit? Ego certè ejus originem subodorari mihi videor. Solent nostræ typographicæ operæ, quæ compositorum nomine vulgò appellantur, syncopis plerumque uti, nonnunquam contrà reduplicationibus, dum in propositum sibi exemplar non satis intentos oculos habent. Credibile est igitur quempiam ex *ἀποπτιμα* per syncopen fecisse *ἀπόπτιμα*. Aliquem deinde ex illis Lexicorum interpolatoribus, incidentem in eum libri locum in quo *ἀποπτιμα* syncopen hanc passum erat, non arte grammaticâ, sed arte typographicâ, (id est incuriâ ejus, qui hanc artem profitebatur) & mutatum in *ἀπόπτιμα*, nihil tale suspicantem, & stercoreis appel-

appellationes alioqui studiosè colligentem, Lexicon suum statim adiisse, & quum hanc ibi non inveniret, diligenter addidisse. Earundem certè operarum (typographicarum inquam) operâ aucta fuerunt illa Lexica plerisque vocibus, in quibus *a* pro *e* ponere libuit: ac præsertim pro *e* præpositionis ἐπὶ, in quibusdam compositis: habemus enim in illis Α'παραβαίνω, Inscendo, perperam scriptum pro Ε'παραβαίνω. & Α'παρορδύω, Emendo, Corrigo: incorrectè certè scriptum pro Ε'παρορδύω. & Α'παμφοπείζω, Sum naturæ ancipitis, nihilo certè emendatius scriptum quàm præcedentia, pro Ε'παμφοπείζω. & Α'παρήγω, Juvo, nec non Α'παρωγός, Opitulator, mendose pro Ε'παρήγω, & Ε'παρωγός. item Α'παρεπίθετος, Execrabilis, Execrandus, corruptè pro Ε'παρεπίθετος. Ne autem putemus, huic tantum vocolæ quæ ex præpositionum numero est, illos suum *e* invidisse, ideòque in *a* mutasse: en tibi Α'παρώμενος (vel potius Α'παρώμενος, ut genuina illorum scriptura retineatur) pro Α'παρώμενος. item Α'παλαιώθη pro Ε'παλαιώθη. & Α'παλλάξ pro Ε'παλλάξ. necnon Α'ηρόσπαδης pro Α'χρόσπαδης. Ut autem præpositioni illi ἐπὶ suum *e* invidentes, in *a* mutarunt, sic & præpositioni ἀπὸ suum *o* invidisse videntur: quippe quod in *a* itidem mutandum censuerint in quibusdam compositis: quorum unum est Α'ποκρέομαι, pro hoc enim ibi legitur Α'ποκρέομαι, in eo quidem loco ubi post Α'πακρέωδω ponitur. Vicissim tamen alicubi irati literæ *a*, eam suis è sedibus extruserunt, & *o* in eas imposuerunt: ut quum Α'πομύω pro Α'παμύω scripserunt. Sed quæ literæ aliæ pro aliis (ut tandem finem dicendi de hoc erratorum genere faciam) in lexicis illis positæ non fuerunt? Ibi est Διατὺς pro Διαδύς, & quidem exemplo etiam confirmatum scilicet: Διατὺς τῷ δίκλῳ. Ibi legitur Α'θνεόγλωσσις, cum η, manifesto quidem errore pro Α'θνεόγλωσσις, sed cum expositione ei non conveniente. exponitur enim Eloquens. In iisdem extat Συναρχμαλῶς, quod itidem mendosè scriptum esse liquet, pro Συναρχμαλῶσις, sed operæpretium est animadvertere quantum auctus sit hic error, derivationem quæ mendosæ scripturæ congrueret, comminiscendo. Postquam enim Συναρχμαλῶσις expositum fuit Concaptivus: additur, ἀρχμα, quod vinculum significat. Quum alioqui notissimum sit ἀρχμαλῶσις dici quasi ἀρχμῇ ἀλωπῆς: & ab illo esse συναρχμαλῶσις, præfixâ præpositione σύν. Quid, quod etiam *e* quod ex incremento erat, præsentī, necnon verbali nomini datum fuit? veluti ubi Κατεσπιδάζω dicitur significare Paro, Gero, Ædifico: & Κατεσπιδάσμα, Ædificium, quum vel pueri sciant præfens seu thema esse Κατασπιδάζω (unde κατεσπιδάζου & κατεσπιδάου &c.) & verbale itidem Κατασπιδάσμα. Sed hoc tamen falsum thema multò propiùs abest à vero, quàm alia quædam quæ in iisdem occurrunt:

ut: *Ἐπληθίσω*, ὦ, Fut. *ήσω*, Divagor, Oberro *ἐπληθίσαι* ἀγῆτα, Per urbes vagatus, errans. *πληθίσαι*, Jactatus, Hom. Multò, inquam, propius abest à vero illud thema *καταπλάζω* quàm hoc, quum in illo una litera mutata verum thema efficiat: contrà autem non sinè magnà mutatione ex falso themate *Ἐπαρῆσω*, facere possis verum *Ἐπαλάομαι*. Idem dicendum & de *Διαπαρῆμι*, pro *Διαπαρῆω*, seu potius *Διαπαρῆμαι*. In iisdem enim Lexicis *Διαπαρῆς*, Transfixus, Trajectus dicitur esse à themate *Διαπαρῆμι*: quum esse à *Διαπαρῆμαι* ii soli ignorare possint, qui eàdem, quā illi Lexicorum confarcinatores, ignorantia laborant. Idem denique dicendum & de participio *Διαδερμῶσα*, cui dant thema *Διαδερῆσκω*. Hæc enim ibi habentur totidem verbis, *Διαδιδερῆσκω*, *ὑποδιδερῆσκω*, Diffugio, Aufugio, Evito, Effugio, Elabor, *διαδερμῶτα ἡνία*, Decursâ ætas, Politianus. *διαδερμῶσης ἡ νυκτὸς*, Nocte exactâ. Hæc autem tam fœda ignoratio thematum in his verbis, facit, ut minùs mirer eam, quæ ibi est, permissionem compositorum, quæ sunt à themate *εἶμι*, cum iis quibus thema est *ἵμι*. Adeo quidem ut etiam scriptum sit, *Παεῖμι* videri duplicem habere derivationem: nimirum vel à *παεῖ* & *εἶμι*, vel à *παεῖ* & *ἵμι*: quum contrà ex *παεῖ* & *ἵμι* fiat *πῆρεμι*, non *παεῖμι*. Quàm boni autem thematum in quibusdam verbis, tam boni nominativorum in quibusdam nominibus fuerunt. Verùm ut ad commentitia verba revertar, in iisdem Lexicis inveniri dico *Παεπασι* pro *Πολλαπλάσις*, & *Ἀπλημπανος* pro *Ἀπλημπανύμηνος*. Hæc autem, sicut & præcedentia, aliæque quamplurima, non ita posita sunt, ut errores typographici vocari possint, id est operarum typographicarum: quum habeantur seorsim, & suo in loco, sequendo ordinem alphabeticum: qui in illis non observaretur, nisi mendosè, ut scripta sunt, scriberentur. (quum tamen alioqui habentia alteram etiam scripturam alibi ponantur). Præterea verò non in prioribus tantùm Lexicis hæc verba, sed & in posterioribus, atque adeo in omnium novissimo legi sciendum est. Quo magis vereor ne hæc, sicut & illa monstrosæ cujusdam formæ composita, quorum antea memini, aliquando in meum etiam Thesaurum intrudantur. Sed magnam illi hæc in re factum iri injuriam, hæc saltem epistola testabitur. Hoc certè affirmare possum, si omnia omnis generis errata, quæ ibi sunt, colligere velim, sicut præcedentia collegi, libro tantæ molis, quantæ meus Thesaurus futurus est, haud comprehensum iri. Nam, & loci scriptorum infideliter sæpe citantur, infidelius autem exponuntur. Quin etiam ipsa eorum nomina interdum depravata sunt. Sed (quod multò majoris momenti est) verba, quibus Græci lexicographi ad vocabuli alicujus expositionem usi sunt, duas pluresve significationes habentibus, præposterè interpretantur,

terpretantur, & in alium omnino sensum quàm ipsi intellexerint. Et quod fœdus est, etiam Latinae Budæi expositiones sæpe aut non fideliter descriptæ, aut non suo loco positæ, nec ei verbo datæ, cui eas ille tribuit. Ad locos infideliter citatos quod attinet, multis id modis fieri dico. interdum enim depravati asseruntur, nonnumquam perperam truncati, interdum duo in unum confusi. Truncati, ut in Ε'πεάλλω, ex Plutar. Apophth. ὡς ἐπεάλλων τῇ βουλευτῇ &c. nam ut significatio pariter & constructio cognosci posset, addenda fuerunt hæc verba, παρὰ τὸ νόμον τῶναρτος μὴναι. Duos autem locos in unum confusos habes in verbo Παρεκκολεῖσθαι. ibi enim asseritur ex Luciani Anacharside, ἢ δὲ παρεκκολεῖσθαι τέτοις δόξα τῷ παντὶ ἀξία τῆς νενικηκόσ, ἐπίου ὃ καὶ παρεκκολεῖσθαι ἀναστρέφανται. Hæc enim ἐπίου ὃ, &c. huius loci non sunt. Quum apud Lucianum post νενικηκόσ, sequantur hæc verba, ἵστερ ἢς καὶ λακπίζεσθαι καλῶς ἔχει τοῖς σπρωκτοῖς τῶν δούλων ἐν τῶν πόνων. οὐ γὰρ ἀπονητὶ σπρωγνοῖτο ἂν αὐτῇ. ἀλλὰ καὶ καὶ, &c. Quidam præterea asseruntur à re, de quâ agitur, alieni omnino, & quibus nihil minus quàm ea significatio aut constructio, quæ confirmanda est, confirmatur: quum videlicet casus, quem cum uno verbo jungi putant, jungatur cum altero. (Omitto verba Latina aut etiam loquendi genera quæ ex probatis quidem aut etiam primariis Latinae linguæ scriptoribus petita sunt, sed valde alium apud eos habentia sensum, quàm sit is, qui ipsis datur, ut respondere his vel illis Græcis vocabulis aut loquendi generibus possint) Quinetiam non unus invenitur locus ex quopiam Græco scriptore allatus, in quo vox, de quâ agitur, & propter quam is asseritur, illa ipsa desideratur. Peccatur autem & alio modo in proferendis autorum locis, quum nimirum mendosa lectio, quæ asseritur, ea est, cujus autoritate ad probandum quidpiam nituntur. Quod in locis Græcorum sæpe contingit. ut in nomine Εὐδαιρέσις, dicitur eo significari Facile scissilis, Citissimè penetrans, Pellucidus, Qui facile aperitur, Qui facile dividitur. Quibus additur, διδαιρέσις ἀνεμος, Xenoph. Ventus apertus. Extat autem is unde hæc petita sunt, locus, Hellen. libro 1. pag. 262. meæ editionis, circa finem: verum ibi διδαιρέσις non διδαιρέσις habetur. Ita enim legitur, Κόρων ὃ καὶ διδαιρέσις τὰς ναῦς, ἐπὶ οἷς τε πολέμοις ἀποδεδέχασαν, καὶ ὁ ἀνεμος διδαιρέσις ὡς, ἀπαντήσας τῆς Α'δωαίσις, &c. Fateor tamen quædam exemplaria habere διδαιρέσις: sed qui vel minimo præditus iudicio fuisset, alteram illam lectionem sequendam esse, facile animadvertisset: præsertim quum & auctororum veterum exemplarium autoritate confirmetur, & easdem servet literas, alio tantum ordine eas collocatas habens: quin etiam bene cum re, de quâ agitur, conveniat, ut cuius manifestum esse

esse potest, est enim ab *ἄλλῃ*. Idem porro dicendum & de isto Herodoti loco quem Lexica illa in nomine *Εὐαγῆς* proferunt, *Δαγῆ πνιδμῶν χειροῦ*, pro Secundo vento usus. Nec enim dubium est, quin veterum codicum lectionem sequi debeamus, in quibus *Δαῖ* habetur, ab *Δαῖς*, quod est ab *ἄω*, significante Flo, Spiro. Locus est in Euterpe, *Δαῖτε πνιδμῶν χειροῦ* & *Δαδῶν λείη*. Quod si hanc lectionem non habemus, tunc aliqua fortasse ejusmodi interpretatio nominis *Δαγῆ* ibi excogitari posset, qualem attuli in Thesauro. Ceterum non in Græcorum tantum scriptorum locis interdum lectiones mendosæ afferuntur, (& quidem mendosæ in eo ipso vocabulo do quo agitur) sed in Latinorum quoque nonnullis: atque adeo commentitiæ etiam fortasse. ut in *κῆπον* novissima editio, Helychiô: pestinem, muliebrémque pubem, inguina & verenda mulierum: (hic enim scilicet ostentandæ erant Latinæ linguæ opes) Quibus subjungit apud Diogenem Laertium, Stilponem negare Minervam deum esse, quia foemina esset. Quem ita irrisisse Theodorum Cyreniacum, *πόθεν ὃ τὸν ἥδ' Σπύλων: ἢ ἀναπλεῖς αὐτῆς ὃ κῆπον ἰδιδάσκω*; an resectâ & sublatâ veste ejus hortum contemplatus est? his addit, Hortum enim in hac significatione honestâ metaphorâ (ut & genitale arvum Virgilius) usurpavit Ovidius in Metamorphosi, Fœmineos hortos in olentes vertere menthas Persephonæ licuit. Atqui hœc in loco non vocem hortos, sed vocem artus præter Aldinam editionem (quæ emendatior est quàm alia cujusquam poetæ ab eo profecta) aliæ quæ apud me sunt plurimæ, necnon vetus exemplar scriptum habent. Et seu quis lectionem illam somniarit, seu ex codice quopiam sumpserit, non solum foetidam hœc in loco, sed ab eo etiam alienam esse, nemo, nisi qui judicio careat, negarit: si quidem quâ de re agatur, expenderit. Aliqua verò afferuntur ex authoribus, quæ apud eos quidem inveniuntur, sed quovis potius quàm eò pertinentia, quo pertinere dicuntur, & in alium omnino sensum ab autoribus scripta. Cujus erroris & paulo antè mentionem obiter feci. Exemplum autem ejus habemus in vocabulo *Αὐτόματος*. quum enim Gell. in fine capitis 1, lib. 13. scripsisset, Quod Cicero fatum atque naturam videtur dixisse, id multo antè Demosthenes *τὴν πικρῶδ' ἰὺν καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον* appellavit. *αὐτόματος* enim *θάνατος* quasi naturalis & fatalis, nullâ extrinsecus vi coactus venit. Quum, inquam, his verbis Gellius primum libri 13. caput clausisset, interpretationem hanc quæ ab illo tribuitur nomini *αὐτόματος* juncto cum *θάνατος*, (quæ vox mortem significat) vulg. lexicorum confarcinatores huic ipsi nomini tribuerunt, dicto de convivâ. Allato enim hœc versu Homeri ex Iliad. β, *Αὐτόματος δ' οἱ ἦλθε βολὴ ἀχαιῶς Μενέλαο*, subjungitu

subjungitur ἄλλως: deinde, quasi naturalis & fatalis, quisque nullā extrinsecus vi coactus venit, autore Gellio: Quod erratum adeo monstrosus est (quis enim, nisi qui communi sensu omnino aut etiam sanā mente destitutus sit, non animadvertat absurdè dici de convivā, eum esse naturalem & fatalem, & nullā vi extrinsecus coactum venire?) ut vix meis ipse oculis illud intuentibus credam. Nec verò contenti fuerunt, quos proferunt autorum locos modis omnibus depravare, decurtare & mutilare, duos in unum confundere, quæ ab iis dicuntur, in alium omnino usum convertere, aut in alium prorsus sensum interpretari quàm eum quo scripta sunt: sed eò audaciæ proruperunt, ut quædam etiam illis auderent affingere. Cujus audaciæ exemplum habemus in Ἀνέρις. Ibi enim assertur ex Lucianicā Alc. ἀνέρις ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν οὐρανός. quum tamen illa ibi non legantur, sed ista, ἐπεὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν πύσω πρὶ σωτοῦ δοκῶς εἶναι μέζω: Φερίαις δὲ; X. Τίς δ' ἀνθρώπων ὁ Σώκερτις δῶκετ' αὖ ἢ ὀνομάσαι πὶ τῶν ταύτων; οὐδ' ἄν εἰπὺν ἐρικτόν. hæc autem verba quàm pulchrè & quàm fideliter in illam epitomen redacta sint, vestrum esto iudicium. Hic certè Lexici locus, ut multos alios ejusdem audaciæ suspectos habeam, facit. Venio ad id, quod multò majoris momenti esse dixi, nimirum ubi verba, quibus Græci lexicographi ad vocabuli alicujus expositionem usi sunt, binas pluresve significationes habentia, præposterè interpretantur, & in alium omnino sensum quàm illi intellexerint. Cujus errati exemplum habemus in Σωάνῳ, cujus antea mentionem feci, quum falsarum significationum exempla proferrem. In illis enim Σωάνῳ redditur, Laudis particeps. Unde autem orta est falsa ista interpretatio? Ex Hesychii expositione, cui σωάνος est δῶδδξος. Quum enim δῶδδξος (utpote à δῆξα, quod non solum opinionem seu sententiam significat, sed etiam gloriam) existimarent debere significare Laudis particeps, de alterā illā nominis δῆξα significatione nihil cogitantes, præclaram illam interpretationem tribuerunt nomini σωάνος: quum alioqui debuissent interpretari, Qui ejusdem est opinionis, Qui idem sentit, Qui assentitur. sicut Σωανεύς est Assentiri. Libet autem duo non minùs insignia hujus erroris exempla proferre, à me annotata in verbo Ἀνήκω. Ità enim ego ibi: Apud Thucydidem autem ἀνήκωσι vulgò exponitur Rediguntur, in hóc loco libr. 3, εἰς τὸ δύνανται ἀπολλοῦ ἀνήκωσι. ubi tamen scholiast. exponit ἀνέχον. At Suidas, quum dicit ἀνήκωσι poni à Thucydide pro πλάτῃσι, λήγῃσι, non dubito quin de illo similive ejus loco intellexerit. Sed vulgarium lexicorum confarcinatores, imperitissimi & ineptissimi, & stivā vel flagris potius dignissimi homines, quum Suidas dicit πλάτῃσι, putarunt eum accipere pro πλάτῃσι τὸν βίον, Moriuntur, (non animad-

vertentes

vertentes subjungi ab eo λέγειν) atque ita scripserunt, *Ανίκωνται* pro Decedunt, Moriuntur, apud Thucydidem. Itidem quum tradat Suidas à Demosthene *ἀνίκωντος* sumi pro *διατίθεντος*, scripserunt illi Demosthenem *ἀνίκωντες* pro Excellentes dixisse. (quasi verò *διατίθει* significet duntaxat Excellere) eum tamen Demosthenis locum in exemplum attulerunt, in quo ipse Suidas *ἀνίκωντες* dicit significare *ἀνελεθόντες*. Is est, quem antea citavi, τὸ μὴ ἐν τῷ λέγειν διατάμειν οὐκ ἐπὶ τοσούτων ἀνίκωντες. Hactenus quæ in Thesaurο scripti huc pertinentia. Fœdius autem peccarunt in eo, quòd plerumque ne Latinas quidem Budæi expositiones fideliter descripserunt, nec suo loco posuerunt, eique verbo non dederunt, cui ille eas tribuerat. Cujus peccati exemplum vobis suppeditabit vocabulum *Ανυπόστατος*. Ibi inter alia significare dicitur Sedimentum, & Quod ex urinâ subsidit. Quæ expositio sumpta quidem est ex Budæo, sed eam tribuente nomini *Υπόστημα*, non autem nomini *Ανυπόστατος*, ut videbis Comm. pag. 497. editionis patris mei. quum enim Budæus de *Υπόστημα* loqui cœpisset, dicens poni pro hypostasi, & interjecisset aliqua de *Ανυπόστατος*, revertens ad nomen illud *Υπόστημα*, addidit, significare etiam Sedimentum, & Quod ex urinâ subsidit. Sed fingamus, tale quid apud Budæum aliūve legi de *Ανυπόστατος*, nonne hoc aut librario aut typographo imputandum esset? Quis non videat, *ανυπόστατος*, quod & adjectivum est, & præfixum habet a privativum, non posse Sedimentum significare? Huic similis commissus est error in voce *Αυλαῖον*, & quidem in excerptandâ ex Budæo itidem expositione. Quum enim scripssisset in suo Lexico Budæus, *Αύλη* apud Athenæum p. 242. pro triclinio prægrandi, id est cæco, in quo nuptiæ in regiâ celebrabantur. hodie fallam dicimus. Quum inquam hæc ibi scripssisset, & vocem *Αυλαία* illi alteri proximè subjunxisset cum expos. Hesychii, quispiam ex confarcinatoribus Lexicorum, cui aliquid indè excerptendi cura demandata erat, quæ à Budæo pro expositione nominis *Αύλη* dicta erant, ad expositionem nominis *Αυλαία* pertinere putavit, atque adeo suo judicio utens, huic non illi eam tribuit, sed decurtatam: ut ibi videbis. Hoc autem indè contingit (nam & hoc crassæ ignorantiae specimen silentio prætereundum non est) quòd Budæus inter hæc verba Triclinio prægrandi, & illud OEco, interjecisset notam quandam habentem punctum duabus transversis lineolis interclusum, quâ significabat Id est: ut certè plerisque hic est ejus usus. Verum hoc à me velut obiter dictum esto. libet autem, quandoquidem in mentionem hujus nominis *αυλαία* incidi, quis præterea circa ipsum commissus sit error, admonere, aliisque item ejusdem generis (licet diversi à proximè præcedentibus) ei adjungere. Quum *αυλαία* Græci dicant fœminino genere,

Latini

Latini autem Aulæum potius neutro, (sicut in aliis plerisque vocibus, quas hi ab illis mutuati sunt, idem genus non retinuerunt) ideoque Bud. Annot. post. in Pand. Latinis scripsisset literis pluralem numerum Aulæa, (afferens alioqui & Curtii locum, in quo aulæam dixit) illi diversas illas in diversis linguis nominis huius terminationes confundentes, scripserunt, *Αυλαῖον*, Stragula, Plagæ, Velum picturis intertextis variegatum; *παρεπίτασμα*, *περίσπασμα*, *τάπης*, quibus falso nomen Budæi tanquam testis subjunxerunt. (Sed eadem operâ addam quid miseræ huic voci præterea contigerit, licet alio errati genere, & potius referendo ad quandam eorum quæ suprà commemorata fuerunt, classem. Quum scripsisset Hesychius, *Αἱ αὐλαῖαι, τὰ καταλύματα*, sed fortè à typographo omissus fuisset apex spiritûs index, qui primæ nominis *αὐλαῖα* syllabæ superponendus erat, unam illi vocem ex nomine & ejus articulo ei præfixo facientes, *Αἱαυλαῖαι* scripserunt, & exposuerunt, Opercula, *καταλύματα*) Ut porro in voce *Αυλαῖον* peccatum est ab istis Lexicorum confarinatoribus, in eo quodd vocabulum Græcum legi Latinæ voluerunt subjicere, sic & alibi idem fecisse comperiuntur. ut quum pro *ἀσχήμαχα* scripserunt, *ἀσχήμαχαι*, volentes videlicet *ἀσχήμαχαι* convenire cum nomine Latino Hastæ, quod fœmininum est: quum alioqui Græci *ἀσχήμαχα* scripserint, ad suum nomen *ἄσχετα*, seu *ἔπλα*, quæ neutra sunt, accomodantes, & de Latinâ illâ nihil pensi habentes: idque meritò. (Neque tamen errore hōc contenti fuerunt, sed vocem alio insuper modo corruperunt, *ἀσχήμαλαι* pro suo illo *ἀσχήμαχαι* scribentes) Itidem, verò quum apud Pollucem legatur *ἡμεῖς αὐλῆς*, (nisi fortè *ἡμεῖς* potius legendum existimemus) boni illi viri ex masculino *ἡμεῖς* fecerunt fœmininum *ἡμεῖα*, ut conveniret non cum *αὐλῆς*, sed cum Tibia, quod Latinis id sonat quod Græcis *αὐλῆς*. Imò verò gravius etiam peccarunt: quippe qui *ἡμεῖα* per se quoque significare tradiderint tibiam ex hinnulorum ossibus. Verumenimvero quamvis ego non singula errata, (quod & infiniti laboris esset, & librum immensæ molis requireret) sed singulorum duntaxat generum, vel potius eorum quæ in his sunt præcipua, paucula exempla colligere velim, vel horum numero me obrui sentio. Quare duobus duntaxat generibus præterea enumeratis, finem huic tam molesto ac tædioso sermoni imponere statui, cætera aut alii, aut mihi ipsi in aliud tempus reservans: si tamen à magis seriis, quod huic rei impendere possim, supersit. Quinam igitur sunt lapsus illi? Activa pro passivis, & vicissim passiva pro activis plerisque in locis posita. Quantâ enim licentiâ in hisce confundendis usi fuerint, vel indè patet quodd Græcis etiam lexicographis sua activa in passiva, aut passiva vicissim in activa commutaverint. In quodam autem

autem loco cujus recordor, ulteriùs etiam progressa est illa sive licentia, sive vecordia. quum enim Hesychius scripserit *Ἐπιδι-
κάζουμαι*, & exposuisset *ἀντιποιούμαι*, itidémque Suidas *ἐπιδι-
κάζουμαι* *ἀντιποιούμαι*, illi *Ἐπιδικάζω* activà, non passivà, voce scripserunt: deinde ut Hesychii & Suidæ expositionem accom-
modare illi possent, vocem quoque quam ei adhibuerant, ex passivà activam fecerunt, scribentes *ἀντιποιῶ*. quasi verò ut pas-
siva vox *ποιούμαι*, multos usus sibi peculiare habet, ità etiam e-
jus composita suos non habeant, præsertim verò illud *ἀντιποιούμαι*.
Alterum autem errati genus de quo verba facere institui, est earum vocum, quarum scriptura aliquid dialecto cuiusdam pecu-
liare habet cum iis, quæ communis linguæ sunt permistio. Contingit autem hæc in iis potissimum, quæ ex dialecto Ionica petita sunt, utpote quarum major sit numerus. veluti quum *μεινύναι* quod est apud Herodotum pro *μεινύναι* à *μεινύνω* (ex Ionica linguæ proprietate usurpantis tenuem τ pro aspiratâ δ) dicitur esse à *μεινύμαι*. Sic quum *διαδύναι*, quod est Ionice itidem scriptum pro *διαδύναι*, à themate *διανύμεναι*, dicitur habere thema *διαδύω*. Hic finem facturus eram, (ut modò pol-
licebar) nisi calamum è manu deponens, recordatus fuisset mendi cujusdam inter ridicula maximè ridiculi, inter inepta ineptissimi vel potiùs inter monstrosa monstrosissimi: de quo admoniti isti Lexicorum consarcinatores ac locupletatores, si & Metamorphosin Ovidianam locupletare velint, aliquid jam pa-
rare materiæ habebunt. Est enim in eo, de quo loquor, vocabulo mira quædam facta Metamorphosis, ex eà videlicet parte orationis, quæ Verbum à grammaticis appellatur, in eam quæ Nomen ab iisdem vocatur, nimirum ex Verbo *κυμαίνω*, *κυμαίνω*, in Nomen *κυμῖνα*. Quoniam autem rem, quæ multorum fidem superatura sit, narrare me scio, totum locum in quo pul-
chram illa Metamorphosin habemus, proferendum censeo. Hæc sunt igitur illorum verba, *Κυμῖνα*, vocabulum castrense, ad significandam militum seriem fluctuum instar gradientem. Ar-
rianus in expeditione Alexandri, *ἦσαν βάλαντες τὴν μὴ διασπαδύναι πρὸς τὴν ξυμπρωτέρην πρὸς τὴν κυμῖναν τὴν φάλαγγα*, ne phalan-
gis undatim incedens series aliquà ex parte divelleretur. Hanc fluctuantem seriem intelligit Virgilius in Georgicis, ubi, Ut sæpe ingenti bello quum longa cohortes Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto, Directæque acies ac lato fluctuat omnis Aere renidenti tellus. Atqui *κυμῖνα* participium aoristi temporis à *κυμαίνω*, non autem nomen accus. casus, à nominativo *κυμῖνα*, vel hæc docuisse debuerant quæ à Budæo traduntur in Græcæ linguæ c m m entariis, *Κυμαίνω*, *κυμαίνομαι*. Plut. de acie flu-
tuante, *τὴν δ' ὅφ' αὐτὴν ἐρεθίσαι ἰδὼν τὸ πλεῖστον ἐκ ἀτρεμῶν ἡ δ' ἀπὸ πλεῖστον* & *ἀπὸ πλεῖστον*. Afferit exemplum & compositi verbi

verbi *ἐκχυμαίνω*, eandem habentis significationem apud Xenoph. *ἀνασ. I. ὅς τ' ἐκχυμαίνει π τ' φάλαγγος τὸ ἐπλεμπόνητον, ἡρξάτο δ' ἐμὴν δίψιν.* Quodd si itidem aut participio *ἐκχυμύων*, aut infinitivo *ἐκχυμύωναι* usus hic esset Xenophon, magnum certè & huic loco ab illis confarcinatoribus periculum impendebat, nevidelicet ei suum verbum itidem rapientes, in nomen *ἐκχυμύων* converterent. Sed quid ego hic de confarcinatoribus loquor? præclaræ illius Metamorphosis totam laudem, quantacunque est, unus sibi confarcinator vendicat, is nimirum cui adscribitur novissimæ editionis confarcinatio atque locupletatio. Ea inquam illi soli debetur, quam tamen ego paulo antè cum aliis eum communicare volui. Sed ignoscat mihi, rogo: non enim id à me malevolo animo & debità eum laude fraudandi cupidofactum est, sed memoriæ in colligendis tam multis hujuscemodigemmis occupatæ culpa. Quid si verò potius suum is erratum animadvertens (dicere autem supersedeo quàm bene interpretatus sit vocem illam suam verbinominem, aut nominiverbem, ut in novà barbarâque grammaticâ novis barbarisque verbis utar) ut sibi ignoscatur petat, ac dicat, si quidem in *κυμαίνω* aut aliud tempus servans *αι* incidisset, nequaquam se fuisse erraturum: sed illud *κυμύων* in errorem eum impulsisse, ob affinitatem quam cum formâ nominis habet: quid illi respondendum fuerit? Ad me certè quod attinet, non habeo quid respondeam potius quàm Horatiana ista, (si modò unicam in uno ejus verbo literam immutare liceat)—quod medicorum est Promittant medici. Nisi fortè gratius illi futurum est proverbium, Ne futor ultra crepidam.

Ex hac (ut ità dicam) anatome vel minimæ alioqui partis corporis tam viciosi ac morbidî, de cæteris partibus iudicium fieri posse existimo: & siqui mirati sunt antea Thesaurum ante multos annos à patre meo Roberto Stephano promissum, nondum prodîisse, futurum ut mirari desinant, quum totus velut à fundamentis construendus fuerit. Dignum enim scilicet suâ existimatione opus, dignum superioribus laboribus, ac præsertim suo Latinæ linguæ Thesauro, edidisset, si Lexicon & ipse auctum duntaxat & locupletatum dedisset, aut etiam ementitur. Thesauri nomen ei tribuisset: ut à quibusdam unum ex illis tam miserè corruptis ac vitiatis Lexicis inscriptum est Thesaurus, (quum debuissent addere vocem Carbones, utpote quod introspectientibus, verè comperiatursse quod veteri proverbio objici solitum est, Thesaurus carbones) dignum inquam eâ fide quæ in variis ejus variorum librorum editionibus perspecta erat, edidisset tandem opus, si cæterorum more, non in emendandis vulgatis lexicis, sed duntaxat in locupletandis operam posuisset. Atqui hoc ipsum erat de quo potissimum querebatur:

adeo ut quoties aliqua nova Lexici editio prodibat, aucti & locupletati, Sempérne (diceret) veterem hanc cantilenam audiam? Nunquámne aliqua Lexici editio emendati etiam & correcti sive repurgati prodibit? Ac profectò ab hac repurgatione initium sumere olim ei in animo fuit, & tanquam veteres aedes instaurare ac refarcire, dum novas ædificandi facultas esset: sed postquam ibi Augiæ stabulum esse, postquam omnia ruinam minari comperit, sui illum incepti pnduit pariter & pœnituit. Paratâ autem jam bonâ materiæ, quæ ad novum ædificium requirebatur, parte, mors illud nobis invidit. Quæ quum ita sunt, nonne & à fidelitate paternâ descivissem ac degenerassem (cujus potissimùm hæredem se à me relinqui existimavit, ut antea dixi) & privatim etiam fidem illi datam violassem, ejusque manes lædere dictus meritò fuisset, si & ipse Lexicon vulgatum, licèt auctum, locupletatum, interpolatum, reconcinnatum, reconfarcinatum, emendatum denique passim & correctum, edidisset? Habetis, viri charissimi, cur à me hæc opera minimè expectanda fuerit, & cur quidvis potius expectare debeatis. Sed quid de iis dicemus, qui lexicis illis freti, ac tantumnon pro oraculis habentes ea, quæ in illis traduntur, interpretes agunt, & quidem librorum omnis generis? aut de illis qui hujusmodi Lexicorum ductu & auspiciis, provinciam Græcas profitendi literas suscipiunt? Quid aliud hoc est, obsecro, quàm cæcos cæcis viam velle monstrare? Et tamen hæc sunt hodie præcipua non paucorum interpretum & Græcæ linguæ professorum arma, quibus scilicet adversus quantumvis implicitos scriptorum Græcorum nodos acriter dimicant. Et miramur, tam pueriles, tam ineptas, tam ridiculas, tam falsas prodire quotidie eorum interpretationes? Sed hæc *εἰδὼς λέγω*.

SUPEREST Ut eos metu liberem qui (utè dixi) quoniam vocabula in meo Thesuro longè alio quàm alphabetico ordine digesta esse audierunt, quisnam is esse possit, valde mirantur: ac, ne iis duntaxat qui in linguæ Græcæ cognitione velut veterani sunt, (ut ità loquar) non item tyronibus labor meus utilis futurus sit, verentur. Sciant igitur illi, qui hoc timent, eam contrà quæ in meo Thesauo habetur vocabulorum seriem, tantum commodi vel iis, qui Græcam linguam discere incipiunt, afferre posse, quantum alphabeticus ille ordo affert incommodi. Hoc tamen ingenuè fateor, si initio, quum illà serie uti cœpi, rem tot difficultatibus esse implicitam, quot postea sum expertus, existimasset, & fore ut nullus mihi quicquam ad eas auxilii afferret, neque ex priscis neque ex iis qui eos sequuti sunt, ad nostra usque tempora grammaticis, sed futurum ut eas Marte meo perrumpere cogerer: quodvis onus potius quàm illud suscepissem: Sed hæc in re profectò, si aliâ in ullâ,

locus

locum habet vetus proverbium, quod difficilia esse prædicat quæ pulchra. Redit enim series illa multò ditiores (ut ità dicam) Græcæ linguæ divitias, & quæ hætenus locupletissima fœcundissimæque esse visa est, facit ut multò etiam locupletior fœcundiôrque quàm credita sit, comperiatur. Quemadmodum enim opulenta domus longè opulentior videbitur, si in unum tota supellex comportetur locum, quàm si dispersa sit: eadèmq̃ue hominum multitudo, major multò, quum conferti sunt, quàm quum dispersi, videtur: sic etiam vocabuli unius, tanquam stirpis, numerosa propago & soboles minimè dispersa divulsæque & in varios locos distracta, sed in unum ità collecta, ut uno propemodum aspectu contemplari universam possimus, multò certè numerosior nobis videbitur. Quod autem studiorum linguæ Græcæ magis interest, seriem illam tyronum etiã studiis esse peritilem, res equidem ipsa clamat: quum plerumque mutuas peras in sese vicissim velut exponendis tradant, quæ ab eadè stirpe ortum habent vocabula, & interdum per varia quæ derivata vocantur, tanquam per gradus quosdam ad cognitionem significationis vocabuli illius, unde manarunt, ascendamus. Sed tam multa sinè exemplis, frustra fortasse, ut igitur te non diu m'rans, ad illa veniam: en tibi in illis vulgaris Lexcis, *Αἶδω* quidem (quod est Cano) in literâ primâ totius alphabeti: at verò *ᾠδῆς*, Cantus, & *ᾠδῆς*, Cantor, in literâ ultimâ. Qui etiam inter illud verbum *ᾠδῆς* & verbale ejus *ᾠδῆς* interjecta sunt aliquot vocabulorum millia. Præterea compositorum unumquodque seorsim positum est, dispersa & ipsum sua derivata habens. Duo verò magis etiam reprehensione dignæ sunt hæc in parte: unum est, quod passiva vox ab activâ semper sejungitur, & quidem non parvo intervallo nonnunquam, multis aliis vocabulis (ut poscit alphabeticus ordo) interjectis: alterum, quod de uno eodèmq̃ue verbo in diversis agatur locis: nimirum non solùm in ejus præsentis, sed etiam in infinitivo, interdum verò & in diversis temporibus, nimirum futuro, præterito, aut alio: & quidem interjectis itidem aliquibus vocabulis. Exemplum autem habemus cùm in aliis pluribus verbis, tum verò in *Αἶρω*, ᾠ. cum eo enim posita non sunt, sed seorsum, ista omnia, *ἔλω*, *ἔλῃς*, *ἔλῃμι*, *ἔλῃς*, *ἔλῃς*, *ἔλῃς*, necnon *ἔλῃς*: seorsum verò & passiva vox *Αἰρέωμαι*, sejuncta habens & participia *Αἰρέτης* atque *ἔρῃμι* &c. tantum abest ut verbalia suo verbo adjuncta sint. Quinetiam quum unum idèmq̃ue verbum ex Atticæ quidem linguæ consuetudine in *ἦω* deriveretur, ex communi autem in *ῶω*, (ut quidem tradunt grammatici, qui tamen aliquid his verbis addere debebant) nihilque ex diversâ terminatione mutatur significatio: interdum tamen alio in loco, quod in *ῶω*

terminatum est, in alio, quod in $\pi\omega$, collocant. Quinetiam (quod non minus quis miretur) interdum duobus in locis idem ponitur thema, prius quidem, contractionem non passum, postea verò contractum, aliis inter illa interjectis. ut in $\Theta\epsilon\omega\gamma\iota\omega$ & $\Theta\epsilon\omega\gamma\omega$, factum esse vides. Verum satius esse existimo cætera, quæ his addenda forent, in ipsis Lexicis videnda relinquere, quum ea passim prostant: & aliqua potiùs exempla ejus seriei, quâ me in meo Thesaurum usum esse dixi, spectando proponere.

En igitur seriem $A^{\circ}\delta\omega$, cujus mentionem initio ferri, vel potius $A^{\circ}\delta\omega$ quidem primum, deinverò $A^{\circ}\delta\omega$.

$A^{\circ} E^{\circ} I^{\circ} \Delta^{\circ} \Omega^{\circ}$,

$A^{\circ}\delta\delta\eta$,

Compos. $A^{\circ}\delta\delta\omega\pi\omega\lambda\theta$, i

$A^{\circ}\delta\delta\delta$,

$A^{\circ}\delta\delta\delta\tau\omega\eta$,

$A^{\circ}\delta\delta\delta\mu\theta$,

$A^{\circ}\delta\delta\delta\omega$,

$A^{\circ} \Delta^{\circ} \Omega^{\circ}$,

$A^{\circ}\epsilon\epsilon\omega$,

$A^{\circ}\sigma\mu\alpha$,

$A^{\circ}\sigma\mu\alpha\tau\epsilon\chi\epsilon\mu\eta\eta\epsilon$,

$A^{\circ}\sigma\mu\alpha\tau\epsilon\pi\omega\delta\epsilon$,

$A^{\circ}\sigma\mu\alpha\tau\epsilon\pi\omega$.

$\Omega^{\circ}\delta\eta$,

$\Omega^{\circ}\delta\delta$,

$\Omega^{\circ}\delta\delta\delta$,

$\Omega^{\circ}\delta\delta\delta\omega$,

$\Omega^{\circ}\delta\delta\delta\omega$.

COMPOSITA.

$C. A^{\circ}NT\delta\delta\omega$,

$A^{\circ}\eta\delta\delta\eta$,

$A^{\circ}\eta\delta\delta\delta$,

$C. A^{\circ}Π\delta\delta\omega$,

$A^{\circ}\pi\omega\delta\delta$,

$C. \Delta I\delta\delta\omega$,

$C. E^{\circ}\Xi\delta\delta\omega$,

$C. E^{\circ}\pi\delta\delta\omega$,

$E^{\circ}\pi\delta\delta\mu\alpha$,

$E^{\circ}\pi\delta\delta\eta$.

$E^{\circ}\pi\delta\delta\delta\omega$,

$E^{\circ}\pi\delta\delta\delta$,

c. 2. $\kappa\alpha\tau\pi\delta\delta\omega$,

c. 2. $\Sigma\omega\pi\delta\delta\omega$,

$C. \kappa\alpha\tau\delta\delta\omega$,

$C. \pi\epsilon\rho\iota\delta\delta\omega$,

$C. \pi\rho\omicron\sigma\delta\delta\omega$,

$\pi\rho\omicron\sigma\omega\delta\delta$,

$\pi\rho\omicron\sigma\omega\delta\delta\alpha$,

$\pi\rho\omicron\sigma\omega\delta\delta\omega$,

$C. \Sigma\tau\eta\delta\delta\omega$,

$\Sigma\omega\pi\delta\delta$,

$\Sigma\omega\pi\delta\delta\alpha$,

$C. \tau^{\circ}\pi\delta\delta\omega$.

Ex compositis aliis quæ non ex $\delta\delta\omega$ sed ex ejus verbali deducta sunt, $\kappa\iota\delta\alpha\rho\omega\delta\delta$ & $\kappa\iota\delta\alpha\rho\omega\delta\delta\omega$, in $\kappa\iota\delta\alpha\rho\epsilon\gamma$, ut $\lambda\upsilon\rho\omega\delta\delta$ & $\lambda\upsilon\rho\omega\delta\delta\omega$ in $\lambda\upsilon\rho\epsilon\gamma$, & $\tau^{\circ}\mu\omega\delta\delta$ atque $\tau^{\circ}\mu\omega\delta\delta\omega$ in $\tau^{\circ}\mu\omega\theta$, itidem $\mu\alpha\chi\omega\delta\delta$ in $\mu\alpha\chi\theta$, & $\mu\omicron\upsilon\omega\delta\delta\omega$ & $\mu\omicron\upsilon\omega\delta\delta\alpha$, in $\mu\omicron\upsilon\omega\theta$. Idemque in quærendis cæteris quæ hic posita non fuerunt, observandum erit. At $A^{\circ}\epsilon\rho\omega\delta\delta$ & $\Sigma\eta\chi\omega\delta\delta$ habebis inter proximè sequentia, post $P^{\circ}\alpha\lambda\omega\delta\delta$, & ejus derivata. Sequuntur autem cætera.

$C. \pi\alpha^{\circ}$

C. Παλινοδία, ὦ,
 Παλινοδία,
 C. Παρνοδία, ὦ,
 Παρνοδία,
 Παρνοδικός,
 C. Περινοδία, ὦ,
 C. Ρ'α-φωδία, ὦ,
 Ρ'α-φωδός,
 Ρ'α-φωδία,
 c. 2. Α' πορρα-φωδία,

c. 2. Ε' πρρα-φωδία,
 C. Ρ'α-φωδία pro ρα-φωδία, &
 ρα-φωδία pro ρα-φωδία,
 C. Σπχωδός,
 C. Α' ρνωδός,
 C. Περωδικός,
 Α' Η Δ Ω' Ν, ὦν, ἦ.
 Α' ηδὸ ὦ, & οὗ, ἦ.
 Α' ηδονίς, ἰδ, ἦ,
 Α' ηδονιδίς, ξω, ὦ,
 Α' ηδονει, ου, ὦ, & ἦ.

Huic verbo subjungam id quod ipsum in eodem Thesaurο excipit, nimirum Α'ζω, id est verbi Α'ζω seriem; in qua sequor eos grammaticos qui ζγ from ab eo deduxerunt, licet & ζγ spiritu tenui scriptum inveniatur, ut ibi copiosè docui.

Α' Ζ Ω,
 Α'ζομαι,
 Α' γ, ε, τ, ρ,
 Α' γ, ε, ὦ, ὦ & ἦ,
 Α' ζ, ὦ,
 Α' ζιδ, ὦ,
 Α' ζεία,
 C. ΚΑΘαζίζ, ὦ,
 c. 2. Ζηγαδαζίζ, ὦ,
 C. Ε'ναγής,
 Ε'ναγός,
 Ε'ναγικός,
 C. Α'ναγής,
 C. Ε'Ναγίζ, ὦ,
 Ε'ναγισμός,
 C. Εὐαγής,
 Εὐαγής,
 C. Παταγής,
 C. Π'ξάγισος.
 Α' Γ Ι Ο Σ,
 C. Α' γιόγεα, ὦ,
 C. Πατάγ, ὦ,
 Α' γίος,
 Α' γιότης,
 Α' γιστήν,
 & Α' γιστήν,

Α' γιός, ὦ,
 Α' γιδ, ὦ,
 Α' γισμός,
 Α' γισία,
 Α' γιστήν,
 C. ΚΑΘαγιδ, ὦ,
 Α' Γ Ν Ο' Σ,
 C. Α'ναγν, ὦ,
 C. Πάναγν, ὦ,
 C. Α' γνοπόλος,
 Α' γνής,
 Α' γνότης,
 Α' γνών,
 Α' γνιδ, ὦ,
 Α' γνεία,
 Α' γνιδμα,
 Α' γνιδπικός,
 Α' γνιδπείον,
 Α' γνίζ, ὦ,
 Α' γνισμός,
 Α' γνιστικός,
 Α' γνιστήν,
 Α' γνίτης,
 C. Α' φαγνίζ, ὦ,
 Α' γν, ὦ, Frutex, &c.

Et quoniam ut sunt diversæ verborum naturæ, ita etiam diversa habent derivata, quæ sunt eorum velut soboles, proferam & alia exempla. Ecce igitur verbum *Αἰγίον* cum universâ suâ propagine & sobole, aut certè bonâ ejus parte. fieri enim potest ut aliqua derivata me subterfugerint, sed quæ alibi addi possint.

Αἴγιον,

Αἰγίως,

Αἰγίον,

Ηἰγίωμα, ὦμαι.

Οἰμυγίαι,

Αἰγίον,

Παλιναγίον,

C. Εἰσαγίον.

C. Εἰσαγίον,

Εἰσαγίον,

C. ΣΥΝΑγίον,

Συναγίον,

Αἴγιον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. Εἰσαγίον,

C. ΠΡΟΑγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον, ὦμαι,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. 2. Προαγίον,

C. Αἰγίον,

Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. Διαγίον,

C. Εἰσαγίον,

Εἰσαγίον,

C. ΚΑΤΑγίον,

Καταγίον,

C. ΠΡΟΑγίον,

Προαγίον,

C. ΠΡΟΣΑγίον,

Προαγίον,

Προαγίον,

C. 2. Αἰγίον,

C. ΣΥΝΑγίον,

C. Τῆταγίον,

Τῆταγίον,

Αἰγίον, ὦ,

C. Αἰγίον, ὦ,

Αἰγίον,

C. ΚΑΤΗγίον, ὦ,

Κατηγίον,

Κατηγίον,

Κατηγίον,

C. 2. Εὐκατηγίον,

C. 2. Αἰγίον, ὦ,

Αἰγίον,

C. 2. Προαγίον, ὦ,

C. 2. Συγκατηγίον, ὦ,

C. ΠΑΡΗγίον, ὦ,

Παρηγίον,

Παρηγίον,

C. 2. Αἰγίον,

Αἰγίον,

C. 2. Δυναγίον,

Δυναγίον,

C. 2. Δυναγίον,

Δυναγίον,

αἰγίον,

Παρήγορος,
 Εὐπαρηγόριος,
 Παρηγορία
 Παρηγορικός.
 c. 2. Ἀντιπαρηγορίω, ᾧ,
 C. ΠΡΟΣηγόριω, ᾧ,
 Πεσσηγορία,
 c. 2. Ἀπασσηγορήσις,
 Πεσσηγορος.
 Πεσσηγορικός.
 c. 2. Ἀπασσηγορος,
 c. 2. Εὐπασσηγορος,
 Εὐπασσηγορία,
 c. 2. Φιλοπασσηγορος,
 C. ΣΤΝηγόριω, ᾧ,
 Σωήγορος.
 Σωηγορία,
 Σωηγορικός,
 Haftenus composita cum
 praepositionibus : sequuntur

cætera.

C. Ἀλληγορίω, ᾧ,
 Ἀλληγορημα,
 Ἀλληγορητής,
 Ἀλληγορία,
 Ἀλληγορικός.
 C. Εὐηγόριω, ᾧ,
 Εὐήγορος,
 Εὐηγορία,
 C. Ἰσηγορίω, ᾧ,
 Ἰσηγορία,
 C. Κακηγορίω, ᾧ,
 Κακήγορος,
 Κακηγορία,
 C. Μεγαληγορίω, ᾧ,
 Μεγαληγορος,
 Μεγαληγορία,
 C. Τ'ψηγορος, vel Τ'ψηγορας,
 Τ'ψηγορία.

Sunt verò quædam verba multò etiam opulentiora atque fecundiora, & admirabilem quandam derivatorum varietatem habentia : atque adeo tantam quæ nonnisi multis paginis capi possit : ideòque nullum ex iis proferre libet. Cæterùm si qui vel à vobis, viri doctissimi, vel ab aliis reprehensione dignum in hac serie inveniatur, veniam me tribus nominibus consequurum spero : primum quòd hanc viam primus omnium ingrediatur, & in eà (quum alioqui cæca sit & latebrosa, verèque flexuosa & anfractibus plena, ac non pacis erroribus implicata) mihi ipsi tamen dux esse cogar, Sed unde tibi tantum audaciæ, ut vel de tentandâ huiusmodi viâ cogitaris ? Imò verò non audaciæ sed, sed credulitati potiùs tribuendum est. Magnam enim spem ostentabant de hac viâ mecum indagandâ veteres grammatici : verùm eam spem prorsus esse vanam, magno meo malo comperi. Deinde veniam ideo mihi polliceor, quòd simul & in vocabulis hac serie collocandis, & in significationibus certò etiam quodam ordine disponendis laborandum fuerit. Nec enim ignoratis quanta earum in vulgatis Lexicis (ut falsas & commentitias omittam) perturbatio sit atque confusio : ut pote in quibus aut omnium rarissimæ aut etiam metaphoricæ significationi primus detur plerunque locus. Postremò, quòd ad typographicum clepsydram (ut alibi quoque loquutus sum) hæc scribere (id est, scriptionem mean typographicarum operarum penso obnoxiam habere) cogar : & quod ab infinitis curis &

occupationibus quas secum ars ista trahit, temporis superest, ne id quidem univcrsum huic operi possim impendere, sed ejus partem in lectionem typographicam eorum, quos interim excudo, autorum (ex quibus nunc est Plutarchus) necesse habeam conferre. Hæc, inquam, sunt propter quæ futurum spero ut mihi & à vobis & ab aliis venia detur, & quidem non eorum duntaxat quæ in illâ serie, sed & eorum quæ in ullâ ejus operis parte peccaverim. Absit enim ut sibi quisquam persuadeat, ita me aliorum errata proferre, quasi ipse sim *ἀναίδης* / Ⓞ, & hominem me esse non meminerim, id est, eum cujus sit labi, errare, nescire, decipi. Imò verò me & colloco in hōc numero, & jam nunc, in meo opere esse in quibus lapsū me existimem, ingenuè fateor. Sed inter eos qui aliquando, & eos qui identidem ac subinde errant, discrimen statuendum esse dico. Quinetiam minimè dubium est, quin varii sint errorum in hōc etiam genere velut gradus: &, ut quædam veniam merentur, ita quædam flagris potius quàm veniâ digna censeri debeant. Illa porrò tot rāmque fœda Lexicorum errata lectorem celare, præterquam quòd religio mihi fuisset, utpote qui silentio meo falsam multorum de illis opinionem aucturus eram fortasse: tum verò, ne & ipse Lexicorum consarcinator existimarer, ea patefacere necesse habuisse videor. Quomodo enim quid inter meum & illorum opus discriminis sit, & cur velut à fundamentis construendum mihi fuerit Thesauri mei ædificium, ostendere potuissem, nisi qualis esset eorum structura ostendissem? Ut porrò eos in cæteris imitatus non sum, ita nec in prætereundis silentio eorum, unde aliquid mutuatus sum, nominibus. Non enim nomina veterum duntaxat scriptorum & Græcæ linguæ autorum adscribo, ex quibus exempla loquutionum (ut vulgus vocat) à me petuntur: sed & interpretum, aut expositorum, aliorumve, quicumque aliquid ad expositionem alicujus vocabuli pertinens scripserint, siquid ex iis in opus meum transferam.

ALTERA autem epistolæ meæ parte (aut certè alterâ meâ epistolâ, siquis vestrum tantâ unius longitudine offendatur) quem à mensibus aliquot concepi mœrorem de miserâ veterum scriptorum sorte ac conditione in quorundam typographorum prela incidentium, vobis exponere vel potius velut in sinum vestrum effundere statui. Quâ quidem ex re non minus ad vos quàm ad me aliquâ doloris mei parte exoneravero (qui aliqui inclusus strangulat, ut aiebat Naso) & vos cautiore, ni fallor, reddidero. Ego igitur olim quidem veterum scriptorum sortem eo nomine deplorabam, quòd in illotas (ut proverbiali utar verbo) manus multorum vel interpretum vel expositorum inciderent, qui sua somnia illis deliriâque affingerent: at nunc eorum, qui in quorundam typographorum prela inci-

incidunt, non minùs sed potiùs magis deplorandam esse dico. Quorum verò? nimirum qui quum sint omnino literarum rudes, aut certè illis vix tincti, quæcunque ii, quos pro doctis vel ipsi habent, vel ab aliis haberi vident, in castigando quopiam scriptore ausi fuerint (quid autem non audent nonnulli?) ea, tanquam oracula, in ipsa ejus scripta inferunt. Hinc enim factum est, ut quum antea veterum libri iis tantùm mendis inquinati esse solerent, quæ ex antiquis exemplaribus manarant, aut certè typographicis, id est iis quæ typographica committunt operæ, (cujus generis mendis & propè infinitis & monstrosis plerisque refertæ erant Herodoti pariter & Thucydidis interpretationum editiones: quorum exempla etiam quædam in calce Latini mei Herodoti habes) nunc ad illa duo mala pejus illis bonum accedat. Quid istud verbi est? Hòc ego nomine voco castigationes quorundam, quæ ejusmodi sunt, ut multò mendis illis & periculosiores & perniciosiores judicari debeant. Castigationes, inquam, quæ quum ex solâ conjecturâ profisciscantur, (quâ nihil fallacius esse scimus) extrusis tamen iis, quæ veterum codicum auctoritate nituntur, (qualescunque ii sint) in earum locum quo jure quâque injuriâ intruduntur. Ac fuit quidem tempus, quum in minùs celebres duntaxat scriptores hæc audacia grassaretur: sed tandem ne à primæ quidem notæ scriptoribus manus temperavit. Ecce enim Titum Livium ante aliquot annos multa hujusmodi castigationum vulnera (proh facinus) passum: ecce M. Tullium Ciceronem ante aliquot menses non paucioribus fœdatum. (De Plinio taceo, quem sat norunt omnes omnibus omnium conjecturis, tanquam communem scopum, miserè fuisse expositum.) Tandem verò & in Græcos ita sæviri cœptum est, & quidem in nonnullos etiam, quibus olim vel ipsi hostes pepercerant, & quos præ cæteris ipsa venerata erat antiquitas. Horum in numero est Euripides, in quem ego nuper nesciò quid annotationum scribens, quum multis castigationibus vulneratum, multis conjecturis sauciatus eum fuisse, apertè ostenderim, totum illum locum huc proferendum censeo, & quidem altius repetitum. Ista sunt igitur, quæ huc pertinentia ibi scripsi.

Addam nunc, quidnam, præter illa quæ dixi, ad edendas hæc annotationes me impulerit. Incidi aliquando in quosdam locos Euripideæ editionis, quæ prodiit ex Hervagii officinâ anno M. D. XXXVII, in quibus mirabar tam fideliter retineri potuisse omnia menda, & quidem etiam levissima, quæ in Aldinâ erant. Quod ego nimia quâdam religione potiùs quàm ignorantia factum esse interpretabar: donec quosdam locos offendi, qui secus me id interpretari debuissè, apertè ostenderunt. Ex iis autem fuit iste in Helenâ, pag. 10. βαρὺ μὲν, εὐστὶν δ' ὄνομα.

nam

nam quum Aldina editio habeat *δμωι*, quicumque illi editioni præsuit, à suâ illâ religione (id est religiosâ mendorum observatione) discedere ausus, pro *δμωι*, reposuit *δμωι*. id est, pro voce quæ itâ depravata erat, ut cuivis obvia esse posset ejus emendatio, (quis enim, nisi sit omnino obefæ naris, mendum quod huic loco subest non odoretur, & *δμωι* locum adverbii *δμωι* hic occupasse non animadvertat?) reposuit aliam, quam & ipsam mendosam esse manifestissimum quidem sit, sed itâ ut ejus emendatio non itidem in promptu cuivis esse possit. Verùm multò majorem ignorantiam mihi patefecerunt loci quidam, in quibus ne legere quidem potuerunt quod Aldina editio habebat, sed hanc notam compendiarium, aut certè huic similem, &, valere idem quod *τὸν* putarunt, id est, illud ignorarunt quod pueri, qui alphabetum Græcū per mensem in manibus habuerunt, si ignorarent, flagris digni judicarentur. Et quoniam hujusmodi lapsum incredibilem visum iri scio, aliquot exempla proferre libet. En tibi igitur in Troadibus paginâ 14, versu 4, Πάρις δ' ἔγνω & Διός: quum Aldina editio habeat *τὸν Διός*. En tibi in eadem tragœdiâ paginâ 26, versu 9, Πρωτοπύρι τὸν τεύσσων, quum in Aldinâ editione legatur *τὸν τεύσσων*. Quo exemplorum (tanquam testium) pari siquis contentus non est, adjiciam & aliud par, & quidem ex unicâ pag. 30. depromptum. nam versu 1 legitur *Ἦ καὶ τὸν Λάργιναν*, quum Aldina editio habeat *Ἦ καὶ & Λάργιναν*, & versu 5, *Οἷμε δ' αὐτὸν ἐξυμῶχθσαν δεῖ*, quum in Aldinâ sit *Οἷμε δ' αὐτὸν ἐξυμῶχθσαν δεῖ*. Quid dixi, par exemplorum? imo & tertium in hac ipsâ paginâ habes: videlicet versu 13, *καμίζετ' αὐτὸν* pro *καμίζετ' αὐτὸν*, quod in Aldinâ legatur *καμίζετ' αὐτὸν*. Dicerem autem eum qui huic editioni præsuit, aut eos qui præsuerunt, quod audissent Euripidem *μισογυνίω* fuisse, (id est osorem sexûs muliebris) in ejus operibus & ipsos *μισογυνίας* suæ specimen dare voluisse, genus fœmininum tot in locis vertentes in masculinū: nisi in Plutarcho quoque talia contigisse animadvertissem, quæ fœdæ ignorantiae duntaxat (nisi quis socordiam dare ei comitem velit) imputanda esse manifestum est. Itidem in eâ opusculorum Plutarchi editione, quæ anno M. D. XLII. prodiit, sub Hieronymi Frobenii & Nicolai Episcopii, typograph. nomine, fœdissima errata contigerunt, non tantū ex eo, qnōd intelligi scripta hujus autoris non potuerunt ab iis, quibus editionis illius demandata cura erat, sed ex eo etiam, quod ne legi quidem ab iis nonnulli loci potuerunt in editione Aldinâ. Ut autem ne hic quidem *ἀναγνῶς* loqui dicar, en tibi in libello qui *στεινὰ παιδὲν ἀγῶνις* inscribitur, quum Aldina editio habeat, paginâ 9, versu 10, *τὸν μὲν ἀδελφόντων ἀνδρὸς ἐστὶ σφῶν*, compendium illud quod valet *ἐστὶ*, putarunt boni illi viri valere *ἐστὶ*: & hanc suam

divinationem sequuti, hunc locum ita scriptum nobis exhibuerunt, pag. 8. illius editionis, v. 3. *τότε μὲν ἀόρνητον, ἀνδρὲς ἦ σφῶν*. In eadem illā paginā (ne longè abeam) versu 4 à fine, *πάντων ἀνδρώπων μισοῦσιν ἄξιον, ἐπὶ ἔδῃ μῆλεισι δόλοισι συγγνωστὸν*. ubi nemo non videt ἐπὶ minimè convenire. nec certè id Aldina editio habet. pag. 10. legitur enim ibi, *καὶ ἔδῃ μῆλεισι δόλοισι συγγνωστὸν*. sed compendium valens idem quod καὶ, docti illi valere ἐπὶ crediderunt, idque tanquam certissimum nobis in ipso Plutarchi contextu proposuerunt.

Sed ad Euripidem ut revertar, quum docuerim quomodo in illā priore editione Germanicā acceptus fuerit, superest ut etiam quomodo posterior eum acceperit, omnibus patefaciam: quæ (ut verum fatear) multo etiam magis desiderium edendi has annotationes mihi accendit. In eā enim tantæ tamque perniciosæ audaciæ specimen editum est, ut nisi ei fræna injiciantur, sed in cæteros quoque scriptores grassari itidem permittatur, meritò clamaturus sit aliquis, de omnibus Græcis scriptoribus, deque universā linguā Græcā actum esse. Quum enim depravatis antiquorum scriptorum locis nonnisi cautè ac timidè atque adeo religiosè adhibenda remedia sint, & quas ex conjecturā habemus emendationes, id est dubias, pro certis afferre, eundemque illis dare locum, quem merentur, quæ ex veteri quopiam exemplari proficiscuntur, piaculare semper existimatum sit: ii contrā qui editioni illi præfuerunt, perinde ac si profananda Euripidis scripta & suæ posteritati magnā ex parte intervertenda susceperint, non illotis solūm, (ut est in proverbio) manibus, sed penè dixerim sacrilegis, ea tractarunt. Quā de re plura nisi productis testibus, id est exemplis, haud dicenda existimavi.

Ad ea igitur ut veniam, en tibi in Rheseo pag. 2.

*παῖς δ' Ἀγαμέμνονος παρὰ τῆς ἑστῆς
ἐνὶ γῆϊ σὺν δούρῳ σκιδάει.*

Hic παῖς mendosum esse si quis non videt, is Tiresiā cæcior est. sed è vicino peti potest emendatio. ex παῖς enim tollendo ι, habes παῖς, germanam lectionem. Minimè igitur periculosus fuit hic in error Aldinā editione, sicut nec in illā Germanicā priore. At in posteriore nescio qui tanquam ad id quod vicinum & loco accommodatum erat, oculos claudentes, ad aliud remotum & à loco alienum eos converterunt, videlicet ad παῖς: adjicientesque *ἑστῆς* ad suam *ἀμαθίαν*, (ut & hic verum esse experiamur quod dixit Thucyd.) non tanquam divinationem suam, seu conjecturam, margini adscripserunt, (quod tamen alioqui & de παῖς faciendum fuisset, nisi veteris alicujus exemplaris consensus accessisset) sed in ipso textu collocarunt, ejectionis vestigiis, simulque copulativam particulam immerentem extruserunt.

Idem

Idem in Troadibus, pag. 44. editio Aldina habet, itémque Germanica prior, *μίλας ὅς δ' ὅσος κατακαλύπτει*. quæ lectio depravata quidem est, sed sinè periculo, id est, ita ut hæc depravatio nemini imponere queat. Quis enim est qui nullum hic locum habere particulam *δ'*, animadversurus statim non sit? quousquisque verò qui non sit de reponendo *ο'* cogitaturus? At posterior editio mendum quidem subesse loco illi & ipsa deprehendit, sed dum eum emendare voluit, id reposuit quo occultius quidem, sed periculosius ille depravatur. Reposuit enim *δ' ὅσος*, novum quoddam loquendi genus, (id est, quod novam quandam barbariem habet) Euripidi affingens: sic tamen ut tyronum oculos fallere hæc depravatio multò facilius quàm illa possit. Nec vero mendosissimam illam emendationem, & verè *καχόμασπιν μανίαν* in margine annotarunt, sed eâ contextum ipsum polluerunt ac fœdarunt.

In Bacchis, pag. 41, quum *ἤρεα* Ald. codex habeat pro *ἤρεα* à nominativo *ἤρη*, significante feram, illa editio augens itidem errorem, vel potius ex levi errore gravem faciens, pro *ἤρεα* reposuit *ἤρεα*, tanquam à nominativo *ἤρεα*, quod est venatio.

Quid? quòd ne à Cyclope quidem (licet nobis describatur monstrum horrendum, ingens) manus editio illa abstinuit? adeo non solum *τολμῶσα*, sed *παράτολμος* fuit. Locus autem in quo manus ei attulit, est pag. 10, ubi legitur, — *ἔγωγε τοῖς ξένοις τὰ χεῖματα Περσέωντα ο' ἴδον*. hic enim pro *ἔγωγε* reponi debere *ἔγωγε*, (quod valde vicinum est) quum manifestissimum esset, & vel ita emendari deberet hic locus, vel iudicio lectoris relinqui emendatio, Aldinam illam lectionem interim retinendo, ac nullius conjecturæ præjudicium (ut ita dicam) afferendo: contra certè, illorum qui hanc editionem architectati sunt, *θεσπιάγνοια*, emendationem ante pedes positam transiens, aliam, ut è longinquo petitam, sic longè ab hujus loci sententiâ remotam, nobis protulit. Quid dico longè remotam? imò verò ei ex diametro repugnantem? nam pro *ἔγωγε* reposuit *ἔγω οὐ*, ut chorus neget, quod affirmare illum sequentia satis ostendunt. alioqui enim nequaquam diceretur *ἰδὲ δὲ*. Addam verò & alius loci emendationem, quæ vel ipsi Cyclopi inter graves illos dolores elicere risum posset. Is est in calce tragœdiæ, quum enim in ultimis hisce Cyclopiis verbis,

Ἄνω δ' ἐπ' ὄχθον εἶμι, καί περ ὦν πολλός,

Δι' ἀμφοτέρητ' ἤδε περισσείνων ποδῖ,

negotium facesseret vocabulum *ἀμφοτέρητ'*, in *ἀμφοτέρων* id mutare editio illa non dubitavit, ut videlicet sicut naves pontigradæ, sic & Cyclops pontigradus diceretur. At Brodæo quoque emendatio illa placuit. Placuisse ei fateor: sed ita placuisse, ut in contextum reponendam eam censeret, hoc verò nego. Sed de hac Brodæi emendatione, aliisque nonnullis, dicam

cam & paulò póst. Nunc addo, me mirari quomodo tantum negotii exhibuerit illis vox ἀμφιτέητο, quum subaudiendum esse πῖτρας, (cujus substantivi ἔλκειν quodammodo supplet pronomen demonstrativum τῷδε) in mentem venire posset, confidenti ubi Cyclops esset: nihilo autem magis novum videri deberet ἀμφιτέητο πῖτρας, quàm ἀμφιῖρῶτο πῖτρας.

Ne ipsa quidem Helene violentas atque adeo crudeles illorum manus effugit. Imò quanvis cecinerit meus Anacreon, Νικᾷ ἔκαστος δὲ καὶ πῦρ καλῆται οὐ σὺ, illa autem non καλῆ tantum, sed καλῶν καλλίστη fuerit, suum illi καλλος nequaquam fuit ἄντ' ἀπαίδων ἀπαίων, ἄντ' ἐσχέων ἀπάντων adversus eos. nam & ipsa ab illis vulnera passa est, & quidem atrocia, ac quorum nomine videri possit miserranda vel hosti, ut Latinus poeta loquutus est. Sed ego nunc ex multis unicum in apertum proferam, quod videlicet accepit pag. 30. quum enim ibi dicat Theonoe Helenæ,

Ἡ καὶ πόσις σὺ Μεγέλαος ὄν' ἐμφανής,

Νεῶν στενθεῖς τῷ τε σοῦ πνύματος,

deinde ad ipsum Menelaum sermonem convertens, dicat (ut quidem in Aldinâ editione & illâ priorē Germanicâ legitur)

Ὡτλήμων, οἶκος διαφυγὼν ἦλθες πόνυς:

ut autem legitur in vetustis codicibus, & ut legendum est,

Ὡτλήμων, οἶκος διαφυγὼν ἦλθες πόνυς:

illi contrâ nec οἶκος nec οἶκος agnoscere voluerunt, sed itâ hunc locum scripserunt, id est, itâ depravarunt,

Ὡτλήμων, ἐ σὺς διαφυγὼν ἦλθες πόνυς.

At sensum minimè alienum à re de quâ agitur, lectio ista habet. Sit itâ sanè. quid? licetne nobis divinationes nostras, licetne somnia nostra in veterum scriptorum libros intrudere, simulatque habent aliquid eorum argumento consonum? O miseros scriptores, vel potius, o misera scripta tot excellentium poetarum, oratorum, historicorum, & aliorum, nisi frænâ, nisi catenis furiosa ista audacia compescatur. Quid enim in illis saluum & incolume tandem manebit? quid integrum, quid impollutum posteris nostris relinquetur, si cuilibet quæcunque assequi non potest, ea mutare transformareque pro arbitrio conceditur? Sed de his aliâs plura. Ut autem ad tres illas lectiones redeam, Brodæus οἶκος retinens (quum videlicet alia lectio in mentem ei non veniret) hoc excogitavit effugium, ut πόνυς acciperetur pro οἶς τὰς πόνυς, quæ ejus licet violenta expositio, innoxia tamen est, utpote quæ contextum nobis intactum relinquat. At expositio quam editionis illius autores afferunt, videlicet ista, Haud perfunctus tuis venisti huc laboribus, hæc inquam expositio non se submittit textui, sed ipsum sibi, contra fas omne, submitbens, in eo ex οἶκος facit οὐ σὺς. Atqui si οἶκος relinquentes illi, annotassent in margine se non posse commodum ex hac lectione sensum elicere, non dubium est

est quin plerique post demorfos aliquantisper ungues, veram lectionem assequuti conjecturâ fuissent: at nunc, quum ea quæ superfunt veræ lectionis vestigia, prorsus nobis abolerent, quis tam OEdipus esse potest ut eam ullâ divinatione assequatur? Verum superest, ut de tertiâ lectione dicam, quæ germana genuinâque est, & de quâ dubitare vetera exemplaria non sinunt, è quibus deprompta est. Ea certè mihi in memoriâ hunc nostri poetæ versum revocat, Α'πλὸς ὁ μὲν τῆ ἀληθείας ἔσθ'. Hujus enim veræ lectionis, perquam simplex & expedita est expositio, præ cæterarum, quæ falsæ sunt & supposititiæ, expositione. Ut omittam, multò etiam majore cum gratiâ dici *Διυμνηστικῶς* ista, οἷος διαφυγὼν ἡλδης πόνους, tollendo videlicet interpunctionem post *διαφυγὼν*.

Tenes jam, lector, tenes quid me ad harum annotationum editionem præcipuè stimularit. si enim egoſhorum adversus Euripidem *ἐγκυρημάτων* conscius, ea non patefecissem, nonne meritò judicatus fuisset *συγκυρηγὼν*? Quæ tamen non ità dicuntur à me, quasi omnia aut etiam minimam eorum partem patefecerim, (absit enim ut bonas horas in tam inauspicato labore consumam) sed tanquam prohibituro saltem paucis hisce eorum exemplis, nequem inscium illa editio in fraudem impellat, in quâ *αὐτὸ τῶν Εὐριπιδίων* tam multa sunt *ἄδδοντα* *ἴνα*. Quòd si probi minimèque ingrati discipuli est injuriam à præceptore suo modis omnibus propulsare, quid de nobis dicendum erit, si eos, qui antiquis scriptoribus, non solum nostris, sed & præceptorum nostrorum præceptoribus, tam crudelia vulnera infligunt, impunè abire sinemus? Sed de his hætenus.

Hæc sunt, viri chariss. quæ ibi totidem verbis à me scriptæ extant. Atenim quinquam huic malo viam patefecerunt, nisi illiterati quidam typographi, qui quum vix aliud in libris quàm paginam albam à nigrâ norint discernere, omnibus omnium nugis (ne quid acerbius dicam) dummodo novæ sint, prela suâ suamque industriam offerunt.

Accedit autem recens hoc mali genus ad aliud quoddam jam inveteratum: quod tamen quum in dies ingravescere videamus, quid aliud à duobus hisce malis (quæ meritò duas lues ac pestes vocare possumus) expectandum nobis quàm veterum scriptorum miseranda deformitas? Inveteratum autem appello malum, quod statim post primas scriptorum Latinorum præsertim typographicas editiones, id est, quæ à primis prodierant typographis, grassari in eos cœpit. Quum enim quotidie veteræ eorum exemplaria è tenebris emergerent, quidam cum his excusa conferebant, qui quascunque diversas lectiones invenerant, totidem castigationes esse credentes, mox cuipiam typographo tradebant, à quo paucis post diebus aut mensibus nova prodibat editio, veterum

veterum exemplarium ope longè cæteris castigatio, ut quidem titulus pollicebatur, vel potius mentiebatur. Quota quæque enim ex iis, si verè loquendum fuisset, non potius cæteris depravior dici debuisset? Atqui lectiones illæ diversæ ex veteribus libris sumptæ erant. Fateor: sed heus tu, unde nisi ex vetustis itidem libris sumptæ erant illæ quas nunc indicta causâ rexpellis? Insigne autem hujus temeritatis exemplum in Ovidii poematis habemus, quæ post Aldinam editionem prodierunt. quum enim passim in bibliothecis vetera poematum illius exemplaria extarent, nominatim verò in quibusdam Parisiensibus, præsertimque in eâ quam abbatia S. Victoris habet, multi certatim exemplaria illa inter se conferebant, certatim diversas lectiones annotabant, certatim in locum Aldinarum substituebant, certatim, ut nova editio his insignita prodiret, operam dabant. Hoc verò quid aliud erat quàm certatim ad faciendâ tam pulchra poemata contendere? quum paucissima extare horum poematum exemplaria cum iis quibus Aldus usus est, comparanda, ejus editio cum iis quæ ab illa desciverunt, collata, aperte indicet? Quod certè vel illa quâ Tibulli mortem deflet elegia luculentè testari potest. Quamobrem ab exemplis indè petitis initium sumam. Sic igitur ibi Aldina editio,

Quum rapiant mala fata bonos, (ignoscite fasso)

Sollicitor nullos esse putare deos.

At verò in multis quæ ab illâ desciverunt, veterum quorundam exemplarium lectionem sequentia, scriptum est,

Quum rapiant malè facta bonos, &c.

Atqui lectionem illam, non hanc, convenire loco, luce clarius est. Sed in sequente disticho fœdius etiam multo, id est fœdiore ignorantia, peccatum est. Quum enim in Aldino exemplari legatur, (ut & legi debere manifestum est)

Vive pius, moriere tamen: cole sacra, colentem

Mors tamen à templis in cava busta trahet:

in maximâ posteriorum editionum parte diversam lectionem habemus, planè absurdam,

Vive tamen moriture pius: cole sacra, colentem

Mors gravis à templis in cava busta trahet.

In fine autem elegiæ hic versus,

Auxisti numeros culte Tibulle pius,

ita mutatus fuit in posterioribus editionibus,

Hausisti numeros culte Tibulle pius.

Apud eundem poetam Amorum libro 3, elegiâ 4, quum ita scriptum sit in editione Aldinâ, & ita scribi debeat,

Indignere licet, juvat in concessa voluptas.

mutatus tamen ita fuit hic versus,

Indulgere licet, juvat in concessa voluptas.

Libro autem 3 De tristibus, eleg. 4, pulcherrimus locus foedissimè depravatus est in editionibus Aldinà posterioribus. Postquam enim Ovidius amico cuidam, ad quem scribit, hoc consilium dedit,

Usibus edocto si quidquam credis amico,

Vive tibi, & longè nomina magna fuge.

Vive tibi, quantumque potes praelustria vita,

Servum praelustri fulmen ab arce venit,

hanc sui consilii rationem affert,

Nam quancquam soli possunt prodesse potentes,

Non prosit potius quisquis obesse potest.

hanc inquam consilii sui rationem affert, sequendo Aldinæ editionis lectionem, cum quæ non solum ita fluit versus ut Ovidio dignus sit, sed & sententiam habemus loco convenientem, & proverbio etiam illi (ad quod meritò dici possit alluisse) Procul à Jove, & procul à fulmine. Non dubium est enim quin itidem suadeat Naso, carere potius commodis quæ ex consuetudine principum percipi possunt, quàm, eam sectando, obnoxium esse mille periculis quæ illam comitantur. Et tamen cæteræ editiones magis adversus hanc lectionem quàm ullam aliam conspirasse videntur, eam dico quæ in postremo versu extat. Ità enim plures quàm duodecim quas consului,

Non prosunt, potius plurimum obesse solent.

quæ lectio præterquam quòd minimè convenientem loco habet sententiam (quid enim magis frigidum est quàm hoc dictum? Contuetudinem seu commercium cum potentibus vita: quoniam quanvis prodesse possint, tamen non prosunt, sed potius plurimum obesse solent) durissimum etiam versum, & ne durissimo quidem poetà, nedum Nasone, dignum efficit versum.

In epistolà autem Hypermnestræ ad Lynceum, circa finem, legimus in eadem illà editione Aldinà,

Quid fiet fonti, quum rea laudis agar?

Hàc ex lectione sententiam elicimus quæ rei de quâ agitur, vel maximè quadrat. diciturque eà formà, quâ apud Terentium, Nam si illum objurges vitæ qui auxilium tulit, Quid facias illi qui dederit damnum, aut malum? Posteriores tamen editiones ita murarunt hunc versum,

Quid fiet fonti, quum rea mortis agar?

Lyncei autem nomen revocat mihi in memoriam mendum Metamorph. lib. 1. commissum in multis eorum quæ post Aldinam luci datæ sunt editionibus, quum enim ita scriptum sit in illà,

Constitaque arboribus Lyrcea reliquerat arva,

& scribendum ita esse, cum ex aliis, tum verò ex Strabone & Statio constet: desciscetes tamen hinc ab Aldo plerique typographi, & lectionem cujuspian exemplaris ei præferentes, (præsertim

sertim quum illud Lyrcea durum auribus eorum esset,) in Lycea, quidam & in Lycea mutaverunt.

Sed quid non putemus quo jure quâque injuriâ mutatum ab illis esse, qui Aldinam editionem nescio quibus exemplaribus posthabuerunt? in iis quoque locis ubi cum eâ lectione versus stare nequit? Cujus etiam ignorantiae exempla proferam. En igitur Amorum lib. 3. eleg. 3, initio,

Esse deos credamne? fidem jurata sefellit.

Ita quidem Aldina editio, versu optimè stante: at verò alias multa quæ postea prodierunt, hanc lectionem illi præculerunt, claudicante versu,

Esse deos credam? fidem jurata sefellit.

Adeo quidem ut meminerim me in quosdam olim incidere, qui hujus versus autoritate probare vellent Nasonem nomen Fides productâ etiam primâ protulisse, sicut & Fidus. Poterant verò iidem editionum earundem autoritate probare, verbum Tuli priore longâ apud eundem poetam legi: quum enim Aldina editio ita, initio elegiæ 10, lib. 3. Amorum,

Multa diuque tuli, vitiis patientia victa est,

illæ particulam Que, tanquam superuacaneam, detrahentes, ita legendum nobis eum versum dederunt,

Multa diu tuli, vitiis patientia victa est.

Oginetiam Nutantia primam correptam habet in carmine ad Liviam. (cujuscunque id sit) si easdem illas testes adhibemus, habent enim,

Lumina caerulea jam jamque nutantia morte.

quum habeat Aldina,

Lumina caerulea jam jamque nutantia morte,

Addam his & aliud mendum circa syllabicam iridem quantitatem commissum, quod non minùs quis, sed multò etiam magis fortasse admiretur nimirum lib. 3. Amorum, eleg. 4,

Quid tibi formosa si non nisi casta placebat.

Ita enim legitur hic versus in editionibus quæ mihi dum hæc scribo, ad manum sunt, nimirum in editione Colinaei, in tribus Lugdunensibus, in Hervagianâ, quæ adjunctos habet commentarios. Sed fateor illas hic quidem fideliter Aldinam esse sequutas: quæ & alibi simile omnino mendum habet: nimirum 2 Am. el. 19,

Quid mihi fortuna quæ numquam fallere possit?

Meritò autem de illarum editionum typographis queri possumus & eo nomine, quòd quum ex vetustis codicibus quæ mala & mendosa erant acciperent, siquid in iisdem boni erat, negligebant: atque adeo versus qui in Aldinâ editione desunt. ut in epistola Didûs ad Æneam,

Uror, ut inducto ceratis sulphure tede.

Æneam animo noxque diesque refert.

Y

habent

habent enim duos præterea versus non pauci veteres libri, in quibus hic locus legitur,

Uror ut inducto cerata sulphure tecta.

Ut pia fumosis addita thura focis.

Æneâsque oculis semper vigilantibus hæret,

Ænean animo noxque diesque refert.

(magis enim mihi placet Ænean, quàm Æneâmque scribere: quod particula. Que ad fulciendum labentem versum addita videtur à nonnullis) Fateor alioqui esse & nonnullos quos non itidem addendos ex eorum autoritate censuerim. ut in epistolâ Paridis ad Helenam, ubi vulgatæ editiones habent,

Dii facerent, pretium magni certaminis esses,

Tæque suo posset victor habere thoro:

Ut tulit Hippomenes Schœneida præmia cursis,

Quæ proprio cursu vicerat ante præcos.

Ut ferus Alcides Acholoia cornua fregit,

Dum petit amplexus Deïanira tuos.

quidam enim veteres duos hosce interiectos habent inter quartum & quintum.

Sic & ta Phrygiâs venies regina per urbes,

Venit ut in Phrygiâs Hippodamia sinus.

Atqui non cohærere cum præcedentibus & sequentibus hos versus, vel hoc indicat, quod optantis in iis sit oratio, at in duobus illis versibus de eo, quod fiet, agatur. Sed multò etiam magis digni sunt qui rejiciantur, duo versus, qui in Phædræ ad Hippolytum epistolâ ex veteribus quibusdam libris itidem adduntur. nam quum ita legatur in vulgatis editionibus,

Ista vetus pietas, ævo moritura futuro,

Rustica Saturno regna tenente fuit.

Juppiter esse pium statuit quodcunque iuraret.

Et fas omne facit fratre marita soror.

quum, inquam, in iis ita legatur: in quibusdam verustis exemplaribus extant duo isti perquam insulsi illepidique & inepti versus, inter secundum & tertium.

Saturnus periit, perierunt & sua jura:

Sub Jove nunc mundus: iussa sequare Jovis.

Ex his patere jam vobis protest quale sit illud alterum mali genus quod inueteratum esse dico: sed quam ingravescat in dies, ii demum cognoscent quibus editiones quæ quotidie in lucem prodeunt. cum superioribus conferre grave non fuerit. Atque hæc sunt quæ de duobus malorum generibus, quorum faultrix & alitrix est typographorum ignorantia, dicenda, vos monendi causa & cautiore reddendi, existimavi. De duobus, inquam, quæ ut omnium maximè sunt perniciose, sic vicissim minimè omnium perspectæ sunt atque exploratæ. Ac certè illa sunt quæ potissimum

tissimùm significare volui versibus istis, quos habet à me nuper-
simè scripta Querimonia typographicæ artis.

Turba quidem (fateor) me multa professa magistram,

In scripta illorum perpetrat omne nefas :

Atque manu illotâ quæ sunt sacrata profanat,

Quam vel sacrilegam dicere jure queas.

Sed præter illa omnia quæ ignorantia typographorum ac typographarum (hoc enim ad cumulandam hujus artis ignominiam testabat, ut etiam mulierculæ eam profiterentur) jam inuexit mala, quis non in dies nova expectanda putet? Mihi certè, cujus alioqui & aures audiendis & oculi videndis infinitis quæ ab illâ proficiscuntur malis assueverunt, novum tamen nuper se obtulit spectaculum : nimirum interpretationes quorundam libellorum Plutarchi in Budæicarum locum substitutæ. Itâne verò libris præceptorum libros discipulorum anteponi? non eorum quidem certè de quibus dictum est, Πολλοὶ μαθητὰ κρείττονας διδασκάλων, sed ejusmodi quibus nimis etiam fortasse honorificum est hoc nomen. Sic quorundam Xenophontis librorum interpretationibus successerunt aliæ nuper, χάλκεαι χερσείαις. Verum quid facerent miseri typographi, qui quum de rebus hisce non magis quàm cæci de coloribus judicare queant, si quis de habendo delectu eorum, quæ editionem alicujus scriptoris insignire possunt. habeatur sermo, non aures ad eum (hoc enim non aliud est quàm ἀκούειν ἀκούειν) sed crumenam aperiunt : & postquam ab hominibus quibus non tam est emuncta naris, quàm emungendi perita manus, audiverunt afferri à se novi aliquid quod editionem illam de quâ agitur, valde commendabit, non solùm omnibus quæ ab iis dicuntur, creduli sunt, sed etiam persuadere aliis ea volunt in quæ alienam fidem vel potius sub alienâ fide suam interponunt : dum non suis sed aliorum verbis, (quæ tanquam psittaci non intellecta balbutiunt) in iis quas libris præfigunt epistolis modò non montes aureos pollicentur. Alioqui certè non dubito quin ex eorum numero plurimi sint qui, si ea quæ ibi mentiuntur intelligerent, suam hanc artem cum quovis dispendio desinere, eaque sese velut abdicare mallerent, quàm cogi sub alienis verbis, & quidem minimè intellectis, verba emptoribus dare, & sub alienâ (uti dixi) fide suam interponendo, infidelissimè cum illis agere.

Verumenimvero ad eorum ignorantiam plerumque accedit avaritia, (malum in arte typographicâ magis quàm in aliâ ullâ formidandum) & quidem cui illam ipsam, cujus eos pudere deberet, ignorantiam prætexunt. Dum enim ignorare se dicunt, quid utilitatis editioni suæ afferre possit impensa in hoc vel illud opera, quis ex recognitione aut ex variorum exemplarium collatione ad literarum studiosos rediturus sit fructus, lubenter

sumptibus parcunt, & suam interim editionem iis quæ requirunt adminiculis fraudant: illud in ore semper habentes, Non minoris propterea vaniet. Sed quid de veterum exemplarium inter se collatione loquor? Imò in deligendo etiam typographico exemplari quod in suâ editione sequantur, nummis belli quidam typographi parcunt: ideoque quod primum in illorum manus incidit, si est Aldino aut alio quopiam vilius, eo contenti sunt. Fateor tamen esse aliquos, qui ne hoc quidem norint, quid ab Aldo, quid ab aliis petere debeant. Quod ne valde mirer, facit quidam, qui, dum in quodam opere meo ingeniosus esse voluit, nimirum in meâ Xenophontis editione, ostendit se cum alia multa multis etiam pueris nota, ignorare, tum verò Xenophontem ex Venetâ Aldi officinâ, & ex Florentinâ hæredum Philippi Juntæ produisse. Sed quid tum? (dicet quispiam) quid hujus rei ignoratio asferre damni potuit? Imò verò illius ignorantia dat illi pœnas Xenophon in illâ, quæ ad meam efficta est (licet id dissimuletur) editione. Nam quum ego in meâ non solum multos veteres codices, sed etiam omnes undique conquisitas editiones typographicas, Aldinam, Florentinam, Germanicas aliquot: in quibusdam verò libellis & Parisinam, necnon Complutensem, quandam item quæ ex officinâ Anshelmianâ prodit in consilium adhibuissem, bonus ille vir, qui quum Germanicas tantum viderit, cæterarum nomen ne fando quidem audierit, omnes tamen se vidisse putat, (quod perinde est ac si quis visis tribus aut quatuor Germaniæ oppidulis, omnes se Germaniæ urbes peragrasse jactaret) tyrannicam quandam in meum Xenophontem censuram agit, dum illius textum multis lectionibus alioqui commodissimis spoliât, quoniam in nullis codicibus extant, ut ille inquit. Siccine (quæso) hujus rei ignoratio in Xenophontis immerentis caput redundare debuit? ut omittam alia vulnera quæ ignorantia & inscitia illi ibidem inflixit. Atqui faciliè per literas consuli de singulis potuissem, ne indicta causâ dampnarentur lectiones illæ; præsertim verò interrogari annon solæ Germanicæ editiones ante meam produissent, & qui eas vidisset, visas sibi esse omnes, jactare posset. Ego certè tunc Xenophontis mei causam agi, aut etiam (ut ita dicam) de Xenophontis mei capite agi intelligens, non tantum lubentissimè rescripsissem, quæ editiones comprehenderentur voce Omnes, sed non credenti inspiciendi etiam copiam fecissem, missis qui eas ad illum perferrent, antequam in nobilem illum scriptorem aliquid secus statueretur. Passus est autem in eadem illâ editione ad meam affictâ, quædam etiam nova vulnera, uti dixi: tantum best, ut iis quæ aliis sananda reliqueram, (hoc enim ingenue fateor) medicina fuerit adhibita.

Hanc etiam querimoniam, viri charissimi, lubenter tanquam

in finem vestrum effudi : quod Xenophontem, olim amorem de-
iciâsq; Musarum supra quosvis alios existimatum, à vobis ite-
dem unice amari, & vestras esse delicias intelligam. Fateor in-
terim, me ad hæc spectacula quiddam humanitus pati, quum
nimirum editiones quæ ad meas seu ex meis effictæ sunt, tam
miserè depravatas conspicio. (idem enim & meæ Pindari
editioni contigit : & in idem discriminis Herodoteam
quoque & Thucydideam venire scio) Nec tamen propterea quic-
quam de solitâ diligentia remitto, sed quo pede cœpi pergo, in
vestram aliorumque vestri similium, in omnium denique lite-
ratorum, atque adeo in ipsarum literarum gratiam. Vires au-
tem animo pares vos ut mihi à Deo Opt. Max. precemini, etiam
atque etiam precor. Valete. Mitto cum hac epistolâ poema nu-
per à me scriptum, in quo habetur Artis typographica querimo-
nia, unde sunt quatuor ii versus, quos paulò antè protuli. Ei
autem adjuncta sunt doctorum quorundam typographorum epi-
taphia. Valete iterum. Ex typographico meo, seu typographi-
câ meâ Officina. Anno M. D. LXIX, Cal. Martiis.

HENRICUS STEPHANUS

JOACHIMO CAMERARIO S. P. D.

Quamvis epistolæ, quam ad quosdam amicos scripsi, partem
tibi vendices, amicissime Joachime, vel maximam, te ta-
men & peculiari dignari, si non epistolâ, epistolio certè, officii
esse mei existimavi. Præsertim quum tuo mihi patrocinio opus
esse intelligerem (hoc enim præcepi, atque animo mecum antè
peregi) adversus eos quibus multa quæ in eâ scripsi, odiosa fore
scio : eo quidem certè pacto quo veritatem odium parere, dixit
olim Terentius. Quid enim attinebat (inquier) quorundam
typographorum ignorantiam detegere ac traducere ? quid attine-
bat tam monstrosos vulgarium Lexicorum errores tanquam in
theatrum producere ? Verùm quid hoc fuerit aliud quàm dicere,
Quid attinebat literarum studiosos, unde sibi cavere debeant
admonere, & imminens illis periculum ostendere ? (ut alias omit-
tam rationes à me in alterâ epistolâ commemoratas, quæ ad
eos Lexicorum errores patefaciendos impulerunt : ut etiam omit-
tam, miserum typographiæ statum, ab eo qui typographus non
esset, vix potuisse cognosci, nedum describi) Sed quid ego hæc
tibi, quem mihi multò quàm meipsum melius posse patrocinari
scio ? Quod ut facias, etiam atque etiam te rogo. Attexi autem
huic epistolæ catalogum quendam, quem alteri attexere oblitus
eram. At librorum meorum indicem cum illâ accipies : ad quem
pertinent isti quos tibi privatim mittam jambi.

EST nundinatrix turba passim plurima,
 Quæ curiosa curiosè me rogat,
 Ecquid novi das nundinis his proximis ?
 Si dico, Nil do, polliceri me valent
 Ad nundinas quæ proximis sunt proximæ.
 Si polliceri nolo, tunc exposcunt,
 Francfordienses nundinas quòd negligam :
 Obstrictus illis scilicet tanquam forem.
 Istas relinquo : literis mox obruar
 Italas ab oris, Gallicas, & Anglicas,
 Germanicisque, quæ novi quid moliar,
 Aggressus aut quid sim, quid aggredi parem,
 Futurus ordo quis laborum sit rogant.
 Et plura rebus scire de meis avent,
 Quàm scire, vates ipsemet ut sim, queam.
 Habent sed istud proprium Germanicæ,
 Suas subinde nundinas quòd allegant,
 Et esse credunt debitorem nundinis.

Harum quis usus literarum est omnium ?
 Nempe, admoveere dam mihi calcar voluit,
 Fræno morentur ut retracto me velut.
 Nam scriptitandis quod vicissim literis
 Impendo quanvis illibenter temporis,
 Hoc illa possent opera maturarier,
 Properare quæ suadent, adhortantur, petunt.

Huic ut mederer non levi tandem malo,
 Quicquid vel ante nundinis illis dedi,
 Brevis aut daturus sum, favente numine,
 Id omne chartis comprehendere pauculis,
 Quæ sint amico missa nulli epistolæ,
 Et missa amicis sint epistolæ omnibus.
 Fidelisquæ parietes multos simul
 Unâ ut dealbem, non duos tantummodo.

Sed numerus horum quæ do, quæ brevi dabo,
 Exiguus esse cui videbitur, sciat
 Proflare merces plurimas in nundinis,
 Numerare quas non, ponderare sed solent.

Henricus Stephanus aliquando post annum 1569.
 ex parte 1 composuit & compilavit ac (licèt ab-
 que anni, typographi, symbolive typographi in-

! Jo. Deckher. de script. Adefpor.

dicio)

dicio) Latine Gallicéque excudit forsan (ut ex caractere conjicio) cædis in Ludovicum Borbonium 1569. 3. Id. Mart. indignè ac perfidè interfectum perpetrata narrationem, ejusdem Reginarumq; Navarrae & Angliæ literas, ac varia in eundem à se aliisque Hebraice Græcè Latineque scripta epitaphia.

Anno 1569. Bezæ Poemata prodierunt: quæ editio vocatur secunda, non forsan quòd Henricus ea prius vulgaverit, sed quòd prior fuerit Poematum editio¹ seu Epigrammatum à Bezâ² olim editorum, in quibus quædam erant amatoria & interdum licentiosius, ad veterum videlicet Poetarum imitationem, conscripta: Hæc autem secunda editio ab ipso Bezâ recognita est & dicata (ann. 1569. Prid. Id. Mai.) Andreae Duditis, qui dudum Hungarici pseudocleri in Tridentino conciliabulo orator ad reformatam religionem transiverat. Alteram postea horum poematum editionem emisit Stephanus, quam nuncupavit tertiam, sed nec suo nomine nec anni caractere appposito. Illi adnexuit quædam Poemata Buchanani, Politiani, Pontani, Sannazarii, Flaminii, aliorumque, nonnulla quoque ex suis & Latinis & Græcis epigrammata. Huic, Abrami sacrificium Gallicam Tragediam à Bezâ ann. 1550. Octob. 1. compositam,³ à Conrado Badio excusam.

¹ Poem. Bez. 1569. Epist. p. 8. ² Apud R. S. ann. 1548. ³ Poem. Bez. an. 1569. Epist. p. 8.

Quoniam autem hic Beza incidit mentio, isque non tantum Roberto Stephano & Henrico coævus ac penè coætaneus, sed etiam ¹ familiaris fuit; nonnihil de illo haud pigebit inspergere. Theodorus Beza Vezelius natus est anno ² 1519. Jun. 24. ³ Poeticæ ab ipsâ pueritiâ deditus, quam sub Meliore Volmaro Rufo Rotuillensi (de quo H. S. in dialogo de institu.) præceptore Biturigibus excoluit. Indè circiter annum ætatis 17^m (1535) ex Patris voluntate Aureliam venit juri civili operam daturus. Ibi ad Poeticæ studium accensus exemplo Jo. Dampetri felicissimi Hendecasyllabon poetæ aliorumque eruditorum hominum, proposuit sibi in Bucolicis & sylvulis quibusdam scribendis imitandum Virgilium, in elegiis Ovidium, (cujus ingenii ubertate magis quàm Tibulli munditie capiebatur.) In epigrammatibus, (quod scribendi genus quâdam ingenii proclivitate amplectebatur) Catullum & Martialem; illius melle hujus salibus ità captus, ut studeret eorum quàm simillimus in scribendo evadere; adeo tamen cautus, ut ab obscœnis oculos inter legendum averteret. Poematia quædam ad Meliorem suum quondam præceptorem Tubingæ jus civile profitentem (ut gratum discipulum oportuit facere) misit, quæ ità ei placuerunt, ut non destiterit, donec ea nomini ejus

¹ Epistol. Bez. ante N. T. Gr. & Athan. Dial. ² Anton. Fayus de vitâ & obitu Bezæ. ³ Poem. Bez. Epistol.

dedicaret.

dedicaret. Reversus itaque Aureliâ Lutetiam, familiaritatem conflavit cum doctissimis illius Academiae hominibus, Joanne Stracelio, Adriano Turnebo, Georgioque Buchanano, aliisque; qui ei, quum Francisci secundi Genethliacon scripsisset, uno consensu primas in Epigrammate scribendo tribuerunt. Tum Libellum suum Poematum (R. S. 1548.) emisit, qui à Gallis & Italis sic exceptus est, ut horum præstantissimus M. Antonius Flaminus dixerit, se demum agnoscere, Musas superatis Alpibus in Gallias penetrâsse. Jam verò Reformatæ Religionis desiderio (quod in Gallicâ profiteri sinè certo vitæ discrimine non licebat) inflammatus, unâ cum uxore sibi ² ante annos quatuor desponsâ Genevam confugit; ubi à Calvino amantissimè exceptus, postea Laufannam, Bernatam Academiam, ad Græcas literas profectus evocatus est, ibique, cum se ³ Poematum olim editorum pœnitere confessus esset, in ecclesiâ regendâ functionem accepit. Indè ex Reginae Matris Regisque Navarreni procerumque aliorum voluntate Galliam (anno 1561. ut scilicet Possiaceno conventui, de quo prius, interesset) profectus est. Genevam postea remigravit: & tandem cum Pontificii eum calumniis ob sua juveni-

² Vides, Lector, Henr. Stephanum non sinè causâ Bezae Poematibus, Buchanani & Flaminii ejus familiarium poemata sociavisse. ³ Poem. Bez. Epist. p. 10. ³ Lege Epistol. de Juvenilibus Bezae poematis, ann. 1683. Amstel. excusam, in quâ Maimburgius aliisque Bezae obtrectatores confutantur.

lia poemata onerarent; illa, quæ nunquam edita esse præstabat, prorsus abolevit; paucula, & ea castigata servavit; alia inter suas schedas reperta, substituit: quæ, unà cum epistolâ (quâ & se ab inimicorum maledictis purgat, sed etiam eadem à se in Pontificios transfert) edenda Henrico¹ Stephano tradidit. ² Supremum Beza obiit diem anno 1605. ætat. 87. Octob. 13. Ex his supradictis discant adolescentes Poeseos studiosi non solum Authores deligere, sed & cautè castèque legere.

Ad Stephanum redeo, qui, biennio abhinc de Hebræis bene meritus, hōc anno 1569. à Chaldæis & Syris majorem init gratiam, vulgatâ Immanuelis Tremellii (quam author Matth. Parkero Archiepiscopo Cantuariensi an. 1568. Cal. Mart. dicaverat) Grammaticâ, primùm seorsim, deinde Novo Testamento adjunctâ, quod eodem anno Græcè & Syriacè, Hebræis typis descriptum, cum Latinâ utriusque linguæ interpretatione prodiit. In eo enim, uti & in aliis, Henricus ad Patris exemplum se composuit, ut non semper profanis sed & sacris etiam operam Typographicam impenderet; &, si non semper sacris, iis saltem ple-

¹ Beza Henrici Stephani eruditionem laudat in suâ ad Calvin. Comment. Gall. in Jos. præfatione. p. 12. 13. 1565. Calvin fit le Catechisme, qui de François à été traduit en diverses Langues; par l'auteur mesme, en Latin; en Grec, par Henri Estienne, & en Hebreu, par Emanuel Tremellius, tous deux fort sçavans personnages, & bien exercés esdites langues; finalement en Italien, Allemand, Anglois, Escoffois, Flamand, & espagnol. ² Calvin.

rumque scriptis, quæ ad mores bonos conducunt. Eâ ratione collegit hâc anno Græcorum Comico-
rum sententias, Bavariz Duci inscribens, Latinis
versibus redditas & annotationibus à se illustratas ;
quas ¹ eò magis Lectioni commendat, quod Divus
Paulus earum unam ex Menandro in suam priorem
ad Corinthios (c. 15. v. 33.) epistolam transcripse-
rit. Calci addidit Comicorum Latinorum senten-
tias, & Publii Syri Mimos cum Erasmi explicati-
one. Editionis ² Morelianæ aliquando interpreta-
tionem ³ notat. ⁴ Meminit in uno ex vetustis,
quæ Pater in editione N. T. consuluit, exemplari-
bus se legisse hæc verba margini (1 Corinth.
c. 15. v. 33.) adscripta, *Μενάνδρου τῆ κομικῆ γνῶμης ἐς*
Θαλῆα, ubi reponit *Θαλῆς*, cujus vocis postremæ li-
teræ oculos propemodum fugiebant. Dum has
gnomas edebat, absolverat jam duos tomos Plu-
tarchi, nondum verò tertium ; affert enim ⁵ ex illis
multa loca, ad paginarum (333. 425. 828. 1317.
1345. 1353.) numerum remittens ; ⁶ ex hâc verò,
paginâ non adnotatâ. ⁷ Ex Thesauro Græco, quem
ferè ad ⁸ finem perduxerat, citat significationem
vocit *μενεζία*. ⁹ In citando Clemente Alexandrino,
editione Florentinâ usus est. Si cui hæc, de qui-
bus passim lectorem moneo, levioris esse momen-

¹ Episto. ad Bavar. ² Morel. Gnom. p. 45. ³ Gnom. H. S.
p. 182. 341. ⁴ P. 351. ⁵ P. 158. 159. 100. 177. 119. 128.
⁶ P. 14. ex fine ad Colot. ⁷ P. 170. ⁸ Lege Epistol. ante Herodot.
1570. ⁹ P. 380.

ri videantur, aliter certè sentio ; interest enim scire, quibus codicibus usus sit ille, qui nonnisi emendatissimis (quantum fieri poterat) utebatur.

Henricus otio erat ità alienus, ut illa etiam, quæ animo relaxando interdum dedit, tempora à studio omnino vacare non pateretur. Si ruri aliquando equitaret (quâ corporis exercitatione videtur fuisse plurimum delectatus), tædium laborumque viæ lusu poetico fallebat. Si à quopiam viro nobili (ut erat omnibus gratissimus) rusticanâ domo exciperetur, suâ poesi se ibi exercebat. Hanc artem (ut prius observatum est) sibi in deliciis fuisse ab unguiculis testatur ; in quâ quantum profecerit, intelligi potest ex Epigrammatis ab ipso & ab aliis de Græco versis, quæ, ut in variis locis ità etiam in variis scripta chartulis sparsa jacebant, collegit ; eaque non paucis extemporaneis locupletata, annotatiunculis illustrata, Othoni Comiti Solmensi, in cujus domo pleraque nata fuerant, anno 1570. dedicavit. • Hôc anno (15. Aug.) Beza ei excudendos tradidit, Athanasii de sacrâ Trinitate quinque dialogos à Græculo quodam per Genevam transeunte redemptos, Basilii adversus Eunomium quatuor, Anastasii & Cyrilli explicationem fidei Orthodoxæ (cujus exemplar Basilius Amerbachius J C^m communicavit), cum suâ tri-

um horum opusculorum Latinâ interpretatione. Basilii enim Trapezuntianam versionem (quæ tamen ei ad germanam lectionem eruendam profuit) emendare inutilis fuisset labor. His adjunxit Phœbadii contra Arrianos libellum, quem ad eum P. Pithœus in Germani Colladonii bibliothecâ venatus detulerat. Henricus, dum in Plutarchi partim operibus promovendis partim in¹ absolvendâ Herodoti Græci editione (quam Laertianæ sociam promiserat) occupatur, quantum otii suffurari potuit, Laertio, cujus Basileensem editionem partim ipse partim Henricus Scrimgerus altérque Henricus anonymus cum variis exemplaribus antiquis contulerant, notis brevibus adornando impendit, quem cum Pythagoreorum fragmentis Græcè & Latinè seorsim excusum Joanni Cratoni Cæsaris Consiliario, perpetuum amicitiae pignus, misit unâ cum Herodoto Græco: ² qui, quamvis ante novem aut decem menses ultimam illi manum operæ imposuissent, comitem Thesaurum expectabat Græcum, cui ad ultimam licet Alphabeti literam perducto multa tamen cum adhuc deessent, Stephanus ulterius noluit suum Herodotum morari; ³ quem Ionismorum Gallicorum spicilegio, & Græcis, quæ nuper equitans in illum luferat, epigrammatibus ornatum, Joachimi Camerarii prolegomenis & vocum Ionicarum huic Authori cum Homero com-

¹ Epist. ad Crat. & Lector. ante Laert. ² Epist. ante Herod. 1570. ³ Ibid. Epistol. Dedic. & ad lector.

munium partim à Camerario partim à se collectarum catalogo auctum Jacobo à Broulart Lagnii Comiti Græcorum scriptorum & Homeri præsertim studioso dedicavit. Camerarii & Stephani amicitiam amoris erga Herodotum societas plurimum auxit. Camerarius, qualemcunque Græcæ linguæ facultatem consecutus est, eam magnâ ex parte Herodoti lectioni acceptam debere se fateatur : ex quo olim à suo magistro ad audiendum Crocum domi suæ quibusdam Herodoti historias explicantem missus est. Stephano eò gratior erat Herodotus, quòd apud hunc tot Ionici occurrant Gallicismi, quorum apud Jacobum à Broulart mentionem fecerat, quum de Gallicæ cum Linguâ Græcâ affinitatis libello sermo incidisset. Is annotationes in hunc Authorem unâ cum annotationibus in Xenophontem se propediem daturum sperabat, quæ eum forsân spes fefellit. Optat interim, ut ne aliquis ipsius in Herodotum vigilias (quod suo Thucydidi accidit) sibi vendicans falcem in alienam messem inferat. Henricus, tribus antiquissimis Græcorum Historicorum excusis, ¹ cum Titi Livii conciones seorsim editas summopere placere comperisset, statuit idem in utriusque lin-
historicis præstare : Huic operi ante aliquot menses coepto extremam hòc anno manum imposuit ; id-
que inscripsit Pomponio Bellevræo Regis Gallia-

¹ Lege epistolas Steph. ad Bellevr. & Lector. & Veratii, præfixas concion.

rum apud Helvetios Legato; cuius iudicio dirimendam permittit litem inter Dionysium Halicarnasseum, & Plutarchum ac Ciceronem; quorum ille (in suo de Historiâ Thucydidis Libello¹ olim Venetiis lecto) damnat, hi laudant eam, quam Thucydides in libro suæ Historiæ secundo Pericli tribuit, concionem. Sed contraria magnorum virorum sæpe sunt iudicia; quod quidem in epistolâ selectis epigrammatibus præfixâ observavit, ubi² dictum de natali Alexandri die idem & à Plutarcho ut omnino frigidum exhibilatur, & Ciceroni tamen maximè placuit. In concionibus ex Polybio & Arriano excerptis contextum Græcum emendavit Stephanus: Omisit Dionis, uti & aliorum, longissimas: Argumenta à Jobo Veratio Rhetorices peritissimo conscripta habent omnes, præter Salustianas & Livianas, quibus eadem, quæ priùs edita, præfixa sunt. In hoc opus admisit solas conciones directas, non obliquas (quales Cæsarianæ); Nonnullarum initium ab obliquâ sermonis structurâ petitum diverso typorum genere excuditur. Hoc Syntagma unâ cum epigrammatibus selectis Bellevræo misit.

Anno 1571. nil occurrit mihi, quod prodierit ex officinâ Henrici; neque tamen otii nota inuenda est, in duobus maximi momenti operibus occupato; quæ coram eduxit proximo anno 1572. Plutarchi opera Græcè seorsim & Latine ex inter-

¹ Lege priùs. ² Plut. in Vit. Alex. & Cicer. 2, de Nat. Door. pre-

pretatione, in vitis, Cruferii; in opusculis, Xilandri & H. Stephani partim, partim aliorum; cum trium illorum in vitas, in libros de esu carniū H. Stephani & alia nonnulla opuscula annotationibus, adjecto Æm. Probi ob argumenti similitudinem libello, copiosissimoque in omnia indice præfixisque suis tribus in Plutarchum epigrammatibus, epistolâ Cal. Ian. datâ, Reginaldo Ferrerio Galliarum Regi apud Venetos legato misit.

Stephanæ stirpi id fuisse proprium videtur, ut effoderent Thesauros, Ciceronianum Carolus, Latinum Robertus, Græcum Henricus. Verum Henrici Thesauro diu in morâ "metus, ne illud
"quoque opus repente incideret in eos æstima-
"tores, qui ad errorum ab aliis commissorum cen-
"turias solebant connivere, ad ipsius decadas ocu-
"los plusquam Lynceos afferre. Vulgata, quæ
"tunc omnium manibus terebantur, Lexica nil
"aliud erant quàm omnifaria, sed omni carens
"judicio, confarcinatio: At verò in suo The-
"sauro, præterquam quòd omnia, quoad fieri
"potuit, ex ipsis hauserit fontibus (quod & Pater
"ejus Robertus in Latino studiosè fecerat), om-
"niâque suis autoribus accepta tulerit, suo nomine
"quenque (sive antiquum sive recentem sive etiam
"sui temporis) designans, itâ tamen ut suum pas-
"sim judicium interponeret; præterquam etiam

Almeloov. p. 71. : Epistol. præfix. Art. Med. Princ.

quòd

“ quòd aptissimum in disponendis diversis signi-
 “ ficationibus distinguendisque earum exemplis
 “ ordinem tenuerit ; denique præterquàm quòd
 “ in linguâ Græcâ fecerit (non sinè magno &
 “ propè incredibili labore) quod in nullâ unquam
 “ nisi in Hebraicâ factum fuisse audivimus ; &
 “ cùm in aliis difficillimum factu esse, tum verò in
 “ Græcâ ne fieri quidem posse multi crediderint, ut
 “ nimirum infinitam illam verborum multitudinem
 “ ad certas radices reduxerit, totâque singulorum
 “ verborum prosapiam sub uno aspectu posuerit, tri-
 “ tavum abavum proavum avum ordine collocans :
 “ præter hæc omnia, jam se plurima restituisse
 “ asseruit in iis, quæ suo Thesauro cum aliis Lexi-
 “ cis communia sunt ; multò verò plura, nisi ani-
 “ mus & vires deessent, restitutus. Tandem
 igitur anno 1572. ¹ Cal. Mart. opere illo eruditissi-
 mo Rempublicam donavit literariam, eodem ferè
 suæ ætatis anno, quo Pater Robertus suum edide-
 rat : Huic enim 41us. Illi 44us. annus agebatur. Il-
 lud Græcæ linguæ ærarium Maximiliano II. Imper.
 Carolo IX Reg. Gall. Elisabethæ Regin. Brit.
 Friderico Com. Palat. Augusto Duc. Sax. Joan.
 Georgio March. Brandeb. eorûmque Academiis
 dicavit, apud quos in suis Epigrammatibus præfi-
 xis queritur se illo Thesauro ex divite egenum, ex
 juvene senem factum fuisse. ² Optat, ut ne suo
 id, ³ quod olim paterno, operi contingat. Illud

¹ Thes. p. 2. ² Thes. Tom. 1. ad Lect. p. 20. ³ Lege in
 Vit. Rob. ann. 1543.

præmissis Scipionis Carteromachi, M. Antonii Ar-
timachi, Conradi Heresbachii de Græcarum lite-
rarum laude Orationibus, & adjectis libellorum ad
Thesaurum Græcæ linguæ pertinentium appen-
dice largoque vocum omnium indice adornavit.
Huic Thesauro Privilegiorum diplomata obtinue-
rat à Carolo IX Galliarum Rege anno 1561. Julii
die 13. & à Maximiliano II. Imperatore anno
1570. 15. Febr. & 17. Sept. Apparet itaque eum
ab anno 1561°. quo primum indultum est privile-
gium, usque ad annum 1572^m. quo Thesaurus pro-
diit, ei absolvendo tantum ferè temporis impen-
disse, quantum Robertus Pater suo dederat ab an-
no 1531. quo specimen primum, ad annum 1572.
quo ultimum in lucem emissum est. Eodem, quo
Thesaurus, anno, scilicet 1572. Indicem quoque
quatuor Thesauri tomis additum prodisse intelli-
get, quicumque legerit Henrici Stephani ad Lecto-
rem epistolam tomo primo præfixam p. 10. lin. 47.
ac Registrum tomorum quinque ad Indicis cal-
cem rejectum. Id autem lectorem monere volui,
quòd audiverim, qui eum Indicem posteriori (de
quâ postea) Thesauri editioni additum ex malè
intellectâ admonitione istî editioni præfixâ puta-
verunt.

At quasi non adhuc omnium aut potius suis vo-
tis satisfacisset, Anno proximo Cal. Feb. 1573.

Glossaria

Glossaria duo * cùm ab aliis plurimis tum à Jacobo Cujacio valde desiderata, & de Atticæ linguæ idiomatis commentarium, Thomæ Redingero dicata, vulgavit. Fecerat * animi magis quàm corporis ægritudo, ut ejus Glossaria tardiùs in lucem prodierint spe & suâ & aliorum, qui lubenter unicuique ex Thesauri tomis assuenda curassent. Etiam animi (ut conjicio) ægritudinem effecerat res, quam positi in literis promovendis præsertim in Græco Thesaurò absolvendo sumptus exhausserant, domi angustissima. Sed aliquando uti & Romæ ita & passim evenit, ut ex vocis fidiùmve modulatione aut agilitate pedum multò ulterior quàm ex literis quæstus fiat. Id interim observatione dignum est, imperium Romanum nunquam magis quàm sub Augusto Literatorum Patrono floruisse; & tunc cœptum in pejus ruere, cum Cæsares Citharædis & Ludionibus favere cœperint. Henrici Thesaurus in ea incidit tempora, cum res in Galliâ Religionis ergò multum turbarentur; nec poterat idem à Carolo, quod Pater à Francisco expertus est, sperare patrocinium.

Posteriorem illius Thesauri editionem prodiiisse tam certum est, quàm quo anno prodierit incertum. Editionis enim istius fronti nullius anni character præfigitur, sed in loco, ubi prior annum indicat, leguntur hæc, *Henrici Stephani Oliva*; ac præterea additur hoc distichon.

! Gloss Epist.

Z 2

Thesaurus

Thesaurus lectori, de eà, quam fecit quidam, ejus epitomē.

Quidam ἐπιτίμων me capulo tenus abdidit ensem :

Æger eram à scapulis, sanus at huc redeo.

Hôc epigrammate in vocibus *capulo* & *scapulis* alludit ad Johannis Scapulæ nomen, qui fecerat Thesauri Græci epitomen titulum Lexici Græco L. novi præferentem, de quâ prolixè agit in admonitione ad lectorem posteriori Thesauri editioni præfixâ. “ Præviderat fore, ut aliquis Thesauro
 “ illi manus afferret περὶ τὸ ἐπιτίμων. Operam itaque inter fabricandum ejus corpus dederat, ut
 “ alii quàm sibi fabro talis incisio periculosa esset.
 “ Hujus periculi in ipsâ præfatione mentionem
 “ fecerat, ut à tentandâ ejusmodi incisione pluri-
 “ mos absterteret. Aliquot igitur viri docti (quod
 “ unus eorum ipsi fateri non erubuit) insidiis anim-
 “ adversis admotas manus statim removerunt. At
 “ quidam (Scapula scilicet, cujus nomen noluit apertè indicare) “ Thesaurum (nam imperitia
 “ est audax) de vivo multis in locis refecuit, om-
 “ nésque ejus propemodum venas nervósque inci-
 “ dit. Hic ἐπιτομολεξικογράφος, dum crumenæ emptoris
 “ vult consulere, illius studiis pessimè consuluit.
 “ Illius epitomes specimen ab ipsomet aliquot post
 “ Thesauri editionem annis allatam Henricus mul-
 “ ta reprehensione digna habere ostendit, séque
 “ suam pecuniam in meliores merces velle collo-
 “ care dixit. Ille tamen, quamvis suam agnoscere
 “ infitiam videretur, in opere illo, quo pede cœ-

Admonitio Præfix. Posterior. edit. Thes. 2 Pag. 17.

perat,

" perat, perrexit. Henricus itaque in posteriore
 " sui Thesauri editione " monere lectorem de eo,
 " quod accidit, officii sui esse existimavit; nil
 " magis dispendiosum quàm illius epitomes com-
 " pendium; in quâ, dum Thesauri epitomen ha-
 " bere te putas, proverbiale illud contingit,
 " *ἡτοιμασεν ἑαυτῷ* : cujus Author diversas multorum
 " locorum expositiones necnon ipsorum exposito-
 " rum nomina; Voces item plurimas, quas Græ-
 " ca lingua ex aliis mutuata est; plurima præte-
 " rea, quæ in vulgaribus superioris temporis lexi-
 " cis leguntur, & in Thesauro duabus hisce literis
 " v. l. signantur; ea denique, quæ, quum ad se-
 " cretiorum Græcæ linguæ cognitionem pertine-
 " ant, primus tamen & solus & in eo solùm libro
 " tractavit Henricus, missa fecit. Hanc partem
 " cum maximâ Linguæ Græcæ studiosorum jecturâ
 " resectam fuisse Henricus se ostensurum promit-
 " tit, quum illa Græcæ Linguæ arcana pergeret
 " patefacere; seque illi tractatui *συναγαγὴ* quan-
 " dam Græcarum vocum (partim quæ à se & ab
 " amicis post editionem Thesauri observatæ, par-
 " tim quæ in Lexicis illâ posterioribus inventæ
 " fuerint) subjuncturum; & (si opus sit) in non-
 " nulla, quæ ex aliis (non dissimulatis illorum no-
 " minibus) habet, in quædam pariter, quæ sua
 " sunt, severam censuram acturum. Hæc autem
 " omnia (*quæ nondum scio eum præstitisse*) non
 " huic posteriori Thesauri editioni inserere, ve-

" rùm seorsum edere decreverat, ne ei, qui jam
 " priorem emisset, posterior etiam comparanda
 " esset; sed in illâ ejusque corollario divitiarum
 " Græcarum cumulum & ipse possideret. Addam
 etiam quæ de illo scapulâ Scribit ¹ Malincrotius.
 " Æmulatione laudabili incitatus filius ejus (scil.
 Roberti) " & in arte successor Henricus Stepha-
 " nus, præter alia multa & diversa, grandia post-
 " modum tria de linguâ Græcanicâ ejusdem tituli
 (scil. Thesauri) " volumina, infinito labore con-
 " gesta & magno doctorum plausu excepta in lu-
 " cem dedit, nisi quòd ministri seu adjuræ sui
 " Scapulæ fraude & deceptione minus ex illâ edi-
 " tione suâ lucri quàm gloriæ collegit, adeoque
 " sumptibus immensis ob tardiorē exemplarium
 " distractionem non satis celeriter receptis fortu-
 " narum jacturam aliquam fecit. Equidem semper
 miratus sum illud Scapulæ Lexicon, opus Tyroni-
 bus non minùs perfidum quàm Author suo hero
 fuerat, toties esse excusum, tantoque in pretio
 apud emptores habitum. Alumnis olim Westmo-
 nasteriensibus usum istius Lexici interdicare sole-
 bat Doctissimus Busbeius, cujus erga me beneficia
 meo nunquam animo excident, vir in Linguae
 Græcæ tum cognitione tum institutione omnibus
 ævi sui ac præteriti forsânque & futuri magistris
 longè superior. Suspectos habemus in rebus Po-
 liticis, & quidni in literariis? *Viarum compendiosarum*

¹ Almelooov. p. 109. ex Malinc. Dissert. de Art. Typog. cap. 14.
 inven-

inventores, qui ex operibus alienis, quam ex suis non possunt, gloriam quærunt. Circulatores hujusmodi literarii incautos Tyrones, quibus brevia discendi compendia monstrare se gloriantur, à viâ tritâ tutâque in diverticula & errorem abducunt. Sed jam & mihi in viam revertendum est; inquirendumque, quo tempore posterior Thesauri Græci editio prodierit. Aliquot post priorem annis Scapula suæ epitomæ specimen ad Stephanum attulit. Anni aliquot, vix quatuor pauciores intelligi possunt; Anni præterea specimini absolvendo & excudendo dandi tres aut minimum bini; Scapulæ Lexicon anno 1570. Cal. Dec. primum editum fuisse ex epistolâ dedicatoriâ ad Senatores Bernatum Rei-publicæ Basileæ datâ constat; Denique quum Lexici editionem Postremæ Thesauri prævisse oporteat, credibile est hanc anno circiter 1580 prædiisse.

Hic libet inferere, quæ Henr. Stephanus in suâ de Lipsii Latinitate palæstrâ de Græco Thesauro, Scapulâque scripserit. “ *Kænophilus*. sed cur hæc
 “ & alia quàm plurima ad Græcæ linguæ cognitionem pertinentia, quæ alibi postea dixisti, in
 “ Thesauro tuo tacuisti? *Coronellus*. Prævideram
 “ futurum ut in multò majorem molem opus illud
 “ excresceret. Quædam etiam (nequid tibi-

“ dissimulem) in mentem mihi tum non venie-
 “ bant : & quidem nonnulla quoque eorum , quæ
 “ tamen jam alibi scripseram. Tantum enim
 “ negotii indagatio radicum mihi faceſſebat, quum
 “ à nemine unquam via ad rem tam difficilem
 “ fuiſſet patefacta , ut hoc memoriam quoque
 “ ſæpe interturbaret. *Ken.* Quamvis plurima non
 “ ex iis , quæ cæteri dixerant , ſed ex iis quæ
 “ *ὀκνοῦν* afferre valde fructuoſa poteras, à te fuerint
 “ prætermiſſa : fuit tamen quidam Scapula, qui
 “ ex illis etiam ipsis, de quibus lectores ibi mo-
 “ nuisti, & de quibus moneri erat perneceſſarium,
 “ prorsus omiſit. *Cor.* Invertit ac pervertit multa
 “ eorum quæ à me dicta fuerunt, dum meam men-
 “ tem atque id, quo utor, artificium non aſſequi-
 “ tur. Addidit abſurdiſſimas & ineptiſſimas ali-
 “ quot etymologias, quas quòd tales eſſe videram,
 “ de induſtriâ prætermiſeram.

“ Opus redegit qui illud in compendium,
 “ Impendium in eo temporis quàm maximum
 “ Feciſſe dicit ; veller id penſare nos
 “ Sux crumenæ maximo compendio.
 “ Lectorum at ille maximo diſpendio
 “ Contraxit opus id, impoſuit & omnibus.
 “ Pœna irrogetur huic ut non gravis tamen,
 “ Tantum eſſe dignum dixerim ſuſpendio.

Ὅρκια παρὰ ταμῶν γλώσσης πάντεσσιν ἑρραῖς

Ἑλλαδικῆς ταυτίῳ ἐξέπνευσα βίβλον.

Ἀλλὰ πόνευ τίς ἐμὸς ἐπιτέμνη, πᾶσιν ἑρραῖς

Ἑλλαδικῆς γλώσσης ὅρκι' ἄπειτα ταμῶν.

“ Non potuisse me à Musâ meâ impetrare, ut
 “ de tantâ epitomographi injuriâ tam longo tem-
 “ pore fileret, testata est publicè posterior illius
 “ operis, quod Thesaurus Linguae Græcæ inscrip-
 “ tum est, editio.

Quidam ἐπιτέμων me &c.

“ Alludo ad vocem *Scapula*, quæ nomen est illius
 “ epitomographi, duobus modis in vocabulo *sea-*
 “ *pulis* & in voce *capulo*.

Hôc in loco Theodori Bezæ in Roberti & Hen-
 rici Thesauros carminibus locum non denegandum
 censeo.

In Thesauros Linguae Gr. & Latinæ.

Aufonias quondam Musas Robertus egentes

Excepit grato providus hospitio.

At nunc Henricus, patris vestigia sectans,

Errantes Graias excipit hospitio.

Illæ autem memores accepti muneris, ecce

Æternas Stephanis constituere domos.

Vos æternùm igitur, Stephani, nunc vivite. namq;

Æternùm præstant vivere Pierides.

Et vos cum Stephanis æterno fœdere pactæ

Et Graiæ & Latiae vivite Pierides.

Tu quoque Musarum cultrix, Musis Stephanisque

Communes colito sedula turba domos.

In

In Thesaurum Linguae Græcæ.

Eruit ille Argos Agamemnoniâsque Mycenæ
 Romanus Trojæ Mummius ultus avos.
 Quinetiam longum Romanis fracta tyrannis
 Græcia, mox Turcæ est dilaniata cani.
 Sic periit Sparte, sic vos periistis, Athenæ;
 Sic nihil infœlix Hellados Hellas habes.
 Quorsum ergo novus hic populator tertius, (inquis)
 Quæ solæ superant, qui rapit unus opes?
 Imò o te tandem isto prædatore beatam,
 Quas sparsere alii, qui legit unus opes.
 O te, inquam, Henrico Hellas prædatore beatam.
 Nam te eadem ditat, quæ populata, manus.

In Eundem.

Quid Graiis inhias spoliis nunc, barbære miles?
 En Graias Gallus congerit unus opes.
 Imò istas Gallus, quas veras somniat, (inquis)
 Possideat, reliquas dum mihi linquat opes.

“ Roberto Steph. & Henrico Roberti filio, illi
 “ quidem, Latinarum, isti verò, Græcarum Musarum
 “ fautori & alumno, Th. B. V. dicavit.

Iniquissimè interim comparatum est, ut ille, qui
 orbem literatum opulentis Græciæ gazis locuple-
 taverat, ex sui Thesauri copiâ sibi pararet inopi-
 am. Eâ de re satis conqueritur in epigrammati-
 bus priori Thesauri editioni præfixis.

Henricus

Henricus Stephanus Lectori, de suo Thesauro.

Θησαυρὸν γλώσσης Ἀσπερίῳ ἔκρινεν ἄριστον,
 Πασῶν δ' Ἑλλαδικῇ γλώσσῃ ἀείσῃ ἔφην,
 Ἄλλ' ὅμῃ θησαυρὸς θησαυροῦ ἀπῆνυρεν, ἄριστος
 Πᾶσιν ἰὼν ἐγγύς, ἐστὶ χάρις ἐμοί.

Idem de eodem.

Thesauri momento alii ditantque beantque,
 Et faciunt Cræsum, qui prius Irus erat.
 At Thesaurus me hic ex divite reddit egenum,
 Et facit, ut juvenem ruga senilis aret.
 Sed mihi opum levis est, levis est jactura juventæ,
 Judicio haud levis est si labor iste tuo.

Et in calce epistolæ ad Imperator. Reg. & Princip.
 dedicatoriæ.

Isdem de hōc Thesauro.

Hic Thesaurus, hic est, tua quem Germania, Cæsar,
 Hic, quem, Carle, optat multis tua Gallia votis,
 Hic est, Elizabeth, tua quem sinit Anglia dudum.
 Hic illis thesauro Arabum pretiosior omni,
 Pactoli auri feris fuerit magè charus arenis,
 Grator eo venientibus æquore gemmis.
 Germanos ergo hic Gallósque beabit & Anglos :
 At me, cujus opes tandem consumpsit opimas,
 Vestrum est (sic vobis sint regna beata) beare.

De Eodem.

Insperata alios thesauros lucra videmus
 Ferre repertori : tristémque repentè sugari

Paul.

Pauperiem, vilémque casam mutarier arce.
 At me contrà inopem meus hic ex divite fecit
 Thesaurus, gazásque omnes exhaustit avitas.
 Si tamen hic animum vestrum pectúsque benignum
 Conciliare, mihi (quod ait se posse) valebit,
 Tum verò haud aliter quàm quondam Pelias hasta,
 Fecerit id vulnus, factóque medebitur idem.

At aliquatenus ex exemplarium distractione suarum fortunarum damna potuisset refarcire, nisi Johannes Scapula¹ omnium famulorum infidelissimus illam præcidisset. Quis autem crediderit virum tam bene de omnibus meritum suique in publica commoda adeo prodigum suo capiti inopia periculum arcere non potuisse! sed aliquando uti probitas, ità literæ laudantur & agent.

Quid de Henrico scripserit² Thuanus, lector audire non gravabitur. “ Majore præconio dicendus Henricus Stephanus, Roberti, cui tantum res literaria debet, filius, Lutetiæ Parisiorum natus; qui Patris æmulatione cum scriptoribus Græcis edendis & castigandis sedulam operam navasset, tandem & penum amplissimam Linguae Græcæ dedit, de suâ posterâque ætate ob id optimè meritus. Postea variis peregrinationibus in Germaniâ vagus---Thuanò ergo authore, varias Henrici in Germaniâ peregrinationes ab eo anno exordiar: Quas urbes adiverit, quos viros inviserit,

¹ Almeloov. p. 74. ² L. 120. in fine.

quantum mihi poterit innotescere, recensebo. Verum singula hæc in certum annorum ordinem redigendi provinciam cuivis relinquo, cui ad vitam ejus describendam plura adfuerint adjumenta. Deinceps ad libros ab eo editos revertar, in quorum dandâ notitiâ eandem, quam prius, annorum seriem sequar. Sed prius finem imponam anno 1573. quo ex illius Typographeio prodierunt Franc. Hotomani J. C. Quæstionum illustrium Liber, & Juris Orientalis Græcè & Latine libri tres ab Enimundo Bonafidio J. C. digesti ac notis illustrati. Animo enim angusto non erat Henricus, qui suam artem uni tantum disciplinæ emanciparet; omnibus æquè inserviebat; fuitque penè nulla, quæ illi multum non debuerit. Sexennio abhinc Græcæ Poeseos Principes vulgaverat; nunc binos ex illis primarios inter se commisit in Homeri & Heodi certamine nunc primum Græcè edito, cui adjecit vetera diversorum in Homerum epigrammata, duobus, quæ Gerardus Falkenburgius anno 1567. cum Romæ reliquias contemplaretur, ex vetustissimo marmorei Termini fragmento descripsit, aucta; Græcas cum suâ præfatione Matronis Parodias Latinâsque nonnullas: Denique Homericorum Heroum Græca epitaphia partim à se partim à Cantero & Ausonio Latine versa hunc claudunt libellum, quem Philippo Ludovico Comiti in Hanaw &c dicavit. Post com-

: P. 67. & lege not. Falkenb. in Nonn.

missos inter se Poetas, Poetas & Philosophos utriusque Linguae in Virtutum Encomiis Ottoni Henrico Duci Bruns. & Lunenb. inscriptis conjunxit : Poesin item & Philosophiam in Libro, cui titulum dedit *Ποίσις φιλοσοφία* vel Reliquiae Poesis Philosophicae ex Empedocle, Xenophane, Timone, Parmenide, Cleanthe, Epicharmo, & Orpheo ; His accesserunt Heracliti & Democriti loci quidam & epistolae quarum nonnullas Heraclito adscriptas habuit : suspectas, quod non sint Ionicae. Hoc opusculum Richardo Streinnio Baroni Schuerzenavio dedicavit, cujus de Romanarum familiarum stemmatibus librum olim ediderat, quique eum, ex quo Augustae viderat, post multos annos amicam recordatione dignatus est. Hoc anno primum edidit Varronis, quae supersunt, opera, cum Josephi Scaligeri conjectaneis, appendice, & notis ; Adriani Turnebi, Antonii Augustini & Petri Victorii emendationibus : Hanc Varronis editionem postea renovavit. At verò in illa prima editione (* p. 211. ab *obviam occurrunt* usque ad p. 212. *Hic est*--) quae leguntur omnia, insequentibus editionibus omittenda curavit Josephus Scaliger ; quod scilicet in suis notis quosdam versus inseruisset, quos à Mureto conscriptos sed ab eo quasi veteres acceperat. † Mureti autem imposturam eo epigrammate ultus est :

* P. 222. † Varr. Ann. 1581. p. 196. ‡ De Mureto, istoque, cujus accusatus est, crimine, lege Menag. Anti-Baill. 1 tom. cap. 83.

Qui rigida flammæ evaserat antè Tholosæ
Rumetus, fumos vendidit ille mihi.

Versus ii fuerunt, quos velut ex Harpaxe Veteris Comici Trabeæ fabulâ propter sententiæ elegantiam laudat Jos. Scaliger.

Here, si querelis, ejulatu, fletibus
Medicina fieret miseris mortalium,
Auro parandæ lachrymæ contrâ forent.
Nunc hæc ad minuenda mala non magis valent,
Quàm nenîa præficæ ad excitandos mortuos.
Res turbidæ consilium, non fletum expetunt.

Hos versus comparat cum aliis Accii ex Oenomaio, quasi eorum geminis & germanis.

Nam si lamentis allevaretur dolor,
Longoque fletu minueretur miseria,
Tam turpe lacrumis indulgere non foret,
Fractâque voce Divûm obtestari fidem,
Tabifica donec pectore excesset lues.
Nunc hæc neque hilum de dolore detrahunt,
Potiusque cumulum miseris adjiciunt mali,
Et indecoram mentis mollietiem arguunt.

Qui versus (ut pergit Scaliger) hætenus latuerunt, eosque nunc primum in vulgus publicamus. Quorum priores Trabeæ mihi è Philemone mutuati videntur.

Jos. Scal. Sylv. p. 24.

Ἐν τῷ δέκρῳ ἡμῶν τῷ κεκῶνι τοῦ φέρμακον,

Ἀεὶδ' ὁ κλαύσας τὸ ποιεῖν ἐπαύετο,

Ἠλλατῆόμεθ' ἐν δέκρῳ, δόντες χρυσίον.

“ Nam tertius versus ad verbum redditur tertio
“ Trabeæ. Auro parandæ lacrymæ contrà forent.

H. Stephanum * variæ partim occupationes partim peregrinationes à multis, quæ aut aggressus est aut inceperat, absolvendis prohibuerunt. Id queruntur Æmylius * Portus & Janus Antonius Saracenus : ille scilicet suos in Dionysium Halicarnasæum labores ab eo olim feliciter inchoatos, at pari diligentia non fuisse absolutos ; seque non unum aut alterum, sed plures annos longam operis intermissionem ab illo factam patienter tulisse ; tandem verò typographi diuturniorem absentiam æquo animo ferre diutius non potuisse. * Hic queritur eum fidem de promissâ Dioscoridis editione datam non exolvisse. Olim enim per literas à Jo. Sambuco Cæsar. Med. & Histor. piæ memoriæ rogatus, ut Regiis Typis elegantioribus Dioscoridis Græco-Latinum contextum mandaret, variâsque lectiones paulò antè missas margini adjiceret, Jan. Ant. Saracenum exoravit, ut versionem Ruellianam recognosceret. Saracenus oneris gravissimi difficultate deterritus novam adornavit interpretationem. Quâ penè ad coronidem perductâ Sambucus ἐν δέκρῳ præmaturâ morte eripitur. Tum Stephanus ani-

* Dioscord. 1598. Præf. * Opusc. Xenoph. Fr. Port. 1586. Epist. mum

num quasi despondit, &, quantumvis alii complures instarent operi, moras varias nectens, diémque de die trahens nunquam promissum implevit. Quod verò Æmyl. Portum attinet, probavit diverbium, *Quod differtur, non aufertur*; nam anno 1588. Dionys. Halicarnassei Antiquitates ab Æmyl. Porto Latine versas, & ab eodem ac Henrico Stephano Isaacóque Casaubono notis illustratas sibi & Henrico Stephano Eustathius Vignon excudit.

Quando primùm Henricus Stephanus Germaniam adierit, haud facile est conjicere. Vix dubito, quin ante multos annos Italiam petens & Italiâ rediens aliquot Germaniæ urbes inviserit; ac deinceps identidem patriâ excurreret peregre, ut vel novos conquireret libros, vel renovaret aut foveret familiaritatem doctissimorum hominum, quibuscum ubique commercium vel per libros iis dicatos vel per literas exercebat. Præterea Typographo tam insigni necesse erat Francofurtense vel quotannis visitare emporium cum aliis mercibus tum libris notissimum. Nundinis istis interesse adeo consueverat, ut sæpe illuc ad eum literas darent, qui aliquid ab illo vellent excudi. Sic Jacobus Beurerus Justinii Martyris Orationum interpretationem ad istas nundinas cum suis ad Stephanum literis misit, qui ad eas tamen, contra quàm ipse speraverat, non venit. Francofurti (an-

1 Justin Epist. & Orat. 1592. p. 97.

te annum 1575) ¹ cum Bonaventurâ Vulcanio varios de re literariâ sermones habuit, seriâsque de veterum interpretum negligentia querimonias, eumque rogavit, dato illi pervetusto sed aliquot chartis mutilo Arriani codice, ut ejus de Alexandri expeditione historiam recognoscendam susciperet. ² Ibi cum Friderico Rosencrantz de Rozenvald Dano, quum Italiam proficisceretur, consuetudinem nactus est; quæ post ejus ex Italia reditum non parum increvit, quum nobilem juvenem multis de rebus adeo prudenter adeo doctè & (quod rarum est) adeo modestè loquentem audiret. Heydelbergam, Argentoratum, Viennam Austriam (ante annum 1576. 8. Cal. Mart.) visit; ³ nam Philippum Sidneum juvenem Heydelbergæ primum, aliquantò post Argentorati, longo post tempore Viennæ Austriæ cognovisse se testatur; ⁴ quem Græcæ Linguae tam peritum fuisse scribit, ut interpretis operâ carere potuerit. ⁵ Anno 1573. eum Argentorati Græco libellulo recentis amicitiae pignore præsentem præsens donavit: ⁶ illè libellulus, quòd eadem, quâ porrigebatur, manu scriptus esset, Sidneo summopere placebat; & quòd ad aliquam literarum elegantiam tanta tenuitas accederet, ut in eo velut certamen de oculorum acumine propositum esset. ⁷ Viennæ Austriæ, aliquot

¹ Arrian. 1575. Epist. Vulcan. ² Append. ad Varr. 1591. Epistol. ³ N. T. Gr. 1576; & ⁴ Hierodian. 1581. ⁵ In illo libello sententiæ *βιωγρά* continebantur. ⁶ Nizoliod. 1578. Epistol.

ante 1578. annis, cum Huberto ¹ Langueto incidit in sermonem de Ciceronianis, qui suam *Ciceronianitatem* non ex ipsis fontibus sed ex rivulis duntaxat, id est, non ex ipsius Ciceronis libris sed ex Nizolii & quorundam aliorum observationibus hauriebant. ² Ibi (ante annum 1576) eum hospitio exceperat Joannes Crato Cæsaris Consiliarius, & qui primum inter medicos ejus locum, à multis jam annis tenuerat. Ibidem eum consuluit generosus quidem adolescens, de sententiâ Joachimi Fortii. [Etiam si naturâ facundus es, deditâ operâ loquaris incompositè: qui loquuntur accuratè, minùs eruditè scribunt; dum enim unâ voluptate afficiuntur, imperfectiores oportet sint in alterâ] Aliter visum est Stephano, exemplo scilicet Cratonis, qui accurato sermone in colloquiis familiaribus utebatur, & tamen eruditè tot quotidie literas scribebat: ità ut tam expedita scriptio illi potissimum sermoni accepta referenda fuerit. ³ Scribit etiam se Maximiliani Imperatoris non tantùm de literis & Literatis sermonum valde propensam voluntatem testantium sed liberalitatis etiam ob literas participem factum fuisse. “⁴ Joannem Wlcobium “ Covdronium primùm Viennæ Austriæ apud Cæsarem Maximilianum legatione Regis Gallici

¹ Languet. Vit. ann. 1700. pag. 161. Langueti amicitia floruit tam bene de linguâ Gr. meritis H. Stephanus Rob. filius, qui tandiu laudabitur, quandiu rei literariæ memoria manebit.

² De Latinit. fals. susp. 1576. p. 7, 8. ³ Orat. advers. Foliet. p. 163. ⁴ Gell. Noct. Paris. p. 5.

“ nomine fungentem videre contigit ; cuius hu-
 “ manam *ανθρωπιναν* five humanitatem *ἐν πολλῷ* ma-
 “ ximo amore complexus est ; eumque ab eo
 “ tempore in oculis gestare non desierit. Atque
 “ hoc in causâ fuit, cur, quum ¹ negotio suo non
 “ solum infecto sed propemodum deplorato redi-
 “ ret (licet Maximilianus Cæsar, qui tanti eum
 “ quanti Græcum ejus Thesaurum multò ante ad
 “ se missum, faciebat, suam modis omnibus au-
 “ toritatem interposuisset) & ædibus appropin-
 “ quanti illud Homericum in mentem *venisset*.
Turpe moram vacuum post longam ad tecta reverti.
 “ se eâ solaretur cogitatione, quòd tot amicitiiis
 “ novis, præsertim Wlcbii tanti viri, de quo
 “ Henricum Scrimgerum tam multa prædicantem
 “ audiverat, ditatus domum reverteretur. Plus
 semel Viennam adiit ante annum 1576. quo Maxi-
 limianus mortuus est : semel enim indè reversus est
 domum ; alio autem tempore : Viennâ Hungari-
 am profectus ; ² ubi (aliquot ³ mensibus ante Cal.
 Aug. 1575.) illius regionis vicem dolere se dicenti,
 conversus quidam Hungarus, “ quum satis, inquit,
 “ patriæ tuæ, quæ nostrâ inferior est, vicem
 “ dolueris, tum si dolendo fessus nondum eris,
 “ nostram quoque dolebis. Uterque suæ regioni oc-

¹ Quodnam illud fuerit negotium, nescio ; nisi forsan ali-
 quid à Galliarum Rege impetrare voluerit, quod ad Typogra-
 phiam Regiam spectabat. ² Orat. advers. Fol. p. 206. ³ Orat.
 Ver. 1575. Epistol.

caſionem meliora ſperandi magis *ἐν τῷ σκοπῷ* eſſe contendebat. Hujus ſermonis Stephanus paulò poſt Lugduni recordatur, quo tempore (1575) ipſe cum multis aliis pacem ſpe devorabat; ſed citò longiſſimè ab illo tam expetito bono patriam abeſſe intellexit. ¹ Caroli IX. Regnum ² bellis quatuor Religionis ergò civilibus turbatum fuerat; cujus mors anno 1574. Jun. 18. aliquam pacis ſpem forſan fecerat; Initia tamen Regis Henrici tertii Poloniæ Regis, qui Poloniâ Galliam proſectus fratri Carolo ſucceſſit, ³ quintum bellum excepit Religioſum⁴.

Anno 1576 exeunte Henricum Genevæ degiſſe liquet ⁵ ex Joan Lalamantii epistolâ ad Thomam Eraſtum medicum 1576. Non. Dec. Heidelbergæ datâ; in quâ ille hunc monet, “ ut ſcribendi viam tentet
 “ per Genevam, quæ fortè erit commodior, ſi ad H.
 “ Steph. typographum literas direxerint. Is enim,
 “ quâ eſt humanitate, literas communicabat. Scribit
 “ præterea Typographiam in Galliâ illis temporibus
 “ jacuiſſe: Stephanus longo poſtea temporis inter-

¹ Muſ. Monit. Princ. p. 89. Implere totam Galliam tumultibus iam cœperat Mars (diſcrepans quos moverat Relligio) nobis ſceptrafer dum Carolus, Qui nonus inter Carolos Reges fuit.

² Helvic. ³ Orat. Vet. 1575. Epistol. p. 4, 5. ſpectaculo & admirationi fœlicitas Galliæ olim fuit exteris Nationibus; nunc ejusdem infœlicitas omnibus ſpectaculo eſt, quibusdam etiam riſui. — bellum civile Gallorum quantas præ quovis aliò bello civili malorum congeries advehat, quis enumerare poteſt? Horret animus de illis, propter quæ vel hoſtibus miſerandi ſumus, cogitare. ⁴ Goldaſt. Centur. Philol. Epistol.

vallo habuit iter in Germaniam, unde suum reditum anno 1593 memorat. Porro scribit (anno * 1595) se Ratisbonâ, paulò postquam ibi habitus conventus ille fuit, Francfordiam rediisse. Per eum conventum illa forsân voluit ³ comitia, quæ Rudolphus de suppeditandis ad bellum Turcicum sumptibus anno 1594 celebravit. ⁴ Busbequium aliquando de rebus Turcicis audivit disferentem. Ille certè, ubicumque à Patriâ abfuerit, nunquam amorem soli natalis à corde divelli passus est: quod in Gallico contra calumniatores opusculo ⁵ testatur. Id poema obtulerat Regi Henrico III, cui adeò gratus fuit, ut sæpe ad Aulam, ad colloquium, imò etiam ad arcana admitteretur. ⁶ Anno 1579°. cum Rege habuit sermones de Linguae Gallicæ dignitate, quantum ea vulgatis omnibus præstaret; ac præterea quòd Itali se solos Ciceronianos falsò gloriarentur; inter Gallos fuisse, quos opponeret Italis, Danesium, & Bunellum, à quo primo ipse P. Manutius se in rectam scribendi viam inductum fatetur. Illud cum Rege colloquium occasionem dedit editioni Libellorum *De la precellence du Language Francois*, & P. Bunelli aliorumque epistolarum; quorum utrumque Regi, illum anno 1579. 23.

¹ Isocrat. 1593. Præfat. ² Palæst. de Lips. Latinit. pag. 188. ³ Calvis. Chronol. & deinceps lege ad ann. 1594. ⁴ Orat. advers. Fol. p. 76. ⁵ Mus. Monit. ⁶ Lege Ibid. p. 210. 211. 212. 213. & epist. ad Reg. ante *Precellence*. & Bunell.

Apr. hunc anno 1581. dedicatum obtulit, cui asseruit sibi semper cordi fuisse Gentis suæ honorem; idque variis temporibus Legatis primùm in Angliâ, postea in Italiâ, dein in Germaniâ, demum in Helvetiâ fati innotuisse. Constat enim eum apud Helvetios peregrinatum fuisse, quo tempore suam villam à militibus direptam accepit.

Stephano peregrinanti is honor contigit, ut ei ad Monarchas frequens fuerit aditus; Casares enim Ferdinandum & Maximilianum, & Reges multò plures compellavit; inter quos fuit Edvardus ultimus hõc nominè rex Britanniz. Inter Galliæ autem, quos alloqui huic datum est, Reges, nullus est, de quo justius dicere illud potuit se libera verba ei esse locutum (& quidem non semel quum aditus ad eum huic frequentissimè pateret) quàm Henricus tertius. Illi certè Regi quantum placuerit, fati patet ex libro *de l'Imprimerie par la Caille*, unde ea, quæ sequuntur, excerpfi.

Il composa par Ordre du Roy Henry III. La precellence du Langage François sur le Toscan; & la vie de Catherine de Medicis sous le nom du Sr. de Griere, & plusieurs autres, en reconnaissance desquels il eut un Ordonnance de 3000 Livres, qui luy furent payez le 15^{ne} Octob. 1578. par Pierre Molan, pour lors Tresorier. Il fut envoyé en Suisse pour la recherche des Manuscripts & livres rares, comme il paroît par ce brevet.

1 Gell. Epistol. pag. 4. 2 Palæstr. de Lips. Latin. p. 208.

Monsieur de Sancy, j'ay accordé à Henry Estienne trois cens livres de pension à prendre par chacun an par les mains des Tresoriers des lignes, pour luy donner tant plus moyen de s'entretenir, en consideration des services, que luy & ses predecesseurs m'ont cy devant faits, comme j'espere qu'il continuera à l'avenir, tant du costé de Suisse que ailleurs, selon que les occasions s'en pourront offrir. Pour cette cause jevous prie qu'au prochain estat que vous dresseres des pensionnaires desdites Lignes, vous y employes ladite pension, & en faites payer iceluy Estienne comme les autres pensionnaires desdits pays, & vous feres chose qui me fera tres agreable en ce faisant : priant Dieu, Monsieur de Sancy, qu'il vous ait en sa garde. Ecrit à Paris le 22me d'Aoust 1579. Ainsy signé Henry, & plus bas, Brulart.

Le Roy Henry III. luy accorda un privilege general en date du 28 Janv. 1579. tant pour tous les Historiens Grecs & Latins, que pour le Dictionnaire & cours Civil. Mais tous ces grands avantages & faveurs de Roy n'empacherent pas, qu'il ne fût brûlé en effigie à cause de son Apologie d'Herodote, pendant qu'il étoit caché dans les montagnes d'Auvergne, ce qui luy fit dire plaisamment, qu'il n'avoit jamais eu si grand froid, que lors qu'il avoit été brûlé à Paris.

² Anno 1581. se recens ex Regis Aulâ, ubi toto 15 mensium spatio degerat, reversum scribit. ³ Anno 1585 Parisiis agens per literas à Paulo filio missas comperit suam villam terræ motu quassatam; & neque hoc neque superiore infortunio statum suæ mentis labefactatum affirmavit. ⁴ Eum aliquando à Rege arcanis admissum fuisse, & de iis foras eliminatis suspectum se tandem purgasse ex monitrice ipsius musâ scies. Anno 1582. à

¹ Lege prius p. 178. ² Herodot. 1581. ad lect. ³ Gell. Epist. p. 4. ⁴ Mus. Mon. p. 87.

Perronio Episcopo Ebroicensi accepit : epistolam sequentem.

A Monsieur Henry Estienne. A Grieres.

Monsieur, ayant trouvé Monsieur de Vigenere, sur la closture d'une lettre qu'il vous envoie, je l'ay voulu accompagner de ce mot, pour m'entretenir en vos bonnes graces ; & vous prier de croire aussi, qu'il n'y a homme en France, qui de plus pres accompagne l'amitié & affection qu'il vous a vouée, de laquelle je vous donneray preuve en toutes les occasions, où il vous plaira m'employer, & d'aussi bon cœur, que saluant vos bonnes graces je prie Dieu,

MONSIEUR, Vous donne ren santé, longue & heureuse vie.

De Paris. ce 3. de
Janvier, 1582.

Vostre plus affectionné amy à vous
faire service.

DU PERRON.

*Anno 1588 refert se multos annos domo abfuisse : & an tunc in Aulâ versatus fuerit, nescio.
 3 Scribit (anno 1592) longâ peregrinatione suum animum à Xiphilini historiâ avocatum fuisse ; ac
 4 queritur, quod ipse Rex eum ab officinâ avocavisset. “ Non enim erat ultimus inter literatos,
 “ quos aliquot ante obitum annis Rex ille liberalitate prosequabatur ; & si mandatis ejus obsequi
 “ qui ministri voluissent, præclarè cum Stephano actum fuisset ; sed reserat in Galliâ incerta
 “ pendere ab iis, qui Thesaurarii vocantur. Ne-

¹ Ambassad. & negot. du Card. du Perron. ² Homer. in Præf. pag. ult. ³ Appian. Præfat. ante Not. ⁴ Appian. epistol. p. 5.
⁵ Dialog. Mus. Monit. p. 331.

“ que

“ que tamen nullâ beneficentiâ ejus scripta (quum
 “ libuit illos cessantes urgere) profecutus est.

Stephanum diu titillavit & lusit mollis & umbratilis Aulicæ vitæ gloria; ibi enim umbra captatur sola; & postquam non modò montes auri promissi essent, aurea ista, quæ spe tantum devorantur, promissa in auram evanescunt: nihilque post se præter diram sui recordationem relinquunt, tristémque experientiam illius documenti, *in Principibus nolite confidere*. Henricum itaque spem, quæ¹ hætenus vitam credula foverat, fallacem sequendo fessum aliquando vitæ Aulicæ tedium ità cepit, ut totum animum ad Typographiam unicè appellere statuerit, & quod aliarum rerum satagendo neglectum fuerat, resarcire; uti liquet ex Pauli Melissi² Epistolâ; ex quâ etiam eum secundas nuptias adeptum discimus.

Paulus Melissus Henr. Stephano S. Genevam.

TÈ in eo esse, ut Typographiam tuam instaures, non ipso modò, verum alii mecum, utriusque nostrum amici, ex animo gaudemus. Utinam autem te inani Aulæ Gallicæ pollicitatione deceptum prius mens & Fors bona in Allobrogas retraxisset, quàm & spei aurâ nonnullâ resurgentis, et rei privæ iacturam fecisset. Frustra mehercule obnitimur fati homunculi miseri, si deo aliter visum est. Querimus commoditates, invenimus calamitates. Sorte quemque suâ contentum esse decet. O mi Stephane, te nunc diligenter & seriò hæc considerare velim.

¹ Lege prius pag. 223. ² Goldast. Centur. Epist. Philol.

Resarcies igitur, quod neglectum fuit. Habes, ¹ quæ rem familiarem curet; ² ut ità te in libros totum abdere possis, litigiorum fugitans, atque istiusmodi apinarum tricarumve, unde nihil emolumenti, nihil lucri. Loquor tecum apertè & sinè fūco; atque hinc amici hominis animum cognoscas licet. Litteræ tuæ quidem mihi redditæ, nondum autem libri. Francofurti- am non veni. Catalogum quorundam Græcorum Manuscript. à me petivit Th. Beza; cum misero, & tu perlegere poteris. Ad Thucydidem & Herodotum quod attinet, quin manuscriptis jam olim Fuggeranis usus fueris, non dubito. Quid igitur est, in quo tibi prodesse possimus? ⁴ Da nobis. Posthinc te resalutat amanter. Bene vale. Datum Heidelbergæ, 15. Cal. April. anno ³ Clō. Iō. VII.

Cum literas ad te scriberem, ad manum erat Virgilius ex tuâ editione. In eâ, mihi non placet, quod super syllabam brevem acutus tonus reclinatus sit. ⁵ — *desuetâq; corda*. Ineptum, & contra omnes libros manuscriptorum. Debebat potius hōc modo, — *desuetâq; corda*. ⁶ Nam omnino ità pronuncian- dum. Solent eodem modo corruptè scribi; *Armâq; Fâtâq; Mêtâq;* & id genus alia, cum *ârmaq; Fâtaq; Mêtâq;* sit scribendum. Vellem imprimendi nugas & stultitias in Typographiâ omitti.

¹ Uxor scilicet secunda, nam primam antea obiisse observa- tum est pag. 292. ² Id fructus ex conjugio percipit vir literatus, ut rei familiaris curâ ad uxorem rejectâ ipse totus literariæ invigilet. ³ Goldasti editio mendosè omisit anni denarium, sed conjicio annum fuisse 1587. nam id monet Virgilianæ editionis mentio, quæ anno 1583 prodit, & Thucydideæ, cui recuden- dæ à Melisso auxilium petebat, quæq; anno 1588 recusa est. ⁴ erratum hîc esse opinor, nisi *da* idem velit at *dic*. ⁵ Æneid. 1. v. 726. ⁶ Acutus ille, qui encliticam præcedit, nequaquam indicat syllabam esse longam, sed encliticam adhærescentem non esse vocis, cui adhæret, partem primitivam. Præterea nil ob- stat, quin in hujusmodi vocibus antepenultima in pronunciando tollatur, ut longa; etiâque penultima encliticæ prævia distin- gniùs efferatur, licet brevis.

¹ Adverbia in -e longum, circumflexo noto, *longâ, latâ, amicâ*. Reliqua nullo indigent accentu. Similiter ablativos primæ inflexionis in -â. Dictiones, quæ s literâ finiuntur, quibus adhæret in fine enclitica, non scribo longiusculo s, sed minusculo p, ut, *densûsq;* non *densûsq;*. Itidem *hortûsue, amoribûsue* &c. Ambiguitas hâc modo excluditur: *Immundosue* pro *immundôisue*, legere aliquis potest, *imundo sue*. Discrimen observo inter ² i. e. v. consonantes, ³ & i. e. u. vocales. Prodest hoc in multis. *uva, uvidus*: non *uva, uvidus*. *virus, virvidus*. *volvi* à *volvo*, *volui* à *volo*. *voluisse, voluisse* &c. *iurvo, iaceo, injicio* non *inijcio*. In fine tamen vocabulorum rectiùs itâ pingitur *servitij*, quàm *servitii* vel *servitji*. Præter rationem solent præpositionibus à, è addere ⁴ gravem accentum, cum syllabæ sint longissimæ, in quibus insit circumflexus. *Discordes* vulgò scribunt. Ego *Discordes*, ut s parvulum terminet syllabam primam. Contrâ *Discindo* s longiusculo, ut indicet syllabam ab eo incipere. Itaq; scribo *abstulit*, non *abstulit*. Quod supra dixi de *que, ve*, etiam de interrogandi particulâ *ne* intelligendum. *istane, illane, bonane?* non *istâne, illâne, bonâne?* Cum autem longum est a, ut in sexto casu, circumflektens scribo *illâne?* Malo sanè ego omnia in Lingua Latinâ legere absq; accentibus additis, quàm dictiones itâ ⁴ miseriter depravari. Pag. 342. l. 10. — ⁵ *arbusq;* *arvusa campis*. Si *dirûta* scribas, ut acutus sit in medio, idem esset, ac cum scripsisti, *arbusq;*. Ex his pauculis mentem meam collige, & iterum vale.

⁶ Henrici III. mortem epitaphiis deploravit Stephanus; quem monachus quidam nomine Jacobus Clemens venenato cultello anno 1589. Cal. Sext.

¹ Accentus ille, qui particularum ultimis syllabis imprimitur, distinctivus est; nec potest esse circumflexus, cum interdum interdum brevem afficiat, E. G. *malè*, ut distinguatur à vocativo adjectivi *malus*. ² Repone i & v, i & u. ³ Scilicet ut à literarum a, e nominibus distinguantur. ⁴ Nusquam hoc adverbium legi. ⁵ Æneid. 10. v. 363. ubi non legitur *campis* sed *ripis*. ⁶ Dialog. Mus. Mon. p. 331.

percus-

percussit. ¹ Ii autem, qui ejus mortem præcesserunt ac secuti sunt, motus Stephanum ab officinâ moverunt: ² Bella civilia omnes ejus turbaverunt rationes: externa verò, in quâ Gallica fugiens incidit, etiam fecerunt, ut tandem ei diceretur, *Nunc mea sunt hæc rura, vetus migrato colone.* Nullam profectò vitam minùs egit Stephanus quàm statariam, nec immeritò ³ quietam magis optavit. Ubique aut potius nusquam habitavit, (ut liquet ex scriptis epistolis in librorum initio) modò Genevæ (⁴ 1575. ⁵ 1578. ⁶ 1588.) modò Parisiis (⁷ 1579. ⁸ 1581. ⁹ 1585.) modò Viriaci (¹⁰ 1575. ¹¹ 1578), modò in villâ (quam urbi Genevensi ¹² proximam habuit) ¹³ Grierianâ (¹³ 1576. ¹⁴ 1579.) modò Aureliis, (epist. ad P.S. ante Gell. p. 18.) modò Lugduni, ¹⁵ ubi Apologiam adversùs Aul. Gellium scriptam Jacobo Dalechampo ostendit (ante ann. 1586.) modò peregrinus apud exteros, modò Aulicus apud suos; ¹⁶ quæ Aula ei multa ad locupletandam, quam antea scripserat, Herodoti Apologiam (Latinam, non Gallicam) suppeditavit. Miretur quis nostrum Stephanum huc & illuc jactatum aliquid omnino præstitisse, ¹⁷ cum sæpe in

¹ Appian. epist. pag. 5. ² Mus. Mon. ad lect. p. 2. ³ Xenoph. 1581. ad lect. p. ult. ⁴ Parod. Mor. ⁵ Nizoliod. sched. ⁶ Thucyd. ⁷ Pre-
cellence. ⁸ Bunel. ⁹ Gell. ¹⁰ Orat. Vet. ¹¹ Centon. ¹² Theoc. De La-
tin. ¹³ Nov. Test. ¹⁴ Aucuns de ses livres courent sous le nom du
sieur de Griere, qui est une sienne Terre. Almel. p. 88. ex la
Croix du Maine. ¹⁵ Proodop. ad Senec. Præf. ¹⁶ Herodot. 1592.
Epist. p. 2. ¹⁷ Gell. Paris. Noct. p. 3. De Latinitate.

medio opere rumor belli rationes Typographii perturbaret. In epistolâ suâ ad Paulum filium Gellio præfixâ (p. 21.) scribit se Gellii & Macro-
bii editiones ad Francfordienses nundinas mittendi desiderio teneri, quod à plerisque literatis Germaniæ viris tanquam lumine cassus lugeretur; quod à longo jam tempore (id scribebat anno 1585.) nil, quod ex ejus officinâ prodiret, viderint. Fate-
tur enim se, si de Germanis bene mereri non cu-
peret, ingratum fore, quum multorum non solum
humanitatem sed liberalitatem quoque sit expertus:
& quum etiam (quod in aliis regionibus esse inau-
ditum putavit) in unius eorum hæredibus velut
hæreditario quodam jure illud liberalitatis erga
eum studium manserit. Ubi enim Thomæ Redin-
geri hæredes illum in Stephanum ob dicatos sibi li-
brosliberalem fuisse, futurum etiam (si mors eum non
prævenisset), intellexerunt; pulcherrimum munus
ad eum vix de nomine sibi notum, ab ipsâ Urati-
slaviâ usque, ultro miserunt, tanquam Redingeri
manibus gratificantes.

* Henric. Stephanus Thomam Redingerum (anno 1574) editi Apollonii exemplari donavit, & per Gerard Falkenburgium salute participavit. [Lege epistol. Præfix. Apollon.] Eidem quo-
que sua Glossaria & de Atticâ Dialecto commentarium anno 1573 dedicavit, ac primam sui Virgilii editionem, secundam
etiam (quæ 1583 prodiit) si Thomas (qui obiit ante 1583)
superstes fuisset, dedicaturus. [Lege Præfat. ad Lector.] Nicolao
Redingero filio Nicolai Redingeri præfecti Ordinis senatorii in
celeberr. Silesiorum urbe Wratislaviâ inscripsit Dionysii Periege-
sin anno 1577.

Stephano

Stephano post atrocissimam Henrici III. sui patroni cædem, “ licet rationes turbatae fuerint, mens tamen mansit imperturbata ; quod testatur ipse Musa Principum Monitrix, poema ab illo peregrinante, & quidem, maximâ ex parte equitante compositum. Multò enim facilius inter equitandum versus componi, & compositi memoriae mandari, quàm prosa (vel prorsus, ut alii vocant) oratio possunt. Ea erat Stephano viæ tædium levandi ratio. “ Simulatque viginti versus meditatus erat, interdum etiam pauciores, eos vel in tabellis stylo vel in chartâ calamo & atramento equitans scribebat, deinde se tradebat aliorum compositioni. Nec solum (quod mireris) scribebat equitans, sed nec (si huic affirmanti fidem adhibueris) ad scribendum resistebat nisi rarissimè ; & si tum voluisset, vix potuisset, quoniam vehebatur equo Turcico, planè generoso, ac moræ (præsertim quum suos comites videbat præcedere) impatiente. Eò autem magis se illius ingenio cogeatur accommodare, quòd alioqui refractarius erat & aliquantum duri oris. Ille equus in magnum discrimen ex oris duritate Stephanum semel adduxit. Quum enim egressus Francfordio (ubi eum emerat) non procul à portâ, quàm bonus cursor esset, experiri vellet, contigit, ut ab eo

Dialog. Mus. Mon. p. 323. 324. 325.

“ retineri non potuerit, prævidente alioqui sep-
 “ tum quoddam transversum, quo iter interclu-
 “ debatur. Eò quum currens pervenisset, &
 “ supersilire quidem tentasset, verùm non potuif-
 “ set, in illud septum ligneum ità calces impe-
 “ git, ut fregisse dictus sit; adeo ut ad magistratum
 “ vocatus de damno sarciendo fuerit. ¹ Ipse etiam
 alibi profitetur, versus, “ qui inter ipsius Græcos
 “ pariter Latinósque magis probabantur vel potiùs
 “ minùs improbabantur, eos à se equitante omnes
 “ scriptos fuisse; ejúsque laboris hanc mercedem
 “ retulisse, quòd mens, dum in eo esset occupata,
 “ non solùm omnis ægritudinis oblivisceretur, sed
 “ ipsi adeo corpori famis sitisque (si quando via
 “ jejuno longior esset) aliorùmque omnium, qui-
 “ bus alioqui obnoxii sunt viatores, incommodo-
 “ rum dulcem oblivionem afferret. Id quidem
 de se anno 1566 referebat; nam postea non equo
 tantùm sed etiam navi vectus musam suam exer-
 cuit; ² Baccharæ enim (ante ann. 1574.) lauda-
 tionem metricè scripsit, quum Coloniam petens
 Francofordiâ illuc navigasset. Morales Parodias
 equitans ad fallendum viæ tædium scripsit. ³ Nostri
 Stephani Musa cantare semper erat parata, sive
 Turcico Pegaso vecta, sive tardigrado caballo,
 quali utebatur, cum Kylicodipsiam & Methysomi-
 fiam caneret; ⁴ nec magis equum in emporio

¹ Præf. in Gr. Poet. Her. p. 13. ² Franc. Nund. p. 19. ³ Parod.
 Mor. 1575, ad lect. pag. 2. ⁴ Franc. Mund. P. 25. 43. 119. ⁵ P. 23.

Francofordiensi emptum laudare quàm alterum in
 Zurzacensi vituperare noverat. Illius vires nulla
 debilitabat sortis vicissitudo; & quâcunque in re-
 gione seu indigena sive inquilinus aut peregrinus
 aut exul versaretur, quibuscunque damnis agita-
 retur, cœlum tantum, non animum, mutabat.
 * Annis 1593. 1594. 1595. literas ad Laurentium
 Rhodomannum dedit Francofordii ² tempore nun-
 dinarum scriptas. Henricum Stephanum anno
 1591 iis interfuisse testantur literæ, quas Bonaven-
 tura Vulcanius, ad se ex nundinis Francfordianis
 datas accepit. De quibus lege plura deinceps ad
 ann. 1591. Addam hîc, quid ³ Isaacus Casaubonus
 Richardo Thompsoni scribens de Henrico Step-
 hano notaverit. “ Nosti hominem, nosti mores,
 “ nosti quid apud eum possim, hoc est, quàm ni-
 “ hil possim: qui videtur in suam perniciem con-
 “ jurasse. Nam quòd tu putas eum hîc esse, fal-
 “ leris; postquam semel abiit ante menses octo
 “ aut novem, ex illo semper non quidem per Ely-
 “ fios campos, sed per Germaniam ἀλλὰ τὴν πλεονέχεια
 “ ἢ ἀλύν. Ità enim planè audio ἀλύν eum, ut
 “ neque domum redire neque alibi aptas sedes
 “ reperire queat. O hominem dignum, cujus te
 “ misereat! Hæc sunt, quæ de variis illius pere-
 grinationibus variâque fortunâ licuit excerpere;
 nunc ad ejus libros redeundum est, & ordo ab anno
 1573. ubi interruperam, retexendus.

¹ Lege Diodor. Rhodom. ² Almel. p. 111. 112. ³ Epist. 13.

Anno 1574. ¹ Joachimus ² Camerarius è vitâ decessit. Ex Stephani Typographeio excusa prodierunt Prid. Cal. Mart. varia in uno volumine opuscula, Francofordiensis emporii encomium fenatui Francofordiæ dicatum; equi laus & vituperium, Baccharæ laudatio, Kylicodipsia, Methysomisia (sive epigrammata subsidiaria ad Collegii Posthimelissæi votum nuper Francofordiæ excusum) authore Stephano; acceperunt epigrammata contra ebrietatem à Jos. Scaligero versa, & ejusdem argumenti quædam alia ex Libanio, Basilio, Luciano, Lycone, Senecâ & Plinio; hæc omnia claudit ad Paulum Melissum epistola. Quâ acceptâ Paulus Melissus ³ sequentem rescripsit.

Paulus Melissus Henr. Stephano S. Francofurtum.

IN Nundinis tuis Francofordiensibus, quas longe habeo gratissimas, hæc mihi annotare visum, quæ nunc ad te mitto, ut vel corrigas in editione iteratâ, vel me errantem revoces. Pag. 6. *Frankfort*) scribendum, *Frankefurt* vel *Frankfurt*, u est ou vestrum Gallicum. Est autem *furt* vadum, *trajectus*. Compositè, *Francorum trajectus*. Sabinus, *Urbs de Francorum nomen adepta vado*. Ità oppidum Imperii ad Mœnum, distans 5 millionibus Wirtipurgo, *Schwebenfurt*, vulgò *Scheveinfurt*, Suevorum *trajectus*. Pag. 27. *Typographiam artem excogitavit*) velim heic refutari Jovium, qui eam nescio in quâ parte Arabiæ Indiæve inventam scribit. Ad laudationem & vituperationem equorum velim addi à Musis tuis præterea novem singulisdisticha. Oëties loquuntur Musæ.

¹ Natus 1500. April. 22. denatus 1574. April. 17. Calvis, Ricciol. ² H. St. in Proleg. ad Solin. ann. 1577. --Camerarium, cujus jam à triennio lugere mortem Musæ utræque non desinunt. ³ Goldast. Centur. Epist. Philol.

CHR non etiam novies ? Pag. 28. in cœnâ Posthianâ. *Sed fascia ego*) Non constat sibi versus. Pag. 34. *Cubiculares*) syllaba *bi* in *cubiculum* apud Catullum corripitur. Pag. 43. *Detrudi ebrietas*) versus purum ab initio desidero. *Ebrietas sçlio si detrudatur avito, vel dejiciatur, vel deturbetur.* Pag. 44. *Sed quæ in vobis sunt*) lego, *quæ sunt in vobis.* Non enim semper opus est poni *sed.* Pag. 49. *Putat anteire gent.*) lego, *Anteire gentibus putabo.* Pag. 51. *Prandio solet*) ita inchoo : *Semisobrius è suo redire Prandio solet ille noster Aulus.*

¹ IN EPIGRAM. ANTHOL. Pag. 130. *Tu Paridis recitas foris*) *Foris ultimam longam habet. Mutabis igitur distichon meum hõc modo : Damna foris Paridis recitas & damna Laconis. Et Parin haudunum.*——Ibidem : *Atridæ & Paridis*) Repone : *Atridæ Paridisque foris mala multa recenset, Et multos Helenes*——Pag. 133. *De pleno victum*) *Gratis ultimam longam habet. Reponendum in meo : Ex pelago gratis multa alimenta capit. Imposuit mihi Micyllus versu corruptè citato.* Ibidem : *Aptet, ibi pelago*) Rescribe, *Applicet è liquido.*

² IN EPITAPH. BEZ Æ. Pag. 126. vers. *Nec mutat*) pro *igneæ stella* ponatur *stella serena*, in meo epigrammate. Vale.

Anno hõc Stephanum in Aulâ Cæsareâ aliquandiu versatum colligo ex Johan. Cratonis à Crasheim Archiatri Cæsarei epistolâ ad Johannem Baptist. filium 1575. Kal. Jun. Pragæ datâ, in quâ leguntur hæc. “ Nihil nunc dicam de commonefacti-
“ onibus multis & amantissimis optimi & clarissimi
“ Henrici Stephani, de universâ re literariâ præ-
“ clarè meriti, quibus tibi, cum superiori anno in
“ Aulâ Cæsareâ esset, iter ad summa monstrare

¹ Edit. H. S. 1570. ² Edit. H. S. 1569. ³ Præfat. Connub. Adverb. Hubert. Sussan. 1576.

“ est conatus. Quoniam autem hic in Johannis Cratonis mentionem incidi, nolo ejus * Epistolæ ad Frid. Sylburg. missæ (cum ille huic de Aristotelis editione consuleret) locum prætermittere, ubi notat quoddam Aristotelis verbum in Græco Henrici Thesauro omitti. “ Tertius index ostenderet, quibus locis Aristoteles usus esset eodem sive iisdem “ verbis & phrasi præsertim obscurioribus, ut per “ collationem eliceretur eorum sensus, ut nullus “ esset usus Lexici Henrici Stephani, qui neque “ illius tertii problematis : *πρωταπυπλην* dignatus “ est mentionem facere. Tantum tamen abest, ut ob aliquot voces in Henrici Thesauro desideratas eum negligentia insimulem, ut ejus potius industriam suspiciam, quòd plures non desiderentur. In quàm immanem molem excresceret, quàm inexhaustos labores, quot Herculeo huic operi invigilantes viros, quot annos sibi deposceret Thesaurus, qui universa Græcorum omnium Authorum vocabula variâsque ipsorum significationes complecteretur? Quò autem operis hujusmodi, quod frustra expectetur, levius paulatim fiat desiderium, oprandum est, ut vir quisque literatus, quas sibi inter legendum obvias voces in Thesauris vulgatis omitti animadverteret, in sua reponeret ³ adversaria, in

* Goldast. Centur. Epistol. Philol. ² Hæc vox occurrit in Aristot. Problem. pag. 2. lin. 19. Edit. Sylburg. Francof. 1585.

³ Doctorem Busbeium audiui dicentem, sibi virum quendam doctum ostendisse bina volumina vocum, quæ in H. Stephani Thesauro non reperiuntur.

usum aliquando publicum indè expromendas. Midì rudi quidem, sed literarum amantissimo veniam dent eruditi, si cupiam, ut nequis Authorem veterem editurus se opere proposito defunctum putet, modò ipsum nitido charactere, chartâ magnificâ, notis luculentis ornatum excudi curaverit, nisi non insulsum indicem sed Lexicon ipsi Authori peculiare accommodet. Sic Pasori Novi Testamenti; Æmyl. Porto Herodoti, Theocriti, Pindari Lexicon debemus.

Henricus Stephanus ¹ Apollonii Rhodii Poetæ *μεγαλογραμμάτης*, ² ex quo Virgilius & Ovidius locos nonnullos mutuati sunt, Argonautica cum scholiis, ³ quæ palmam inter alia omnia in alios Poetas scripta obtinere existimantur, vetustis, suisque, in quibus frequenter explorat editiones Florentinam Aldinam Parisinam, annotationibus edita dedicavit Gerardo Falkenburgio, ⁴ qui eam, quam potuissent pauci, ex Nonno reportavit laudem. ⁵ Suam de Apollonii editione fidem longo post tempore jam tandem liberavit; sed (⁶ quod Robertus Pater de libris, quorum editionem procrastinavit, dictitabat) *sat citò, si sat bene*. ⁷ In eâ summam habuit curam interpunctionis, quæ apta & accurata locis plerisque vicem expositionis præstat.

Anno 1575° Joanni Fichardo Senatori Francfordiensi (⁸ qui ne ipsam quidem Jurisprudentiam esse

¹ Lege Epistol. ad Falkenb. ² Gell. Epist. p. 13. ³ Parod. Epist. ad Fichard.

¹ *μυσογ* sinebat) dono misit suas Parodias Morales,
² quas ad fallendum itineris tedium composuerat.
³ Ante enim aliquot menses Viennâ Austriæ rever-
 tens (ex eâ profectioe quam suscipiens Fichardo
 valedixerat) multa inter equitandum in animo sole-
 bat versare, præsertimque de bello Gallico vir Gal-
 lus sæpe cogitabat; & varia, quæ in Cæsaris Aulâ
 super eo audiverat, in memoriam revocans, varias
 populi ante oculos sibi ponebat misérias; tandém-
 que ⁴ Horatianum quendam versum eò pertinen-
 tem volvens ac revolvens, cœpit tandem multis
 modis eum refingere: ità ut velut Proteum quen-
 dam vultus alios atque alios sumere coegerit.
 Hinc factò periculo idem etiam tentavit in aliis,
 donec in libellum incretaret. His Parodiis ad-
 jecit Centonum veterum & Parodiarum utriusque
 linguæ exempla. Inter hæc laudat, quibus sacrum
 est Argumentum, qualia sunt Eudoxiæ seu Eudo-
 ciæ Græca, Proba Falconiæ Latina, quæ ultima
⁵ jam olim Lugduni cum quibusdam Mantuani &
 aliorum libris mendosissimè excusa sunt, quorum
 tamen exemplaria occurrunt rarissima: ⁶ Græco-
 rum enim ex editionibus Aldinâ & Germanicâ co-
 dices à multis jam annis desierant reperiri. Hos
 itaque Homericos & Virgilianos Centones additâ

¹ Parod. Epist. ad Fichard. ² P. 71. ³ Quem (quamvis
 hic non nominet, sed tantum innuat) puto fuisse, Quicquid
 delirant reges, plestuntur Achivi. Eum enim postea in suis
 parodiis (p. 98.) magis quàm ullum alium variavit. Noluit
 autem disertis verbis indicare, ne sibi ex ejus applicatione crearet
 invidiam. ⁴ Parod. Epist. ad Fichard. P. 70. ⁵ Centon Epistol.
 Nonni

Nonni in S. Johannis Evangelium Paraphrasi ex Erhardi Hedeneccii interpretatione aliquot in locis emendatâ anno 1578 Id. Mart. excusos Cratoni Johannis Cratonis à Crastheim filio dedicavit. ¹ Mentionem facit editionis Centonum Latinorum minùs mendosâ, in oppido Mercuriali (ut ibi vocatur) Antverpiensi, per Gerardum Leonis, anno 1489. ² Observat in Probæ Centonibus versus Virgilianos ex Augustis Sacros reddi, in nuptiali verò Ausoniano profanari. ³ Ipse etiam parodicè quosdam Virgilii versus detorsit, cum Romæ degeret, & Venetiis adversus vervecinam, quæ ipsi non placebat, carnem, & in Germaniâ adversus strenuos illius Gentis potores; ubi ⁴ multos ipsius sobrietati insidiosos fuisse queritur. ⁵ Laudat Lælii Capilupi Centonem ingeniosum; de quo, quid scribat ⁶ Thuanus, non abs proposito fuerit afferre. “ Joachimo Bellaio
 “ (qui Lutetiæ decessit anno 1560. Cal. Jan.
 “ annum agens 37^m) comitem addemus 3° post
 “ eum die in patriâ, cum 62. annos exegisset,
 “ mortuum Lælium Capilupum Mantuanum: qui
 “ tantâ felicitate Maronis conterranei sui versi-
 “ bus detortâ significatione lusit, ut Ausonii &
 “ Probæ Falconiæ atque aliorum, qui in simili
 “ argumento se exercuerant, laudem prorsus ob-
 “ scuraverit, in dispari longè à Virgilii mente
 “ materiâ versatus: præter alios uno & altero ele-

¹ Centon. P. 28. ² Parod. p. 170. ³ P. 120. 121. ⁴ Franc. Emp. p. 117. ⁵ Parod. p. 103. ⁶ Tom. 1. p. 682.

"gantissimo centone de Monachorum origine,
 "vitâ, institutis, sacrorum nostrorum ritu, & de
 "Morbo Gallico, de quibus nunquam Virgilio in
 "in mentem venire potuit, concinnato. Hæc
 Thuanus. Interea, pum Parodias ederet, Orato-
 rum (Veterum quos se multò emendatiores quàm
 Aldus edidisse scribit in Aul. Gell. Noct. Paris.
 p. 43.) jam usque ad pag. 77. (unde in Parodiis af-
 fert locum) perduxerat Henricus editionem; quam
 hujus anni Cal. Aug. finitam inscripsit Petro Boul-
 liodo Regis in curiâ Lugdunensi consiliario, *apud
 quem civilia suæ Patriæ bella deplorat, queritúr-
 que nullam humanam eloquentiam aut solertiam ad
 pacem conciliandam prodesse. * Crassos apertósque
 in Aldino Oratorum exemplari emendavit errores,
 quibus novos addiderunt editiones Germanicæ (quod
 & in aliis antea libris & nunc in Platone, quem ex-
 cudebat, experiebatur), præsertim Basiliensis, cu-
 jus correctorem, qui flagris corrigeretur, dignum
 putavit. * Uno eodémque tempore (Cal. Aug.)
 vulgavit Arriani de Alexandri expeditione Histo-
 rias ex novâ interpretatione Vulcanii, qui illud
 non *testis*, quod de se testatur Facius, sed
ἐμπειρὸς Κύνος Thomæ Redigero Silesio obtulit, ad-
 jutus veteri codice Constantinopoli ad Stephanum
 unâ cum quibusdam Aristotelis aliorúmque Græ-
 corum scriptorum libris misso; in quo (quia erat
 mutilus) nonnullos, de quorum integritate dubi-
 tavit, locos incuratos tamen reliquit; neque enim

* Epistol. * Epistol.

nudis

nudis niti conjecturis religiosa Stephani diligentia permissura fuisset. : Vulcanius, ut id opus curaret, Cyrillum, cui vertendo, & Isidorum, cui castigando longam jam operam navarat, è manibus seposuit; vetustum Arriani Codicem cum Basileensi olim Gerbelii operâ edito contulit; deprehendit pessimam esse versionem Bartholomæi Facii, qui tamen illam à Paulo Vergerio datam (Vulcanio non visam) damnabat, uti barbaram. Arriani Librum Plutarchi de Alexandri vitâ & fortunâ opusculis, & nonnullis ejusdem argumenti ex Livio, Justino, Cartiôque tractatibus, copioso demum indice conclusit.

Stephanum : recordantem, quoties Pater Robertus operam & studium navaverat variis Testamenti novi Græci editionibus, ac postremò illam singulorum hujus libri capitum in certum versuum numerum distributionem excogitârat, puduit videri ab illo degenerâsse, ac suam symbolam non contulisse. Testamentum itaque Græcum in parvo volumine anno 1576. 8. Cal. Mart. edidit interpretatione vocum obscuriorum & quorundam loquendi generum margini adscriptâ, & Philippo Sidneo dedicavit. : Conqueritur tamen sibi otium & Theodori Bezæ, quem de multis, ubi hærebat, locis consuleret, præsentiam defuisse. Copiosè & doctè præfatur de plurimis textibus, quorum verba

: Epistol. : Epistol.

melius

melius interpretatus est, quàm Vetus Interpres; cui, quamvis rudis & parum fidelis alicubi fuerit, tamen, si nihil deberi diceremus, nos affirmat fore ingratos. Notat interim crassam quorundam ignorantiam, qui, ubi legitur *Hæreticum hominem devita* (Tit. 3. 10.), significari *tolle e vitâ* putaverunt.

Hoc anno Stephanus edidit suam de Latinitate falso suspectâ expostulationem, & de Plauti Latinitate dissertationem, & ad lectionem illius Progymnasma; Hos tractatus in unum librum redactos Hieronymo Castellionæo Lugdunensi curiæ præsidii dicavit. Ibi damnat religiosam illam seu potius supersticiosam, quæ Patri nunquam placuerat, Latinitatem eorum, qui Nizoliani veriùs vocentur quàm Ciceroniani. Vanos ait de Latinitate injecisse scrupulos Nizolium, & Laurentium Vallam virum alioqui de linguâ Latinâ optimè meritum, nec non magnam Gallis & Italis cum Latino sermone affinitatem observat, ac majorem Plauti sermoni cum Gallico quàm cum ullo alio convenientiam. Hujus opusculi sui meminit in specim. Emend. ad Gell. narratque quosdam, quum legerent vocem *reformatione* in titulo Noct. IV. & V. ad illam commoveri & succensere, tanquam à dormitante scriptam. Quum instaret, Gallos suam

‡ Epistol. † Epist. p. 4. ‡ Præf. p. 4. * Epist. p. 5. † P. 367. ° P. 108
vocem

vecem ex illâ sumpſiſſe; imò verò aiebant, tu ex Gallicâ Latinam facere voluiſti. Ei ſtatim exempla non ſuccurrebant, quum alioqui legiſſe ſe apud magni nominis ſcriptores ſcîret: adeo ut etiam, donec ¹ Theſaurus patris proferretur, nimium pertinax aliquoties audierit.

Anno 1577. excudit Ciceronis ² Epiſtolas ad Familiares, deinde diverſorum in eaſdem Commentationes, Pauli Manutii, Canteri (qui ^{1^m} Epiſtolam lib. 6ⁱ Græcè vertit), Lambini, Turnebi, ³ Hier. Ragazonii, (qui Sigonium Venetiis profitentem audivit); ſuum de variis epiſtolarum generibus Commentarium: His adjecit appendicem ad Manutii Scholia ex editione, ⁴ quam literis Venetias ſcriptis, duobus poſt menſibus, acceperat; alias locorum aliquot emendationes pollicitus in ſuo Dialogo Pſeudo-ciceroniano, qui eo ipſo (quo epiſtolam his Commentationibus præfixam ſcribebat) tempore excudebatur. Eodem hîc anno Callimachum cum Scholiis, & Nicodemi Friſchlini verſione proſâ ac metricâ, ſuâque hymni unius ad-

¹ Ubi nomen *reformatio* ex nullo aſſertur authore, ſed verbum *reformatio* ex Plin. Ovid. Quintil. ² Henr. Steph. in ſuo Pſeudo-cic. pag. 225. 226. ſcribit ſe toti Ciceron. Epiſtol. editioni non præſuiſſe, & in aliquâ tantum editionis parte correctioni typographica præſuiſſe, coactumque fuiſſe eas magnâ ex parte lectiones recipere, quæ in Manutii editione erant, quum ejus etiam annotatiunculas ſive notatiunculas (quod ipſi Manutio videtur magis placere) margini apponeret. ³ Epiſtol. Ragazon. ⁴ Epiſtol. Steph.

strictâ & liberâ, utriusque notis, Politiani & aliorum interpretatione edidit; ¹ quam editionem secutum est breve epistoliorum, dialogorum, orationuncularum, poematorum ex variis utriusque linguæ scriptoribus Syntagma, in quo habetur satyra elegantissima, quæ inscribitur • Lis, non prius edita. Notat Callimachi editiones ² Florentinam, ³ Aldinam 1513, Frobenianam 1532. Interea incumberebat excudendo Platoni, cujus secundus tomus usque ad ⁴ 377 paginam pervenerat; ⁵ cujus opera tum temporis duobus prelis erant commissa. Neque tamen adeo uni Authori unice manus solebat admoveere, ut nullum alium curaret; mentem enim tam capacem opus unum explere non poterat. Dum itaque Platonem excudebat, Geographos edidit, Dionysium Periegetem cum Eustathiis scholiis suâque versione, Melam, Æthicum, Solinum cum Olivarii, Simleri, Delrii notis & emendationibus. ⁶ Robertus olim Dionysium ediderat, sed exemplaria jam pridem desiderari cœperant; eam ergo editionem Henricus non

¹ Epistolia &c. pag. 60. ² Hoc incerti authoris Henricus Stephanus, anonymi Franci Boxhornius in suis Poet. Satyr. minor. ann. 1633 excusis, Barthius Poetæ veteris in suorum Adversar. lib. 7. cap. 17. anno 1624. poema fuisse crediderunt, quum authorem habeat Mich. Hospitalium, & legatur in initio 2. lib. ipsius Epistolarum Lutetiæ apud Mam. Patisson. 1585. excusarum. Id observavit Vir Clariss. Alb. Fabricius in suâ Biblioth. Lat. ³ Callimach. p. 106. ⁴ p. 92. ⁵ Locum enim inde affert in Callimach. pag. 94. & ex ejusdem tomi pag. 247. 248. in Comment. de gener. Epistol. pag. 138. ⁶ Dionys. Epist. ad Reding.

tantum renovare sed & augere cogitavit. Rhem-
nii versionem nimiae libertatis accusabat, dolebat-
que Andream Papium suae plus non concessisse.
: Annotationes addidit non tantum suas, sed quas
(nomine ubique Autoris praefixo) excerptis ex Ja-
cobo Ceporino (cujus Graeca extat Grammatica
perbrevis), Gulielmo Morelio, Andrea Papio;
primas Basileae a Bebelio 1523. Secundas Lutetiae
1556. tertias Antverpiae 1575. editas. ² Defen-
dit etiam (quod pii filii erat) memoriam Patris,
quem ³ Papius varias lectiones ad nauseam usque
putide collegisse notat; ⁴ cujus potius nimiam di-
ligentiam mirari debuit Papius, quam hujusmodi
(ut vocat) quisquilias, quibus tantopere offende-
batur, in suis annotationibus tam diligenter recen-
sere.

Stephanus (nescio quam ratione impulsus libris
annum aliquando non praefixit; E. G. Buchanani
Psalmis a se & Roberto fratre editis; recusae Poe-
matum Bezae editioni, quam tamen ex epistolae ad
Dudithium appendice prodiisse 1576. 38. Jul. conje-
ci. In hac appendice Beza monet Dudithium, diu-
turnam illius de verae ecclesiae notis dubitationem
non paucos ex iis, ad quas a Papa desciverat, partibus
offendisse. At id obiter. Stephanus etiam dubium
fecit, quo anno primam sui Horatii, & Virgilii

: P. 141. : P. 147. 148. ? Edit. Papii. p. 90

editionem

editionem emiserit: Quod verò de illo conjecturâ licebit assequi, tantundem etiam de hōc innotescet; nam: eodem ferè tempore, iisdem typis, cum ejusdem formæ scholiis, eadem denique accuratione edidit Virgilium & Horatium Latinæ Poeseos in diverso genere facilè principes; * inter quos palma esse videtur adeo ambigua, ut si eorum altero privari nos oporteret, vix possemus statuere, utrius jacturam minùs impatienter ferremus. * Horatius, ³ cujus plura quàm ullius Latini scriptoris reperiuntur exemplaria, plura & graviora, quàm Virgilius, ab audacibus conjecturis accepit vulnera. Horatium suum quinque diatribis (quibus quatuor in secundâ editione adjecit) ornavit, ac indice; ⁴ non verò Lipsiensi, quem, licèt Georgio Fabricio adscriptum, minimè probabat. Suas in Horatii Poemata curas Joanni Bellevræo inscripsit Regi apud Helvetios legato, ⁵ cui ante aliquot menses Coloniâ redeunti aliquot Horatii versus examinandos ostenderat. Hæc editio prodiit post annum 1573, & ante 1576: nam citantur in eâ loci ⁶ ex libro de Virtutum encomio non ità pridem edito (1573) ⁷ ex Thesauro Græco (1572) ⁸ ex Querimoniâ Typographicâ & Epistolâ ad amicos (1569.) ⁹ Innuit etiam Philosophicam Poesin (1573) & ⁹ emporium

* Horat. Epist. ad lect. * Ad Bellevr. ³ Sched. 1589. p. 161.

⁴ Horat. H Steph. ad lect. in fine libri. ⁵ Epist. ad Bellevr.

⁶ Diatr. p. 39. ⁷ Epist. ad lect. ⁸ Ibid. ⁹ Diatr. p. 66.

Francofordienſe (1574): Ac in ¹Nizoliodidaſcalo (1578.) harum diatribarum fit mentio: Denique in Pſeudocic. (1577) pag. 157. leguntur hæc.---- Editio Horatii, quæ ex Henr. Stephani officinâ ante biennium prodiit. In illis diatribis memoratur Horatii editio ²Lipſienſis anno 1571. ³Veneta 1555 & Ludgunenſis 1559. ⁴Pariſienſis, & cum Glareani annotationibus Friburgenſis 1533, & Badiana, & Colinæa 1539 aliis, quæ poſtea prodierunt, multis accuratior. ⁵Notat Lambini commentarios eſſe doctiſſimos quidem & variâ eruditione refertiſſimos; ſed in locis pleriſque loquaciſſimos, ubi pauciloqui eſſe poterant; contrâ, ubi loquaces ſaltem eſſe debuerant, mutos. Quo certè in pleriſque nil ferè occurrit frequentius. Secunda editio Horatii (quam anno 1600 recudit Paulus Stephanus) prodiit anno 1588; in quâ notatur ⁶Dialogus de bene inſtituendis Græcæ linguæ ſtudiis (1587) ac poſterior Thucydidis editio 1588. & ⁷deſcribitur integrum unum Schediaſma ex ⁸nondum editis, quæ lucem anno 1589 viderunt. ⁹Porphyrionis commentarios (¹⁰quos dedit Badius) Henricus laudat, & in eos emendationes nec non quaſdam acceſſiones ex veteri libro adjicit. ¹¹Lectorem refert ad ſua Schediaſmata, in quibus Porphyronis fit mentio, & aliorum, quæ his dia-

¹ P. 24. ² p. 37. ³ P. 53. ⁴ p. 58. ⁵ p. 81. ⁶ Edit. P. S. p. 147. 168. ⁷ p. 116. ⁸ p. 161. ⁹ p. 151. ¹⁰ p. 155. ¹¹ p. 150. 168.

tribis adjici cupiebat, defectus suppletur. Miror Henricum nullibi in suis diatribis Horatianis meminisse Michaelis Bruti, qui anno 1566 in Odas & Epodos scholia brevia quidem dedit at erudita; ea enim quantumvis rarissima vix tamen Henrico fuisse ignota putaverim. Transeo jam ad Virgilium, cujus prior (utì modò annotavi) editio priori Horatianæ fuit contemporanea; posterior verò posteriori alteri quinquennio anteceffit. Maronem Stephanus, utì Horatium, notis marginalibus, illustravit, Indice & Schediasmate de delectu in diversis apud Virgilium lectionibus adhibendo secundæ editioni adjectis. In præfixâ ad Thomam Redingerum epistolâ scribit se in editione Manutianâ errata haud levia deprehendisse; in Erythræanâ stultam curiositatem reperit potius quàm difficilioris loci sensum aut vocabuli expositionem; Pontani matæotechniam & alliterationum enumerationes non probat; Lugdunensem Antonii Goveani vocat fœdissimorum mendorum sentinam, Acri aliorum censuræ sæpius indulgebat; & (quod non est diffimulandum) in semet & suis efferendis minimè erat parcus. In suâ ad lectorem præfatione expositores Virgilii quosdam carpit, Venetum alterum, alterum Bononiensem, tertium Belgam scholiorum in editione Venetâ collectorem; queritur etiam nonnullos Lexicographos quasdam voces ex errore natas ideóque suo Thesauro pulsas in suas sedes reposuisse. In suis ad Virgilium scholiis fatetur

se Cafari Scaligero & Adriano Turnebo potiùs
quàm Servio ubique ferè subscripſiſſe.

¹ Henricus Stephanus “ olim Viennæ Austriæ
“ cum Joanne Sambuco sermonem habuerat, nul-
“ lum eſſe ſcriptorem de Linguâ Latinâ & de Hu-
“ manitatis ſtudiis meliùs meritum Cicerone; &
“ vix tamen ullius ſcripta pejore loco partim fuiſ-
“ ſe, partim eſſe; quòd multa ex vulncribus, quæ
“ ignorantia ei intuliſſet, quorundam ſive Medi-
“ corum ſive Chirurgorum audacia majora reddi-
“ diſſet. Anno 1577 ſuum ei dicavit Pſeudo-Ci-
“ ceronem, “ ² in quo Lector de multis ad Cicero-
“ nem pertinentibus, & quem editionum ejus de-
“ lectum habere, quàmque cautionem in eo le-
“ gendo adhibere debeat, monetur. Memorat
Ciceronianas editiones, “ ³ Badianam ante pluri-
“ mos annos datam, ⁴ cujus non magna eſt au-
“ thoritas; ⁵ Nizolianam, cujus maxima & ma-
“ jor fortasſe, quàm aliùs cujuſquam eſſe debeat
“ authoritas, quæ ex Italiâ anno 1535 prodiit;
“ ⁶ Roberti Stephani, anno 1543, ⁷ ejusdémque
“ alteram, quæ aliquot ante illam annis prodiit
“ grandi formâ, ⁸ Caroli Stephani longo poſt
“ tempore; ⁹ Lambini, in quâ nil magis diſpli-
“ cere omnibus Henricus exiſtimabat, quàm quòd
“ ſuis quoque conjecturis in ipſo textu locum dare

¹ Pſeudo-Cicer. Epistol. ² Ibid. in Titul. ³ Ibid. p. 28.
⁴ P. 29. ⁵ P. 10. ⁶ P. 42. ⁷ P. 13. ⁸ P. 14.

“ ausus fuerit. ¹ Lambinus præfationi subjunxit
 “ nomina eorum, qui ante ipsum in emendando
 “ Cicerone aliquid operæ posuerant, 18 ex Italiâ,
 “ 30 ex Galliâ, ² Inter illos coryphæus fuit Pe-
 “ trus Victorius, qui ante menses aliquot ægrotus
 “ convaluerat; ³ Inter hos se (non sinè sui vanâ
 “ quâdam venditatione) nomine appellat: gloria-
 “ tûrque sibi “ ⁴ Lambinum esse assensorem de ple-
 “ risque locis, quos ille ex ingenio sive ex con-
 “ jecturâ emendavit. Queritur ⁵ eum conjecturis
 “ suis nimium indulgisse, neminẽque (quodd sciat)
 “ æquẽ vel tot in locis audacem fuisse; paucosque
 “ esse adeo sive temerarios sive audaces, ut suam
 “ in conjecturis solertiam veterum exemplarium
 “ vicariam constituent; quod ab illo factum fuit.
 “ ⁶ Henr. Steph. mentionem facit Leon. Malanspin.
 “ emendat. ac suspicion. in Epistol. ad Attic. Brut.
 “ & Q. Fratr. edit. Ven. ann. 1564. ⁷ Laudat
 “ Turnebum doctissimum certè virum, at singulari
 “ & ingenio & judicio præditum, ⁸ ejusque edi-
 “ tionem Quæst. Academic. anno 1553. ⁹ Deprehen-
 “ dit “ in Manutio non tantam quantam in Lambi-
 “ no audaciam, sed valde tamen periculofam &
 “ istam; “ notat verò illum in posteriori episto-

¹ P. 15. ² P. 16. ³ P. 18. ⁴ Imo etiam in Pseudoc. pag. 155.
 de se sic scribit. — Epistol. Planc. 17. Lib. 10. — *fide illius*,
 Lambinus ait, *fidei* legebam, aliquot pòst annis *fide* legendum
 cognovi Errico Stephano viro doctissimo idem videri. Quamvis
 ea sint Lambini verba, Stephanum tamen in sui gloriam tran-
 scripsisse minimè decuit. ⁵ P. 21. ⁶ P. 24. ⁷ P. 16. ⁸ P. 55.
⁹ P. 48. ¹⁰ P. 59. ¹¹ P. 61.

“ lar. Ciceron. editione, sive postremâ (quæ Ve-
 “ neriis ex filii ejus officinâ prodiit 1572) se osten-
 “ disse, quàm antea, verecundiozem. ¹ Ex epi-
 stolis affert lectiones quasdam variantes in editi-
 onibus Manutianâ 1572. Aldinâ 1522. Lambini
 1566. ² Miratur in offic. Ciceron. quædam abesse
 ab edition. Colinæi & Rob. Stephani, quæ legun-
 tur in Carol. Stephani. ³ Gerard. Joh. Vossius
 Henrici Stephani judicium in quibusdam Pseudo-
 Ciceronis locis minimè probat, ubi ⁴ *domi* per syn-
 copen pro *domui* positum, putat, & in his [⁵ *omnia*
velles mihi successa] esse sermonem non Latinum
 credit; à Lambino itaque hæc *mibi successa* rejici-
 untur; sed Vossius ⁶ Plauti authoritate retinenda
 contendit.

“ 7 Anno 1578 Henricus Stephanus, cui dubi-
 “ um est, an ars Typographica, an verò res li-
 “ teria magis debeat, Langueto inscripsit Nizo-
 “ liodidascalum, adversùs quosdam velut mino-
 “ rum gentium Ciceronianos, qui Latine lo-
 “ quendi normam non ex ipsius Ciceronis, sed
 “ ex Nizolii duntaxat & aliorum quorundam
 “ observationibus hauriebant plerisque nuga-
 “ rum plenis & Ciceronis verba perperam inter-
 “ pretantibus. Hic verò dicere attinet, non se-
 “ mel antea monitum fuisse à Langueto Syd-

¹ P. 61. 62. ² p. 30. ³ Art. Gramm. 1695. p. 242. 348. ⁴ Terent.
 Eun. Act. 4. Sc. 7. ⁵ Cicer. Epist. lib. 16. Epist. 21. ⁶ Pseudol. Prolog.
successus bonis. ⁷ Hub. Languet. Vit. per Petr. Ludovic. anni.
 1700. pag. 93.

" neium, ne in eorum hæresim delaberetur, quĩ
 " summum in imitatione Ciceronianâ bonum
 " neglectâ cæterorum lectione opinabantur, to-
 " tâmque in eâ reliquis contemptis vitam contere-
 " bant; sed ex probatissimis Augustæi sæculi
 " scriptoribus eum sibi stylum effingeret, qui tum
 " ad scribendam historiam cùm ad habendos de
 " publicis rebus sermones magis quàm Ciceronia-
 " nus pertineret: Respiciebat autem sinè dubio
 " Caii Julii Cæsaris, Marci Bruti, Catonis, &
 " aliorum Romanorum Procerum epistolas, quæ
 " supersunt, in quibus præter masculam dictionis
 " elegantiam, maximam prudentiam, & invictam
 " animi constantiam agnoscas, quæ fortè alibi
 " frustra quæsieris, quanquam si tam multæ illo-
 " rum superessent, quàm Ciceronis, multum for-
 " sitan esset, quod in eis quoque notaretur. Bru-
 " ti verò præsertim epistolas Languetus in pretio
 " habebat cùm ob illarum gravitatem, tum quia
 " peculiarem quendam Imperatoriæ prudentiæ
 " characterem præ se ferre videntur, qui Sydneio
 " ad regendos populos destinato maximè conveni-
 " ebat.

Joannes Leunclavius, qui suum Xenophontem
 Græcolatinum Basileæ primùm 1569, & denuo
 1577 ediderat, ab Henrico Stephano aliquando
 habuit literas, quibus cum non responderit, ac-
 cepit alteras. His autem sic * rescripsit.

* Goldast. Centur. epistol. Philolog.

Joannes

Joannes Lewenklaw Henr. Stephano S. Genevam.

Superioribus tuis propterea non respondi, quòd Xenophontem meum denuo perpolitum ad te perferendum primo nuncio dare statueram: nunc quum alteras abs te acceperim, deque nonnullis admoneri me prudenter & amicè videam, inhibito nonnihil concilii prioris quasi cursu meum exemplar apud me tamdiu retinebo, dum & Camerarianam & Venetam interpretationem *mutuas* nanciscar; quarum illam heic apud me non habeo, alteram variis auctam lectionibus, ut scribis, nunquam adhuc vidi. Optarem utramque mihi abs te mitti, ne, dum longius arcesso, quod è propinquo consequi licet, expectationem commodàque tua remorer. Cupio quidem certè Xenophonteam hanc lucubrationem alteram mihi honestam, typographo fructuosam, lectori gratam & utilem efficere. Oeconomici nullam arbitror editionem præstare Camerarianæ, quam ego cum meâ diligenter contuli. Polybium nunc paro, quo quidem edendo nolim te properare. Nam audio quendam Polybii, Procopii, & aliorum quorundam fragmenta propediem publicaturum. Ea primùm videamus censeo. Varias lectiones Polybianas omnes abs te non desidero. Nam *immutas*, quæ maximè corruptæ sunt, & emendatas ego de libris manu scriptis & auctas habeo. In cæteris, si primæ paginæ duas mihi lacunas exemplaris editi complanaveris, gratissimum feceris. Scribis abs te nunc Dionysium Halicarn. elaborari. Vide num tuis ego rectè sim consulturus. Historiam Romanam scriptores Græci plures universam penè complexi sunt: Dionysius (inquam) Polybius, Appianus, Diones, Herodianus. Hos si tu nobis omnes Græcos & Latinos dares in certos tomos digestos, qui licèt singuli prodirent, conjungi tamen omnes tandem possent; magno tibi beneficio rerum Romanarum studiosos obligares. Dionysium Latinè reditum habere te dicis. De cæteris videndum. Appiani novam interpretationem nullam scio. Quid si hunc ego tibi cum Herodiano tradam? audi amplius. Scis in quæ tempora desinat is, quem

quem dixi, Herodianus. Eorum temporum historiam nulli plenius exceperunt, quàm Eunapius & Zosimus. Eunapii fuere libri XIV. qui nusquam extant nequidem in Italiâ : Zosimi, sex tantùm. Photius in Bibliothecâ narrat, easdem res ab utroque sic tractatas, ut una videatur historia. Stylum & *ᾠδὴν* diversam facit, Eunapianam ob prolixitatem καὶ *τεχνικῶς* frequentiores improban, Zosimæam laudans, *ὡς αὐτομῶν, καὶ εὐχερῶν καὶ καλῶν, ὅτι τὴν ἱστορίαν ἀπλοῦς ποιεῖτω*. Repetit autem Zosimus narrationes (ut dixi) rerum gestarum suas ab iis temporibus, in quibus Herodianus desit ; integrâque pertexit historiam, usque ad Gothicum urbis excidium ; & rara pleraque continet, parùmque nobis cognita ; qui de temporibus ius scriptorum duntaxat Ecclesiasticorum monumenta legimus hactenus. Nunc ego tibi manu meâ descriptum diligentérque collatum & emendatum mitto, ut historiam Romanam annorum 1200 ab urbis origine ad excidium usque continuatam habere possimus : suppeditaturus etiam conversionem bonam & luculentam, quæ dudum parata apud me est. Rarum hoc, crede mihi, opus est ; quod aliunde non facilè consequare. Deest parum in fine primi libri, parum in principio secundi, parum in medio quinti, parum denique in fine sexti. Quæ omnia expecto ex Italiâ, cujusdam amici operâ, qui admodum secretò custodiri quoddam isthuc exemplar mihi nunciavit, cujus ipse copiam sit habiturus. Audio te Photii Bibliothecam habere, de quâ vellem exscriptum de Zosimo titulum verteres. Nana mea, quæ in fronte Zosimi posita vides, alicubi corrupta sunt. Facies item me certiore, an Herodiani videris editionem aliam quàm Basileensem. Dionysii *μετὰ τῆς ἱστορίας* cum Antimachianis illis ad me mittito. Nullum enim exemplar habeo. Vel ipse in eo tibi gratificabor, vel alium inveniam, qui reddat. Platonis editio tua valde ab omnibus expectatur. Naogeorgus an versionem Orationum Chrysostomi suam recognoverit, nescio. Mortuus est haud procul Heidelbergâ : nec commodiùs hæc aliunde quàm ex Ursino vel Melisso resciveris. Hæc ad tuas rescribere prolixiùs volui. Tu velim officio tuo me subleves,

subleves, simulque veteris illius verbi memineris, quo *χάρις*
βελήτης ἀχρεῖς. Nam duplò me tibi putabo devinctiorem, si
 ultra natalitia proxima rem non distuleris. Vale. a. d. VII. Eid.
 Decemb. Basileà.

Ex ipsâ epistolâ certum est eam scriptam fuisse
 post ultimam Xenophontis Basil. Græco-Lat. &
 ante Platonis H. Steph. editionem, scilicet 1577.
 7. Id. Dec. In eâ fit mentio, inter alia, Zosimi,
 cujus duos tantùm primos libros, mutilos quidem
 excudit Stephanus; inter quem & Leunclavium or-
 ta est similtas, uti ex Xenophonte 1581 edito pa-
 tebit. Quoniam autem Leunclavius in præcedente
 epistolâ meminit Thomæ Naogeorgi ejusque Chry-
 sofomi. Orat. versionis, non prætermittam, quid
 Federicus Morellus Dionis Chrysostomi ann. 1604.
 editor, in suâ ad Lectorem præfatione, de Henri-
 co nostro scripserit; “ sed & ecce clarissimus &
 “ eruditiss. senator, Paulus Petavius ultro symbo-
 “ lam ad *ἑαυτὸν* Dionæum attulit; dum H. Steph.
 “ *πολυμαθία* librum Græcum Venetum notulis &
 “ interpunctis quibusdam raptim distinctum luben-
 “ ter & liberaliter commodavit.

Anno 1578 Henricus emisit Platonis opera cum
 Johannis Serrani perpetuis notis & novâ inter-
 pretatione suis annotationibus & Latino Græcòque
 Indicibus. Serranus tomum primum dedicavit Re-
 ginæ Elizabethæ; secundum Jacobo sexto Scoto-

rum Regi adhuc puero, res administrante Duglasio; tertium Reipublicæ Bernatum, 1577. Cal. Oct. Illam laudat ob multa Gallorum millia, quæ è belli faucibus erepta in ejus regnum confugerant: hunc ob magnum virtutis & eruditionis exemplum, cujus præconia ex Theodoro Bezâ ac Georgio Keith Gulielmi Keith Marescalli frequenter audierat. Bernatum agnoscit tum in Gallos suos populares tunc temporis afflictos tum in se beneficia, in quorum ditionem, ubi puer cum Johanne Gulielmo Stucchio sub Hieronymo Manuele Lausanhæ operam literis dederat, nunc se cum totâ familiâ receperat. ¹ Huic Platonis Philosophorum Regis editioni Regiam Stephanus adhibuit magnificentiam, quam ipsi sua promisit ampla, varia & preciosa supellex Typographica; præcedentes contulit editiones, Aldinam, Basileensem (² ex Joannis Valderi officinâ cum Simonis Grynæi præfatione), Lovaniensem (librorum duntaxat De legibus); ³ Notat multis in locis Basileensem, dum Aldinos errores vellet emendare, substituisse periculosiores; ⁴ reprehendit passim versionem Marfilii Ficini, ⁵ quam tamen Leo Alatius scribit plerisque doctis probari tanquam fideliores, Serrani tanquam elegantiores. ⁶ Illam etiam aliquando damnat Serranus; ⁷ cni neque

¹ H. S. ad lect. ² ejusd. Not. p. 9. ³ p. 27. ⁴ p. 13. 21.
⁵ Alp. Fabr. Biblioth. l. 3. p. 35. Ibi lege plura de Ficino & Serrano. ⁶ Not. p. 2. ⁷ p. 7.

nonnunquam satisfacit interpretatio Stephani,
 * cujus tamen in bonis autoribus studium &
 industriam velut hæreditarium pensum commendat,
 † Thesaurumque vocat verè Aureum. ‡ Serrani
 nomine promisit Stephanus Commentarium de do-
 ctrinâ Platonis cum accuratâ Aristotelez compara-
 tione. § Gloriatur quidem se in paucorum loco-
 rum emendatione suum concussisse pectus, non
 omnino, quorundam judicio, infœcundum. Nec
 poterat vir magnus aliquando non gestire, quod à
 laudatis viris laudaretur. Illi autem laus etiam in
 ore proprio vix sordet, cui adeo universa fuit eru-
 ditio & laboriosa industria, ut, utra major fuerit,
 dicere sit difficile. Utramque certè testantur suc-
 cissivarum inter tot curas Typographicas horarum
 pensa, Schediasmatum scilicet variorum sex libri,
 quorum tres hœc anno, reliqui decennio pœst,
 prodierunt, quibus mensium singulorum præfixit
 nomina, § annum integrum forsan, si vacasset,
 impleturus. De his Andreæ Schotti testimonium
 in ipsius ad Lectorem epistolâ Lysiz (Hanov. 1615.)
 præfixâ afferam. “ Henr. Stephano Typographo-
 “ rum *ὁρμηρὸς* salva sua esse volumus, qui sæpe sum-
 “ mâ accuratione *καὶ ἰσχυρῶς* in Græcis præsertim
 “ autoribus, cum notis additis, tum in Schedias-
 “ matum libris nodos quosque scriptorum perdif-

* Epist. ad Lect. p. 15. † Not. p. 1. ‡ Ind. p. 81. § Epist. ad
 Lect. § Lege Titul. Sched. 1578.

“ faciles expedire erat solitus. Hæc Schotti verba addere eò lubentiùs volui, ut lector expendat, quàm diversam de Stephano hic & Vavassor (de quo priùs) peregerit censuram, uterque tamen eodem Jesuitarum ordine oriundus.

Stephanus in his Schediasmatum libris quàm plurimis lucem affert linguæ utriusque scriptoribus; ¹ Ciceroni, ² Senecæ, ³ Ovidio, ⁴ Martiali, ⁵ Livio, ⁶ Gellio, ⁷ Tibullo, ⁸ Propertio, ⁹ Dionysio Halicarnasseo, ¹⁰ Platoni, ¹¹ Athenæo, ¹² Polybio, ¹³ Pindaro, ¹⁴ Xenophoni (quem tertium vocat. i. e. Arrian. Cyneg.) ¹⁵ Luciano, ¹⁶ Philoni, ¹⁷ Dicaærho, ¹⁸ Hesychio, ¹⁹ Suidæ; alios simul comparat, ²⁰ Virgilium & Livium, ²¹ Livium & Cæsarem, ²² Livium & Ciceronem, ²³ Livium & Melam, ²⁴ Senecam Phil. Ovidium Claudianum & Silium, ²⁵ Ovidium & Ciceronem, ²⁶ Platonem & Homerum, ²⁷ Platonem & Ælium, ²⁸ Platonem & Isocratem, ²⁹ Xenophontem ntrúmque, ³⁰ Dionysium Hal. & Plutarchum, ³¹ Alcæum & quendam ex Anthologiâ *ἰσχυροτατοῖον*, ³² Platonem Isocratem & Dionysium Hal. ³³ Platonem & Horatium,

¹ Jan. 8. Feb. 6, 7, 16, 17, 18, 22. ² Jun. 24. ³ Jan. 17. ⁴ 18. ⁵ Apr. 5, 6, 8, 9, 13, 24. ⁶ Jan. 25, 26, 29, 30, 31. ⁷ Mai. 9. ⁸ 10. ⁹ Feb. 2, 3, Mai. 24. Apr. 14, 15, 19. ¹⁰ Mart. 3, 4, 5, 6, 7, 8. ¹¹ Feb. 1. ¹² Apr. 10. ¹³ Mai. 14. ¹⁴ Apr. 1, 2, 3. ¹⁵ Mart. 21. ¹⁶ Jun. 18. ¹⁷ 14, 15, 16, 17, 23. ¹⁸ 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. ¹⁹ 11, 13. ²⁰ Apr. 7. ²¹ Mai. 5. ²² 31. ²³ Jan. 24. ²⁴ Mai. 8. ²⁵ Mart. 15. ²⁶ Feb. 19, 20. ²⁷ Jan. 24. ²⁸ Mart. 9. ²⁹ Mai. 16, 17, 18. ³⁰ Apr. 16. ³¹ Mart. 30. ³² Apr. 15. ³³ Jan. 4, 5, 11.

Home-

¹ Homerum Ciceronem & Horatium, ² Homerum & Platonem, ³ Platonem Xenophontem & Juvenalem, ⁴ Platonem Xenophontem & Ovidium, ⁵ Platonem & Ovidium, ⁶ Platonem Ovidium & Ciceronem, ⁷ Platonem & Senecam, ⁸ Platonem & Persium, ⁹ Polybium Diodorum & Livium, ¹⁰ Homerum & Martialem, ¹¹ Euripidem Ovidium & Martialem, ¹² Ovidium & Nilum, ¹³ Lucianum & Horatium; Novi Testamenti Textum elucidat ex locis variorum Authorum, ¹⁴ Platonis & Xenophontis, ¹⁵ Herodiani Platonis Homeri Horatii & Plauti, ¹⁶ Lysiae, ¹⁷ Philonis: ¹⁸ Monet Ficini interpretationem (Lugdun. Edit. Plat. 1557.) fuisse depravatam à duobus illis, qui editioni præfuerunt, castigantibus; ¹⁹ Paul. Manutium & Lambinum de Cicerone optimè meritos, hunc verò multò prudentius quàm illum in locorum quorundam explicatione se gessisse; ²⁰ Antonium Muretum & Erasum in Græci versûs proverbialis interpretatione lapsos; ²¹ Lambinum & Cruquium in Horatio nonnunquam hallucinatos; ²² Paternam Halicarnassei Dionys. editionem mendis quibusdam ei cum Aldinâ communibus repurgat; ²³ Homeri locum ex scholiis ineditis illustrat, & ²⁴ Batrachomyomachiam, in quâ Homero vix quidquam satîs dignum, non

¹ Jan. 9. ² Febr. 19, 20. ³ Mart. 2. ⁴ 13. ⁵ 11. ⁶ 12. ⁷ 22. ⁸ 23.
⁹ Apr. 11. 12. ¹⁰ Mai. 6. ¹¹ 12. ¹² Jun. 3. ¹³ 6. ¹⁴ Jan. 1, 2, 3.
¹⁵ Febr. 28. ¹⁶ Mart. 28. ¹⁷ Jun. 29. ¹⁸ Jan. 7. ¹⁹ Mart. 18.
²⁰ Apr. 17. ²¹ Mai. 1. ²² Febr. 14. ²³ Apr. 21. ²⁴ Jun. 22.

pauca indigna reperit, Tigreti cuidam vel Pigretti ex cujusdam exemplaris fide adjudicat; ¹ Delegit errorem in Paterni Thesauri editione Lugdunensi (ann. 1573.) in quâ editor imitari scripturam, quam falsam credebat, nolens verè & turpiter erravit. Is locus occurrit in nomine Dimidium: ex Horat. Epist. lib. 1. epist. 2. Dimidium facti, qui cœpit, habet. — Sic Horatii Textus & Thesaurus Roberti: At Lugdunensis Thesauri editio voculâ *bene* insertâ, quæ ab Horatio non agnoscitur, reponit, Dimidium facti, qui bene cœpit, habet. Id nolui silentio præterire, ut Roberti editioni suus flet honor, nec ea præ Lugdunensi, quam plurimi falsò præferunt, evilescat. Henricus optimè animadvertit scripturæ compendia esse in numero Originum, unde librorum menda manarunt. ² Sic in scholiis Sophocleis (Turneb. 1553.) ἥνυ pro ἥνυ [p. 84. l. 1. 6. 11. 13. 30.] & in scholiis Callimachi, (Froben. 1532.) ἥνυ pro ἥνυ [p. 67. l. 3.]: ³ In Aldinâ Dionys. Hal. μετ' ἀνδρίων ἐνοικίον (p. 518. & p. 521. bis. & p. 531.) lacuna occurrit, quòd significatio notæ compendiarie (pro ἐνοικίον), quam exemplar ibi habebat, ignoraretur, ac in eâdem (p. 514.) pro notâ illâ compendiarîâ ignoratâ vocula εἰ substituitur. Janssonius ab Almeloveen anno 1578° dat opusculum Gallicum [Deux Dialogues du nouveau Langage François Italia-

¹ Jan. 20. ² Febr. 13. ³ 14.

nizé &c]; Id, quod penes me est, nullum habet anni characterem; ¹ In eo mentio fit Parodiarum Moraliū uno abhinc aut duobus annis editas; quas anno 1575. prodiisse constat. ² Ibi etiam meminit sui Græci Thesauri, & ³ promittit librum [De l'excellence du Langage François]: qui ex officin. Patissonii prodit anno 1579. In his Dialogis Stephanus illos infectatur, qui Linguam Gallicam Italicis vocibus & idiotismis contaminabant: ac ⁴ notat Franciscum primum hujus nominis Regem Henrici nunc regnantis avum, qui Hebraicæ, Græcæ Latinæque linguarum studio tantopere patrocinebatur, suæ tamen vernaculæ adeo fuisse studiosum, ut hujusmodi hominum audaciam inultam non passus esset. Eandem plerique inter nos Angli injuriam faciunt suæ vernaculæ; quam quasi inopem & egenam vocibus emendicatis adeo refertiunt; ut, nisi huic malo occurratur, metuendum sit, ne vetus illa & nobilissima lingua neutrquam vicinis inferior avitis deturbetur sedibus; serique hâc hybridâ dialecto imbuti nepotes avos Anglos habuisse vix agnoscantur. Nil sapit, quod non Gallico illo conditur sale. Ipsi nunc infantes alienâ linguâ prius quàm suâ uti discunt. Pueri Ludi-magistris traduntur erudiendi, qui ante istius fundamenta ponant quàm Latinæ & Græcæ, quum tamen nil certius sit, quàm ex harum peritiâ citiùs ad illius cog-

¹ P. 348. ² p. 145. ³ p. 144. ⁴ p. 21.

nitionem perveniri posse. Nil autem pensi habetur, quàm Latine & Græcè peritus sit præceptor, modò Gallicè. Nec verò malè audire velim, quasi quicquam debitæ laudis detraham ingratus linguæ, quam ego primam hausi: sed interea nollem Anglam inter Anglos exolescere; utrique sua maneat gratia; si Gallicè, Gallicè loquamur; si Anglicè, Anglicè; nec utramque tam ridiculè miscamus, ut neutrá loqui videamur. Mirè profectò comparatum est, ut Angli ab inimicâ gente & vestium habitum & linguam (Utinam & nunquam leges!) accipiant. Sic olim Alexander vestem Macedonicam Persicâ mutavit; Sic Romanos Græcè omnia loqui solitos Juvenalis conqueritur. Henrico nostro alia erat mens, qui nullam non arripiebat occasionem reliquis omnibus suam vernaculam præferendi.

Ille¹ Poetas Græcos aliquot ex iis, quos olim grandibus literis excuderat, minutis edere statuens, à Bucolicis sumpsit exordium, & anno 1579. ² 6. Cal. Octob. Posthio Medico Theocritum (³ qui suum Cyclopem Niciæ etiam medico inscripserat) Moschum, Bionem, Simmiam dicavit, cum suis in

¹ Rigalt. in Vir. Putean. ann. 1652. pag. 53. notat tessellati operis lenocinio eloquentiæ legitimæ gratiam frangi, vires debilitari——maximos Oratores, Græcos sive Latinos, actionibus suis nihil unquam sermonis lexotici miscuisse. ² Epist. ad Posth. Lege Alberti Fabricii Bibliothecam de Niciâ lib. 3. cap. 17. de Theocrito.

Theocritum emendationibus locorum, qui in editione Poetarum Heroicorum prætermissi sunt. In prolegomenis agit de discrimine inter carmina Theocriti & Virgilii Bucolica; In fine, Virgilianas & Nasonianas Theocriti imitationes observat, & ferè ubique suam locorum versionem & Eobani Hessi (quam nimis liberam putat) inserit. Huic editioni adjecit Moschi & Bionis Idyllia Latinis versibus à Policiano, Laurentio Gambarâ, Eobano Hesso, & à se reddita; item Poematia variorum Poetarum Græcorum; Aufonii etiam de Vitâ humanâ Idyllium à Federico Jamotio Græcè eleganter expressum; ac secundam Propertii ex lib. 2. elegiam cum suâ Græcâ interpretatione, qualis Venetiis & postea Brugis edita fuerat. Renatus Rapius (edit. 1672. p. 189. 190.) in suâ de carmine Pastoralis dissertatione Theocritum à Virgilio superatum “ tam fidenter affirmare non audet, “ quàm Julius Scaliger, quem in judicando ut plurimum nimis præcipitem meritò censent eruditi: scribítque de utroque multò magis prudenter judicâsse Henricum Stephanum, qui neutri palmam concedere posse existimabat, quin de alterutro malè mereretur: in quo scilicet orat relligiosior, quàm res ferre videbatur: existimabat tamen simplicitatem Theocriti longè esse rusticiorem quàm Virgilii, illúmque tribuere pleraque pastoribus suis, quæ Romanos pastores decere minimè potuissent. Henrici Stephani verba

verba in suis ad Theocritum prolegomenis sunt hæc:

“ Neque Theocritus gloriam ex suis bucolicis car-
 “ minibus reportasset, iis, quas inducit, personis
 “ Virgilianos sermones tribuendo; Neque Virgi-
 “ lius ex suis, si illis, quos inducit, sermones
 “ Theocriteos tribuisset: Neuter enim decorum
 “ servasset.

Anno 1580. tertia prodiit Novi Testamenti Græci in formâ minore editio, cum veteri & novâ interpretatione. Huic editioni pauca à Joanne Cherpuntio excerpta accesserunt, præter ea, quæ, (Londini, anno 1573. 6. Cal. Nov.) Lofelerius Villerius Gallus & Religionis causâ exul partim ex Majoribus Bezae partim ex Joachimi Camerarii Notis addita Comiti Huntindoniæ dedicaverat. Hæc editio nomen Henrici Stephani præfixum non gerit, uti nec Tertia nec Quarta majori volumine illa 1582. 20. Febr. hæc 1588. Cal. Sext. excusæ (nam secundam nondum vidi) in quarum singulis, quid præcedentibus additum fuerit, Bezae epistola lectorem monet, in quâ se multum debere Joanni Drusio & Piscatori fatetur. Anno etiam 1580. Stephanus testatus est, quàm, uti in aliis, ita in Jure peritus fuerit, ex Juris Civilis Fontibus & Rivis ac Mosaicarum Romanarumque legum collatione ab ipso editis.

Anno

Anno 1581. Jacobo sexto Scotorum Regi secundam dedicavit Xenophontis editionem, ¹ in quâ laudat summâ doctrinâ summôque præditos judicio viros Camerarium Padix & aliorum quorundam librorum, & Levuenklaium omnium interpretem; quorum hic Stephani emendationes approbatas suæ interpretationis margini apposuit. Annotationes suas à multis jam annis editas valde locupletavit Henricus, ² examinatis editionibus non tantum Aldinâ (³ quæ à Germanis Xenophontis Typographis & ⁴ ab ipso ⁵ Levuenklavio ignorabatur) & Florentinâ, sed & ⁶ Germanicis tribus, quarum una est Brylingerî, ⁷ in quâ Germani cujuscumque correctoris ridiculam conjecturam carpit: Nec ipsi quidem parcit Levuenklavio, qui ei par pari retulit in suis ad suam Xenophontis (1594. quam Ant. Steph. Parisiis 1625. expressit) editionem notis. ⁸ Leunclavius Xenophontem secundò à se recensitum (⁹ antè annos 18. à 1594. retro numerandos) anno 1576 recudendum dederat; quem justo diutius pressum cum videret, tertio repetitum emissurus erat Leunclavius, nisi mors (¹⁰ ann. 1593.) prævenisset. Defuncti tamen labores perire vetuit cura Sylburgii anno 1594. Leunclavius in suis glossis & appen-

¹ Ad lector. ² Annot. p. 68. ³ P. 17. ⁴ p. 54. ⁵ Hæc tamen sensum scribit Leunclav. in Append. p. 1027. ⁶ p. 58. ⁷ Epistol. Sylburg. ⁸ Append. Leunc. p. 1025. ⁹ Ricciol. Chron.

dice Xenophontea in Henricum Stephanum passim
 severè animadvertit, ¹ damnâtque ingenium homi-
 nis, “ qui jam ab aliis indicata, quum aliter ipse
 “ omnino sibi vindicare non auderet, vetustis in
 “ libris se reperisse fingit, in quibus tamen illa non
 “ invenerat, quum editionem primam formaret.
 “ Quandoquidem verò in iis hæc ausus est facere,
 “ quæ jam publicata fuerant, quid eum non tentatu-
 “ rum fuisse dicemus in non editis ad Xenophontem
 “ lucubrationibus meis asservandis, quas ut publi-
 “ caret, à me gratis quidem accepta, annos totos
 “ 18 apud se habuit? Hæc Leunclavius: qui passim in
 suâ Xenophontea Appendice severè Henricum red-
 arguit; hunc vocat: “ primi nominis opinione suâ
 “ criticum, ² Germanomastigem, qui insolentiùs
 “ in Germanos invehitur, quos ipse ex alto despi-
 “ ciens ³ Τὸν ἐγκέφαλον ἐν τῷ πύρρῳ καταπατημένον
 “ φερῶν scribit, ac versiones hypocauticas conficere.
 Leunclavius natus est anno 1545. nam ⁴ scribit se
 annos 24 vel 25 numerare, quum Camerarius
 (“ qui anno 1574. suæ ætatis 74° obiit) esset sep-
 tuagenarius. Suæ nationis Germanicæ “ (⁵ cujus
 “ hypocauticas versiones & nescio quæ alia
 “ mordacibus dictariis incessere volupe habuit
 “ Henr. Stephanus) amor impulit, ut Henrico se
 seniori barbam velleret, cui tamen in suâ de Xe-
 nophontis vitâ narratione studiosos literarum ho-

¹ Append. Leunc. p. 1026. ² P. 1090. ³ p. 1067. ⁴ Lege H. S.
 annot. in Xenoph. p. 277. ⁵ Append. Xenoph. p. 1117. ⁶ Lege
 prius. ⁷ Almeloov. p. 101. ex Malincrot. Dissert. Typog. cap. 14.
 mines

mines debere plurimum fatetur. Henricus certè apud nonnullos malè audiebat, quòd liberiùs in multos inveheretur; neque ab ejus censurâ tutum sua Budæum præstitit autoritas; cui ¹ ostendit
 “ (tanto in linguæ Græcæ cognitione viro quan-
 “ tus fortassis extitit eo sæculo nemo) accidisse,
 “ ut bonam scripturam pro malâ habuerit; & in-
 “ dè consulit Lectori, ut non cautus tantummodo
 “ sed modò non relligiosus in tractandis veterum
 “ scriptorum suspectis locis esse discat. ² Ex Ste-
 phani officinâ unâ cum Xenophonte prodiit editio
 Herodiani, ex quâ in Xenophonteâ ³ quosdam lo-
 cos numero paginæ omisso, ⁴ aliquando addito ci-
 tavit. Herodiani Historias libris Zosimi duobus
 tunc primum Græcè editis auctas Philippo Sidneo
 inscripsit, cum suis ad marginem interiorem anno-
 tatiunculis, & ad exteriorem partim supplemento
 partim examine interpretationis Politiani, ⁵ cujus
 Latinus sermo in locis plerisque cum Græco He-
 rodiani certat; qui tamen quædam elegantius quàm
 fideiùs interpretatus est. Hujus anni 13. Cal-
 Oët. publicavit Paralipomena Grammaticarum
 Græcæ linguæ Institutionum; item Animadver-
 siones in quasdam Grammaticorum Græcorum tra-
 ditiones: Hoc verò opus usque ad Pronomina tan-
 tum perduxit: In paginarum numeris remisit le-
 ctorem ad Enoci Grammaticam: labores sui

¹ Not. ad Xenoph. p. 37. ² Xenoph. Not. p. 38. ³ p. 5, 7.
⁴ p. 55. ⁵ Præf.

parentis effert literarios, suosque (forſan magis quàm decuit virum modeſtum) oſtentat, dictitans ſe in ſuo Theſauro viam errantibus monſtrâſſe; timidus, ne à ſe ipſo degenerare eum dicant, qui ſcripta ipſius vel à limine ſalutârunt. Et certè nemo ſæpius de ſuis operibus tam ineditis quàm editis lectorem monet. In his Paralipomenis vehementer invehitur in Scapulam, qui Theſauri Græci epitomen Lexicon Græco-latinum novum inſcripſit; & in eum, qui Lexicon quoddam adjecit ad calcem Bibliorum, quæ Antverpiæ edita fuerunt tribus Linguis Hebraicâ Græcâ Latinâ; Omnia enim fere illa vocabula, quæ in ſui Theſauri prolegomenis ex errore & ſœdâ ignorantia nata eſſe oſtenderat, ideoque procul amandârat, partim ab hõc partim ab illo revocata ſunt. Petrum Antefignanum vocat antefignanum eorum, qui majore audaciâ vel potiùs temeritate quàm Græcæ linguæ cognitione inſtructi ad ſcribendam Grammaticen acceſſerunt. Id exemplis probat paſſim, ſed præcipuè in Notis, quas dedit de Nominum Generibus. Notat Friderico Sylburgio magnam habendam gratiam tam bene Græcæ linguæ cognitione inſtructo, ut nullo magis diſcipulo nec ipſe nec fortaſſis alius poſſet gloriari; eum tamen ſive feſtinanter ſive quòd unus omnia nequeat animadvertere, plures Antefignani errores inemendatos re-

! Lege dial. de inſtituend. ad lect. p. 2.

liquisse. Nec quidem id dissimulavit in suis ad Antesignanum Notis ¹ Sylburgius, cui visum est quædam ex his Paralipomenis excerpta suarum notarum calci attexere, & tyrones doctissimi sui Magistri verbis, quo etiam tunc præceptore delectabatur, erudire. Henricus Stephanus meritò quidem Clenardum & Antesignanum reprehendit, quòd β Vita, & η Ita pronuncient. Eum tamen interim miror (Deux Dialogues &c. p. 460.) scripsisse theoseveia pro Græco Θεοσεβεια.

Hôc anno 3. Cal. Mai. Genevæ: Literas à Jeanne Sambuco proximè sequentes accepit.

Joan. Sambucus V. Cl. Henrico Stephano *Tu Sâzeur*
Genevam.

Fasciculum ad me missum, quod indicium plenum amoris interpretor, accepi. Xenophontis editio ità valde mihi accepta venit, nil ut cupidius expectàrim. Zosimi mutila sunt, & suis partibus mutila, graviter affecta plurima. Sed quid agas! Melioribus id malum scriptoribus evenit. Græcum sperabam fore integrius, tótque locis minùs ad sanitatem impeditum. Nil editionem Dioscoridis moretur, oro, cujusquam nova

¹ H. S. in spicileg. ad Xiphilinum. præf. Ad Sylburgium quod attinet, si eum laudare non ausim, quoniam cùm ejus laude mea conjuncta esse, atque adeo in me, quem habuit novo quodam more dominum simul & præceptorem, (quod ille beneficium pro suâ ingenuitate agnoscit) redundare videtur &c. Rhodoman. Poësis Christ. Præf. Neand. — Henr. Stephanum meritis in rep. literariam per Europam celeberrimum, & discipulum ejus F. Sylburgium. ² Goldast. Cent. Epist. Philol.

versio. Mitto tibi *ἐπιγράμματα* non contemnendum. Si Saracenus pollicita non urget, aut deseruit, adde Ruellii interpretationem; quam meæ observationes meliorem multis partibus efficiunt. De Platone variae voces, ejusque versione & scholiis. Sunt, qui, si non falluntur judicio, Ficinum longè præferant: & Saracenum hunc Grammaticum tantum non Philosophum ajunt, rhetorizare & *μυστικιστὴς* scholastica interim adhibere. Sed fortasse odio tui, & qui isthuc degitis, ur̄i solent Itali, & quidam carpendi morbo suffusi, *ἐκ αὐτῶν* pronunciare. Egi cum Episcopo de meo Aristotele imprimendo. Sed is tergiversatur. Alloquitur eum sodes, Fortè persuadebis. Palladii *ἐπιστομὰ* in VI *ἐπιστολῶν* meum edit Perna ex interpretatione Crassi, utinam tibi commissem! *ἔργον*, atque Saracenum V. Cl. & magnum *ἱατρεῖν* à me saluta, quem omni præconio dignum censeo. 3. Cal. Mai. 1581. Viennæ.

Circa hujus anni finem aut sequentis initium, Henricus Plinii secundi epistolas cum Variorum Panegyricis primùm publicavit, quod (licet ea editio nullum anni, Typographi, locive Characterem gerat) conjicio ex Francisci Modii in ipsius Novantiquis Lectionibus 79^a epistolâ.

Franc. Modius Henrico Stephano S.

Plinii secundi epistolas à te nuper editas, vir clarissime, non minùs avidè quàm diligenter evolvi, cum summâ admiratione ingenii tui tam diffusi & varii, ut, cum propria quædam habeat studia, & planè sua; in aliis tamen etiam non minùs excellat, & ubique quasi in suâ palæstrâ exerceri videatur. Quid quæris? effecisti ut & ipse Plinium, si qua possem, adjuvandum & emaculandum mihi exemplo tuo existimarem: collato in eam rem cum vestrà editione scripto codice Pliniano, Rodolphi Agricolæ manu olim, ut titulus loquebatur, exarato; quâ ex contentione

contentione quid profecerim, aliàs iudicii tui & totius collegii Musici faciam. Nunc te arbitrari velim de pauculis notis in panegyricos, quos Plinio tuo subjunxisti, quæ mihi inter legendum sub manu natæ sunt. Leves illæ quidem, & quas tu, si hîc fuisses, aut non potius operæ tibi, ut sit, sæpe minus paruissem, longè & acutiùs pervidisses, & meliùs fortasse constituissem; sed tamen quas non omnino silentio præteriri eorum maximè interesse existimo, qui loquendi genus hoc peculiare, quo usi de industriâ, aut quia sic illa tempora ferebant, panegyricorum auctores videntur, etiam si nihil in se habeat vitii, vix tamen sic quoque assequuntur. Lat. Pac. Drepanus in panegyrico, quem Theodosio Aug. dixit, inter cætera ita ait: " Parum
 " ille pretiosum putabat aurum, quod de montium venis aut de
 " fluminum glareis quæsitore Bessus, scrutatore Callæicus eruiisset:
 " illud purius splendidiùsque credebat, quod dedissent dolentes,
 " quod hominum lacrymæ non animum æquè abluissent, nec è
 " terrenis specubus egestum, sed è cervicibus jugulisque cæso-
 " rum esse effossum. In quibus quid est quod ait; " quod ho-
 " minum lacrymæ non animum æquè abluissent; annon ænigma hoc? planissimè. Sed bene quod sphyn gem & quidem Hortensianâ illâ meliorem domi habemus. Scribendum haud dubiè: " quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent. Elegantissimâ & maximè perspicuâ lectione. Statim:
 " De virorum mortibus loquor? cum descensum recorder ad
 " sanguinem fœminarum & in sexum cui bella parant non
 " parcè sœvitum? Nihil mihi posthac, Henrice, credas velim, nisi scripserat Pacatus: & *in sexum cui bella parant pace sœvitum?* Erat nimirum ab oscitante librario, qui modò *parant* exaraverat, *parce* pro *pacè* scriptum; quod cum contra mentem Pacati esse viderent Correctores, ad negativam ut ad sacram anchoram confugerunt. Sed monendi hi mihi sunt, etiam atque etiam considerandum locum, & ante, omnia tentandum, quàm eò descendatur, ut aliquid bonis scriptoribus de nostro assuamus.

Si enim hujusmodi particulas temere inferere vel subtrahere licet, quid erit quod modò Latinius paulò, elegantius, cruditiùs dictum sit, à sciolorum audacià satis tutum? Sed ad Panegyricum in quo iterum statim sequitur: " An sustinere te coram, & solum oculorum tuorum ferre conjectum ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularumque servilium statarius lixa potuisset? scribo evidenti satis conjecturâ, nisi sciens fallor: " ille quondam domus tuæ neglectissimus vernula. Affinitas, quæ est inter *c* & *g* literas, quâ sæpe altera alterius vices fungitur, errori occasionem dedit. Post pauca: " At ubi impulsæ acies, fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipientes gloriando fugere, & se invicem festinando tardare: armati, inermes, integri, saucii, primi postremique misceri, miles urgere eminus, cominus gladiis, hastis punctim, cæsum ferire; alii populi tibi imminere: alii terga configere, aut quos cursu non poterant continere, jaculis occupare, arma telaque homines vitâ peremta, prona supinæque corpora passim vel in acervo jacere. Elegans & coloribus suis insignitè descriptus fugiens perditâ re fususque exercitus; sed ita contaminatus, ut multum genuinæ ejus venustati scripturæ vitia detrahant. Quæ est enim in fugâ gloria, aut quis gloriando fugit? Dein, quale est illud, *alii populi tibi imminere*, aut quem sensum commodum ejicit? Denique, quis est ordo in illis verbis; *miles urgere eminus, cominus gladiis, hastis punctim cæsum* &c. Equidem, ut in pauca dicta conferam, arbitror ex ductu literarum & sententiæ postulatis ita totum locum legendum: " At ubi impulsæ acies fronsque laxata est, & fiducia in pedes versa est, ire præcipientes, gloriando fugere, & se invicem festinando tardare: armati, inermes, integri, saucii, primi postremique misceri; miles cominus gladiis, eminus hastis, punctim cæsum ferire; alii poplitibus imminere, alii terga configere, aut quos cursu non

" poterant continere, jaculis occupare &c. Eodem panegyrico,
 " " Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius
 " præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo notâ, ne-
 " mô convitio aut denique castigatione perstrictus. Confusa
 oratio; sed cui malo ita succurri posse putabam. " Nullius bo-
 , na publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dig-
 " nitas, nullius imminuta, nemo affectus notâ, nemo convitio,
 " aut denique castigatione perstrictus. Ut ex eo natus sit error,
 quodd eadem voces iterandæ sæpius fuerunt. Nisi placet, quod
 etiam relegenti emendationem meam non displicebat: " Nul-
 " lius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterea
 " dignitas imminuta, nemo affectus notâ, nemo convitio aut
 " denique castigatione perstrictus. Et si ego illud malo. Paulò
 ante erat: " " Quisquis purpurâ quandoque regali vestire
 " humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat; quisquis
 " aurum gemmâsque privatis pedibus optabit, Maximus ei plan-
 " tis nudus appareat; quisquis imponere capiti diadema medi-
 " tabitur, avulsum humeris Maximi caput & sine nomine cor-
 " pus aspiciat. Parvum est, quod monebo, sed tamen legendum:
 " quisquis aurum gemmâsque privatis pedibus aptabit. Alio-
 qui vota libera sunt, regni insignia sibi aptare, non item. Vale.
 Bambergæ. 11. Cal. Mai. 1582.

Hæc loca in secundâ Panegyricorum editione
 non emendavit Henricus Stephanus, nec Paulus in
 editionibus anno 1599 & 1611. cum tamen in edi-
 tione anni 1600 locus primus legatur emendatus,
 quartus sic *aut globo fugere*; reliqui autem remanent
 intacti.

Anno 1582. Henricus publicavit suas de Galli-
 câ linguâ Hypomneses, adjunxitque Gallicam

1. Pag. 139. 2. p. 139.

Grammaticen

Grammaticen sui Patris, * qui si paulò diutius huic suo operi supervixisset, hoc quicquid est laboris nequaquam filio reliquisset. † Ad opus hoc aggrediendum invitavit Henricum amor erga Patriam & extraneos, qui hujus linguæ discendæ cupidi quasdam Grammaticas institutiones legebant, in quibus multa docentur, quæ dedoceri necesse habent: (Adeo periculosum est id primum doceri, quod postea dedocendum sit) tum navata circa eandem linguam opera, quum refellendi coram Rege essent, qui sermonem Italicum Gallico anteponebant, quâ de re libellum ediderat, de Gallicæ linguæ præcellentiâ inscriptum. His hypomnesibus inspersa nonnulla partim ad Græcam partim ad Latinam pertinentia; His adjecit Claudii Mitalerii Regii Viennensis provinciæ juridici ‡ nuper defuncti epistolam de vocabulis, quæ Galli à commorantibus in Galliâ Judæis didicerunt; quam Hieronymus Castilionæus Lugdunensis præses ante multos menses Stephani fidei crediderat. Ad eam scribendam se impulsus fuisse libello haud illepedo eruditissimi hominis Henrici Stephani, *De Latinitate falsò suspectâ*, quem ad ipsum miserat Castilionæus, Mitalerius fatetur.

Anno 1582. Cal. Nov. obiit Christophorus Thuanus natus ann. 74. mens. 4. di. 7. cujus Tumulus Mamerti Patissonii typis 1583 excusus est.

* Præf. † Epistol. H. Steph. ad Castilion.

Ibi Henrici Stephani epigrammata Græcè & Latinè in illum scripta cum aliorum carminibus epitaphiis leguntur.

Εσκε πῶν, Τυάγε, φρενῶν μέγα θαῦμα βροτοῖσι,

Ἄς μίση ἐν βυλῇ βυλῇ ἔφρασε τή.

Ἡν κματῶν μέγα θαῦμα, πόσον χρόνον ἔς ἐμύγησας,

Ἦύπε ἀνέμματος γήεσι καὶ κματοῖς.

Διεδὸν σ' εἴχ' ἄρα γῆ, κλέος ὑπερόμικας ἔχοντα.

Νῦν δ' καὶ ὑπερόμικας σὺ ἀμάρτυμα κλέος.

Ἑρρίκος Στίφανος.

Ejusdem.

Longam inter magnos vitam hic traduxit honores,

Dum caput est summi (quæ gloria summa) Senatûs.

Ac tandem ambiguum, vitâ fugiente, reliquit,

An magè honoratus summum fit propter honorem,

An magè honorârit summum, dum fedit, honorem.

Aliud.

Ut vixi, rogitas? Fœliciùs inter honores

Vivere non potui, non potuîve mori.

Aliud.

Quæ tot huic laudum perrara exempla fuerunt,

Singula vix multi, qui celebrantur, habent.

Debuit & rarâ decorari mole sepulchri,

Quæ rarum ex illo ferret & ipsa decus.

Gloria sed tumulo cuivis amat esse superstes:

Rara illi raro gloria pro tumulo.

Aliud.

Aliud.

Tot rara in nostro mirata senecta Thuano,
 Quódque vigor mentis ceu juvenilis erat :
 Ipsa etiam more hunc (dixit) raroque novóque
 Tractabo, & possit qui superare fidem.
 Canitiem ergo vocans, Hujus caput (ecce) verendum .
 Tu quoque Canities fac verearis : ait.
 Canities, dominæ (ut par est) mandata capeffens,
 Haud magis hoc tetigit, quam juvenile caput.

Henr. Stephanus.

Anno 1583. secundam (de quâ prius) Virgilii editionem, suo nomine non adjecto, publicavit ; Mercerique Commentarios in priores quinque minores Prophetas ; quorum exemplaria quædam anni notam gerunt, quædam eâ destituuntur,

Anno 1584. 6. Id. Aug. Henrico Ifaacus Casaubonus suum Theocriticarum Lectionnm libellum misit cum epistolâ sequente.

Ifaacus Casaubonus Henrico Stephano S.

Mitto ad te, vir eruditissime, quæ superioribus his diebus Eustathii Vignonis dignissimi typographi, mihiq̃ue amicissimi rogatu, in quosdam Theocriti locos scripsi. Is enim, quum in animo haberet hunc poetam denuo edere, non ante conquievit, quàm impetravit à me, ut eum perlegerem, & siquid haberem, quo posset ornari ejus editio, secum id, atque adeo cum omnibus ejus poetæ studiosis communicarem. Quod quàm ægre ei receperim me facturum, vel ex eo intelligas, quòd sæpe postea mutare mihi contigit sententiam. Meritò : videbam siqui-

siquidem haud ità esse facile, in tantis praesertim temporis angustiis, spicilegium post tuam messem in eo poetà colligere, quem tu olim, Doctissime Stephane, ¹ bis summo studio & diligentia emendaras. Veruntamen diu reluctatus, quum viderem hoc, quod mihi ipse intriveram, esse mihi exedendum: cœpi, dum ad finem perducitur hæc editio, schedas meas colligere, in quæ memineram me nescio quid in hunc poetam, ut & in alios utriusque Linguae auctores non paucos, aliquando annotasse: non quidem, ità me Deus amet, in eam spem, ut illa unquam ederentur, sed in privatum usum meum. Iis igitur adjunctus, atque scriptis duobus exemplaribus, altero Theocriti, altero Scholiastæ, quæ in manus meas opportunè ante aliquot dies venerant, mox pauca hæc, partim in Theocritum, partim etiam in alios nonnullos auctores, exaravi. Ea qualiacunque sint, volui esse amicitiae nostræ testimonium. Vale. ex Musæo nostro. 6. Id. Aug. 1584.

Isaacus Casaubonus Henricum Stephanum tantum æstimavit, ut amici nomine nequiquam contentus arctiori postea ² affinitatis vinculo ei se devincire voluerit.

Anno 1585° Stephanus (quamvis ipse non excuderit) Auli Gellii ³ primum, deinde Macrobiï impressionem Parisiis eodem modo & apud eundem Typographum procuravit. ⁴ Ei in animo fuerat duos hosce scriptores (quorum scripta in plerisque locis sociantur) in ipsâ etiam impressione ⁵ sociare;

¹ Anno 1566. inter Heroic. Poet. & anno 1579. ² De quâ deinceps dicitur in vitâ Florentiæ Henrici filiæ. ³ Epistol. Macrobi. ⁴ Praef. Epictet. Oxon. 1670. Arcano quodam fœdere naturæ non modò homines sed & scripta sibi invicem conciliari cernimus; nec adeo Librariorum vinculis quàm amplexibus suis uniri & compingi.

& simul excudendos majore formâ curare; sed dissuaserunt nonnulli, dicentes plurimos fore, qui alterutrum tantum habere vellent. ¹ Eum tamen postea pœnituit se consilium illud suum fecutum non esse, ² gratam enim rem fecisset tum multis, tum Jacobo Danesio (cui Macrobius dicavit), qui, si quis alius, eam librorum formam amavit, quæ majus est Bibliothecæ ornamentum. Aulum Gellium (quem in Agellium magis ex novâ consuetudine fortasse quàm ex firmâ quâpiam ratione omnes propemodum *συγγέντων*. Præf. in Senec. Prood.) (³ 13. Cal. Apr.) dedicavit P. Delbeneo Abbati Duensi, ⁴ à quo videtur quasdam in eum Authorem lucubrationes expectavisse, totam earum laudem illi delaturus, utpote qui alienam nunquam sibi arrogaverit, atque id multò minùs in posterum (quamvis plerique hoc adversum ipsum peccârint) facere statuerit. ⁵ Ludovicum Vivem Hispanum sed tamen (si Latinæ linguæ puritatem excipias) bene literatum culpat, quòd ab eo Aulus Gellius tam bene de omni ferè literatum genere meritis tam malè tractetur. ⁶ Ei enim Stephanus Pasquierius in senatu Parisiensi advocatus Vivis Gellium infamantis librum in suâ Bibliothecâ aperuerat; Hòc libro commotus Apologiam scripsit pro Gellio adversus Vivem, quam Achilli Harlæo primo senatûs Parisiensis Præsidi dicavit, ⁷ in quâ, quid ad accusandum vituperandumq; hunc scriptorem illum sti-

¹ Epistol. Macrobi. ² Epistol. Gell. ³ Epistol. ad Harl. mulaverit,

mulaverit, ostendit. Gellio Henricus attexuit suas noctes Parisinas, è viginti, septem, Atticis Gellii noctibus invigilatas, quas inscripsit partim Wilbio, partim Jacobo Gilloto, partim (Prid. Non. Mart.) Jacobo Augusto Thuano, quem laudat *πολλαχῶς ἐν παιδείῳ* libros undique conquirendi studio incumbentem, atque ut omni librorum genere, Græcorum præsertim & Latinorum, sua tandem Bibliotheca referta esse possit, nullis sumptibus parcentem, in delectu editionum Typographicarum multum iudicii adhibentem, & quanto majore in pretio ei aliquod fuit volumen, eò pretiosiore integumento ornantem. ¹ Ad suarum noctium calcem adjecit Stephanus conjecturales emendationes Claudio Puteano (3. Id. Mart.) inscriptas; Puteanus enim ei veteres, quibus multorum locorum restitutio debetur, libros commo-
daverat; idémque ut sibi præstarent, rogavit Pithæos ambos & Nicolaum Fevreum, quorum studium in conquirendis veteribus libris præclarum fuit: Sperat Stephanus suas in Gellium conjecturas non minùs *ὠφέλεις* fore, quàm eas, quibus Xenophonti & quibusdam aliis scriptoribus Græcis & Latinis adminiculatus est; magna enim Xenophontearum conjectationum pars ² veterum Librorum testimonio confirmabatur; quâ de re literis quorundam, sibi alioqui ignotorum, certiore se

¹ Lege epistol. ad Putean. ² Lege contra priùs, quid Leunclavius de Stephano in suo Xenophonte scribat.

factum fuisse affirmat. : “ Quum recordaretur
 “ Ludovicum Carrionem jam ante quatuor an-
 “ nos hâc in urbe (Parisiis) sibi dixisse, multos
 “ se veteres libros Gellii & Macrobiî cum excusis
 “ contulisse, & excerptas ex illâ collatione emenda-
 “ tiones obtulisse; anno autem superiore Aureliis
 “ (sive Aurelianis, ut alli malunt) illum offendisset,
 “ sui promissi eum admonuit; postridie uterque
 “ Parisios iter ingressi sunt; quo cum advenissent,
 “ Stephano ostendit Carrio locos ex veteribus libris
 “ in utroque scriptore emendatos, & suas in
 “ utrumque notas, simulatque ad finem perducta
 “ impressio fuerit, pollicetur. Nec longo post
 “ tempore prelo committuntur Gellii Noctes;
 “ Carrio, contrâ quàm assensus fuerat, lectiones
 “ superiorum editionum tolerabiles mutandi in tex-
 “ tu libertatem sibi concessit, de quibus lectorem in
 “ suis notis admonere ut contentus esset, Step-
 “ nus ab eo petierat. Ad notas autem ejus quod
 “ attinet, quamvis se eas, simulatque excusus esset
 “ Gellius, daturum, idémque in Macrobiûm se
 “ facturum promississet, contrâ tamen itâ procras-
 “ tinantur, ut totis octo post Gellii impressionem
 “ mensibus septem duntaxat illarum notarum folia
 “ (itâ vocatur, quod 16 pagellas continet) ab eo
 “ vix extorqueri potuerint; quam cunctationem
 “ non ampliùs ferens Stephanus Gellium cum his,

: Epistol. ad Paul. Steph.

“ quas

“ quas Augerio Busbequio dicatas à Carrione ob-
 “ tinuit, notis sinè reliquis manumisit. Henricus
 Gellium filio suo Paulo misit cum epistolâ 10. Cal.
 Apr. Parisiis datâ, quâ eum hortatur avi Roberti
 vestigiis insistere, eoque magis quòd firmo corpo-
 ris habitu fuerit ac igitur ad laborem aptus, dis-
 similis Patri Henrico, qui mediocri erat corporis
 firmitate, & variis longorum itinerum laboribus
 fractus. Paulum jubet amicos certos faciat suo no-
 mine, nullius Græci scriptoris (siquem ab ipso
 expectent) editionem, se quidem dignam, posse
 itidem ex alienâ officinâ, se procurante tantum-
 modo, proficisci, sed suam sicut operam, itâ & of-
 ficinam requirere: Denique suo filio lectionem
 commendat Gellii potissimum; & Macrobiani, quem
 eodem tempore edendum curavit & epistolâ Pa-
 risiis 11. Cal. Apr. datâ Jacobo Danesio inscripsit,
 se gloriose excusans, quòd ea, cujus erat procu-
 rator, non talis esset, qualis ex suâ officinâ prodi-
 isset. Notat in Hervagianâ (anni 1535.) Ma-
 crobii editione plurimos locos emendasse Joa-
 chimum Camerarium, (maximum Germaniæ in
 re literariâ ornamentum), paulò pauciores ine-
 mendatos reliquisse: Eidem Danesio promittit
 exemplar Macrobiani de differentiis & societati-
 bus Græci Latinique verbi libelli. Monet in eo
 libello multa esse, quæ nobis aliunde sunt nota;
 sed esse & quædam à paucis fortasse animadver-

sa. • Camerarius in suo Macrobio usus erat Codice à Justino Goblero scribâ Confluentino sibi misso, in quo omnia erant exarata pulchre, sed Græca semigræcis literis, sinè apicibus & vocum discrimine, ut divinandum uno plerumque versu de reliquis esset. Multos tamen, qui auxilio egebant, locos Stephanus correxit ex vetustis codicibus, eo præsertim, quem commodatò dederat Petrus Pithæus. Nonnullis in locis Carrionem à Camerarii & cæterarum editionum lectione discessisse contra suam sententiam fassus est & doluit.

• Stephanus in suâ pro Gellio adversus Vivem Apologiâ hanc virulentia hujus in illum causam affert, quod • ille Annæum Senecam Hispanum & præcipuum Hispaniæ ornamentum vituperasset. De Senecâ quædam minùs honorifica scripserat • Quintilianus, & ejus stylum • Caligula Imperator improbavit. • Stephano in mentem vicissim venit Apologiam pro Senecâ adversus Gellium scribere; quam, paucis post diebus, Parisiis paucis quibusdam, Lugduni uni Jacobo Dalechampio de Senecæ scriptis omni diligentia genere (& præsertim quòd ad collationem cum veteribus libris attinet) optimè merito legendam exhibuit. Quum

¹ H. S. ad lectorem Macrobi studiosum. • Præf. ad Proodop.

² Apol. Gell. p. 31. ³ Gell. l. 12. c. 2. ⁴ Quintil. R. S. p. 517.

⁵ Suet. in Calig.

autem eam non satis nervosam & plenam existimaret, maluit in eum (cujus stylum sibi familiarem reddiderat) authorem quandam velut Proodopœiam multum adjumenti novitiis Senecæ lectoribus allaturam componere. ¹ Huic Proodopœiæ adjunxit epistolas eodem argumento ad Dalechampium datas; ei enim non displicuerant quædam conjecturales in Senecam emendationes, quas prius ei cum epitaphiis in Petrum Victorium (defunctum ² anno 1586. Dec^{bris} 8.) miserat. Hanc Proodopœiam edidit anno 1586 sub finem Decembris, ut Victorii morte sit posterior. ³ Eam interea dandam esse censuit, dum varia ad Senecæ editionem subsidia compararet. ⁴ Quamvis enim eum multi scriptores Græci ad se vocent, nihilominus & Latinis locum aliquem relinquere in suæ officinæ instauratione statuerat. ⁵ Sed de alio potius quam de hōc Latino authore edendo cogitasset, si ipsius & aliorum expectationi respondisset Romana editio, cui Muretus suas annotationes adjecit. (Prood. p. 168.) in ⁶ cujus Indicem Julius Roscius Hirtinus Pythocleam ⁷ viam & alia ridicula intrusit. ⁸ Basileensem ann. 1557. ex offic. Joh. Hervagii & Bernardi Brandi, cui præfuit Coelius Secundus Curio, uti sub specioso nomine fœdissimam, culpavit. His præfert Frobenianam, cujus titulus longò modestior, anno 1529 per Erasmus ex fide veterum cō-

¹ Præf. ad Prood. ² Ricciol. Chron. ³ Epistol. ad Dalech. p. 54. ⁴ Proodop. p. 287. ⁵ P. 205. p. 220. p. 221.

dicum, tum ex probatis authoribus, postremò sagaci nonnunquam divinatione, sic emendatam, ut meritò priorem editionem, ipso absente peractam, nolit haberi pro suâ. ¹ Stephanus monet unum esse malum, quo non minùs Mureti editio quàm ulla superiorum temporum laborat; scilicet quòd quædam conjecturæ in contextum recipiantur. Notat ibidem Muretum Erasmi iudicium aspernari; at ² consulit lectori aliquando quandam viam inter utriusque lectionem mediam tenere. ³ Erasmo ob utilissimum & laude dignissimum laborem non solum nulla à Mureto gratia habita est, sed ignominiam etiam, quantum in eo fuit, loco laudis retulit. ⁴ Frobenium Stephanus vocat diligentem & magnâ laude dignum, ut tempora erant, Typographum. ⁵ Notat veterem Epicteti editionem, quæ Victoris Trincavelli auspiciis, beneficio autem Georgii à Selvâ, Venetiis urrà cum Arriano prodit.

Anno 1587. excudit in minori volumine Novum Testamentum Græcum, in cuius ad lectorem præfatione canonum (qui in paternâ editione anno 1550. exhibentur) Eusebianorum usum docet, & adjicit *καταλὰ* illa, quibus partim solutâ oratione, partim monosticho Græcè continetur totius *τῆς* doctrina vel historia; suum etiam singulis monostichum seu (ubi quædam omitti animadver-

¹ Proodop. p. 207. ² p. 291. ³ p. 191. ⁴ p. 168. ⁵ p. 53.

tebat) distichum subjunxit; Hæc in Matthæo & Marco tantum κεφαλαία dedit, versus alios, qui Lucæ & Johannis necnon Act. Apostolic. κεφαλαία complectuntur, unâ cum his seorsim editurus. Annotationes etiam suas, quæ in superiori editione erant, atque alias cum novâ editione Concordantiarum Græcarum Novi Testamenti pollicetur. Præterea suam de Criticis Veteribus Gr. & Lat. dissertationem (quam Jo. Clericus laudat in Art. Crit. 2. Vol. pag. 420.), & de verâ Græcæ & Latine Linguae pronunciatione commentarios doctissimi. Virorum, Beza, Ceratini, Mekerchi, Lipsii, publicavit.

Viri illi eruditi censuerunt literas β, ζ, η, θ, μ, ν, υ proferendas esse *beta, zeta, eta, theta, mu, nu, upsilon*, non *vita, zita, ita, thita, my, ny, ypsilon*. Pro illâ pronunciatione doctè disputavit¹ Joannes Chekus contra Stephanum episcopum Wintoniensem tum argumentis tum suâ Cancellarii Cantabrigiensis authoritate nequicquam refragentem.

Hic præterire non possum, quid Beza de Græcis accentibus senserit. “ Ergo (inquit) vel Tonos prorsus sublato esse velim, tantisper dum depravata illa pronuntiatio Tonorum pro temporibus emendetur (quum præsertim veteres constet istos apices in scribendo non usurpasse),

¹ Lege Jo. Chek. disput. de pronunt. Gr. Ling. Basil. 1555.

² De ver. pron. H. S. 1587. p. 54.

“ vel nullam eorum rationem haberi. Id nempe fuasit, ne pueri pravæ assuescerent pronuntiationi, brevésque pro longis longas pro brevibus usurparent, quòd accentu aliquando illæ afficerentur, hæ destituerentur. Huic tamen malo facilè, salvis interim accentibus (qui syllabicæ productionis correctionisve nequaquam sunt canones) occurreretur, si pueri, dum altiori voce syllabam accentu notatam attollunt, aliam syllabam longam lentiori vocis ductu efferre doceantur; sic enim verum Accentuum Temporumque munus & discrimen intelligent; sonumque syllabis legitimum distinctumque, illas altiùs, has longiùs citiùsve pronunciando, pro variâ accentûs temporisque notatione, conservabunt,

Difficilem subtilémque accentuum doctrinam pauca, nisi strictim, attigerunt Grammaticæ; nulla magis copiosè, & facilè tamen clarèque exposuit quàm Busbeiana. Siqui accentus à Grammaticâ procul amandari oportere putaverint, caveant, ne, dum malæ pronuntiationi mederi student, eam augeant potiùs, videanturque non accentuum incommodum & inutilitatem, sed suam eos docendi inscitiam prodidisse. Tutius forsan fuerit eam disciplinæ methodum, cujus usus à primis Græcarum Literarum magistris ad nostram usque ætatem descendit, observare, quàm *κατὰ τὸ κείμενον*;

tritam viam calcare, quàm itinerum compendia in aviis quærendo moras non finè temporis dispendio trahere. Interim non causam dico, quin si quis se plusquam veteres sapere, possèque tyronibus plus prodesse cogitet, sibi & aliis sapiat & profit; novi inventi fiat periculum; si successerit, in ejus sententiam pedibus eatur; ei à nostris Grammaticæ dictatoribus, ad quos illam arduam & non levis momenti rem nec à quovis magistello definiendam oportet referre, habeatur gratia: sin minus, censeatur inter parum fidos Linguæ Græcæ magistros.

« Post aliquot menses excudebantur (non enim aut Typographicum symbolum aut nomen excusoris affixum est) Henrici Stephani Dialogi duo, prior de bene instituendis Græcæ Linguæ studiis, & de parum fidis Linguæ magistris posterior. In his dialogis occurrit multifaria Græcæ Grammatices suppellex & de veterum recentiumque Grammaticorum scriptis censura. Probat Stephanus ² Clenardi meditationes, queritur Moschopuli Grammaticen multò magis curiosa quàm scitu necessaria habere, & ejusdem libro *mei ἡδὺν* plurima inesse pueris inutilia, viris autem non ad aliud quàm ad movendum risum utilia; ³ ex Hesiodi ⁴ scholiaste nondum tunc edito (quem ab Isaaco Casaubono acceperat) explicat vocem *ἡδὺν*; ⁵ Eustathium

¹ De instituend. p. 13. ² p. 5. ³ p. 7. ⁴ 33. ⁵ p. 8. ⁶ p. 14.
⁶ Tzet. lege Hesiod. ann. 1603. p. 72.

(qui 1180. sub Andronico vixit) censet Moschopulo esse fide multò digniorem, & plus judicio valuisse ; ¹ Melchiorem Volmarium (cui patria Erythropolis in Helvetiæ & Germaniæ confiniis) laudat in juventute instituendâ foelicissimum ; cujus discipuli inter Gallos Beza , &c. inter Helvetios, Conradus Gesnerus &c. ² Is Volmarius epistolam præfixit Parisiensi Demetrii Chalcondylæ Grammaticæ editioni ; ³ ille judicavit Manuelem Chrysoloram maximè præter cæteros idoneum , qui Græcæ det principia ; Theodorum Gazam gravio-rem, quàm ut pueris conveniat ; Lascarium (à Budæo æstimatum) fastidiri propter adjectam ei ineptam interpretationem Latinam ; (cui malo in promptu esset remedium, si ea non excuderetur) ; In Chrysolorâ desiderat verborum à primo themate formationes ; ad quem defectum supplendum Chalcondylæ Grammatices exemplar à Petro Danesio accepit, qui non ullum esse authorem Græcè initiandis perinde accommodum dicebat : Urbani aliorumque Grammaticas Latino sermone scriptas minùs probavit, quia (inquit) quoad ejus fieri potest, Græca Græcè discere longè præstat. Contra autem sentit Stephanus, affirmans prima Rudimenta Græcè non docenda ; Idem vult Tyrones statim post ea Rudimenta ad scripti alicujus Græci lectionem admitti ; studiosos monet, ne, dum in

¹ De instituend. P. 37. 38. ² p. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 48. 49. 51. [De Volmario lege Bezæ Icones.] ³ P. 61. usque ad p. 69.

his occupantur, vocabulorum inquirent significati-
ones, quæ ideo in prioribus Clenardi editionibus
omittuntur: putat etiam Stephanus non multum
interesse, an tam diligenter discantur (modò pos-
sit conjugari verbum) formationes, quæ quum
variæ afferantur à Grammaticis, dubites, utram
præferas. Consultit, ut ea, quæ verbum verbo
reddat, scriptoris interpretatio Tyrone proponatur;
tradit postea quosdam institutionis Aphorismos.
• Putat studiis eorum, qui jam aliquem progressum
fecerunt, mirum in modum conducere, si quan-
dam periodum aut ejus partem, paucis mutatis in-
terdum adjectis ad aliud atque aliud accommodare
discipuli docantur; & vix aptiorem hujusmodi va-
riationis materiem inveniri, quàm in fabellarum
opusculo, vel potius (ob sermonem multò purio-
rem) in Luciani Dialogis; aut (si hujus exercita-
tionis exemplum in versibus proponi libeat) in
Monostichis Comicorum Gnomis; in quibus ulte-
rius exercere se aliquis potest, non tantum verba,
sed & sensum variando, more Parodiarum (De
quibus libellum scripsit Stephanus). • Quidam le-
ctionis Græcæ initium sumendum censent à Poe-
tis, & quidem ab Homero, • Agathiâ authore.
• Stephanus putat à facilioribus auspicandum, & nul-
lumque aptiorem librum esse quàm quem ipse ante
aliquot annos ediderat, [Epistol. Oratiunc. &c.]:

¹ P. 61. usque ad p. 69. ² P. 73. 74. ³ Anthol. l. 2. c. 22.
⁴ De instituend. p. 71. ⁵ p. 95.

• In Grammaticarum delectu brevissimam probat, neque vult unà cum primis Rudimentis (ut in Chalcondylâ) dialectos disci; eas igitur vel in loco posteriore adjici, vel aliis characteribus excusas distingui oportere. • Antonii Schori de ratione discendæ docendæque linguæ Latinæ & Græcæ libros duos rudioribus discipulis aptos non existimat. Inter parum fidos Græcæ magistros • Ponticnm Virunium, • Petrum Antesignanum, • Joannem Varennum, & (quod invitus facit) Georgium Fabricium, qui ambo de syntaxi Græcâ scripserunt: ac • Martinum Rulandum in suis Synonymis sive in suâ Græcorum Verborum copiâ. • Stephani fuit opinio, eos, qui Græca Rudimenta Græcè traderunt, pauca reprehendenda habere præ iis, qui Latine: Inter illos sunt celebriores Gaza, Chrysoloras, Constantinus Lascaris, & Chalcondylas; quorum prior altiùs quàm cæteri penetravit, sed & obscurè multa ac non satîs fidè quædam (uti τῷ pro τῇ) pauca tradidisse. Eos Grammaticorum reprehendit locos, ubi analogiam non sequuntur, uti • καχευσθῆμαι καχευσθῆ καχευσθῆται, cum dicendum sit, juxta analogiam, • καχευσθῆ καχευσθῆται, vel • καχευσθῆ καχευσθῆται. Culpat ζευγνύσθω in erotematis Guarini, cum alii vel ζευγνύτω vel nullum agnoscant. Notat erotemata illa in editione Ferrariensi Guarino adscribi, • De instituend. P. 195. 96. • P. 97. 98. • P. 132. 153. • P. 164. • 165. 169. • p. 172. & ad lector. p. 2. • P. 107. usque ad p. 118. • Grant. • Guarin. Lascar. Sylburg. Canin. Cambden. & Busb. Prof. ac Vers. • Clenard. • Velim scire, ubi id legerit Stephanus.

sed

sed in ipsius tractationis initio Chrysoloræ. Ea hortatu Marci Musuri Cretensis literas Græcas Venetiis publicè profitentis Aldus excudit. Virunius narrat Guarinum Francisci cujusdam adolescentis gratiâ erotemata Chrysoloræ in compendium reduxisse. Guarinus ille Veronâ nobili familiâ ortus Chrysoloram Græcè per quinquennium Byzantii audivit. Reversurus in Italiam duas librorum, quorum exemplaria non erant, capsas in duabus navibus locavit; quarum alterâ vectus, alteram demersam audiens, nocte unâ totus præ dolore canus factus est. Chrysoloras Byzantius Constantini Imperatoris aliquando consiliarius, vrbe à Turcis anno 1453 captâ, Venetiis, Florentiæ, Romæ, ac demum Ticini, evocante Johanne Galeacio, Græcarum literarum studium excitavit, ex cujus scholâ prodierunt Leonardus Aretinus, Fr. Barbarus, Philellphus, Guarinus, Pogius. Ejus æquales fuerunt Georg. Trapezuntius, Th. Gaza, Argyropylus, Campanus, Valla, & Nicolaus Perottus ab Archiepiscopatu Sipontinus dictus, cujus sedulitas Bessarioni Pontificiam & sibi Cardinalitiam dignitatem eripuit. Theod. Gaza Theſſalonicensis, Amurathe Græciam armis quatiente, in Italiam veniens Græcas literas docuit. Accusatus est Perottus Polybii traductionem antiquissimam, furto surreptam, sibi vendicasse; ejusdem plagii insimulabatur Buchananus, quum Medeam Latinam ederet: Hæc tamen antiquitate longè dignior quàm illa dici meruit. In Moschopulo,

pulo, licet eum Melancthon diligentissimum & doctissimum vocaverit, sunt, quæ desiderantur. ¹ Locorum in N. T. Græco controversorum interpretationem non aliunde melius cognosci, quam ex suâ N. T. editione, Stephanus monet. Notat Virunii tumultuarias in Guarini erotemata declarationes, in quibus multa de quarundam literarum pronuntiatione *ἐπιζήτησις*, uti & apud Clenardum, occurrunt; sic etiam in quodam Stephani à Sabio libello Venetiis ante sexaginta annos excuso, qui inscriptus est, Introductorium ad erudiendum unumquemque legere, &c. ² Culpât Martinum Gregorium Galeni interpretem; laudat Antonium Sarracenum ejusque versionem Dioscoridis, cujus editionem promittere videtur. ³ Bellaium & præsertim Ronfardum inter Poetas ponit præstantissimos. ⁴ Errorem deprehendit in N. T. editione Lipsiensi, additque etiam Lipsiensibus editionibus esse inemendatis contingere.

Anno 1588. tandem prodiit secunda Thucydidis editio, ⁵ quam coactus fuerat intermittere, quoniam repentinus quidam casus illius Typographiam post ejus ex Regis Gallici aulâ reditum instauratam inturbaverat. Hanc dedicavit Frederico Comiti Palatino ad Rhenum &c. ⁶ quem ad toties legendum Thucydidem, quoties (i. e. octies) illum De-

¹ De Instituend. 130. usque ad p. 145. ² P. 79. 80. ³ P. 94. ⁴ p. 30. ⁵ Id. ad lect. p. 1. ⁶ Thucyd. Epist. dedic.

mosthenes manu suâ descripsit, hortatur. ¹ Posteriori hujus authoris editioni accesserunt Chronologia Davidis Chytræi, Stephani Annotationes & Proparascæue ad scholiorum lectionem, non tamen ultra secundum librum, quod per literas tam ex Galliâ quàm Germaniâ missas spes de nonnullis in Thucydidem ac ejus scholiastem emendationibus & quidem accessionibus facta esset, item quod uno eodémque vetusto volumine Thucydides & Herodotus continerentur: Numeri hujus editionis marginales ab initio libri secundi prioris numeris respondent; Idem & in Herodoto aliisque, quos ad prela revocabit, facere decrevit; quia scilicet ad priorum editionum numeros Græcus referebat Thesaurus. ² Plures scholia in Thucydide edidisse inde conjicit, quod in his: Antylli & ³ Phœbamonis nec non ⁴ Æsculapii fiat mentio. Hôc anno prodiit formâ minusculâ Homerus cum centonibus Homericis & versibus proverbialibus. ⁵ In hanc editionem (dum fortè abesset Stephanus) errores alicubi irreperunt. Eam dicavit Carolo Baroni à Zerotin. ⁶ Interpretationem Latinam Fr. Porti, quam frustra ut recognosceret, eum rogarat, partim suâ partim aliorum operâ emendavit. Interea dum hæc editio per multos (quibus partim domo abfuit, partim aliis scriptoribus studium impendit) annos intermitteretur, prodiit Argentoratensis, cujus editor Stephaneam grandibus literis excusam sequens ferè per omnia sibi arrogat, quod ei debebatur, sæpe tamen mendosa pro e-

¹ In fine epist. ad lect. ² Annot. p. 1. ³ p. 238. β. ⁴ p. 36. ζ. ⁵ p. 38. β. ⁶ Præfat. mendatis

mendatis reponens; cujus autem Latina interpretatio crassam in ipso limine exhibet ignorantiam. In Homeri versibus proverbialibus ¹ ad Gelriæ ducem & ² Davidem Episcopum Trajectensem alludit; lectoris enim recreandi gratiâ historiolas aliquando suis lucubrationibus inspergere solitus est. ³ Æm. Portus anno 1594. (iratus fortè quòd Stephanus ejus Patris Francisci versionem culpavisset) hæc scripsit, se scilicet totius Homeri novissimam versionem ab Henrico Stephano typis mandatam diligentissimè recognovisse, & ab incredibili scædisimorum solæcismorum colluvie repurgasse. Eam tamen editionem in suis ad Xenophontem (Ant. Steph. 1625.) notis citare solet (p. 1185.), aliquando etiam & Crispinianam (p. 1203. sic & in Dionys. Vignon. p. 35.39. 101). Æmyl. Portus in suis Lexicis sequitur sæpius editiones Henrici Stephani; viz. ⁴ Homeri 1588, ⁵ Sophoclis 1568, ⁶ Laertii 1570, ⁷ Æschyli 1557, ⁸ Herodoti 1570, ⁹ Theocriti 1579, ¹⁰ Apollonii 1574, ¹¹ Oratorum 1575, ¹² Thucydidis 1564. ¹³ Dionysii Alexandr. 1577. At ¹⁴ Stephanum aliquando ejusque (¹⁵ Herodoteam, ¹⁶ Theocriteam) versiones carpit; ¹⁷ eum

¹ P. 9. ² P. 42. ³ Præf. ad Thucyd. ⁴ Lexic. Pindar. p. 36. ⁵ p. 201. ⁶ p. 422. ⁷ p. 487. ⁸ Quam vocat omnium, quæ ad hunc usque diem prodierunt, emendatissimam. in Præfat. Lex. Jonic. ⁹ Lexic. Jon. in *μελαδωνός*. ¹⁰ Lexic. Doric. in *ἀπόσθιν*. ¹¹ In *πότηρον*. ¹² Lexic. Jon. in *ἐμπαιδάσιν*. ¹³ Lexic. Pind. p. 315. ¹⁴ Lexic. Jon. in *ἀνώϊστος*. *ἵνα*. *ἐλαμψέσαι*, *λόγος*, *τὸς* *ἰώρας* &c. Lexic. Dor. in *ὑφάλα*. ¹⁵ Lexic. in *ἀναδραμῖν*. *ἐν* *βολοχέσαι*. *διαδίζιος*. ¹⁶ Lexic. Dor. in *βυγῖος*. *ἐκπαγλός*, *ἐπ* *βυγῖος*. *πύρισμα*. ¹⁷ Lex. Jon. in *ἐναπίγντος*. *νομὸν* *ἔχειν*.

sæpe præponit Vallæ; ¹ nec rarò utrumque culpat. Quo anno Dionysium Halicarnasseum ab Æmylio Porto recens Latine redditum sibi & Henrico Stephano Eustathius Vignon excuderit, frons ² libri non semper indicat; verùm Epistola Porti dedicatoria Cal. Jan. 1588. data est. Epistola Casauboni Non. Aug. 1588. Dionysio adjiciuntur quædam de Legationibus Græcè excerpta interpretibus Æm. Porto, Sylburgio, & Henrico Stephano; quorum duo posteriores suas in illa adjunxerunt notas: Hic præterea in libros historicos suas operas, ille annotationes contulit; suas insuper animadversiones (quas ante decem annos admodum adolescens collegarat) Isaacus Casaubonus. Inferuntur Chronologia Henrici Glareani, origo Gentis Romanæ cum And. Schotti notis, veteresque Romanorum leges, indexque rerum memorabilium copiosissimus. Stephanus in operarum libro primo (p. 56.) & secundo (p. 20. 21. [ex Sched. anni 1589. p. 258. 251.] & p. 23. 24.) lectorem ad sua sæpe refert Schediasmata, & ad posteriorem (p. 10. Annot.) Thucydidis [p. 30.] editionem. Mentionem facit (Oper. p. 19.) cujusdam emendationis, quam Robertus Pater in margine sui exemplaris à Frobenio ann. 1535. excusi annotarat. Æm. Portus in suis notis (p. 1.) scribit se nullos vetustos Codices, præter eum à Roberto Stephano editum, consuluisse.

¹ Lex. Jon. Ἐπίδοτος. καὶ βίβλ. νομίας. πικρὴν. ² In nonnullis enim exemplaribus frons libri annum 1588 exhibet: in quibus tamen multa desunt, quæ in aliis habentur.

Anno 1589. ¹ Dicæarchi (à ² Matthæo ³ Budæo
Gulielmi filio tam Hebraicæ linguæ perito, quàm
Pater Græcæ fuerat, ex Italiâ olim allati) Geo-
graphica ante multos annos jam excusa & in ac-
cessionis Scylacisq̃ue spem hætenus reservata tan-
dem emisit, suâ lucubratione & Isaaci Casauboni,
notis illustrata; quibus appendiculam & dialogum
Dicæarchi ⁴ Sympractorem dictum adjecit. ⁵ Alia
addere statuerat, quæ & si qua plura de cæteris
Græcis dicenda haberet, visum est alii opusculo
reservare. Hanc Dicæarchi editionem Nicolao
Brullardo inscripsit, quasi diverticulum quoddam
mœrori, quem capiebat ex perturbato Galliæ sta-
tu; ⁶ Hôc enim anno 1589. Cal. Sextil. Henricus
tertius cultello venenato & oblongo à Jacobo Cle-
mente ictus sequenti die obiit.

Regis illius mortem Stephanus multis deploravit
Epitaphiis in Philoceltæ & Coronelli dialogo ex-
cusis; ex quibus bina hîc lectori subijciam, ut,
cujus scripta in ⁷ Typographos & ⁸ Magnates ha-
buit epitaphia, habeat etiam in Reges.

Henricus jacet hîc intrâ sua castra peremptus,
Dum parat obsidio cingere Parisios.
Sed percussorem monachalia castra dederunt,
Scilicet insidias tendere docta magis.

¹ Epistol. dedicat. ² Sched. 1589. p. 299. 316. ³ Dicæarch.
p. 128. ⁴ Calvis. Chronol. ⁵ Lege prius. ⁶ Pag. 427. 428.
Percussorem

Percussorem igitur posthac cui castra negabunt,
In claustris illis inveniendus erit.

Hic monachi gladio cecidit rex atque veneno,
Quo monachus gladium tinxerat ille suum.
Unâ unum satis est aliis occidere morte:
At monachis cædem sic geminare placet.

Mirari satîs nequeo, quid quosdam homines coegerit præceps impiæ religionis furor. Alios sicâ clandestinâ venenôque in ¹ Reges armavit: alios impulit, ut non clam & furtim, tanquam tenebriones & percussores venefici, sed insolitâ audaciâ freti, cælo teste, aperto vultu, legum ipsarum miserè prostitutarum auctoritatem in turpe sui facinoris patrocinium pertrahentes sacrum ² Majestatis caput securi publicè percuterent. Alii, nequid relinquerent hætenus inauditum & intentatum, in verum (quantum licuit) Christi corpus sævientes, in ipsis vitæ symbolis ³ Imperatori propinaverunt mortem. Sic Judas inter tremenda Sacro-sanctæ Cœnæ mysteria satanam induit; & heri, cujus mensæ accumbebat, machinatur necem: se Christianis ritibus *conformem* gerit, quò facinus horrendum tegat; & ut primùm spe triginta nummorum factâ se, quis esset, aperiendi data est *occafio*, ex familiari convivâ fit proditor, ab Apostolatûs fastigio decidens, ut *abiret in locum suum*. Ab illo loco sibi ca-

¹ Henricus III Galliarum Rex à Jacobo Clemente Dominicano occisus. ² Caroli I. Angliæ Regis. ³ Henricus VII obiit veneno potatus à Dominicano. in SS. Sacramenti sumptione.

veant, qui ejusdem vestigiis insistant; dum solennem militiae Christianae * tesseram *conformi* quidem sed simulato vultu, quoties ostentata fuerit lucri *occafio*, capiunt, ut Ecclesiam, cujus Sacramentis se obligaverunt, deinceps altius vulnerent perfidi transfugae & defectores vilissimi. His, Lector, ab hujus libri proposito quantumvis alienis volui ego, [qui olim inter Calvinistas Protestantes Gallos natus & educatus, postea ob Religionem patriam exul, & Presbyteratus praedictis Papatibusque tyrannidi foeliciter ereptus, in Anglicanae Ecclesiae Regniue sinum confugi] palam facere, quam *ὁμῶς αἰδέομαι πύλησιν* averfer hujusmodi homines, pestes humani generis; qui illius hierarchiae, hujus monarchiae idem, quod antea intulerunt, exitium parant: quodque nihil unquam animo meo gratius fuerit, quam si illi vel huic vel utrique pro meis viribus prodesse aliquatenus mihi contingeret. Verum quoniam id eorum est, qui in celsiori loco stant, certè tamen nunquam mittam, quod & infirmi possunt & omnes debent, bene velle ac precari.

*Diu in Regum aliorumque Principum aulis versatus multa scripsit Henricus in Principum gratiam; scilicet Parangelmata militaria seu Consilia ex Histo-

* Fuit nuper † quidam, qui (satis audacter sed magis ingenuè) Tesseram Sacramentalem tolli maluit quam prostituì; quasi inter abrogationem profanationemque non esset medium. At eo nonnulli sunt ingenio, ut moderationem laudent, cum ipsi semper in extremis consistent. † in libello vocato, *3 Letter against the Sacramental Test*, &c. ‡ Anno 1642. § Mus. Monit. Praef. ad Lector.

ricis potissimum sumpta & Jambicis versibus comprehensa, quorum specimen non ita pridem in Schediasmatis (ann. 1589. p. 142. 152. 159. 272.) exhibuit: Gallicum in calumniam poema Henrico III. oblatum, quod in lucem impressorii typi (quum aliud ei itidem dicatum dedissent) non dederunt; cuius tamen proœmium, partim etiam Gallicè versum, curavit excudendum: Musam Principum monitricem, ac Regem Tyrannumque Jambicis; Poema de Principatu bene instituendo & administrando Heroicis carminibus; Poematium elegiacis, cuius versus intercalaris, Cavete vobis Principes, nam musa ejus monitrix (p. 69.) Henricum IV alloquitur & (p. 214.) monet, ne monachalem enssem, sicut ille, (Henr. III.) sentiat. His Poematibus adjecit Dialogum Philoceltæ & Coronelli, in quo describit Guisiorum Ligam, Henrici III. cadem, uti & Principis Auriaci anno 1584. 10. Jul. ac periculum Reginae Elizabethæ Reginae à prodicione Parri anno 1583. Mariæ denique Stuartæ de marito occidendo consilium, eoque perpetrato facinore fugam, & varia adversus Elizabetham artificia, poenamque tandem de eâ post annos 16 sumptam. Huic dialogo subjunxit tractatum [De Aristotelicæ Ethices ab Historicâ & Poeticâ Ethice differentiâ]. Hæc omnia opuscula in unum librum compacta (incertus sum adhuc quo anno, meus enim liber titulo destituitur, at certè) prodierunt post victoriam ab Henrico IV.

contra rebelles * anno 1590 reportatam, quam carminibus Gallicis Latinis Græcisque in suo dialogo (p. 340) prædicavit.

Anno 1591 * Bonaventura Vulcanius Henrico Stephano scripsit epistolam, quam quia ad præsens propositum pertinet, integram hinc adjiciam.

Literas tuas, quas ad me ex superioribus nundinis Francfordianis datas ordiris à dubitatione de memoriâ tui meâ, accepi. Ne dubita. Hæret enim mihi volenti nolenti memoria tui, immane quantum jucunda; neque eam elabi ex animo meo patitur Arrianus meus. De Musâ tuâ Principum monitrice dubitâsne quid sentiam? Διὸς ἐγκύραλος. At verò si hæc talia è fellâ caballinâ, hoc est equitans, fundis; quid non abs te, si ad domesticam fellam unguem mordeas, exspectant φιλοστίφανοι? Mitto tibi ἀντίδωρον Pauli Silentarii carmen, quod in Anthologiâ Epigrammatum Græcorum pessimè ab aliquo typographia tuâ ἐπισκέπτῳ habitum (neque enim adeo crassum αὐδῆσθαι in religiosam tuam diligentiam cadere potest) à me restitutum & brevibus aliquot notis Emanuelis, nisi fallor, Chrysoloræ illustratum tuo nomini inscripsi, ut vel hoc habeas τεκμήριον meæ, si adhuc dubitas, tui memoriæ quantum mereris amicæ. Vale.

Ex hac epistolâ liquet Henricum ad Vulcanium suam Musam montricem Principum nuperrimè misisse; præterea docemur, siqua in libris ab insignibus Typographis editis menda deprehendamus, non statim in Typographos culpam esse transfe-

* Draudii Biblioth. Basil. 1590. * Excus. apud Fr. Raphel. 1591. ad Calcem libri, cujus titulus, Γεννηεὶς ἐγκόμιον εἰς Διῶτα.

rendam, sed in Correctores potius & Typographiæ ἐπισκόπος. Denique quamvis vix sperari possit omnes nunc temporis Typographos fore literatos, ex quo Ars illa, olim Liberalis, jam Mechanica esse incepit; optimè tamen Typographis consultum esset, si vellent viros, qui Typographiæ præessent, eruditos honestâ mercede conducere.

Plinianarum epistolarum cum Panegyricis posteriorem editionem dedit anno 1591. Duci Brunsvicensi dicatam, Claudiani Pangeyricis & Js. Casauboni in Plinianas epistolas notis auctam. Plinio præmisit dissertationem de epistolarum utilitate ac jucunditate; in quâ (p. 36.) lectorem monet se prioris editionis margini (ut p. 8.) eam aliquando sectionem eâ, quæ in Textu est, potiore apposuisse, quòd plures (Aldina, Badiana cum comm. & Cratandri anno 1536.) illam quàm hanc (in edit. hæred. Cratand. anno 1542.) editiones exhiberent. Hòc etiam anno suam ad Varronianas Analogiæ assertiones appendicem cum multorum locorum emendatione & Jul. Scaligeri disputatione Genevæ excudit, & Frider. Rosenkrantz Dano inscripsit.

Justin Martyris ad Diognetum epistolam & ad Græcos, orationem cum quibusdam de eo ex Photio & Eusebio excerptis suisque annotationibus ac de Iustino ejusque scriptis observationibus, quæ

longo jam tempore è prelo typographico exierant, in lucem venire non permiserat, quòd alium ejusdem argumenti libellum nondum editum expectaret, necnon Beureri [is erat Græcar. liter. & Histor. Professor Friburgi Brisgoeæ. Hœsch. not. ad Phot. p. 38.] interpretationem Latinam, quam Beurerus ad ipsum cum literis ad nundinas Francofordienses miserat. Quum verò ad illas non venisset, Beureri literas indè missas accepit, sed sine interpretatione. Longæ itaque moræ pertæsus, suam versionem, quam intra aliquot dies præstiterat, excudit; quam apud se per quinque menses pressam, tandem cum illâ (quæ in manus demum venit) Beureri diu expectatâ ejusque conjecturis, additis ex Tâtiano eclogis, edidit anno 1592. Hic profectò annus cum magno sænore pensavit, quicquid uno aut altero (dum domo abfuit) visum est otio magis quàm labori datum; Nec tamen eum otiatum puto, siquando aut pauciora aut nil prelo subjecerit. Eodem anno 1592 Historicos Græcè & Latinè cum indicibus emisit, Herodotum tribus Friderici quarti consiliariis, Dionem Christiano quarto Daniæ Regi, Appianum * quinque mensium intervallo postea ejus socium Henrico Julio Duci Bruns. (qui Christiani Regis sororem primogenitam duxerat, cujus Pater Julius Academiam Juliam Helmestedianam primus instituit), Xiphilinum * sexto post Dionem mense Reubero electora-

* Appian. Epist. * Xiph. Epist. ad lect.

lis Palatinatûs Cancellario nuncupatum. Herodotum autem reliquis posteriorem prodiisse conjicio, quòd scribat in eo selibrum unum quemque tmema tiis distinxisse, idémque nuper in Dione Appiano & Xiphilino præstitisse, ac in Diodori Siculi Polybiûq; editione præstiturum. Huic editioni accesserunt de Persarum Ægyptiorúmque institutis & legibus ex diversis Historicis excerpta. ² Notat præterea se adeo à plagiarii notâ abhorruisse, ut in Herodoteorum vocabulorum alphabeto Camerarii nomen ipsius interpretationibus addiderit; & aliena suis admixta (quod vix est ingenui hominis) nunquam in suo Thesauro diffimulaverit; ideóque suum quendam libellum Grammatices Institutionis Paralipomena quàm suam inscribere maluerit. In epistolâ Dioni præfixâ Christianum IV Daniæ Regem laudat, qui à puero Germanicam & Gallicam linguas didicerat, & vix octennis poterat Latine loqui & scribere, virisque (inter quos egregium locum tenebat Nicolaus Kaas Cancellarius) non doctrinâ minùs quàm probitate præstantibus semper cingebatur. Stephanus, dum Dionem excudebat, ³ alteri prelo commiserat Appianum & Xiphilinum; ⁴ neque enim Dionem & Appianum voluit dissociare, sed, uti illum nundinis superioribus Francof. dederat, sic hunc his dandum esse censuit. ⁴ Herodotum & Thucydidem, quibus vix aliud quàm quòd sint Historici ambo, commune est, solemus conjungere;

¹ Herodot. ad lectiôn. Studios. ² Id. ante Vocab. Herodot.
³ Dio. Epist. ad lect. p. 3. ⁴ Appian. Epist. ad lect.

multò magis Dionem & Appianum, quorum uterque res à Romanis & adversus Romanos commemorat. ¹ Ità quum Dionem Pater Robertus edidisset, Appianum paucis pòst annis Patruus Carolus Roberti auspiciis & ex ejus etiam officinà in publicum emisit. ² Henricus illi editioni duas, quæ deerant, historias Hispanicam & Annibalicam ex Italià allatas adjunxit, adeo ut totus Appianus familiæ Stephanicæ debeatur. ³ Suas subjecit lucubrationes in bella Hispanica, Annibolica & Parthica, inque conciones per totum librum sparsas: In Hispanicis Cœlium Secundum Curionem & Franciscum Beraldum, illum quidem huic Græcæ linguæ cognitione inferiorem, haud tamen contemnendum interpretem: ⁴ in reliquis Gelenium & Candidum inter se commisit, quorum hic illo multis annis prior at multò deterior interpres, alicubi tamen loci alicujus sensum meliùs affecutus est: Cruserii etiam Xilandrique versiones examinavit; ⁵ Græci exemplaris, unde translata sunt Illyrica, cum nondum nactus esset integrum, fragmentum tantùm exhibuit. In Xiphilinum suum contulit notarum ⁶ spicilegium, de quo vix cogitaverat
 “ post duos tam strenuos messorum Frid. Sylburgium
 “ & Guil. Xilandrum, quorum posteriore suâ fraudare
 “ laude noluit, quamvis aliquando ejus ex æmulati-
 “ one odium fuerit expertus, quod tamen odium ‘Xi-

¹ Appian. Epist. ad. lect. ² Id. ad lect. ante Not. ³ p. 767.
⁴ Xiphil. Spicil. p. 1. ⁵ Obiit anno 1576. (Lege Epistol. Ones. Xilandri ante Pausan.) natus 1532. Decemb. 20. (Ricciol.)

“lander

“ lauder literis paulò ante mortem ad Stephanum
 “ scriptis velut ejuravit.

1 Familia Fuggerana atque præsertim Huldricus multa in Henricum contulerat beneficia, quæ semper agnovit gratissimus. 2 Marcum Fuggerum, dum Heidelbergæ fortè in Electoris Palatini aulâ versabatur, indè à se insalutatum decessisse dolens, sui, cui tum defuerat, officii partem apud eum compensavit anno 1593. dedicatione Isocratis Woolfii interpretatione donati, cui quasdam ex Gorgiæ & Aristide ejusdem cum Isocraticis argumenti orationes à Guil. Cantero versas adjunxit. 3 Septem in Isocratem diatribas suam esse symbolam voluit, octavam, cujus titulum tantum exhibuit, daturus, si licuisset; eum enim adeo in temporis angustias redegerunt proximæ Francof. nundinæ, ut *ἡμυτλδς* diatriba manserit septima, quæ continet Harpocratonis in Isocratem observationes. 4 Harpocratonis Lexicon edidit anno 1503 Aldus Manutius, qui postea Isocratea vocabula ex eo & Suidæ Isocratis editionibus à se postea excusis subjunxit, quum alioqui titulus libri totum Harpocratonem polliceatur. Notat Henricus Suidam ex Harpocratonis, qui eo prior fuit, libro voces ad Isocratis aliorumque oratorum lectionem facientes descripsisse. Idem etiam probat (Diatrib. p. 3.) celeberrimo illi Isocrati (nam tres ejus nominis fuerunt) non minùs falsò ascribi Parænesin ad Demonicum, quàm in multis editionibus
 1 Isocrat. Epist. ad Fugg. 2 Ad lect. 3 Diatrib. VII. tionibus

tionibus Typographicis lutulenti Maximiani versus Cornelio Gallo ascripti sunt. Præterea (epist. ad Lect.) quoniam nonnulli malevolentiam ex invidiam profectam eum prosequabantur, omnesque calumniandi occasiones captabant, specimen emendationum in octavam Diatribam ineditam promissarum dedit in duobus præcipue locis, quos alii pro deploratis habentes asterisco notaverunt. Excudit unam cum Isocrate ejus vitam à Plutarcho, Philostrato, Halicarnasseo, & Suidam descriptam, rerumque ac verborum indicem. Hieronymi Woolfii interpretationem (quæ, præterquam 2 aliquot libellorum, totius Isocratis sola est) aliquam mereri laudem putavit, sibi tamen in nonnullis haud satisfacere fatetur. (epist. ad lect.) Ejus argumenta Græca & Latina, annotatiunculæque marginales singulis orationibus & epistolis præfixit, & ejusdem dissertationem addidit de Authoris vitâ ac scriptis, & de suæ interpretationis ratione. Isocrati præmisit Woolfii quatuor præfationes, ex quibus, uti & ejus dissertatione, doctissimi illius viri vita ac studiorum cursus magnam ex parte potest æstimari. Animadvertit Isocratis (qui de democratiis, oligarchiis, & monarchiis magno cum judicio differit) lectionem etiam Regibus profuturam, si per eorum occupationes liceret; ibique Henri IV

¹ Lege Alb. Fabric. Bibl. Latin. & Voss. de Poet. Lat. p. 25.

² Quinam alii singulorum librorum interpretes fuerunt, lege in Wolf. de vit. Isocrat.

Galliarum Regis (quem Alexandrum Gallicum nominat) sortem deplorat, qui etiamſi avita proavitaque ſceptra teneat, neceſſe habuit βασιλικὸν βίαν ῥεσποπικῶς ζῆν. (Epiſtol. Dedicat.).

Ex Wolfii diſſertat. excerpta de ejus vitâ.

Hieronymus Woolſius ¹ Oetingenſis natus anno	1535.
Tybingæ Scheggiumm audivit.	19. 1535.
Scholâ per invidiam pulſus fugit.	29. 1545.
In ædibus Havenreuteri totum Iſocratem cœpit vertere.	31. 1547.
Prælo ſubjecit.	32. 1548.
Egit biennium Baſileæ.	34. 1550.
Unum annum Lutetiæ.	35. 1551.
Editio Vaſcoſani elegantiffima.	37. 1555.

Oporinus eodem tempore Iſocratem Græcè & Latinè edidit, quum Woolſius Fuggeranæ Bibliothecæ præeſſet.

Anno 1594. Græco-latinas Novi Teſtamenti concordantias edidit, ² quas ſinè appendice (quod olim Patris fuerat conſilium) abire ex ſuâ officinâ non permiſiſſet, niſi, quam ſibi ad ſuppeditandum his ſumptibus aperuerat viam, literæ quædam intercluſiſſent: at verò quod dilatum erat, ſperavit non omnino ablatum iri. Has inſcripſit Mauritio Haſſiæ Landgravio, ³ quem ob Pſalmos carminum Latinorum vario genere ab ipſo redditos laudat.

¹ Iſocrat. Edit. Vaſcos. ² Ad lectorem ³ Epiſtol. Dedicat.

Hôc anno posteriorem vulgavit Laertii editionem Wolfango Zundelino dicatam, cui Isaaci Casauboni notas Arnoldo Patri anno 1583. 10. Cal. Mart. inscriptas, ¹ multò nunc auctiores adjecit; suas autem priori editioni præfixas, quòd essent imperfectæ, in aliud tempus, quo perfectas & recognitas ederet, reservavit; paucas tamen ex Schediasmatis suis nondum editis excerptas emendationes proposuit. Latinam è regione Græcæ exhibuit versionem; adjecit Pythagoreorum fragmenta, omnia quidem translata, præter quædam Anonymi, Lysidis, & Pythagorearum, quæ & in hac & in priore editione Græcè tantum habentur: suum insuper cum castigationibus addidit judicium de Ambrosii interpretatione à Brognolo (² Ven. ann. 1475. Prid. Id. Aug.) recognitâ; ³ monuitque eum, cujus operâ ad colligendum indicem usus est, necesse habuisse sequi Ambrosii judicio ac doctrinâ & Græcæ linguæ peritiâ carentis versionem. Laertio ob argumenti similitudinem sociavit Hesychium Milesium, Illustrii cognomento, cum Hadriani Junii interpretatione ejusque ac suis annotationibus. Eodem tempore Romæ cum Thomæ Aldobrandini notis prodiit. ⁴ Johannes Arçerius Theodoretus scribit Theanûs, Muia & Melissæ epistolas Venetiis primùm ab Aldo Manu-

¹ Epist. ad. Lect. ² Epist. Brognol. ³ Epist. præf. Indici.
⁴ Jambl. Vit. Pyth. Not. p. 41.

tio, & postea ab Henrico Stephano cum Laertio editas fidelissimis Typographis & iisdem viris longè doctissimis. Hòc præterea anno ad prelum Stephanus revocavit Historias ex Memnone, Ctesia, Agatharchide Græcè & Latine seorsim ex versione partim suâ partim Laurentii Rhodomanni Marquardo Frehero dedicatâ. Accessere priori editioni cum aliis quibusdam duæ Chionis epistolæ; Græcòque volumini (non enim Latino) Appiani Iberica & Annibalica cum notis inserta sunt. Id etiam animadvertendum censeo, quòd Henricus Græco (non Latino) Historiarum excerptarum volumini idem, quod Platoni, Symbolum Typographicum affixerit. Francfordii Typis Wechelianis excusas duas Orationes Henricus Septemb. 5. Rudolpho II. Cæsari atque universis Rom. Imper. Ordinibus Ratisbonæ conventum habentibus obtulit, quarum alterâ Uberti Folietæ de causis magnitudinis imperii Turcici libro respondet, alterâ ad expeditionem in Turcas fortiter persequendam Christianos hortatur. Ad calcem harum orationum habetur Henrici ad quendam ἀνώνυμον epistola, in quâ mentio fit, quantum negotii ei Lipsiomi & Lipsiomomi facefferent; quòdque omnes ad publicum illud suum responsum (in quo nec Lipsiomomus nec Lipsicolax esse voluit) remiserit.

Almelov. p. 77. vidi etiam ejus librum de Lipsii Latinitate dictum minimè inelegantem, quo magnam invidiam sibi concitavit. Nam quidam ex discipulis fortè Lipsii eum scripto aliquo laceessivit ; de quo vide Epistolam ejus 1593. Basileæ editam, in quâ illum Lipsiominum vocat ; qui qualisque fuerit investigare nondum potui ; de eo autem hæc Casauboni verba intelligenda puto (Epist. 182. Edit. Brunsv.) *Næ iste qui nuper tam multa de optimo sene (Henrico Stephano) blateravit, & apud Belgas edidit, indignus, qui Stephano matulam præbetet.*

Hanc Epistolam dedit Francfordiæ 1594. paulò post nundinas vernaes. Hæ duæ Orationes ab ipso Authore Ottoni Henrico Landschadio donatæ sunt sequenti inscriptione.

Henricus Stephanus

D. D.

D. Ottoni Henrico Landschadio à Steinach

Ratisb. in conventu Imp.

1594.

& Francofurti eodem anno Germanico sermone in 4° excusæ. Ea, quæ penès me est, editio epistolam ad Rudolphum Imperatorem, & duo ad milites belli Anti-Turcici carmina adhortatoria præ se gerit, & prodiit Francfordii Wechelianis Typis, quos ferè Stephanicos esse putaveris, & à Stephano forsan Wechelo venditos. “ Quidam² dicunt
“ eum Genevæ omnia sua instrumenta ad artem
“ Typographicam spectantia³ Choueto vendi-
“ disse : Alii verò ipsum Wechelio Hanoviæ libros

¹ Almel. p. 79. ² P. III. ³ Chouetus etiam symbolo ejus Typographico usus est. uti Liban. Orat. pro Templ. 1634.

“ excu-

“ excudenti venditasse; quod deducunt ex librorum
 “ literarumque formâ & nitore, qui longè major
 “ foret, si charta albedinem & tenuitatem Galli-
 “ cam referret. In libris certè ab Henrico Pari-
 siis & Genevæ excusis plerumque observari solet
 chartæ discrimen; illis enim nitida, tenuis, &
 firma; his subnigra, crassa, & bibula: Nec tamen
 id semper obtinet, quin occurrat ¹ unus aut ² alter
 Genevæ excusus, qui chartæ nitore cum multis Lu-
 tetiæ excusis certet.

Hoc anno Conrado Ritterhusio Isaacus Casau-
 bonus ³ epistolam scripsit, unâque misit quendam
 ejus ingenii foetum, quem ille amissum putaverat.
 “ Ritterhusius enim eum de injuriâ sibi factâ
 “ certiore fecerat. Casaubonus, quamvis ad
 “ senis illius optimi (⁴ Henrici Stephani) Biblio-
 “ thecam nullus sibi esset aditus, tamen quum jus
 “ & fas violatum fuisse animadverteret, eo (⁴ Ste-
 “ phano) absente ausus est claustra revellere &
 “ omnia *ἀρᾶν*, ut librum Ritterhusii reperiret,
 “ eumque repertum mitteret. Multâ difficultate
 “ magno annorum spatio Xenophontem suum
 “ Leunclavius ab eo (⁴ Stephano) receperat; &
 “ deterior Ritterhusii fuerat conditio, nisi *μαρ-*
 “ *τυρδοσία* (uti scribit de se Casaubonus) audaci-

¹ N. T. Cathol. Expof. 1564. ² Alphab. Hebr. 1566. Rober-
 tus etiam Genevæ excudit libros & chartæ & typorum formâ
 neutiquam ullis Lutetiæ excusis inferiores. ³ Casaub. Epist. 16.
⁴ Almelov. p. 97. am

“ am Deus adjuvisset. Magnæ inter Ritterhusium & Casaubonum familiaritatis & amicitiae id indicio est, quòd, illi ut satisheret, hic id auderet excusatione nullâ tegendum, & postea fateretur. Claustra certè absente quodam revellere, quid aliud est, quàm furti se astringere? Ritterhusium monet “ caveat, ne de hâc re quicquam unquam resciscat N. (¹ Stephanus) cujus ingenium sic est, “ ut, si non refricet memoriam, de eâ re nullum “ verbum fuerit factururus: sin ullâ viâ, quod con- “ sciâ ejus uxore & filio N. (¹ Paulo ni fallor) ge- “ stum ab ipso est, resciscat, dici nequit, quan- “ tum turbarum sit excitaturus. Et profectò quis, si se absente ostii pessulum revulsum intellexerit, animum, ubi tam justa est iracundiae causa, cohibuerit! Sed de hâc satis; ad aliud transeo. Ex eâ epistola infert Clar. Janssonius *ab Almeloveen* anno 1594 adhuc Genevæ vixisse Henrici Stephani uxorem; quam quidem oportet secundam habuisse; nam primam antea decessisse suprà probatum est.

Anno 1595. April. 12. Francfordii Henrici Stephani de Lipsii Latinitate palæstra prima; annòque proximo Febr. 16. ¹ Fridericus Sylburgius biennio ad plures suo magistro præivit.

Anno 1597. Bezæ Poemata varia excudit Stephanus; sed emblemata cum eorum figuris, Tra-

¹ Almelov. pag. 97. ² Pag. 103. ³ Vide priùs p. 379. ⁴ Riccioli goediam

gœdiam Abrahami sacrificantis Latinè à Jacomoto versam & appendicem ad poemata addens Jacobus Stoerus opus ad finem postea perduxit, quod inchoaverat, & maximà ex parte Stephanus absol-
verat.

Per diversas peregrinationes multiplicésque laborum scenas Henricum nostrum ad extremum propè fabulæ actum perduximus. Nemini magis varia vitæ commutabilisque ratio, nemini magis vaga volubilisque fortuna. Nemo quamvis in literis plùs utilitatem fecerit ut omnes cognoscerent suam, vix tamen fuit quisquam, cui bonæ literæ magis infœliciter cesserint. Aulas licèt sectaretur, magnúmque in honorem apud Magnates esse videretur, quæstus tamen ei fuit indè pauperrimus. Dum aliis recludit Thesauros, sibi ipse pro Thesauro carbonēs reperit. Mirari jure quis posset hominem tot rerum difficultatibus affectum, tot itinera emensum, tot calamitatibus fractum satis animi, temporis & virium habuisse, ad obeundos eos rei Literariæ ac Typographicæ labores, quos hactenus enumeravi. Verùm præter illa opera magna fanè ac multa, alia quoque neque parva nec pauca, ab ipso partim elucubrata, partim inchoata, partim promissa ex variis, ubi eorum meminit, libris colligere operæ pretium duxi. At priusquam ea describam, lubet illa Henrici opuscula præmittere,

Admonit. de opere. pag. 368.

G g

quæ

quæ in Barberin. Bibliothecæ Indice ; & Draudii
Bibliothecâ Clafficâ habentur ; quæque : V. C. la
Croix du Maine recensuit.

Ex Barberinæ Bibliothecæ Indice.

Notationes ad Clenardi Institutiones linguæ Græcæ.

Schediasmata 2 ad Dicæarchum. Aug. 1600.

Emendationes in Petronii epigrammata. Helenop. 1610.

Carmina super obitu Victorii.

De Martinalitiâ venatione Epigrammata. Heidel. 1592. 4.

Vita Rustica. In Amphit. Sapient. Socrat.

Ex Drandii Bibliothecâ Clafficâ.

Carmen de senatulo fœminarum. Argentor. apud Anton. Bertram. 1596. 4.

Henry Estienne : Les premices ou le premier livre des proverbes epigrammatizés. 1593. 8.

L'Alcoran des Cordeliers, tant en Latin qu'en François, c'est à dire, recueil des plus notables bourdes & blasphemes impudens de ceux, qui ont osé comparer S. François à Jesus Christ, tiré du grand livre des conformites, jadis composé par F. Barthelemy de Pise, & parti en deux livres. à Geneve. 1578. 8.

Ex Vir. Clariss. *la Croix du Maine*.

Les plus notables & plus anciennes Histoires entre le Grecques & Latines, recueillies & traduites par luy.

Comment chacun peut acquerir de la prudence par la lecture des Histoires.

: Almeloveen. pag. 85.

Haranges

Haranges prinſes des plus anciens Hiftoriens : traduites par luy au plus pres du Grec, & ſans changer, adjouſter, ou diminuer, comme il à eſté fait es precedentes traductions.

Deux oraifons d'Iſocrate, traduites par luy.

Quatre oraifons de Dion (ſurnommé Chryſoſtome, à cauſe de ſon eloquence : c'eſt à dire, Bouché'd'or) de ſa traduction.

Trois traitez de Plutarque, traduits par luy.

Deux oraifons de Synefius : dont l'une eſt, de la Royauté, ou gouvernement d'un Royaume, de ſa traduction.

Advertiſſement aux Princes touchant les flatteurs.

Discours ſur l'opinion de *Platon* & *Xenophon* (diſciples de *Socrates*) touchant la capacité de l'eſprit feminin.

Des anciens guerriers de la Gaule, & de leurs ſuccéſſeurs.

De la préeminence de la couronne de France.

Epîtres Laconiques (c'eſt à dire, ayans une gentile brevété) de pluſieurs Grecs. Enſemble les epîtres de Brutus, avec les reſponſes, recueillies & traduites par luy.

De la brevété qu'admet le langage François, non moins que le Grec, ou le Latin, avec un advertiſſement de pluſieurs ſuperfluitez de langage (appelées Pleonaſmes) qui nous ſont ordinaires.

Traité touchant les dialectes François; monſtrant que noſtre langage en eſt enrichi, comme le Grec par les ſiens : & qu'auffi la diverſité eſt ſemblable en quelques chioſes.

Oraifon monſtrant qu'il ne faut croire aiſément aux accuſateurs, traduite de Lucian, ou pluſtot de celui auquel on a donné ce nom.

“ En l'epiſtre miſe devant ſa traduction, il rend raiſon pour
 “ laquelle il n'a eſtimé point ce livre eſtre de Lucian : & pour
 “ quoy il a interpreté ainſi le tiltre, & non pas, de ne croire
 “ aiſément à la calomnie. Il advertit auffi de pluſieurs autres fau-
 “ tes notables commiſes par les precedents traducteurs.

Pluſieurs Dialogues de Lucian, traduits par luy.

Observations de quelques ſecrets du langage François. Enſemble ſur les expoſitions d'aucuns mots empruntez du Grec, où du Latin;

Latin, dont la naïve & vraie signification est ignorée de plusieurs.

De la difference de nostre langage François d'avec l'ancien.

Dialogue intitulé, le Correcteur du mauvais langage François.

C'est à dire des fautes que plusieurs y commettent.

De l'Orthographie & Kakographie Françoisise.

Traité de proverbes Francois.

Plusieurs advertissemens touchant les traductions du Grec ou Latin en François.

OEUVRES DUDIT HENRY ESTIENNE,

En Poësie Françoisise.

Epistre au Roy touchant l'enrichissement du langage François par moyen du Grec : pour luy estre présentée avec le Thresor de la langue Grecque, composé par ledit Estienne.

Epigrammes sur divers subjects.

Plusieurs epigrammes Grecs traduits par luy.

Poësies Grecques & Latines, de divers, traduites par luy.

Plusieurs sentences des Poëtes Grecs, & Latins, de sa traduction.

Conseils & enseignemens, concernans la Philosophie morale.

Autres enseignemens, par similitudes, ou comparaisons.

Deploration de la mort de tres-vertueuse Damoiselle Barbe de Villay.

Les Adieux & Contradieux à une Damoiselle.

Poëme contre la calomnie, & les calomnieurs dédié au Roy.
De eo mentionem facit in fine Præfationis Poëmatii, Musa Monitrix principum, dicti.

Poëme contre le Babil, & les Babillards.

Poëme contre la flatterie, & les flatteurs.

Poëme contre l'ingratitude, & les ingrats.

Poëme contre l'Avarice, & les avaricieux.

Poëme contre l'Orgueil, & les orgueilleux.

Poëme,

Poëme contre l'jurongnerie, & les jurongnes.

Poëme de la louïange de la Poureté contente.

Poëme de la louïange des letres, & des hommes lettrez.

Poëme à la louïange de ceux qui' ont joint l'amour & l'estude des lettres à l'amour & l'exercice des armes.

Poëme contre les ignorans & ennemis des lettres.

Aucuns des livres susdits courent sous le nom du Sieur de Griere, qui est une sienne terre.

Catalogus Librorum, quorum editionem Henricus Stephanus in animo habuit, ex ipsius variis operibus collectus.

Aristoteles. ² Aristophanes. ² Athenæus. ³ Biblia Hebræa cum versione LXX. ⁴ Cicero. ⁴ Coluthus. ⁵ Diodorus Siculus. ⁶ Dionysius Halicarnassæus. ⁷ Dioscorides. ⁸ Euripides. ⁹ Fragmenta veterum Latinorum authorum. ¹⁰ Macrobii libellus de differentiis Græci & Latini Verbi. ¹¹ Pausanias. ¹² Plinius ⁶ ⁵ Polybius. ⁴ Quintus Smyrnæus. ¹² Seneca Philosophus. ² ¹³ Stobæus. ² Strabo. ¹⁴ Thucydides. ⁴ Tryphiodorus. ¹⁴ Xenophon.

¹ Plato. 1578. Henr. Steph. Lectori φιλοπλάτωνι. — ora Deum, ut meos in edendo etiam post Platonem præceptorem discipulo Aristotele conatus ad exitum non minus sælicem perducatur. Præfat. ad Paul. Steph. ante Gell 1585. "In Aristotelis præsertim editionem omnia undique auxilia, pro eo ac debui, diligenter acquisivi, & etiam nunc πάντα ἀνιχνύων καὶ διεξινοῶν καὶ συναρῶν διατεῖω. ² Epistol. de Typogr. itat. ³ Castigat. in Cicer. 1557. p. 98. — "Ciceronis operum volumen meis typis excusum divulgabo. ⁴ Homer. 1588. Epistol. ad lect. "Coluthi & Tryphiodori poemata cum Quinti Smyrnæi poemate, quod Homeri Paralipomena nominatur, edenda censui. — Indicem poemata Homeri cum illis communem habebuat, & meis in illos annotationibus etiam quædam ad Ho-

"merum pertinentia admiscebo. ⁵ De Lips. Latin. 1595. ad
 Lector p. 28. "Diodorum Siculum (qui & antea ex meâ officinâ
 "prodiit) quum viderem longè aliam, quàm quæ vulgò in ma-
 "nibus versatur, interpretationem postulare, quendam oravi,
 "ut interpretis officio fungi huic scriptori vellet; & quidem
 "itâ oravi, ut exoraverim. Herodot. 1592. Henr. Steph. Lecti-
 "on. Herod. studiosis. p. 3. "Ego in Diodori Siculi & in Polybii
 "editione idem præstare (viz. unumquemque librum in certa
 "tmematia distribuere) constitui. — p. 2. non dubito quin me-
 "um hâc inre exemplum typographi sint secuturi. ⁶ Præfat. ad
 P. Steph. ante Gell. — "certiores fieri amicos velim, me
 "quicquid otii suffurari potui, in ea contulisse, quæ ad præpa-
 "randas aliquot Græcorum scriptorum ~~ἐκδόσεις~~ pertinent. Ex
 "eorum numero sunt Dionysius Halicarnassæus & Polybius, qui-
 "bus mean dilationem multa commoda allaturam esse spero.
 Epistol. Leuncl. ad H. St. "Polybium paro, quo edendo nolim
 "te properare. De Lips. Latin. 1595. ad lector. p. 27. "Polybii
 "editio jam inchoata fuit, sed ob quandam, cujus spes facta est,
 "accessionem ad ea ejus scripta, quæ hactenus prodierunt, fuit
 "intermissa. ⁷ Epistol. Sambuc. ad H. S. & H. S. Epistol. ad
 Sambuc. in Pseudoc. 1577. "At ego (dices) meum Dioscori-
 "dem à te expectabam, cum quo nihil commune habet tuus
 "Pseudo-Cicero. Ne igitur in immerentem Pseudo-Ciceronem,
 "longiore expectatione tui Dioscoridis offensus, stomachum
 "erumpas; hujus editionem cum magno studiosorum medicinæ
 "commodo differri scito; ut uno eodémque tempore & tuis
 "illis utilissimis castigationibus velut renovatus & novâ inter-
 "pretatione Latinâ donatus prodeat. ⁸ H. St. annot. in Soph.
 & Euripid. 1568. pag. 98. "mihi ad editionem Euripideam ta-
 "lia defuerunt adminicula, qualia nunc ad Sophocleam, & jam
 "pridem ad Æschyleam adfuerant. Et pag. 111. spero fore, ut
 "aliquando Euripides è nostrâ quoque officinâ prodeat unâ cum
 "Brodæi in ipsum annotationibus. ⁹ In titulo Fragm. Vet.
 Poet. Lat. pollicetur "propediem & amatoribus Orationis so-
 "lutæ in simili labore gratificaturum. ¹⁰ H. S. Epistol. ad Da-
 nes. ante Macrob. 1585. "sperabam fore, ut quædam Macro-
 "bii, quæ nondum in lucem prodierunt, (De differentiis & so-
 "cietatibus Græci Latinisque verbi, vel potius ex eo, quem itâ
 "inscripserat, libro excerpta) in hâc editione in publicum veni-
 "rent, & tibi à me dedicarentur. Sed quum meipsum ex ve-
 "teri P. Pirthoei exemplari ea describere necesse foret; quòd
 "neminem invenirem, cui hoc muneris injungerem, & aliis ta-
 "men rebus occupatus essem. unam tantum partem descrip-
 "si, alteram, quum ~~γράφω ἀπὸ τῶν νῦν ἐμῶν ἀρχαίων~~, descriptu-
 "rus. Macrobij præfatiuncula illi tractatui præfixa est hujus-
 "modi,

" modi, Græcæ Latinaeque linguae &c. In hōc libello multa sunt
 " quæ nobis aliunde fateor esse nota ; sed sunt & quædam à pau-
 " cis fortasse animadversa. Sunt profectò nonnulla, quæ
 " meum iudicium confirmarunt de eâ Græcarum vocum in
 " certas classes distributione, quam in meo Thesauro secutus
 " sum. Hoc *συγγεγραμμένων* cum meo ejusdem, ferè argumenti
 " editurum me propediem spero : quum primùm autem prodibit,
 " ejus exemplar à me accipies. ¹¹ Fr. Sylburg. in Epistol. ad
 " Huld. Fugg. ante Not. ad Pausan. 1583. " oro, ut quanto diligen-
 " tiæ conatu susceptus à me ac confectus est hic labor, tantà
 " tu illum benignitate in tutelam tuam recipias, non aliter ac si
 " vel à Xilandro, vel ab Henr. Stephano, Clariss. & tibi charis
 " viris (quorum hōc præceptore, illo amico uti mihi contigit)
 " hic cum Pausaniâ comitatus ad te mitteretur. H. Steph. Præ-
 " fat. ad P. Steph. ante Gell. 1585. ubi de suis, quas meditabatur,
 " Dionysii Halic. Polybii, Aristotelis editionibus verba faciens,
 " addit hæc. " Sed me alius interim typographus præveniet. Imò
 " verò me ab illis præveniri nego, quorum editionem mea, quo-
 " ties libuerit, (*superbè dictum*) multis à tergo passibus relin-
 " quet. Cujus rei vel in Pausaniâ documentum dare possum.
 " Stephanus forsan scripsit se præveniri, quòd Aristoteles Sylbur-
 " gii studio Francofurti apud Wecheli Hæredes excudi cœpisset
 " anno 1584. postea ann. 1587 finitus. ¹² Præf. ad Proodop. Senec.
 " Hæc in Senecam danda esse existimavi, dum varia ad ejus edi-
 " tionem subsidia comparo. Quamvis enim me multi scripto-
 " res Græci partim ad se vocent, partim revocent, nihilominus &
 " Latinis locum aliquem relinquere, in meæ officinæ instaurati-
 " one, statui. Sed de alio potius quàm hōc Latino scriptore
 " edendo cogitâssem, si Romana editio meæ multorumque aliorum
 " expectationi respondisset. Nota, quòd, quum hæc scriberet
 " anno 1586. loquatur de suâ officinâ instaurandâ, quasi scilicet
 " antea nullam fixam habuisset. Poet. Heroic. 1566. Vol. poster.
 " pag. 488. " admoneo in Stobæi editionibus, quæ unâ cum Ges-
 " neri interpretatione prodierunt, permixta Stobæi & ipsius
 " Gesneri collectanea : quæ in meâ Stobæi editione aliquando
 " (Deo favente) distinguam, & quæ præterea in hunc autho-
 " rem habeo, cum ejus studiosis communicabo. Apophthegm.
 " 1568. Titul. " loci aliquot in Græco contextu emendati fue-
 " runt : aliorum autem quorundam emendationem cum nostris
 " editionibus Plutarchi & Laertii atque Stobæi accipies. ¹⁴ De
 " Lips. Latin. 1595. ad Lector. pag. 28, 29, 30 " Tantum abest,
 " ut non sim in meo de juvandis Thucydidis & Xenophontis
 " lectoribus proposito pertinax, ut ab eo, quo me id facturum
 " promisi, tempore promptior voluntas fuerit. Cui stimulum
 " addidit, quæ nuper prodiiit, Thucydidis & Xenophontis editio

[scil. editio Thucydid. operâ Æm. Porti. Franc. 1594. & Xenoph. operâ Leuncl. Franc. 1594.] “utraq̃ue Lectoribus fucum,
 “utraq̃ue mihi furtum faciens. Majus furtum ne esset, illud
 “meâ procrastinationis malum (Hinc animo ad procrastinationem prono fuisse Hensicum conjicias) “obstitisse comperi. Si
 “enim promissas tum meas tum aliorum lucubrationes edidissẽm, non minùs in hunc meum laborem & ille trium literarum homo invasisset, eodẽmque modo in illis multa sibi
 “non intellecta depravasset. Verùm & aliâ de re mihi sum
 “gratulatus, quòd ille Xenophontis interpres Leunclaius in recognitione suâ interpretationis, cum quo scriptore sibi res
 “esset, minùs quàm antea cognoverit, ac idiomatis hujus scriptoris & sui officii oblitus fuerit; interdumque bonam interpretationem suam malâ suâ mutaverit; unde factum est,
 “ut multò latiore campum meis in hunc scriptorem lucubrationibus aperuerit. — Quæ in illos scriptores præstabo,
 “materiem tibi præbunt dicendi, Grande moræ pretium. Benedicis qui certat, bene audit; ac Henrico certè meliùs fuisset consultum, ut responderet, quàm laceggeret; Quod ab illo allatum est, id ei fuit relatum ab Æm. Porto, & præsertim à Leunclaiò (lege priùs) in cujus vitâ hæc habet Melchior Adamus. “Litem ei super istâ interpretatione Xenophontea Criticam & Grammaticam movit Henricus Stephanus, vir & typographus clarissimus, editâ in ejus errores insignes inquisitione autoschediasticâ (quam nondum vidi).
 “Contra & Leunclaius de Stephano conqueritur, quòd contra fidem datam & præter officium viri boni, Xenophontis à se Latinè redditi exemplar, sicut & Zosimi, detinuerit. Et falsus est Stephanus, accepisse se illam Xenophontis versionem
 “ab annis circiter 18: pòst 13 aut 14 ampliùs annis sibi non visam: sed cum è suâ supellectile librariâ, militum incuriâ, belli tempore aliquot libri incendio periissent: nescivisse, an in illorum numero Xenophon, à Leunclaiò versus, fuisset.
 “Tandem, interjecto anni ampliùs spatio, librum inventum fuisse, situ oblitum, & membranâ crassâ, quâ involutus erat, conservatum. Sed de hõc, quod quisque volet. Ex Præfationibus & scriptis Leunclavii.

ⁱ Budæi Commentarios ; ⁱ.³ Erasmi Adagia ; Roberti patris Thesaurum Linguae Latinæ, & ejusdem ⁱ Dictionarium ⁱ Latinogræcogallicum renovare cupiebat.

Catalogus aliorum Opusculorum , quæ aliquando edere Henricus statuerat.

Æsopi fabulæ Gnomæque singulæ singulis versibus comprehensæ ; quibus fabulas nonnullas haud antè editas addere decrevit ; sed id noluit nisi pristinâ interpretatione recognitâ aggredi.
Dial. de Instit. Gr. Stud. 1587. pag. 19.

Corollarium Thesauri Græcæ linguæ, quod supplementum vocetur. *Glossar.* 1573. *Præf. ad lector.* Et *De Lips. Latin.* 1595. p. 51.

De cæteris Dialectis tractatus. *Thes. Gr.* 1572. tom. 1. *ad Lector.* pag. 11.

Libellus de variâ versuum Homeri accommodatione. *Centon. Homer.* 1578. *Præfat.*

De secretis Gr. linguæ Commentarii. *Oper. H. S. in Dion. Hal.* 1588. pag. 55. & *Annot. in excerpt.* pag. 41.

Proodopœia in Plutarchum. *Proodop. Senec.* 1586. *Præfat.*

Uberiores in Tragicos Græcos observationes. *Æschyl.* 1557. pag. 386.

ⁱ Epistol. de Typogr. statu. ⁱ Nullum diction. Latinogræcogall. novi excusum à Rob. Stephano, sed à Fran. Steph. 1571.
ⁱ H. Steph. ad Lect. in calce Horatii. " Ad augendum Centuriarum Adagiorum Erasmi (i. e. ab Erasmo collectorum) numerum quidam nescio quæ dicta hinc inde collecta pro adagiis haberi voluerunt: in quibus, qui paulò acutiùs cernunt, nihil tale perspiciunt. Verùm de hac ad Erasmi Centurias accessione tum dicendi locus erit, quum secundam ejus adagiorum editionem dabo, non sinè mearum in illius expositiones Animadversionum locupletatione.

Appendix ad Commentarios Græcæ linguæ. " Conform.
 " Preface à Memm. Car combien qu'il semble que l'œuvre de
 " feu Monsieur Budé ne doive donner moins de crainte à ceus,
 " qui le voudront achever, que donnoit à tous les peindre le
 " tableau, qu'Apelles mourant avoit laissé imparfait: [Plin.
 " Histor. lib. 35. cap. 10. Apelles inchoaverat aliam Venerem
 " Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Invidit mors per.
 " actâ parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta
 " inventus est.] " & se puisse à mon jugement dire d'iceluy Budé
 " au regard de ses commentaires, ce qu'a dit Ciceron des Com-
 " mentaires de César (Cicer. edit. 1539. Brut. 142.) c'est que
 " Omnes sanos à scribendo deterruit: " j'ay esperance neant-
 " moins de faire cognoistre, que celle entreprise ne me par-
 " aucunement d'outrecuidance ou presumption, mais plutost
 " que l'ardent desir d'avancer l'honneur des lettres Grecques
 " m'a fait exposer le mien à tous dangers.

Liber annotationum uberiorum in Thucydidem. *Thucyd.*
 1592. *Præf. ad Lector. pag. 1, 4. & Thucyd. Lat. in fine Animadv.*
post Indic.

Libellus Dion. Halic. de Thucydidis idiomatis expositus pari-
 ter & locupletatus. *Thucyd.* 1592. *Præf. ad lect. p. 4.*

Annotationes in Herodotum, & quorundam locorum emen-
 dationes: quandoquidem vetere exemplari video me ante bel-
 lorum nostrorum finem potiri haud posse. *Herod.* 1592. *Præf. ad*
lect. p. 3.

Libellus Lectionum ex Platone excerptarum, cum annotationi-
 bus, emendationibus & (si exemplaris cujusdam fieret copia)
 insignium locorum illustratione. *Plato.* 1587. *Tom. 3. annot. H.*
Steph. pag. 79.

Scholia Græca in Theocritum multò emendatiora & auctiora,
Prolegom. Theoc. 1579.

Omnes leges, non solum quæ apud Oratores Veteres & De-
 mosthenem sunt, sed etiam quæ in aliis omnibus Græcis Autho-
 ribus extant, in unum corpus collectæ, & cum aliis recentioribus
 comparatæ. *Orat. Vet.* 1575. *Epistol. pag. penult.* Hujusmodi opus

Sam.

Sam. Petitus edidit vocatum, *Leges Attic. Claud. Morel. 1635.*

Interpretatio reliquarum Orationum (nam septem tantum cum Demosthenicâ pro Ctesiphonte verterat) Latina cum annotationibus. *Orat. Vet. 1575. Epistol. pag. ult.*

Scholia in Isocratem. "Maussac. in epistol. præfix. Harpocrat. 1614. Eruditissimus Henricus Stephanus Isocratis verba "ex Harpocratonis & Suidæ fontibus hausta, quæ in fine editionis Aldinæ leguntur, notis & animadversionibus illustrata "reliquit: quæ res pene nobis persuasit meditatam eum fuisse "aliquando in Authoris hujus integrum opus scholia edere.

Annotationes in Laertium (quas in editione priore 1570. ad finem usque non perduxerat, & in secundâ 1594 omiserat) perfectæ & recognitæ. *Biog. Laert. 1594. pag. 8. 9.*

Versus alii, qui Lucæ & Joannis necnon Act. Apostolic. *κατάλοιπα* complectuntur, unâ cum reliquis seorsum editi. *Nov. Test. Gr. ad calcem κατάλοιπων post Præfat.*

Annotationes in varios Nov. Testam. locos, quæ in superiori editione (1576) erant, atque aliæ, cum novâ Græc. N. T. concordant. editione. *Ibid.* Hæc quidem prodiiit anno 1594. sed finè illis.

Appendix ad N. T. Gr. Lat. concordantias. *Concord. 1594. ad Lect.*

Proverbia quædam Erasmanis addenda. *Adag. Erasmi. 1558. H. S. ad lect. lege priùs p. 240.*

Volumen unum varium & multiplex, complectens quæcunque apud omnes Lat. Ling. scriptores antiquos, poetas, oratores, historicos, necnon etiam grammaticos de Græcis Latina facta reperiuntur; eâdem methodo, quâ in Lexico Ciceroniano usus est. *Lexic. Ciceron. 1557. ad Lector. p. 6.*

Veteres Latinæ Linguae interpretes: qui liber Ciceroni, Livii, Plinii, aliorumque doctiss. pariter & elegantissimas interpretationes complectetur. *Glossar. 1573. ad Lector.*

Liber de Latinitate priscâ. *De Latin. falso suspect. 1576. p. 367.*

De vario Linguae Latinæ abusu. *Ibid. Epistol. pag. 3.*

De

De sermonis brevitate. *Dion. Alex.* 1577. *Prolegom. ad Mel. & Solin.* p. 5. ubi lectorem ad eum librum (quasi prodiisset) refert.

Liber, qui complectatur castigationes in reliquos Ciceronis libros, quos tunc, dum variis typographicis occupationibus opprimebatur, non potuit colligere; quas enim in promptu habebat, præcipitare coactus est. *Castig. in Ciceron.* 1557. pag. 98.

Schediasma de delectu in diversis apud Virgilium lectionibus adhibendo, quod inchoatum reliquit: simulque Virgilius ἑλληνίζων, ἀρχαίζων, ἰδιόζων sive νεωτερίζων, διδυγμαρίζων, νεκρίζων & δανείζων, ἀεγίζων vel χαλκωρίζων, περιμυρίζων, πολυρhythμτος, αὐτεξηγητής: Locis, quos è Græcis vel ἀπερχαλάκτως imitatus est, vel aliquid ἐγγράφει, locis: adhibitoque, qui nondum adhibitus est; delectu, novâ quâdam poetæ nostri in furando solertiâ (quâ velut oculos præstringit) patefactâ; cujus unum & alterum Specimen ibidem addit. *Virgil.* 1583. *epist. ad Th. Reding.*

De toto interpretandi genere. *Lexic. Ciceron.* 1557. *ad Lætor.* pag. ult.

Annotationes in Tibullum, Propertium, Ovidium. *Castig. in Cicer.* 1557. p. 14. 57. 109. Notæ in Catullum, Tibullum, Propertium. *Index Biblioth. Barber.*

Horatiana quædam, exercitationis gratiâ, in Græcum sermonem conversa; è quibus hunc affert versum; Horat. Epod. 5. Post insepulta membra different lupi. Ἀδμήτα δ' ἔσται τοῖς λύκοις ἔλωρ μέλη. *Æschyl.* 1557. pag. 379.

Iambi de virtutibus, & iis potissimum, quæ in principibus esse potissimâ existimantur. *Præfat. ante lib. de Aristotel. Ethic. & Hissor.*

Appendix ad Proodop. Senec. ubi ipsâ scripturâ veteri quàm fidelissimè poterit repræsentatâ ad venandam ex illius vestigiis veram omnes hortabitur. *Schediasm.* 1589. p. 316.

Liber de poeticis adminiculis & ornamentis: abi de veteri scribendi carminis methodo agetur. *Epigr. Gr. select.* 1570. *Epistol ad Orhon.* pag. 2.

Poetæ,

Poetae, in quorum potissimum epigrammatis observanda artificia viderentur; quales Antipater uterque, Leonides, Lucillius, Lucianus, Nicarchus, Philippus, Macedonius. *Antholog.* i 566. ad *Lecler.*

Henricus quidem in Poeticâ, cui à teneris se fuisse deditum scribit (lege supra p. 198.), multum se exercuit, varia composuit de variis rebus carminum genera; Ideoque satis idoneus esse potuit hujus Artis magister, qui ad illam tyronibus faciem præferret. Verum, sibi ipse licet mirum in modum placuerit, nonnullis tamen & naris certè non obesæ judicibus inconcinnus & multus fuisse visus est. (lege supra p. 272.) Mercerius autem (De epigr. p. 236) multa ejus laudat Epigrammata. Πολλὰ τοὺς βασιλικὰς πῦρσι δὲ τε βέλους. Neque quivis Cyclicus versuum scriptor Poetae nomen meretur. Multi, qui nesciunt, invitâ Minervâ audent versus fingere: Imò aliquando Bavius magis sibi plaudit quàm Maro. Multi in Poetices studio præcepta dare melius norunt, quàm iis uti; censorem agere, quàm Poetam. Julius Scaliger eandem in suis Poematibus, quàm in Poetice, non adeptus est laudem; neque Josephus ejus filius eandem in Latinis, quàm in Græcis versibus; quem cum Grotio collatum huic postponit Vavassor. (De epigr. pag. 205.) Henrici Stephani judicium Julii Scaligeri judicio (lege supra) præfert Renatus Rapinus, cui id contigit, quod paucissimis, ut non solum de Poeticâ præcipere, sed & in eadem specimina edere optimè calluerit.

Libri de origine mendorum, in authoribus Græcis & Latinis, quos (1557) promiserat se propemodum non sine magno studiorum commodo prolaturum. *Castigat. in Cicer.* p. 98. 110. 113. *Annot. in Sophoc.* 1568. p. 25. *Pseudocic.* 1577. p. 20. 21. ubi habentur hæc: "Nec dubitabit, quisquis Canteri de ratione emendandi Græcos Authores syntagma cum illo Henrici Stephani tractatu contulerit, quin istud ad illius exemplum scriptum sit. Quin etiam Franc. Robortellum in distribuendâ in classes suâ disputatione de arte sive ratione corrigendi antiquorum libros fuisse illo Henrici Stephani tractatu adjutum constaret. Ex quibus ferè credideris eum tractatum aliquando in lucem prodiiisse.

De

De Philippo Macedonum rege in Græciam variis artibus olim grassato, & de Turcogræciæ rege in Germaniæ vicina loca grassante, ac in ipsam grassari conante. *Henr. Steph. Orat. duæ. 1594. pag. 203.*

De Republicâ Germaniæ: cui Typographicum prelum, duobus foliis excusis, finem reliquis non potuit imponere; quòd Typographus, qui ad nundinas Francfordienses properabat, illis se retardatum iri viderit. *Ibid. p. 204.*

Encomium artis equestris. *Almeloveen. p. 93.*

Le correcteur du mauvais langage François. *Dialog. du Nouveau Lang. Franc. Ital. p. 114.*

De l'ancien Langage François. *Ibid.*

Descriptio Hungariæ; unde affert sequentia carmina. *De Lipi. Latin. 1595. p. 389.*

Terra potens armis lætisque uberrima glebis,
Frumentis dotata bonis, fluvisque beata,
Ac dives pecoris, generosæ vitis abundans,
Et superùm cultu fœlix, fulvóque metallo;
Pannonia antiquis, à post'ris Hungara fertur
Europæ stabilis Turcâ indignante columna,

Quis tandem, quum hæc recenseat, quæ tot & tanta in literarum incrementum moliebatur illis, quæ præstitit, haud minora; non optaverit, ut Henricus noster, domi potiùs quàm ubique, id est, nusquam habitâisset; sese continuisset suæ provinciæ finibus; totùmque illud, quod in rebus alienis aulisque Principum perdidit, otium in officinâ Typographicâ consumpsisset: Hic certè minori cum sumptu majori cum lucro & sibi & aliis vixisset. Si autem per bella Civilia suamve Religionem steterit, quominus in patriâ moraretur; viro literato

rato licuit in alio quovis solo pedem figere. Roberto patri adeo desultorium non erat ingenium; Hic enim, quum Parisiis diutius artem quietè exercere non posset, non tanquam erro fugitivus & incerti Laris, modò in hunc modò in illum transvolavit locum, sed Genevam abiit, ubi sede suarum fortunarum fixâ rem simul & gloriam reperit: multò igitur licèt pauciores, quàm filius, annos numeraverit, hic tamen plus viæ, ille plus vitæ habuisse censebitur.

⁂ Mors Henrici Stephani virorum cùm literaturâ artisque typographicæ peritiâ tum summâ dignitate illustrium mortes habuit, quæ ipsi præirent & succederent: Obierunt inter illos: Franciscus Raphelengins anno suæ 59° 1597. mense Julio; Christophorus Plantinus 1598. 1. Jul; eodem anno, Abrahamus Ortelius & Nathan Chytræus; inter hos, Georgius Elector Brandenburgensis Jan. 8. & Philippus II Rex Hispaniarum Septembri.

⁂ Henricus paucis ante obitum mensibus suum generum Isaacum Casaubonum Monspeliî visitavit, eique suam operam ultro pollicitus est, quàm circa notarum in Athenæum editionem posset præstare.

⁂ Almeleven. p. 126. ⁂ Calvis. ⁂ Ex Casaubon Epist. 155.

⁂ Is

¹ Is demum, quum patriam oblivisci non posset, Lugdunum se contulit; ubi anno ² 1598° ferè septuagenarius, ineunte ³ martio, (⁴ opibus atque etiam ingenio destitutus in nosocomio) vitæ & tot exantlatis pro republicâ literariâ laboribus finem fecit.

Defunctus Henricus sibi superstites reliquit filias
¹ Florentiam & Dionysiam; filium Paulum, qui epitaphium carmen in Patrem scriptum biennio post cum Græco-Latinis Nov. Test. ⁶ Concordantiis Joanni Castolio apud Britannos misit.

*Parenti dulcissimæ ac piæ
 memoriæ*

HENRICO STEPHANO

P. STEPHANUS

Mœstus posuit.

Tristes exequiæ, tristes mihi funeris horæ
 Accipite has lachrymas, & vos narrate Parenti
 Post illum defunctæ animæ, mea pectora quantus
 Mœror agat, quanto turbentur pectora fluctu:

¹ Thuan. Histor. in fine lib. 120. ² Sic etiam Ricciol. ³ Circâ Febr. vel Mart. *Bucholcerus in Indic. Chron.* quod Almelveenius pag. 115. scribit eum depromplisse ex Casaub. Epist. 164. Annus autem supra millesimum quingentesimum octavus & nonagesimus labeatur, in cujus initio, quantum ex Casauboni literis video, diem obiit supremum. Nam literæ 3. Id. Mart. 1598. Mospelii datæ ejus mortem referunt. ⁴ Konig. Biblioth. ex Tollo de Insæel. Liter. pag. 37. ⁵ De quibus deinceps. ⁶ ann. 1600. initio Concord.

Quintus

Quantus ad ætherios gemitus pervenerit axes.
 Ex oculis ergo, ergo Parens discedere nostris
 Te potuisse putem? dulcis Pater, optime Patrum,
 Extinctum te crediderim lucemque perosum?
 Et Lugdunæo requiescunt ossa sepulchro?
 At vivit meus ille meus, me cernit & audit.
 Jam mihi responde genitor dulcissime, nam te
 Per cineres oro, per amatæ pignora matris,
 Fallor, an exspectem vocis responsa serenæ?
 Eheu chare Pater, verus mihi nuntius ergo
 Iverit, & tenues nunc tantum amplectimur umbras.
 Accipit hæc, vos ò quæ vertitis omnia Parcæ,
 Parcæ lugubres, quæ me privastis alumno,
 Nulli parcentes Parcæ, Genitoris adempti
 En querimur casum: sed quem lugemus ademptum
 Reddire, Quæ vobis tanta est jactura relicto?
 Quas si non moveo, surdas si tangimus aures,
 Ætheriâ meus ille meus nec vescitur aurâ,
 Sed dulces natos & conjugalia vincla
 Deferuit, vocēsque pias non ampliùs audit:
 Quâ potes exaudi Genitor dulcissime, & hauri
 Has oculis lachrymas, Saltem nunc alloquor umbras:
 Si mihi nil aliud superest, Tua dulcis imago
 Vivit, & ante oculos semper manet aurea nostros.
 Quâ licet amplecti, manes amplector amati,
 Osculor & chari pectusque oculosque parentis.
 Plangite amicorum turba officiosa, meoque
 Condoluisse malo veniant solatia moesto.

Vos sacri vates inspergite vestra sepulchro
 Munera, quæ possunt cineres placare sepulti.
 Illum non oculis morientem Græcia siccis
 Cernere sustinuit, sensitque ex funere vulnus:
 Vos quoque Pierides Latio ingemuistis amatæ.
 In laudes chari sed non licet ire parentis.

H h

Exhaustæ

Exhaustæ noctes, feriésque immensa laborum,
Dignus honos tumuli, domino pro absente loquuntur,
Et sunt magna satis gelido monumenta sepulchrò.

Ex quorum versuum uno [*Et Lugdunæo requiescunt ossa sepulchro*] liquet non eum sed alium quempiam (Henrici enim plures numerantur) fuisse, cujus ossa in cœmeterio sacelli S. Benedicti Parisiis requiescere testis oculatus ¹ Almeloveenio narravit & familiarissimus amicus.

Sæculum hoc ab humani generis redemptione decimum quintum partiti sunt inter se Robertus pater & Henricus filius: Id scilicet illius natales inchoaverunt, clausit hujus obitus: in quibus (² quod in Typographis rarissimum) convenerunt fides & literatura; “³ In eo enim hominum genere vulgaris sæpe literatura occurrit cum bonâ fide conjuncta, aut cum magnâ ignorantia major conjuncta perfidia. In Roberto tamen uti longè minor sui ostentatio neque omnino inferior in re literariâ typographicave peritia ac industria, ita major in agnoscendo, quicquid opis ab alijs accepisset, probitas quædam & ingenuitas sæpius, quàm in Henrico, apparuit. Ille in Thesauro Latino quot doctorum ⁴ virorum recenset nomina, quorum auxilio usus est: Hic in Græco Fri-

¹ Dissertat. p. 115. ² Nancel. in Epistol. ad F. Morel. 1586. Cal. Apr. datâ. ³ Lege Prius. p. 41.

derici Sylburgii non meminit, " ¹ qui eum adeo
 " juvit egregiè, ut potissima Græci Thesauri pars
 " ejus labore constet. At quia thesaurus ille (qui
 cum patris Latino collatus posteriores feret)
 reliquorum omnium, quæ peregit, operum prin-
 cipatum tenuit, honoris laudisve, cujus semper fuit
 avidior, socium alium noluit præter patrem, quem
 operis illius inceptorem & magnâ ex parte archi-
 tectum ² agnovit. Præterea forsan eum puduit se
 à suo discipulo adjutum fateri; quanquam præcep-
 tori maximæ id gloriæ vertatur, si eum instituerit
 discipulum, à quo in suis studiis auxilium aliquando
 mutuetur. ³ Antea nihilominus observatum est ab
 Henrico eorum, qui ipsi adjutores fuerunt, men-
 tionem factam.

De Henrici fide & integritate nonnulli graviter
 senserunt; inter quos ⁴ Bœclerus Politianum (quem
 infidelitatis Henricus accusat) tuetur, & è con-
 trario Henricum minùs fidum interpretem pronun-
 tiat. Scaliger in Scaligeranis (⁵ si modò omnia,
 quæ in iis continentur, fide digna sint) hæc ha-
 bet, " si id tam religiosè observassent importuni isti
 " correctores, cujusmodi habemus Henricum
 " Stephanum, qui omnes, quotquot edidit editæ
 " libros, etiam meos, suo arbitrio jam corrumpit,
 " & deinceps corrumpet & alios multos, non ha-

¹ Melch. Adam. in Vit. Sylb. ² lege priùs p. 89. ³ lege priùs
 passim in vitâ H. S. ⁴ Almeloveen. p. 92. ⁵ lege priùs. ⁶ Alme-
 lov. p. 95.

“beremus hodie auctores adeo depravatos. Quæ si ejus, ut feruntur, sunt, ignoscenda putat : Janssonius *ab Almelooven*, tanquam parum præmeditata, vel ex irâ prolata, nam eleganter quidam de Scaligeris scripsit,

Sæpius irarúmque omnes effudit habenas
Et Pater & Natus.——

Ei censuræ opponam : Josephi Scaligeri in epistola ad Isaacum Casaubonum 46â “ magnâ jacturâ
“ Græcarum literarum ille (Henr. Steph.) decessit, si præterita ejus in literas beneficia spectes.
“ Quæ majora fuissent, nisi ipse literis, imò potius sibi defuisset. Equidem non possum facere,
“ quin ejus & vivi actus & mortui vicem ægre faciam. Doleo, quòd non præstitit, quæ potuisset ; doleo, quòd amicum perdidit. Sed oro te,
“ ut Typographio unico totius Hellenismi custodi, culpâ illius ruenti, vestra opera aliqua fultura
“ accedat : Quæ à principio tam exigua esse non potest, ut non maximæ ruinæ obistere possit.
“ Quam necesse est expectari, nisi maturè illi occurratur. Vidi apud illum egregia exemplaria
“ *aristotelis*, Sextum Empiricum, & alia. Quæ tuam
“ ità diligentiam expectant, ut hoc nomine à socio neglecta videantur, ut tibi posteritas hoc
“ deberet, quod ab ipso æquum erat præstari.

! Almeloov. p. 95. * p. 96.

At verò si quis varias ejus lucubrationes tum editas tum edendas, & præstitas & promissas, perfectas & imperfectas, quarum passim in vitâ, uti fuit occasio, mentionem feci; si præterea varias ejus occupationes & itinera perpendat; tot potius & tanta ab eo præstari potuisse mirabitur; repetetque sæpius epigramma à Joanne Posthio Archiatro Wirzeburgico in Henr. Stèphanum compositum.

Et libros facere, & doctos excudere libros,
 Longus uterque labor, durus uterque labor.
 Huic gemino invigilat pariter tua cura labori,
 Henrice. O mirâ sedulitate virum!

Henrici ingenium (nec enim ejus culpas celabo, ne per earum dissimulationem ejus laudes in dubium veniant) fuit paulò arrogantius & morosius, quapropter & omnibus non placuit, & sibi sæpe cum viris quibusdam eruditis rixas concivit. Illius gener H. Casaubonus in epistol. 89. "Optimum, ait, "senem nostrum solum sibi videri sapere nec "miror, nec suam ipsi vel famam vel doctrinam "vel sapientiam invideo. In suis certè scriptis frequentius suæ laudi studet; quod antea sæpe observare libuit, & ipse in Dialogo *Pseudo-cicero* dicto testatur, ubi hæc leguntur ipsius de se loquentis verba, "Henricus Stephanus Roberti Stephani "filius Orator & Philosophus. "H. Casaubonus

ad Rittershusium scribens queritur, quòd “ et si
 “ amicissimè & conjunctissimè cum focero viveret,
 “ ea tamen hominis esset morositas, ne diceret
 “ aliud, ut planè fuerit mirabilis in multis ejus vita.
 Idem ad eundem epistol. 260. “ Non clam me est,
 “ causas habuisse te aliquas, cur existimationi
 “ *τὴν ὡν μαγεῖται* faveres minùs; illum impurum,
 “ qui de magnâ Dei certissimâ sobole, veritate
 “ triumphos nunc agit, quid impulit in virum de
 “ literis optimè olim meritum, & vel parentis Ro-
 “ berti nomine præcipuo honore dignum hâc im-
 “ manitate laceraret. Ingenuè fateor, cùm illa
 “ primùm vidi, vehementer sum commotus. At-
 “ que is ego sum tamen, cui uni optimi senis mo-
 “ rositas plurimùm obfuerit. Sed præponderabant
 “ apud me semper tot illa & tanta in Remp. li-
 “ terariam merita: quibus commemorandis nolo
 “ vel patientiâ tuâ vel otio meo abuti: & sunt
 “ omnia tibi, si cui alii, probè nota. Omitto pri-
 “ vatum hoc affinitatis vinculum, quod si contem-
 “ nerem, magno me scelere vel iudice te impia-
 “ tum putarem. Idem ad Jacob. Bongarsium epi-
 stol. 21. sic. “ Camerarii de partibus corporis hu-
 “ mani vidi nunquam, certè quidem non legi.
 “ Nam vidisse quidem memini in manibus Ste-
 “ phani (Henrici), ità tamen, ut cum ille meis
 “ quotidie libris abuteretur pro suis, fas tamen
 “ mihi tangere, nedum pervolvere, non fuerit.
 “ Non dubito, quin ex illo blattas ac tineas mi-
 “ sellus

“ fellus in librariâ, quam à multis annis non in-
 “ visit suus dominus, paverit. Et Epistol. 40. ad
 Petrum Pithœum. “ Noster quidem etsi vivens
 “ valénsque numero prldem hominum certè do-
 “ &orum eximi merpit. Ea est illius inhumanitas
 “ &, quod invitus dico, delirium. Qui libros,
 “ quos habet, veteres, ut Indici Gryphi aurum,
 “ aliis invidet, sibi perire finit. Sed quid illud ille
 “ habeat aut non, juxta scio cum ignarissimo. Et
 Epistol. 182. ad Davidem Hœschelium. “ Videar
 “ malè de te sentire, si te nunc orem, ut de Ste-
 “ phano quàm honestissimè loquaris. Scio, quanti
 “ illum tu feceris, & scio, quibus moribus tu sis.
 “ Sed movet me improbitas quorundam, quibus
 “ video propositum esse, de illo viro detrahère, &
 “ manes illius violare. Equidem hominis morosi-
 “ tatem excusatum non ibo : postrema etiam quæ-
 “ dam illius scripta vellem non scripta. At verò
 “ quis mortalium suis nævis caret ? Doctiss. Jans-
 sonius *ab Almeloveen* suspicatur If. Casaubonum ea
 Stephani scripta intellexisse, quæ vocabantur
 “ Musa Monitrix Principum, Rex & Tyrannus,
 “ Dialogus Philoceltæ & Coronelli. Illud autem
 morositatis vitium habet aliquid excusationis ab æ-
 tate; senex enim plerumque est “ iracundus, dif-
 “ ficilis, querulus, minorum censor & castigator.
 If. Casaubonus in Epistol. 65. scribit Laurentio
 Rhodomanno doctissimo & fidissimo Diodori Siculi
 interpreti “ injuriam à nostro sene fieri se auri-

“ bus invictissimis intellexisse ; sed profectò ità
 “ est ; si quis est , qui vetus dictum tolleret, *ἢ*
 “ *πῦδος οἱ ἡέροντες*, is ille fuit. Hoc dicere & sentire
 “ malo quàm quicquam gravius.

Malincrotius in dissert. de Art. Typog. cap. 14.
 hæc de Henrico habet. “ Scripsit varia ac multa,
 “ ex quibus de ingenio & doctrinâ hominis judi-
 “ cium fieri potest ; potissimum tamen circa Græ-
 “ cos auctores occupatus fuit, nec temere habuit
 “ aliquem ex coætaneis sibi in illius linguæ exactâ
 “ cognitione præferendum : certè suo se calculo
 “ omnibus anteposuit, è quâ re, & quòd ingenio
 “ esset paulò rixosiori, multæ ipsi cum diversis &
 “ molestæ progenitæ fuere controversiæ, intérque
 “ cæteros cum Joanne Leundavio nostro, ævi sui
 “ & patriæ nostræ Westphaliæ insigni ornamento,
 “ Græcis versionibus, præcipuè Xenophontis &
 “ Dionis Turcicæque historiæ editione omnibus
 “ noto, sempérque victuro , de Xenophonticâ rei
 “ equestris versione contentionem habuit publicis
 “ scriptis testatam. Vixit {variâ fortunâ prædictus
 “ Stephanus, quam partim tempori partim mori-
 “ bus acceptam tulit ; quúmque Parisiis & Gene-
 “ vâ aliquamdiu larem tenuisset, tandem per Ger-
 “ maniam diu vagatus est, donec Lugdunum re-
 “ versus, quum patriæ oblivisci nesciret, fati ibi-
 “ dem concederet anno 1598°. Malincrotius que-
 “ ritur Henricum *Germanicæ nationi parum æquum*
 fuisse.

fuisse. Quàm falsò autem eum insimulet, nemini non constabit, si legantur, quæ de illâ natione scripserit. Et quid si nonnullos ex eâ natione Typographos ineptósque interpretes traduxerit? Nulla certe ex uno aut altero ad universam gentem apud justos rerum æstimatores redundat infamia. Athenis non solæ nascuntur acanthides, sed & noctuæ. Denique quod ad contentionem inter Henricum Stephanum & Leunclavium attinet, ex lectis utriusque in Xenophontem notis, tantum abest, ut ille de hõc aliquid durius scripsisse deprehendatur, ut potiùs hunc reliquis Xenophontis interpretibus sæpe prætulerit. Causam certè Lector, vel Stephano (si quis sit) infensissimus, vix inveniet, cur à Leunclavio alterâ quâque ferè paginâ dictariis probrisque tam acerbè laceretur. Imò neque immeritò in controversiam vocari potest, uter duorum Gallúsne ille an hic Germanus, de Germanis meliùs meritis fuerit; quum hic illum non aliam ob rem laceßat, quàm quòd in ignaros quosdam Germaniæ Typographos invehatur. Et quis Germanorum etiam amantissimus succensere temperet iis, qui tam turpem suæ patriæ labem intulerant, eamque artem pessimè ingrati corruperant, quam Germanis acceptam refert orbis literatus.

* Nundin. Francof. p. 27. Quum autem Germania tantam librorum copiam studiosis literarum & ingenuarum artium in illâ civitate congregat, novum beneficium veteri addit. Cui beneficio? ut nulla natio in literas post partem nobis à Christo salutem tantum contulerit. De eo enim loquor, quo typographicam artem excogitavit &c. lege & priùs sæpe in vitâ H. S.

Henricus

Henricus Stephanus non magnum hæredium post mortem reliquit, at quantulumque id fuerit, Genevæ fuisse referunt verba Casauboni epistol. 164. " Si Genevæ essem, eum mittendum tibi curarem, & faciam fortasse, nam illuc mihi necessariò eundum erit, propter uxoris dotem. Et Epistol. 174. " Hæreditas soceri viri de literis quàm optimè olim meriti non erat fortasse tanti, cujus gratiâ uxorem relinquerem, dum uxoria bona prosequor. Hæc hæredii tenuitas sola causa fuit, ob quam Isaacus Casaubonus nomine unius MS. Photii (qui à Davide Hæschelio ann. 1600. editus est) jure suo cessit. Quiu imò hæc bonorum inopia in causâ fuit, quare (ait Casaub. in epistol. 190.) " Henricus intestatus obierit; " quadrans omnium τῶν ἐν μεγίστῃ πόντῃ περιουσίᾳ ἐν ὑπο- " λιπόντων ad uxorem pertinuit. [ex quo constat Henrico uxorem secundam fuisse superstitem] " Ego veneratione domûs Stephanicæ motus renitentibus omni ope atque operâ cohæredibus effecti, ut omnes manu exaratos codices Paulus Stephanus præciperet. Gaudebam in eâ domo, quæ literis aliquando tantum profuisset, remanere instrumenta bene merendi de iis, qui publicam reipublicæ literariæ utilitatem procurarent. Cæterum Stephan. Biblioth. (Casaub. epistol. 192.) quamvis paucæ fuerint reliquiæ, non erant tamen

Almelov. p. 115. 117. 99.

contemnendæ.

contemnendæ. Has etiam longo post foceri obitum tempore nondum viderat If. Casaubonus, qui (epistol. 176. Josepho Scaligero sic scribit :
 “ volo tamen scias nondum mihi visam τῇ μακρῇ
 “ εἰς Stephani Bibliothecam, non dico ab ejus
 “ obitu : sed omnino invisam esse eam nobis. Tan-
 “ ta fuit in optimo fene ἀναξιοσύνη τῶν τεχνῶν. Et
 epistol. 181. “ Genevæ necessario excucurri :
 “ multa me illuc vocabant, sed nihil æquè ac spes
 “ videndi Bibliothecæ reliquias ; etsi pars magna
 “ illius periit non uno modo, reperi tamen in iis,
 “ quæ supersunt, multa eximia καὶ τῶν ἐκ ἐντομῶν.
 Et epistol. 182. “ Genevæ tandem veni, & quem
 “ petis, librum, amicissime Hoescheli, vix quid-
 “ dem, sed tandem inveni. Duo sunt grandia
 “ βιβλία, volumina magnam partem manu τῇ μακρῇ
 “ τῇ Henrici Stephani scripta. Egi cum Paulo
 “ Stephano fratre, ut ea curaret ad te perferenda,
 “ neque dubito facturum---Quantus ille vir fuerit
 “ in literis, si nesciebam ante, potui affatim dis-
 “ cere ex iis, quæ reperta sunt mihi in Bibliothe-
 “ cā καὶ φιλομαθείας καὶ πολυμαθείας propè incredibilia
 “ monumenta.

Henricum Stephanum sequenti elogio ornavit Scævola Sammarthanus.

NEC minori postea laudis argumento Henricus filius Græcorum literarum amantes eodem officii genere sibi devinxit. Sed & veterum innumera, tum sacrorum, tum exterorum volumina

mina ex celeberrimis eorum officinis exiēre multò quàm priùs emendatiora, multò venustioribus formis excusa : cum uterque ad insignem industriam & indefessum artis egregiæ studium non vulgarem in omni literarum genere doctrinam feliciter adhiberet. Henricus certè mirificam de se jam tum excitavit famam, cūm adolescens ex Italiā reversus, ¹ Anacreontem, quī tot annos latuerat, vetustis notis in libro exaratum secum attulit, mōxque Lutetiæ typis Regiis eleganter impressum, paribúsque numeris Latine à se redditum & quidem erudito sæculo nec à poeticis hilaritatibus alieno, eduxit primus è latebris & evulgavit. Erat in eo viro summa ingenii sœcunditas, & sive Græcè sive Latine scriberet, utriusque linguæ usus & facultas omnium paratissima : cūmque pati non posset in eo Gallos errore diutius versari, ut patrio sermoni Etruscum anteponendum crederent, nonnulla interdum Gallicè scriptitabat multò sale respersa opuscula, quibus & nostræ linguæ prædicaret præstantiam, & suā ipse in scribendo puritate ac elegantia comprobaret. Sed graviora fuerunt ea quæ in multis utriusque linguæ scriptoribus recensendis, & in quorundam imitatione rectè commodèque instituendā subinde molitus est, Habebat fortunarum sedem apud Allobrogas voluntarium patris exilium secutus, non obscuro tamen Lutetiæ desiderio, quam & cæteras item Galliæ urbes, ut se quamlibet levis offerebat occasio, non illibenter invisebat. Ac postremò Lugduni, quo se quoque septuagenarius contulerat, fatali morbo correptus, anno supra sesquimillesimum duodecentesimo de vitâ decessit ; cum & Robertum patrem & patri cognominem fratrem natu minorem, nec industriâ disparem, qui Lute-

¹ Videtur tamen canere Palinodiam, quasi eum Anacreontis editi poenituerit ; cum Psalmis Davidis Anacreonticè à se versis hoc in fronte præmiserit odarium.

Anacreontis olim
Modos dedi jocosos,
Anacreonticam nunc,
Sed nil Anacreontis
Dabo lyram sonantem.
Sic æmulabor hastam,

Quæ vulnus inferebat,
Addebat & medelam.
Quos sauciavit olim
Nervis chelys profanis,
Sanabit illa nervis
Aptata Christianis.

tiæ paternam officinam redintegraverat, fata jampridem erip-
tuissent. Reliquit moriens aliquot liberos, atque in iis Paulum
domesticæ laudis æmulum & filiam Isaaco Casaubono viro longè
doctissimo, Lutetiâque à Rege ad meliores literas instaurandas
nuper ascito collocatam.

PAULI MELISSI Carmina ad
Henricum Stephanum ex ipsius poematis ex-
cerpta. Paris. 1586.

Ad Henricum Stephanum.

Q Uis credidisset, me Stephane, tria
Post lustra, & annorum orbiculos duûm
Fore, ut relictis heu paternis
Sedibus, ingenuisque amicis,
Celtarum in oras longam iterum viam
Molirer hospes, nec regionibus
Contentus unis? Credo sanè,
Me mea fata trahunt, trahantque
De hinc necesse est. Pegasus aliger,
Natalis horæ perpetuus comes,
Ultro peregrinos vagantem
Quærere sollicitat tecessûs.
Frustra sodales o animæ integræ,
Frustra Napæarum agmina Noricum
Tentastis argutâ loquelâ
Me retinere penes Penates
Hortosque vestros. Ipsa Lutetia,
Quâ nulla magno clarior urbs viget
In orbe (vestrâ pace dictum
Sit Veneti, veniâque Romæ)
Illa ipsa, doctorum hospitium virûm,
Suoapte nutu plus potuit trahax,

Quam

Quàm verba promissis referta
 Grandibus, illiciumve Pluti,
 Rerum potentis. Fallor, an insitam
 Natura vim per se facile exerit,
 Et pectore innatos in ipso
 Haud patitur sine fine certo
 Latere motûs? Scilicet incitant
 Ad hos vel illos astra virum impetûs
 Et sponte agentem sponte ducunt.
 Ut volupe est mihi tecum amicos
 Henrice, purgatæ ô decus Hellados,
 Tuæque fulgens gloria Galliæ,
 Miscere sermones, loquique
 De Latiae studiis Minervæ.
 * Ut lætor, ingens Noctibus Atticis
 Ex Carrionis lampade, & ex tñâ
 Accessse lumen, vividâque
 Tot tenebras face dispulisse!
 Sic plena quondam cornua Cynthia
 Caligine atrâmersa, gravissimo
 Telluris objectu, receptant
 Sole avidam irradiante lucem.
 Maeste esto, Gelli, maeste agendum novo
 Splendore. Nox quòd Noctibus en tuis
 Dempta est; lucernæ Carrionis
 Pervigili Stephanoque debes.

Ad Eundem.

Siquis apud Graios olim veteresque Latinos
 Sive foris bello; seu quoque pace domi,
 Aut patriam servarat, item superaverat hostem,
 Strenuus aut dignum laude patrarat opus;

* His versibus occasionem dedit Aul. Gellius ab H. Stephano
 1585 editus.

Ille

Ille suæ pretium virtutis ab urbe coronam,
 Vel celebri meruit signa locanda foro.
 Nunc quia Barbariæ tot plurave tempore nostro
 Monstra subegistis tu genitorque tuus ;
 Quàm vel magnanimus victrice coercita quondam
 Scribitur Alcides perdomuisse manu ;
 Quæ tibi, quæve tuo debentur præmia patri ?
 Quæ statui vobis marmora digna queunt ?
 Sint data, quæ Latii, quæcumque dedistis Achivi,
 Digna tamen Stephanis haud potuere dari.

Ad Eundem.

Vertimus è florum Græcis epigrammata libris,
 Censuram Stephani iussa subire mei.
 Si mentem, si verba minus, quàm mente ferebam ,
 Expressi dextrè ; mens mihi verba dedit :
 Adde quod insolitis hæc curritur area mannis :
 Errato venia est danda benigna meo.
 Tangitur haud semper certâ scopus ipse sagittâ,
 Frustrat & Eleos meta curulis equos.

Ad Eundem.

Urbis Atticorum olim velut Italia dicta est Italiæ :
 Hellas vocata est Helladis, Ut Galliæ nunc Gallia
 Orbisque Roma totius Dici potest Lutetia :
 Quoddam quasi compendium : Non Francofurtum nundinas
 Formosa ceu Neapolis, Propter frequentes nominem
 Henrice, jampridem tibi Germaniam Germaniæ ?

De Roberto P. & Henrico F. Stephanis.

Suaferat Herculeos Stephanum pensare labores
 Phœbus, Apollineo non renuente choro :
 Lis'oritur Graias inter Musasque Latinas :
 Natus utrum palmâ dignior, anne parens !

* Anno 1570 H. S. excudit selecta epigrammata Gr. quorum
 multa à P. Melisso versa : in cujus libelli calce illud Melissi epi-
 gramma legitur. His

His Pallas: Tantum debetis utrique, Camoenæ,
Quàm multum nato Græciæ, Roma patri.

Ad Henricum Stephanum Hemicraniâ laborantem.

Æ There ceu Juno, pelago Venus, igne Cupido ;
Sic Jovis è cerebro nata Minerva Dea est.
Hinc favet ingeniis hominum, seseque fovendam
Insinuat miro sensibus ipsa modo.
Præcipuè vero, solers Henrice, quietem
In gremio cerebri Dædala nacta tui
Innumeros isthic, quasi mater, ut ederet ortûs,
Dia propagavit femina mente suâ.
Parturit at quoties, tibi quòd caput ægide & hastâ
Icît, eoque gravem fert dolor iste crucem ;
Parce queri. fætûsne putas sine nixibus ullos
Aut sine prægrandi posse labore geni ?
Jupiter a natâ passus quod Pallade quondam,
Palladis à natis, fac, patiaris idem.

Ad H. Stephanum. De disticho quodam Græco ab
ipso plus trecenties verso.

A Ut amet, aut studiis vacet, aut ægrotet oportet
Pallidus. his unus sis tribus ecce macer.
Nec sterilis macies ita, non arteria sicca est,
Quin fœcunda tibi carmine vena fluat.
Si calor in causâ Stephane est, ut adusque trecentos
Fundendi numeros ferveat istud opus,
Currere seu venam magis incitat algida febris :
Febre paroxysmi sint tibi sæpe, roga.
Morbus at hic (credas) non plus fervorque ministrat,
Quàm quis ab arenti pumice præssset aquam.
Thespias una sui memor & bona Cypris amantis,
Utræque Diva tuam commiserata vicem,

Tam

Tam largas geminis hausere de fontibus undas;
 Thespias Aonio, Cypris Acidalio;
 Queis febris immodicum tibi restinxere calorem;
 Non venâ versûs uberiore fluant?
 Si pater Ænêæ (donari puberè vitâ:
 Dum petit, aut sensum posse placere Deo),
 Te foret usus apud Paphiam facunde patrono,
 Sæpius hæc eadem totque rogante modis:
 Non modò non Phrygio tam iusta petita negasset,
 Flexanimâ Pictus hæc proce victa tua;
 Ipse tiam voti fructu poterere cupito,
 Flavas ambrosio sparsus odore comas.
 Præmia poscenti quid & dixisset opinor;
 Do, tua canitiæ longa senectâ vacet.
 Ad Venerem toties variatis versibus iisdem
 Bina quòd Iliaco pro sene vota facis;
 Ecquis Acidaliâ non clam tibi credat amari,
 Quandoquidem redamet te Venus ipsa palam?
 Utrumcumque neges Hesperice; fatentur apertè
 Perdere te causam disticha pulchra tuam.
 Nam sua quum debeat reverenter utrumque Veneris,
 Tu Venere es dignus, te quoque digna Venus.

Quo melius hæc carmina intelligantur, visum est hic apponere
 Græcum Agathæ epigramma.

Ἰς πόσις Ἀρχόντι, τὴ δὲν πολλὰν Κύπρι;
 Τότεν δὲ Ἰδμήν τετραχὺ ἡϊόνα,
 Νῦν μάλις ἔνθα μέλαιναν ἀπὸ κερτίφρον τείχεα νόψαι.
 Θῆκε δὲ πρὸς πρὸς τοῖς λείψανον ἡλικίης.
 Ἀλλὰ οὐκ (ὄνυσται γὰρ) ἢ ἡβητὶς καὶ πύξον,
 ἢ δὲ τὴν πολλὴν δὲ νεότητά δέχεται.

Distichum postremum plūs trecenties ab Henrico versum scribit Melissus; Non tamen 105 versionibus pulres reperio excusas in epigr. select. 1570.

In superioribus Melissi carminibus observabit lector, syllabam ante encliticas *que*, *ve* non acui, adverbis in e longum circumflecti; quia eo notationis modo in sua poematum editione usus est Melissus, & eundemque Henrico Stephano commendaverit.

Nonnulla, quæ ad H. Stephanum & Patrem Robertum &c. spectant, ex Scaligeranis collecta.

Messer. Angelo quem vidi, & quem Franciscus Primus advocaverat, docuerat H. Stephanum, qui bene scribebat, & tam bene quàm præceptor, qui cudit illos præstantes characteres Regios.

Aldus a infiniment imprimé d'Auteurs Grecs, & cependant étoit pauvre. Ce que Henry Estienne à imprimé apres Alde étoit meilleur.

Catechismum Tremellius vertit Hebraicè quàm optimè, ut Judæis mitteretur: quem admodum Græcè Sylburgius Palatinum, & H. Stephanus Genevensen optimè Græcè. Solum gener ejus potest judicare de bonitate libri istius. Uterque Catechismus missus est Constantinopolim in gratiam Græcorum ad Patriarcham.

H. Estienne. c'est ignorance grande de médire de Henry Estienne, qui à tant servi aux lettres. Mr. Casaubon mesme reconnoit sa rusticité, mais de le mépriser pour cela dans les lettres, quid hoc ad rem? Ritterhusius en ayant mesdit n'est pas aimé de Casaubon. H. Estienne ne voulut point voir la fille femme de Casaubon. Il n'aymoit point son gendre. Quo H. Estienne estoit scavant en Grec. les notes sur les Auteurs, qu'il à fait imprimer, le montrent bien. Curavit excudi quicquid habuit MS. Je voudrois scavoir qu'est devenu son Sextus Empiricus. l'en

Lege prius epist. Meliss ad H. S.

his mon extraict. H. Stephanus non solus fecit Thesaurum. Plusieurs y ont mis la main. R. Estienne n'estoit pas fou : Mais son frere H. Estienne stultus etiam ex matre. Il estoit fou, ie me courroucois tousjours contre luy, & postea me tractabat valde lauté. Semel erat paratus apostatare. Volebat manere Parisiis. Erat vestitus à la Parisienne; avec des bandes de velours pendantes. Rogavit Regem, ut liceret sibi excedere Genevâ, & procuraret infringi testamentum patris Roberti, quo dederat sua bona filio H. Stephano eâ lege, ut maneret Genevæ. Rex non obtinuit, quia Genevenses voluerunt servare leges suas, nec Rex in malam partem cepit. H. Estienne avoit de beaux livres. Il faisoit relier le grand Ciceron en un volume.

Leunclavius est le meilleur, qui ait escrit des Turcs. Fuit Westphalus, sed non Barbarus: bene intellexit Græca Constantinopolitana & inferioris ævi: omnia ejus scripta sunt utilia, imò necessaria: Græca Juris-consultorum intellexit, Sed Authorum veterum non intellexit, ut H. Stephanus, qui paulò ante obitum multa scripsit ad me contra Leunclavii editionem Xenophontis.

Roaldus, H. Estienne, M. du Plessis escrivoient bien, quando volebant; festinantes, pessimè. Quò seniores sumus, eò pejus scribimus.

Sylburgius à travaillé au Thresor Grec d' Henry Estienne.

Testament Grec de R. Estienne se vendit 22 sols, lors qu'il fut imprimé.

Franciscus Junius & Theodorus Marsilius diversâ viâ eundem finem sunt consecuti, ignorantiam. Hic omnia legendo, ille nihil: cum tamen doctissimum se existimaret, doctiorem etiam in Græcis Casaubono & Stephano, quos nihili faciebat.

Beza adversus Lyzerum, qui erat infensissimus nostris, scripsit Passavantium.

² Carrion, Gifanius, Boulenger, grands larrons, plagiarii. Ce larron de Carrio m'a escrit une lettre, par laquelle il me confesse le larcin, qu'il avoit fait en deschirant quelques cahiers du

¹ Lege prius p. 74. ² De quo prius in Vit. H. S.

Gellius de mon pere. Lipsius l'appelle Stello. Carrio cepit à Gellio folium, in quo correxeram versus Menandri.

Q. Sept. Flor. Christianus avoit appris à escrire en Grec d'Henry Estienne, & escrivoit fort bien, tout comme son maistre en Grec, en Latin & en François.

Constantini Dictionarium non valet. Stephani optimum.

La Caille l'Histoire de l'Imprimerie.

Henry Estienne sieur de Griere, second fils de Robert premier, estoit tres docte & passoit pour le plus habile de son temps en la langue Grecque. Il imprima Anacreon 1554. 4° &c. Nov. Testam. 1561. fol. &c. Platonis opera. 3 Vol. 1578. fol. Cette edition est fort estimée tant pour les notes que pour la beauté de l'impression. — Il imprima plusieurs Ouvrages à la premiere page desquels il mettoit *Henr. Stephanus Fuggeri typographus.* parce qu'il en recevoit une pension en consideration des beaux ouvrages, qu'il imprimoit tant Grecs que Latins. *Thesaurus Græcum Glossario.* 5. Vol. fol. 1572. livre excellent & d'un travail incomparable & tres penible, dont son valet Jean Scapula print une bonne partie, & en composa son Lexicon, ce qui fit un grand tort à ce grand ouvrage. —

— L'on peut dire, que cet H. Estienne à été celuy de toute sa famille, qui s'est rendu le plus recommandable par son sçavoir. Il s'acquit aussy tant de reputation en donnant au public les * Odes d'Anacreon, qui avoient esté si long temps cachées, dont il apporta le Manuscrit d'Italie, y ajoutans une version Latine de mesme mesure, que ceux de ce fameux poete. — Il fut brulé en effigie à cause de son * Apologie d'Herodote. — Sa fin

* Henry Estienne avoit mis en vers François les mêmes Odes, qu'il à rendües Latines — Mais je n'ay veu que les Latines. — *M. de Longepierre. preface aux œuvres d'Anacreon & de Sappho en vers François.* Lege etiam prius p. 219. * *Almelovœus.* p. 85. ex *la Croix du Maine.* l'Auteur se plaint ailleurs, tant de ceux qui depuis la premiere impression ont brouillé ce livre par les choses, qu'ils y ont inserées; qu'aussi de ceux qui lisent la les histoires choisies par luy pour servir de tesmoignage à son propos, sans les rapporter à leur but, qui est l'Apologie ou defense d'Herodote.

ne fut pas moins déplorable, étant mort dans l'hospital de Lyon en 1598. âgé de 70 ans apres plusieurs voyages, la perte de son bien, & celle de son esprit.---

— Il laissa un fils nommé Paul Estienne, scavant es Langues, qui alla s'establiſſir à Geneve à cause de la Religion ; & deux filles, l'une nommée Florence mariée à Casaubon, qui avoit esté son correcteur, & l'autre nommé Denise.

Chevillier. l'Origine de l'imprimerie de Paris. p. 259.

— Et combien Henry fils de Robert n'a-t-il point de rares impressions ? Anacreon. 4. 1554. Æschylus 4. 1557. Diodorus fol. 1559. sont des premieres. Il continua dans les années suivantes par toutes celles qui sont gardées si curieusement dans les Bibliothèques. C'estoit un des plus habiles hommes de son temps en Grec. Son Tresor. 1572. & les deux anciens Glossaires en 1573. sont des ouvrages d'une profonde erudition.

Eloges des Hommes Scavans par Mr. Teissier. Tom. 2.
pag. 292.

Ex Scaligerat. H. Estienne faisoit paroître autant de dereglement en ses mœurs, que d'erudition dans ses ecrits. Il estoit arrogant, chagrin, rustique, & de si mauvaise humeur, qu'il avoit de l'aversion & pour sa fille & pour le docteur Casaubon son gendre. Il a fait un livre, de *Latinitate Lipsianâ*, où il ne parle que de la guerre contre les Turcs, ce qui fût trouvé si ridicule, qu'on allongea plaisamment ce titre de deux mots, de *Latinitate Lipsianâ adversus Turcam*.

Quelques uns trouvent ses Traductions infideles & negligées. Mais le docteur Mr. Huet (*De claris Interp.*) assure qu'H. Estienne s'est acquis beaucoup de louange par cette sorte de composition, & dit qu'il rend les paroles de ses Auteurs avec une extreme exactitude & le sens avec une fidelité admirable, qu'il exprime heureusement leur Caractère, & qu'il en explique les pensées avec

beaucoup de clarté & d'elegance. — La Croix du Maine dit qu'il à été plus fidele dans ses Traductions Françoises, que dans les Latines.

Teiffier. Tom. 3. p. 418. Henri Estienne à été sans contredit, non seulement le plus scavant de sa docte famille, mais encore de tous les imprimeurs, qui ont paru jusqu'à present. Il passoit pour le plus habile de son tems dans la langue Grecque depuis la mort de Bude. Il n'y avoit que Turnebe, & peut être Camerarius, Florent Chretien, qui pussent luy tenir tête en ce point — Suivant la contume de ceux de sa Profession, il avoit entrepris de mettre sous la presse un trop grand nombre d'ouvrages, & y avoit fait des depenses, qui étoient au dessus de ses facultez. Ainsi n'ayant pu debiter promptement les livres, qu'il avoit imprimez, ses herities furent dans l'impuissance de satisfaire à ses créanciers, & ils furent obligez de vendre ses livres à vil prix. — On estime fort son Platon de Serran tant pour notes que pour la beauté de l'impression. Casaubon avoit été correcteur de son Imprimerie — Deux de ses livres ne peuvent être assez estimez suivant Mr. de Marville. (*Melan. d'hist. & de litt. T. 2.*) L'un est intitulé *Castigationes in Ciceronis locis, quàm plurimos*, & l'autre traite de *Origine mendorum*. Comme ces livres sont rares, ils meritoient d'être reimprimez. Louis Capel s'est servi utilement de ce dernier dans sa critique sacrée. C'est un ouvrage, qui est tres agreable aux Scavans, tres utile à ceux qui pretendant le devenir commencent à lire les bons Auteurs. Cependant Mr. Burcard Gotthelfius Struvius (*Introd. ad Not. rei litter.*) pretend, que le livre de *origine mendorum* n'a pas été imprimé. — Waremond de Erenberg cité par Crenius dit que H. Estienne étoit un homme de petit jugement, quoy qu'il eut quelque talent pour écrire, que d'ailleurs il étoit un ingrat, car oubliant les bienfaits qu'il avoit receus des Allemans, il avoit voulu faire accroire, qu'en Allemagne, de même qu'en Flandres, on mettoit sous la table autant de pots à pissier, que de verres, ce qui est une calomnie manifeste. Avant Henri Estienne on avoit peine à trouver des livres Grecs. Le Pere Vavasseur temoigne

remoine être surpris de ce que H. Estienne a rendu le dernier distique d'une epigramme Greque par 50 distiques Latins tout differens. Ce Jesuite ne sçavoit pas sans doute, que le même H. Estienne dans un choix d'epigrammes Greques imprimé en 1570 a rendu le même distique par 104 distiques Latins. Sa preface sur le N. T. Grec 1576. en 12. est excellente, suivant Mr. Crenius. Cependant elle a été omise dans toutes les autres editions, hormis dans celle de Baudouin Valæus, à Leyde en 1653. ou même elle n'est pas toute entiere. On pretend que H. Estienne a publié comme siennes les Observations de Louis Carriou sur A. Gelle. H. Estienne fit un Traité de quelques *Courtisanes* modernes, & singularitéz *Courtisanesques* imprimé à Genève 1579. in 8. Il y a eu un autre sçavant homme nommé Henri Estienne natif de Breslau, qui étoit un celebre Jurisconsulte.

Ex Pithœan. Les Fuggers donnoient 50 escus de gage à H. Estienne pour se dire leur imprimeur.

V I T A

Roberti Stephani Secundi.

Robertus Stephanus secundus fuit. Roberti primi filius, Henrici secundi & Francisci secundi frater; Henrico fratre natu¹ minóre an² major, incertum; illi certè non industriâ, sed solâ Relligione dispar. A patris Roberti hæreditate omnino exclusus est, quod nollet ab ecclesiâ Romanâ desciscere: ideóque ei delatum est post patris obitum Regii Typographi munus, quod summâ cum laude pro facultatibus exercuit. Paternam officinam Lutetiæ redintegravit anno 1556. Gulielmi Morelii in Anacreonte cum Henrici fratris observationibus necnon metricâ ejusdem & Helix Andreæ versione excudendo socius. Eodem anno, inter alia, Idyllia Græcorum bucolicorum aliquot ab Henrico fratre Latine versa excudit; & nonnulla Dionysii Halicarnassei opuscula ab Illovio

¹ Præfat. N. T. Gr. 1569. ² Buchan. Psalm. 1566. ³ La Croix du Maine. ⁴ Almelov. pag. 38. ⁵ Tres. Chron. & Histor. de Dom. Pier. de S. Romuald. *Robert le frere aîné*——At in titulo Psalm Buchan. 1566. Henrici Nomen præponitur, apud Henricum Stephanum & ejus fratrem Robertum Stephanum Typographum Regium. ⁶ Lege prius p. 89.

nunc primum Latinitate donata; * quæ eadem ab ipsius fratre magno studio conquisita & à patruo Carolo Græcè in lucem edita tanquam non edita erant, nisi hæc ratione innotescerent. Anno * 1563, Typographi Regii titulo insignitus, Eligii cujusdam Gibier operâ excusorâ usus est. Illius character erat adeo nitidus, ut viri ex variis gentibus literarii sua opera ei edenda commiserint, Ptochotrophen Carnutensem Vincentius Lupanus, Querolum Petrus Daniel, Galli; sua in Varronem conjectanea Josephus Scaliger; Poemata Georgius Buchananus Scotus; suos de Lingua Græcâ Anglicâque libellos Thomas Smith, eques Anglus. Inter Danielelem & Buchananum magna intercessit familiaritas, & hic illius Querolum epigrammate Latino ornavit. Poetica Psalmorum Pamphrasîs, quâ Buchananus inter coævus sibi poetas palmam tulit, visa est digna, in quâ imprimendâ ambo fratres Henricus & Robertus suos nervos, non semel, sed editione repetitâ, alterâ minore formâ, alterâ majore, intenderent. Minor forma anno 1566 prodijt; major anni caractere destituta illi (nisi fallor) non pluribus, quàm binis tribusve annis potuit præire, nam Henricus anno * 1562 eam promissit. Hæc non fuit anno 1566, ac ergo non illâ posterior; nam anno * 1566 Georg. Buchananus Petro

* Lege Præfat. R. Steph. ante Dionys. Opusc. 1556. * Editæ de Charl. IX. sur la pacification &c. 1563. * Præfat. ante Cathol. Expos. Psalm. * Præfat. Psalm. Buchan. M. P. 1566. Edimburgi data.

Danieli scripsit " se in Psalterio multa typogra-
 " phorum errata correxisse, quædam etiam sua
 " non pauca mutavisse, rogavitque eum, cum
 " Stephano agat, ne se inconsulto id operis ite-
 " rum emittat. Errata autem, quæ in duabus
 tam hæc certi quàm illâ incerti anni editionibus
 occurrunt, in aliâ anni 1575 emendantur. Ro-
 bertus Stephanus plurimas ex Paternis librorum e-
 ditiones renovavit, quales Distichorum moralium,
 Alphabeti Græci, Gallicæ Grammatices, Biblio-
 rum Latinorum; Novique in minori volumine
 Testamenti à multis quotidie desiderati, additis ad
 priores paternas editiones variis antiquorum exem-
 plarium lectionibus, & summaris cujusque secti-
 onis per literas in margine positas notatæ. Regi-
 as multas declarationes, literas, & edicta (quod
 Regii erat typographi munus) typis mandavit. Il-
 lum titulum rarò omisit in librorum fronte; plu-
 rimis ad calcem mensis & diei notam adjecit.
 Symbolum adhibuit, aliquando nullum; pater-
 num plerumque, olivam scilicet cum viri icone ac
 inscriptione *noli altum sapere*, sæpe etiam, *noli al-
 tum sapere, sed time*: Nonnunquam (qui mos quo-
 que patri erat) editionis fronti Regium nempe
 Thyrsus, fini paternum sive Olivam appinxit.

¹ Hymn. in Christ. Et par parenti optimo. sed ann. 1575. &
 1580. Et par parenti maximo. ² Buchan. Psalm. 1575. Oeuvres de
 Ph. des Portes. 1575. ³ Lege Indic. libr. ⁴ Edit sur la pacifica-
 tion. 1563. ⁵ Tumbeau de la Royne d'Espagne 1569. ⁶ N. T.
 Gr. 1569.

Qualis fuerit Gallicè Latinè & Græcè poeta, æstimet quis ex iis, quæ in ' Remigium Bellaqueum anno 1577. & ' Christoph. Thuanum anno 1582. Cal. Nov. suæ vitæ 74 defunctum, & ' Renatum Biragum Cardinalem Franciæque Cancellarium composuit, carminibus; quæ tum ut lector sub manu habeat, quod aliàs non esset ei ita obvium, tum quia ea pauca & forsan ex omnibus ejus operibus sola lucem aspexerunt, hîc subjicere visum est.

In Rem. Bellæi obitum Jo. Passeratius.

Quid nostro inferias, quid inania busta paramus
Bellæo? hæc campis ridet ab Elysiis.

Ipse sibi suprema tulit, struxitque poetæ

E gemmis tumulum gemmea Musa suo.

Εἰς τὸ αὐτὸν.

Ἰδεο παθόμενον· τεῦ ἐγὼ πάρος· ἄλλο γὰρ οὐδὲν

Πάλιν ὁσῶν ἐστίχῳ, ἔχονδ' αὐτὸν ἔχει.

Εἰς τὸν αὐτὸν, ὡς ὁ ΠΑΣΣΕΡΑΤΙΟΥ.

Ἡμετέρῳ πάρον ἐσπύνην ἢ ματαιοπονοῦμεν

ΒΕΛΛΑΙΩ; τίδ' οὐκ οὐρανόθεν γαλέα;

Αὐτὸς οἱ αὐτῷ ἐτυμβοδμοί, χερσὶ τέ ποιητῇ

Μόδοις ᾧ ἥφοις τύμβον ἔδωκε λίθοις.

P. B. STEPHANOT.

¹ Tumulus Bellaquei M. P. 1577. ² Tumul. Thuan. M. P. 1582. ³ Tumulus Biragi. F. Morel. 1584.

In Chr. Thanum.

PAssant, quiconque sois, ne va point plus auant,

Tu pourras de ce lieu t'en retourner sçauant,

Ayant cogneu celuy qui gist en ceste biere :

Tu verras que l'honneur, les moyens, le sçauoir,

Et toutes les vertus que quelqu'un puisse auoir,

Ne sçauroyent retarder l'ordonnance dernière.

Mais pour connoistre mieux quel estoit son renom,

Il suffit que tu sois informé de son nom,

C'est Christophle De-Thou, qui fut toute sa vie

Amateur d'équité, juste vengeur du tort,

Des vices ennemy, de vertu le support,

Et qui, fors de bien viure, au cœur n'eut point d'enuie.]

Sur luy seul du Conseil reposoit tout le faix,

Le jour sans quelque affaire on ne le veit jamais :

Et la nuit au repos des humains ordonnée,

Il n'auoit à grand' peine vne heure sommeillé

Que du soin de l'Estat il estoit resueillé,

Pour travailler la nuit autant que la journée.

Il fut de tout le peuple aimé pour sa douceur,

Et respecté de tous pour sa douce rigueur,

Estant d'un naturel gracieux & seuer :

Sa douceur inuitoit les bons à faire mieux,

Et sa seuerité terreur des vicieux,

Les retiroit du vice & les faisoit bien faire.

Tout ainsi que Nestor des ja vieil & cassé,

Quand il fut pour jamais du combat dispensé,

Donnant conseil aux Grecs fortifia leur terre :

Ainsi ce grand De-Thou, de tous tant regreté,

Remit par son conseil la France en seureté,

Vtile également & en paix & en guerre.

Nestor qui se doutoit du danger appaant

Vit dans le camp des Grecs cesser tout different,

Gardant

Gardant Agamemnon d'estriver contre Achille :
 De-Thou sçachant qu'un regne où se met le discord
 Se destruit à la fin, vaincu par son effort,
 Fut autheur d'appaiser la discorde civile.

Ce Nestor ne peut onc par son langage doux
 Faire que son avis fust approuvé de tous,
 Se trouvant maintes fois repris du jeune Ulysse :
 Mais De-Thou n'eut si tost proposé son avis,
 Que ses sages discours estoient de tous suyvis,
 De ceux à tout le moins qui aimoyent la police.

Qui plus est il avoit les vertus en effet,
 Qu'Homere pour descrire un conseiller parfait
 Sous le nom de Nestor, en ses vers nous raconte :
 Et d'autant que le vray passe la fiction,
 Et que toute puissance est moins que l'action,
 Nostre Nestor François le Grec Nestor surmonte.

Si bien que ce Nestor tant estimé des Grecs,
 Fut un nom par le poete inventé tout expres,
 Pour monstrier que De-Thou ce Nestor devoit estre :
 Mais ainsi que De-Thou de tout point egaloit
 Les vertus de Nestor, tout de mesme il falloit
 Que trois siecles il veist, comme Nestor, renaistre.

Il avoit veu passer septante & quatre hivers,
 Quand du bandeau mortel ses yeux furent couverts,
 Au commun detrimet de France qui le pleure :
 Le terme de ses jours heureusement passer,
 Comme égal à ses vœux, le contentoit assez.
 Mais, las ! pour son país sa mort vint avant l'heure.

Sans toutes les vertus dont De-Thou fut doué,
 De-Thou, dont le merite estant trop peu loué,
 Fait taire en cest endroit ma muse peu faconde :
 Sa mort suffit, Passant, pour te monstrier combien
 Tout le temps de sa vie il fut homme de bien,
 Car sans douleur aucune il partit de ce monde.

Envers luy seul la Parque addoicte sa rigueur,
Jamais il ne changes de poil ny de vigueur,
Et franc de maladie il voit passer son âge :
Chose rare aujourdhuy : mais ne t'estonne pas,
Que rare soit la vie & rare le trespas
D'un qui fut en son temps si rare personnage.

Or, Passant, c'est assez, apprens à vivre ainsi :
Mais avant, pour le moins, que tu partes d'ici,
D'honorer le defunct de ces mots te souviens :
Tuy dont l'ame est aux cieus, & le corps en ce lieu,
De-Then, le te salue, & te vien dire adieu.
Apprenant par ta vie à bien regler la mienne.

Robert Estienne.

Eis τὸν αὐτόν.

Ακμάζον τί, τι σῶμα, καὶ εἰσὶν ὧν μεταστροφῇ
Ἐπὶ ἐτῶν δεκάδ' ἀνέστησεν ὁμοῦ
Μῶν τίς ἀνέσθαις ζήσονται θανάτῳ ἐλάττω,
Μυδὲ οἱ ἐν τῷ ζῆν αἰσῶν ἀναπρόμηνον;
Καὶ μάλ'. ἐπὶ τέκνῳ νέεσσι σῶζεν ἀσπλγῆς
Σώματα, καὶ πολλὰν δεῖξαι πέλασιν ἔργον
Ἐ μὴ χρεσὶς ταῖς ἀρετῇς εἶναι τ' ἐδιδόκει,
Εὐφύμοις τ' ἐργαδὺν ἀνδρῶν ὑπερθε τίει
Ἐ μὴ κακὸς, χρεσὶν μακρόνβιε ἀνδρῶν ὄνειαρ,
Ἐνθα διορθῶσαι μάχεται οὐκ ἔπειτα.

Ρόδοπος Στίριος.

E Græco expressum.

Viribus indomitis & adhuc nigrante capillo
Ter quina interiit lustra Thuanus agens,
Fallor an hinc castè semper vixisse Thanum
Constet, & in vitâ non habuisse notam?
Sic est, nam turpis vires abolere juventus,
Et capiti canos accelerare solet.

At

STEPHANI SECUNDI. 511

At tu, si bonus es, virtutis macte, Viator,]

Inque boni busto dic bona verba viri.

Sin malus, hic vitæ sincera commoda discens,

Quo melius vivas, hic quoque discere modum.

Ad Galliam.

Gallia ne doleas: HARLÆUS quippe THUANO
Successit, focero par probitate gener.

Rob. Stephanus.

Eis τὸν αὐτόν.

Ο ὅτις Ἀελιεύδης Κελτῶν τε κελτῶν τε Θυανύς

Πᾶσι διμενέουσιν αἰνὰ δακρυάτος·

Ἰς ἀνδρῶν τε νόμους καὶ ἀδισμοβίους ἀμὰ πάντας,

Καὶ θείων ἱερῶν οἶον ἀσκητῶν.

Οὐκ ἔτλη ζῶντι γονιά τεθῆναι, ὅσοι δὲ ἀείρου

Ἐν ξάτῳ, καπνίσαντες κῆρμον ἀπαιπέμερος.

Ρώλερτος Στέφανος.

In Ren. Biragum.

Quærebant veteres, & erat dubitabile quondam,

Armorum atque togæ gloria pârne foret:

Iam sed utrâque potens ita claruit arte Biragus,

Fiat ut armorum par decus atque togæ.

Rob. Stephanus.

In Petrum etiam Ronsardum anno 1585. 27. Dec.

suæ vitæ 61°. mortuum Gallicè scripsit epitaphia,

quæ in Ronsardi operum calce inter alia multa à

multis doctissimis viris composita habentur.

In

In editionibus librorum nullam ultra ann. 1588^m adhuc inveni mentionem Roberti hujus Stephani, quem eo itaque anno obiisse conjicio, certè ante fratrem Henricum anno 1598 defunctum. Robertum in Sabaudia mortuum scribit Petrus de Romuald. in suo Thesauro Chronologico-Historico. • Almelooveenius in sua dissertatione ex La Croix du Maine affert de illo, quæ sequuntur.

Robert Estienne Parisien, frere de François Estienne, enfans de Robert Estienne 2e du nom, (tous deux neveux de Henry) &c. jennes hommes fort doctes en Grec & en Latin.

Il a composé plusieurs poëmes es langues sçsclites, & encorcs s'en voit-il plusieurs imprimez dans les oeuvres de Philippe des Portes, & sur la mort de Messire Christophe de Thou, premier President de Paris, & sur autres personnes de qualité.

Il a traduit plusieurs Autheurs Grecs en Latin & Latins en François, mais ils ne sont encores en lumiere.

Il est de fort grande esperance, pour estre si docte & sçavant es langues en un si bas âge, (ce qui est une chose commune a tous ceux de sa maison :) car Il y en a eu sept ou huit tous de ce nom, qui ont mis leurs escripts en lumiere, tant hommes que femmes, tant ils sont nez aux lettres, & desireux d'apprendre de pere en fils.

Il florist à Paris cette année 1584. & fait se demeure ordinaire chez Monsieur des Portes, Abbé de Tyron & de Josaphat pres Chartres, lequel l'a fort recommandé pour l'excellence de son esprit.

Ex libro vocato, l'histoire de l'imprimerie &c. par
Mr. la Caille.

RObert Estienne frere de Henry * commença d'imprimer *Dictionaryum propriorum nominum* &c. 1560. 4°. Nov. Test. Gr. ex Bibl. R. eg. 2. Vol. 1568. 12. *Biblia sacra cum notis Vatabli & Pagnini* 2. Vol. 1577. fol. & plusieurs autres livres, qu'il imprima en leur perfection. Sa Marque 'estoit un Olivier avec ces mots, *noli altum sapere sed time.* Son pere, Robert Estienne premier le desherita par son Testament, pour ne l'avoir pas suivy à Geneve. Mais il fut recompensé de la perte de cette succession par la garde & direction, qu'on luy donna des Caracteres & poinçons du Roy, & par la commission, qu'il eut du Roy Charles IX d'aller en Italie & autres lieux pour chercher des Manuscrits & livres rares, comme il paroît par une lettre patente de ce Prince en date du 5me de Juin 1569. portant sauvegarde pour toute la famille de ce Robert Estienne pendant sa commission. Il mourut enfin à Paris en 1588, & laissa plusieurs enfans, scavoir Robert troisiéme: * Henry Tresorier des Bastimens du Roy, Interprete du Roy es Langues Grecque & Latine, & pere de * Henry Estienne esquier Sieur des Fosse, qui composa l'Art de faire des devises in 8° imprimé à Paris chez Jean Passé en 1645. de Robert Avocat & Baillif de Saint Marcel, & de Renée, qui fût mariée aut Sieur de Fougerolles, Notaire au Chastelet de Paris.

* Is tamen (nisi fallor) ab anno 1556 excudendi initium sumpsit. * Ei suas in Dionem Chrysostomum à Cl. Morello 1604. excusum diatribas inscripsit Is. Casaubonus, ex cujus epistola ea, quæ ad hunc Henricum spectant, excerptam. De Henrico illo postea dicetur.

K k

Henrico

Henrico Stephano Arcæ Quæstori operum Dominicanorum. I S. Casaubonus. S. D.

Nihil poterat opportunius, Henrice Stephane, vir amiciffime, quàm cum superioribus diebus Dionem Chrysostomum pari fide & diligentia recens à se editum Claudius Morellus mihi legendum obtulit. Eram tunc temporis τῆς ἀγίας ὁδῆς, de morbo uxoris, patruelis sororis tuæ, longè periculossimo, supra modum anxius : eoque nomine quotidianæ vitæ officia intermiseram——Tibi, Henrice Stephane vir integerrime, ut hoc quicquid est ὑπὸ γράμματος lucubratiunculæ inscriberem, graves multasque causas habui. Sive enim amicitiae ratio fuit habenda : tu mihi amicissimus : nec magis propter arctissimam necessitudinem, quàm jungimur invicem, charus unice : quàm propter singularem naturæ bonitatem, fidem, comitatem, & παντὶν ἀφελῶς, quam boni omnes in te amant ; nos, qui propius novimus, etiam miramur. Sive aliquid etiam in hoc versatur officii, feci lubens, ut tua in me beneficia in primâ animi mei parte esse posita, hoc testimonio tibi probarem. Quodd si patronus innocenti scripto, οἱ τοὶ νῦν βεβητοὶ εἰσιν, erat mihi quærendus : cui potius quàm tibi eas partes deferrem ? qui etsi in eligendo vitæ genere majorum tuorum sectam non es secutus : in amore tamen literarum ita vestigia eorum pressisti, ut Stephanicæ genti, tot in Remp. literariam meritis nobilissimæ, non mediocre accessurum sit decus, si quæ adolescens ad poetarum Græcorum lucem orsus es, detexere in animum aliquando induxeris. Vale. Lutetiæ Parisiorum. a. d. iv. Eid. Martias. CIOICIV.

Ex libro, les eloges des hommes illustres &c. par
A. Teissier. 3 Tom. p. 116.

La Laboureur dit aussi que Jeanne d' Albret, Reyne de Navarre alla voir l'imprimerie de Robert Estienne le 2 May. 1566. & qu'elle y fit sur le champ ce quatrain.

Art.

Art singulier d'ici aux derniers ans,
 Representez aux enfans de ma race,
 Que j'ay suivi des craignans dieu la trace,
 A fin qu'ils soient les mêmes pas suivans.

Alium fuisse Robertum Stephanum à duobus patre & filio jam memoratis diversum mihi constat ex libro vocato *Paraphrase du droit des dîmes Ecclesiastiques* &c. 1571 & 1574. Illius enim libri excusioni privilegium concessum est his verbis, " Par lettres
 " patentes du Roy données à Blois, l'unzième
 " jour de Septembre mil cinq cens soixante & unze,
 " il est permis à Denise Barbé veuve du feu Robert
 " Estienne en son vivant imprimeur du dict Seigneur &c. Is Robertus non fuit Robertus primus, qui, cum ante Carolum IX mortuus fuerit ejus typographus esse non potuit; neque Robertus (de quo prius) secundus, quem multis annis supervixisse plus satis certum est. Hic verò; qui Dionysiam Barbé duxerat, Robertus quem patrem habuerit, mihi nil certi suppetit: Vix Robertum primum, quem filiis duobus idem nomen impetuisse minùs verisimile est: Forsan Franciscum primum; aut potius Carolum, cui in Regii Typographi munere potuit succedere. Liber ille ab ejus viduâ impressus præ se fert olivam & viri adstantis iconem cum epigraphâ *Noli altum sapere, sed time* non tamen viduæ nomen (uti Mamerti Patissonii

& Gulielmi Morelii viduis mos) sed hæc verba;
De l'imprimerie de Robert Estienne ; quæ quoties ini-
 tio præmittuntur , credidisssem his typographum
 mortuum significari, nisi eadem animadvertisssem
 Roberti primi * libris aliquando, dum adhuc vive-
 bat, præfigi. Cæterum quis sit is Robertus Ste-
 phanus, quo parente ortus, quo gradu Roberto
 secundo affinis , utri duorum libri Roberti nomen
 gerentes usque ad ann. 1571. adjudicandi sint, sa-
 gacioribus remitto decernendum.

* Aristotel. de Morib. Latin 1565. : Le Nouvean Testa-
 ment. 1552.

VITĀ

V I T A

Francisci Stephani Secundi.

FRANCISCUS Stephanus secundus ¹ Roberti Stephani secundi filius fuit, ² Græcæ & Latinae linguæ peritissimus, ³ Reformatam religionem amplexus, & ⁴ igitur paternæ hæreditatis cum Henrico fratre particeps. ⁵ Nonnulli tamen eum Francisco primo natum putaverunt. Genevæ typographiam ⁶ ab anno 1562 ad 1582 exercens operam suam aliquando aliis, ⁷ Stephano Anastasio, ⁸ Bertrando Bodino; ⁹ Emerano le Melais ac ¹⁰ Antonio Chuppino commodavit. Aut ¹¹ nullo, aut ¹² eodem plerumque symbolo, quo Henricus in Platone, usus est; icone viri aliquando ¹³ genua flectentis, ali-
¹⁴ quando stantis; at nubem addidit olivæ superimpendentem; ex quâ duæ manus, dextera falcem quasi ad ramos amputandos, sinistra furculum in am-

¹ Vide supra pag. 89. & pag. 107. ² P. 512. ³ Quod satis liquet, ex loco, ubi; & libris, quos excudit, ⁴ Almelo-veen. p. 49. ⁵ La Caille. ⁶ Lege Indic. libror. ⁷ Sermons de Calvin sur le 119 Pf. ⁸ Histoire de Portugal. ⁹ Sermons de Calvin sur les commandemens. ¹⁰ Nouveau Testament 1567. ¹¹ Calvin sur le Pentateuque 1564. ¹² Nov. Test. Lat. 1567.

putatorum locum inferendum tenens, videntur prodire. ¹ Nonnunquam circulo ovali olivam subjecit, cum ramis quibusdam fractis & utrinque deciduis, sed sine ulla viri icone & inscriptione. Eum & Franciscum Perrin in suâ arte socios fuisse ex magnâ in ² libris ab utroque excusis typorum similitudine conjicio. Inter paucos, qui ab hoc Franc. Stephano editi mihi adhuc innotuerunt, libros plurimi fuerunt tractatus ³ Johannis Calvini, ac ⁴ Lamberti Danaei, ⁵ qui Annæ à Burgo pro Religione Parisiis cremati constantiâ motus, Aureliâ Genevam, ab ecclesiâ Romanâ ad Reformatam, à Jurisprudentiâ ad Theologiam transiit.

Ex libro vocato *l'histoire de l'imprimerie &c. par la Caille.*

FRançois Estienne second du Nom, fils de François, habile en son art, imprima les sermons de Jean Calvin en 1562. La ¹ S^e Bible, 1567. 8. ² la Grammaire Grecque & Latine composée par Robert Estienne. 1569. 8. Histoire de Portugal traduite d'Olorius in folio, pour Antoine Chuppin libraire à Geneve :

³ Nouv. Testam. 1568. ⁴ Comparentur inter se Calvini Commentarius in Genesin, & Comment. in Josuam, Gallicè uterque, ille à Franc. Stephano 1564, hic à Franc. Perrin 1565. excusis. ⁵ Lege Indic. libror. ⁶ Traité des dances. lege les eloges par Teissier. 1696. 2. Tom. p. 251. 252. ⁷ Grammaticam Græcam & Latinam à Rob. Stephano scriptam nondum vidi. Gallicam quidem tradidit Gallico & Latino sermone, quam Robertus filius denuò excudit anno 1569, imò etiam Franciscus, nisi fallatur Dom. la Croix du Maine, cujus mentio supra p. 107. & apud Almeloveen. p. 30.

& plusieurs autres. ¹ Sa marque estoit un Arbre de Pin, avec ces mots, *siue te nihil*. Il se retira quelque temps à Geneve à cause de la Religion, ou il imprima beaucoup de livres; & il revint en suite en Normandie, ou il epousa Marguerite Cave, dont il eut plusieurs enfans, entr'autres, Gervais Estienne, qui naquit à Donville la bien trouvée pres Ste Barbe en Auch, Adrien & Adrienne.

Ce Gervais fût libraire à Paris vers l'an 1616. ou il epousa le 24. Oct. 1610. Denise Pailleaux, dont il eut Marie Estienne, née le 2me de Nov. 1619.

Adrien fût aussi libraire à Paris l'an 1616. qui epousa Marie Chastellain 10me de Juillet 1617. dont il eut Pierre Estienne né le 21me d'Aoust 1618. Adrienne née le 16me de Dec. 1626. & Jerolme né le 10me de Sept. 1630. receu libraire à Paris ² en 1657.

Adrienne Estienne fut mariée le 4me de Fev. 1635. à Jaques Palfart receu libraire en 1636. dont est sortie Marie Palfart née le 24me de Mars. 1636. laquelle epousa Denis Crevié receu aussi libraire à Paris en 1658.

De toute cette famille cy dessus, je n'ay point trouvé de livres, imprimés à leur noms, quoy qu'ils ayent esté libraires à Paris.

¹ Lusitaniæ Historiæ pro Antonio Chuppin à Franc. Stephano excusæ præfigitur illud symbolum, quod non Franc. Stephani fuisse puto, sed Antonii Chuppin, qui id assumpsit, ad posteriorem forsan sui nomini syllabam alludens. Sæpe enim solebant Typographi symbola sibi à suorum nominum etymologiis derivare. ² Idem La Caille in sui libri calce notat illum admissum fuisse Bibliopolam 1647. 29. Nov.

V I T A

Mamerti Patissonii.

MAmertus Patissonius, doctus & celebris typographus, Stephanorum officinâ familiâque dignissimus, postquam de illâ aliquandiu (ut puto) optimè meruisset, in hanc per nuptias adscitus est. Primus, qui mihi ab eo excusus occurrit, liber anno * 1568, nec alter deinde ante * 1575 prodiit. Roberti Stephani * viduam anno forsau * 1575 duxit; & se exercens in defuncti officinâ, luce donavit nonnulla veterum authorum opera, multa recentium & ævi illius doctissimorum, in-

* Ipse se vocat *Patissonium*. Aliis verò quibusdam scribitur *Patisso*, Scævola Sammarthano, & Josepho Scaligero. * *Lege Indic. libr.* * Eam conjicio fuisse Dionysiam Barbé viduam Roberti Stephani, quæ Mamerto Patissonio nupsit anno 1575. nam anno 1574° liber [*Paraphrase du Droiect des dixmes Ecclesiastiques &c.*] cui Vidua anno 1571 in sexennium privilegium impetraverat, iterum recusatus est in Officinâ R. S. sed nomine Mam. Patissonii non addito. At Patissonius anno 1576 (*lege Indic. libr.*) libros excudit in officinâ Rob. Stephani (cujus viduam tunc duxerat) suo etiam nomine abjecto. * *Lege Indic. libr.* * *Jos. Scalig. in Verr. Flacc. & Catull. Tib. Prop. & Manil. &c. de quibus consule Indicem.* Notarum in Petron. Arbitri Satyricon Author ei brevem hanc scripsit epistolam. PATISSONIO S. " Petronii Arbitri satyricon, sanè eruditissimum, relegi: ac tuæ in primis voluntati satisfacere dum cupio, nonnulla obiter adnotavi, quæ, si tibi digna prelo tuo videbuntur, excudes. Memineris tamen, me conjecturis ejusmodi non plus tribuere quàm somniis quæ neque naturâ suâ neque conjectoris ingenio, sed casu, aliquando vera solent evadere. Vale. Cal. Decemb. In hac vides Patissonium eligi non tantum ut Typographum, sed ut judicem.

ter quos Josephus Scaliger epistolâ, Scævola Sammarthanus aliique carminibus encomiasticis eum dignati sunt. Hujus industriam Henricus Stephanus affinis suus adeo probavit, ut ei suum de Linguae Gallicae¹ præstantiâ librum commiserit excudendum. Patissonium (utî & ipsius post mortem vidua) in suis² penè omnibus libris symbolum Stephanorum typographicum [cum lemmate³ *Noli altum sapere sed time* aut aliquando⁴ *noli altum sapere*] adhibuit, tantumque honoris ex eâ, quam cum Stephanis junxerat, affinitate sibi accrevisse existimavit, ut, quasi in insigne grati animi indicium, ea in librorum titulis, ⁵ *in aut*⁶ *ex officinâ Roberti Stephani*,⁷ rarò omiserit. Typographi Regii titulo, quem non nisi post annum⁸ 1577. Feb. 19. obtinuit, suas⁹ ferè semper deinceps ornavit editiones: annòque 1599. April. 4. Rex Henricus Federico Morello, Jameto Metayer, Petro Luillier, & Mamerto Patissonio suis Typographis speciale privilegium imprimendi Regium edictum & declarationem in edicta pacificationis indulgit. Publicorum hujusmodi¹⁰ edictorum declarationumque

¹ Ann. 1579. ² Nullum symbolum Petronio 1587. & Yvonis libro contra Titium 1586 affixit. ³ Verr. Flacc. 1576. ⁴ Tumulus Remig. Bellaquei. 1577. ⁵ Verr. Flac. 1576. ⁶ P. Pith. elog. 1597. ⁷ Omisit tamen in Petron. 1587. ⁸ Diploma Catulli editioni 1577. 19. Febr. concessum Typographi Regii titulum ei non tribuit: & libri anno 1578 excusi hunc titulum præse gerunt. ⁹ Sed non habetur in Cicer. epistol. 1578. at forsitan hic liber excusus est, antequam illud munus adeptus esset. ¹⁰ Apud Ant. Steph. 1644. & Mam. Patiss. 1599.

editionibus sæpius (ut & libris è Typographiâ Regiâ prodeuntibus) Regia Franciæ Navaræque aut Franciæ solius insignia, quàm Typographi symbolum, præfigi solebant. Non diu post annum 1599 Mamertus Patissonius vitam duxit, mortuus certè ante 1602^m. ²quo ejus uxor libros excudere incipiens per biennium, vidua artem illam coluit.

De Mamerto Patissonio hæc refert Dom. la Croix du Maine. Bibliothec. p. 304.

“ Mamert Patisson Imprimeur & libraire à Paris homme fort
 “ docte en Grec & en Latin & en François aussy. Je
 “ n’ay encores point veu de ses escrits mis en lumière, si
 “ peux je bien assurer que quand il voudra il en pourra faire im-
 “ primer de son invention, d’aussi beaux & doctes, comm^e
 “ ceux qu’il imprime d’ordinaire : en quoy il est à loüer gran-
 “ dement pour le profit qu’il fait au public, touchant les beaux
 “ livres qu’il imprime tous les jours : car il ne choisist que de
 “ bonnes copies, & composées par hommes doctes, lesquelles
 “ il imprime fort corrects, de beaux caracteres, sur bon papier
 “ & de belle marge, qui sont toutes les perfections de l’Imprime-
 “ rie : en quoy il ne degenerate de Messieurs les Estiennes, en
 “ la maison desquels il à pris alliance, ayant espousé la veuve
 “ du fils de Robert Estienne, pere de Henry &c.

De Patissonio sic Vir Clariss. Menagius in suo Anti-Baillet. Tom. 1, p. 368.

Patisson étoit d’Orleans, & scavoit quelque chose. Ce sont les termes du Thuana. François Pithou dans son Pithœna Ma-

¹ Bibl. Lat. 1652. Theoph. Inst. Reg. 1651. Themist. 1684.
² Lettres patentes. R. S. 1567. ³ Lege indic. libr. ⁴ Nam Thuan.
 Histor. 1604. viduæ Mam. Patisson, nomen gerit.

nuscrit, qui est dans la Bibliothèque de Mr. Peletier Controleur General des Finances, à aussi remarqué, que Mamert Patisson étoit d'Orleans. Le Poete Renier, dans sa quatrième satire, adressée au Poete Motin, a fait mention de luy en ces termes.

Or que des ta jeunesse Apollon t'ait appris ;
Que Calliope même ait tracé tes écrits ;
Que le neveu d'Atlas, les ait mis sous sa lyre ;
Qu'en l'autre Thespéan on ait daigné les lire ;
Qu'ils tiennent du savoir de l'antique Icton ;
Et qu'ils soient imprimés des mains de Patisson ;
Si quelqu'un les regarde & ne leur sert d'obstacle,
Estime, mon ami, que c'est un grand miracle.

Scevole de St^e Marthe lui a adressé des vers Latins, par lesquels il lui recommande l'édition de ses Ouvrages.

Mamerto Patissoni.

Mamerte optime, qui sacros inerti
A caligine vindicas Poetas,
Doctorumque vetas perire lusus,
Hunc incultum etiam tibi libellum
Commendo auspiciis tuis in auras
Deserto cupidum evolare nido.
Quamquam non equidem mihi ipse tantum
Assumo, ut merear virum per ora
Vagari, sed enim meas camœnas
Cum laudent Puteanus & Pithœi,
Probent Pibracius, Valens, Thuanus
Docti omnes adeo viri sagaces,
Nonne & sim scopulis, & inquieti

Longè durior Hadria procellis,
 Si non has ego amem, deosculérque
 Meas utpote, quas mihi canenti
 Tot curæ peperere, tot labores?
 Debebunt tibi plus tamen, Patisso,
 Tuo munere si licebit illis
 Longa vincere sæcula & perenne
 Vatis ferre sui sub astra nomen.

Joseph Scaliger lui a écrit la troisième de ses lettres Latines Latines, ou il le traite d'homme scavant. Cette lettre de Scaliger, pour le marquer en passant, est écrite, ce qui est remarquable, contre un certain François de l'Isle, Procureur du Parlement de Paris, lequel avoit écrit en vers Latins, contre Joseph Scaliger au sujet des endroits de Lucain, qui regardent l'Astronomie; & lequel au jugement des connoisseurs lui avoit porté des bottes franches. Voies Mornac dans son *Feriae Ferenses*, à l'article de *Franciscus Insulanus* page 75.

Jos. Scaliger Mamerto Patissoni.

Ecce iterum urges me, & libros meos septem de Emendatione temporum flagitas; quod opus jam affectum propediem diligentiam tuam expectat. Itaque adeo totus nunc sum in describendo. Sed impetum meum sesquihorâ repressit Apologia hunc muncionis nescio cujus, quem ad me misisti &c. Vale, mⁱ Patisso. Datum prid. id, April. raptim & extemplo.

Mamert

Mamert Patisson mourut avant l'année . 1606. Car en cette année-là Philippe Patisson, qui apparamment étoit son fils, imprima le . Recueil des vers d'Amour de Bertaud; & le Privilège pour l'edition de ce Recueil est obtenu par la veuve Mamert Patisson.

Ex libro, l'histoire de l'Imprimerie &c.

Mammert Patisson d'Orleans, homme tres docte en Grec, en Latin, & en François, épousa la veuve de Robert Estienne, pere de ¹ Henry, en 1580. Et imprima dans la maison de cet Estienne, dont il avoit l'imprimerie & la marque, Les 4 livres de la Venerie d'Oppian. 1575. 4. Discours sur les medailles &c. 1579. 4. ce livre est tres curieux pour l'histoire, & asses rare. Les œuvres de Scævole de S^{re} Marthe. 1579. 4. Michaelis Hospitalii sermones 1583. & 1585. Jos. Scalig. de Emend. Temp. 1583. fol. De Canonicâ absolutione Henr. IV. 1594. 8. Jac. Aug. Thauani Histor. pars. 1re. 1604. fol. Cette histoire est recommandable en ce

¹ Imò ante 1602. ut priùs observatum est. ² Hic liber ab Almeloveenio refertur ad ann. 1602. at la Caille, l'histoire de l'imprimerie. p. 202. Philippes Patisson fils de Mamert imprima Recueil de quelques vers amoureux par Bertault. 1606. 8. ³ Non Henrici secundi, cujus pater Robertus obiit Genevæ. Neque viduam Roberti secundi, qui obiit 1588. Præterea viduam illam, cujuscunque fuerit, duxisse mihi videtur ante ann. 1580. uti priùs observatum est. ⁴ Per viduam Mamerti Patissonii.

qu'elle

qu'elle contient des particularitez, qui ne se trouvent point dans les autres editions ; & pour en donner une preuve, c'est que Mr. de-Thou y faisant l'eloge de D. Isidore Clarius, Evêque de Foligni, qui mourut en odeur de sainteté, dit ces paroles : *Ut totis XL horis ad deosculatorem, quod minimè voluisset, patuerit---* lesquelles paroles aussi ~~bien que~~ beaucoup d'autres, ne se trouvent point dans les editions postérieures. Ce qui fut cause, que celle-cy ne fut pas bien receüe à Rome. Ainsi pour avoir cette histoire complete, il y faut joindre cette partie. Mammert Patisson estoit tres habile imprimeur, comme il paroît par les Ouvrages qu'il à imprimés en tres beaux caracteres, en bon papier, & belle marge. Il eut un] fils : Philippes Patisson.

¹ P. 429. ² Bibliotheca Cordesiana (lege Indic. libr.) mentionem facit Roberti Patissonii (nisi forsan error typographicus) anno 1600; qui, quis fuerit, & quâ affinitate Mamertum contingat, nescio.

VITA

V I T A

Pauli Stephani.

Paulus Stephanus * Henrici secundi filius * non multis annis ante 1566^m. natus fuisse mihi videtur. * Ejus mater in illo uno nutritionis officio functa est, functura certè & in aliis liberis, nisi Henricus uxoris majorem, quàm ipsamet sui, rationem habuisset. * Illa enim marito sæpe dicebat, “ cur tu, mi vir, non me passus es in aliis “ quoque liberis matris officium præstare, quum “ Paulum ex omnibus solum videret esse tam vegeto “ & robusto corpore. * Henricus vires illius laboribus “ ejusmodi esse impares respondebat; impares “ fanè (aiebat ea) illis & in nutriendo Paulo erant, “ sed quod ultra vires meas in illius nutritione “ præstiti, viribus illius, miro Dei beneficio accre- “ vit. * Paulus à matre non nutritionem tantum sed totius pueritiæ suæ educationem habuit. * Non quidem abs re esset multis nunc temporis delicatulis matribus suadere, (quod olim Phavorinus apud Gellii l. 12. c. 1. quem Gellii locum primum à Paulo suo legi Henricus voluit & jussit) “ ut totæ

* Epistol. præfix. Gell. * Lege priùs in Vit. Henr.

“ integræ

“ integræ sint liberorum suorum matres, minimè-
 “ que nutritionis munus, tanquam nimis labo-
 “ riosum, reformident ac refugiant: Illas enim
 “ alioqui futuras esse, contra naturam, imperfectum
 “ um atque dimidiatum matrum genus, si, quod
 “ pepererint, statim à se abjecerint; si in utero
 “ quidem aluerint sanguine suo nescio quid, quod
 “ non videret: postea autem alere suo lacte no-
 “ lint, quod videat, quod vivat, quod jam homo
 “ vocari possit, quod jam matris officia imploret.
 “ Ea verò compluribus plerumque mulieribus ig-
 “ navis & à labore alienis insidet opinio, id esse
 “ inter plebeiam generosamque matrem discriminis,
 “ quòd illa suæ, hæc alienæ curæ snos, quum ma-
 “ ximè indigeant, foetus committant. Sed re-
 “ deo ad Paulum, qui prima studiorum fundamenta
 “ Genevæ (& forsan sub Patre in ipsius ædibus)
 “ posuit. “ Neque tantum domestica exempla &
 “ cætera, quæ optima ad eruditionem tendentibus
 “ ipsa sunt, sed etiam aderat valetudo (quam
 “ parentes liberis subministrare nequeunt) imò &
 “ supererat, quum non solum valere sed prope-
 “ modum athleticè valere (Plautinè loquendo)
 “ dici posset. Alii igitur patri, quod valetudini
 “ filii deest, metum incutit; Henricum, quod
 “ superesset, securum esse non sinebat. “ Nec verò
 “ unicus, sed duplex ei timor suboriebatur, quum

* Almel. p. 120. * Epistol. præfix. Gell.

“ Paulum

" Paulum suum non solum *ἑσθιασμάτων* sed etiam
 " *σπεργῶν* consideraret : unus, ne mutata subito vo-
 " luntate à Musarni Castris ad Martia aut etiam
 " athletica (contrà quàm fecisse Euripidem Gel-
 " lius narrat l. 15. c. 20.) transfugeret ; alter, 'ne
 " hæc *ἐν ἀκρῶν ἐνέξια*, ipsi etiam Hippocrati (Apho-
 " rism. 3. l. 1.) suspecta, in malum aliquod erum-
 " peret. Et igitur mandavit, ut *διατά*, quam
 " *λεηλὴ* Græci vocant, uteretur ; quo illa *ὑποσκήα*
 " *ὁ πολυσκεῖα* incrementum saltem non caperet :
 " si enim eo utatur victu, qui ipsum magis ac-
 " posset *κατασκεῖν*, meritò illi Pythagoræ verbis di-
 " ctum iri, Non desines molestiorem tibi carce-
 " rem efficere ? Nam hoc dictum in enim præ-
 " fertim jactari potest, qui excolendo ingenio si-
 " mulque saginando corpus dare vult operam.
 " Siquidem quum omnibus hominibus cor-
 " pus sit animi quidam carcer, iis certè est po-
 " tissimum, qui animum ad studia literarum
 " appellant. Sed plerique tamen tantam hujus
 " carceris curam gerunt, ut interim inclusum
 " eo animum negligant ; idèmq, quod illi, qui
 " de instrumentis alicujus artis valde sunt solliciti,
 " ipsam autem aspernantur. Ea erat Henrici
 in Pauli filii educatione cura ac sollicitudo, quam
 pluribus & ipsius verbis descripsi, ut indè Parentes
 in liberis, quos studio Literarum destinant, eru-

† Epistol. præfix. Gell.

L I

diendis

diendis sumant exemplum. Siquando aberat do-
 mi, per literas sibi mitti postulabat rationem stu-
 diorum, ut constet ex Epistolâ Gellio, quem Pa-
 risiis ei anno 1585. 10. Cal. Apr. dono misit, præ-
 fixâ ; in eâ monet, ut infortunia (nam suam vil-
 lam terræ motu concussam ex filii literis audiverat)
 mente impavidâ sustineat ; ejus interim ætati id
 condonat, quod minus Stoicus fuerit. Aliud autem
 erat, quod ei attulit ægritudinem ; Pauli venam in
 “ Pauli versibus desiderabat ; illam nempe, quæ ple-
 “ rosque aliquando coegerat suspicari, patris aut
 “ præceptoris versus nomen ejus mentiri. Venam
 “ etiam arefactam purat mœrore, quem Patris
 “ afferebat absentia. Henricus tamen filii par-
 “ vum & non patre solum sed & nato etiam in-
 “ dignum munus magno remuneratus est, Atticis
 “ scilicet Auli Gellii noctibus, quum vix sit scri-
 “ ptor Latinus, è cujus non majorem paginarum
 “ numerum habente libro plus ad literarium vari-
 “ umque animi cultum adjumenti redundet ; &
 “ Henrico Gellius eò magis placuit, quod vir qui-
 “ dem probus sed ethnicus de (lib. 20. cap. 10. infine)
 “ procurando liberorum suorum cultu adeo solli-
 “ citus fuerit. Henricus præterea Paulum mo-
 “ net, ut poculis ingenium non ingurgitet ; jubet-
 “ que non minus somni (qui solet saginare) quàm
 “ cibi parcum esse, licet illud ejus ætati multò
 “ hoc esset difficilius ; & proximis ejus literis novi

“ Epistol. ante Gell

“ ex

“ ex Macrobiani & Gellii potissimum lectione profectus insigne aliquod *stigma* expectat. Paulus, cum domi studiorum rudimenta absolvisset, ¹ juvenis admodum existens, parentis sui premens vestigia, orbis terrarum partem nobiliorem pervolitavit, ubique locorum invisens viros doctissimos atque clarissimos. Apud Lipsium fuisse comperio ex ipsius ² epistolâ Id. Sext. 1587. Lugd. Batav. datâ, in quâ eum mitis animi adolescentem vocat; ³ cujus forte præsidio per aliquot menses studiis operam dedit; conferens sese deinde domum Typographi Patris sui curas sustenturus; interdum tamen permittentibus id vel exigentibus rebus ac negotiis huc illuc iter direxit. Ille ex Græcorum Anthologia Epigrammata Latino carmine reddidit, quæ cum ejusdem juvenilibus; Genevæ apud Franc. le Preux. 1593. (& Lugduni 1593. Draud. Bibl.) ⁴ Almeloveenius scribit ejus juvenilia apud eundem in octavo Genevæ 1593. excusa. Heidelbergæ cum Commelino anno 1595. Lugduni cum Tornæsio jussu parentis sui, deinde anno 1596. Francofurti cum Dionysio Gothofredo fuisse auctor est Casaubonus; qui Genevâ discedens Athenæum suum cum MSS. collatum & locis infinitis emendatum reliquit penè ad umbilicum perductum, quem curæ fratris sui Pauli Stephani commisit. Anno 1598° quo suum apud Wecheli hæredes edidit Dioscoridem Janus

¹ Almelov. p. 120. ² 37. Miscellan. centur. secund. ³ Cordes. p. 510. ⁴ Almelov. p. 120. 4ta.

Antonius Saracenus, ejus effigiem in libri initio delineatam Latino Epigrammate ornavit. Paulum¹ Londini aliquando degisse certum est; ante annum (ut conjicio) 1594,² ubi inter alios plures amicissimum sibi devinxit Joannem Castolium; qui, cum ad eum Concordantias Græcas Testamenti novi recens ex Parentis officinâ (1594.) prodeuntes misisset, respondit plenas & integras desiderari; quarum defectum supplere Parenti constitutum erat; sed variis hinc inde distractum negotiis mors peragere, quod statuerat, vetuit. Anno post Patris obitum incepit Typographico muneri operam dare; Libros à Patre prius vulgatos, Virgilium, Horatium, Plinii epistolas cum Panegyricis, ter Pindarum & Lyricos, bisque Novum Testamentum, ad prelum revocavit; alios minore quàm Pater formâ, uti³ Isocratem (sed sine diatribis), aut majore, uti Plinii epistolas Mariæ Catanæ commentariis illustratas & Panegyricos; alios eadem formâ, at auctiores, Homeri opera cum Coluthi & Tryphiodori Poematis (sed absque versibus proverbialibus); Sophoclem adjectis Latinâ Vici Winsæmii interpretatione & patris seorsim olim ab ipso editis annotationibus ac sententiarum indice, versionibus Camerarii omissis; Concordantias N. T. cum omnium, quæ hæcenus desideraban-

¹ Almelov. P. 120. 121. ² Præf. Concord. ³ (Biblioth. Albert. Fabric.) Hal. eruvordius in Bibliothecâ curiosâ & Thomas Popeblount affirmant hanc editionem esse optimam, quam nondum vidi.

tur, supplemento; Herodotum (de quo mox plura:) alios nunquam à Patre editos, Photium; Pindarum, Lycophronem ac Euripidem Græcis scholiis instructos, Eanapium & Aristidem emisit. Adjunxit paucis Genævæ urbis nomen, ac mensis dieique notam; omnibus symbolum domesticum, Olivam cum viro adstante & epigraphâ, *noli altum sapere*; aut ¹ geniculante & epigraphâ, *rami, ut ego infererer, defracti sunt*; aut ² eandem, quâ Franciscus ³ ejus avunculus usus est: imo (quasi symboli varietas eum delectaret) nonnunquam ⁴ editionis tomo priori familiæ commune, posteriori avunculi propriam adjecit. Denique ut sibi aliquod proprium novumque excogitaret, Photium & Plinii epistol. 1599. & Homerum ornavit olivâ cum viro adstante, & epigraphâ *Defracti sunt rami, ut ego infererer*; nube desuper olivam obumbrante, manibusque binis prominentibus, dexterâ falcem, sinistrâ furculum tenente. * Anno 1599. Paulus (Henrici, ut scribit Hæschelius, Stephani *τὸ μαγεῖον* F.) Photii Myriobiblum, magnam partem manu parentis scriptum, ad antiquius notæ optimæ Isaaci exemplar itidem comparatum, lectissimi affinis sui Casauboni hortatu cum Davide Hæschelio communicavit. * Hôc anno cum Justo Rubero in idem hospitium Argentinæ illi contigit divertere; ubi suavi ejus alloquio frui & benignitatis ple-

¹ Eunap. ² Pindar. Plin. ³ Pind. edit. IIII. ⁴ Hæschel. Not. ad Phot. ⁵ Epist. ante Plin.

nos in pectore generoso vultus intueri licuit. Id cum Patre habuit commune, ut illas, quas peregrinans comparaverat, amicitias epistolis coleret librorum editionibus præmissis. Bongarsio inscripsit suum Pindarum Latinâ interpretatione, scholiis, & authorum in iis citatorum indice (sed, uti Alb. Fabricius notat, valde manco) illustratum, de cuius emendatione cum affini conjunctissimo H. Casaubono nuper egerat; Ei Casaubonus suarum observationum spem fecerat, quarum fruitionem lectori, ubi primum daret, promisit. Castolio suas cum epitaphio in defunctum Patrem carmine misit concordantias, rogavitque Londini quod supererat amicorum salutet. * Rubero Henricum olim amicitia complexo 1600. 15. Cal. Sept. nuncupavit Plinianas epistolas Mariæ Catanæ notis elucidatas, * quarum jam ante aliquot annos editionem aggredi, si Basiliense exemplar non defuisset, animo stabat; Basiliensem ut cæteris recentior, ita à mendis repurgatior, Ascensianam & alteram vetustissimam collatas inter se nihil differentes comperit. Lycophronem cum Isacii Tzetzis scholiis & Gul. Canteri versione notis ac Græco-latina Cassandræ Anacreonticâ epitome, commentarios Joannis Meursii elegantissimos variasque lectiones circa textum & scholia in parentis M. S. codice aut alibi occurrentes in proximâ mundinas neque ulterius (at promissis non stetit) differre

* Epist. ante Pind. * Epistol. ad Ruber. & Lector.

coactus,

coactus, anno 1601. Cal. Mart. dedicavit Dionysio Gothofredo, & jam promissum Euripidem anno 1602. Id. Mart. Antonio Fayo, Latinâ versione Gul. Canteri & ejusdem Brodæique ac Stiblini necnon Æm. Porti notis, veterumque scholiis & indice decoratum: cui ann. 1603. Id. Mart. successit Sophocles Consulibus Senatuque Francfordiæ oblati, * cujus urbis revivendæ amor tenuit; nec tantum voluit nudinis aliquid novi exhibere, sed & gratum erga eos, quorum favor ipsi & antea parenti innotuerat, animum testari. Eodem anni insequentis die Homerum donavit Joanni Gualthero viro Patrio, quo eum inter curas recrearet. An. 1612. prodit Photii Bibliotheca ab Hœschelio antea Græcè edita & notis illustrata, ab And. Schotto Latinè versa; nunc recusa & Danieli de Slachmulder dicata cum epistolâ ei Aurel. Allobr. Cal. Mai. 1611. datâ. Anno 1617. Samuele Crispino sumptus suppeditante editio N. T. postrema lucem aspexit. Anno 1618. Herodoti editionem curavit & adornavit Gothofredus Jungermanus, qui utramque Henrici Stephani editionem secutus suas etiam (de quibus in epist. ad lectorem) symbolas, Herodotearum vocum ex MS. codice Melchioris Haiminsfeldii Goldasti lexicon, & veterum de Herodoto testimonia Sylburgiique spicilegium adjecit unâ cum collectâ ex diversis authoribus de Nili incremento appendice, † quæ

* Ea optima censetur editio in Hallervordii Bibliothecâ.
 † Epistol. † Pref. ad lector.

veterum sententias inter se dissentientes & partim Herodoti opinionem refutantes continet. Indè quædam Herodoti loca emendari & illustrari possent ; quam operam Jungermanus optavit ut nobis dedisset, qui omnium potuisset optimè, Henricus Stephanus, suâsque illas promissas adnotationes emisisset, quas unquam emerfuras sperare mors doctissimi hominis vetuit. Alios, qui ex Pauli officinâ exiverunt libros ex indice satis, Lector, intelliges ; nec est, quod te hîc morer. Paulus, cum Londini esset, suum symbolum dedit Joanni Norton Regio in Latinis Græcis & Hebræicis Typographo, qui id præfixit libro, cui titulus, *Effigatio veri sabbatismi &c.* apud eum Londini ann. 1605. in 4. excuso. Libros, qui Pauli Stephani nomen gerant, ultra annum 1626. non inveni ; eum itaque non diu postea vitam traxisse conjicio, annosque supra sexaginta non multos implevisse.

Ex libro, *l'Histoire de l'Imprimerie &c. par la Caille.*

Paul Estienne fils de Henry second estoit un des habiles imprimeurs de son temps, & de plus tres-docte & tres-sçavant dans les langues Grecque & Latine. Il nous a laissé plusieurs traductions & ouvrages considerables, entr'autres Pauli Stephani *versiones epigrammatum Græcorum Anthologiae Latinis*

‡ Præf. ad lector. † Almelov. p. 121. 122.

versibus,

versibus, ejusdem Juvenilia. 1593. 8. Il à aussi imprimé Sophoclis tragiæ cum Gr. Sch. &c. 1603. 4. Ce livre est autant considérable par sa matière que par son impression, qui est très belle. Il avoit la même marque que son père, & il quitta cette ville de Paris à cause de la Religion, pour s'aller établir à Genève, où il imprima plusieurs livres très correctement, comme ' les grands Poëtes Grecs in 4°. avec les anciens Scholiastes, & ' les mêmes in 8° sans Scholiastes, qui sont assez rares & recherchés des sçavans. Il eut quelques enfans, entr'autres Antoine Estienne, & Joseph ; qui par lettres parentes du 5me Juin 1629. fut choisi pour estre seul imprimeur & libraire du Roy à la Rochelle, & qui ne profita pas long temps de cet avantage, étant mort de la peste à la Rochelle au mois d'Octobre suivant.

' Quinam hi fuerint, nondum scio ; quos eosdem in 4° cum scholiis, & in 8° sine scholiis excudit : Nec enim alii, nisi quos in Indice librorum recensui, ad meam notitiam pervenerunt.

DE

DE FLORENTIA

Pauli Stephani Sorore.

Florentia Maaco Casaubono nupsit ante 1587. Id. Sext. quod (licet Almeloventius anno 1591° id peractum conjiciat) constat ex³ Lipsi epistolâ ad Dionysium Gothofredum tunc datâ; in quâ Casaubonum salutat Henrici Stephani generum. Illa huic peperit filios Joannem (ad quem² sex epistolæ extant à Patre missæ) & Mericum (de quo Isaacus in⁴ Epistolis ad Dan. Heinsium), filias Abigail anno 1596 mortuam, alteram Mompelii⁵ 1597. Prid. Cal. Apr. natam. Florentia anno 1596 unâ & maritus non sinè cruciatu & hujus periculo decubuerunt. Ea 7 omnes omnium, qui ipsius conjugem afflictabant, conatus fortiter contempsit semper consors ipsius ærumnarum fidelissima. ⁶ Ab octavâ anni 1604. die periculosissimè & gravissimè ægrotavit, adeo ut maritus eam non semel habuerit pro conclamatâ; sed 15. Cal. Mart.

² Pag. 108. 109. ³ Cent. 2. Epist. 37. ⁴ Epist. Casaub. 197. 398. 599. 606. 645. 649. ⁵ 799. 780. ⁶ 88. ⁷ 134. ⁸ 737. ⁹ 328. meliusculè

De FLORENTIA & DIONYSIA. 359

meliusculè se habere cœpit. ¹ Anno 1613. 5. Cal. Nov. è Galliâ, ² quò mariti Bibliothecam accersendi stipendiûmque nondum persolutum consequendi gratiâ profecta erat, infectis rebus reversa languere cœpit, & gravius ægrotare. ³ Eo morbo liberata idem iter de novo 1614. mense Martio suscepit: Quo etiam anno Kal. Jul. obiit Isaacus Casaubonus. Anno 1617. ejus gener *J. de Gravelle DuPin. I.C.* suæ ⁴ socrûs nomine Jacobo Angliæ Regi notas fœderi in primum Polybii librum posthumas dicavit, Antonii Stephani typis excusas: quibus à Galliæ Rege 1616. 22. Dec. Parisiis in Florentiæ Stephani filiæ Casauboni viduæ gratiam privilegiûm concessum est.

De Dionysiâ Henrici Stephani filiâ, Florentiæ Sorore.

PAUCA sunt, quæ de illâ scribenda habeo, ex Isaac Casauboni epistolis excerpta.

Epist. 13. Richardo Thomsoni. Genevæ. a. d. 7. Mal. Cal. 1594. Ante alios salutat te frater Paulus Stephanus. Dionysia, cum ista maximè scriberem, sic ægrotabat, ut de ejus salute medici inciperent dubitare.

Epist. 133. Theodoro Beza. Sorores nostras, meam, quæ olim Johanni Rigoto nupserat, &

¹ Epist. Casaub. 770. ² Almelov. p. 109. ³ Lege Epistol. præfixam.
 uxoris

uxoris Dionysiam Stephani filiam, tibi cupimus,
Pater Venerande, esse commendatas. Momp. a. d.
Kal. Apr. 1597.

Dionysiam Virginem è vitâ decessisse conjecta-
tur Almeloveenius pag. 111.

Plura, quæ de Isaaco Casaubono suæ disserta-
tioni (p. 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110) in-
feruit Almeloveenius ex ejus epistolis collecta,
hîc adjecturus eram, nisi ipsum & has & illius vitam
jam prelo committere intellexissem; ac in id opus
Manuscripta quædam a defuncto nuper Archidia-
cono Cantuariensi viro doctissimo nostræque Ec-
clesiæ fidissimo accepisse.

VITA

Roberti Stephani Tertii.

Robertus Stephanus à primo tertius, Roberti secundi filius, primi nepos; [R. F. R. N.] typographus; insignis, quamvis non Regius; in symbolis excogitandis ingeniosus; Latinæ ac Græcæ linguarum peritus; anno 1598. Lutetiæ cœpit inclarescere.

Hæ quatuor literæ majusculæ conspiciuntur in titulo aut privilegiis quorundam librorum ab eo excusorum: uti, Crambe Ion. 1609. epigr. Flor. Christ. 1608. Epistol. Jos. Scalig. ad Carolum Labbæum. 1607. 4. Cal. Mart. "Non possum narrare tibi, quantâ cum voluptate Martialis mei folia acceperim, tum quia editionem desperaveram, tum propter characterum elegantiam; ac denique, qui est deliciarum cumulus, propter typographam, quem cur amem, multæ causæ concurrunt, quarum qualibet argumentum magnæ epistolæ expleverit. Certè si hœc modo pergar, diligentiam patrui, famam avi, utriusque in excudendo vincet elegantiam. Epistol. Nancel. 55. anno 1582. 8. Cal. Mai. "Ad decimum Cal. Maias cum Turoni essem, accessit ad me honestus adolescens natione Gallus, nomine Stephanus, Roberti illius Stephani Architypographi nepos, cum literis suaviss. & blandiss. à Franc. Raphelengio Lugd. Bat. datis ——— Idem epist. 59. anno 1593. Id. Sept. ——— remissi ἀντίγραφοι, quod mihi præsentī tradidit Theodorus Rinsart comitatus altero insigni Stephano quodam Roberti Stephani nepote ——— De quo dicitur deinceps. Composuit enim Latina & Græca epigrammata. In Jac. Aug. Thuan. Cramb. 1609.

Δὲς κρεμύνη τίπυλαι μὲν ἀπὶ χθονὸς νῦν δὲ Θουάνα
Μηδὶν δὲς κρεμύβης ἐστὶ ποδωνύτιον.

Ρ' ἄλκυονος Στίγας.

In violam & lilium.

Quid mirum Aonios gelidae sub tempora brumae
Per campos violas liliâque alba legi?

Hoc nempe aspirans, ceu Chloridos ore, Marcia
Delphini & Zephyro blandior aura facit.

Robertus Stephanus, R. F. R. N.

In Cl. Puteani anno 1594. mortui obitum. Lege
Vit. Putean. per Rigalt.

Ἐμμελίης πῶδε σῆμα φίλῳ πατρὶ παῖδες ἔδωκαν,
Τῆς σφιδέρας ἡμεῖς μισθὸν ἀμνησώμεθα.

Ὡς τότε τὸν ἡμετέρου ἐπιτάφιον βάρθ' αἶρων

Ἐκ πυθῆος Ἀργείας ἤρπασεν Ἰλιακῷ,

Ἄντρες ὁ μὲν ἡμετέρῃ βραχὺν βίον, οἱ δὲ βροτῶσι

Ἀμείροτον ἀντὶ βίου πατρός' ἀποδύει κλέος.

Ἐἰς τὸ αὐτό.

Τίον ἄξιός ἦν ὁ πατήρ, πῶς ἄξιός ἦς,

Τέτο καὶ ἀπικυρῆς μνημῆα καὶ διστάτης.

Epigramma Flor. Christiani Græco Juliani (Anthol. lib. I. cap. 14.) ἀντὶ ῥήτορος Latine vertit Rob. Stephanus. [Lege epigr. Flor. Christ. 1608.]

Ἰουλιανῷ.

Ἥλια πάντα κίλδωδα λάχον βίος ἄστὶ μίσην,

Ἐυχῆς, ὀπαιρῶναι κρυπτὰ δόμοισιν ἄλκην.

Ἀγχι

Ἀγέης τέρψιν ἄρει, κίρδος πλοος, ἀλλοδαπή χθών

Γνώσιαι ἐν τῇ γάμων δίκας ὁμοφρονέει.

Τοῖς δ' ἀργείοις ἀφροντίαι αἰὲν βίος ἔρκος ἐτύχθη

Πατεῖ τέκος· φεῦδος τοῖς ἀργείοις πόδες.

Ἡγορεῖν νεότης, πολλὰ φρένας ἰδὲν ἀπίσση

Ἐνδὲν δάμνος ἔχων, ζῶε, φύτλα γένος.

Versio Flor. Christiani.

Dulcis ad omnigenam vitam est via : Laudem & amicos

Dant urbes : domibus clausa medela mali est :

Blanditias dat ager, lucrum mare, barbara tellus

Notitias ; animos unanimis thalamus :

Tum coelebs vita est sine curis, robora patrum

Sunt nati ; curis vir sine prole caret ;

Robusti juvenes, sapiens est cana senectus ;

Ergo audax merito, vive, genúsque fove.

Ἀντὶρρηπικὸν Flor. Christiani.

Ἡλαί πάντα κἀλὰ δα λάρην βίος· ἀσέ μάλιστα

Νῆκος, ἐπέρχεται λυγρὰ δόμοισιν ἄρῃ

Ἀγέης θλίψιν ἄρει, τέκνος πλοος, ἀλλοδαπή χθών

Μέμψιαι ἐν δὲ γάμων πολλὰ διχρατῆται

Τοῖς ἀργείοισιν ἀτακτος αἰὲν βίος ἔρκον ἐτύχθη

Πατεῖ τέκος· φεῦδος τοῖς ἀργείοις πόδες.

Ἡ νεότης ἀφρον· πολλὰ δόγας ἰδὲν ἀπίσση

Ἐνδὲν δάμνος ἔχων, φεῦγε, μάτευε τέλος.

Idem Latine à Rob. Stephano.

Vanas vita vias passim sectatur : in urbe

Jurgia, contemptus ; anxia cura domi ;

Ærumnas dant rura, metum mare, tetra querelas

Longinqua ; unanimes multa toros dirimunt ;

Res incompositæ sine conjuge ; prole parentes

Solliciti ; expertes prolis, amore carent ;

Inconsulta juventa, tremat defecta senectus :

Hinc metuens, finem nosce, fugamque para.

Robertus

Robertus Stephanus symbolo typographico usus est aut ' nullo, aut patrio, olivâ scilicet cum epigraphâ sapius ' *Noli altum sapere, sed time, aut ' noli altum sapere.* & his in libri titulo verbis ; ' *Ex typographiâ Roberti Stephani, ' De l'Imprimerie de Robert Estienne.* aut, ' *ex officinâ Roberti Stephani,* aut, ' *olivâ Roberti Stephani.* In ejus Typographiâ aliquando excudebat ' Joannes Janonus. Cum eo synopsis Mathematicam anthore Mersennio 1626 impressit Noelus Carolus. Ejus operâ usi sunt Bibliopolæ, ' *Toussaint du Bray, ' Gulielmus Loyson, ' Vidua Olivarii Varennei,* & forsan ' *Jacobus Dugast,* si modò omnes ii libri, quorum fronti affiguntur " hæc verba *ad Olivam Roberti Stephani & a l'olivier de Robert Estienne,* ei adscribendi sint potius quàm " aliis, qui idem, ac ille, symbolum usurpaverunt. Ex libris, quibus hæc verba præponuntur, Roberti tertii nomen certè, & forsan vita " annum 1640m attigit. ' Ipse quidem ante annum 1645. mortuus est.

' Apul. de Socrat. Deo. 1615. Psalter. David. Latin. 1623. ' Greg. Nyss. epistol. &c. 1606. ' Oeuvres de Balzac. 1618. ' Apul. de Socrat. Deo 1625. ' Phædrus. 1617. ' Florileg. Mart. 1607. ' La Caille, histoire de l'imprimerie. p. 257. ' L'empire de la fortune. 1619. Oeuvres de Balzac. 1627. ' Psalter. Latin. 1623. ' Tertullian. 1628. ' Accroissement des Sciences, &c. 1634. De statu ecclesiæ &c. 1634. Theoric des Planetes. 1637. Essais des Merveilles de Nature &c. 1638. ' Gregor. Turon. Oper. 1640. Hi tres postremi libri eâ non videntur esse typorum elegantia, quæ typographum Stephanum deceat. ' La Caille. Histoire de l'Imprim. p. 257. Jacques Dugast fuit receu Imprimeur & libraire 20. Juill. 1626. Il étoit Imprimeur du Roy. -- Il avoit pour marque l'Oliver. ' Lege deinceps, ubi Henricus ejus fratris filius illius defuncti mentionem facit in libro excus. 1645. Ex

Ex l'Histoire de l'Imprimerie.

Robert Estienne troisième du nom fils de Robert second, étoit Poete & Interprete du Roy pour les Langues Grecque & Latine. Il a traduit de Grec en François les deux premiers livres de la Rhétorique d'Aristote, qui a été continuée de traduire par son Neveu Robert quatrième du nom en 1630. Ce Robert troisième a commencé d'imprimer des l'année 1588 plusieurs ouvrages considérables, & en 1598. *Mercerus in Genesim in folio.* *Jac. Aug. Thuan. Histor. sui temp. 1619. fol: Moyens legitimes pour traduire d'Espagnol en François. 1613. 8. Galand contre le Franc-Aleu. 1629. 8.* (il y en a une autre édition 1637. 4.) & beaucoup d'autres livres en leur perfection, à la première page desquels il mettoit ordinairement ces lettres, R. F. R. N. pour se distinguer d'avec son pere. Il avoit pour marque l'Olivier, qui étoit celle de ses Ancestres. Il eut un frere nommé Henry, qui fût Tresorier de France.

* Albert. Fabricius in suæ Græcæ Bibliothecæ libro 3. affert Aristotelis Rhetoricam Gallicè interprete Roberto Stephano ejusdem typis. Paris. 1529. 8. Hujus autoritate ductus eum librum Roberto Stephano primo in Indice adscripsi, eundemque ex Cordesianâ Bibliothecâ sub Roberto tertio reposui, 1624. For- san in Fabricii Bibliothecâ error est in numero 5 pro 6. At in re mihi adhuc ignotâ nil audeo decernere. * Hinc videtur Typographiam exersuisse per annos circiter 50, vitæque ferè Septuagesimum attingisse. * Aut forsan *Tresorier des Bastimens du Roy.* pag.

D E

Henrici Stephani Thesaurarii

F I L I I S.

Robert Estienne fils d'Henry, fût Avocat en Parlement ; & comme il étoit scavant & bon traducteur, il traduist le 3me livre de la Rhétorique d'Aristote, dont les deux premiers l'avoient esté par son Oncle Robert 3me & il les imprima 1630. 8. Il fut ensuite Baillif de St Marcel, & eut quelques enfans de Magdelaine Limousin son épouse, entr'autres Marie née 14. Nov. 1629. & Jean François 12 Juil. 1631. Il eut un frere nommé Henry sieur des Fossez, qui étoit bon poete, & Interprete des langues Grecque & Latine. (La Caille. in Vit. Ant. Stephan.) Henry sieur des Fossez composa les eloges de Louis le Juste, dont les triomphes furent imprimés par Ant. Estienne. 1645. [Ati n Catalogo P. Varenii 1649]

Hic Henricus librum Gallicè scipit vocatum,
 " l'art de faire des devises (cujus mentio supra p.
 " ou il est traité des Hieroglyphiques, Symboles,
 " Emblemes, Enigmes, Sentences, Paraboles,
 " Revers de Medailles, Armes, Blasons, Cimiers,
 " Chiffres,

" Chiffres, & Rebus, à Paris, 1645. 8. quem
 Thomas Gore Armiger ſuo de re Heraldicâ Cata-
 logo Oxon. 1674. excuſo inferuit, uti & Anglicam
 ejusdem verſionem Authore Thomâ Blount Armig.
 Londini 1646. & 1650. 4° editam; ex quâ (nam
 Gallicam videre mihi nondum contigit) excerptam,
 quæcumque ad Stephanorum familiam ſpectant.
 Ex Authoris præfatione.) " I confeſs, that being
 " moved unto and inſtructed by my late Uncle
 " Robert Eſtienné in making Deviſes, 28 Years
 " ago, I made a greater quantity then, and found
 " it a leſs labour, than now, that I know the ex-
 " cellency and ſubtily of the Art; wherein ve-
 " rily I have taken ſo great delight, that the ex-
 " erciſe of Arms could never divert me from ſo
 " noble an Employment, which has always been
 " to me a well pleaſing Recreation amidſt the fa-
 " tigues of War. And as I endeavour'd (as near
 " as poſſible) to read the Greek, Latine, Italian,
 " & French Authors, who have treated of Hie-
 " roglyphicks &c---I hope to gain ſome favour---
 " ſince I am the firſt, that hath treated of this
 " ſubject in our Mother-Tongue.---*A Paris, Achevé*
d'imprimer pour la premiere fois le 10. Mars. 1645.

Ex Chap. 7.) " The great King Francis I. who
 (beſides the glorious title of Conquerour) deſerved
 " that of Learning's Reſtaurator; and to whom
 " the Family of the Eſtiennes hath ſuch particular

“ Obligations ; became Author of his own devise,
 “ where he caused a Salamander to be put into
 “ a fire with this motto , *nutrisco & extinguo*. As
Paulus Jovius “ doth assure us.

Ex Chap. 8.) “ *Charles*, Brother to *Lotharius*
 “ King of *France*, the first Duke of *Lorrain*, that
 “ enjoyed that Dukedom independant, took for
 “ Devise an Arm armed, issuing out of a Cloud,
 “ in the Year 983. as *Charles Estienne* reciteth in
 “ his History of *Lorrain*.

Ex Chap. 10. & 13.) “ My late Uncle *Robert*
 “ *Estienne* did invent in honour of the Duke of
 “ *Rosny*, since Duke of *Suilly*, grand Master of
 “ the Artillery, by whom he had the honour to be
 “ beloved, this Devise, an Eagle holding a
 “ Thunderbolt with these words, *Quo jussa Jovis*.
 “ Which was received then with so general Ap-
 “ plause, that it was stamped upon all the Ord-
 “ nance, that were cast at that time in the Arce-
 “ nal, embroydred upon the Officers Cassocks, and
 “ upon the Ornaments of the Shops of Artillery.

Ex Chap. 15.) “ The Duke of *Savoy* (who
 “ thought he had laid hold of good Opportunity
 “ to quarrel with the late King *Henry* the Great of
 “ *France*, during the Troubles of *France*, thereby
 “ to possess himself of the Marquisate of *Salusses*)
 “ caused

" caused Coins or Money to be stamped, where
 " there was a Centaure trampling a Crown Royal
 " under his feet, with this word, *Opportuné*: but
 " soon after, that invincible Monarque, forcing
 " all his Towns, constrained the Duke to have
 " recourse to his mercy. After that glorious Vi-
 " ctory, my deceased Uncle *Robert Estienne* (who
 " in his time was much esteemed for the inventi-
 " of *Devises*), to counterballance the *Devise* of
 " the Duke, invented this for the Stamps of the
 " King about the Year 1601. Whereon we might
 " see a *Hercules* subduing a Centaure, with this
 " word, *Opportunus*.

Cernimus itaque Henricum hunc Stephanum in
 linguarum cognitione bene versatum & sub avun-
 culo Roberto tertio illam symbolorum artem edo-
 ctum fuisse, ejus regulas suis popularibus sermone
 vernaculo primum tradidisse; eaque saepe animum
 refecisse inter labores bellicos: eos nempe illustris
 illa familia produxit viros, qui non nnâ tantum sed
 variis artibus suam patriam adjuvarent, & arma
 Palladis utriusque scirent tractare.

Mm 3

VITA

V I T A

Antonii Stephani.

ANtonius Stephanus * Pauli filius artem typographicam ab anno 1605 (si Biblioth. Teller. Catalogo sit fides) ad 1664. coluit. * Authore Joanne de la Caille natus est ann. 1594: Quod si verum sit, aut errat Tellerian. Catalogus, cum excudere decennis non potuerit; aut Antonii nomine duo fuerunt cognomines Stephani. Antonii Typographi Regii nomen certè gerunt Chrysostomi Homiliae 1614. & Petri Valentis liber *Le Mercure des Arts &c.* 1615. & *L'Arrest du Conseil d'estat &c.* 1664. Qui si idem fuerit Antonius, juvenis admodum, vicennium vix transgressus, meruit Regii Typographi titulum. At Joannes de la Caille Antonium Pauli filium scribit annumeratum Typographis Parisiensibus non fuisse ante 26. Oct. 1618. Nec Regiis ante Decemb. 1623. Cui nodo expediendo me prorsus imparem fateor. Interim autem, quicquid de Antonio Stephano (sive unus tan-

* Almeloveen. p. 122. In Chrysostomi Homiliarum Gr. Lat. formâ magnâ Parisiis editarum fronte legitur, *Lutetia Parisiorum Typis Regiis apud Antonium Stephanum Pauli F. Henrici N. Typographum Regium.* MDCXIV. * Lege postea.

tum seu plures fuerint) assequi licuit, ordine, ut potero, disponam.

Antonius Stephanus in gratiâ erat apud Cardinalem Perronium, qui post Mam. Patissonii mortem ei, quicquid edebat, committēbat excudendum; cuiusque opera post ejus obitum imprimendi ann. 1620 & 1623. privilegium obtinuit.

Habitabat in viâ Jacobæâ, librōsque ex suâ officinâ prodeuntes familiæ symbolo solebat insignire, olivâ scilicet, cum lemmatibus, " noli altum sapere; " noli altum sapere, sed time; " defra- " cti sunt rami, ut ego infererer; aut (si Typis Regiis uteretur, vel Regia quæpiam edicta vulgaret) " scuto Regio; " aliquando nullo; " nonnun-

" Nouveauté du Papisme. par P. du Moulin. Preface. " Moy " estant lors à Paris estois adverti par personnes, qui voyoyent " souvent Mr. le Cardinal, & par ceux qui hantoient ches An- " toine Estienne son imprimeur, que l'Autheur par plusieurs " fois avoit deschiré son ouvrage. Scil. Replique à la Respon- " se du Roy Jacques. " Is enim quosdam Perronii tractatus excu- " dit. lege Ind. libr. " Perronius cum anno 1613. 3. Jan. regias " literas impetrasset, quibus sua opera cuilibet Typographo in " quodlibet temporis spatium committendi ipsi fieret copia, Anto- " nium Stephanum Typogr. Reg. elegit. Vide *Divers Traitez* &c. " 1617. " Replique à la responce &c. " Les Ambassades &c. " Homil. Chrysost. 1621. " rue St. Jacques pres St. Yves. Replique " &c. 1620. rue St. Jacques devant le College du Plessis. Brief discours " &c. 1615. rue St. Jacques à l'image de S. Martin pres le College de " Marmoutier. *Divers traittés* &c. 1617. " Casaub. ad Polyb. 1617. " Replique à la responce &c. 1620. " Divers traittés &c. 1617. " Franciæ & Navarræ. Strabo. 1610. Edits &c. 1644. & 1645. " Declaration du Roy &c. 1649. ad cujus calcem olivæ etiam sym- " bolum affigitur. Aut Franciæ solius. *Traitté de paix* &c. 1660. " 12. " Edits &c. 1644. " Plutarch. 1624. Aristotel. 1629.

quam Authoris, cujus opera excuduntur, capite ;
 aut Typographi, quicum in libro imprimendo
 societatem inierat, symbolo ad suam olivam initia-
 libus sui nominis literis A. E. subtus notatam ad-
 juncto. In librorum titulis se nuncupabat, " Ty-
 " pographum Regium, ' Architypographum Re-
 " gium, ' Imprimeur du Roy, ' Imprimeur Or-
 " dinaire du Roy, ' Imprimeur & libraire Ordi-
 " naire du Roy, ' Premier Imprimeur & libraire or-
 " dinaire du Roy. Addebat sæpe, " ad insigne
 " olivæ Roberti Stephani, ' à l'olivier de Robert
 " Estienne.

Anno circiter 1620.¹⁰ Morellus, Sonnius, Cramoisy
 & Buon fuerunt in libris excudendis socii, eorumque
 titulis adjecerunt hæc verba, " Lat. Paris. Typis
 " Regiis apud societatem Græcarum editionum.
 In edendis " Strabone, Plutarcho, Xenophonte,
 Aristotele usi sunt operâ Antonii Stephani, qui
 " plerumque suum nomen, initio aliquando oli-
 vam affigebat ; necnon " suo & societatis nomine
 epistolas dedicatorias conscribebat.

¹ Seb. Cramoisy. Homil. Chrysost. 1621. ² Casaub. Polyb. 1617.
³ Dionys. Areopag. 1644. epistol. Dedicat. ⁴ Brief discours &c.
 1615. ⁵ Replique à la response &c. 1620. ⁶ Catechisme &c. 1639.
 inter libros H. S. ultim. ⁷ Recueil des edits &c. 1639. Arrest
 du conseil &c. 1664. ⁸ Lachrym. Herac. &c. 1623. ⁹ Les
 Ambassades &c. 1623. ¹⁰ Lege la Caille pag. 249. " Straboni affi-
 guntur tantum hæc verba *Latetia Parisiorum, Typis Regiis.* Et
 Merico de Vique, dedicatur à Bibliopolis Parisiensibus. " Stra-
 boni autem non adjecit ; quod mihi iniecit scrupulum, nisi
 Joannis de la Caille autoritas hunc exemisset. ¹¹ Xenoph. 1625.
¹² Plutarch. 1621. ad Ludovic. XIII. & Dionys. Areop. 1644.
 ad Nicolaum de Bailleul.

Anto-

Antonius Stephanus excudit cum Claudio Mor-
 rello Sⁱ Chrysoſtomi opera varia anno 1614;
 cum Dionyſio Moreau ſuo¹ affini *Le Mariage de la*
vertu avec la religion 1622;² cum Nicolao Buon,
 Sebaſtiano Chappelet, & Claudio Sonnio, Biblia
 LXX & Nov. Teſt. Gr. Lat. 1628;³ cum Clau-
 dio Prevoff & Petro Mettayer Regiis itidem typo-
 graphis, “ Les Ordonnances du Roy Louis XIII.
 “ faites par les Deputes des eſtats tenus à Paris en
 “ 1614, à Rouen en 1617, & à Paris en 1626, an;
 1629. 8°; ⁴ cum Dionyſio Bechet, Dionyſii Areo-

¹ Hiſtoire de l’Imprim. p. 200. David le Clerc maria une de
 ſes filles à Antoine Eſtienne, & une autre à Denis Moreau.
² Tomo uni Nicolai Buon, reliquis Claudii Sonnii inſigne præ-
 figitur Typographicum. Illi adduntur hæc verba, “ ſub ſignis
 “ S. Claudii & hominis Sylveſtris; His, ſub ſcuto Baſilienſi &
 “ Navi aureâ. At la Caille Hiſt. de l’imprim. p. 192. 141. 104.
 ſcribit Nicolai Buon & Gabrieliſ ejus patris & Mauricii de la
 Porte ſymbolum fuiſſe Biantem philoſophum cum his verbis
omnia mea mecum porto. Idem p. 116. 151. Michaelis Fezendat
 & Sonnii ſymbol. Vipera Pauli cum hœc lemmate, *Si Deus pro*
nobis, quis contra nos? Hanc Bibliorum editionem Nic. Buon. Seb.
 Chappelet, Ant. Stephanum & Claud. Sonnius Mathæo Mole
 dedicaverunt. In iis, quæ vide, exemplaribus obſervavi
 in tomorum unius fronte nomen Petri Baillet (quasi illorum
 ſocius fuiſſet) excuſum quidem fuiſſe, et calamo oblitteratum.
³ Hiſt. de l’Impr. p. 270. ⁴ Aut pro Dionyſio Bechet, nam in
 quibuſd. exemplar. præfigitur ſcutum ſolare cum his verbis,
 “ Apud Dionyſium Bechet viâ Jacobæâ, ſub ſcuto ſolari.
 In Ant. Stephani Epistolâ ad Nic. de Baillet, hæc leguntur;
 “ erit hic novus ad accuratam quâ licêbit, & gravam ac ſtre-
 “ nuam operam ſtimulus, quem paterna jam ipſa [i. e. Pauli
 patris] “ & avita meorum recordatio, Roberti ac Henrici Ste-
 “ phani, tam acrem ſubjicit utilitatis publicæ ſtudioſo; ut
 “ quantum ad id urgeri me ſentio, ne utriuſque memoriâ in-
 dignus ac degener ——— exiſtiner.

pagitæ

pagitæ opera studio Corderii illustrata, 1644 ; cum Petro Rocolet & Jacobo Dugast-Regis typographis & librariis ordinariis, " Declaration du Roy portant que tous Actes, contracts & Testaments portant donations seront infirmes &c. & edit du Roy portant creation des offices quatriennaux &c. 1645 ; ' cum Sebastiano Cramoisy, Petro Rocolet, Antonio Vitre, Jacobo Dugast, & Petro le Petit, Regis Typographis Ordinariis, " Declaration du Roy pour faire cesser les mouvemens & reſtablir le repos & la tranquillité en son Royaume, 1649 ; ' cum Seb. Cramoisy, Pet. Rocolet, Pet. le Petit, & Jacobo Langlois, solis Reg. Typogr. Ordinar. " Traitté de Paix entre les couronnes de France & d'Espagne &c. 1669, in 4 & 12.

Edicta, Declarationes, aliæque hujusmodi ab Antonio Stephano excusa 1659. & 1664. apud Olivarium de Varennes junioſem venalia proſtabant. De Antonio Stephano ſcribit Almeloſveenius (p. 122.), " quod mortuus fuerit Pariſiis in Noſocomio, ad paupertatem reductus, relinquens, cum ultimum diem clauderet, ſillam, quæ hoc tempore (1683) Pariſiis manibus victum & amicum ſibi quæritat ; ut ipſi à D. Bourdot Bibliog-

' His privilegium datum erat 1648. 24. Oct. Suſſique, quos imprimebant, libellis ſolebant plerumque hæc præponere, " Par les Imprimeurs & Libraires Ordinaires du Roy vol
" Par les Imprimeurs & Libraires du Roy,

" polâ

“ polà Parisiensi relatum est ; qui subjungebat se
 “ sapius cum illâ coenâsse. Ad hunc plures Alme-
 “ loveenius dedit literas , quibus ipsum perquam
 “ obnixe rogabat, ut vellet ipsius nomine ex illâ
 “ honestissimâ virgine quærere, quæ ipsi nota es-
 “ sent de Stemmate Stephaneo : Verùm nihil ab
 “ eo responsi Almeloventius recepit.

Ex Histoire de l'Imprim. par la Caille.

Antoine Estienne fils de Paul, natif de Genève,
 vint à Lyon, où il commença ses études , & en-
 suite à Paris, où il les acheva. Il obtint des let-
 tres de Naturalité en date du 20. Sept. 1612. &
 pour avoir fait abjuration de l'herésie de Calvin
 entre les mains du Cardinal du Perron , il eut une
 pension du Clergé de 500 livres, & la charge d'
 Huissier de l'Assemblée du Clergé, qu'il conserva
 jusqu'en 1635. de laquelle Antoine Vitré Im-
 primeur & libraire fût pourveu. Cet Estienne fût receu
 Imprimeur & Libraire à Paris 26. Oct. 1618. & fut
 honoré de la charge d'Imprimeur du Roy au mois
 de Decembre 1623. avec 600 livres d'appointemens
 assignés sur l'épargne, par Brevet du 30me d'unesme
 mois & an. Il fut aussy pourveu de celle d'Imprimeur
 & Libraire du Roy à la Rochelle, vacante par la mort
 de son frere Joseph, 13 Feb. 1630. Il commença d'im-
 primer des l'année 1614. S. Chrysoft. Homilia in Ge-

* Hic tamen titulus in quibusdam libris ante illum annum ex-
 culis habetur. Loge Indic. Libr,

nes.

nes. fol. Les Oeuvres du Card^e. du Perron, ¹ quatre volumes, 1620. fol. Testam. Vet. & Nov. &c. Gr. Lat. 1628. fol. Les Triomphes de Louis le Juste &c. dont les eloges furent composés par ² Henry Estienne Sr des Fossez, 1645. fol. enrichis de plusieurs figures de Valdore. Il imprima aussi pour la compagnie des Libraires associez pour l'impression des Auteurs Grecs, Plutarch. Gr. Lat. 1624. Xenoph. Gr. Lat. 1625. Aristot. Gr. Lat. cum notis Duval. 1629. ³ Strabonis opera Gr. Lat. & autres ouvrages considerables, ou il mettoit pour marque l'Olivier, qui estoit celle de ses Ancestres.

Il estoit fort scavant, grand Orateur, & bon poete tout ensemble. Nous avons plusieurs Ouvrages de sa composition, entr'autres ⁴ le Supplement au nouveau Theatre du monde de Davity in folio, imprimé aussi par luy-mesme. Il fût Adjoint de la communauté en 1626. & eut quelques enfans de ⁵ Jeanne le Clerc son espouse, scavoir Jeanne née 15. Oct. 1623. Jeanne née 1. Apr. 1625. Jean Jacques né 6. Juill. 1622. Marie née 1. Juill. 1626. François né 11. Juill. 1627. & Henry né 9. Fev. 1631. qui fut receu Imprimeur & Libraire en 1646. Et eut la survivance de la charge d'imprimeur du Roy par Brevet du 28. Avr. 1652. enregistré

¹ Opera quidem Cardinalis Petronii continentur quatuor voluminibus, sed (nisi fallar) non eodem anno impressis. ² lege prius p. ³ Cum annus non adjiciatur, puto intelligi Strabonis editionem ann. 1620. ⁴ Quod nondum vidi. ⁵ lege prius p. 551.

en Parlement 24. Mars. 1653. laquelle charge fut
vendue apres sa mort, qui arriva le 6. Octob. 1661.
à Sebastien Huré fils, Libraire, 5 Aoust, 1662.
Cet Henry Estienne soutenoit toute cette famille,
parce que son pere estoit déjà fort infirme, &
mesme devenu aveugle, ce qui fit qu'il mourut as-
sez pauvre, âgé de 80 ans, en 1674. Mais les bel-
les impressions, qui nous restent de luy, le ren-
dront d'ailleurs eternal, & aussi recommandable à
la posterité, que le sont ses Ancestres, dont la race
est finie en la personne de cet Henry Estienne,
qui eut quelques enfans d'Anne Papillon son épouse,
mais qui ne vécurent pas longtemps, comme Hen-
ry né en 1658, & mort en 1660. Anne née en
1660. & morte en 1661. & Angelique née en 1659.
qui est encore (1689) en vie.

D E

Henrico Stephano Tertio.

Henrici Stephani cujusdam mentio incidit
ann. 1639. qui fuit Francisci Rothoma-
gensis Archiepiscopi typographus, ejusque Cate-
chismum Controversiarum excudit. Henricus ille
non potuit esse Antonii filius, qui ann. 1631° na-

: Lege Indic. Lib. : Lege prius p. 554.

tus

58 De Henrico Stephano tertio.

tus est ; nec (ut puto) Roberti secundi filius aut nepos , quorum neuter ad rem typographicam animum appulit : Nescio , an unus ex Pauli filiis fuerit , nam Paulo plures duobus Antonio & Josepho fuisse ¹ innuit Joannes de la Caille.

Præterea Henrico Stephano cuidam à Rege concessum est ann. 1651. 3. Maii ² Privilegium excudendi hos libros [*Essais de Montaigne, Histoire Romaine de Coeffeteau, États & Empires*], quo pulchras Roberti Caroli Henricique majorum suorum impressiones imitaretur. In primâ libri prioris editione cum Bibliopolis Parisiensibus *le Petit & Huré* suum privilegium participavit : ³ in secundâ , quæ 1657. Oct. 1. finita est , videtur cum ⁴ Jacobo Langlois Regio typograpo ejusque ⁵ fratre Emmanuele communicasse. ⁶ Henricus ille Stephanus se vocat typographum Regium , ac Lectorem monet , se hanc editionem non solum multis , quibus scatebant præcedentes , mendis purgasse , sed etiam Gallicâ Græcorum , Latinorum Italarumque locorum versione ornasse : Unde eum Græcâ Latine Itaque Linguarum peritum fuisse constat.

In hisce libris duobus symbolum typographicum est Oliva cum icone viri adstantis & epigraphâ *Nalli altum sapere.*

¹ Lege prius. ² Lege in calce *des essais de Montaigne.* ³ *ibid.* in titulo libri. ⁴ *Hist. de l'imprim. p. 278.* ⁵ *Essais de Montaigne.* ⁶ *L'imprimeur au Lecteur.*

Denique an idem fuerit Henricus, qui utrumque excudit librum, incertus sum. At si idem non fuerit, priorem Antonii fratrem, posteriorem filium esse conjicio.

De aliis, qui Stephani nomen gerentes occurrunt. **I**N Draudii Bibliothecâ Classicâ, inter libros Gallicos Theologorum Papisticorum, leguntur hi.

Ant. Estienne. Devot discours sur la passion de nostre seigneur Jesus Christ, à Paris. Thom. Bru-
men, 1582. 16. Le Dialogue de Consolation,
entre l'Ame & Raison, à Paris. Mich. de Roigny.
1582. 16.

Almeloveenius (p. 122.) credit "hunc Anto-
nium Henrici vel Roberti 2i filium fuisse, quan-
quam hactenus id probare nequeat, nec adstruere
nisi solâ ex temporis conjectatione. Idem
(p. 123.) affert Psalmos quosdam & cantus selecti-
ores Lutheranos (ut conjicit), à Clemente quodam
Stephano Noribergæ 1568. 4. Germanico sermone
editos, ff Verùm hunc de nostrorum genere mini-
mè affirmaverit, quanquam quibusdam ità vide-
ri posset; siquidem propter religionis discrimen
& bella intestina liberi tam Roberti Stephani pri-
mi quàm Henrici Stephani 2i. vel Francisci 1i,
quos majore numero habuisse multi ernditi uno
ore testantur, huc illuc fuerint dispersi, quorum
nomina ignorantur. Quod quare minus fieri
Almelo-

“ potuerit, cum non videat, istam quidem senten-
 “ tiam non habet. Imò hunc Clementem aliòsque
 “ non agnoscet Stephanos, quin clarissimè illud
 “ demonstretur.

Vidi les Pseaumes de David en ryme. A Diepe.
 chez Thomas Effienne. 1606. 12.
 Invenio in Catalogo Philemonis, Histor. N° 301.
 & 322.

Matth. Stephanus de nobilitate civili. Franc.
 1617. 8.

Joach. Steph. demonstrationes Politicæ. Franc.
 1615. 8.

Primum hujus libri Tomum jam penè ad exitum
 perduxì; cujus utraque pars ut sibi constet, idèmq̃ue
 ordo, qualis ab incepto processit, ad imum servetur:
 partem priorem inchoavit Henricus primus, po-
 steriorem secundus illius nepos; illam scripta ad
 illum à Fabro epistola, hanc scriptum ad hunc à
 Scævola Sammarthano epigramma claudet.

In Gellii noctes Atticas, ad H. Stephanum.

Quis Stephanum esse neget Phabi de sanguine creatum?

Obscuris offert nobilibus ille diem.

Denique ut illi, sic & huic brevem Appendi-
 cem subjicere visum est de aliis quibusdam partim
 Stephanorum affinibus partim coævis Typographis;
 quorum noticiam, si labor nunc meus non dis-
 plicuerit, aliquando forsan scribere conabor.

† Pag. 5. † 195. † 185. † 187. † 359.

A P P E N -

APPENDIX BREVIS

De quibusdam Typographis insignibus,
quorum notitiam aliquam habuisse Stephanorum
studiosos minimè pœnitebit.

Ex Histoire de l'Imprimerie par Mr. la Caille, & Anti-
bailles de Mr. Menage.

Adrian Turnebe ou Turne-beuf, en Latin *Turnebus*, natif d'Andely près Rouën en Normandie, Professeur du Roy en langue Grecque & Latine & Philosophie en la place de Tufan, Imprimeur ordinaire du Roy, imprima in 1552. *Philonis opera Gr. in fol. &c.* Il mettoit ordinairement en la premiere page ce Dicton d'Homere, βασιλῆϊ τ' ἀγαθὸν κερταρῶν αἰχμητῶν. Il fût des plus sçavans hommes de son temps. Il nous a laissé une grande quantité d'Ouvrages considerables, qui ont fait dire à Henry Estienne, son intime amy, ¹ *Hic placuit cunctos, quod sibi non placuit.* Il mourut à Paris 12. Juin. 1565. âgé de 53 ans. Entr'autres, Alphonse d'Elbene, qui fût depuis Evêque d'Alby, fit un poeme François sur sa mort, imprimé par Fr. Morel. 1565.

Il laissa trois Entans; Adrien, qui fit des vers Latins & François impriméz chez Patisson. 1582. sur la mort d'Odet son frere aîné, qui mourut en 1581. âgé de 28 ans 9 mois, & qui avoit esté premier President de la cour des Monnoyes à Paris; & Estienne qui fût Conseiller au Parlement.

Adrian Turnebe ² nomma Guillaume Morel natif de Teilleul en Normandie, pour remplir sa place, & luy ceda son Imprimerie, estant reçu Professeur Royal. Guil. Morel prit la qualicé d'Imprimeur Royal pour le Grec. En 1544 il étoit correcteur d'Imprimerie chez Louis Tiletan imprimeur habile & sçavant dans les Langues Grec. & Lat. Ce qu'on apprend de sa lettre Latine, par laquelle il dedie son Commentaire sur *Cicer. de finib.* à Jâque Spifame, qui fût imprimé à Paris en 4. 1545. chez Louis Tiletan.

¹ Lege priùs p. 44. ² p. 114. ³ anno forsan 1556. nondum enim vidi libros excusos à Turnebo post ann. 1555. nec à Moreliq ante 1556. qui Regii Typographi titulum gerant.

Morel commença d'imprimer en 1548. avec Jacques Bogard, *Quintil. Institut. Orat.* in 4.e avec des notes de ce Morel. Il étoit docte & habile en son Art; & n'imprimoit pas moins bien en Grec & en Latin, ni moins correctement, que Robert Estienne, le plus excellent & le plus habile Imprimeur de France. Il se servoit du Diction d'Homere, *Βασίλειος ὁ βασιλεὺς ὁ ἀρχαῖος*. Mais sa marque étoit un symbole de la mort, avec deux serpents entrelassés autour de ce , représentant l'immortalité, avec ce vers : *Vitulum genus debet habere liber*. Il mourut à Paris en 1564. sur qui Henry Estienne composa ces vers.

Ἰακωβὸς Μωρελίου Εὐαγγέλιος β.

Ἐννοεῖς ὃ ἐπὶ ἀνθρ. ὃ κριτὴς ἀνθρ.
 Ἐστὶ τυπογραφικὴς οὐκ ὀφθαλμὸς κριτῆς.
 Ἐστὶν ὃ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀνθρ. ὃ πρὸς τοὺς
 ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὃ πρὸς τοὺς ἀνθρ.
 Ἐξ ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀνθρ. ὃ πρὸς τοὺς
 οὐκ ἔστιν ὃ πρὸς τοὺς ἀνθρ.

Gulielmi Morelii Epitaphium.

Doctus & hic quondam, magni patiensque laboris.

(Auxilia hæc artis magna typographica)

Sed quod non hujus respondent ultima primis,

Ars bene fida prius, nec bene fida manet.

Ne mirare, fidem quod & ars sua fregerit illi :

Namque datam Christo fregerat ille fidem.

Ex his carminibus conjicio Gulielmum Morelium à religionē Reformatā ad Papisticam transivisse.

Il avoit un frere Jean Morel, qui composa un livre de la Discipline & Police Chrestienne, & qui fût brûlé à Paris pour le fait de la Religion.

Guillaume Morel mourût ruiné; comme nous l'apprenons de Turnebe dans son Epître Dedicatoire de S. Cyprien à Charle IX. imprimé à Paris par Guillaume Des Bois in folio en 1564. & de Lambin dans sa Preface sur Demosthene, achevé d'imprimer à Paris in folio en 1570. par Jean Bienné.

Ad calcem libri leguntur hæc, *Lucretia Parisiorum, Kal. Feb. 1570. Pademet Benenatus absoluebat.*

Lorsqu'il mourût, son Edition de Demosthene en étoit à l'oraison de mali obitū legatione : Jean Bienné *socius instrumenti typographici* successeur,

successor, matrimonio cum vidua contrahente cepit d'achever l'ouvrage, priant Lambin de luy aider : Lambin luy aida, & il l'acheva.

Jean Bienné imprima Lucifera Episcopi Galvianensis opera. 1569. 8. &c. Nou. Testam. Syr. Gr. cum vers. Lat. 1584. 4. Sa marque étoit celle de Guillaume Morel. L'Epitaphie de ce Bienné est dans l'Eglise de St Hilaire, où il a esté enterré. Et on luy a fait apposer une Inscription 1598. 28. Avr.

Inter Sc. Sammarthani Epigrammata lib. 2. legitur Joannis Benenati Tumulus.

Per vim, pèrque dolos fatali conditus urnâ

Mortuus hic malè sum, qui Bene-natus eram.

Mortis causa Vennis : nam coeco armavit ab æstu

In me rivalis corda manusque feri.

O Fati ambiguas leges ! quæ cuncta propagans

Vitæ aliis causa est, sit mihi causa necis.

Frederic Morel, Champenois, Imprimeur du Roy, & son Interprete es Langues, * gendre de Vascosan, & son heritier, homme docte en Grec & Latin, * imprima Hymnes à la louange de Mr. le Duc de Guise par Jean Amelin, en 1558. &c. Il fut pourvû de la charge d'imprimeur ordinaire du Roy, vacante par la mort de Robert Estienne son * Oncle, le 4me de Mars 1571. Pour faire allusion à son Nom de Morel, il avoit pour marque un franc Meurier, avec ces paroles, *mon Roy d'adon après aduq mon.* Il mourût à Paris 17. Juil. 1583. âgé de 60 ans. Il a laissé plusieurs enfans, entr'autres Michel né le 4me Sept. 1555. Frederic & Claude.

Frederic Morel fils, Parisien, Professeur & Interprete du Roy, fût receu Imprimeur ordinaire du Roy pour l'Hebreu, le Grec, le Latin, & le François, par la resignation qu'en avoit fait son pere entre les mains du Roy, le 2me Nov. 1581. Sa marque étoit une fontaine, avec ces mots, *Hæc opus est de Rebus pñ.* Il deceda le 27me Juin 1630. & laissa entr'autres enfans Claude.

* Legè prius p. 190. * Excudit ann. 1557. *Car. Beuilli Geometricum opus* in 8. * At Robertus Stephanus primus hujus Frederici avunculus multis antè annis Parisiis & Regii Typographi munere cesserat, & Geneva obierat. In eo munere patri successit Robertus secundus, qui Frederici Morelli non avunculus fuit, sed cognatus.

Charles

Claude Morel fils de Frederic, tres-docte dans les langues Grecque & Latine, fût pourvû de la charge d'Imprimeur du Roy par la resignation de son pere le 5me Fev. 1602. Il mourût le 16me Nov. 1626. Et laissa plusieurs Enfants, Charles né le 6. Jan. 1612. Claude né 14de Jan. 1615. & Gilles.

Martin le jeune eût l'imprimerie de Robert Estienne lorsqu'il se retira à Genève, & imprima en langues Orientales plusieurs ouvrages, entr'autres quelques livres de la Sainte Ecriture, imprimés en Hebreu en 1555. & 1569.

Antoine Vitre fut reçu imprimeur du Clergé en 1635. en la place d'Antoine Estienne, comme on le voit par l'extrait du Procéz verbal du 5me Juin en ces termes : " Le Sieur Abbé de Paimpont a remontré, qu'il étoit necessaire, de pourvoir d'un " Imprimeur, & d'un Huissier, qui prit aussi le soin de la dépense " de la beuvette, & que diverses personnes s'offroient, & entr'autres Antoine Vitre, qui avoit deja servi le clergé, les sieurs Agents l'ayant employé (en l'absence dudit Estienne, qui avoit esté cy devant) à l'impression des choles, qui s'estoient presentées : sur quoy deliberation prise par Provinces, il a été ordonné que le dit Vitre seroit employé, tant en l'impression de tout " ce qui regarde les affaires du Clergé, qu'à la porte & beuvette, " & ledit Estienne maintenu & conserué en sa pension.

Tomi primi FINIS.

CMC

MVSEVM
BRITANNICVM

